

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

SAMİYLO VELYCHKO'NUN LİTOPYS KRONİĞİNE GÖRE UKRAYNA
KAZAKLARININ OSMANLI DEVLETİ VE KIRIM HANLIĞI İLE İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANNA SUKHODOLOVA

İSTANBUL 2025

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

SAMİYLO VELYCHKO’NUN LİTOPYS KRONİĞİNE GÖRE UKRAYNA
KAZAKLARININ OSMANLI DEVLETİ VE KIRIM HANLIĞI İLE İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANNA SUKHODOLOVA

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. FEHMİ YILMAZ

İSTANBUL 2025

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	II
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	V
KISALTMALAR	VI
TABLolar LİSTESİ	VII
RESİMLER LİSTESİ.....	VIII
GİRİŞ	1
1. SAMİYLO VELYCHKO	3
1.1. Hayatı.....	3
1.2. Eserleri	8
2. LİTOPYS KRONİĞİ.....	9
2.1. Nüshaları ve Özellikleri	9
2.2. Muhteviyat ve Önemi	12
2.3. Metnin Tahlili	13
2.3.1. Güvenilirlik Meselesi	13
2.3.2. I. Cilt Hotin Savaşı	17
2.3.3. II. Cilt Boğdan Hmel'nits'kıy'ın Ayaklanması	21
2.3.4. III. Cilt Ruyına Dönemi	24
TERCÜME USULÜ	29
LİTOPYS.....	34
I. CİLT	39
II. CİLT.....	77
III. CİLT.....	159
SONUÇ	372
KAYNAKÇA.....	375
EKLER	378
EK 1: İSİMLER LİSTESİ.....	378
EK 2: SÖZLÜKÇE	383
EK 3: HARİTALAR.....	398
EK 4: LİTOPYS.....	403

ÖNSÖZ

16. ile 18. yüzyıllar arasında Ukrayna, Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı ile yoğun ilişkiler ve etkileşimler içinde olmuştur. Ancak, bu dönemi ele alan çalışmalarda, Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı ile ilgili önemli ve değerli bilgileri içeren Ukrayna menşeli kaynaklara nadiren başvurulmaktadır.

Bu çalışma, günümüze ulaşan üç Kozak kroniğinden biri olan Samiylo Velyčko'nun *Litopys* kroniğini ele almaktadır. Kronik, 1620-1700 yılları arasındaki Hotin Muharebesi, Tatar akınları, Kamaniçe Seferi, Çehrin Kuşatması ve Ukrayna'nın Osmanlı himayesine girişi gibi, Türkiye, Kırım ve Ukrayna tarihi açısından büyük önem taşıyan olayları kapsamaktadır. Bunun yanı sıra, söz konusu olayların siyasi ve kültürel arka planına da ışık tutmaktadır.

Bu eserin literatüre kazandırılmasıyla, Osmanlı-Doğu Avrupa çalışmaları alanına yeni bir bakış açısı sunulması amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada emeği geçen ve beni her daim teşvik eden herkese gönülden teşekkür ederim. Yüksek lisans adaylık sürecinde desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Mehmet ÖZÇAĞLAYAN'a şükranlarımı sunarım. Üniversite hayatım boyunca yardım ve desteğini daima hissettiğim, bana mentorluk yapan ve bu önemli konuyu seçmemde rehberlik eden değerli tez danışmanım Prof. Dr. Fehmi YILMAZ'a içtenlikle teşekkür ederim.

Bu tezi hayata geçirme sürecimde sıkça başvurduğum V. İ. Vernadskiy Ukrayna Milli Kütüphanesi ve Varşova Milli Kütüphanesi (Biblioteka Narodowa) çalışanlarına teşekkür ederim. Ayrıca, tez yazım sürecinde ve hayatımın zor dönemlerinden biri içerisinde büyük destekleriyle bana paha biçilmez kolaylıklar sağlayan Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü personeline ve özellikle müdürü Okan YEŞİLOT'a de özel bir şükran sunarım.

Tezimin her aşamasında yanımda olduğu ve her türlü desteğiyle katkıda bulunduğu için anneme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Anna SUKHODOLOVA

İstanbul 2025

*Ukrayna'nın bağımsızlığını can pahasına koruyan yılmaz Kozakların şanlı
torunlarına*

ÖZET

Günümüze ulaşan üç Kozak kroniğinden biri olan *Litopys*, askeri katip Samiylo Velychko tarafından kaleme alınmış olup, Ukrayna Kozaklarının Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin en yoğun olduğu 1620-1700 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Kronik, anlatımına 1621 Hotin Muharebesi öncesindeki gelişmeler ve savaş sebepleriyle başlamakta; Osmanlı Devleti'nin Ukrayna toprakları üzerindeki hakimiyetini kaybederek Polonya-Litvanya Birliği'ne bıraktığı 1699 Karlofça Antlaşması ile sona ermektedir. Bu eser, Ukrayna Kozaklarının Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti ile kurduğu siyasi ve askeri ilişkiler konusunda araştırmacılara önemli bir kaynak sunmaktadır. Ayrıca, bir üst düzey Kozak memuru tarafından yazılmış olması nedeniyle, o dönemin olayları ve söz konusu ittifaklara dair Kozak perspektifini yansıtmaları bakımından da ayrı bir öneme sahiptir.

Bu çalışma kapsamında *Litopys* kroniği incelenmiş; Ukrayna Kozaklarının Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin aktarıldığı bölümler günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Çalışmanın temel amacı, Ukrayna Kozaklarının Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri hakkında bilgi sunmaktır. Bunun yanı sıra, eski Ukraynacadan günümüz Türkçesine yapılan ilk çeviri niteliği taşıyan bu çalışmada, her iki dile uygun akademik bir transkripsiyon yönteminin geliştirilmesi de hedeflenmiştir.

Litopys kroniğinde anlatılan Ukrayna Hetmanlığı'nın yapısının, coğrafyanın ve dönemin kültürel unsurlarının daha iyi anlaşılabilmesi için, çalışmanın sonunda ilgili bölgeyi yansıtan haritalar ile dönemin terminolojisini açıklayan bir sözlük eklenmiştir.

Anahtar kelimeler: Ukrayna, Ukrayna Kozakları, Kırım Hanlığı, Ukrayna Hetmanlığı, Samiylo Velychko, Kozak Kroniği, Osmanlı-Ukrayna Münasebetleri, Çehrin Kuşatması, Hotin Muharebesi.

ABSTRACT

Among the three surviving Cossack chronicles, Litopys was written by the military clerk Samiylo Velychko and covers the period between 1620 and 1700, during which the relations between the Ukrainian Cossacks, the Crimean Khanate, and the Ottoman Empire were at their most intense. The chronicle begins its narrative with the events leading up to the 1621 Battle of Khotyn and its causes, concluding with the 1699 Treaty of Karlowitz, in which the Ottoman Empire lost its dominance over Ukrainian territories, ceding them to the Polish-Lithuanian Commonwealth. This work serves as a valuable source for researchers examining the political and military relations between the Ukrainian Cossacks, the Crimean Khanate, and the Ottoman Empire. Moreover, as it was written by a high-ranking Cossack official, the Litopys holds particular significance for reflecting the Cossack perspective on contemporary events and alliances.

This study involves an analysis of the Litopys chronicle, with a focus on the sections detailing the relations between the Ukrainian Cossacks, the Crimean Khanate, and the Ottoman Empire. The primary aim of this research is to provide insight into these historical interactions. Additionally, as this work represents the first translation from Early Ukrainian into Modern Turkish, one of its objectives is to develop an academic transcription method suitable for both languages.

To enhance the understanding of the structure of the Ukrainian Hetmanate, the geography, and the cultural elements of the period described in the Litopys, this study also includes maps reflecting the relevant region and a glossary explaining key terms from the era at the end of the work.

Key Words: Ukraine, Ukraine Cossacks, Crimean Khanate, Cossack Hetmanate, Samiylo Velychko, Cossack Cronicles, Ottoman-Ukraine Affairs, Chyhyryn Campaign, Battle of Khotyn.

KISALTMALAR

Age = Adı geçen eser

bkz. = bakınız

çev. = çeviri

IR NBUV = V. İ. Vernadskiy Ukrayna Milli Kütüphanesi El Yazmaları Enstitüsü
(İnstitut Rukopısu Natsionalnoyi Bibliotekı Ukrayını im. V. İ. Vernadskoho)

od. zb. = odınıtsia zberihannia (korunan obje)

RGADA = Rusya Devlet Eski Vesikalar Arşivi (Rossiyskiy Gossudarstvenniy
Arhiv Drevnih Aktov)

RNB = Rusya Milli Kütüphanesi (Rossiyskaya Natsionalnaya Biblioteka)

s. = sayfa

ss. = sayfalar

v. = varak

vol. = cilt

ap. = varak (Ukraynaca kaynaklar için)

c. = sayfa (Kiril harfli kaynaklar için)

Ф. = Fon

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Samiylo Velychko'nun “Litopys” Kroniğinin Sankt-Petersburg’da RNB’de korunan Orijinal Ciltlerinin Fiziki Özellikleri	9
Tablo 2: Samiylo Velychko'nun “Litopys” Kroniğinin Kiyiv’de IR NBUV’da korunan kopya Fiziki Özellikleri	11

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Ukrayna Hetmanı Boğdan Hmel'nıts'kıy	82
Resim 2: Ukrayna Hetmanı İvan Vığovs'kıy	91
Resim 3: Ukrayna Hetmanı Yuriy Hmel'nıts'kıy	154
Resim 4: Ukrayna Hetmanı Pavlo Teteria	167
Resim 5: Ukrayna Hetmanı İvan Brühovets'kıy	168
Resim 6: Ukrayna Hetmanı Petro Doroşenko.....	169
Resim 7: Ukrayna Hetmanı Demyan İğnatoviç (Mnoğōğrişny).....	190
Resim 8: Ukrayna Hetmanı Mıhaylo Hanenko.....	195
Resim 9: Ukrayna Hetmanı İvan Brühovets'kıy	201
Resim 10: Çığırın'ın (Çehrin) Kuşatılması	246
Resim 11: Moskova Çarı I. Petro.....	282
Resim 12: Ukrayna Hetmanı İvan Mazepa.....	303

GİRİŞ

Ukrayna'nın Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı ile ilişkileri köklü bir geçmişe sahiptir. Kozakların askeri bir güç olarak sahneye çıkışıyla birlikte bu ilişkiler, ilk başta silahlı çatışmalar şeklinde başlamış, sonrasında askeri ittifaklar, barış antlaşmaları ve hatta Ukrayna'nın Osmanlı himayesine girmesiyle devam etmiştir.

Bu etkileşimin en yoğun dönemi, Ukrayna'daki Boğdan Hmel'nıts'kıy'ın 1648-1657 yılları arasındaki savaşı sırasında ve ardından Osmanlı tahtında IV. Mehmed'in uzun süren saltanatına denk gelen bir süre içerisinde olmuştur. Ancak, bu dönemlere ait arşiv belgeleri konusunda ciddi eksiklikler bulunmaktadır. Ukrayna Hetmanlık Arşivi, 1708 yılında Moskova ordusunun Hetmanlık başkenti Baturın'ı yakıp yıkmasıyla birlikte Hetmanlık konutlarıyla beraber büyük ölçüde yok olmuştur. Geriye kalan belgeler ise Hetman Mazepa tarafından Ukrayna'dan ayrılırken yanında götürülmüş, ancak Mazepa'nın Bender'de vefat etmesiyle bu belgeler Ukrayna'ya geri dönememiştir.

Osmanlı Devleti Arşivi'nde, Ukrayna'nın Osmanlı Devleti ve dolaylı olarak Kırım Hanlığı ile olan ilişkilerini aydınlayabilecek temel kaynaklardan biri olan *Mühimme Defterlerinin*, 1648-1656 yıllarını kapsayan ve Boğdan Hmel'nıts'kıy'ın savaşını belgeleyen, ayrıca 1665-1678 yıllarına dair Ruyina (Yıkım) dönemini içeren kısımları mevcut değildir.

Bu eksiklikler nedeniyle, ikinci el kaynaklar büyük önem kazanmaktadır. Ukrayna kaynaklarına baktığımızda, bu döneme ilişkin en önemli ikinci el kaynaklar, Ukrayna tarih yazımında *Kozak Kronikleri* olarak bilinen eserler grubudur. Bu gruba aşağıdaki eserler dahil edilmektedir:

- 1648-1702 yılları kapsayan “Görgü Tanığı Kroniği;
- Kozakların oluşundan 1709 yılına kadarki dönemi kapsayan Hadiaç Albayı Hriğoriy Hrabianka tarafından yazılan “Hrabianka Tarihi”;
- 1621 yılındaki Hotin muharebesinden 1700 yılına kadarki süreyi kapsayan Samiylo Velychko'nun “Litopys” kroniğidir.

Günümüze yalnızca üçü ulaşabilmiş olan bu kronikler arasında en kapsamlı ve ayrıntılı olanı *Samiylo Velychko'nun Litopys* (okunuşu Samiylo Veliçko, Litopıs) kroniğidir.

Bu çalışmada ele alınan *Litopys*, Kozak Ukrayna'sının Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı ile olan ilişkilerini kapsayan 1620-1700 yılları arasındaki çalkantılı dönemi ele almaktadır. Anlatım, 1621'de Kozakların Osmanlı'ya karşı savaştıkları Hotin Savaşı ile başlamakta ve Osmanlı Devleti'nin hakimiyetinde bulunan Ukrayna topraklarını Polonyalılara bırakması ve 1700 yılında akdedilen İstanbul Antlaşması ile sona ermektedir.

Eserde, dönemin önemli askeri çatışmalarına yer verilmesinin yanı sıra, Ukrayna'nın bu süreçte yaşadığı siyasi ve kültürel gelişmeler de ele alınmaktadır. Ayrıca savaş öncesi ve sonrası gelişmeler, ulak gönderimi, hükümdarlar arasındaki hediyeleşmeler ve ülkeler arası ilişkilerin edebi eserlere yansımaları gibi konular da işlenmiştir. Bu yönüyle eser, kültürel etkileşimler hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Eski Ukraynaca ile yazılmış bu eser, bugüne kadar herhangi bir yabancı dile çevrilmemiş olup, ayrıca Ukrayna menşeli bir tarihi eserin Türk tarih literatürüne kazandırılmamış olması, bu çalışmayı daha da değerli hale getirmektedir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde öncelikle *Litopys*'in yazarı Samiylo Velychko ve yaşadığı döneme ilişkin bilgiler sunulmuştur.

İkinci bölümde, eserin özellikleri açıklanarak yapısı ve tarih bilimi içindeki yeri ele alınmıştır. Üç ciltten oluşan bu eserin her cildi ayrı ayrı analiz edilmiştir.

Bu bölümlerin ardından *Litopys*'in Osmanlı Devleti ve/veya Kırım Hanlığı ile ilgili bölümlerinin çevirisine yer verilmiştir. Akademik çalışmalarda Ukraynacadan (özellikle eski Ukraynacadan) Türkçeye yapılan çevirilerin sınırlı olması nedeniyle, tezin önemli bir kısmını tercüme yöntemlerini açıklayan bölüm oluşturmaktadır.

Tezin ekleri arasında, metinde geçen tarihi şahsiyetlerin kısa tanımları ile dönemin Ukrayna tarihine ve kültürüne özgü terimlerin açıklamalarını içeren bir sözlükçe yer almaktadır. Ayrıca, bu çalışmaya özel olarak hazırlanmış haritalar da bulunmaktadır. Dört haritadan oluşan bu ek kısım, genel Ukrayna Hetmanlığı'nı gösteren bir harita ile her ciltte geçen coğrafi yerleri ayrı ayrı gösteren haritaları içermektedir.

1. SAMİYLO VELYCHKO

1.1. Hayatı

Samiylo Velychko, 1690 yılına ait olayları aktarırken, bu yılın başında göreve başladığını belirterek kendisini ilk kez *Litopys* kroniğinin 593. ön varlığında tanıtmaktadır.

Aynı 1690 yılının başında, bu satırların yazarı ve bu olayları tasvir eden ben, Noel Bayramları arasındaki dönemde, (on küsur yaşında iken) Zaporog ordusunda, Küçük Rus' beylerinden biri olan asilzade Vasıl Veoltyovıç Koçubey'in saygıdeğer evinde görev almaya başladım. Kendisi, burada anlattığım Mazepa'nın Hetmanlığı döneminde genel askeri katip makamını işgal ediyordu. Vicdanımın bana emrettiği gibi sadık ve samimi bir şekilde, Bey'imın çeşitli ev işlerinden ziyade, o dönemin en önemli ve gizli askeri işlerine dahil olarak katiplik görevinde bulundum. Hatta Bütün Rusya'nın Nurlu Hükümdarı Pört Alekseyeviç'e giden mektupların yanı sıra, Bey'imın aracılığıyla Hetman'dan Eflak ve Multenya Voyvodalarına gönderilen ve genel askeri katip dairesinin bile bilmediği rakamlı¹ yazılarla ilgilendim. On beş yıl boyunca gayret ve azim içinde görev yaptıktan sonra, 1705 yılında genel askeri katip dairesine nakledildim. Orada dört yıl boyunca katipler arasında saygın bir konumda bulundum.²

Koçubey'in evinde çalışmaya başladığı yaşı tasvir ediş biçiminden yola çıkarak, Samiylo Velychko'nun doğum yılına dair bir tahminde bulunmak mümkündür. Yazarın kullandığı "on küsur yaşındayken" ifadesi, onun 11 ila 19 yaş aralığında olduğunu ve henüz 20 yaşına ulaşmadığını göstermektedir. Öte yandan, Koçubey'in yanında çalıştıktan hemen sonra hiç ara vermeden genel askeri katip dairesine nakledildiğini belirtmektedir. O dönemde genel askeri katip dairesinde çalışabilmek için gramer, belagat, felsefe temelleri ve mantık bilimlerine hakim olmak gerekmektedir. Bu derslerin yalnızca Kiyiv Kolegyumu'nda verilmesi ve felsefenin en son sınıfta öğretilmesi nedeniyle, bu şart aslında Kolegyum'dan mezun olmayı zorunlu kılıyordu.³ Bu bilgilere dayanarak, Samiylo Velychko'nun eğitimini Kiyiv Kolegyumu'nda aldığı sonucuna varabiliriz. Ayrıca, o dönemde eğitim süresi yedi yıl sürmekteydi.⁴ Kolegyumda belirli bir yaş sınırı bulunmamakla birlikte, XVII. yüzyılın ortalarında Pereyaslav'da açılan

---

¹ Rakamlı, yani şifrelidir.

² Самійло Величко, *Літопис*, ар. 593 аверс [Samiylo Velychko, *Litopys*, v. 593 ön]

³ Ярослав Дзира, «Величко та його літопис», *Історіографічні дослідження в Українській РСР*, Київ, 1971, с. 199-200 [Yaroslav Dzira, "Samiylo Velychko ve onun Litopys'ı", *Ukrayna SSC'sinde Tarih yazımı Araştırmaları*, Kiyiv, 1971, s. 199-200]

⁴ Василь Микитась, *Давньоукраїнські студенти і професори*, Київ, Абрис, 1994, с. 77. [Vasıl Mikıtas, *Eski Ukrayna öğrencileri ve profesörleri*, Kiyiv, Abris, 1994, s. 77]

Kıyiv Kolegyumu'nun bir şubesinde eğitim görenlerin yaşlarının 11 ila 24 arasında değiştiği bilinmektedir.⁵ Tüm bu veriler göz önüne alındığında, Velychko'nun Kolegyum'a 11 yaşında başladığı, yedi yıl sonra 18 yaşında ya da (eğer sınıfta kaldıysa) 19 yaşında mezun olduğu düşünülebilir. Buna bağlı olarak, 1671 veya 1672 yıllarında doğmuş olabileceği sonucuna varılabilir.

Daha sonra, Sol Yaka Ukrayna'sına bir askeri birlik içinde gittiğini belirtmektedir: “Özellikle İsveç ordusu Polonya ve Saksonya'ya misafirliğe gittiğinde, Çar Hazretlerinin yüce fermanıyla İsveçlilere karşı Polonya'ya gönderilen Küçük Rus' yardımcı ordusuyla birlikte öbür yaka Ukrayna'sında Korsun'den Bila Tsekrva'ya, oradan da Volın', Lviv, Zamostia ve Brodî'ya kadar seyahat ettim.”⁶

Litopys'ın III. cildinde, 1690 yılına ait Otuz Birinci Bölüm'de, Samiylo Velychko kendi hayatıyla ilgili olarak 1708 yılına dair şunları söylemektedir: “Uzun süreli ve sadık hizmetimin karşılığında 1708 yılının en sonunda kara talihim bana bir felaket getirdi, bunu ilgili yılın bölümünde anlatabilirim.”⁷ Ancak, Velychko bu konunun detaylarına *Litopys*'ta girememiştir, çünkü anlatımı 1700 yılıyla son bulmaktadır. Bununla birlikte, III. cildin Otuz Yedinci Bölümü'nde küçük bir ipucu vermektedir. Yeni başpiskoposun seçilmesiyle ilgili bilgi aktarırken, o yıl göreve gelen İoan Maksimoviç'in 14 yıl sonra başka bir yere tayin edildiğini belirttikten sonra şunları yazmaktadır: “Ondan sonra Çerniğiv'de başpiskoposların kim olduğunu bilmiyorum, çünkü o dönem rahat hayatımı mahpus hayatıyla değiştirdim.”⁸ Bu iki pasajdan yola çıkarak, 1708 yılında bahsettiği felaketin tutuklanma ve hapse atılma olduğu sonucuna varmak mümkündür. Araştırmacılar, “ondan sonra Çerniğiv'de başpiskoposların kim olduğunu bilmiyorum” ifadesine dayanarak, bu mahpusluğun en az 1712 yılına kadar sürdüğünü ileri sürmektedirler. Ancak bu iddianın sağlam bir temele oturmadığı görülmektedir. Birincisi, 1712 yılında Velychko'nun bahsettiği mahpusluk, onun yeni başpiskoposun seçiminden haberdar olmasına engel teşkil etmemiştir. İkincisi, Velychko sonraki başpiskoposlardan çoğul olarak bahsetmektedir. Ancak Maksimoviç'in yerine gelen başpiskopos Stahovs'kiy, bu görevde 1721 yılına kadar kalmıştır. Velychko'nun ise, *Litopys*'ta

---

⁵ Age., s. 143

⁶ Самійло Величко, *Литопис*, ар. 79 реверс [Samiylo Velychko, *Litopys*, v. 79 arka]

⁷ Age., s. 593 ön

⁸ Age., s. 726 ön

kendisinin de ifade ettiği gibi, eserini 1720 yılında Jukı köyünde “yazdığı”⁹ için Maksimoviç’in halefini gayet iyi bilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu şüpheli bilgilere rağmen, Velychko metinde sanki 1712 yılında hapiste olduğuna dikkat çekmek istemiş ve bu bilgiyi özellikle metne yerleştirmiştir.

Velychko’nun III. Cilt’in kapak yazısında Litopys’ı 1720 yılında Jukı köyünde “yazdığı” ifadesi netlik taşımamaktadır. Burada 1720 yılının eserin yazımına başlama tarihi mi yoksa tamamlanma tarihi mi olduğu belirsizdir. Diğer yandan, III. Cildin *Okura Hitabe* kısmında Velychko, “Hmel’nits’kyy savaşımdan yetmiş yıl sonra onun askeri hareketlerini, öbür yakanın tenhalaşmasını ve bu yakanın tahribatını yazarken...”¹⁰ demektedir. Hmel’nits’kyy’n savaşı 1648 yılında başlattığına göre Velychko’nun *Litopys*’ını 1718 yılında yazmaya başladığı sonucuna varılabilir. Ek olarak, 1712’den 1718’e kadar net olarak bilinmeyen bir tarihte ve sebeple özgürlüğüne kavuştuğunu söylemek yanlış olmaz.

Litopys’tan sonra Samiylo Velychko, *Kosmografya* adlı eserin Almancadan resmi Ukraynacaya çevirisi üzerinde çalışmıştır. Bu eserin giriş kısmında kendisiyle ilgili bazı bilgiler paylaşmaktadır: Çalışmasını 1728 yılında yaptığını, kör olduğunu ve çevirisini genç katiplere dikte ettiğini belirtmektedir.¹¹ Genel olarak kabul gören bilgi, Velychko’nun 1728 yılında Jukı köyünde vefat ettiği ve aynı köyde defnedildiğidir. 1995 yılında bu köyde sembolik bir kurgan oluşturulmuş ve üzerine Velychko’nun ölüm yılını 1728 olarak belirten bir hatıra taşı yerleştirilmiştir. Ancak, vefatının 1728 yılına tarihlendirilmesine veya Jukı köyüne konumlandırmasına dair somut bir bilgi bulunmamaktadır. Muhtemelen araştırmacılar, Velychko’nun 1728’den sonra herhangi bir eser ortaya koymamasından ve hapiste sağlığının zayıflamış olabileceğinden yola çıkarak bu sonuca varmışlardır. Ancak Velychko, *Kosmografya*’da körlüğünden bahsederken başka bir sağlık sorununa değinmemiştir. Hatta, *Kosmografya*’da Velycho be eseri yazdığı yer olarak Dıka’nka köyünü belirtmektedir.¹² Ayrıca, Rus araştırmacı Tetiana Tayirova-Yakovleva’nın tespit ettiği 9 Mayıs 1729 tarihli belge, Velychko’nun

---

⁹ Age., s. 78 ön

¹⁰ Age., s. 80 arka

¹¹ Валерій Шевчук, «Передне слово до “Космографії”» у Самійло Величко. *Літопис*. Том 1. Київ, Дніпро, 1991, с. 303-304 [Valeriy Şevçuk, “‘Kosmoğrafya’daki Önsöz”, içinde *Samiylo Velychko. Litopys*. I. Cilt, Kyyiv, Dnipro, 1991, s. 303-304]

¹² Тетяна Таїрова-Яковлева, «Самійло Величко: біографічна розвідка», у *Літопис*, Київ, Кліо, 2020, с. XLVII [Tetiana Tayirova-Yakovleva, “Samiylo Velychko: biyografi çalışması”. İçinde *Litopys*; Kyyiv, Klio, 2020 s. XLVII]

isminin geçtiği şu an bilinen en geç tarihli kayıttır. Bu belge Dıka'nka köyünde işlenmiştir. Bu bilgilere dayanarak, Velychko'nun ölüm tarihinin 1728 değil, 9 Mayıs 1729 sonrası olduğu, ölüm yerinin de muhtemelen Dıka'nka olduğu söylenebilir.

Litopys kroniğinde Ukrayna Hetmanlarını tasvir eden resimler bulunsa da Velychko, kendi portresini çizdirmemiştir. Bu nedenle, fiziksel özellikleri hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

İlginç olan şu ki, XX. yüzyılın 1960'lı yıllarına kadar Samiylo Velychko hakkında, yazdığı *Litopys* ve bu eserin sayfalarında kendisiyle ilgili verdiği bilgiler dışında hiçbir kaynak mevcut değildi. Böyle bir kişinin gerçekten yaşadığını ve katip olduğunu, yukarıda zikredilen tarihte imzasını taşıyan kitapların bulunmasıyla kanıtlanmıştır. Rus araştırmacı Tetiana Tayirova-Yakovleva, Velychko'nun kişisel kitaplığından günümüze ulaşan 12 kitabın tam listesini yayımlamıştır.¹³ Bu kitaplar Latince ve Lehçedir. Samiylo Velychko, *Litopys*'ta yoğun bir şekilde Lehçe ve Latince metinlerden alıntı yaptığı için ve Kiyiv Kolegyumu'nda eğitim dilinin Latince olması nedeniyle,¹⁴ bu dillere hakim olduğu bilinmektedir. *Litopys*'ı Ukraynaca yazmıştır. Yaşadığı dönemde Moskova Çarlığı'na bağlı Sol Yaka Ukrayna'sında katiplik yapabilmesi için Rusça bilmesi gerektiği de tahmin edilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, Almancadan bir tercüme yaptığı için ileri seviyede Almanca bildiği de söylenebilir.

Rus araştırmacı Tetiana Tayirova-Yakovleva, sahip olduğu kitap listesi dışında da Samiylo Velychko ile ilgili önemli detayları literatüre kazandırmıştır. Tayirova-Yakovleva, Rusya Devlet Eski Vesikalar Arşivi'nde (RGADA) saklanan, 24 Kasım 1708 tarihinde Velychko'ya yazılmış kısa bir mektup tespit etmiştir.¹⁵ Bu mektubun içerik analizi sonucunda, Velychko'nun Baturın'ı apar topar, üstelik atsız bir şekilde bile terk

---

¹³ Тетяна Таїрова-Яковлева, «Книги з бібліотеки Самійла Величка, канцеляриста Війська Запорозького», *Український історичний журнал*, №5, 2017, с. 104-105 [Tetiana Tayirova-Yakovleva, "Zaporog ordusunun katibi Samiylo Velychko'nun Kitaplığından Kitaplar", *Ukrayna Tarih Dergisi*, № 5, 2017, s. 104-105]

¹⁴ Василь Микитась, «Давньоукраїнські студенти і професори», Київ, Абрис, 1994, с. 74. [Vasil Mikitas, *Eski Ukrayna öğrencileri ve profesörleri*, Kiyiv, Abris, 1994, s. 74]

¹⁵ РГАДА, Ф. 124: Малороссийские дела, Оп. 1, 1708, №20; tam metin için bkz. Тетяна Таїрова-Яковлева, «Самійло Величко: біографічна розвідка», у *Літопис*, Київ, Кліо, 2020, с. XLIX-L [Tetiana Tayirova-Yakovleva, "Samiylo Velychko: biyografi çalışması". İçinde *Litopys*; Kiyiv, Klio, 2020 s. XLIX-L]

etmek zorunda kaldığı, o tarihte Mazepa'nın ordugahında bulunduğu ve ayrıca bir eşi ya da çocuğu olmadığı sonucuna varmıştır.¹⁶

Ailesiyle ilgili bilinen tek bilgi ise babasının adıdır. Velychko, *Litopys*'ın II. ve III. ciltlerinin başındaki *Okura Hitabe* kısmının imzasında adını “Samiylo Vasilöviç (yani Vasil' oğlu) Velychko” şeklinde yazarak, babasının isminin Vasil' olduğunu açıkça belirtmiştir.¹⁷ Baturın'dan kaçıışı ve Mazepa'nın ordugahında bulunması, 1708 yılının sonunda yaşadığı hapis “felaketi”nden hemen önce gerçekleşmiştir. Bu bilgilerin ışığında, Velychko'nun hapse atılmasının, bir şekilde Mazepa ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak, Velychko ile ilgili bilinenler özetlenerek aşağıdaki gibi kısa ve net bir biyografi öne sürülebilir:

Samiylo Velychko, 1671 veya 1672 yılında dünyaya gelmiştir. Babasının adı Vasil'dir.

1682/1683 yılında girdiği Kiyiv Kolegyumu'ndan 1690 yılında mezun olduktan sonra, Zaporog ordusunun genel askeri katibi Vasil' Koçubey'in yanında görev almaya başlamıştır. Bu görevde 15 yıl kaldıktan sonra, 1715 yılının başında genel askeri katip dairesine nakledilmiş ve 1718 yılının sonuna kadar burada çalışmıştır.

1706 yılında, Polonya ve Saksonya'da savaşıyan İsveç'e karşı Küçük Rus' yardımcı kuvvetleri içinde askeri sefere katılmıştır.

1708 yılında tutuklanarak hapse atılmış ve en az 1712 yılına kadar mahpus kalmıştır.

1718 yılında *Litopys* kroniğine başlamış olup, 1720 yılında çalışmasına Juki köyünde devam etmiş, 1728 yılında ise Dıka'nka köyünde *Kosmografya* tercümesini bitirmiştir. Ölüm tarihi, 9 Mayıs 1729'den sonradır. Ölüm yeri Dıka'nka köyünün olması muhtemeldir.

Hayatının son döneminde kör kalmıştır.

---

¹⁶ Татьяна Таирова-Яковлева, «К биографии автора казачьей летописи Самойло Величко», *Петербургские славянские и балканские исследования*, № 2 (20), 2016, с. 83 [Yayyana Tairova-Yakovleva, “Kazak kroniği yazarı Samoylo Velychko'nun Biyografisi Hakkında”, *Petersburg Slav ve Balkan Araştırmaları*, № 2 (20), 2016, s. 83]

¹⁷ Самійло Величко, *Літопис*, ар. 80 реверс; 266 реверс [Samiylo Velychko, *Litopys*, v. 80 arka; 366 arka]

Evlenmemiş ve çocuk sahibi olmamıştır.

Ukraynaca, Rusça, Lehçe, Almanca ve Latince bilmekteydi.

1.2. Eserleri

Samiylo Velychko'nun bilinen ve günümüze ulaşan sadece iki eseri vardır. İlki, bu tez çalışması çerçevesinde incelenen yazarın özgün metni olan *Litopys* kroniğidir. Diğeri ise önceki bölümde biyografisi bağlamında değinilen *Kosmografya* eserinin Almancadan yapılan tercümesidir.

Litopys kroniğini, bir önceki bölümde varılan sonuçlara göre, 1715 yılında yazmaya başladığı ve en az 1720 yılına kadar yazmaya devam ettiği düşünülmektedir. Yazar, *Kosmografya*'yı 1728 yılında tamamladığını söylemektedir.

Her iki eser de oldukça kapsamlıdır. *Litopys*, el yazmalı 754 varaktan, *Kosmografya* ise 866 varaktan oluşmaktadır.¹⁸ Her iki metin kompilasyon niteliğinde olduğu için, bu uzun eserlere dahil edilen daha kısa metinler de yazarın küçük çaplı çalışmaları olarak değerlendirilebilir. *Litopys*'ın I. Cildinin temelini oluşturan Titledvskiy'in günlüğünün Lehçeden yapılmış tercümesi ve *Kosmografya* girişinde ek olarak yer alan, Kazan Çarlığı'nın Moskova Kniezleri tarafından fethedilmesiyle ilgili çalışma, bunlara örnek gösterilebilir. Yazar, bu ek çalışmaya dair şunları belirtmektedir: “En son olarak, hata dolu -kopyası çocukça uyduruklarla dolu bir şekilde yapılmış, fakat düzeltecek ne vaktim ne de gücüm vardı- Kazan Çarlığı ve onun Moskova Kniezleri tarafından fethedilmesiyle ilgili bir tasvir ekliyorum.”¹⁹

Velychko, bu iki eserinde hayatının bazı olaylarına ve başkaları tarafından yazılmış eserlere yer verse de, kendi yazdığı başka bir çalışmadan bahsetmemektedir. Sonuç olarak, *Litopys* ve *Kosmografya* dışında Velychko'nun başka bir eser kaleme aldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır.

---

¹⁸ Тетяна Таїрова-Яковлева, «Самійло Величко: біографічна розвідка», у Літопис, Київ, Кліо, 2020, с. XLVII [Tetiana Tayirova-Yakovleva, “Samiylo Velychko: biyografi çalışması”. İçinde *Litopys*; Kiyiv, Klio, 2020 s. XLVII]

¹⁹ Валерій Шевчук, «Переднє слово до “Космографії”» у Самійло Величко. *Літопис*. Том I. Київ, Дніпро, 1991, с. 303-304 [Valeriy Şevçuk, “Kosmografya'daki Önsöz”, içinde *Samiylo Velychko. Litopys*. I. Cilt, Kiyiv, Dnipro, 1991, s. 303-304]

2. LİTOPYS KRONİĞİ

2.1. Nüshaları ve Özellikleri

Samiylo Velyčko'nun *Litopys* adlı eserinin orijinal metni, Rusya Federasyonu'nun Sankt-Petersburg şehrinde bulunan Rusya Millî Kütüphanesi'nin (RNB) El Yazmaları Bölümü'nde saklanmaktadır (RNB Otdel Rukopisey, Fond 588: Sobraniye M. P. Pogodina №2020/1-3 // РНБ Отдел рукописей, Ф. 588: Собрание М. П. Погодина №2020/1-3). Üç ayrı ciltten oluşan bu eser, XVIII. yüzyılda yaygın olan Ukrayna *skoropısı* yazı türüyle kaleme alınmıştır. Ciltlerin tamamında, birinci cildin başından üçüncü cildin sonuna kadar devam eden ve yazar tarafından varakların ön yüzünün sağ üst köşesine yerleştirilmiş bir numaralandırma mevcuttur. Bunun yanı sıra, her cilde özgü ayrı bir numaralandırma daha sonradan eklenmiş olup, bu numaralar varakların ön yüzünün alt kısmının ortasında bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda, resimlerin varak numaraları bu ikinci numaralandırma sistemine göre verilmiştir.

Tablo 1: Samiylo Velychko'nun "Litopys" Kroniğinin Sankt-Petersburg'da RNB'de korunan Orijinal Ciltlerinin Fiziki Özellikleri

	I. Cilt	I. Cilt	I. Cilt
Demirbaş Numarası:	Погод. 2020/1	Погод. 2020/2	Погод. 2020/3
Cilt Türü:	Cilt, deri kaplamalı mukavvadan yapılmıştır. Üzerinde kabartma baskı tekniğiyle oluşturulmuş yaldızlı bir süs çerçevesi bulunmaktadır. Yazarın ismi ve eserin adı sadece sırtta yer almaktadır.		
Ebatları:	31,5 x 20 cm		
Varak Sayısı:	252	271	231
Resimler:	3 adet: v. 73 arka v. 179 arka v. 213 arka	8 adet: v. 13 arka v. 14 arka v. 32 arka v. 65 arka v. 96 ön	1 adet: v. 9 arka

		v. 118 ön v. 166 arka v. 205 arka	
Dil:	Ukraynaca		
Yazı Türü:	Ukrayna skoropısı	Ukrayna skoropısı + baskı	Ukrayna skoropısı

Estetik her zaman tutarlı olmamakla birlikte, çoğu zaman bölüm başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış, bölümün ilk paragrafının ilk harfi (*initial*) ise süslenerek desenli bir çerçeve içine alınmıştır. Evrakların altındaki mühürlerin resmedilmesi veya taklit edilmesi amaçlanmamış, ancak *Mühür Yeri* olarak işaretlenen bölümler yuvarlak bir çerçeve içine alınarak süslenmiştir.

Ayrıca, *Litopys*'ta toplam 12 resim yer almaktadır. Bu resimlerden biri Çığırın (Çehrin) kuşatmasını, bir diğeri ise Moskova Çarı I. Petro'nun portresini tasvir etmektedir. Kalan on resim, aşağıda listelenen Ukrayna Hetmanlarının portrelerinden oluşmaktadır. Bu resimler, metnin tercümesi içinde verilmiştir. Resimlerde tasvir edilen kişilere dair açıklayıcı bir yazı bulunmadığından, kişilerin kimlikleri mevcut diğer portreleriyle karşılaştırılarak tahmin edilmiştir.

- Boğdan Hmel'nıts'kıy
- İvan Vığovs'kıy
- Yuriy Hmel'nıts'kıy
- Pavlo Teteria
- İvan Brühovets'kıy (2 adet)
- Perto Doroşenko (?)
- Demyan Mnoğogrişny
- Mihaylo Hanenko
- İvan Mazepa

Orijinal metinde günümüze ulaşamayan veya sayfaların yıpranması nedeniyle okunması mümkün olmayan kısımların tamamlanmasına, V. İ. Vernadskiy Ukrayna Milli

Kütüphanesi'nin El Yazmaları Enstitüsü'nde (IR NBUV) korunan, XVIII. yüzyılın 60'lı²⁰ yıllarında yapılan ve Litopys'ın günümüze ulaşan tek tam kopyası yardımcı olabilmektedir (IR NBUV Fond 8: od. zb. 154 M // IP НБУВ Ф. 8, од. зб. 154 М). Bu kopya, orijinal Ukraynaca metinden yapılmış bir Rusça çeviriyi ihtiva etmekte olup, içinde resimler bulunmamaktadır. Orijinal metindeki Lehçe ve Latince kısımlar çevrilmeden aynen kopyalanmıştır. NBUV'da korunan bu kopya, 806 varaktan ibarettir. Çeviri kopyanın ne amaçla hazırlandığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, sayfalarında rastlanan el yazılarına dayanarak yaklaşık yirmi katibin bu çalışmada yer aldığı söylenebilmektedir.²¹

Tablo 2: Samiylo Velychko'nun "Litopys" Kroniğinin Kiyiv'de IR NBUV'da korunan kopya Fiziki Özellikleri

	IR NBUV'da korunan kopya
Demirbaş Numarası:	IP НБУВ Ф. 8, од. зб. 154 М
Cilt Türü:	Cilt, deri kaplamalı mukavvadan yapılmıştır. Ciltte bir süs veya bir kabartma kullanılmamıştır.
Ölçüler:	35 x 21,5 cm
Varak Sayısı:	806
Resimler:	Mevcut değildir
Dil:	Rusça
Yazı Türü:	Skoropis (Kiyiv ekolü)

XIX. yüzyılın 40'lı yıllarında Osip Borodians'kyy, *Litopys*'i yayımlamaya hazırlarken bir kopya daha hazırlanmıştır. Bu kopyadan günümüze ulaşan kısmi metin, Ukrayna Bilimler Akademisi T. H. Şevçenko Edebiyat Enstitüsü'nün El Yazmaları ve Tekstoloji Fonu'nda, Yu. O. Bodianskyy tasnifinde bulunmaktadır (Ф. 99. № 172, 175).²²

²⁰ Людмила Гнатенко, «Київський список пам'ятки: кодикологічний аналіз», у *Limonic*, Київ, Кліо, 2020, с. LXXXVI [Liudmila Hnatenko, "Eserin Kiyiv Kopyası: Kodikolojik Analiz". İçinde *Litopys*; Kiyiv, Klio, 2020 s. LXXXVI]

²¹ Age., s. LXXVII

²² Сергій Багро, Андрій Бовгиря, Геннадій Боряк, Тетяна Таїрова-Яковлева, «"Літопис" Самійла Величка ("Історія") - визначна історіографічна пам'ятка: до історії тексту та його вивчення», у *Limonic*, Київ, Кліо, 2020, с. XVIII [Serhiy Bahro, Andriy Bovhyria, Hennadiy Boriak, Tetiana Tayirova-Yakovleva, "Samiylo Velychko'nun, Önemli Tarihyazını Yapıtı olan "Litopys" ("Tarih"): Metnin Tarihi ve Tahlili". İçinde *Litopys*; Kiyiv,

2.2. Muhteviyat ve Önemi

17. yüzyılda Ukrayna topraklarını Doğu Avrupa'nın güç mücadelelerinin merkezi bir unsuru olarak konumlandırmak mümkündür. Polonya-Litvanya Birliği, Moskova Çarlığı, Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı gibi büyük güçlerin menfaatleri Ukrayna'da kesişmekte olup, bu doğrultuda Zaporog Siç'i ve Ukrayna Hetmanlığı'nda bulunan Ukrayna Kozakları tüm bu devletlerle yoğun bir iletişim ve etkileşim içinde bulunmuştur. Ancak, bu döneme ait birincil arşiv belgeleri açısından ciddi eksiklikler bulunmaktadır. Ukrayna Hetmanlık Arşivi, 1708 sonbaharında Moskova ordusunun Hetmanlık başkenti Baturin'ı yakıp yıkması sırasında, General Menşikov'un emriyle yok edilmiştir.²³ Osmanlı Devleti Arşivi'nde ise, Ukrayna Kozaklarının Osmanlı Devleti ve dolaylı olarak Kırım Hanlığı ile yürüttüğü diplomatik ve askeri ilişkiler açısından önemli bir kaynak olabilecek Mühimme Defterleri'nin belirli dönemlere ait bölümlerinin eksik olduğu bilinmektedir. Özellikle, 1648-1656 yıllarını kapsayan ve Boğdan Hmel'nits'kiy'in savaşını belgeleyen, 1665-1678 yıllarına dair, Ukrayna tarih yazımında "Ruyina" (Yıkım) olarak adlandırılan dönemi içeren kısımlar günümüze ulaşmamıştır.²⁴

Bu tür eksiklikler nedeniyle, ikinci el kaynaklar büyük önem kazanmaktadır. Ukrayna kaynakları incelendiğinde, bu döneme ilişkin en önemli ikincil kaynaklar arasında, Ukrayna tarih yazımında Kozak Kronikleri olarak bilinen eserler grubu öne çıkmaktadır. Günümüze ulaşabilen üç temel kronik şunlardır:

- "Görgü Tanığı Kroniği", 1648-1702 yıllarını kapsar.
- "Hrabianka Tarihi", Hadiaç Albayı Hriğoriy Hrabianka tarafından yazılmış olup, Kozakların oluşumundan 1709 yılına kadar olan süreci ele alır.
- "Litopys", Samiylo Velychko tarafından yazılmış olup, 1621 Hotin Muharebesi'nden 1700 yılına kadar olan dönemi kapsamaktadır.

Bu üç kronik arasında en kapsamlı ve ayrıntılı olanı, Samiylo Velychko'nun *Litopys* kroniğidir. Daha önce aktarıldığı üzere, Samiylo Velychko, eserin özellikle III.

Klio, 2020 s. XVIII], Samiylo Velychko'nun faydanaldığı eserlerin tüm listesi için bkz. İçinde *Litopys*; Kiyiv, Klio, 2020 s. 852-888

²³ Василь Дуровський, «Богдан Хмельницький і Туреччина», *Український історик*, № 03-04 [47–48], 1975 c. 22 [Vasil Dubrovskiy, "Boğdan Hmel'nits'kiy'in ve Türkiye", *Ukrayna Tarihçisi*, no. 03-04 [47–48], 1975 s. 22]

²⁴ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2010, s.12

cildinde, yaşadığı dönemi kaleme almış olması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. Ayrıca, askeri katip dairesinde yüksek rütbeli bir memur olarak görev alması sebebiyle, devlet yazışmalarına doğrudan dahil olmuş ve resmi belgeleri işleyen bir bürokrat olarak çalışmıştır. Bu nedenle, eserinde 262 belgeye yer vermiş, 27 edebi eserden faydalanmış ve 20 tarih çalışmasına atıfta bulunmuştur. Bu belgelerin dağılımı ise şöyledir:

I. ciltte 33,

II. ciltte 46,

III. ciltte 183 belge bulunmaktadır.²⁵

Her ne kadar, aşağıda tartışılacağı üzere, belirli belgelerin hakikiliği ve güvenilirliği konusunda tartışmalar mevcut olsa da, özellikle Velychko'nun yaşadığı döneme ait belgelerin güvenilir olduğu kabul edilmektedir.

Ayrıca, *Litopys*'ın bir hükümdarın, bir Hetman'ın veya yüksek rütbeli bir devlet adamının emriyle yazılmamış olması, tamamen yazarın kendi inisiyatifiyle ve genel okura hitaben kaleme alınmış olması dikkat çekicidir. Bu durum, eserin belirli bir otoriteyi övmek veya eleştirden kaçınmak amacıyla yazılmadığını göstermektedir. Her ne kadar tam anlamıyla tarafsız olduğu söylenemese de, metinde bir hükümdarı veya yöneticiyi yüceltmek için yapılan çarpıtmalara rastlanmamaktadır. Bunun yerine, yazarın kişisel bakış açısı ve olayları kendi perspektifinden yaptığı değerlendirmeler metnin temelini oluşturmaktadır.

2.3. Metnin Tahlili

2.3.1. Güvenilirlik Meselesi

Daha önce değinildiği gibi, Samiylo Velychko eserinde 262 belgeye yer vermiş, 27 edebi eserden faydalanmış ve 20 tarih çalışmasına atıfta bulunmuştur. Ancak, nakledilen bilgilerin birinci el kaynaklarla kıyaslanması sonucunda *Samiylo Velychko'nun Litopys*'ının genel güvenilirliği meselesi ortaya çıkmıştır. Özellikle bilimsel

---

²⁵ Самійло Величко, *Літопис*, Київ, Кліо, 2020, с. 852-888 [Samiylo Velychko, *Litopys*, Kyiv, Klio, 2020 s. 852-888]

bir tartışma yaratan konu, Samiylo Velychko'nun, Boğdan Hmel'nits'kyy'ın sır katibi olarak tanıttığı Samiylo Zorka'nın diyariusuna (günlük) yaptığı atıflardır.

Bazı araştırmacılar, Samiylo Zorka ile günlüğünün var olmasının olası olduğunu öne sürerken, bazıları ise Samiylo Zorka'nın ve dolayısıyla günlüğünün varlığını tamamen reddetmektedir. Boğdan Hmel'nits'kyy'ın dönemini titizlikle inceleyen araştırmacıların ortaya koyduğu Boğdan Hmel'nits'kyy'ın sır katipleri listesinde “Samiylo Zorka” adlı birinin yer almadığı görülmektedir.²⁶ Ayrıca, Zorka'nın günlüğünden aktarıldığı belirtilen bilgiler arasında tarihî gerçeklerle örtüşmeyen ve/veya anakronizmler içeren ifadelerin bulunduğu tespit edilmiştir.²⁷ ²⁸ Burada bir önceki bölümde de belirtildiği gibi, Valycho'nun isminin de bulunan *Litopys* el yazması dışında uzun zaman boyunca hiçbir belgede geçmediğini eklemekte fayda vardır. Hatta, yaklaşık 20 yıl boyunca devam eden katip görevinden günümüze ulaşan ve imzasını taşıyan hiçbir kayıt kalmamıştır.

Bu durum, bazı araştırmacıları, Velychko'nun elinde doğrudan kanıt bulunmayan bilgileri güvenilir kılmak ve desteklemek amacıyla Zorka'nın günlüğünü uydurduğunu iddia etmeye sevk etmiştir.²⁹ Gennadiy Karpov ve Mikola Petrovs'kyy gibi Zorka'nın varlığını ateşli bir şekilde reddeden ve eseri sert bir şekilde eleştiren araştırmacıların ortak tezi, Samiylo Velychko'nun bilinçli bir şekilde tarihi tahrif ettiğidir. Bu suçlama yalnızca Zorka'ya dayanan kısımlarla sınırlı kalmayıp, bütün eserin güvenilirliğine gölge düşürmektedir.

Ancak, Zorka ile günlüğünü gerçek kabul eden görüşlerin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu görüşü savunanlar arasında ünlü Rus tarihçi Sergey Solovyov ve Hetman Petro Doroşenko hakkında en kapsamlı çalışmayı ortaya koyan Dmıtro

---

²⁶ Иван Крип'якевич, «Студії над державою Богдана Хмельницького», Записки наукового товариства ім. Шевченка у Львові, томи 139-141, 1913, с. 81 [İvan Krypyakevych, “Bohdan Khmelnytskyi Devleti Üzerine Araştırmalar”, Lviv Şevçenko Bilim Topluluğu'nun Notları, cilt 139-141, 1913, s. 81]

²⁷ Микола Петровський, «Псевдо-діяріуш Самійла Зорки», *Записки історично-філологічного відділу УАН*, кн. XVII, 1928, с. 169-183 [Mykola Petranovskyy, “Samiylo Zorka'nın Uyduruk Günlüğü”, *Ukrayna Bilimler Akademisi'nin Tarih-Edebiyat Bölümü Notları*, cilt XVII, 1928, s. 169-183]

²⁸ Геннадий Карпов, «Малороссийские летописцы о начале исторической деятельности Богдана Хмельницкого» в *Начало исторической деятельности Богдана Хмельницкого*, Москва, Типография Грачева, 1873, с. 240-258 [Gennadiy Karpov, “Küçük Rus' Vakanüvislerinin Boğdan Hmel'nits'kyy'ın Tarihi Faaliyetlerinin Başlangıcına dair Anlatımı” İçinde Boğdan Hmel'nits'kyy'ın Tarihi Faaliyetlerinin Başlangıcı, Moskova, Grachev Matbaası, 1873, s. 240-258]

²⁹ Микола Петровський, «Псевдо-діяріуш Самійла Зорки», *Записки історично-філологічного відділу УАН*, кн. XVII, 1928, с. 185 [Mykola Petranovskyy, “Samiylo Zorka'nın Uyduruk Günlüğü”, *Ukrayna Bilimler Akademisi'nin Tarih-Edebiyat Bölümü Notları*, cilt XVII, 1928, s. 185]

Doroşenko gibi isimler bulunmaktadır. Velychko'nun *Litopys*'ına tarafsız yaklaşılmaya çalışan Volodimir İkonnikov, ilk kez başka bir Kozak kroniği olan *Hrabianka Tarihi*'nde Boğdan Hmel'nıts'kıy döneminde yazılmış bir günlüğün kullanılan kaynaklar arasında yer aldığına dikkat çekerek, bu kaynağın Zorka'nın günlüğü olmasının muhtemel olduğunu vurgulamıştır.³⁰ Bu bağlamda, Velychko'nun iki cildini yayımlayan ve İkonnikov'un tezini destekleyen Valeriy Şevçuk da Zorka'nın günlüğünün sahil olduğu kanaatindedir.³¹

Bu tez çalışması bağlamında, bizi Samiylo Velychko'nun, Samiylo Zorka'nın günlüğünden faydalanarak yazdığı Boğdan Hmel'nıts'kıy'ın 1648 yılının Mart ayında Kırım'ı ziyareti ile aynı yılın Mayıs ayında gerçekleşen Korsun' Muharebesi'nde yakalanan esirler ve bu esirlere nasıl davranıldığına dair kısımlar ilgilendirmektedir. Ancak, bu konulara daha detaylı bir şekilde ileride 2.3.3. bölümünde değinilecektir.

Yukarıda ifade edilen durum nedeniyle bazı bilim adamlarının Samiylo Velychko'nun eserinin belirli bölümlerine yönelik şüpheleri, çalışmanın tamamına gölge düşürmüştür. Nikolay Kostomarov, Boğdan Hmel'nıts'kıy ile ilgili monografisinde, başlangıçta Samiylo Velychko'nun *Litopys*'ını en güvenilir kaynaklar arasında değerlendirirken,³² diğer tarihçilerin eleştirilerinden etkilenerek bir sonraki baskıda onu "temkinli yaklaşılması gereken" kaynaklar arasına eklemiştir.³³

Ancak, *Litopys* üç ciltten oluşmakta olup yazar, Zorka'nın günlüğünden yalnızca I. ciltteki anlatımı için faydalanmaktadır. Bunun yanı sıra Samiylo Velychko, Samuel Twardowski'nin tarihi şiirsel destanı *Woyna Domowa* ve Alman tarihçi Samuel von Pufendorf'un eserini de kaynak olarak göstermektedir. Samiylo Velychko'nun bu kaynakları kullanımı üzerine yapılan incelemelerde, yazarın *Woyna Domowa*'dan yalnızca tarihi olayları seçerek, metindeki hataları, eksiklikleri ve abartıları düzeltmeye çalıştığı, böylece olaylara kendi bakış açısını yansıttığı görülmektedir. Ayrıca,

---

³⁰ Володимир Іконников, *Опыт Русской Исторіографіи*, том 2, часть 2, Київ, Типографія Імператорського університету св. Володимира, 1908, с. 1588 [Volodimir İkonnikov, *Rus Tarihyazını Denemsi*, Kiyiv, İmparatorluk Aziz Volodimir Üniversitesi Matbaası, 1908 s. 1588]

³¹ Валерій Шевчук, «Самійло Величко та його Літопис» у *Лімонус*, Київ, Дніпро, 1991, с. 8 [Valeriy Şevçuk, "Samiylo Veličko ve Litopys'tı" İçinde *Litopys*, Kiyiv, Dnipro, 1991 s. 8]

³² Николай Костомаров, *Богданъ Хмельницкій*, Санкт-Петербург, Издание книгопродавца Д. Е. Кожанчикова, 1859, 2 издание дополненное, с. VIII, XVI [Nikolay Kostomarov, *Boğdan Hmel'nıts'kıy*, Sankt-Petersburg, kitap tüccarı D. Ye. Kojañçikov'un yayını, 1859, 2. Geliştirilmiş baskı, s. VIII, XVI]

³³ Николай Костомаров, *Богданъ Хмельницкій*, Санкт-Петербург, Издание Д. Е. Кожанчикова, 1870, том 9, 3 издание исправленное и дополненное, с. VIII, XVI [Nikolay Kostomarov, *Boğdan Hmel'nıts'kıy*, Sankt-Petersburg, D. Ye. Kojañçikov'un yayını, cilt 9, 1870, 3. düzeltilmiş ve geliştirilmiş baskı, s. V, XIII]

Twadowski'nin aksine, Boğdan Hmel'nıts'kyy'a daha olumlu bir yaklaşım sergilediği tespit edilmiştir. Öte yandan, Pufendorf'un eserini doğrudan aktarmakla birlikte, okuyucuyu bu kaynağın bir yabancı tarafından yazıldığı için olaylara birebir tanıklık etmediği ve dolayısıyla bazı hatalar ve eksiklikler içerebileceği konusunda uyardığıdır.³⁴ Bu durum, Velychko'nun tarih yazımında eleştirel bir yaklaşım benimsediğini ve kaynaklarını seçerken bilinçli bir yöntem izlediğini göstermektedir.

Zorka kişisinden ve günlüğünden bağımsız olarak, I. ve II. ciltlerde aktarılan olayların görgü tanığı olmayan Velychko, III. ciltte yaşadığı dönemin olaylarını anlatmaktadır. Kullanılan kâğıdı ve üzerindeki filigranları inceleyen kodikolojik analizler, Velychko'nun XVII. yüzyıla ait orijinal belgeleri ve çeşitli resmi devlet evraklarının erken kopyalarını kullandığını doğrulamaktadır.³⁵ Velychko'nun atıfta bulunduğu belgelerin orijinalleriyle eşleştirilmesine yönelik fonlarında bulunan 15 belgeyi kapsayan ilk deneme çalışması Ukrayna Merkez Devlet Tarih Arşivi tarafından 2020 yılında yapılmıştır.³⁶

Bu bilgiler ışığında, eserin güvenilirliği açısından araştırmacılar arasındaki keskin kutuplaşmalardan ziyade, daha ılımlı görüşlerin gerçeğe daha yakın olduğu düşünülmektedir. Prof. Petro Klepats'kyy ve Akademisyen Dmitro Bağaliy, çalışmalarında yalnızca verileri incelemekle kalmayıp, aynı zamanda Velychko'nun motivasyonuna ve genel çalışma prensiplerine de değinerek yazarın bilinçli olarak yanlış bilgi eklemesi ya da kasıtlı bir şekilde tarihi çarpıtması için herhangi bir sebep olmadığını ortaya koymaktadırlar.³⁷

Bu mantık çerçevesinde, eleştirel yaklaşım sergileyen araştırmacılarla Zorka'nın varlığı konusuna doğrudan girmek yerine, Velychko'nun tarihi bilinçli olarak tahrif ettiği iddiaları reddedilmektedir. Ayrıca, Boğdan Hmel'nıts'kyy döneminden ziyade Petrik ve Mazepa dönemi üzerine araştırmalar yapan Oleksandr Ohlobin, Velychko'nun naklettiği

---

³⁴ Ярослав Дзира, «Величко та його літопис», Історіографічні дослідження в Українській РСР, Київ, 1971, с. 199-200 [Yaroslav Dzira, "Samiylo Velychko ve onun Litopys'ı", Ukrayna SSC'sinde Tarih yazımı Araştırmaları, Kyiv, 1971, s. 199-200]

³⁵ Анастасія Мельник, Іван Поляков, Тетяна Таїрова-Яковлева, Денис Ципкін, «Оригінал пам'ятки: кодикологічний аналіз», у *Лімонус*, Київ, Кліо, 2020, с. LX [Anastasiya Melnik, Ivan Poliakov, Tetiana Tayirova-Yakovleva, Denis Tsypkin "Eserin Orijinali: Kodikoloji Analizi". İçinde *Litopys*; Kyiv, Klio, 2020 s. LX]

³⁶ https://cdiak.archives.gov.ua/v_Samiilo_Velychko.php (erişim tarihi: 25.09.2024)

³⁷ Дмитро Багалій, Нарис української історіографії. Том 1: Літописи. №1, Друкарня Всеукраїнської академії наук, Київ, 1923, с. 58 [Dmitro Bahaliy, Ukrayna Tarihyazımı Çalışması. 1. Cilt: Kronikler. No. 1, Tüm Ukrayna Bilimler Akademisi Matbaası, Kyiv, 1923, c. 58]

bazı belgelere, daha sonra yurt dışına göç etmesi nedeniyle erişimi kaybedilmiş arşivlerde rastladığını belirtmiştir. Bu durum, özellikle Mazepa dönemiyle ilgili araştırmalarda, *Litopys* metninde geçen belgelere doğrudan atıfta bulunmayı meşru kılmıştır.³⁸ Tüm bu değerlendirmeler sonucunda, Samiylo Velychko'nun eseri, özellikle de en kapsamlı bölümü olan III. cildi, güvenilirliği tespit edilmiş ve tarih araştırmaları açısından önemli bir kaynak olarak kabul edilmiştir.

2.3.2. I. Cilt Hotin Savaşı

I. Cilt, 1620-1648 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Cildin ana konusu, 1621 yılında gerçekleşen Hotin Savaşı'dır. Bu savaşı ve Hotin civarındaki muharebeleri tasvir etmek için Velychko, Matfey Titilevskiy'in olayları gün gün aktardığı günlüğünü kaynak olarak kullanmaktadır. Bu günlüğü çevirmesinin amacı, kendisinin de belirttiği gibi, Hotin Muharebesi'nin genel akışını anlatmaktan ziyade, Kozakların bu muharebenin sonucuna etkisini vurgulamaktır.

Latince muallimi ve öğrencisinin gayretiyle 1725 yılında Latince'den Rus' diline tercüme edilmişti. Bu tercümenin amacı, Polonyalıların Türklerle savaşını anlatmaktan ziyade, o dönemde Türklerin askeri emellerine karşı cesur ve kararlı bir şekilde karşı koyan, Türklerin Polonyalılara karşı saldırılarını sert bir şekilde püskürten ve Hetman Petro Konaşevich Sağaydaçny liderliğindeki Kozakların, Polonyalılara büyük bir destek sağlayarak verdikleri yardımını vurgulamaktır. Söz konusu savaşın tasviri, aşağıda kelimesi kelimesine yer almaktadır.³⁹

Ayrıca, yalnızca tercümeyle yetinmeyip kendi yorumlarını da eklemektedir. En sonunda ise, tüm tarafların katıldığı kuvvetlerin büyüklüğüne dair şu analitik sonucu sunmaktadır: “1621 yılında Hotin (Hoten) ve Karadeniz’de birbirleriyle savaşan tüm Hristiyan ve busurman ordularının toplamı, aynı Hotin (Hoten) Savaşı günlüğünden alınarak tarafımda, ben Samoylo Veliçko tarafından hesaplanmıştır.” Hesabına göre, Hotin Muharebesi’ne katılan birleşik Polonya kuvvetlerinin toplamı 157.000 kişidir. Bu

---

³⁸ Сергій Багро, Андрій Бовгиря, Геннадій Боряк, Тетяна Таїрова-Яковлева, «"Літопис" Самійла Величка ("Історія") - визначна історіографічна пам'ятка: до історії тексту та його вивчення», у *Лімонус*, Київ, Кліо, 2020, с. XXVI [Serhiy Bahro, Andriy Bovhyria, Hennadiy Boriak, Tetiana Tayirova-Yakovleva, “Samiylo Velychko'nun, Önemli Tarihyazını Yaptığı olan “Litopys”ı (“Tarih”): Metnin Tarihi ve Tahlili”. İçinde *Litopys*; Kiyiv, Klio, 2020 s. XXVI]

³⁹ Самійло Величко, *Лімонус*, ар. 5 аверс [Samiylo Velychko, *Litopys*, v. 5 ön]

kuvvetlerin içinde, 40.000'i Hetman Petro Konaşeviç Sağaydaçnyı'nın komutasındaki Kozak birliklerinden oluşmaktadır.^{40 41}

Gün be gün anlatımın Matfey Titilevskiy'in kalemine ait olması nedeniyle, aşağıda Velychko'nun yaptığı yorumlara ve günlük dışında yazdıklarına odaklanılacaktır.

1621 Hotin Savaşı'nın tasvirine başlamadan önce, Velychko daha önce yaşanan olayları anlatmaktadır. "Savaş Hakkında" başlığı altında, II. Mehmed'in İstanbul'u fethetmesine değinerek o dönemde alevlenen Hristiyanlık ile İslam arasındaki çatışmayı ve Ukrayna'nın bu süreçte hangi tarafı tuttuğunu belirtmektedir. Ayrıca, Osmanlı Devleti ile Polonya-Litvanya Birliği arasındaki uzun süre devam eden savaşın sebebi olarak, müttefiklerin topraklarına akınlar düzenleyen Kırım Tatarları ile Ukrayna Kozaklarını göstermektedir.⁴² Akınlara Tatarların başladığını, Kozakların ise yanıt verdiğini belirtse de bu iki gücü, Osmanlı Devleti ile Polonya-Litvanya Birliği arasındaki barışı bozan iki eşit unsur olarak tasvir etmektedir. Daha sonra, bunun Matfey Titilevskiy'in günlüğünün aktarımı olduğunu belirtmekte, ancak herhangi bir yorum ya da karşı görüş öne sürmemektedir.

Velychko, ayrıca Kozakların Hotin Savaşı öncesinde ve sırasında Osmanlı Devleti'ne yönelik deniz saldırılarını ve çatışmalarını da aktarmaktadır. Savaşın sebebi olarak gösterdiği deniz akını, 1620 yılında Kozakların Trabzon'u yağmalamalarıdır.⁴³ Hotin Savaşı sırasında da Kozak deniz kuvvetlerinin Osmanlı donanmasına karşı başarılı operasyonlar yürüttüğü anlatılmaktadır. Bu misyonda 10.000 Kozak'ın yer aldığı ve temel amaçlarından birinin Osmanlı ordusunun erzak yollarını kesmek olduğu belirtilmektedir.⁴⁴

Kozakların bu başarıları yalnızca Osmanlı gemilerine zarar vermekle kalmamış, aynı zamanda bu zaferlere dair haberlerin tarafların ordugahlarına ulaşması, savaş stratejilerini de etkilemiştir. 6 Eylül 1621'de Kozakların, topraklarla yüklü on iki Osmanlı gemisini batırdığı ve sağ kurtulanları İstanbul surlarına kadar kovaladığı haberi Osmanlı Padişahı'na ulaşmıştır. Bu haber üzerine öfkelenen Padişah, Polonyalıları karşı büyük ve

---

⁴⁰ Age., v. 16 arka – 17 ön

⁴¹ Age., v. 7 arka

⁴² Age., v. 5

⁴³ Age., v. 5 arka

⁴⁴ Age., v. 7 ön

şiddetli bir taarruz düzenlemiştir.⁴⁵ Benzer bir durum 14 Eylül'de de tekrarlanmıştır.⁴⁶ Kozakların bu deniz akınları Hotin'deki meydan muharebesini etkilemekle kalmadı, Kanadalı araştırmacı Victor Ostapchuk'a göre savaşı takip eden aylarda ortaya çıkan kargaşada ve hatta II. Osman'ın katlinde belirleyici bir rol oynamıştır.⁴⁷

Velychko'nun Kozakların deniz akınlarına Hmel'nıts'kıy'ın katıldığını iddia etmesi dikkat çekicidir.⁴⁸ Hmel'nıts'kıy'ın ismini belirtmese de araştırmacılar Boğdan Hmel'nıts'kıy'dan bahsettiğini varsayarak bu konuda literatürde geniş bir tartışma sürdürmüşlerdir.⁴⁹ Bazı diğer tasvirlerle göre, Boğdan Hmel'nıts'kıy Hotin muharebesine katılamamış, çünkü bir sene önce Cecora muharebesinde Osmanlı esaretine düşmüş ve sonraki iki senesini Osmanlı Devleti'nde esir olarak yaşamıştır.⁵⁰ Bu konu ayrı bir araştırma gerektirmektedir.

Velychko, Kozak Hetmanı Petro Konaşeviç Sağaydaçny'ın kişiliğinden bahsederken, aynı zamanda onun Karadeniz seferine katıldığını ve bu sefer sonucunda Kefe'yi ele geçirdiğini de aktarmaktadır. Ayrıca, Sağaydaçny'ın o dönemde Polonya ile olan ilişkilerini bir tabiiyet ya da bağımlılık olarak değil, iş birliği olarak değerlendirmektedir.⁵¹

Aktarılan günlük, Kozakların Osmanlı ve Tatar güçlerine karşı kullandıkları taktikler hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır. Polonyalıların ordugahından farklı bir konumda konuşlanan Kozaklar, açık meydan savaşlarından ziyade Osmanlı ordugahına düzenledikleri kısa ve ani akınlarla, ayrıca kurdukları pusularla en büyük başarılarını elde etmişlerdir. 8 Eylül 1621 tarihinde saldıran Türk ve Tatar güçlerine karşı bir pusu düzenlemişler,⁵² Osmanlı ordugahına gece saatlerine ani akınları Eylül'ün 17, 18, 22,

---

⁴⁵ Age., v. 9 ön

⁴⁶ Age., v. 11 arka

⁴⁷ Victor Ostapchuk, An Ottoman Ġazānāme on Ġalīl Paşa's Naval Campaign against the Cossacks (1621), *Harvard Ukrainian Studies*, 3/4 (December 1990), s. 487

⁴⁸ Самійло Величко, *Лімонус*, ар. 17 аверс [Samiylo Velychko, *Litopys*, v. 17 ön]

⁴⁹ Петро Сас, Хотинська війна 1621 року, Київ, Інститут Історії НАН України, 2011, с. 150-155 [Petro Sas, 1621 Hotin Muharebesi, Kyiv, Інститут Історії НАН України, 2011, s. 150-155]

⁵⁰ Олександр Рігельман, Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі, Київ, Либідь, 1994 с. 77-78 [Oleksandr Rigelman, Küçük Rus', halkı ve genel olarak Kozaklar ile ilgili kronik anlatımı, Kyiv, Lıbid, 1994, s. 77-78]

⁵¹ Самійло Величко, *Лімонус*, ар. 4 реверс [Samiylo Velychko, *Litopys*, v. 4 arka]

⁵² Age., v. 10 ön

23,⁵³ 27⁵⁴ tarihlerinde gerçekleştirdiklerine göre Osmanlı güçlerinin bu akınlara karşı etkili bir savunması olmadığı sonucuna varılabilir.

Ayrıca, muharebe barış antlaşmasıyla birlikte sona erdikten sonra yapılan uygulamalarla ilgili bilgi verilmektedir. Dönüş yolculuğunu hafifletmek ve kaybolan mallarını yenilemek isteyen her iki taraf arasında muharebe resmi olarak bittikten sonra bir ticaret yapıldığı aktarılmaktadır.⁵⁵ Böylece savaş sonucu malların dolaşımı sadece ganimet toplama yoluyla değil, yasal bir ticaret sonucu olarak da el değiştiği denenebilir.

Savaş meydanında takip edilen geleneklerin ve törenlerin bir örneği olarak Hotin savaşının bitiminde her iki ordunun nasıl vedalaştığı ve meydandan ayrıldığı aktarılmaktadır. Polonya ordusu kanatları açılmış bir kartal şeklinde, Osmanlı ordusu ise hilal şeklinde karşı karşıya dizildikten sonra komutanların, askerlerin başına geçtikten sonra armağan değişimini yaptıkları, II. Osman'ın Polonya ordusunun başına olan Prens Vladislav'a Hotin savaşına katılan meşhur fillerinden birini hediye ettiği, her iki ordunun birbirinin önünde başlarını eğdikten sonra dağıldığı nakledilmektedir.⁵⁶

Günlüğün 8 Ekim tarihli bir girişinde kısaca Hotin barış antlaşmasının şartları verilmiştir.⁵⁷ Hotin barış antlaşmasının yazılı bir nüshasının günümüze ulaşmaması sebebiyle bu bilgi de önem taşımaktadır. Bu gibi analiz tez konusunun dışında kalmakta, ancak Osmanlı Devleti'nin kabul ettiği şartları gerçeğe en yakın bir şekilde Dilaver Paşa tarafından Hotin ordugahından Polonya tarafına gönderilen mektupta belirtilmiştir. *Litopys* kroniğinde Kozaklarla ilgili şart “Yağmalamak amacıyla Tatarlar Polonya topraklarına, Kozaklar ise Türk topraklarına akın yapmayacak, aksi takdirde verilen zararlar geri ödenecektir.” şeklinde belirtilmişken Dilaver Paşa'nın mektubunda “Dnipro Kozakları ve Kozak şaykaları asla Türk Sezarı Devleti'ne girmemeli ve zarar vermemelidir. Bir Kozak fark edilirse Sezar'ın yazılı bir bildiriyle sert bir şekilde cezalandırılacaktır” olarak geçmektedir.⁵⁸

Verilen tarihi bilgilerin yanı sıra Velychko'nun kullandığı tabirlere bakılacak olursa, Osmanlı güçlerinden bahsettiği zaman için genellikle “barbarlar” veya

---

⁵³ Age., v. 13

⁵⁴ Age., v. 14 ön

⁵⁵ Age., v. 16 ön

⁵⁶ Age., v. 16

⁵⁷ Age., v. 15 arka – v. 16 ön

⁵⁸ Pismo przymierne od Wezyra Wielkiego przy bytności Cesarza w obozie pod Chocimiem Commissarzem naszym dane, Biblioteka Narodowa, microfilm no: 8889

“busurmanlar” (bu kelime Hıristiyan olmayanlar, hatta daha spesifik Müslümanlar için kullanılan aşağılayıcı bir tabir, “gavur” kelimesinin Hıristiyan versiyonu denenebilir) kelimelerini kullanmaktadır. Bu kelimeler aşağılayıcı nitelikte olsa da Osmanlıların iyi niteliklerini takdir etmesi için bir engel taşımamaktadır. Örneğin, “üstün, sağlam ve cesur biri olan Nasaf Paşa (*Nasuh Paşa*)” demekten çekinmemektedir.⁵⁹

Ayrıca Velychko’nun Osmanlı Padişahı için kullandığı kelimeler arasında “Sultan”, “İmparator”, “Sezar” ve “Çar” vardır. Ancak bu kelimeleri farklı bir güç seviyesini temsil eden sıfatlar olarak değil, “Hükümdar” anlamında kullanılmaktadır.

Hotin muharebesinin yanı sıra Hetman Sağaydaçny’yı anlatırken I. Cildin kapsadığı dönem içerisinde Kozakların Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti ile ilişkilerini doğrudan etkilemeyen, fakat sonraki dönemlerde siyasi güçlerin dağılımını etkileyecek ana unsurlardan biri konumunda olan bir konuya da ayrıcalıklı bir yer ayırmaktadır. Hetman Sağaydaçny’nın Hotin öncesi en büyük başarısı olarak Ukrayna memleketinden Uniya’yı (Katolik ile Ortodoks kiliseleri arasında yapılan bir birlik) kaldırmak ve “bozulmuş dindarlığın yeniden tesis edilmesi” olduğu öne sürülmektedir.⁶⁰

2.3.3. II. Cilt Boğdan Hmel'nits'kıy'ın Ayaklanması

Kozaklar ve Kırım Hanlığı arasındaki ilişkiler, 17. yüzyıl boyunca değişken bir yapıya sahip olmuştur. Hmel'nits'kıy’ın liderliğinde başlayan ayaklanmalar ve bölgesel güç dengeleri, hem Kırım Hanlığı hem de Osmanlı Devleti ile kurulan ittifakları etkileyen temel faktörler olmuştur.

Hmel'nits'kıy’ın Kırım Hanlığı ile ilk ciddi teması, Polonya-Litvanya Birliği’ne karşı müttefik arayışının bir parçası olarak 1648 yılında gerçekleşmiştir. *Litopys* kayıtlarına göre, Hmel'nits'kıy, 1648 senesinin Mart ayının ilk günlerinde Siç’ten ayrılarak Kırım’a gitmiş ve burada Han ile görüşmelerde bulunmuştur.⁶¹ Han başlangıçta bu ittifaka mesafeli yaklaşmış, çünkü Hmel'nits'kıy’ın Polonya-Litvanya Birliği’ne karşı hareket etmek istediğine inanmamış, ancak Hmel'nits'kıy’ın Han’a bağlılık yemini etmesi ve güvence olarak oğlunu rehin olarak bırakması sonucunda ittifak kurulmuştur. Han, yapılan yeminin kendi gözünde daha güvenilir ve meşru olması için Hmel'nits'kıy’ın

---

⁵⁹ Самійло Величко, *Лімонус*, ар. 11 реверс [Samiylo Velychko, *Litopys*, v. 11 arka]

⁶⁰ Age., v. 17 arka

⁶¹ Age., v. 95 ön

özellikle Tatar töresine uygun bir şekilde yemin etmesini istemiştir.⁶² Han başlangıçta bu ittifaka mesafeli yaklaşmış ve Hmel'nıts'kıy'ın niyetinden şüphe duymuş olsa da o dönem Osmanlı Devleti'nde de yaygın olan elçi heyetlerini ağırlama protokolünü⁶³ uygulayarak Hmel'nıts'kıy'ın Kırım'da bulunduğu sürecindeki tüm masraflarını kendisi üstlenmiştir.⁶⁴ Han bunu Hmel'nıts'kıy henüz Hetman değilken yapmıştır, çünkü Velychko ilerleyen metinde Hmel'nıts'kıy'ın Hetmanlık makamına Siç'e döndükten sonra 19 Nisan tarihinde seçildiğini anlatmaktadır.⁶⁵ Rehin bırakılan oğul, Han'ın güvenini sağlamak amacıyla bir garanti unsuru olarak değerlendirilmiştir. Bu, Kırım Hanlığı'nın Hmel'nıts'kıy'a olan desteğini güçlendirmekle birlikte, aynı zamanda Hmel'nıts'kıy'ın bağımsız hareket kabiliyetini de sınırlamıştır.

Litopys kroniğinde bu elçilik heyetiyle ilgi çeken bir diğer önemli nokta, Kırım Hanı'nın Ukraynaca (ya da Velychko'nun tabiriyle “Kozak dili”) konuşabilme yeteneğidir. Hmel'nıts'kıy'la görüşme yaparken dragoman hizmetinden yararlanmadan doğrudan iletişim kurmuştur.⁶⁶ Bunun yanı sıra Hmel'nıts'kıy ve Han arasındaki mektuplaşmalarda da Ukraynaca ifadelerin kullanıldığı *Litopys*'ta belirtilmektedir.

Han'ın Hmel'nıts'kıy'a verdiği hediyeler arasında metinde ilk defa “yanıçarka” adlı bir tüfek türüne rastlanmaktadır.⁶⁷ Bu isim yeniçerilere ait ve genel olarak ganimet yoluyla Kozakların eline geçen tüfeği ifade etmektedir.

Kozaklar ile Tatarların ittifakının ilk büyük sınavı, 1648 yılında Jovti Vodi ve Korsun' muharebelerinde yaşanmıştır. Hmel'nıts'kıy, Tatar kuvvetleriyle birlikte Polonya kuvvetlerini mağlup etmiş, savaşın ardından birçok esir ve ganimeti Kırım'a göndermiştir.⁶⁸ Muharebelerin ardından ganimetin paylaşımında Hmel'nıts'kıy'ın baskın konumu ilgi çekicidir. Kırım Tatarlarının komutanı Tugay Bey elde edilen ganimetten eşit bir paya hakkının olmadığı, sadece Hmel'nıts'kıy'ın ona ayırdığı miktara hakkı olduğu görülmektedir.⁶⁹

---

⁶² Age., v. 95 arka

⁶³ Mübahat Kütükoğlu, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Fevkalâde Elçilerin Ağırlanması”, *Türk Kültürü Araştırmaları Prof. Dr. İsmail Ercüment Kuran'a Armağan XXVII/1-2*, 1989, s. 199-230

⁶⁴ Самійло Величко, *Лімонус*, ар. 95 аверс [Samiylo Velychko, *Litopys*, v. 95 ön]

⁶⁵ Age., v. 97 arka

⁶⁶ Age., v. 95 ön

⁶⁷ Age., v. 96 arka

⁶⁸ Age., v. 103 arka – v. 104 arka

⁶⁹ Age., v. 102 ön

Elde edilen esirlere gösterilen muamele de dikkat çekicidir. Kozaklar gibi Hristiyan olan Polonyalılar sadece ortak din mensupları olması nedeniyle esaretten kurtulamamışlardır. Hmel'nıts'kıy bu Polonyalı esirleri bir kısmını Han'a armağan ederek Kırım Hanlığı'yla yaptığı iş birliği pekiştirmeye, bir kısmını Müslümanlara teslim etmekle korkutup yüksek fidye ödemeye zorlayarak bir gelir kaynağı oluşturmuştur.⁷⁰

1653 yılında Hmel'nıts'kıy, Osmanlı Devleti ile daha yakın bir ilişki kurmaya çalışmıştır. *Litopys*'a göre, Hmel'nıts'kıy Osmanlı padişahına mektuplar göndererek Polonya topraklarını fethetme konusunda destek aramıştır. Fakat ilk defa doğrudan Osmanlı Padişahı ile iletişim teşebbüsünde bulunması, Osmanlı Devleti'nin himayesine girmek ve kalıcı bir ittifak kurmak istediğinden olduğunu düşünmek yanlış olur. Aynı anda Osmanlı dışında benzer teklifi Moskova Çarlığı'na da göndermiştir.⁷¹

1654 yılında, Boğdan Hmel'nıts'kıy, Moskova Çarlığı ile Pereyaslav Anlaşması'nı akdetmiştir. Bu anlaşmaya göre, Ukrayna toprakları Moskova Çarı'nın himayesine girecek, Ukrayna Kozaklarına ise sahip oldukları hak ve özgürlükler iade edilecekti.⁷² Bu gelişme, Hmel'nıts'kıy'ın daha önce iş birliği yaptığı Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti'nin Ukrayna'ya yönelik tutumunu değiştirmesine ve bir yıl sonra savaş ilan etmelerine neden olmuştur. Kırım Hanı, Polonyalılarla yaptığı antlaşma doğrultusunda, Moskova'nın himayesi altına giren Hmel'nıts'kıy'a destek vermeyi reddetmiş ve hatta Polonyalılarla yeniden anlaşmasını talep etmiştir. Aksi takdirde, Ukrayna'ya saldıracağı tehdidinde bulunmuştur.⁷³

İlerleyen yıllarda, Kırım Hanı'nın Hmel'nıts'kıy'a karşı bu tutumunu sürdürmesi, aralarındaki ilişkilerin giderek bozulmasına neden olmuştur. Son olarak, Ukrayna Hetmanı, kendisine gönderilen Kırım elçisini eli boş geri çevirmiş, bu durum Han tarafından küçük düşürücü bir hareket olarak algılanmıştır.⁷⁴ Böylece, iki eski müttefikin yolları kesin olarak ayrılmıştır.

Boğdan Hmel'nıts'kıy, Polonya'ya karşı başkaldırdığı dönemde müttefik arayışına girmiş ve bu desteği önce Kırım Hanlığı'nda, ardından Osmanlı Devleti'nde bulmuştur. Hmel'nıts'kıy'ın yürüttüğü savaş sırasında, bölgedeki siyasi ve askeri dengeler büyük

---

⁷⁰ Age., 104 arka – v. 105 ön

⁷¹ Age., v. 123 ön

⁷² Age., v. 140 ön

⁷³ Age., v. 147 ön

⁷⁴ Age., v. 165 arka

ölçüde bu ittifak çerçevesinde şekillenmiştir. Ancak, ilerleyen dönemde Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı'nın desteğinin zayıflaması, Hmel'nıts'kıy'ı Moskova Çarlığı ile bir antlaşma yapmaya yöneltmiştir. Bu antlaşmanın ardından, eski müttefiklerini kaybetmemek adına bazı diplomatik girişimlerde bulunmuşsa da bu çabaları sonuçsuz kalmıştır. Böylece, Litopys, Polonya, Osmanlı Devleti ve Moskova Çarlığı arasındaki değişen güç dengelerini ve dönemin siyasi dinamiklerini gözler önüne sermektedir.

2.3.4. III. Cilt Ruyına Dönemi

Samiylo Velychko'nun *Litopys* kroniğinin III. cildi, yaklaşık 40 yıllık bir zaman dilimini kapsamakta olup, bu dönemde Kozaklar, Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti arasındaki ilişkileri derinden etkileyen önemli askeri ve siyasi gelişmelere yer vermektedir. Bu süreçte, Kamaniçe, Çehrin ve Viyana kuşatmaları, yeniçerilerin Zaporog Siç'ine saldırısı, Koşovıy Otamanı İvan Sirko'nun Kırım'a düzenlediği sefer ve Hetman Mazepa'nın Osmanlı kalelerini ele geçirmek amacıyla Tavan' bölgesine gerçekleştirdiği askeri harekât gibi kritik askeri olaylar yaşanmıştır. Bunun yanı sıra, Hetman Petro Doroşenko'nun Osmanlı himayesine girmesi, Osmanlı Devleti'nin Ukrayna yönetimine Yuriy Hmel'nıts'kıy'ı ataması ve hatta hakimiyeti altındaki Ukrayna topraklarını Moldova Voyvodası'na devretmesi gibi siyasi gelişmeler de bu dönemin önemli olayları arasındadır. Samiylo Velychko, *Litopys*'ın sayfalarında tüm bu olayları detaylı bir şekilde değerlendirmiş ve dönemin dinamiklerini kapsamlı bir şekilde ele almıştır.

Ukrayna Kozakları ile Osmanlı Devleti arasındaki en yoğun siyasi yakınlaşma, Sağ Yaka Ukrayna'sında Petro Doroşenko'nun Hetmanlığı döneminde gerçekleşmiştir. Velychko, eserinde Doroşenko'nun 1669 yılında Osmanlı'ya gizli bir elçi göndererek tüm Ukrayna'yı Osmanlı himayesine aldırma imkanını araştırdığını aktarmaktadır.⁷⁵ Ancak, Sol Yaka Ukrayna'sında görev yapmış olması nedeniyle, Sağ Yaka Ukrayna'sındaki gelişmeleri tam ve eksiksiz bir şekilde öğrenemediği anlaşılmaktadır. Nitekim, Osmanlı Devleti'ne gönderilen ilk elçiliğin 1669 değil, 1667 yılında gerçekleştiği bilinmektedir.⁷⁶

Litopys'in 1670 yılını tasvir eden On Birinci Bölümünde, Osmanlı'nın Doroşenko'nun himaye talebini olumlu karşıladığı anlatılmakta ve Doroşenko'ya bir

---

⁷⁵ Age., v. 359 arka

⁷⁶ Anna Sukhodolova, "Sarıkamış Kozaklarının 1667'deki Elçiliği İçin Osmanlı Hazinesinden Ayrılan Meblağlar", *International Conference On The Studies Of Ottoman Empire In Three Continents II*, İstanbul 2022 s. 288

Kırım Tatar bölüğünün gönderildiği ifade edilmektedir. Bu durum, anlaşılmaya Kırım Hanlığı'nın da dahil edildiğini göstermektedir. Yazar burada önemli bir noktaya değinerek, Osmanlı Devleti'nin bir elçisi aracılığıyla Doroşenko'ya hediyeler ve kleynod'lar göndererek "Çığırın (Çehrin) Hetmanlığı'nı resmen tasdik ettiğini" yazmaktadır.⁷⁷ Bu bilgi, Doroşenko'nun Osmanlı himayesine resmi olarak girip girmediği konusundaki literatürde süregelen tartışmalara^{78 79} ek bir katkı sağlayabilir.

Doroşenko, Osmanlı Devleti'nin himayesine girdikten sonra, nüfuzu dışındaki Polonya-Litvanya Birliği'ne karşı mücadele ederken ve Sağ Yaka Ukrayna'sına Polonya tarafından atanan başka bir Hetman ile baş etmeye çalışırken, Osmanlı Devleti'nin ve Kırım Hanlığı'nın desteğinden faydalanmıştır. Ancak, siyasi konjonktürdeki değişimle birlikte bu destek zamanla istikrarsızlaşmış ve hatta tersine dönmüştür. Bu tezi desteklemek amacıyla Velychko, Ukrayna'nın Ladijın şehrinde bir Türk şehzadesinin öldürülmesine dair bir anlatıyı eserine dahil etmiştir.⁸⁰ Ancak, o dönemde Ukrayna'da öldürülen bir Osmanlı şehzadesine dair bilinen herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bu konunun farklı bir çalışmada daha detaylı araştırılması faydalı olacaktır. Söz konusu olaylar zinciri, Zaporog Kozakları açısından büyük bir stratejik hata olarak değerlendirilebilir. Zira bu durum, Osmanlı Devleti'nin ve Kırım Hanlığı'nın sert tepkisini tetiklemiş, intikam amacıyla Ukrayna'nın birkaç şehrinin tamamen yok edilmesine yol açmış, ayrıca Osmanlı Devleti'nin Kırım Hanlığı ile birlikte Ukrayna topraklarında bulundurduğu asker sayısını artırmasına neden olmuştur.⁸¹

Ukrayna Hetmanlarının Kırım Hanlığı ile kurdukları ilişkiler ve gerçekleştirdikleri ittifaklar her zaman kolay ve sorunsuz olmamıştır. Örneğin, Doroşenko, Osmanlı Devleti'nin himayesine girdikten sonra, Polonyalılara ve onların atadığı Hetman Samoylovıç'a karşı Kırım Hanlığı'nın desteğini talep etmiştir. Kırım Hanlığı, kısa süre içinde bu talebe olumlu yanıt vererek Ukrayna'ya askeri kuvvetlerini göndermiştir. Ancak, bu topraklara gelen Tatar ordusunun Ukrayna halkına ciddi zararlar

---

⁷⁷ Самійло Величко, *Лімонус*, ар. 369 реверс [Samiylo Velychko, *Litopys*, v. 369 arka]

⁷⁸ Tetiana Hrygorieva, "Ottoman Protection of Cossack Ukraine under Hetman Petro Doroshenko: Between Legal Aspects and Actual Practice." In *Tributaries and Peripheries of the Ottoman Empire*. Ed. by Gábor Kármán. Vol. 70. Brill, Leiden-Boston 2020, pp. 240-263.

⁷⁹ Тетяна Григор'єва, «Турецьке підданство гетьмана Петра Дорошенка. Умови та церемоніал його визнання», *Записки наукового товариства ім. Шевченка*, Том 270, 2017, сс. 449-475 [Tetiana Hrygorieva "Hetman Petro Doroshenko'nun Türkiye'nin Himayesine Girmesi. Şartlar ve Kabul Merasimi. Taras Şevçenko Bilim Topluluğunun Notları, Cilt 270, 2017, ss. 449-475]

⁸⁰ Самійло Величко, *Лімонус*, ар. 400 аверс – 402 реверс [Samiylo Velychko, *Litopys*, v. 400 ön – v. 402 arka]

⁸¹ Age., v. 403 arka

verdiği bilinmektedir.⁸² Daha önceki dönemlerde de, Kırım Tatarları Hetmanlarla ittifak ve dostluk içinde olsalar bile Ukrayna topraklarına düzenledikleri akınları sürdürmüş, köylere saldırarak esir almış ve bu esirleri Kırım'daki pazarlarda satmışlardır.⁸³ Bu tür olaylar, Hetmanların Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti ile kurmaya çalıştıkları siyasi ittifaklara halk ve sıradan Kozaklar arasında ciddi tepkilere yol açmış ve bu iş birliklerinin zayıflamasına neden olmuştur.

Hetman Doroşenko, kendisine karşı hareket eden Polonyalılara karşı girişimlere destek vermiştir. Bu nedenle Osmanlı Devleti ile Polonya-Litvanya Birliği arasındaki savaşlarda Osmanlı saflarında yer almıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Kamaniçe'yi Polonyalılar'dan alarak ele geçirilmesi için teşvik ederek destek vermiştir. Doroşenko'nun başlattığı askeri seferin sonucunda Kamaniçe Osmanlı topraklarına katılmıştır.⁸⁴ Ancak bu sefer sırasında da daha önce de ifade edilen problem yaşanmıştır. Osmanlı ve Tatar askerleri Ukrayna topraklarını yağmalayıp halka zarar vermiştir.

Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı'nın Zaporog Kozaklarına yönelik tutumunun 1674 yılında doruk noktasına ulaştığı görülmektedir. Bu yıl, Zaporog Siç'inde bulunan tüm Kozakları kılıçtan geçirmek amacıyla bir yeniçeri birliği, Siç'in içine sızmıştır. Ancak, uğurlu bir tesadüf sayesinde Zaporoglular bu saldırıyı fark etmiş ve karşı koyarak yeniçerileri tamamen etkisiz hale getirmiştir.⁸⁵ Bu saldırıyı organize eden Kırım Hanlığı'ndan intikam almak amacıyla, Zaporog Kozakları Kırım'a karşı bir sefer düzenlemiş, Kırım Tatarlarına ciddi zararlar vererek birçok esirle geri dönmüşlerdir.⁸⁶ Koşoviy Otamanı Sirko'nun bu seferden döndükten sonra Kırım'da ele geçirilen esirlere nasıl davrandığı, fidyenin nasıl belirlendiği, Kırım Hanı'ndan nasıl talep edildiği ve ödemenin hangi yöntemlerle yapıldığı gibi anlatılar, o dönemin esir mübadelesi ve fideye geleneklerini yansıtmaları açısından dikkat çekici bir bölümdür.⁸⁷

Üç yıl sonra, Osmanlı ve Kırım kuvvetleri Çehrin şehrini kuşatma altına almıştır. İki başarısız girişimin ardından, 1678 yılında Osmanlılar nihayet şehri ele geçirmiştir. Samiylo Velychko, bu kuşatmayı detaylı bir şekilde aktarmakta ve hatta eserinde yer alan

---

⁸² Age., v. 363 arka

⁸³ Age., v. 319 arka

⁸⁴ Age., v. 382 ön

⁸⁵ Age., v. 406 arka – v. 410 ön

⁸⁶ Age., v. 411 ön – v. 414 arka

⁸⁷ Age., v. 414 arka

12 resimden birini Çehrin kuşatma planı olarak sunmaktadır. Orijinal metinde, Çehrin kuşatmasına ilişkin yaklaşık 50 varaklık ayrıntılı bir anlatım yer almakta olup,⁸⁸ bu bölüm, Çehrin üzerine çalışan araştırmacılar için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Özellikle, bu anlatımın, sıkça başvurulanan Patrick Gordon'un günlüğüne⁸⁹ alternatif bir bakış açısı sunması nedeniyle ayrı bir değere sahip olduğu söylenebilir.

Aynı şekilde Velychko 1683 yılındaki II. Viyana kuşatmasına da değinmiştir.⁹⁰ Ancak bu kuşatmaya tanıklık etmediği için çeşitli kaynaklardan faydalananak yazdığı muhtemeldir. Bu anlatımdaki önemli noktalardan biri, yazarın Kozaklara odaklanması ve sonraki olayların sebebinin Osmanlı Devleti'nin bu kuşatmadaki Kozakların rolü nedeniyle onlara kin beslemesi olarak belirtmesidir.⁹¹

II. Viyana kuşatmasının Osmanlılar için bozgunla sonuçlanmasının ardından Kırım Hanı Devlet Giray Osmanlı Padişahı'nın temsilcisi olarak Rus Çarı ile barış müzakeresine girişmiştir.⁹² Fakat bu süreçte başarılı olamamış, çünkü gönderdiği elçi Moskova'da tutuklanmıştır.

Samiylo Velychko'nun eserinde ele aldığı en son dönem, İvan Mazepa'nın Hetmanlığıdır. 1687 yılında, Moskova Çarlığı'nın Hetman Samoylovich'a karşı sergilediği düşmanca tutum sonucunda Hetmanlık makamına Mazepa seçilmiştir.

Litopys'ın son bölümlerinde, Kozak ve Moskov ordularının Osmanlı kalelerini ele geçirmek amacıyla Taman' bölgesine düzenlediği sefere odaklanılmıştır.⁹³ Bu sefer sırasında, Mazepa, karada Kırım Hanlığı'na, denizde ise Osmanlı Devleti'ne karşı mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ancak, deniz seferi olarak planlanan bu hareket, büyük ölçüde karadaki çatışmalarla sınırlı kalmıştır. I. ciltte anlatılan Hotin Muharebesi sırasında Kozakların başarılı deniz manevralarının aksine, bu seferde Kozak donanması Velychko'nun ifadesiyle "Karadeniz'e açılmaktan korkmuştur".⁹⁴

---

⁸⁸ Age., v. 425 ön – v. 471.ön

⁸⁹ Bkz. Patrick Gordon, *Diary of General Patrick Gordon, A.D. 1635-A.D. 1699*. ABERDEEN. PRINTED FOR THE SPALDING CLUB. MDCCCLIX <https://electricScotland.com/history/russia/passagesfromdiar00gordrich.pdf> (erişim tarihi: 11.04.2024)

⁹⁰ Самійло Величко, *Лімонус*, ар. 497 аверс – 505 аверс [Samiylo Velychko, *Litopys*, v. 497 ön – v. 505 arka]

⁹¹ Age., v. 501 ön

⁹² Age., v. 622 arka

⁹³ Age., v. 704 arka

⁹⁴ Age., v. 730 ön

Mazepa'nın Hetmanlığının ilk yılları, eserde ağırlıklı olarak Moskova Çarı'na gönderdiği raporlar ve izin talepleri üzerinden anlatılmaktadır. Bu durum, Ukrayna Hetmanlığı'nın Moskova'ya olan bağlılığının giderek arttığını ve askeri gücünün zayıfladığını göstermektedir.

Velychko, anlatımını birkaç kez 1700 yılından sonrasına da uzatacağını belirtmesine rağmen⁹⁵, *Litopys* 1700 yılında sona ermektedir.

---

⁹⁵ Age., v. 715 ön

TERCÜME USULÜ

Transkripsiyon İlkeleri

Bu çalışmada, yer ve kişi adlarındaki Ukraynaca seslerin en doğru şekilde Türkçeye aktarılması amaçlanmıştır. Bu nedenle, uluslararası standardizasyona dayanan yazımdan veya eski SSCB'den kalma Rusçadan transkripsiyon yapma alışkanlığından vazgeçilerek, ses temelli aşağıdaki transkripsiyon sistemi uygulanmıştır.

Transkripsiyonda kullanılan harflerin karşılıkları:

А – a

Б – b

В – v

Г – ğ; kelimenin başında – h

Ґ – g

Д – d

Е – e

Є – ye

Ж – j

З – z

И – ı

І – i

Ї – yi

Ї – y

К – k

Л – l

М – m

Н – n

О – o

П – p

Р – r

С – s

Т – t

У – u

Ф – f

Х – h

Ц – ts

Ч – ç

Ш – ş

Щ – şç

Ь – yumuşaklık sembolü, İngilizcede apostrof ' ile ifade edilmesi yaygın, ama apostrofun Türkçede farklı bir görevi olduğu ve bu sesin karşılığı olmadığı için yumuşak okunması gereken harfin yanında apostrofu andıran saltillo simgesi ' (düz apostrof) tercih edilmiştir. Örneğin s'

Ю – ü; kelimenin başında – yü

Я – ia, kelimenin başında – ya

ЬО – ö

Kişi ve yer adları, metinde geçtiği şekilde transkribe edilmiş; ancak yaygın veya günümüzde kullanılan adlar parantez içinde *italik* olarak eklenmiştir. Gerekli durumlarda açıklamalar dipnot olarak verilmiştir.

Kiril alfabesiyle yazılmış rakamlar, aşağıdaki tabloya göre transkribe edilerek Arap rakamlarıyla gösterilmiştir. Örneğin, orijinal metinde №АХЛS olarak geçen yıl, transkripsiyonda 1636 olarak verilmiştir. Tek istisna, III. Cilt, On Sekizinci Bölüm'de yazarın resimdeki objeleri göstermek için harf sistemini kullanmasıdır. Bu bölümde, harflerin karşılıkları verilerek parantez içinde Arap rakamlarıyla birlikte korunmuştur.

1	A	10	I	100	P	1000	№A

2	В	20	К	200	С	2000	✕В
3	Г	30	Л	300	Т	3000	✕Г
4	Д	40	М	400	У	4000	✕Д
5	Е	50	Н	500	Ф	5000	✕Е
6	С	60	К	600	Х	6000	✕С
7	З	70	О	700	Ј	7000	✕З
8	И	80	П	800	W	8000	✕И
9	Ф	90	У	900	Ц	9000	✕Ф

Ek Açıklamalar

[Sözcük] — orijinal metinde olmayan ama metni doğru anlamasını sağlayacak kelime(ler) köşeli parantez içinde verilmiştir.

[LEHÇE] — Lehçeden çevrilmiş kısımlar öncesi köşeli parantez içinde büyük harflerle yazılmış LEHÇE kelimesi yer almaktadır.

(Sözcük) — metinde geçen yer ya da kişi ismi için yapılan ses transkripsiyonu yanında parantez içinde *eğik* olarak doğru ya da alışılagelen versiyonu verilmiştir.

(sayfanın üstbilgisi) — Yazarın metin içinde, derkenarlarda veya üstbilgisi şeklinde bıraktığı kendi notları Garamaund İtalik fontuyla verilmiştir. // ... (üstü çizili) — metne eklenen veya metinden çıkartılan kısımların başlangıcı // iki eğik çizgi ile işaretlenmiştir.

Orijinal metinde olmayan bir açıklama ve/veya yorum sayfanın alt kısmında dipnot şeklinde verilmiştir.

... ve dipnot — Orijinal metinde bir boşluk varsa bu boşluk, üç nokta ve “Metinde boşluk vardır.” dipnotuyla belirtilmiştir.

(?) — okunamayan veya okunuşundan emin olunamayan yerlerin yanında parantez içinde soru işareti getirilmiştir.

//v. 768 arka// — varak numarası // iki eğik çizgi arasında ön veya arka olmak üzere belirtilmiştir.

Bu çalışma kapsamında yapılan tercümede, cilt taksimatı ve sayfa numaralandırması, orijinal metnin ciltlerine ve sonradan eklenen cilt bazlı numaralandırmaya göre değil, eserin içindeki sayfa akışını ve cilt taksimatını yazarın tasarladığı şekliyle restore etmeye yönelik 2020 yılında yapılan çalışma esas alınmıştır.

Özel Çeviri İlkeleri

Kozaklar ve Kazaklar Ayrımı

Ukrayna askerleri için Türkçede “Kozaklar” terimi kullanılsa da, Kazakistan Kazakları ile karışmasını önlemek ve Ukraynaca telaffuzu korumak amacıyla “Kozak” terimi tercih edilmiştir.

Baba Adları

Ukraynaca baba adları, Türkçede yaygın olduğu şekilde “... oğlu” olarak çevrilmiştir (örneğin, *Timiş oğlu Dmitro*). Ancak, Rus asilleri için geleneksel baba adı kullanımı korunmuştur (örneğin, *Aleksey Mihayloviç*). Baba-oğul bağına göstermek için kullanılan özel kelimeler için ayrıca dipnotta açıklama verilmiştir.

Ordu Terimleri

Ukraynacada “ordu” kelimesi bulunmamaktadır. Kozak ordusu için “військо” (army) kelimesi, Tatar ordusu için ise “орда” (orda-ordu) kelimesi kullanılmaktadır. Bu farkı yansıtmak amacıyla, çeviride “Tatar ordusu” ifadesi kullanılmıştır.

Lehçe Kelimeler

Lehçe şehir isimleri ve terimler orijinal yazımlarıyla korunmuştur (örneğin, *Kraków, Kalisz, Woyna Domova*).

Tercüme Kapsamı

Çeviride, yalnızca Kozakların Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı ile ilişkilerini yansıtan bölümler seçilmeye çalışılmıştır. Ancak, metnin doğru bir şekilde yorumlanmasına yardımcı olabilecek bazı bölümler de çeviri kapsamına dâhil edilmiştir. Bu kapsamda, ilk olarak ikinci kitabın başında yer alan “Okura Hitabe” bölümü çevrilmiştir. Bu bölümde yazar, eserinin amacını, kullandığı kaynakları ve yöntemini açıklamakta, en önemlisi de kendisini tanıtmaktadır. Bunun yanı sıra, Boğdan Hmel'nıts'kıy'ın Hetmanlık makamına getirilmesini anlatan bölüm, doğrudan Kırım Hanlığı ile yürütülen ilişkileri yansıtmasa da çeviriye eklenmiştir. Bu bölüm, genellikle Türk literatüründe “Kozak eşkıyası” olarak resmedilen Zaporog Ordusu’nun siyasi duruşu, teşkilatlanması, iktidarın el değiştirmesinde uygulanan prosedürler ve kullanılan iktidar sembolleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Ek Bilgiler

Ukraynaca “підданство” (pidanstvo) kavramı, hem “tabilik” hem de “himaye” anlamlarını içermektedir. Yazarın kastettiği hukuki niteliğin kesin olarak belirlenememesi nedeniyle, fiili durumu daha iyi yansıttığını düşündüğümüz kelime tercih edilmiştir. Ancak, bu terimler taraflar arasındaki hukuki statü hakkında kesin bir hüküm vermemekte olup, yalnızca metnin anlamını açıklamaya yönelik ve bahsedilen taraflar arasındaki “tabilik” veya “himaye” durumlarının (haraç ödeme, hükümdarın bağımsız hareket etme serbestliği, etraftaki ülkelere elçi gönderme hakkı vs.) hukuki boyutları ile ilgili bir sonuç çıkarılmamalıdır.

Metinde zaman zaman geçen “Alman askerleri” ifadesi, etnik bir tanım olarak değerlendirilmemelidir. Bu terim, dönemin en gelişmiş askeri teşkilatlarından biri olan Alman ordusunu model alarak donatılmış ve sıkı bir disipline sokulmuş birlikleri tanımlamak için kullanılmaktadır.⁹⁶

Araştırmacılara ve okurlara kolaylık sağlamak amacıyla Ek 1’de İsimler Listesi verilmiş olup Ek 2’de açıklamalı sözlükçe hazırlanmıştır.

---

⁹⁶ Олексій Сокирко, *Козацький Марс: Держава та військо Козацького Гетьманату в добу Мілітарної революції, 1648-1764*, Київ, Темпора, 2023, с. 369-375 [Oleksiy Sokirko, *Kozak Meriçi: Askeri evrim döneminde Kozak Hetmanlığı'nın devleti ve ordusu, 1648-1764*, Kiyiv, Tempora, 2023, s. 369-375]

Samiylo Velychko

LITOPYS

LITOPYS.....	34
I. CİLT	39
SAVAŞ HAKKINDA	40
Matviy Titleds'kıy'ın Günlüğü. Yorumlar.....	45
<i>Eylül ayının ikinci günü .....</i>	<i>46</i>
<i>Eylül ayının üçüncü günü .....</i>	<i>47</i>
<i>Eylül ayının dördüncü günü.....</i>	<i>48</i>
<i>Eylül ayının beşinci günü.....</i>	<i>48</i>
<i>Eylül ayının altıncı günü.....</i>	<i>49</i>
<i>Eylül ayının yedinci günü .....</i>	<i>49</i>
<i>Eylül ayının sekizinci günü .....</i>	<i>51</i>
<i>Eylül ayının dokuzuncu günü .....</i>	<i>51</i>
<i>Eylül ayının onuncu günü .....</i>	<i>52</i>
<i>Eylül ayının on birinci günü .....</i>	<i>52</i>
<i>Eylül ayının on ikinci günü .....</i>	<i>53</i>
<i>Eylül ayının on üçüncü günü .....</i>	<i>53</i>
<i>Eylül ayının [on] dördüncü günü.....</i>	<i>53</i>
<i>Eylül ayının on beşinci günü.....</i>	<i>53</i>
<i>Eylül ayının on altıncı günü.....</i>	<i>54</i>
<i>Eylül ayının on yedinci günü .....</i>	<i>55</i>
<i>Eylül ayının on sekizinci günü .....</i>	<i>55</i>
<i>Eylül ayının yirmi beşinci günü .....</i>	<i>55</i>
<i>Eylül ayının yirmi altıncı günü .....</i>	<i>56</i>
<i>Eylül ayının yirmi ikinci günü.....</i>	<i>56</i>
<i>Eylül ayının yirmi üçüncü günü .....</i>	<i>56</i>
<i>Eylül ayının yirmi yedinci günü .....</i>	<i>56</i>
<i>Eylül ayının yirmi sekizinci günü.....</i>	<i>57</i>
<i>Eylül ayının yirmi dokuzuncu günü .....</i>	<i>58</i>
<i>Eylül ayının otuzuncu günü.....</i>	<i>58</i>
	34

<i>Ekim ayının birinci günü</i>	58
<i>Ekim ayının ikinci günü</i>	59
<i>Ekim ayının üçüncü ve dördüncü günü</i>	59
<i>Ekim ayının beşinci, altıncı ve yedinci günü</i>	59
<i>Ekim ayının sekizinci günü</i>	59
<i>Ekim ayının dokuzuncu, onuncu ve on birinci günü</i>	60
<i>Ekim on ikinci günü</i>	60
PETRO SAĞAYDAÇNIY'IN HETMANLIK TARİHİNE DAİR	62
HASTA SAĞAYDAÇNIY'I ENDİŞELENDİREN HABERLER VE KOZAKLARIN ŞİKAYETLERİYLE İLGİLİ YENİ ÜZÜNTÜLER; HOTİN'DEKİ ASKERİ HİZMETLERİNDEN DOLAYI PRENS VLADİSLAV'IN ÖVGÜ MEKTUBU İLE SAĞAYDAÇNIY'A VE BÜTÜN ORDUYA GÖNDERİLEN HEDİYELER VE ÖDENEKLER HAKKINDA	66
DOKTORUN SON SÖZÜNÜ İÇEREN MEKTUP, KOZAKLARA VE ORTODOKSLUĞA İLİŞKİN DİLEKÇEYLE SAĞAYDAÇNIY'IN YANINDAN MÜSAADESİYLE AYRILMASI HAKKINDA	69
SAĞAYDAÇNIY'IN ÖLÜMÜNE HAZIRLIĞI; MALİ İLE İLGİLİ TALİMATI; ÖLÜMÜ VE KİYİV-BRATSKIY MANASTIRI'NDA DEFNEDİLMESİ HAKKINDA.....	71
Ostrianin'den sonra dik kafalı Kozakların kumandanı olan Gunia'nın kim olduğu	75
Kronik Notları 1638-1647	76
II. CİLT	77
Okura Hitabe	77
BİRİNCİ KISIM	81
<i>BÖLÜM 1</i>	83
<i>BÖLÜM 7</i>	83
<i>BÖLÜM 8</i>	86
<i>BÖLÜM 9</i>	87
<i>BÖLÜM 12</i>	91
<i>BÖLÜM 13</i>	94
<i>BÖLÜM 14</i>	98
<i>BÖLÜM 15</i>	99
<i>BÖLÜM 17</i>	101
BEŞİNCİ KISIM	102
<i>BÖLÜM 3</i>	102
<i>BÖLÜM 4</i>	108

<i>BÖLÜM 5</i>	109
<i>BÖLÜM 6</i>	110
ALTINCI KISIM.....	111
<i>BÖLÜM 1</i>	111
<i>BÖLÜM 2</i>	112
<i>BÖLÜM 3</i>	114
<i>BÖLÜM 4</i>	116
<i>BÖLÜM 5</i>	119
<i>BÖLÜM 6</i>	120
<i>BÖLÜM 7</i>	121
<i>BÖLÜM 8</i>	121
YEDİNCİ KISIM	122
<i>BÖLÜM 1</i>	122
<i>BÖLÜM 2</i>	124
<i>BÖLÜM 3</i>	125
<i>BÖLÜM 5</i>	125
<i>BÖLÜM 7</i>	126
<i>BÖLÜM 8</i>	127
SEKİZİNCİ KISIM	128
<i>BÖLÜM 1</i>	128
<i>BÖLÜM 2</i>	133
<i>BÖLÜM 3</i>	134
DOKUZUNCU KISIM	134
<i>BÖLÜM 2</i>	135
ONUNCU KISIM.....	136
<i>BÖLÜM 9</i>	136
<i>BÖLÜM 11</i>	136
<i>BÖLÜM 14</i>	137
ON BİRİNCİ KISIM	138
<i>BÖLÜM 1</i>	138
<i>BÖLÜM 3</i>	139
<i>BÖLÜM 4</i>	142
<i>BÖLÜM 6</i>	142

ON İKİNCİ KISIM.....	143
<i>BÖLÜM 1</i>	144
<i>BÖLÜM 3</i>	146
<i>BÖLÜM 4</i>	149
<i>BÖLÜM 6</i>	153
<i>BÖLÜM 7</i>	155
<i>BÖLÜM 8</i>	156
<i>BÖLÜM 11</i>	157
III. CİLT.....	159
Okura Hitabe	159
BİRİNCİ BÖLÜM.....	160
İKİNCİ BÖLÜM	164
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	165
BEŞİNCİ BÖLÜM	168
YEDİNCİ BÖLÜM	169
SEKİZİNCİ BÖLÜM	171
DOKUZUNCU BÖLÜM	184
ONUNCU BÖLÜM.....	188
ON BİRİNCİ BÖLÜM	194
ON İKİNCİ BÖLÜM	198
ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	200
ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	206
ON BEŞİNCİ BÖLÜM	212
ON ALTINCI BÖLÜM.....	219
ON YEDİNCİ BÖLÜM	234
ON SEKİZİNCİ BÖLÜM	239
ON DOKUZUNCU BÖLÜM.....	260
YİRMİNCİ BÖLÜM	271
YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM	275
YİRMİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	282
YİRMİ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	284
YİRMİ BEŞİNCİ BÖLÜM	291
YİRMİ ALTINCI BÖLÜM.....	292
YİRMİ YEDİNCİ BÖLÜM	295

YİRMİ SEKİZİNCİ BÖLÜM	298
OTUZUNCU BÖLÜM.....	304
OTUZ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	307
OTUZ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	311
OTUZ BEŞİNCİ BÖLÜM	324
OTUZ ALTINCI BÖLÜM	337
OTUZ YEDİNCİ BÖLÜM.....	345
OTUZ SEKİZİNCİ BÖLÜM	351
OTUZ DOKUZUNCU BÖLÜM.....	367
KIRKINCI BÖLÜM.....	371

I. CİLT

//v. 1 ön// Matfey Titlevskiy⁹⁷, Lehler ve Kozakların Türk Çarı Osman ile Volos' (*Eflak*) diyarında bulunan Hoten (*Hotin*) şehri civarındaki savaşını anlatırken, Polonya Kralı Üçüncü Jızmunt'un savaşa hazırlanırken yaklaşan muharebeyi özel elçilerle diğer Hıristiyan liderlerine haber verip yardımlarını istediğini kaydetmiştir. Ancak, o dönemde Küçük Rusya'da, Kozak Ukrayna'sında bulunan Aziz Kudüs Patriği Feofan'a da Türk'e karşı savaşını bildirip Hetmanı ve bütün Kozak ordusunu bu savaşa teşvik etmek amacıyla özel elçi Varfolomey Obalkovskiy aracılığıyla yazdığı mektuptan bahsetmemiştir. Aziz Patrik Feofan'a aynı konuda, aynı kraliyet elçisi vasıtasıyla Kraków Piskoposu Martsen Şişkovskiy de yazmıştır. Titlevskiy'in bu ve benzeri değinmediği konuları tamamlayarak, ben Samoylo Veliçko burada Kralın ve Piskoposun Aziz Patrik Feofan'a yazdığı mektupları ve Vilen' (*Vilnius*) Kutsal Ruhun İnmesi Kilisesi Erkek Manastırı'nın hukukçularının saflığını tekrar tasdik ettikleri belgeleri bulup dikkatinize sunuyorum.

[...]

//v. 4 arka// İşbu Petro Konaşeviç Sağaydaçny⁹⁸, asil Belarus kökenli, Ortodoks inancına bağlı, Rum Rus Ortodoks aziz Ortodoksluğun muhafızı bir şahsiyettir. Hem ilimde hem de şövalyelikte yetkin, genç yaşlarından itibaren [Dnipro'nun] aşağı kesimlerinde Zaporog Ordusu ile yaşamış ve karada ve denizde busurmanlara⁹⁹ karşı savaşmıştır. Bir seferinde Zaporoglularla birlikte Ovksinopont (*Karadeniz*) üzerinden Tavrika'ya (*Kırım*) giderek stratejik öneme sahip Kafa (*Kefe*) şehrini ele geçirmiş, içindeki Türk ve Tatarları kılıçtan geçirmiş, Hıristiyan esirleri özgürlüğe kavuşturmuş ve büyük bir ganimetle geri dönmüştür. Kozakların Hetmanı olarak Lehlerle iş birliği yapıp Ruslara karşı savaşmıştır. Daha sonra Kudüs Patriği Feodor'un desteğiyle Terlets'kiy¹⁰⁰,

---

⁹⁷ *Matfey Titlevskiy*, XVII32w. yüzyılda yaşamış Polonyalı bir diplomat ve kronik yazarıdır. 1620 Çeçora Muharebesi ve 1621 Hotin Muharebesi'ni, tanıkların anlatılarına dayanarak "Narratio de praeliis gestis inter Polonum et Turcam Annis 1620 et 1621" adlı eserinde ayrıntılı şekilde ele almıştır.

⁹⁸ *Petro Konaşeviç Sağaydaçny*, 1616-1622 yılları arasında Zaporog Hetmanı olarak görev yapmış ünlü bir komutan ve siyasi liderdir. Ortodoks inancına bağlı asil bir kişi olan Sağaydaçny, Kırım Hanlığı, Osmanlı İmparatorluğu ve Moskov Çarlığı'na karşı Zaporog Kozaklarının başarılı seferlerini organize etmiştir. 1621 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı gerçekleşen Hotin Muharebesi'ne katılmış ve burada aldığı yaralar nedeniyle Kiyiv'de vefat etmiştir. Cenazesi Kiyiv Brats'kiy Manastırı'na defnedilmiştir. Aynı zamanda Ortodoks kardeşliklerine ve okullarına destek veren bir hayırsever olan Sağaydaçny, Ukrayna Ortodoks Kilisesi tarafından kutsal azizler arasında kabul edilmiştir.

⁹⁹ *Busurmanlar*, farklı bir dine mensup olanları, özellikle Müslümanları tanımlamak için kullanılan bir tabirdir.

¹⁰⁰ *Kırilo Terlets'kiy*, XVI. yüzyılda yaşamış bir dini lider olup, Kiyiv Metropoliti'nde Başrahip unvanına sahiptir. 1596 yılında Uniya'nın (Brest Kilise Birliği) organizatörlerinden biri olmuştur.

Potey¹⁰¹ ve Ragoza Mitkevs'kiy¹⁰² aracılığıyla uygulanan Uniya'yı¹⁰³ Rus'ten (*Ukrayna*) kaldırmış ve Ortodoksluğun yaygınlaşmasını sağlamıştır. Akov Borets'kiy'ı¹⁰⁴ Kiyiv Metropolitliği görevine getirmiştir. 1621 yılında, Hotın (*Hotin*) civarında Lehlerle birlikte Türk Çarı Osman'a karşı, kırk bin Kozak arasında yiğitçe ve cesurca savaşmıştır. Taş duvarlarla korunan Leh ordusu ve Kral'ın oğlu Prens Vladislav Jıgmuntoviç'in komutasındaki on yedi bin [asker] ile Hotın'da (*Hotin*) dört yüz bin busurmanla savaşarak onları kılıçtan geçirmiştir. Bunun üzerine Kral Jıgmunt'tan bir iltifat mektubu, çeşitli armağanlar ve ordunun ödeme ve haklarının genişletileceğine dair vaatler almıştır. Ancak Hotın (*Hotin*) civarında, ateşli silahlarla aldığı birkaç ölümcül yaradan dolayı bir türlü iyileşememiş, ölmeden önce tüm dini vecibelerini yerine getirerek Kiyiv'de hayatını kaybetmiştir. 1622 yılında Brats'kiy Manastırı'nda defnedilmiştir.

//v. 5 ön//

SAVAŞ HAKKINDA

Türklerin Polonyalılar ve Kozaklarla yaptığı şiddetli [savaşların] ilki, 1620 yılında Tsetsor ya da Tseror (*Cecora*) Nehri civarında, ikincisi ise 1621 yılında Hotın'da (*Hotin*) gerçekleşmişti. Bu kanlı savaş, özellikle Türk tarafına büyük zararlar vermişti. Polonyalı Matfey Titlevski bu savaşları günlüğünde tasvir etmiş, anlatımı Avraam Bzaveya'nın "*Rum Türk Tarihi*" adlı kroniğinin on sekizinci cildinde yer almış ve Hristofor Bezolda tarafından Latin lisanına çevrilmişti. Bu eser, MS 1634 yılında Ariyeten¹⁰⁵ şehrinde

---

¹⁰¹ *İpatiy Potiy*, XVI-XVII. yüzyıllarda Lehistan-Litvanya Birliği'nde yaşamış bir devlet ve din adamıdır. 1596 yılında kurulan Ukrayna Greko-Katolik Kilisesi'nin öncülerinden biri olup, Kiyiv, Haliç ve Tüm Rus'ün ikinci metropoliti olarak görev yapmıştır (1599-1613). Uniya (Brest Kilise Birliği'nin) organizatörlerinden biri olan Potiy, Ortodoks ve Katolik kiliselerinin birleşmesini savunmuş bir teolog ve yazar olarak tanınmaktadır.

¹⁰² *Mihaylo Ragoza*, XVI. yüzyılda yaşamış önemli bir dini liderdir. İlk olarak Ortodoks Kilisesi'nde, daha sonra ise Polonya-Litvanya Birliği'ndeki Uniyat Rus' Kilisesi'nde görev yapmıştır. Kiyiv, Haliç ve tüm Rus'ün ilk Uniyat Metropoliti olarak tanınan Ragoza, 1596 Uniya'nın (Brest Kilise Birliği) başlıca organizatörlerinden biridir.

¹⁰³ Uniya (Brest Kilise Birliği), 25 Aralık 1595'te Roma'da imzalanmış ve 1596'da Brest'te düzenlenen kilise konsilinde onaylanmış bir birleşme protokolüdür. Bu antlaşma, Kiyiv Ortodoks Metropoliti'nin Konstantinopolis Patrikhanesi'nin yetkisinden çıkarak Roma Katolik Kilisesi ile birleşmesini sağlamış ve Katolik inanç esaslarını kabul etmiştir.

¹⁰⁴ *Akov Borets'kiy*, XVI.-XVII. yüzyıllarda yaşamış önemli bir Ukraynalı Ortodoks dini lider, yazar ve polemikçidir. 1620-1631 yılları arasında Kiyiv, Haliç ve Rus'ün Metropoliti olarak görev yapmıştır. Uniya'ya (Brest Kilise Birliği) ve Ukrayna topraklarındaki Batılılaşma ile Cizvit etkisine karşı güçlü bir muhalefet göstermiştir. 2008 yılında Ukrayna Ortodoks Kilisesi (Kiyiv Patrikhanesi) tarafından aziz ilan edilmiştir.

¹⁰⁵ *Ariyeten* şehrinin günümüz isminin ve konumunun tespiti yapılamamıştır.

yayımlanmıştır. Daha sonra, Küçük Rusya Poltava Alayında¹⁰⁶, Dikan'tse¹⁰⁷ köyünde bir Latince muallimi ve öğrencisinin gayretiyle 1725 yılında Latineden Rus' diline tercüme edilmişti. Bu tercümenin amacı, Polonyalıların Türklerle savaşını anlatmaktan ziyade, o dönemde Türklerin askeri emellerine karşı cesur ve kararlı bir şekilde karşı koyan, Türklerin Polonyalılara karşı saldırılarını sert bir şekilde püskürten ve Hetman Petro Konaşevič Sağaydaçnıy liderliğindeki Kozakların, Polonyalılara büyük bir destek sağlayarak verdikleri yardımı vurgulamaktı. Söz konusu savaşın tasviri, aşağıda kelimesi kelimesine yer almaktadır.

Polonya'ya Kazimierz Yagel'in hâkim olduğu dönemde, Türk İmparatoru Mağomet'in (bu isim ile ikinci olan)¹⁰⁸, bütün Hristiyanların üzüntüsüne sebep olarak Rum İmparatoru Palevlog'un elinden Konstantinopolis'i aldığı sırada, kendi devletinin bu somut başarısıyla mağrur olduğu biliniyordu. Ancak o dönem Polonya Krallığı'na ait olan Voloşçyna'ya (*Eflak*) birçok defa başarısız sonuçlanan ısrarlı savaşlar açmıştı. Bununla birlikte Polonya Kralı Kazimierz ile güçlü ve ebedi bir barış akdetmişti. Bu barış, Polonya Krallığı ve Türk İmparatorları için güçlü ve kalıcı olabilirdi, eğer Türk haraçlısı olan ve Polonya topraklarına akınlar düzenleyen Perekop //v. 5 arka// Tatarları (*Kırım Tatarları*) ve buna cevaben Evkin Pontu (*Karadeniz*) üzerinden Türk beyliklerini ateş ve kılıçla yağmalayan Kozaklar yüzünden bozulmasaydı.

Her iki millet arasında gerekçeli savaşlar sürekli vardı, ancak savaş sebepleri her zaman aynı değildi. 1620 yılında, Polonya'da III. Jıgmont ve Osmanlılarda Osman'ın hüküm sürdüğü dönemde, Tatarlar Polonya Krallığı'nın bereketli eyaleti Podolya'yı yakıp yıkmıştır. Buna karşılık olarak Kozaklar, Tatarların ordugahını, Bulgaristan'daki Varna'yı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlü şehirlerinden biri olan Asya'daki Trapezont'u (*Trabzon*) yağmalamış ve böylece her iki hükümdara da savaşı alevlendirecek [bir sebep] verdi. Hristiyanlar arasında muazzam bir fitne fesat başladığında Türk İmparatoru, bunun Hristiyanların üzerine yürümek ve gizlice Osmanlı İmparatorluğu'nu genişletmek için güzel bir fırsat olduğunu düşünmüş, öncelikle sağlam

---

¹⁰⁶ Alay, Hetmanlık döneminde Ukrayna'da sancak anlamında kullanılmaktadır. Bu bağlamda, sancakbeyi statüsünde olan albay hem askeri hem de sivil idari otoriteyi temsil etmekteydi. Albay, alay sınırları içinde yaşayan sakinleri yönetirken, sefer zamanında alay bölgesinden sancağı altına toplanan "alay" adını taşıyan askeri birliğe de komuta etmekteydi (Ukrayna'nın alay taksimatı için EK 3.1.'de yer alan haritaya bkz).

¹⁰⁷ *Dikan'tse'nin*, Nikolai Gogol'ün "Dikanka Yakınlarındaki Bir Çiftlikte Akşam Toplantıları" adlı eseri sayesinde genellikle Dikanka olarak bilindiği yaygındır

¹⁰⁸ *Mağomet*, Muhammed ve Mehmed isimlerinin Ukraynaca karşılığıdır. Bu bağlamda metinde, Fatih Sultan II. Mehmet kastedilmektedir.

bir duvar gibi bütün Hristiyanlığın koruyucusu olan Polonya Krallığı'nı ele geçirmek amacına bütün çabalarını ve ittifaklarını adadı, eğer Polonya Krallığı'nı dize getirebilseydi fethedeceği deniz ve toprak ile övünerek Krallığın birçok Hristiyan beyliklerin karnını doyurabildiği çeşitli meta bolluğu sayesinde Hristiyanlar üzerine hükümler kuracaktı. Hemen Voloşçına (*Eflak*) diyarına dört bin Türk ile seraskeri Skinder başayı (*İskender Paşa*) gönderdi. [İskender Paşa] muazzam derecede kurnaz ve doyumsuz bir şekilde Hristiyanların kanını arzulayan biriydi. Dinsiz Skinder başa (*İskender Paşa*) ki ordusuyla birlikte kendisine Polonyalılara karşı kumpas kurulması görevi verilmiş, çünkü Polonya generali Stanislav Zollevski'yi Voloşçına (*Eflak*) diyarına ahitname için çağırırdı, sanki savaş açmak değil, ama önce kavgınlıkları görüşmek istedi. Bu durumda Polonya generali yanına az askeri kuvvet olarak Voloşçına (*Eflak*) diyarına doğru çıktı, otağını, kendi yeri ile Skinder başa (*İskender Paşa*) arasındaki yerde Tserora'da (*Cecora*) kurdu. Skinder başa (*İskender Paşa*) ise Dunay (*Tuna*) nehri üzerinden geçerek //v. 6 ön// bizim az kuvvetimizi gördü, onlar [Polonyalılar] yedi binden fazla değillerdi, yanına yetmiş bir Tatar, yirmi [bin] Voloh (*Ulah*), on [bin] Moldav (*Boğdanlı*), Dunay'ın (*Tuna*) üzerinde farklı yerlerde sakladığı yedi [bin] Vengr (*Macar*) aldı, kendisi ise dört bin Türk ile birlikte, Polonya generaliyle anlaştıkları gibi huzur sağlayacağına ve kavgınlıkları görüşeceğine barış akdini bozarak az sayıda bizimkilere, sayıca üstün barbar kuvvetlerle saldırdı. *Satırın üstünde not: Orada beş bin Kozak da vardı; ancak bu gınlükte yüz kişi bile yazılmamış.*

Bizim hasmımız birçok alayıyla obozu¹⁰⁹ kuşatmış, hakiki Polonya generali [onları] her taraftan püskürtmüş, ancak kendini kuşatılmış görmüştü. Az sayıdaki askerlerinin korku ve endişesi onu yıldırılmamıştı. Askerlerine, yüreklerinin cesaretiyle obozu savunmalarını, sağlam bir şekilde savaşmalarını emrediyor, kandırmak istercesine değil, Tanrı'nın ismiyle cesaret ve zafere götüren bir yiğitlik sergilemeleri gerektiğini vurguluyordu. Barbarların alayları içinden yolu kılıçla açmanın şart olduğunu söylüyordu. Aynı gün içinde düşmanların ciddi kayıplar vermesini sağlayarak üç saldırıyı savunma hattından geri püskürtmüşlerdi. Polonyalılar, o yerden yirmi üç gün boyunca

---

¹⁰⁹ Oboz, ordunun tüm erzak, mühimmat ve diğer gereçlerini taşıyan vasıtaların oluşturduğu bir kervandır. XVI.-XVII. yüzyıllarda Ukrayna Kozakları tarafından askeri taktik olarak kullanılan korumalı ve hareket edebilen bir ordugah türüdür. Muharebeye katılan kuvvetler, yüklü arabalardan oluşan bir çemberle çevriliyordu. Arabaların hemen arkasına bir sıra top yerleştiriliyor ve saldırıya maruz kalan oboz, toplarını kullanarak karşılık veriyor, aynı zamanda arabaları hareket ettirerek konumunu değiştirebiliyordu. Oboz, metinde aynı zamanda "ordugah" anlamında da kullanılmaktadır.

oboz ile birlikte yavaş yavaş Dnister (*Dinyester*) Nehri'ne doğru çekilmeye çalışmış, gece gündüz oboz içinde ve dışında vahşice savaşmışlardı. Barbarlar, sayılarından ziyade aralıksız devam eden muharebe süresiyle Polonyalıların obozunu bozmayı ümit ediyorlardı. Sonunda Osmanlı, bu beklentiden usanmış olmalıydı ki yirmi dördüncü günde oboza hücumlara başlamıştı. Barbarların kalabalığı değil, yolun uzunluğu ve Polonyalıların korkuya yenilmesi, üstünlüğü belirlemişti. Böylece Polonyalıların obozu düşmüş ve ele geçirilmişti. İşte bu, Volos' (*Eflak*) diyarındaki ünlü muharebe ve Polonyalıların yaşadığı bazı belalarda hatırlatılmıştı. Savaş meydanında otuz bin düşman öldüren üç bin Polonyalı, generalleriyle birlikte farklı yollardan memleketlerine dönmeye çalışırken şehit edilmişti. Bütün Polonya, bu kadar beklenmedik bir mağlubiyetin ardından gözyaşı dökmüş ve hep bir ağızdan tüm kalbiyle, “Barış akdini bozan hain düşmandan korkmaktansa öç alarak ölmek yeğdir.” diye haykırmıştı.

Buraya kadar Matfey Titlevskiy[’in], barışın bozulması ve Voloşçına’da (*Eflak*) Tserora (*Cecora*) Nehri civarında Türklerin Polonyalıları ve Kozaklarla yaptıkları, Polonyalıların büyük zarara uğradığı hain savaş hakkındaki [anlatımı aktarılmıştır]. Bunun yanı sıra, Polonya Kralı Jıgmunt’un Türk Çarı Osman’a [gönderdiği], kızgın ve dargın mektupları da eklenmiştir. Bu mektuplar, küçük Rusya’daki Pereyaslovl’de 1636 senesinde kaleme alınan el yazması bir Kozak Tarihi’nden alıntılanmıştır.

[LEHÇE]

[III. Sigizmund’un Sultan II. Osman’a Mektubu]

Kralın Mektubu

Tanrı’nın lütfuyla Polonya Kralı, Litvanya, Rusya, Prusya, Jmoyit¹¹⁰, Mazovya¹¹¹, Viflant’ın¹¹² Büyük Dükü, İsveç, Gotlar ve Vandalların irsi Kralı olan III. Jıgmont *Saturn* üstünde not: *Osmanlı Sultanı’na*

---

¹¹⁰ *Jmoyit'* (ya da *Jemaitya*), Litvanya’nın kuzeybatısında, Baltık Denizi kıyısında yer alan tarihî bir bölgedir. Orta Çağ’da *Jmoyit'* *Knieziği* olarak bilinen bu bölge, daha sonra Litvanya Büyük Dükalığı’na dâhil edilerek bir starostluğa dönüştürülmüştür.

¹¹¹ *Mazovya*, günümüz Polonya’sının doğusunda, Vistül Nehri’nin orta havzası ile Narew ve Batı Buğ nehirlerinin aşağı havzasında yer alan tarihi bir bölgedir. Mazovya’nın merkezi ve en önemli şehri, günümüz Polonya’sının başkenti olan Varşova’dır.

¹¹² *Viflant*, İnflyants Voyvodalığı (veya Livonya Voyvodalığı, diğer adıyla Polonya Livonya’sı), 1620 yılında Vendens Voyvodalığı’ndan oluşturulan ve Polonya-Litvanya Birliği’nin bir parçası olarak özerk bir idari-bölgesel birim olan

Sana, Büyük Alhere (?), Tanrının kör aleyhtarına, değersiz çobana, boğulmuş dinsize, Şeytanın oğluna, cehennem ateşinin varisine, Lucifer'in ve Beelzebub'ın torununa, //v. 6 arka// Deccala, zamanın başlangıcından beri kahrolası evlada, cennetten kovulan, cehennemde savurganlığının içinde yaşayan Kom'un¹¹³ oğluna ki, ölümünden sonra Şeytan seni ruhunla ta dünyanın yaratılışından beri seni bekleyen, [onunla] birlikte Krallığa yön vereceğin, kendisini orada övmen için kendi yurdu olan cehenneme götürecektir. Hayattayken hürmet ve riayet ettiğin cinler [öbür dünyada] acınası ve bedbaht kalırsın. Nurlanmış görünmeye çalışıyorsun, ama aslında gözlerin kör edilmiş. Kurnazlık ve hainlikle Hristiyanların elinden kopardığın, sana hiçbir zaman iyi gelmeyecek geniş topraklar ile övünüyorsun. Layık olmadığın Çarlıklar ve Krallıklara sahip olduğunu sanıyorsun, ama yakında Polonyalı kartalın çarmıha geçirilen Tanrımın yardımıyla Tsarğorod'da (*İstanbul*) lanetli Mağomet'i (*Muhammed*) ve seni ateşe vereceğini, senin murdar haklını ise Polonya kılıcı ile yok ederek hiçe çevireceğini umuyorum, çünkü geberme vaktini biliyorum. Tsetsora'da (*Cecora*) kendi orduna on kat fazla zarar vererek pagan Türk ve Tatarların büyük kuvvetleriyle Hetman Jolkevskiy'le ordumun avuç kadar askerini haince mağlubiyete uğrattığına pek sevinme. Eğer Tanrıma inanıyorsam bana verdiğin zararın sana yüz katını veririm, bütün memleketlerden defederim, emin ol ki her yerden kovulursun, Tanrının izniyle sırtına yerleşip Tsarğorod'daki (*İstanbul*) kulesine [çıkarım], [bu kuleden] hemen Babil'e ya da cehenneme çoktandır senin özlemini çeken baban olan Şeytana dörtayak kaçabilirsin, yani seni korkutarak orada ebedi boğulmaya mahkûm ederim. Son.

Kraków'dan, 1620 senesi

Bu mektuba cevaben Türk Çarı Osman'dan Polonya Kralı III. Jıkмонт'a

Büyük bir memleketin Tanrı'nın nurlu askeri, Türk Sezarı, Rum Sezarı, İyerasalim (*Kudüs*) Sezarı, Makedonya Sezarı, Slovenya Sezarı, Kaldea (*Asur*) Kralı, Ermenistan Kralı, Osmanlı Kralı, Dıman (?) Kralı, cennette yaşayanların kralı, nurlandırılmış kral, Mağomet'in (*Muhammed*) oğlu. Uyumun Tanrısı, güneşin

---

tarihi bir bölgedir. 1620'den Polonya'nın ilk bölüşümüne kadar (1772), Polonya ve Litvanya tarafından ortaklaşa yönetilmiştir.

¹¹³ *Kom*, eski Yunan mitolojisinde şenliklerin, eğlencenin ve gece boyunca süren aylaklığın tanrısı olarak bilinir. Şarap tanrısı Dionysos'un oğlu ve sakisi olan Kom, geç antik dönemde ortaya çıkmış bir figürdür. Genellikle kanatlı bir genç, saçları dökülen bir çocuk ya da eşek kulaklı bir satir şeklinde tasvir edilir ve aşırılıkların tanrısı olarak anılır.

doğuşundan batışına kadar uzanan ağaçların efendisi, çiçek açmış ağaçların efendisi, aç olanlara bizi hoş tutacak bir ümit, bizim alınmamış nurlu lütfun servetini reddeden düşman olan Polonya Kralı III. Jıgmunt, sana bir üzüntüyle bu kadar kısa bir mektupta bu kadar net yazıyorum. //v. 7 ön// İnayetimizi Samoylo İvanovskiy, Petro Ozga ve Hetman Stanislav Jolkovskiy vasıtasıyla arzuluyordun ve yüksek rütbeli ordu beylerimizden almıştın, şimdi ise divanımızı hiçe sayıyorsun ve İyerusalim (*Kudüs*) toprağını hükümrانlığımızın altından koparmak istiyorsun. Sen sadece alçak bir insansın ve kendi seviyende planlar kuruyorsun. Kasıtlı olarak ve açık bir şekilde Krallığına doğru hücum ettiğimde küçük insancıklarınla ölmekten korkuyorsun ve her şey yazdığım gibi olacaktır. Memleketimde sahip olduğum kudretimi kavra, hatta gelecek yaz devletimizin büyük bir kuvveti olacağını, kudretimizi ne zaman hissedeceğinizi sana haber veririm. Binaenaleyh teveccühümüze hiç umut etme, surlarını döveceğiz, payitahtın Kraków'u halkınla birlikte merhametsiz bir şekilde yağmalayacağız, çarmıha geçirilmiş Tanrını sonsuza dek sileceğiz, dinini yok edeceğiz, beylerini ise atın arkasına bağlayıp sürükleyeceğiz. Tanrın bana kızıp sana yardım etsin. Bu kadar kâfi, beni istediğin şekilde anlayabilirsin, ama haber verdiğimde hazır ol.

Büyük Phimeoh (?), Tanrının nurlu askeri,

Türk Sezarı Osman

Kostantinopolis'ten, 1620 senesi

Matviy Titlevs'kiy'in Günlüğü. Yorumlar

Sanırım, Polonya Kralı ile Türk Sezarı arasındaki siyasi niteliği olmayan mektuplaşmaya dayanarak, Matfey Titlevs'kiy yaklaşan Hoten (*Hotin*) savaşı hakkında şu bilgiyi aktarıyor.

Polonya'da seymler toplanarak kalles düşmana karşı savaş açma planları yapıyorlardı. Ordunun yeni generali olarak büyük bir yiğitlik (*1.- Titlev'in ifadesiyle*) ve askerlikte hüner sahibi Karol Hodkeviç seçildi. Hristiyanlık adına savaş makinesini [çalıştıracaklarını] duyurmak için çevredeki beylere Hristiyan elçiler gönderip yardım talep ettiler. Ancak yabancı Hristiyan hükümdarlar bu isteği reddetti. Buna rağmen Polonya Kralı niyetinde kararlıydı; Tanrı'nın yardımına ve kendi askerî gücüne duyduğu güvenle, Türk ve Tatarlara korku dağıtma niyetiyle mücadeleye hazırlanıyordu. Bu

esnada Evzen denizi (*Karadeniz*) üzerinden (2.- *Kozakları denizin öbür tarafına yolluyor*) on bin Kozak, Türk beyliklerini helak etmek, erzak yollarını kesmek ve talan etmek üzere gönderildi.

Bu sırada //v. 7 arka// yeni atanmış General Karol Hodkeviç (büyük bir kuvvet toplamaya girişerek) on iki bin mızraklı demir zırhlı süvari, dört bin zırhlı [piyade], Hetmanları Petro Sağaydaçny (3.- *Kozak, Polonyalı ve yabancı askerlerin sayısı*) ile kırk [bin] Kozak, otuz [bin] Polonyalı piyade, sekiz [bin] Prus ve Pomeranyalı¹¹⁴, üç bin ücretli Ugr (Macar) askeriyle Türkleri karşılamak için Valah memleketine (*Eflak*) doğru açılan horuğvalar¹¹⁵ altında harekete geçti. Bu ordu, Voloşçına'daki (*Eflak*) Dniestr (*Dinyester*) Nehri'nin karşı kıyısına geçerek güzel bir bölgede, 1621 yılının Ağustos ayının son gününde arabalarını konuşlandırdı. Ağustos'un son günü ve Eylül'ün ilk günü, arabaların sağlamlaştırılması için ayrıldı.

Eylül ayının ikinci günü

(4.- *Türk ve Tatar ordusunun sayımı*) Polonyalı casuslar, Osmanlı ordusunun üç yüz bin Türk ve yüz bin Tatar ile yaklaştığı haberini verdi. Bundan önce, sekiz gün önce, bizim general (Polonyalıların ifadesiyle) Kozakların birkaç binini, eğri yollardan düşmana akınlar yaparak zarar vermeleri için göndermişti. Onlar hiç vakit kaybetmeden görevlerini yerine getirince, bugün şiddetli bir çatışma sırasında arabaların (5.- *Bir Kozak el yazmasına göre, Ağustos'un son günü, Hotin'a (Hotin), Polonya obozuna, Hetmanları Borodavka*¹¹⁶ ile birlikte 7.000 Zaporog Kozakı [varmış]. Ancak, çok geçmeden Borodavka görevden alınmış, ordusu ise Sağaydaçny'ya teslim edilmiş. Borodavka, alelacele Polonya obozuna yetişememek ve yolda ganimetle uğraşmakla suçlanmış) yanında göründüler. Düşman, gözümüzün önünde arabalarını çekerken, askerlerimizin onlarla hemen savaşma arzusu mucizevi bir şekilde kabardı. Ancak, savaş sanatında tecrübeli Hetman, Hristiyan dünyasının tüm güçleri gibi Polonya Krallığı'nı da o anda bilinmedik bir kahramanlığa sürüklemenin, hatta ilk öfke dürtüsüyle

---

¹¹⁴ Pomeranya, Orta Avrupa'da Baltık Denizi'nin güney kıyısında yer alan tarihi bir bölgedir. Günümüzde Polonya ve Almanya arasında paylaşılmış durumdadır. Bölgenin merkezi ve doğu kısmı Polonya'nın Batı Pomeranya, Pomeranya ve Kuyavya-Pomeranya voyvodalıklarına aittir. Batı kısmı ise Almanya'nın Mecklenburg-Batı Pomeranya ve Brandenburg eyaletlerinde yer almaktadır.

¹¹⁵ Horuğva, Slav halkları arasında yaygın olarak kullanılan eski bir savaş sancağıdır. XV-XVIII. yüzyıllarda Ukrayna'da Zaporog Ordusu'nun askerî nişanı olarak kullanılan ve Ukrayna Hetmanı, Koşoviy Otamanı, albay ve yüzbaşılının otoritesini simgeleyen bir sancaktır.

¹¹⁶ Yakiv Borodavka, Ukraynalı bir askeri lider ve Zaporog Kozakları'nın Hetmanıydı. 1619 yılı sonunda, Leh soylularının baskısına karşı ayaklanan ve Zaporog Siç'ini ele geçiren kayıtsız ve kayıttan düşürülen Kozaklar tarafından Hetman seçildi. Borodavka, Petro Sağaydaçny'nın siyasi ve askeri rakibi olarak bilinmektedir.

düşmana saldırmanın faydalı olmayacağı düşüncesindeydi. Aynı gün, Türk ordusunun bir kısmı Polonya obozuna yaklaştı ve ara sıra hücum ederek Polonya ordusuyla savaşıyordu. Türklerden 1.080 asker öldürüldü. Çoğu, yakın mesafeden mızrak ve kılıçla ya da uzaktan tüfekle vurulup kendi obozlarında can veriyorlardı. Polonyalılarından ise elli asker hayatını kaybetti, otuz kişi yaralandı. Bu, ilk askerî çatışmaydı. Akşamüstü, Osmanlı [Sultanı], bazı tanınmış Voloşları (*Ulah*), Polonyalı generali selamlamak üzere gönderdi. Ancak asıl amaçları, uygun bir zamanda Polonyalıların arabalarını ateşe vermektir. Selamlama töreni gerçekleştikten sonra, sorguya çekilen Voloşların (*Ulah*) biri, dostuna ihanet ederek kötü niyetlerini açıkladı. İşkence altında herkes itiraf edince, Türklerin olduğu kadar Polonyalıların da durumdan haberdar olmaması için gizlice öldürüldüler. Polonyalı general //v. 8 ön// gece boyunca oboza kuru odun getirilmesini ve birçok noktada ateş yakılmasını emretti. On bin Kozak ve Prus piyadelerini alarak bir kenarda mevzilendirdi. Türk [Padişahı], yükselen alevleri görünce, hainliğin gerçekleştirildiğini sanarak askerlerini Polonyalıların ateş içindeki obozuna göndermekte tereddüt etti. Ancak barbarlar, obozun çok yakınındaki kenarda maksatlı olarak bekleyen Kozaklar ve piyadeler tarafından karşılandı. Kılıçların çarpışmasıyla savaş başladı. Daha sonra, barbarlar, telaş ve panik içinde, ölenlerin can çekişmesi, yaralıların yere yığılması ve demir şangırtılarının korkusuyla ne emir verebiliyor ne de tavsiyeleri yerine getirebiliyorlardı. Azgın öfke gözlerini kör ettiği için ölüme doğru atılıyorlardı. Bazıları silahlarını bırakarak ceset yığınları arasında kayboluyordu. Alaylar, gece boyunca amansız bir savaş verdi, ancak gündüz çatışmaya ara verdiler. Türkler kendi obozlarına (*ordugahlarına*) çekildi.

Eylül ayının üçüncü günü

Türk İmparatoru, nasıl kandırıldığını fark edince büyük bir öfke içinde üç koldan bizim obozumuza saldırıyor. Özellikle Kozakların arabalarının, Polonyalıların (Polonyalıların ifadesiyle) son bölüğüne kadar siper olarak kullanıldığı tarafa odaklanıyorlar. Bugün acımasız bir savaş yaşandı. Polonyalıların bulunduğu mevziden düşmana karşı isabetli top atışları yapıldı. Gün batımına doğru, Türkler kendi obozlarına (*ordugahlarına*) çekildi.

Bugün, nurlu Prens Vladislav otuz bin hafif asker ve yüklü erzakla oboza ulaştı. Bu gece ve dün, iki yüzden fazla düşman öldürüldü. Bu sırada, Büyük Moskova Kniezi kuzeyde bir ordu toplayarak kuzey Kniezliklere doğru ilerliyordu. Akitlere ve barış antlaşmalarına aldırış etmeden her yeri yağmalıyorlardı. (6.- Moskova ve İsveçliler Polonya'ya

karşı ayaklandı) Öte yandan, İsveç Kralı Adolf Gustav, Livonya Denizi (*Baltık Denizi*) üzerinden büyük bir donanma ile Livonya'nın güzel konuma sahip başkenti Riga'ya ulaşip şehri kuşatma altına aldı. Roma dinine mensup olmayan bazı hainlerin yardımıyla [şehri] ele geçirdi.

Eylül ayının dördüncü günü

Gün doğduğunda, Türk İmparatoru ordusunun tüm gücüyle Kozak //v. 8 arka// obozlarını cendereye aldı, çünkü [Türk] ordugahına en yakın konumda onlar bulunuyordu. [Türkler] toplardan ateş açıyor, el ateşli silahlarıyla yoğun bir şekilde saldırıyorlardı. Bu, beş saat süren dehşet verici bir hücumdu. Kozaklar, kaleden etkili bir şekilde karşı koyarken, düşman büyük bir güçle oboza saldırıyordu. Ancak barbarlar ağır kayıplar verdi. Aynı zamanda, Osmanlı [Padişahı], serdarı ve komutanlarıyla birlikte, Polonya kuvvetlerinin bulunduğu mevziye büyük bir yeniçeri gücü gönderdi. Ancak direnen Polonyalı süvari birlikleri yeniçerileri ağır bir yenilgiye uğrattı, onlardan yalnızca çok azı kendi ordusuna dönebildi. Türk [Padişahı], bütün ordusuyla Polonya obozuna tekrar tekrar saldırırsa da, sonuçsuz kaldı. Fazla asker kaybı, onu geri çekilmeye zorladı. Ancak bu kesin bir geri çekilme değildi. Çünkü güneş batmadan yaklaşık bir saat önce, Kozak obozlarını ele geçirmeye yönelik yeni bir hücum başlattılar. Barbarların azgın saldırısı karşısında, Kozaklar neredeyse obozlarını kaybedecekti. Ancak Tanrı, her zamanki gibi sevgili kullarının yanında durdu. Kozaklar, obozdan sızarak, generalin gönderdiği mızraklı süvari birliğiyle birleşti ve Türklere yaklaşıp kanlı bir muharebeye girişti. Büyük kayıplar verdirdikleri düşmanı, ordugahına kadar peşini bırakmadan kovaladılar. Bu gece, barbarların kanı döküldü. Kozaklar, büyük bir ganimet, özellikle de çok sayıda top ele geçirerek, kendi obozlarına fazla kayıp vermeden geri döndü. Bu rezalete uğrayan Osmanlı İmparatoru, savaş meydanından ordugahına kaçmaya mecbur bırakıldı. Bugün on beş binden fazla Türk ve Tatar, üç bin yeniçeri öldürüldü. Bizim taraftan en fazla iki yüz kişi kaybedildi. Ancak, bu kadar düşmanın oboza yaklaşırken yok edilmesi ve açık savaşta bozguna uğratılması, buna karşın Polonyalıların pek az kayıp vermesi, insanoğlunun gücüne değil, Tanrı'nın Polonyalıları kendi katından korumasına atfedilmelidir.

Eylül ayının beşinci günü

İki taraf arasında ateşkes ilan edildi. Ölülerin defniyle ilgileniyorlardı, ancak bu yalnızca leş kokusundan dolayı değil, aynı zamanda cesetlerin yol açtığı korkunç manzara yüzündendi. Doruk noktasına ulaşan ve kavurucu bir sıcaklık yayan güneşin altında, bu

kadar çok cesedin korkunç görüntüsü, barbarları bile dehşete düşürdü. Bu nedenle, gece yanan meşalelerin ışığında onları gömmeye ihtiyacı duydular. O gün, Türkler ordugahlarını biraz geriye çekerek Polonyalıların obozuna yeni bir hücum için hazırlık yapıyorlardı. //v. 9 ön// Ancak Polonyalılar da hemen Tanrı'nın yardımını dilediler ve ordunun bir kısmı, obozun yanında cesurca durarak düşmanı bekledi. Bu sefer, Türk birlikleri tekrar, hayvanlar gibi çılgınca savaşa atılmaya hazırlanıyordu. Ancak öğleden önce bastıran yağmur nedeniyle hiçbir şey yapamadı.

Eylül ayının altıncı günü

Yedi yıl boyunca Serazen¹¹⁷ esaretinde kalan bir Kozak, Türk ordugahından kaçmayı başardı. Polonyalıların obozuna yaklaşırken, dört bin yeniçerinin, üç yüz sipahinin ve kırk binden fazla Türk ve Tatar'ın öldüğünü anlattı. Bu kadar büyük kayıplar, barbarlar arasında korkuya neden oldu. Ordugah içindeki huzursuzluk giderek büyüdü, ağır bir yük haline geldi ve bu yüzden birçok asker firar etti. Altıncı gün, Türkler dinleniyordu. Ya Türk İmparatoru, askerleri hücumu teşvik etmek için para dağıttı ya da tepelere geniş yayılan Türk ordugahı o gün daha düzenli hale getirildi. Geri dönen Kozak, Türk ordugahında konuşulanları aktardı. Kozakların Evzinsk Denizi'nde (*Karadeniz*) toplarla yüklü on iki gemiyi batırdıkları, sağ kalanların Konstantinopolis'e (*İstanbul*) kaçtıkları ve Kozakların kaçanları korkutarak şehrin surlarına kadar kovaladıkları anlatılıyordu. Bu haberi öğrenen Osmanlı [Padişahı], dizginsiz bir öfkeye kapılarak haberi getiren Kozak'ın boğdurulmasını emretti. Ayrıca, ertesi gün Polonyalıların obozuna güçlü bir taarruz hazırlanmasını buyurdu. Muhafızlar tarafından yakalanan Türk esirlerinin çoğu da aynı haberleri doğruluyor ve hep bir ağızdan anlatıyordu.

Eylül ayının yedinci günü

Yeniçeri ve Türklerin kalabalık alayları, feci çığlıklar atarak Kozak obozlarına süratle hücum ediyorlardı. Karşıdaki tepeye yerleştirilen ateşli silahlar, yanan mermilerle düşmana ağır darbeler indiriyordu. Gün boyu bin beş yüz top güllesiyle boyun eğdirilmeye çalışılan yılmaz Kozaklar, Türk ordusunun akınını göğüsleyerek, (7.- *Kozakların yiğitliği*) kendi adamlarından pek azını kaybetti. Prusyalı piyadelerin desteğiyle düşmana karşı sağlam bir şekilde direndi. Öğlene doğru, Kozak obozlarına

---

¹¹⁷ Serazen (Yunanca: Σαρακηνός, "Doğulu insanlar"), Haçlı Seferleri'nden itibaren Avrupalı yazarlar tarafından yalnızca Arapları değil, tüm Müslümanları tanımlamak için kullanılmış ve "Müslüman" terimiyle eş anlamlı hale gelmiştir.

saldıran düşman geri püskürtüldü, ancak bu kez taze kuvvetlerle Polonyalıları yöneldiler. //v. 9 arka// Barbarlar, vahşileşerek ansızın yaptıkları bir saldırıyla Polonyalıları kırmayı amaçladılar, ordugahlarına [taarruz etmeye] cesaret ettiler. Ancak öfke ve hiddetle, adeta hayvanlar gibi boğazlanarak körü körüne Polonyalıların silahlarına atılıyorlardı. Obozları çevreleyen tahkimat tepeciklerine ve toprak setlerine atlardan atlayarak tırmanmaya çalışıyorlardı. Bizimkilerin cesareti, barbarların azgın öfkesinden az değildi. Polonyalıları, obozdan çıkan iki bin mızraklı askerle düşmana bir taraftan saldırıp yeni bir çarpışma başlattılar. Düşman sayıca üstün olsa da Polonyalıları mertlikte onlardan üstündü. Hussar¹¹⁸ alayından takviye alan süvariler, [kuvvetini] sağlamlaştırarak düşman alaylarının arasına saplanıp kaldılar. Ön saflardaki düşmanı kırıp ikinci hat ile çarpışmaya girdiler. Obozdan yardım kuvvetleri çekilerek sol taraftan saldırıya yönlendirildi. Aynı zamanda, Kozaklar da obozdan uzaklaşan yeniçeri birliklerine hızla saldırıya geçti. Barbarların durduğu yerde o kadar fazla insan ve silah kaybedildi ki, oradan geçmek, düşmanın sıra sıra ilerleyen ordusunun içinden geçmekten daha zordu. Polonyalı süvari birlikleri, alaylarını birleştirerek Türk taburunu mahvetti. Kozaklar ise ceset ve silah yığınlarının, kan gölcüklerinin üzerinden geçerek kaçan düşmanı Türk ordugahına kadar kovaladı. Gece, yaklaşan zaferi geri çevirdi. Bazı Türkler obozların önündeki toprak seddini aşmayı başarsa da, hepsi sağ bırakılmadan öldürüldü. Gün boyunca Osmanlı [Padişahı], Polonyalıların obozunu tüm gücüyle ele geçirmeye çalıştı, ancak ağır kayıplar verdi. Savaş meydanında ve oboz önündeki hendeklerde kırk binden fazla asker öldü. Polonyalıları ise, (Tek ve her şeye kadir Tanrı'nın nasıl muhafaza ettiğini görmeyen var mı), yoğun top atışları ve barbarların saldırıları altında kanlı bir savaş vererek yalnızca üç yüzden az kayıp verdi. İki Türk Paşası da öldürüldü.

Gece saat birde, Türkler hep birlikte meydana çıktı ve gerektiğinde meşalelerle ilerledi. Kederli ve hüzünlü ahlamlarını semaya yükselterek, düşen cesetleri hendeklere ve tabutlara kaldırıyorlardı. Özellikle şanlı bir adamın cesedini arıyorlardı, ancak sonuçsuz kaldı. //v. 10 ön// Bu sırada, bizimkilere Türklerin aynı gece oboza yeni bir saldırı hazırlığında olduğu haberi ulaştı. Bunun üzerine, Polonyalı general, geceleyin Kozak obozunu ziyaret ederek: “Hasımdan korkmuyoruz, çünkü ne yiğitlikte ne de merhamette

---

¹¹⁸ Hussar, ilk olarak XV. ve XVI. yüzyıllarda Macar Krallığı'nda ortaya çıkan hafif süvari sınıfına mensup bir askeri birimdir. Hussarların unvanı ve kendilerine özgü kıyafetleri, 17. ve 18. yüzyılların sonlarında Avrupa ordularındaki hafif süvari alayları tarafından yaygın şekilde benimsenmiştir.

bize denkler.” diye iddia etti. Kozak ordusunun bir kısmının hendeklerde, bir kısmının ise atlı olarak Kulmensk Voyvodası'nın komutanlığındaki Prusyalı piyade alayını yanlarına alarak hazır bulunmasını emretti. Çünkü bu piyadeler, hem açık meydana hem de obozdan tüfeklerle cesurca savaşan birliklerdi. Polonya obozlarında da savaşmaya hazır mızraklı askerler, boru sesini bekleyerek duruyordu (8.- Aynı gün Polonya obozunda Zaporog Hetmanı Borodavka'nın bu tarihte Ağustos'un son gününde ifade edilen suçundan dolayı başı uçuruldu).

Eylül ayının sekizinci günü

Gün ağarır ağarmaz, Türk ordusunun bir kısmı muharebe meydanında boy gösterdi. Ön saflarda yeniçeriler, her iki tarafta ise çok sayıda Tatar [bulunuyordu]. Çılgılık atarak, karşılarındaki Kozak obozlarına yöneldiler. Kozaklar, yaklaşan düşmana okla isabet etmeyi kolaylaştırmak için sessizce bekliyordu. Ancak Tatarlar, obozun etrafını dolaşarak tiz sesleriyle oklarını atıyordu. Yeniçeriler ise hendeklere atlıyordu. Tam o sırada, pusuya yatmış piyadeler aniden sıralanarak duvar gibi dizildiler ve yakın mesafeden msket tüfekleriyle ateş açtılar. O an Kozak obozları, duman ve kum bulutları içinde alevler içinde kalmış gibi görünüyordu. Akıl almaz bir cenk yaşıanıyordu. Silahsız Tatarlar hızla obozdan uzaklaşırken, yeniçeriler saldırıda direniyordu. Ancak sipahiler geri çekilmeye başlamıştı. Türk İmparatoru, soniah (?) hikâyesindeki dilsiz bir hayvan gibi çaresizce yeniçerilerini Kozak silahlarının önüne sürüyordu. Prusyalı piyade tarafından ağır kayıplara uğratılan yeniçeriler, sonunda ordugahlarına çekilmek zorunda kaldı. Bu taarruz yaklaşık dört saat boyunca sürdü ve düşmanın kanı oluk oluk aktı. Obozun önündeki hendeklerde üç bin yeniçeri ve üç yüz sipahi öldü. Prusyalı piyadeler, cesetleri soyduktan sonra ordugahın uzağına sürükleyerek yığınlara attılar. Meydana dağılmış cesetlerin leş kokusunu bastırmak için ateş yaktılar. Bizimkilerden ise çok az kayıp verildi, çünkü yeniçeri taarruzunun zarar veremeyeceğı kadar güçlü bir savunma hattının arkasında direniyorlardı.

Eylül ayının dokuzuncu günü

//v. 10 arka//

Türk Hükümdarı, öğleden sonra bütün ordusunu savaş meydanına çıkardı. Ancak Polonya ordusunun generali çarpışmaya girmedi, çünkü ordusunu obozun arkasında hazırlıyordu. İki ordu, düşmana karşı savaşmaya hazır bir şekilde karşı karşıya durdu. Güneş, meydana batmaya başlayana kadar hiçbir taraf savaşı başlatmadı. Sadece kalelerden gelen top atışlarının sesleri duyuluyordu. Akşama doğru, yeniçeriler Kozak

obozuna şiddetli bir saldırı başlattı, ancak Kozaklar onları geri püskürterek obozdan kaçırdı. Aynı gece, bir hain Polonyalıların tarafına geçti. İmparatorunun emriyle, yeniçerilerin önünde Kozak obozuna saldıran sipahilerden iki yüzden fazlasının, yeniçerilerden ise iki bininin öldüğünü anlattı.

Eylül ayının onuncu günü

Türkler, uzun süren belalar nedeniyle yorgun düştüklerinden dinleniyorlardı. [Bu sırada,] Polonya obozlarının durduğu taraftan Dniestr Nehri (*Dinyester*) üzerindeki köprüden çok sayıda top geçiriyordu. Aynı gün, Tatar Hanı ordusuyla birlikte nehir kıyısında, Polonya'ya geçişin bulunduğu noktada bir ordugah kurdu. Ordusunun bir kısmını ise tüm Podollia'yı (*Podolya*) talan edip yağmalamak için serbest bıraktı. Bu haber, Polonyalıların kalbinde korku uyandırdı. Çünkü düşman, tüm yolları kontrol altına almıştı. Ne kimse obozdan memleketine dönebiliyordu ne de dışarıdan bir haber alınabiliyordu. Ayrıca, Polonya ordusu hiç beklenmedik bir şekilde açlıkla boğuşuyordu. Ya stratejiyle ya da güç kullanarak yardım almaları gerekiyordu. Tatarların yaktığı ve Polonyalıların gözleri önünde dumanlar içinde kalan Podollia (*Podolya*), felaketin bir göstergesiydi. Düşman ordugahında, insanların ve hayvanların yağmalanarak paylaştırıldığı açıkça görülüyordu. Polonyalı askerler, düşmanla son bir muharebeye girişmeye hazırlanıyordu. Kozaklar ise nehri geçerek Tatarlarla çarpışıp yolları düşmandan temizleyecekti. Bu öneri, askeri divanda görüşüldü, ancak kuvvetlerin bölünmemesi yönünde karar alındı. Çünkü düşman için, bölünmüş birlikleri bozguna uğratmak çok daha kolay görünüyordu. Bu yüzden, buraya kadar hep şanslı olan talih, artık tek bir yerde [kalmalarını] ve ya ölmelerini ya da gaddar düşmana karşı cesaret göstermelerini emrediyordu. Ertesi gün, Prens Vladislav ve Polonya generali, sürekli uykusuzluktan dolayı hummaya yakalandılar. Bu durum, Polonya ordusunu büyük bir üzüntüye boğdu. //v. 11 ön// Çünkü Polonya askerlerinin ve tüm Polonya Krallığı'nın kaderi bu iki kişinin elindeydi.

Eylül ayının on birinci günü

Türkler, ordugahlarından çıkıp, bizim obozlarımızdan yarım Alman mili mesafede ordularını sıralayarak savaşa hazır halde bekliyorlardı. Bu sırada, Polonya ordusunun yorgun generali trompet sesiyle savaş ilan etti ve süvarilerini önden gönderdi. Ordusunun yarısını ise eski bir geleneğe göre, kanatlarını açan bir kartal biçiminde dizerek savaşa hazırladı. Osmanlı [Padişahı], bizimkilerin bayraklarını ve savaş düzenini görünce bir süre şaşkınlık içinde kaldı. Ardından, horuğvalarını toplayarak, ya korkudan

ya da Tanrı'nın yönlendirmesiyle ordugahına geri çekildi. Polonya ordusu, gün boyunca savaşa hazır bekledi ve defalarca trompet sesiyle düşmanı savaşımaya davet etti, ancak nafileydi. Sanki Osmanlı ordusu, uğursuz bir alametten korkmuş gibi hareketsiz duruyordu. O gün, sadece nehrin öbür kıyısından Kozak obozlarını ateş altında tuttular, ancak n insanlarda ne de atlarda büyük bir kayıp yaşandı. Binlerce günahkâr Tatar, nehrin öbür kıyısında bağırarak Polonyalıların köprüsünü yıkmaya yöneldi, ancak köprüyü koruyan iki yüz piyadenin direnişi karşısında geri çekilmek zorunda kaldılar.

Eylül ayının on ikinci günü

Gece yarısından sonra, otağında halsiz durumda olan prensimizi korumaya yetecek kadar asker bırakarak, ordumuz beklenmedik bir şekilde düşmana saldırmak üzere yola çıktı. Ordunun bir kısmı, uzaktan ormanın içinden geçerek düşman ordusunun cephe gerisinden ilerledi, diğer kısmı ise bir tarafta bekleme pozisyonunda kaldı. Ancak, yağmaya başlayan sağanak yağmur planları bozdu. Bu yüzden, aynı manevrayı daha uygun bir havada gerçekleştirmeye kararlıydılar. Sonunda, Polonya ordusu, düşmana yapılacak bu kurnaz saldırıyı belli etmeden obozuna geri döndü.

Eylül ayının on üçüncü günü

Cesetlerin gömülmesi için iki taraf arasında ateşkes ilan edildi.

Eylül ayının [on] dördüncü¹¹⁹ günü

//v. 11 arka//

Tekrar, Türk ordugahında Kozakların Evzinsk Denizi'nde (*Karadeniz*) Osmanlı donanmasının birkaç gemisini batırdığı söylentisi yayıldı. Bu haberin yayılmasıyla öfkeye kapılan Osmanlı [Padişahı], ertesi gün obozlara büyük ve şiddetli bir hücum düzenlenmesini emretti.

Eylül ayının on beşinci günü

Gün ağarır ağarmaz, Türkler ve Tatarlar üç taraftan Kozak obozlarına saldırdı. Ek olarak, toplardan ve daha küçük silahlardan ateş açarak toprağın titreyerek yandığı izlenimini veriyorlardı. Osmanlı [Padişahı], yüksek bir noktada durarak çatışmayı izliyordu. Ölen zavallı insanlara bakarken, oboza yaklaşanların sığır kesme usulüne benzer şekilde, alışılmış kazıklara geçirilerek öldürüldüğünü fark etti. Bu şiddetli saldırı

---

¹¹⁹ Metinde yazar sehven “on dördüncü” yerine “dördüncü” yazmıştır.

gün boyunca devam etti. Ancak, yüce ve şefkatli Tanrı'nın merhametiyle, düşman büyük kayıplar verirken bizimkiler yalnızca az sayıda kayıp verdi. Her tarafta düşman saldırısı sonuçsuz ve başarısız kaldı. Hasım bir kez daha oboza saldırmayı denedi, ancak büyük bir utançla boru sesiyle geri çekilmek zorunda kaldı. Bu taarruz sırasında Türkler ve Tatarlar otuz bin, yeniçeriler ve sipahiler ise üç bin kayıp verdi. İki ordugah arasında, barbarların cesetleriyle kaplı meydan, bizim askerlerimize daha fazla cesaret ve yüreklilik verdi. Artık sadece oboz kapısından değil, toprak setleri ve hendekler üzerinden atlayarak olağanüstü bir kuvvet sergiliyor, Türklerle yakın dövüşe giriyorlardı.

Bu muharebede, alnından mermiyle vurularak ilk öldürülenlerden biri, Panonya'da¹²⁰ bulunan başkent Buda'nın valisi olan Paşa idi. O, Türkler arasında önde gelen isimlerden biri olup, Osmanlı [Padişahı] tarafından çok seviliyordu. Üstelik, bu ölümünden önce, Osmanlı ordugahına yirmi bin askerle gelerek Polonyalıların obozlarını ele geçirmek üzere olduğunu ve Mağomet'in (*Muhammed*) bahtiyar bir emrini aldığını övünerek anlatıyordu.

Aynı ölüm şerbetini, üstün, sağlam ve cesur biri olan Nasaf Paşa (*Nasuh Paşa?*) da içti, çünkü o da aynı şekilde düştü. Bu uğursuzluk yüzünden Türk İmparatoru gözyaşı döktü ve gün boyu ağzına tek bir lokma bile koymadı. Ya da belki de bunun sebebi, Polonya Kralı Hazretleri'nin güçlü bir orduyla yola çıktığına dair gelen haberdi. Bu yüzden, korkuya kapılan düşman, savaşta son şansını denemek istedi. //v. 12 ön// [Padişah], ordumuzun yorgun düştüğü, açlıktan eziyet çektiği ve nöbet görevinden bitkin düştüğü ümidiyle tekrar oboza saldırıya hazırlandı.

Eylül ayının on altıncı günü

Polonya ordusunun generali, açlıktan acı çeken ordunun durumunu istişare etmek için Hetmanları, albayları ve yüzbaşılıarı topladı. Toplantıda farklı tavsiyeler dile getirildi. Bazıları, şu ana kadar kaderin yaver gittiğini ve askerlerin gücünden şüphe duymadan düşmanla savaşmaya cesaret edilmesi gerektiğini savundu. Çoğunluğun görüşü de bu yöndeydi. Diğerleri ise, güzel bir konuma sahip olan ve hayvanların tadını çıkarabileceği

---

¹²⁰ *Pannonia*, Roma İmparatorluğu'nun I. yüzyılın ilk yarısında kurulan sınır eyaletlerinden biridir. Kuzey ve doğuda Tuna Nehri ile çevrili olup, batıda Noricum ve Yukarı İtalya, güneyde ise Dalmaçya ve Yukarı Moesia ile komşuydu. Günümüzde, Pannonia'nın toprakları Batı Macaristan, Avusturya'nın bir bölümü, Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya, Slovakya ve Bosna-Hersek'in bazı kısımlarını kapsamaktadır.

Kamianets'e (*Kamaniçe*) kadar geri çekilerek, Kral'ın ordusunu orada beklemeyi önerdi. Ancak, ortak karar şu şekilde oldu: "Barbarlara bir karış bile toprak vermektense, geri çekilerek düşmana Ana Vatan'a yol açmaktansa, direnerek ölmek yeğdir."

Eylül ayının on yedinci günü

Kozak askerlerinden birkaç yüzü, gece düşmanın ordugahına girerek birçok otağ[da bulunanları] boğazladı. Binden fazla düşmanı, hiç gürültü çıkarmadan kılıçla öldürdüler ve kendileri tek bir kayıp vermeden geri döndüler. Aynı kişiler, aynı gece Türkler tarafından inşa edilen köprünün önüne giderek köprünün muhafazasını üstlenen Tsıreaş Başa'yı (... ? *Paşa*) ve çok sayıda Türk askerini öldürdü. Ardından, birçok kişiyi esir alarak büyük bir ganimetle sağ salim kendi adamlarının arasına döndüler. Bütün Polonya ordusunun en büyük arzusu, yüce cesareti ve mücadele azmiyle orduyu harekete geçiren nurlu Kniez Vladislav'ı, sağlığına kavuşmuş olarak atının üzerinde görmeleri idi.

Eylül ayının on sekizinci günü

Bir sonraki gece, Kozaklar düşmanın ordugahına sessizce girerek hasmın bir alayından altı yüzden fazla kişiyi öldürdüler. Birçok otağ, //v. 12 arka// atlar, değerli kıyafetler, develer, öküzler, altın ve gümüş eşyalar ve iki yeniçeri bayrağını ele geçirip sağ salim obozlarına döndüler. Bu ganimetleri Kniez Vladislav Hazretleri'ne sundular. İki taraf arasındaki hafif çatışmalar, ayın yirmi dördüne kadar devam etti. Aynı gün, ağır hastalıktan halsiz düşen General Karol Hodkeviç, Hotin Kalesi'nde herkesin gözyaşları içinde kalmasına neden olarak vefat etti. Barbar [Osmanlı Padişahı], bu yüce adamın ölüm haberini alınca şad olup, "Polonyalılar, bu mesut ve yüce ruhlu önderi kaybetmekle selameti de kaybettiler. Onun [bizi]çok sıkıştırmışlığı ve savaş meydanında mağlubiyete uğratmışlığı vardı." dedi.

Eylül ayının yirmi beşinci günü

Türkler, her taraftan hem atlı hem de piyade kuvvetleriyle Polonya obozlarına saldırıyordu. Bizimkilerin artık bir önderi olmadığı için, yalnızca ağır hasta olmasına rağmen cesaretini kaybetmeyen nurlu Kniez'e güveniyorlardı. Düşmanın saldırısı, Stanisław Lübomirskiy'in komutanlığında geri püskürtüldü. (Hastalığından dolayı halsiz düşen nurlu prensin, generalin ölümünden sonra, bütün askerlerin gönüllü onayıyla orduyu emanet edebildiği vatanımızdaki yegâne kişi olarak kabul edilen kişi oydu.) O günkü saldırıda, Türk ordusundan sekiz binden fazla asker öldürüldü.

Eylül ayının yirmi altıncı günü

Bundan birkaç gün önce, iş boyunduruğunu bizim omuzlarımıza koymaya yemin eden Osmanlı [Padişahı], şansının tükendiğini ve obozu almaktan umudunu kesti. Ordusunun gücünü her geçen gün kaybettiğini, muharebelerde dört şanlı başanın (*Paşa*) ve binlerce askerin öldüğünü görünce şimdi barışa yöneldi. Obozlarımıza mektuplarla birlikte İtalyan Baptust Venneliy'i (?) gönderdi ve Polonyalıları, yıllar sonra Osmanlı Hanedanı ile tekrar huzurun yenilenmesine çağırdı. Bunu sağlamak için de komiserler talep etti. Polonya ordusu, savaşın sonucunun huzurun yenilenmesiyle bitmesi gerektiğini reddediyordu, ancak açlıktan bitap düştüğü için bu teklife sevindi. //v. 14 ön// →

//v. 13 ön//

(Sonraki eklemeler ayrı yaprakta farklı bir el yazısıyla yazılmıştır.)

İşbu Tıtlevski'nin Hoten (*Hotin*) savaşını tasvir eden günlüğünde yer almayan kısımlar, iki günlük ek şeklinde el yazması Kozak tarihinden alındı.

Eylül ayının yirmi ikinci günü

Gece, yüz kadar cesur Kozak delikanlısı Dnestr'in (*Dinyester*) öbür tarafına geçerek Türklere saldırdı ve birçok düşmanı öldürdü, iki Paşa'yı da katlettiler. Veyzer (*vezir*) ise zar zor ormana kaçabildi. Bu yürekli şövalyelikten sonra bol ganimetle sağ salim geri döndüler. Vezir ise ormandan ordugahına ancak öğle saatinde varabildi.

Eylül ayının yirmi üçüncü günü

Yine, isteyen Kozakların birkaç yüzü toplanarak, onlara bir de yüz kadar Polonyalı piyade topluluğu katıldı. Gece, Dnestr (*Dinyester*) üzerinden kendi köprülerinden sessizce geçip Türklere saldırdılar. Bin kadar düşmanı öldürdüler, birçoklarını Dnestr'e (*Dinyester*) sürerek boğulmalarına sebep oldular. Kendilerinden sadece üç kişi boğuldu. Daha sonra obozlarına döndüler, ancak ganimet, çünkü kadar [bol] değildi.

(Eklemelerin sonu, metin, 12. varakta bittiği yerden devam etmektedir)

//v. 14 ön//

→Yine de sürekli yalan söyleyen düşmana güvenmiyorlardı.

Eylül ayının yirmi yedinci günü

Türkler barış arayışında bulunurken, Kozak obozlarını uzun ve yoğun top ateşine tuttular, ancak bu saldırılar bir sonuç vermedi. Bunun üzerine, obozlara yakından

saldırmaya başladılar. Ancak her zaman cenge hazır olan Kozaklar, obozun dışına çıktığında düşman geri çekilmeye başladı. Bugün, ağır ve tehlikeli bir hastalıktan şifa bulan nurlu Kniez ayağa kalktı. Onunla birlikte bitkin düşmüş bütün ordu da obozu turlayan [Kniezi] alkışlayarak selamladı. Aynı gün Kozaklar ansızın düşmanın ordugahına bir saldırı düzenlediler, çok fazla öldürerek düşman ordusuna büyük bir korku ve dehşet saldılar, yüklü bir ganimetle sağ salim obozlarına geri döndüler.

Eylül ayının yirmi sekizinci günü

Türk İmparatoru, savaşta son şansını denemek istedi (9.- *Türk İmparatoru son denemeyi hayata geçiriyor*) ve bunu ilk olarak Tatar Hanı'na bildirdi. Gün doğduğunda ordusunu büyük alaylar halinde dizerek kaleleriyle Polonya obozlarının etrafını taç şeklinde sardı. Obozların üç ucuna çok sayıda top yerleştirdi, bunun dışında otuz [topu] da nehrin öbür kıyısına geçirdi. Belli bir süre sonra bu toplar Polonya ve Kozak obozlarını ateşe tuttu. Obozlarımızda isabet eden top güllesinden üç kişi hayatını kaybetti. Düşman, ordugahın iki kapısından yoğun top ateşi açtığında, ilkinin önünde kendi alayıyla serasker, diğerinde ise Prusyalı alaylarla Kulmen voyvodası duruyordu. Her taraftan hızla ilerleyen atlı Türkler ve onlara katılan yaya yeniçeriler taarruza başladı. Çok sıkışan Polonyalılar, barbarlara karşı büyük bir azgınlıkla kendilerini savunuyordu. Nurlu Kniez bunu görünce, “Obozlar tarafına cenkte yorgun düşenlere yardım edecek ve //v. 13 arka// düşmanı geri püskürtecek askerler gönderilsin!” diyerek emir verdi.

“Sayısız Polonya kalesi, düşmanın saldırı ve hücumlarına maruz kaldı. Pes etme zamanı değildir, durup ölmek gerekir. Düşman, bize zarar vermeye cüret edemeyeceği bu savaşla son şansını zorluyor”.

Bunu söyledikten sonra, obozun tarafındaki kapıyı açarak ön sırada iki bin mızraklı atlı süvariyle düşmana saldırıya geçti. Düşmanla savaşan bu kabiliyetli askerler ve yiğit önderin örneği, kalabalık askerlere cesaret veriyor, yüreklerindeki büyük atılganlıkla oboza yaklaşan düşmanı geri püskürtüp, ordugahına kaçan hasımları kovalayabiliyorlardı. Düşmanın peşinden koşmaya devam eden nurlu Kniez, yanında bulunan askerleri zapt edebildi. Ancak, güneş batarken obozdan dağılan Polonyalıların önüne bir kurnazlıkla geçmek isteyen, kaçan düşman değildi. O zamana kadar birçok Tatar alayı, birkaç kez nehrin öbür kıyısını yüzererek obozlarımıza [yaklaşmaya] kalkıştı. Fakat Polonyalılar yılmaz ve sağlam bir düzen içinde durarak Türklere karşı kendilerini savundular. Bunu gören busurman kuvvetleri büyük zarar görerek geri çekildi. Bugün

düşmanın yirmi binden fazlası öldürüldü, yeniçeri ve sipahilerden ise bin kişi düştü. Bizimkilerden ise iki yüzden az [kayıp verildi], ancak çok fazla yaralanan vardı.

Eylül ayının yirmi dokuzuncu günü

Türk ordugahına sessizlik hâkimdi. Her iki ordu, ölenlerin cesetlerini gömüyordu.

Eylül ayının otuzuncu günü

(10.- *Türk [Padişahı] kesin barış istiyor*) Osmanlı [Padişahı], barış için daha kararlı bir şekilde adım atmak istediğinden, sulhu müzakere edecek bir barış heyeti olarak şanlı adamlarını gönderdi ve kendi ordugahına da temsilciler gönderilmesini talep etti. Bunun üzerine, nurlu Kniez ve Polonya ordusu tarafından komiserler tayin edildi. Türk ordugahına, iki yüz asker eşliğinde seçilmiş temsilciler gönderildi. Yanında birkaç Türk bulunan iki Paşa, meydanın ortasında durarak heyeti bekliyordu. [İki taraf] buluşup geleneksel askeri selamlaşmayı yaptıktan sonra, Polonyalı komiserlerden biri, “Hükümdarınıza hem barış hem de savaş sunabiliriz.” dedi. Buna cevaben Türkler iç çekerek hep bir ağızdan, “Bize //v. 15 ön// ve Hükümdarımıza çok arzulanan barışı sunun.” dediler. Bizimkiler Türk ordugahına girdiklerinde, bütün barbarların gözleri onların üzerindeydi. Türk İmparatoru onları uygun bir şekilde kabul etti ve herkesin önünde barıştan bahsettiler.

Ekim ayının birinci günü

Kaptan Velenskiy, seçkin piyade birliğiyle birlikte Polonya obozlarından Kamianets (*Kamaniçe*) tarafına doğru yola çıktı. Oradan, açlıktan kıvranan orduya ekmek temin etmek üzere hareket etti. Ancak oboza geri dönmek üzereyken Türk ve Tatar birlikleri yolunu kesti. Böylece, ordumuzu hayatta tutacak tek erzak orada mahsur kaldı. [Kaptan Velenskiy,] tüm alayıyla birlikte Kamianets (*Kamaniçe*) civarında sekiz gün kaldı ve birçok kez yola çıkmaya teşebbüs etti. Ancak casuslarından, geçmesi gereken bölgelerde geniş alana yayılmış ve tüm yolları kontrol altında tutan çok sayıda Tatar bulunduğunu öğrendi. Bunun üzerine, Polonyalılar düşmanı kandırmak amacıyla gece saatlerinde sağa doğru yön değiştirerek fark ettirmeden uzun bir yol kat edip Dnestr (*Dinyester*) nehrine ulaştılar. Böylece askerlerin hayatlarını kurtarıp ekmekle birlikte obozlara varmayı başardılar. Bunu gören Tatarlar obozlara saldırıya geçti, ancak hem obozlardan hem de Hotin (*Hotin*) Kalesi'nden açılan ateşle geri püskürtüldüler. Aynı gün, Kniez Hazretleri'ne Volga (*İdil*) nehri civarında yaşayan Kozak elçileri geldi. Mesajları şuydu (11.- *Kozaklar Volga'dan (İdil) Polonyalıları yardıma geliyorlar*): Yirmi bin kişilik bir ordu

olarak, Hristiyanların ortak düşmanına karşı yapılan savaşta hızlı ve etkili bir şekilde yardıma hazır olduklarını ve üç gün içinde nurlu Kniez'in obozlarına ulaşacaklarını bildirdiler. Bu haber üzerine nurlu Kniez, onları cömert bir şekilde karşılamaya hazırlandı ve geldiklerinde Kraliyet bayraklarını ve horoğvalarını açık tutmalarını emretti.

Ekim ayının ikinci günü

Yakalanan ya da kendi isteğiyle bize geçenler (12.- *Türkilerin barış arzusu*), aynı şeyi söylüyorlardı: Türklerin bu savaştan bıktıklarını, //v. 15 arka// barış istediklerini ve bu konuda İmparatorlarını açık bir şekilde ikna etmeye çalıştıklarını iddia ediyorlardı.

Ekim ayının üçüncü ve dördüncü günü

Polonya çobanları, Türklerle sürekli çatışmalara girerek düşmana ciddi zararlar veriyorlardı, çünkü [Türkler] çok sayıda atı ordugahlarına sokmuşlardı. Bu nedenle, Türklerin talebi üzerine, geçici olarak barışa ya da savaşa karar verilene kadar tarafların silahlarını indirmesi ve herhangi bir engel oluşturmaması emredildi.

Ekim ayının beşinci, altıncı ve yedinci günü

Her iki taraf da ateşkes sözüne sadık kaldı. Polonya ordusu, hayvanlarının büyük bir kısmını kaybettiği için gün boyunca atlarını otlatıyordu. Bu nedenle birçok hayvan, ordunun büyük zararına olacak şekilde kayboldu. Bilinmeyen bir zafere koşmaktansa barışı seçmeleri gerektiği söyleniyordu. Dürüst bir barış, ümit edilen ve ancak tekrar savaşarak ulaşılabilecek bir zaferden daha iyi ve daha güvenlidir. Saadet, düşmanla yapılacak sayısız çatışma ve muharebelere ya da bilinmeyen bir vakte bel bağlamaya değmez. Türkler çok sayıda askere sahip olsa da, şu an barışı sağlamak için her şey bizim elimizdeydi; ancak son muharebede kaderin belirsiz ellerine kalabilirdik.

Ekim ayının sekizinci günü

Akşam olmadan aşağıdaki şartlarla barış üzerinde anlaşmaya varıldı:

Türk İmparatoru, düzen içinde, sanki savaşa hazır bir şekilde bulunan ordusuyla ve silahlarıyla, barışın tesis edilmesinin dördüncü gününde savaş meydanından ayrılarak derhal Frakiya'ya (*Trakya*) geçmelidir.

Voloşçina (*Eflak*) kalesi ve Türk beyliğinin sınırı olan Hotin (*Hotin*) kalesi, ebediyen Polonya Krallığı'na ait olacaktır.

Hem bu savaşta hem de önceki tüm savaşlarda esir alınanlar karşılıklı olarak iade edilecektir. //v. 16 ön//

Voloşçina (Eflak), Kazemer Yagel'in [bağışladığı] ve Mağomet'in (*II. Mehmed*) uyguladığı kadim haklara göre yönetilmelidir.

Yağmalamak amacıyla Tatarlar Polonya topraklarına, Kozaklar ise Türk topraklarına akın yapmayacak, aksi takdirde verilen zararlar geri ödenecektir.

Polonya Kralı'nın her ihtiyacı için ve Krallık düşmanlarına karşı yapılacak tüm askeri seferlerde, Tatar Hanı ordusuyla birlikte hazır bulunacaktır. Bunun karşılığında Polonya Kralı, Han'a birkaç yıl boyunca otuz bin altın ödeyecektir.

Barış şartları üzerinde yemin etmek üzere, Türk İmparatoru tarafından bir Paşa ve Polonya Kralı tarafından bir kraliyet senatörü görevlendirilecektir. Bu kişiler, Bab-ı Ali'ye ve Polonya Kralı'na gönderilecektir. Böylece barış antlaşması onaylanacak, Türk [Padişahı] Polonya Tacı'nın elçilik hanında, Kral ise Bab-ı Ali'de kendi temsilcisini bulunduracaktır. Bir taraf anlaşmayı bozmadığı sürece dostluk korunacaktır.

Bu maddeleri kabul ederek barış üzerinde anlaşmaya vardıktan sonra, Türkler sevinç içinde gece boyunca sabaha kadar top ateşi yaptılar. Polonyalılar da aynısını gün ağardığında gerçekleştirdi.

Ekim ayının dokuzuncu, onuncu ve on birinci günü

Türk ve Polonya orduları arasında ticaret yapıldı. Bizimkiler, Türklerden binlerce değerli atı oldukça düşük fiyatlara satın aldılar.

Ekim on ikinci günü

Bugün, Türk ordugahının meydandan ayrılıp yola çıkması planlandı. Nurlu Kniez'den başlayarak tüm Polonya ordusu, savaş meydanında kanatlarını açan bir kartal şeklinde silahlanmış olarak dizildi. Kniez Hazretleri ise //v. 16 arka// parlayan silahların üzerinde porfir giyerek ordusunun başında duruyordu. Öğlene doğru, Türk İmparatoru ordusunu ordugahından çıkarmaya ve hilal şeklinde dizmeye başladı. Kendisi ordusunun başına geçti. Her iki ordu, düzenlenmiş biçimde hareketsiz bekledi. Bu sırada Osman, mucizevi bir yücelikte olan filini ve aynı şekilde merasim koşum takımlı süslü atını nurlu Kniez'e hediye olarak sundu. Nurlu Kniez de buna karşılık olarak süslü bir at ve iki sanat eseri niteliğinde top hediye etti. Her iki taraf da hediyeleri kabul etti. Bunun ardından, Türkler başlarını ve sancaklarını eğerek Polonyalılara veda etti, Polonya askerleri de başlarını eğerek karşılık verdi. Bu gibi durumlarda cömertçe mucizeler yaratan Tanrı'nın yardımıyla, Polonya Krallığı yalnızca kendi kuvvetleriyle karşı koyarak barbarların yüz altmış binini öldürmüş, kendi askerlerinden bini bile kaybetmeden Türk ve Tatar olmak

üzere Asya'nın iki güçlü hükümdarını yenmiştir. Bu zorlu zamanda bizimle olan ve sonsuz güce sahip olan Tanrı her daim var olacaktır. Ülkemizden binlerce kişi eksilse de, yanımızda on binlercesi [kalacaktır].

1621 yılında Hoten (*Hotin*) ve Karadeniz'de birbirleriyle savaşan tüm Hristiyan ve busurman ordularının toplamı, aynı Hoten (*Hotin*) Savaşı günlüğünden alınarak tarafımda, ben Samoylo Veliçko tarafından hesaplanmıştır.

Polonyalıların sayısı 87.000 olup, buna ek olarak Prens Vladislav 30.000 askerle geldi. Hetman Sağaydaçny ile birlikte olan Kozak sayısı ise 40.000 idi. Böylece toplam kuvvet 157.000'e ulaşıyordu. Ayrıca, o yaz Kral'ın emriyle Karadeniz'de Boğdan Hmel'nıts'kıy komutasındaki donanmada 10.000 Kozak bulunuyordu. Bu bilgiler, Hoten (*Hotin*) Savaşını tasvir eden Matfey Titilevskiy'in Eylül ayının altıncı günü başlığı altında ve Hmel'nıts'kıy'ın savaşını kaydeden Samoil Tvardovskiy'in kitabında beşinci sayfasında aktarılmıştır. //v. 17 ön// Buna ek olarak, Volga (*İdil*) Nehri'nden busurmanlara karşı Polonya ordusuna yardım için 20.000 Kozak gelmekteydi, ancak savaşa yetişemediler. Polonyalılar ve Kozakların bu sayısından, Hoten (*Hotin*) Savaşı sırasında busurmanlar nedeniyle 753 kişi öldü. Polonyalılar ve Kozaklar ayrıca çok sayıda yaralı verdi. (*satırın üstüne eklenmiş: ve Hetman Petro Sağaydaçny dahil*)

Aynı yerde Hoten (*Hotin*)'de Türk ordusu 300.000 ve Tatar ordusu 100.000 idi. Kozaklar ve Polonyalılar yüzünden Türk ve Tatarlardan 139.600 kişi, sipahilerden 4.800 kişi, yeniçeriden 13.100 kişi, şanlı Paşalardan 5 kişi öldürüldü. Türkler, Tatarlar, sipahi, yeniçeri ve Paşalar dahil olmak üzere toplam 157.505 kişi öldürüldü. Tvardovskiy ve bu günlüğün yazarı Titlevskiy'e göre deniz sularında ayrıca (Hoten (*Hotin*) savaşındaki Eylül'ün altısında olduğu gibi) Kozaklar Hmel'nıts'kıy'la Türk toplarıyla dolu 12 gemiye el koyup batırdılar, diğer gemilerin de peşini ta Tsarğorod'un (*İstanbul*) surlarına kadar bırakmadılar, her yerinden silah barutuyla tütsülendikleri Tsarğorod'a (*İstanbul*) da ciddi bir telaş ve korku saldılar. Bir sonraki defa aynı yaz içinde aynı Karadeniz'de aynı Kozaklar top yüklü birkaç Türk gemisine el koyup batırdılar. Bu haber, Türk Çarı Osman'ın duyduğunda hoşuna gitmedi

PETRO SAĞAYDAÇNIY'IN HETMANLIK TARİHİNE DAİR

Sağaydaçniy'ın gayreti; dindarlığı nedeniyle Uniyaya devşirilmesi; o dönemdeki Uniya ve onun ilkeleri; İyerasalim (*Kudüs*) Patriği Aziz Feofan'ın Kiyiv'de bulunması, Uniyanın reddedilmesi, İov Boretskiy'in Kiyiv Metropoliti olarak ve diğer Ortodoks Hükümdarlarının Rus' tahtlarına tayin edilmesiyle eski Ortodoksluğun tesis edilmesi; //v. 17 arka// Türk Çarı Osman'ın Hristiyanlara karşı savaş açma konusundaki kibirli niyeti ve onun Hotin'in civarından rezil olmuş şekilde geri dönmesi hakkında

Petro Sağaydaçniy, Zaporog Ordusu'nun Hetmanı, Rum Ortodoks mezhebinin sadık bir mensubu ve starşına¹²¹ olup, bütün Zaporog Ordusu ile dindar Rus' halkına derin bir muhabbet besliyordu. Bu halk, Romalılar¹²² tarafından zulme uğramış ve Uniya'ya sürüklenmişti (daha önce belirttiğim gibi, MS 1595 yılında Luts'k Piskoposu Kiril Terletskiy, Volodımır Piskoposu İpatsiy Potsey ve Kiyev Metropoliti Mihayıl Ragoza aracılığıyla). Polonya Kralı III. Jıgmunt'un gözdesi olduğu için Sağaydaçniy, Kral'dan Rus' topraklarından Uniya'yı kaldırmasını talep ediyordu. Ancak Kral, bu isteği açıkça reddetmek yerine kurnazca oyalyordu. Fakat Tanrı her şeyi bilir ve her şeyi olması gerektiği gibi şekillendirir; böylece Rus'te bozulmuş olan dindarlığın yeniden tesis edilmesi için, İyerasalim (*Kudüs*) Patriği Aziz Feofan'ı Rus' topraklarına göndermişti. Patrik Feofan, daha önce bahsedilen Hoten (*Hotin*) savaşından bir yıl önce, yani MS 1620'de Kiyev'e ulaştı. Kral Jıgmunt'un izniyle bir süre burada sakin bir yaşam sürdü. Ortodoksluğun koruyucusu olan Hetman Sağaydaçniy, [Patriği] büyük bir sevinçle karşıladı ve ağırladı. Ayrıca, Rus' kiliselerinde Uniya pederleri yerine Ortodoks papazlarının atanması için girişimlerde bulundu. Bu amaçla, kendisine bağlı olan Ortodoks Ruslar ile istişarelerde bulundu ve din adamları arasından bilgili ve dürüst kişileri seçerek, atanma talepleriyle birlikte Patriğe sundu.

---

¹²¹ *Starşına*, XVII-XVIII. yüzyıllarda Hetmanlık döneminde Ukrayna'nın en yüksek devlet yönetim organıydı. Hetman'ın en yakın çevresini oluşturan Genel Starşına, Hetmanlık yönetiminin politik, idari ve askerî işlerinin yürütülmesinde önemli bir rol oynardı. Genel Starşına şu pozisyonlardan oluşuyordu: Genel Oboznıy, Genel Yargıç, Genel Katip, Genel Haznedar, Genel Bayraktar, Genel Buncujniy ve iki Genel Osavul. Genel Starşına, Genel Askerî Meclis'te yer alır, önemli siyasi, idari ve askerî meseleleri karara bağlar, diplomatik görüşmeleri yürütür, mali ve yargı işlerini yönetir ve Hetmanlık ordusuna liderlik ederdi. XVIII. yüzyıl boyunca Rus Çarlığı, Ukrayna'nın devlet haklarını sınırlandırdıkça Genel Starşına'nın yetkileri de giderek kısıtlandı. XVIII. yüzyılın 1780'li yıllarının başında, Genel Starşına bir idari organ olarak varlığını tamamen yitirdi.

¹²² Katolikler kastedilmektedir.

Aziz Feofan, Sağaydaçny'yın bu ricasını geri çevirmedi, aksine severek kabul etti. Kiyev'de bulunan Konstantinopolis (*İstanbul*) Patriği Eksarh'ıyla görüştüktan sonra, MS 1621 yılında seçilen bu kişileri dini makamlara atadı. Buna göre, İov Boretskiy'i Kiyev Metropolitliği'ne, //v. 18 ön// diğer papazları ise Rus'un farklı piskoposluklarına tayin etti. Böylece, Tanrı'nın yardımıyla yirmi altı yıl boyunca Rus' topraklarında hakim olan Uniya kaldırıldı ve dindarlık, kısa süreliğine de olsa, yeniden canlandı.

Sonra Tanrının şehri olan kutsal İyerasalim (*Kudüs*) patriği aziz peder Feofan Kiyiv'den Yunanistan'a gitti. Kral'ın müsaadesiyle Zaporog Ordusu ile birlikte Hetman Sağaydaçny ona [Feofan'a] Eflak sınırlarına kadar eşlik edip üzüntüyle veda ederek, aziz pederin hayır duasını alarak evine Kiyiv'e avdet etti.

Kısa bir süre sonra, aynı 1621 yılında, Türk Çarı Osman büyük bir busurman ordusuyla, daha önce Titlevskiy'in günlüğünde tasvir edilip nakledildiği gibi, Hotin'de Hıristiyanlara karşı savaşa çıktı. Busurmanlar, sayılarının çokluğuna güvenerek böbürleniyor ve Zaporog Ordusu'nda kahvaltı edecekleri, Polonya obozunda ise öğle yemeklerini yiyecekleri iddiasıyla övünüyorlardı. Ancak, Tanrı busurmanların bu kibirli niyetlerini boşa çıkarmak için harekete geçti. Çünkü O, ne atın gücünden zevk alır, Ne de insanın yiğitliğinden hoşlanır¹²³. Sadık kulları olan Hıristiyanlara güç vererek onların düşmana karşı [saldırmasına] yardım etti. Böylece, kendilerini Hıristiyanları mağlup etmekle övünen busurmanlar, [Hıristiyanlar] tarafından küçük düşürölüp büyük bir hezimete uğrayarak Hotin'den ordularının ağır kayıplarıyla birlikte, rezil bir şekilde geri çekilmek zorunda kaldılar. Samuel von Pufendorf, Hotin (*Hotin*) Savaşı'ndan yalnızca kısaca bahsetmiştir. Ancak, ben daha önce adı geçen Titlevskiy'in diyariuşuyla yetinerek, Pufendorf'un genel hatlarıyla eksik ve belirsiz anlatımını buraya aktarmıyorum. Lakin detaylarını öğrenmek isteyenler, Pufendorf'un kitabının 388. sayfasını okuyabilirler.

Buraya bir de İyerasalim (*Kudüs*) Patriği Aziz Feofan hakkında şunlar ekleniyor:

...¹²⁴ yaprağında ifade edildiği gibi, kendisi daha önce, MS 1619 yılında, Çarlık şehri Moskova'da bulunmuş, Çar ve bütün Rus'ün hükümdarı Mihayıl Födoroviç'in ve din ulemasının müsaadesiyle, bütün Rus' Patrikliğine Rostov ve Yaroslavl' //v. 18 arka// Patriği Filaret Nikitiç'i seçip kutsamıştır. Daha sonra ise, yukarıda bahsedildiği gibi,

---

¹²³ Zebur 147:10. Devamı Zebur 147:11 "RAB kendisinden korkanlardan, Sevgisine umut bağlayanlardan hoşlanır."

¹²⁴ Metinde boşluk vardır.

Moskova'dan Kıyiv'e gelerek, 1620 yılında Rus'e o zaman hâkim olan Uniya'yı reddetmiş ve Ortodoksluğu yeniden tesis etmiştir.

Mejiğirya pederlerinden işbu yazısı şunun gibidir

Tanrı'nın bütün kiliseleri, dindar papazlar ve Ortodoks Hristiyanlar, bay ve bayanlar, delikanlılar ve kızlar, Tanrı'nın hakiki kulları, sevinin. Çünkü sizlere, eski takvime göre İsa'nın Dirilişi olan Kutsal Paskalya Günü'nde, İyerasalim (*Kudüs*) şehrinde, Tanrı'nın kutsal mezarında, inanç duyan insanlara gök kubbesinden müjde veren sevinci yazıyoruz. Tanrı'nın mezarının bulunduğu başkentten dini işler için Moskova Çarlığı'na davet edilen, orada bütün din adamlarıyla birlikte üç Ekümenik Patriğin izniyle Patrik olarak kutsanan ve namuslu Çar'ı yüce Kniez Mihayil'in Moskova tahtında taçlandıran, ardından Kutsal Kıyiv şehri Rus' memleketine uğrayarak Polonya Kralı Hazretleri'ne haber vererek, Doğu Pederimiz gibi bizi Tanrı yoluna yönlendiren Pederimiz, İyerasalim (*Kudüs*) Patriği Aziz Feofan'dan, onun aziz dudaklarından, kendi kulaklarımızla, Kutsal Kıyiv Mejiğirya Manastırı sığınağında nasıl duyduysak aynen [naklediyoruz]. Dini ve laik insanlardan oluşan kalabalık önünde, Kutsal Paskalya Bayramı'nda Tanrı'nın mezarında meydana gelen mucizeleri bilgili bir şekilde anlattı. Diyor ki, kardeşlerim, kutsal Cumartesi günü //v. 19 ön// Türk Çarı'nın emriyle ve şiddetli cezayla bütün şehirde ve kiliselerde ateşin söndürüldüğü kutsal İyerasalim (*Kudüs*) şehrinde, kutsal Hristiyan dinimizi Tanrı'nın kendisi bu mucizelerle ortaya koyuyor. Hepimiz birlikte ağlayarak, dua ederek Tanrı'dan alışılagelen kutsal hediyesini bize göndermesini rica ederek gök ateşinin gelmesini bekliyoruz. Cumartesi akşam ayininde ilahi söylendiği sırada “Neşelendiren Işık” ilahisini okumaya başladığımızda kutsal nur gelip mezarın kapısında duruyor, mezarın Yahudiler'den kalay mühürlerle mühürlenmiş üst taşına ateşli şebnem iniyor. Biz ise kutsama kıyafetlerini giyerek bütün ruhban meclisince gelip mumları yakarak kendimizi ve tüm halkı kutsuyoruz ve yedi ele kadar yakmıyor. O zaman bütün Hristiyanların lambaları bu ateşle yakılıyor, onlardan zındıklar da ateşi alarak kendi lambalarını yakıyorlar. Biz ise o kutsal ateşi onlara elden vermiyoruz, onlarla daha aşağıda toplanıyoruz. İlk yüzyıl boyunca o kutsal mezarın yerini Türklerden Latinler [Katolikler] aldı, ama onlara böyle bir mucize olmadı. Birçok sene geçtikten sonra Tanrı'nın lütfuyla mermer sütunu yaparak bu kutsal ateş, duvarın arkasında dua eden Hristiyanlara geldi ve müjdesi ebedidir. Latinler rezil edildi. Türkler ise bu mucizeyi görünce Latinleri kovup kutsal mezarı Ortodoks Hristiyanlara verdiler. Bu mucize eski takvimimize göre meydana geldi. Bütün bunları aziz Patrikten duyan biz,

bu mucize ile kutsal doğru imanımıza sadık kalmamızı sağlayan ve kurtuluşumuzu uman Tanrı'yı Teslis'te ve kutsal lütfunda övüyoruz.

MS 1621 yılında Mejiğirya Manastırı'nda alınan bilgi.

Prensin sefere çıkmadan önce Sağaydaçnıy'a ve bütün Ordu'ya gösterdiği hürmet; sefer, veda etme ve Prens tarafından Sağaydaçnıy'a hediye edilenler, bütün Kozak Ordusu'na Kral'ın inayeti teminatı hakkında

HASTA SAĞAYDAÇNIY'I ENDİŞELENDİREN HABERLER VE KOZAKLARIN ŞİKAYETLERİYLE İLGİLİ YENİ ÜZÜNTÜLER; HOTİN'DEKİ ASKERİ HİZMETLERİNDEN DOLAYI PRENS VLADİSLAV'IN ÖVGÜ MEKTUBU İLE SAĞAYDAÇNIY'A VE BÜTÜN ORDUYA GÖNDERİLEN HEDİYELER VE ÖDENEKLER HAKKINDA

Dünya'nın yaratılışının 7130 yılında ve Tanrı'nın vücuda gelmesinin 1622 yılında, //v. 21 ön// Sağaydaçniy'ın Kıyiv'e varmasının hemen ardından kendisine iki önemli haber ulaştı. Bir yandan, Don tarafından Azak asıllı olanların vasıtasıyla Hotın (*Hotin*) antlaşmasından bihaber olan Azak, Kuban ve Çerkes ordularının aynı kış Ukrayna ve Polonya'ya savaş açacakları bilgisi geldi. Diğer yandan, birçok Ukrayna Kozacı, yokluklarında Polonyalı beyler ve starostok'ların uyguladığı zulüm, zorbalık, yağma ve ailelerine karşı işlenen haksızlıklar hakkında şikayet dilekçeleri sundular. Kadınlarını ve annelerini çeşitli derebeylik hizmetlerine zorlamaları ve üzerlerine uygulanan şiddet nedeniyle Kozaklar büyük bir mağduriyet içindeydi. Sağaydaçniy, tüm bu olayları hasta yatağında büyük bir üzüntüyle karşıladı, gönlü parçalandı, ancak Kral Hazretleri'ne bu durumu bildirmekten kaçındı. Azak'tan gelen haberleri dikkate alarak, üniversal¹²⁵ ile Ukrayna Kozaklarına ve köylülere tetikte olmalarını ve düşmanı geri püskürtmek için hazır bulunmalarını emretti.

[...]

Sağaydaçniy'ın işbu mektuba, Hotın Savaşı'ndaki başarısını tebrik eden, çern'¹²⁶ ve starşına için verilen paralar ile kendisine gönderilen hediyeler için teşekkür eden ve kısaca Leh muhtarlarının Kozaklara yaptığı hakaretleri anlatan cevabı

---

¹²⁵ *Üniversal*, XVI-XVIII. yüzyıllarda Polonya-Litvanya Birliği ve Ukrayna'da, genellikle Hetmanlar tarafından yayımlanan manifestolar veya yasama belgeleridir. Bu belgeler, Lehistan Krallığı, Litvanya Büyük Dükalığı, Zaporog Ordusu ve Hetmanlık yönetimleri tarafından çıkarılmıştır. üniversaller, Hetmanlık veya alay kâtipliklerinde hazırlanırdı. Başlangıç kısmında belgeyi yayımlayan ve kime hitap ettiği belirtilir, sonunda ise yayımlandığı tarih, yetkili kişinin imzası ve mührü bulunurdu. Bazı üniversaller kopyalanarak yerel idarelere gönderilir, bazen de meydanlarda veya kiliselerde halka açık bir şekilde duyurulurdu.

¹²⁶ *Çern*, Kozak toplumu içinde köylü sınıfından gelip kendi iradesiyle er statüsünde asker sınıfına geçenleri tanımlamak için kullanılmıştır.

En kudretli hükümdarımız, en ihsanlı beyimiz ve en lütuflu efendimiz, Polonya Kralı Hazretleri III. Jıgmunt!

Kral Hazretlerinin, Zaporog Ordusu'nun yazın Hotın'da (*Hotin*), en büyük Hıristiyanlık düşmanımız Türk Çarı Osman'a karşı, yüce //v. 21 arka// Tanrı ve Hıristiyan dininin şerefine, Kral Hazretleri ve bütün Polonya Tacı Devleti'nin onuruna verdiği sadık ve vefalı hizmeti takdir eden hoş ve yüce mektubu, gönlümüze su serpti. Refahı ve büyük busurman ordusuyla övünen, Kral Hazretlerimizin bereketli devletini nihai bir şekilde helak etmeyi amaçlayan, Trakya sisi gibi bizi sarmak isteyen bir boş konuşandır. Ancak cüret ederek nurlu hazretlerinizin yılmaz kuvvetlerine defalarca saldırdı. Fakat kibirli öngörüsü, sert bir taşa iğnesini saplamaya çalışan bir böceğin kırılmış keskin iğnesi gibi, sonunda kendi aleyhine oldu. Zehirli ve aç dişlerinden çektiği acı gibi, Kraliyet kuvvetlerinin ve Kozaklarımızın silahları ona büyük bir darbe indirdi. Nihayetinde, nurlu önderimiz yüce Kral Hazretlerinizin oğlu Prens Kniez Vladislav karşısında, sulh ve antlaşma talebiyle kolayca başını eğdi. Böylece, yüce Kral Hazretleriniz ve bütün Taç'ın yararına olacak şartlar sağlandı. Kral Hazretlerinizin ve Zaporog Ordusu'nun, hatta bütün Hıristiyanlığın asırlar boyunca unutulmayacak ölümsüz şanı, bu zaferle taçlandı.

Ama bu şanlı olay, bizim insanlık marifetimiz ve kuvvetimizden değil, Tanrı'nın özel lütfu ve her şeye kadir yardımından [kaynaklanmaktadır]. Muharebelerde çetin anlarda Yaradan bize destek olurken aslında bize değil, O'nun yüce ismine yardım etti ki, bütün Hıristiyanların övgü ve şükranı ebediyen O'na ola.

Ben, Hetman, bütün Zaporog Ordusu ile nurlu Kral Hazretlerinizin Hotın'da (*Hotin*) Türk Çarı mağrur Osman'a karşı kazanılan başarısını kutlarım ve içtenlikle dilerim ki, her şeye kadir Yüce Rabbimiz nurlu Kral Hazretlerinize nice sağlıklı, mutlu ve başarılı seneler versin ve nurlu Hazretinizin devletine silahlı saldırı düzenlemeye cüret etmemeleri için //v. 23 ön// Hıristiyan âleminin düşmanı olan bütün besurmanların¹²⁷ içine korku yerleştirisin.

Geçen yaz Hotın (*Hotin*) ve Karadeniz'de, ta Tsarğorod'un (*İstanbul*) civarındaki topraklarda, Hazretinizin muzaffer şanı için askeri gayretle alın terini döken Zaporog Ordumuzun çern'i için, Kral Hazretlerinizin cömert lütfu ve şefkatiyle yapılan dört yüz

---

¹²⁷ *Besurman*, yaygın "busurman" kelimesi metinde "besurman" şeklinde kullanılmıştır. Büyük ihtimalle, "bes" (kötü cin) ve burusman (Hıristiyan olmayan, Müslüman) kelimelerinin birleşimi yoluyla oluşturulan bir kelime oyunudur.

bin thalerlik¹²⁸ ödeme ile biz askeri starşına için verilen dört bin altın çervonyı¹²⁹, nurlu Kral Hazretlerinizin elçisi saray hazinedarının elinden minnettarlıkla kabul ettik. Bu meblağ, Efendimizin bilgi ve emirlerine göre taksim edilecektir. Özellikle ben, Hetman, Hazretiniz tarafından bana gönderilen kuruğva¹³⁰, gürz ve madalyon olmak üzere askeri kleynod'lar¹³⁰ için hizmetçi olarak ayağınıza kadar eğilerek, uslu bir şekilde teşekkürlerimi sunarım. Nurlu Hazretinize ve Hazretinizin torunlarına, yaşamımın son anına kadar sürecek sadakatimi en samimi şekilde bildiririm. Güvenilir ama titizlikte aşırıya kaçmayan nurlu Kral Hazretleri, yüksek beyanına göre biz Zaporog Ordusu'nu, selef Sezarlar, nurlu Polonya Krallarının bize, Zaporog Ordusu'na sağladığı hak ve imtiyazları artırarak ve genişleterek, sorgulanamaz babalık şefkati ve himayesiyle sarıp sarmaladı. Ancak asil, bilge Vişnevetskiy, Kontsepolskiy, Pototskiy, Kalinoskiyler ve diğer Taç beyleri tarafından, baki memleketimiz Ukrayna'da uygunsuz bir şekilde nüfuzlarını yayarak, biz Zaporog Ordusu'na karşı şanımızı toz duman etmek isteyen soğuk hasım rüzgârları esiyor. Bizi, nurlu Hazretinize ve bütün Polonya Tacı'na sadık hizmetçi olan kardeş grubumuzu boyunduruğa vurup kendilerine işçi haline getirmeye çalışıyorlar. Ancak Efendimiz Hazretleri çıkıp emir buyuracak ki, bütün bu fırtına ve rüzgârlar diner ve sessizliğe kavuşur diye umut ediyoruz. Yukarıda bahsedilen beylerden ziyade, //v. 23 arka// onların ne Tanrı'dan korkan ne de Efendimiz Hazretlerinin yetkili mazbatalarına uyan muhtarları, namussuz oğulları ve ayyaşlarından şikayetçiyiz. Efendi Hazretlerinizin emriyle ben, Hetman, Ukrayna'dan Hotin'daki (*Hotin*) askeri hizmete Kozaklarımla birlikte çıkar çıkmaz [Leh] muhtarlar utanmadan ve ayırım yapmadan fakir Kozak eşlerini çeşitli derebeylik işlerine zorlamaya başladılar. Boyun eğmeyenlere dayak ve hapis cezası verdiler. Kral'a verdikleri askeri hizmetten dönen, kapanmayan ve larva dolu yaralarla gelen Kozaklar için, eşlerinden ve annelerinden duydukları bu zulüm hikayeleri ve gözyaşlarını görmek, büyük bir öfke ve acı kaynağıdır. Bundan sonra, bütün Zaporog Ordusu'yla birlikte, özel çavuşlarımız aracılığıyla nurlu Kral Hazretlerimize bu gibi olayları ulaştırıp lütfunuza sığınacağız. Ancak, Hotin (*Hotin*) Antlaşması'ndan

---

¹²⁸ *Thaler*, XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar birçok Avrupa ülkesinde tedavülde olan büyük bir gümüş sikkedir. Değeri bir altın gulden'e eşdeğer olan bu sikkeler, XIV. ve XV. yüzyıllarda basılmaya başlamış ve ağırlıkları 3,8 ile 3,4 gram arasında değişmiştir. Filori olarak da bilinmektedir.

¹²⁹ Bkz. *Horuğva*

¹³⁰ *Kleynod'lar*, XV-XVIII. yüzyıllar arasında Ukrayna'da askeri ve sivil otoriteyi temsil eden nişan, sembol ve belirli görevleri ifade eden onur işaretleridir. Devlet kleynod'ları, bütün orduyu veya devleti temsil eder ve ilgili askerî ya da sivil pozisyona seçilen üst düzey yetkililere teslim edilirdi. Görev süresi biten yetkililerden yenilerine devredilirdi ya da yeni bir atama yapıldıkça Genel Sekreterlik, Siç kilisesi veya hazine gibi kurumlarda saklanırdı.

bihaber Azov, Kuban ve Çerkes orduları bu girişimimizi engellemezse. Zira alınan bilgiye göre, kışın sadece sizin devletinize ve Küçük Rus' Ukrayna'sına değil, Liviv ve ötesine de saldırmayı planlıyorlar. Oysa biz, Kral Hazretlerimize şikayette bulunmaktan ziyade, busurman düşmanımızı nasıl geri püskürteceğimizi düşünmeliyiz.

Bağışlayıcı babamız ve şefkatli beyimiz gibi nurlu Kral Hazretleri, bu kısa bildirimize istinaden hadsiz muhtarların ve özel sicillere kayıtlı salahiyyetsiz zatların haddini bildirip onlara ceza verebilir mi, zavallı Kozakları ise kitapsız işkence, zulüm ve gaddarlıktan koruyup kurtarabilir mi? Eğer ki Kozaklar, nurlu Kral Hazretlerinizin kabul ve saygısını görmezlerse bu, onlar arasında yeni bir şey doğurmasın (aynen konuşulduğu gibi) ya da maazallah öfke ateşini alevlendirmesin. O zaman Kral Hazretleri, Kozaklara değil, kendisine, ayyaş muhtar beylerine ve Polonyalı efendilerine küsüp kızmalıdır.

Üstün bilgin ve yüce Kral //v. 24 ön// Hazretlerinin değerlendirmesine sunup, bütün Zaporog Ordusu'nun en uslu hizmetkarı olarak kendimi de Hazretlerinizin bir bey ve baba şefkatiyle bizi koruyacağına güvenerek teslim ediyorum. Kiyiv'den 15 Şubat 1622 tarihinde.

Nurlu Kral Hazretlerinize sadık bendeniz Petro Konaşeviç Sağaydaçny, Ukrayna Hetmanı, bütün Zaporog Ordusu ile birlikte her şeyin iyi olması dileğiyle.

DOKTORUN SON SÖZÜNÜ İÇEREN MEKTUP, KOZAKLARA VE ORTODOKSLUĞA İLİŞKİN DİLEKÇEYLE SAĞAYDAÇNIY'IN YANINDAN MÜSAADESİYLE AYRILMASI HAKKINDA

Kiyiv'den yola çıktıktan sonra Hetman Sağaydaçny, kendisine ve bütün Kozak Ordusu'na gönderilen hediyeler için teşekkürlerini sunarak yazdığı mektupla Kral saray hazinedarını salıverdi. Çok beklemeden, Hotin'da (*Hotin*) Prens tarafından tedavisi için verilen Kral doktorunu da serbest bıraktı. Hastalığından ve yarasından kurtulmanın mümkün olmadığını, bu dünyadaki yaşamının sona ereceğini çok iyi anladı. Aynı doktorun vasıtasıyla Sağaydaçny, Kral Hazretleri'ne hitaben bir veda mektubu yazdı. Bu mektupta, Polonyalıların zulmüne uğrayan Kozaklardan ve özellikle Uniya'dan kurtarılan, bundan sonra da özel olarak korunması gereken Ortodoksluktan bahsetti.

Nurlu Polonya Kralı ve şefkatli efedim!

Hotın'dan (*Hotin*) eve dönerken Kral Hazretlerinizin oğlu ve benim en şefkatli efendim, değerli nurlu Katolik Prens Vladislav, yaralarımın ve hastalığımın iyileşmesi için kendi doktorunu verdi. Ancak bu doktorun ilaçları ve mahareti, busurmanların zehirli ateşlerinin vücuduma isabet ettiği yerlerde etkisiz kalıyor. Bu yaralar, bütün ilaç sanatının önüne geçerek ölümcül zehrini damarlarıma yayıyor ve beni yaşama değil, mezara doğru sürüklüyor. Gün geçtikçe daha fazla bitkin düşüyor //v. 24 arka// ve sonumun yaklaştığını hissediyorum. Bu nedenle, nurlu Kral Hazretlerinizin doktorunu daha fazla yanımda tutmam doğru olmaz. Kendisine yerine getirdiği görev için teşekkür ediyor ve müsaademle sarayınıza dönmesine izin veriyorum.

Tabutun kapısına yaklaşıırken, nurlu Kral Hazretlerinizin ayaklarına kadar son kez eğilerek, bu hayatta nurlu yüzünüzü ve bana şefkatle bakan gözlerinizi tekrar görmeyi umut etmeden, son veda mektubuyla nurlu yüce Kral Hazretlerinize ve nazik oğlunuz, benim efendim ve en şefkatli beyim, nurlu Katolik Prens Vladislav'a veda etmek istiyorum. Bu mektupta, Tanrı'nın her şeye kadir kuvvetiyle, sizin ve Polonya Tacı devletinizin mutlu başarılarını, nurlu Kral Hazretlerinizin ve şefkatli oğlunuz Prens Vladislav'ın sağlığını korumasını dilememin yanında, mütevazı bir şekilde, eğer size karşı bir kusurum ya da günahım olduysa, nurlu Kral Hazretlerinizden bağışlanmamı rica ederim.¹³¹

Nurlu Kral Hazretlerinizin Doktor Bey'i, Kiyiv'de yanımda bulunduğu süre boyunca, Polonyalı beylerin ve muhtarların çeşitli zulüm ve zorbalıklarına maruz kalan, ağlayarak ve gözyaşı dökerek bana başvuran birçok Kozak'ı görmüştü. Eğer sorup dinlemeyi arzu ederseniz, bütün bunları nurlu Kral Hazretlerinize teferruatlı bir şekilde anlatabilir. Ben de yüce Kral Hazretlerinizin ayaklarına kapılarak, Kozaklara yapılan zulüm ve zorbalıkların yüce ve yavuz Krallık yetkisi tarafından //v. 25 ön// engellenip yasaklanmasını, itaatkâr ve ağlamaklı bir şekilde rica ediyorum. Özellikle Uniya, Rus'te tekrar canlandırılmamak ve bir daha boynuzlarını yükseltmemek üzere, şefkatli Kral Hazretlerinizin müsaadesiyle, Kudüs Patriği Aziz Feofan'ın vasıtasıyla artık Rus'ten kaldırıldı. Değerli Cizvit pederler ve Roma Kilisesi'nin Uniya'ya çekip dönüştürmeyi amaçladığı biz Ortodokslar dışında, bu dünyaya ete kemiğe bürünmüş şekilde gelen Hazreti İsa'yı tanımayan, ona iman etmeyen milletler var. Biz Ortodokslar ise,

---

¹³¹ Anlam itibarıyla kullanılan cümle, "hakkınızı helal edin" cümlesinin eş değeridir.

kurtuluşumuza ve bahtiyar ebedi yaşamımıza umut besleyerek, kadim Havari¹³² ayetlerine, atalarımızın ananelerine ve dogmalara herhangi bir Uniya ve hizipleşmeye ihtiyaç duymaksızın uyanlardınız.

Kral Hazretlerinizin, sadık bendesinin bu iki dileğini dikkate alarak, sevgili evlatlarınıza gösterdiğiniz şefkati bizlere de gösterip bu davranışı sürdürmesini inayetle emretmesi halinde, onların ve bütün Tacın hükümrânlığı huzur içinde olacak ve tüm düşmanların saldırılarından emin şekilde devam edecektir. Bunu en içten dileklerle tekrar ifade ediyorum.

Kıyiv'den, Mart ayının son günleri, 1622 senesi.

Nurlu Kral Hazretlerinizin sadık ve kalender bendenizi, Petro Konaşeviç Sağaydaçniy, Zaporog Ordusu'nun Hetmanı.

SAĞAYDAÇNIY'IN ÖLÜMÜNE HAZIRLIĞI; MALI İLE İLGİLİ TALİMATI; ÖLÜMÜ VE KİYİV-BRATSKIY MANASTIRI'NDA DEFNEDİLMESİ HAKKINDA

Sağaydaçniy, Kral doktorunu bu mektupla yanından gönderdi, ona birçok hediye vererek ve kaçınılmaz ölümünü anlayarak hareket etti. Çünkü o, Rum Ortodoks inancına sahip asil biriydi, yazılı bilimde diğerlerine nazaran geri kalmayan, toplumsal hayatta etkileyici, asker topluluğuna şefkatle yaklaşan, Kozak rütbesinde üstün, şövalye //v. 25 arka// namusunda marifetli, kusursuz ve en önde gelen bir liderdi. Böylece bütün fani ve geçici rahatlığı bir kenara bırakıp, göçüne hazırlık yapmaya ve ruhunun ebedi saadetini aramaya başladı (defin sırasında Kıyiv (*Kiev*) öğrencileri tarafından okunan şiirlerde resmedildiği gibi). Bu nedenle tüm ilaç sanatını reddederek günahlarına kederleniyordu. Ölmeden birkaç hafta önce defalarca günah çıkardı, yedi kez kutsal yağ sürme gizeminden geçti ve ardından ruhunu kurtaran Efkaristiya¹³³ gizeminden faydalandı.

---

¹³² *Havari*, Hristiyan litürjik geleneğinde kullanılan bir ibadet kitabıdır. Bu kitap, Eski ve Yeni Ahit'ten bölümler içerir. Yeni Ahit'ten Havarilerin İşleri, Genel Mektuplar ve Havari Pavlus'un Mektupları yer alırken, Eski Ahit'ten Zebur'dan belirli ayetler bulunur. Ayrıca, genel ve pazar günü ayetleri ile özel ayinler için kullanılan ayetler de bu kitapta yer almaktadır.

¹³³ *Efharistiya* (ya da Ekmek-Şarap Ayini), Hristiyanlıkta İsa Mesih'in Bedenini ve Kanını sembolize eden ekmek ve şarabın kabul edilmesiyle gerçekleştirilen kutsal ayindiri olarak da bilinir. Katolik, Ortodoks ve bazı Protestan kiliseleri tarafından en önemli gizemlerden biri olarak kabul edilir ve litürjinin temelini oluşturur.

Daha sonra, malını yalnızca eşine değil, kiliselere, hastanelere, mekteplere ve manastırlara da dağıttı. Uzak olmasına rağmen Lviv yardımsever kardeşlik derneğini de unutmadı. Özellikle Kiyiv (*Kiev*) kardeşlik cemiyetine bağış yaparak, mektebinde eğitim verilmesi için birkaç binlik bir bağışta bulundu ve bütün Zaporog Ordusu ile birlikte bu kardeşliğe kaydoldu.

[Sağaydaçnıy] Nihayetinde malını bu şekilde tasnif ettikten sonra, ya Mart ayının son günlerinde, ya Nisan ya da Mayıs ayının bilinmeyen bir tarihinde, Kozakları ve bütün Zaporog Ordusu'nu büyük bir üzüntü ve belirsiz bir yetimlik içinde Hetmansız, ihtiyaç duydukları öndersiz bırakarak bu dünyadan göçtü. Doğru ve şöhretli bir şekilde, Kiyiv Metropolit İov Borets'kiy aracılığıyla, Kiyiv-Brats'kiy Manastırı'nın içindeki ana kilisenin yanında, aynı 1622 yılında defnedildi.

Hotın (*Hotin*) Savaşı'nın yukarıda yer alan Tıtlevskiy'in diyariusuna, Tıtlevskiy'in kaydetmediği bazı ek bilgiler Kozak el yazmalarından alınarak ekleniyor. Tüm burusman, Türk ve Tatar kuvvetleri Hotın'dan (*Hotin*) çekildikten sonra, Hristiyan ordusunun direktörü olan nurlu Polonya Prensi Prens Vladislav Jıgmuntoviç, ordunun en gerekli //v. 19 arka// sancaklarını, hasta ve yaralıları Hotın'dan (*Hotin*) ve ana obozdan ait oldukları yerlere hemen sevk etti. Ancak kendisi, seçkin ve sağlıklı Polonya ordusu ve tüm Kozak ordusuyla birlikte düşmanın ve busurmanların geri çekilişini gözlemlemek amacıyla, eski oboz siperlerinden bir mil kadar ilerleyip taze ve sağlıklı bir alana çıktı ve bir hafta daha Hotın'da (*Hotin*) kaldı. Bu süre zarfında gerekli Polonya ve Kozak tedbirleriyle, neşeli eğlenceler, top ve tüfek atışları ile askeri müzik eşliğinde her gün generaller, albaylar ve ordunun diğer subaylarıyla birlikte içkili şölenler düzenlendi. Kozaklar, bu kadar zorlu bir savaşın ardından böylesine büyük çaplı bir eğlencenin yapıldığını daha önce hiç hatırlamıyorlardı. Sağaydaçnıy ile birlikte Polonya ordusundan yay atışı mesafesinde konumlanan tüm Kozak Ordusu için, ulaşımı zor olmayan Eflak şarabından 25 büyük şişe, Kamyanets'ten (*Kamaniçe*) 48 fıçı bal şarabı ve 23 büyük kufa¹³⁴ sade horilka¹³⁵ gönderildi. Prens Vladislav'ın emriyle Kozak obozuna, civardaki

---

¹³⁴ *Kufa*, XVII. ve XVII. yüzyıllarda Ukrayna'da kullanılan bir sıvı ölçü birimidir. Kelime kökeni Eski Yukarı Almanca kuofa sözcüğüne dayanır ve kelimenin anlamı "fıçı" olarak çevrilebilir. Kufa, özellikle horilka gibi sıvıların ölçümünde kullanılmıştır. Sol Yala Ukrayna'sında bir kufa, yaklaşık 40 kova horilka veya suya eşitti. Kiyiv kovası 8,5 litre, Moskova kovası ise 12,5 litre sıvı içerirdi.

¹³⁵ *Horilka*, geleneksel bir Ukrayna içkisi ve günümüzde yabancı dillere genellikle "votka" olarak çevrilmektedir. Ancak, metnin ilerleyen bölümlerinde "votka" kelimesine de rastlanacaktır. Eski dönemlerde "votka" terimi, bugün bildiğimiz anlamda sarhoşluk veren alkollü bir içecek değil, tıbbi amaçlarla kullanılan bitkisel tentürleri ifade ediyordu. Bu tıbbi votkalar, kullanım amaçlarına göre "Mide votkası", "Akciğer votkası", "Kalp votkası" gibi farklı adlarla

şehir ve köylerden bol miktarda bedava yiyecek getirildi. Özellikle hasta yatağında yatan Hetman Sağaydaçny'y'a, Prens Vladislav tarafından çeşitli erzak ve şekerlemelerin yanı sıra, şifalı ecza votkalarıyla dolu, altın işlemeli pulgartsevi (?) gümüşten yapılmış on iki adet matara, seçkin Kotnar şarabı içeren küçük şişeler, bir fıçı Rhein şarabı ve yedi antal¹³⁶ en iyi Macar şarabı içeren bir seyahat sandığı gönderildi. Eğlence şölenlerine, Prens Vladislav tarafından Kozak rüesasının tamamı da davet edildi. Ancak busurmanların ölümcül ateşleriyle ağır şekilde yaralanan ve bu yüzden iyi kalpli beyle neşeli bir ahbap olarak eşlik edemeyen Hetman Sağaydaçny hariç tutuldu. Daha iyi rahat edebilmesi için, Prens Vladislav ona yeşil Venedik kemhası astarlı, al renkli bir otağ gönderdi.

Dört gün geçtikten sonra Prens Vladislav, ihsanlar dağıttıktan sonra Volga'dan gelen 20 bin kişilik öncü birliğin ve tüm Kozakların ayrılmasına izin verdi. Dört gün daha geçtikten sonra nurlu Prens, //v. 20 ön// busurman düşmanın geri dönmek üzere uzaklaştığına dair Kozaklardan bir rapor aldı. Bunun üzerine, kendisinin ve Kozak Ordusu'nun memleketlerine dönüş için hazırlıklara başlamasını emretti.

Kral ve Kozak obozlarında 21 Ekim sabahı, güneş doğmadan önce köse çalındı. Bu işaret, tüm orduya yola çıkmaya hazırlanmaları gerektiğini bildirdi.

Yakında gölgeler çekilip beklenen açık ve huzurlu gün doğduğunda, Polonya ve Kozak obozları belirli bir sıra ve düzen içinde yola çıkmaya başladılar. Nurlu Prens Vladislav, yüz elli atlı maiyetiyle birlikte, Sağaydaçny ve tüm orduyla vedalaşmak için Sağaydaçny'nin obozuna geldi. Burada, tüm starşına ve orduya savaşta gösterdikleri sadık ve vefalı hizmetleri için teşekkürlerini sundu ve babası III. Jıgmunt'un ödeneği konusunda umut verdi. Ardından, Sağaydaçny'ye gülerek şaka etti. Prens, Sağaydaçny için hazırlanmış olan sade arabayı görünce, içinde saman doldurulmuş, kilim ve yastıklarla döşenmiş ve üstü kilimlerle kapatılmış küçük bir kulübe bulunduğunu fark etti. Ölümcül yaralarından dolayı hasta yatan Sağaydaçny için düşünüldüğünü anladı. Bunun üzerine, kendi obozundan adam göndererek ona bir hediye hazırlattı. Sağaydaçny'ye, yaldızlı at koşum takımlarıyla donatılmış çift hafif at ve altın çiçeklerle süslenmiş, yeşil

---

anılıyordu. Genellikle iç veya dış tıbbi kullanım için hazırlanan bu tentürlerin dozajı bir çay kaşığının yarısını bile geçmeyecek miktarlarda tüketiliyordu.

¹³⁶ Antal, Macaristan'da kullanılan geleneksel bir şarap ölçü birimidir. Antal, yarım (küçük) bir şarap fıçısına karşılık gelir ve yaklaşık 74,43 Macar kovası şarap içerir.

ipekten yapılmış bir sayebanlı lektiçkayı (?) hediye etti. Ayrıca, bir yüzünde Prens Vladislav'ın babası Kral Jıgmunt'un portresi, diğer yüzünde ise safir taşlarıyla süslenmiş Polonya Tacı'nın simgesi olan kartal figürü bulunan, menekşe renkli kurdeleye asılı, seksen altı çervony¹³⁷ değerinde saf altın bir madalyon da armağan etti. Prens, madalyonu hediye ederken, Sağaydaçny'yı ayağa kaldırdılar. Vladislav, madalyonu bizzat kendi eliyle Sağaydaçny'ya takıp onu alnından öptü. Sağaydaçny ise derin bir saygıyla eğilip Prens'in ellerini öptü. Nihai //v. 20 arka// vedalaşmada, Prens Vladislav, Fransız doktorunu Sağaydaçny'nin yanında bırakarak sağlık ve tedavisiyle ilgilenmesini öğütledi. Aynı zamanda, Sağaydaçny'dan her ihtimale karşı düşmana karşı temkinli olması ve birkaç bin Kozak askeriyle birlikte Hotın civarında birkaç hafta daha kalmasını rica etti. Bunun akabinde Prens Vladislav vedalaşarak Sağaydaçny'nin yanından ayrıldı ve Krakow'a doğru yola çıktı. Sağaydaçny ise Kozak ordusundan beş bin seçkin askeri Hotın (*Hotin*) civarında bırakarak onlara temkinli ve disiplinli hareket etmelerini emretti. Ardından, Filip Zapustı'ya¹³⁸ kadar orada kalmalarını tembih ederek, kendisi Kiyiv'e doğru yola çıktı.

Yolda hem Prens Vladislav hem de Hetman Sağaydaçny, ordularını serbest bırakarak daha hafif bir şekilde ilerlediler. Biri Krakow'a, diğeri ise Kiyiv'e ulaştı.

Zaferinden ötürü Prens Vladislav, Krakow'da memleket senatörleri ve Krakow halkı tarafından coşkuyla karşılandı. Ancak bu kısmı Polonyalı vakanüvislere bırakıyorum. Öte yandan, Sağaydaçny'yı karşılayan ne bir halk ne de bir tören vardı. Yaralı ve bitkin halde, sessiz sedasız Kiyiv'e girdi. Filip Zapustı öncesinde, kendi evinin bahçesinde onu yalnızca gözyaşları içinde bekleyen karısı karşıladı.

[...]

//v. 52 ön//

---

¹³⁷ *Çervony*, büyük altın sikkeler için kullanılan geleneksel bir Rus adıdır. Bu terim, yüksek saflıkta altın anlamına gelen “kızıl altın” ifadesinden türemiştir. Çervony, 3-3,5 gram saf altına eşdeğer hem yabancı hem de yerel darphanelerde basılan değerli altın sikkeleri tanımlamak için kullanılmıştır.

¹³⁸ *Filip Zapustı*, diğer adıyla Pılıpivka veya Noel Orucu, Doğu Hristiyan kiliseleri tarafından yeni takvime göre 15 Kasım'dan 24 Aralık'a kadar tutulan bir perhiz dönemidir (eski takvime göre 28 Kasım-6 Ocak). Bu oruç, adını 14 Kasım'da kutlanan Aziz Filip'in yortusundan alır ve geleneksel olarak bu yortu gününün ertesi günü başlar. Bu bilgiye dayanarak, Kozak ordusunun Hotın'da 21 Ekim'den 28 Kasım'a kadar yaklaşık beş hafta kaldığı söylenebilir.

Ostrianin'den¹³⁹ sonra dik kafalı Kozakların kumandanı olan Gunia'nın¹⁴⁰ kim olduğu

Gunia, daha önce de Kozaklar arasında ün salmış biriydi. Kumeykı'da (1.- *Gunia*) bir yıl boyunca sağ kalan ordusuyla ve çift topla direnmiş, gece (2.- *Kumeykı Muharebesi*) Pavlük ile tekrar birleşerek ta Borovitsia'ya kadar çekilmişti. Oradan da Skıdon (3.- *Gunia, Pavlük ve Skıdan ile Zaporojja'da*) ile birlikte Zaporojja'ya geçti ve burada Kozaklar tarafından başkan seçildi. Gunia, Kral Hazretleri tarafından Zaporojja'ya gönderilen Meletskiy'yi dikkate almadığı gibi kayıtlı Kozakları da hor gördü. Ayrıca, Dnipro'nun (*Dinyeper*) ilk büyük ayaklanmasıyla iktidara çıkacağını vaat etti. Bu sözünü yerine getirmeye çalışarak, Tatar Hetmanı Sultan Kalga'ya himayesine gireceğini bildiren bir mektup yazıp elçi göndermeye cüret etti. Söz konusu mektubun Kırım'dan Kral Hazretlerine gönderilen bir kopyası burada nakledilmektedir.

Asil inayetli Sultan Kalga Bey, atıfetti Efendimiz!

Atıfetti Efendimiz Çar Hazretlerinize, her şeye kadir Tanrı'mızdan sağlık, bol şans, esenlik ve uzun ömürler dileyerek, gayretli şövalye hizmetlerimizi siz Çar //v. 52 arka// Hazretlerine (4.- *Gunia'nın Kalga Sultan'dan yardım ordusunu istediği mektup*) sunmaktayız. Çar Hazretlerinin şanına, atıfetti Efendimiz Çar Hazretleri bize dostluk sözünü verirse, biz de aynı şekilde inayetli Efendimiz Hazretlerine sadık dostluk sözümüzü vermeye hazırız. Bu vesileyle, Efendimiz Hazretlerine iki kardeşimizi, Hırışka Goreliy ve Andrey Ojejenko'yu, Çar lütfunuza sığınarak göndermekteyiz. Kendileri, düşmanımızın bizi yok etmek amacıyla üzerimize yürümesi nedeniyle, Efendimiz Hazretlerinin bize yardım etmesi ve ordusunu göndermesi için bir iyilik yapmasını istemekle görevlendirilmiştir. Bunun karşılığında, Çar Hazretlerinizin ihtiyaç duyduğu her durumda ve her emir verdiğinde hizmet sunmayı borç biliriz. Efendimiz Hazretlerinin emir verdiği her yer, aynı şekilde zapt edilerek güvenli geçiş sağlanacaktır. Tekrar, gayretli bir şekilde bir lütuf yapmanızı arz ediyoruz. Eğer bir arzunuz olursa, zaman kaybetmeden hızlı bir şekilde

---

¹³⁹ Yakiv Ostrianin, XVII. yüzyılın başlarında yaşamış bir Ukraynalı askeri lider ve Kozak atamanıdır. İlk Poltava Albayıdır. 1637'de bir ayaklanmanın bastırılmasının ardından Zaporojya Siçi'ne sığınmış ve 1638'in başlarında kayıtsız Kozakların Hetmanı seçilmiştir

¹⁴⁰ Dmitro Gunia, 1630'lu yıllarda Lehistan-Litvanya Birliği yönetimine karşı gerçekleşen Kozak isyanlarının önde gelen liderlerinden biri ve Kozak Hetmanıydı. Ocak 1638'de Zaporog Kozakları tarafından Koşoviy Otamanı seçilmiş, fakat aynı dönemde "Kral Majesteleri Ordusu Hetmanı" unvanını kullanmıştır.

yanımıza heyetinizi gönderebilirsiniz. Şövalye hizmetlerimizi Efendi Hazretlerinizin inayetine sunuyoruz. [Mektup], Zaporojja’da 1638 yılının Şubat ayında verildi.

Çar Hazretlerinizin kulu

Tımiş oğlu Dmıtro Gunia,

Kral Hazretlerinin Zaporog Kozakları Ordusu Hetmanı

[...]

//v. 76 arka//

Kronik Notları 1638-1647

Aynı M.S. 1638 yılında, Polonya Kralı IV. Vladislav döneminde, Zaporog Ordusu’nun büyük bir kısmı (diğer kısmı Ostrianin ile birlikteydi), tek bir ağacın gövdesinden oyularak yapılan ve Kozak dilinde “lıpa” veya “dubas” olarak bilinen – Grekçe’de ise “monoksila” denilen– teknelerle askeri ganimet amacıyla Karadeniz’e açıldı. Bu deniz seferinde Tanrı’nın lütfuyla başarı elde eden Kozaklar, Türk şehirleri Kili ve Varna’yı yağmaladılar. Tsargrad’a (*İstanbul*) kadar ilerleyerek büyük bir endişe ve panik yarattılar. Cıvardaki bir köyü yıkıp yaktıktan sonra, mutlu bir şekilde bol ganimet ve kazançla Zaporog Koşu’na¹⁴¹ geri döndüler.

---

¹⁴¹ *Zaporog Koşu*, hem Zaporog Kozaklarının tüm askerî topluluğunu hem de bu topluluğun yönetildiği askerî kampı ifade eden bir terimdir. Koş, genellikle Koşoviy Otamanı’nın liderliğindeki askerî liderliğin yer aldığı ana merkez olarak işlev görürdü. Zamanla bu terim, Zaporog Siçi’nde bulunan Koşoviy Otaman’ın sürekli ikametgâhı ve Zaporog Kozaklarının başkenti anlamında kullanılmaya başlanmıştır.

II. CİLT

//v. 78 ön//

ZAPOROG ORDULARI HETMANI ZENOVİY BOĞDAN

HMEL'NITS'KIY YÜZÜNDEN [PATLAYAN] sekiz sene süren ve on iki sene kadar Polonyalıların diğer güçlerle savaşmaya devam ettiği, Kozak ve Tatarlarla birlikte Hmel'nits'kiy'in her şeye kadir Tanrı'nın yardımıyla Leh zorbalığından nasıl kurtulup kendi arzusuyla Rusya Hükümdarı Aleksiy Mihailoviç'in yüce devletli himayesine girdiği,

Alman Samuil Pufendoriy¹⁴², Kozak Samuil Zorka ve Leh şiiriyle *Woyna Domowa* adlı kitabında onu anlatan Polonyalı Samuyil Tvardovski¹⁴³ yazarlardan

Aşağıda kısaca tarih stilinde Küçük Rus' dilinde Zaporog Ordusu'nun eski katibi Samoylo Veliçko'nun gayretiyle 1720 yılında Poltava Eyaletinde Juki köyünde düzenlenen ve yazılan KOZAKLARIN POLONYALILARLA SAVAŞI TASVİRİ

//v. 78 arka//

[Boş]

//v. 79 ön//

Okura Hitabe

Eğer vücut ihtiyaçları dışında, insanoğlunun meraklı mizacına hitap eden ve keyif veren bir şey varsa, aziz okurum, o da kitap okumaktır. Eski olayları öğrenmek, insanların yaptıklarını ve davranışları ile ilgili bilgi edinmektir. Gamların içinde, ruhu hızlıca iyileştirecek bir şey varsa, o da dikkatle ve özenle alınan aynı kitap ilacıdır. Bunu bizzat kendim de kederler içindeyken fark ettim; kitap okurken, dinlerken ve insanların

---

¹⁴² Samuel von Pufendorf (1632-1694), Alman bir hukukçu, siyasi düşünür, devlet adamı ve tarihçidir. Almanya'da laik hukuk biliminin ve doğal hukuk doktrininin kurucularından biri olarak kabul edilir. 1679-1688 yılları arasında Stockholm'de, 1688-1694 yılları arasında ise Berlin'de saray tarihçisi olarak görev yapmıştır.

¹⁴³ Samuyil Tvardovskiy, Polonyalı bir yazar ve şairdir. Polonya Barok epik şiirinin önde gelen temsilcilerinden biri olarak, eserlerinde dönemin tarihi olaylarını yansıtmıştır. En bilinen eseri, 1681 yılında yayımlanan *Wojna domowa z Kozaki i Tatary, Moskwq...* adlı destanıdır. Eserde özellikle Zbaraj Kuşatması ve Beresteçko Muharebesi ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Destanın ilk bölümünün, 1681 yılında Lubni Alayı katibi Stepan Savıts'kiy tarafından Ukraynacaya çevrilmesi, Samiylo Veliçko'nun *Litopis* eseri için bir kaynak olarak kılınmasına imkan tanımıştır.

geçmişteki olaylarını ve felaketlerini öğrenirken. Bu şekilde başıma gelenleri sabırla yaşamayı öğrendim, zira dedikleri gibi, “Ruhunuz sabrınızda saklıdır.”

Ancak, yabancı yazarların destansı ve tarihî yazmalarını incelerken, olayları bu milletlerin şöhretine gölge düşürmeden anlattıklarını fark ettim. Fakat yabancıların aksine, bizim Sarmat¹⁴⁴-Kozak atalarımızın eski zamanlarda ve asırlardaki muharebelerde gösterdiği şövalye cesareti ve kahramanlık eylemleri, kendi katipleri¹⁴⁵ tarafından açıklanmadan ve anlatılmadan bırakılmış; sıradan bir tembelliğin edebi unutulma perdesiyle örtülmüştür.

Eğer ki eski Slav-Kozak katiplerinden biri, zamanında gerçekleşen olaylar hakkında dikkate değer bir hatıra yazmışsa, bu yazıda olayların neden meydana geldiğini, nasıl geliştiğini, nasıl sonuçlandığını ve yan olayları detaylandırmadan, sadece kısa ve kıt cümlelerle bir liste şeklinde özetlediği görülmektedir.

Övünmeye değer bir Kozak-Rus' atamıza rastlanacaksa, bu kendi tembel tarih yazıcılığımızda değil, Yunan, Latin, Alman ve Leh tarihlerinde olacaktır.

Daha önce tasvir edilen Hotın Savaşı'ndan da anlaşıldığı üzere, bazı tarihçilerin eserlerini anlamak ve bunları Kozak diline çevirmek bir yana, bu tür kaynakları Küçük Rusya'da bulmak neredeyse imkansızdır. Kimsenin ölü bir bedeni Tanrı'nın lütfu olmadan diriltemediği gibi, bir insanın da yazılı şahitlikler ve tasvirler olmadan bu fani dünyadaki birinin şan ve şöhretini anlatıp yazıya dökmesi imkansızdır.

Ben ise tembellikten değil, ancak eski tembel katiplerin izinden gittikleri için //v. 79 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Mukaddime*) kumandanlarının yaşadıkları dönemde gerçekleştirdikleri şanlı ve yüce faaliyetleri ihmal etmeden yazan Kozak vakanüvislerinin olmaması nedeniyle bilgilerini bulamadığım konuları yazmaya cesaret edemedim.

Özellikle İsveç ordusu Polonya ve Saksonya'ya misafirliğe gittiğinde, Çar Hazretlerinin yüce fermanıyla İsveçlilere karşı Polonya'ya gönderilen Küçük Rusya yardımcı ordusuyla birlikte öbür yaka Ukrayna'sında Korsun'den Bila Tsekrva'ya, oradan da Volin', Lviv, Zamostia ve Brodî'ya kadar seyahat ettim. Bu yolculuk sırasında,

---

¹⁴⁴ *Sarmatlar*, Vistül ile İdil nehirleri arasında, Kafkasya'nın kuzeyi ve güneydoğusunu da içine alan bölgede MÖ VI. yüzyıldan MS IV. yüzyıla dek yaşayan, İran dilleri konuşan göçebe bir halktır. Sarmatlar, erken modern dönemde Polonya-Litvanya Birliği'nin soyluları ve Ukrayna Kozakları tarafından ataları olarak kabul edilmiştir.

¹⁴⁵ *Katip* kelimesi kullansa da geniş anlamda “yazar” kastedilmekte, katip unvanı ve mesleği değildir.

Rus' Kniezliğı'nin ötesine geçtim, zamanında insan emeğiyle inşa edilmiş ama bugün vahşi hayvanlara barınak olan birçok ıssız şehir, kale ve metris gördüm. Askeri sefer sırasında Çolganskıy, Konstantiniv, Berdıçev, Zbaraj ve Sokal'de karşılaştığım surların bazıları تنها, bazıları ise tamamen toprağa gömülmüş, küflenmiş ve yabani otlarla kaplanmıştı. İçlerinde yalnızca yuvalanan yılanlar, türlü sürüngenler ve solucanlar bulunuyor, her biri tamamen boş ve virane haldeydi., Tekrar baktığımda, o taraftaki Ukrayna-Küçük Rusya'nın tarlalarını, yayılan vadilerini, ormanlarını, geniş bahçelerini ve göz kamaştıran meşe ormanlarını; yüzeyleri yosun, saz ve yeşil tabaka ile kaplanmış ıssız göl ve göletlerini gördüm. Polonyalıları, bu bölgeyi kaybettiklerine pişman olup üniversallerinde burayı "Polonya dünyasının cenneti" olarak isimlendiriyorlardı. Çünkü Hmel'nıts'kıy savaşı öncesinde burası, bal ve süt kaynayan ikinci vadedilmiş toprak gibiydi.

Çeşitli yerlerde, sadece gökyüzüyle örtülen çıplak ve kuru insan kemiklerini gördüm. İçimden, "Bu insanlar kimlerdi?" diye sordum. Boş ve ölü harabelere baktıkça, bir zamanlar güzel ve çeşitli nimetlerle dolu olan topraklarımızın, Tanrı tarafından unutulmuş ıssız bir bölgeye dönüşmüş Ukrayna-Küçük Rusya vatanımızın ve ulu atalarımız olan kayıp sakinlerin acısı için yüreğim sızlıyordu. Ayrıca birçok ihtiyara, topraklarımızın bu kadar ıssız hale gelmesinin sebebinin ne ve kim olduğunu sordum. Ancak biri böyle söylüyordu, diğeri farklı bir şey diyordu; tek bir cevap yoktu. Bu farklı cevaplardan, öbür yakadaki vatanımızın düşüş ve tenhalaşma nedenini tam olarak anlayamadım. Yine de Kozak tarihlerine daldığımda, Ukrayna'nın virane haline gelmesinin bazı sebeplerini öğrendim (ki bunları ileride, ikinci bölümde aktaracağım): Ukrayna'nın bu perişan haliyle ilgili daha derin bilgileri, Samoyil Tvardovskiy'in 1681 yılında Kalisz'de yayımlanan *Woyna Domowa* adlı şiir kitabından; //v. 80 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Okura*) Alman tarihçi Samuyil Pufendoriy'in, yüce Çarlık şehri Sankt-Petersburg'da 1718 yılında Latince'den Rusçaya çevrilip basılan kitabından; ve Hmel'nıts'kıy'ın katibi Samoyil Zorka'nın günlüğünden aldım ([Zorka hakkında] birinci kısmının dokuzuncu bölümünde daha detaylı bahsedeceğim).

Fakat insanların anlattıklarında ve yazılı tarihlerde çelişkiler gördüm; hangi tarihçilerin doğru, hangilerinin yanlış söylediğini bilmediğim için arada kaldım. O zamanki olayları olduğu gibi anlatmak ve aziz okurumun yararına olması için gayret göstererek, sade bir dille, Küçük Rusya Kozak ağzıyla bölümlere ve kısımlara ayırarak Hmel'nıts'kıy'ın Polonyalılarla savaşını ve öbür yaka Ukrayna-Küçük Rusya'nın

harabeleşmesini anlatmaya cesaret ettim. Tvardovskiy'ın kitabında kısa ağdalı ve karmaşık şiirlerle yazılanlarda (kitabın son kısmında kendisi de bunu söylüyor), yalnızca ergenleri ilgilendiren gereksiz olan övgü ve edebiyattan sakındım ve kısa ağdalı ve karmaşık şiirlerden ziyade sadece muharebelerin gidişatını (kör birinin sala tutunduğu gibi) dikkatle takip ettim. Bazı yerlerde Tvardovskiy'ın anlaşılması güç şiir stilini değiştirdim, ancak tarihi ve savaşın gerçek gidişatını asla değiştirmedim. Tvardovskiy'da bulunmayan bilgileri Zorka'dan ya da diğer vakanüvislerden ve Kozak notlarından aktardım; Zorka'da olmayanı ise Tvardovskiy'dan tamamladım. Pufendoriy, Küçük Rusya'dan uzak bir tarihçi olduğu için Hmel'nits'kiy'ın savaşını kısa anlatmıştır. Tvardovskiy'ın kitabında on iki yıllık Polonya iç savaşını anlattığı halde, yalnızca sekiz yılı Hmel'nits'kiy'ın Polonyalılarla savaşı, Kozaklar ve bütün Küçük Rusya'nın birleşimi ile Rusya hükümdarının himayesi altına girişiyle ilgilidir. Geriye kalan dört yıl ise Polonya'nın Rus', İsveç ve Macarlarla savaşlarına ayrılmıştır. Bu dönemde ayrıca Hmel'nits'kiy'ın ölümü, Vihovskiy'ın Hetmanlığı ve indirilişi, Hadiaç komisyonu, bu yaka Ukrayna'sının çektiği acılar, Bezpalıy'ın Hetmanlığı, Yuras' Hmel'nıçenko'nun Hetmanlığı ile o dönemde yaşanan tahribat ve perişanlıklar yer alır.

Şayet, aziz okurum, yazdıklarımın bazı bölümleri sana doğru ve net gelmiyorsa, belki de haklısın. Daha eksiksiz Kozak tarihlerini ya da başka kaynakları bulursan, tembelliği bir kenara bırak ve benim masum cahilliğimin kusuruna bakma. //v. 80 arka//
(sayfanın üstbilgisi: Okura Hitabe) Aynı zamanda benim önemsiz emeğimi de hiçe saymadan, Tanrı'nın sana bağışladığı akıl ile diğer vakanüvislere kıyasla beni düzelt. Hmel'nits'kiy savaşından yetmiş yıl sonra onun askeri hareketlerini, öbür yakanın tenhalaşmasını ve bu yakanın tahribatını yazarken, (daha önce belirttiğim gibi) Kozak vakanüvislerinin azlığı nedeniyle olayların kusursuz hakikatine ulaşmak zordu. Bu nedenle, olayları tasvir edenlerin yazdıklarında hakikati tam yansıtmadığını gördüm ve onların yalancısı oldum. Ne de olsa, “Her insan bir yalandır!” sözü boşuna söylenmemiş.

Hakikati seven aziz okurum, kusurlarıma bakma ve ne olur şefkatini esirgeme; ben de bunun karşılığı olarak sana geçici ve baki hayırları tüm kalbimle Yüce Tanrımızdan ve Yaradanımızdan niyaz ediyorum.

Sana yurttaş okura

Hayırlar dileyen kardeşin ve hizmetkârın,

Küçük Rusya'nın sadık bir evladı,

Bir zamanlar Genel Hetman askeri mabeyninde görev yapmış,

Zaporog Ordusu'nun katibi,

Samoyil Vasilyeviç (Vasıl' oğlu) Veliçko

BİRİNCİ KISIM

[...]

//v. 82 ön//

[...]

Resim 1: Ukrayna Hetmanı Boğdan Hmel'nuts'kiy

//v. 82 arka//

BÖLÜM 1

[...]

//v. 83 arka//

[...]

Yuriy Hmel'nits'kyy, babasının ölümünden ve Viğovskyy'ın Hetmanlık dönemi sona erdikten sonra kısa bir süre içerisinde Çığırın'da (*Çehrin*) Büyük Rusya Devleti himayesinde Hetman oldu. Ancak, [Büyük Rusya Devleti'ne] ihanet ederek talihine küsüp Devlet-i Aliyye'ye giderek burada keşiş oldu. Kısa bir süre ardından Osmanlı'nın talebi üzerine keşişliğini terk eden Yuriy Hmel'nits'kyy, Osmanlı tarafından Ukrayna'ya Hetman unvanıyla gönderildi. İmzası, "Sarmat Kniezi ve bütün Kozak Ordusu'nun Hetmanı Yuriy Hmel'nits'kyy-Venjık" şeklinde olup, bu imza Kral Jan Sobieski'nin 1677 yılında Kraków'da yayımlanan yasalarının 35. varakında görülebilir.

[...]

//v. 94 arka//

[...]

BÖLÜM 7

**Hmel'nits'kyy'in Siç'ten Kırım'a gitmesi; orada bulunması; Han'a yemin etmesi;
Han'ın dostluğu ve Kırım askerlerini Polonyahlara karşı verme sözü; Han'ın
Hmel'nits'kyy'ı Paskalya'da takdir etmesi hakkında**

Hmel'nits'kyy, Polonya komiserine iletmek üzere yazdığı tüm mektupları Çerkası Albayı Barabaş aracılığıyla gönderdi. Kendisi ise Ocak ve Şubat ayları boyunca //v. 95 ön// Siç'te kalarak, Kurinnyy¹⁴⁶ Otamanları ve Koşovyy ile Polonyalılara karşı açılacak savaş planlarını gizlice istişare ediyordu. Bu süre zarfında, Polonya Kralı ve senatosuna, Zaporog Ordusu ile Küçük Rus' halkının kadim hak ve özgürlüklerinin teyit edilmesi ve Ukrayna'da zulüm eden Polonya beyleri ile kethüdalarının kınanması taleplerini sunmak üzere elçilerin gönderileceği yönündeki söylenti orduda yayıldı. Bu söylentinin Siç'teki

---

¹⁴⁶ *Kurinnyy Otamanı*, XVI–XVIII. yüzyıllar arasında Zaporog Siçi'nde bir kurin'de her türlü yönetim fonksiyonunu üstlenen kişidir. Kurinnyy Otamanı, kurin'deki Kozakların kayıtlarını tutar, askeri hizmetlerini denetler, kurin'in silah, gıda ve diğer ihtiyaçlarını karşılar, mali düzenlemeleri gözetir ve kurin'in iç disiplinine ilişkin yargı yetkisini kullanırdı. Her yıl yalnızca ilgili kurin'e ait Kozakların katılımıyla düzenlenen toplantılarda seçilir ve görev süresince Siç'te kalırdı.

askerler arasında yayılmasının asıl amacı, (kaçınılmaz olarak var olduğu bilinen) Polonyalı casusların Hmel'nıts'kıy'ın askeri planlarını öğrenmesini engellemektir.

Yukarıda bahsedilen iki ayın ardından, Mart ayının ilk günlerinde, Koşovıy ve tüm Kurinnıy Otamanlarının tavsiyelerini alarak, Hmel'nıts'kıy maiyetiyle birlikte Siç'ten ayrıldı. Resmîyette kendi ve atların yararına olduğu söylenen bu hareketle Siç'in birkaç mil aşağısındaki Tomakivs'kıy Adası'na gitmiş gibi görünse de asıl amacı Kırım'a gitmekti. Kırım'a vardığında, Kırım Hanı'na Bağçasaray'a geldiğini bildirdi. Han'ın emriyle, Hmel'nıts'kıy ve maiyeti, şanlı ve zengin bir Bağçasaraylı Ermeni'nin evine yerleştirildi. Han ayrıca, Kırım'da bulundukları süre boyunca Hmel'nıts'kıy ve maiyetinin tüm yiyecek ve içecek ihtiyaçlarının [bu Ermeni tarafından] karşılanmasını emretti.

Hmel'nıts'kıy, bir hafta kadar bu evde kaldıktan ve bazı Mirzalarla tanıştıktan sonra, Kırım'a geliş sebebi olan ihtiyaçlarını anlatabilmek için Han'ın huzuruna çıkma talebini iletmeleri konusunda Mirzalardan ricada bulundu. Mirzalar bu talebi Han'a ilettiklerinde, Han, ertesi sabah Hmel'nıts'kıy'ın kendisine gelmesini emretti. [Hmel'nıts'kıy] Han'ın konağına girdiğinde, Han'ın kendisini dragoman vasıtasıyla değil, doğrudan selamladığını gördü ve buna müteşekkirdi. Han, Hmel'nıts'kıy'ı daha önceki bazı seferlerden tanıyordu. Ayrıca, Han'ın Kozak dilini çok iyi bilmesi Hmel'nıts'kıy'ı memnun etti, bu yüzden bir tercüman çağrılmadı. Han, Hmel'nıts'kıy'ın tüm ihtiyaçlarını ve amaçlarını bizzat dinleyip cevapladı.

Bundan sonra Hmel'nıts'kıy neredeyse her gün Han'ı ziyaret ediyor, hem yüz yüze hem de herkesin önünde gerekli konuları görüşüyordu. Sürekli olarak Kırım Hanı'ndan, ordusunu Polonyalılara karşı yardım için göndermesini talep ediyordu. Han, bu ricaları doğrudan reddetmiyor, ancak Hmel'nıts'kıy'a ordusunu verip vermeme konusunda uzun uzun düşünerek Mirzalarına danışıyordu. Han, Polonyalıların Hmel'nıts'kıy'ı kasten //v. 95 arka// Kırım'a gönderdiğinden ve onu kullanarak Han'ın ordusunu Polonya topraklarına çekip, orada hazır bekleyen Polonya ordusu ile yok etmeyi planladıklarından şüpheleniyordu. Hmel'nıts'kıy, tanıdığı bazı Mirzalardan Han'ın bu düşüncelerini ve şüphelerini öğrenince, aynı Mirzalar aracılığıyla Han'a güvence verdi. Han'a yalan söylemediğine ve Polonyalılara karşı orduya gerçekten ihtiyaç duyduğuna yemin etmeye hazır olduğunu, hatta güvence olarak oğlunu rehin bırakabileceğini bildirdi. Han, bu açıklamaları duyduktan sonra Hmel'nıts'kıy'ın taleplerine daha olumlu yaklaşımaya başladı.

Bir gün, hoş bir sohbet sırasında birçok Mirza ve diğer komutanlar da orada bulunurken Han, ısrarla Hmel'nıts'kıy'ın söz verdiği yemini busurman töresine göre etmesini istedi. Bunun üzerine Hmel'nıts'kıy, Han'ın huzuruna getirildi. Eline Han'ın kılıcı verilerek kılıcı kınından çıkartması emredildi. Hmel'nıts'kıy, kılıcı kınından çıkararak saf demiri öptü ve herkesin huzurunda şu sözleri söyledi: “Tüm görünür ve görünmez yaratıkları yaratan, insanların düşüncelerini okuyan Tanrı'ya yemin ederim ki hiçbir ihanet ya da fesat düşüncesi beslemeden, gerçekten Kırım ordusunun yardımına ihtiyacım olduğu için Han Hazretleri'nin lütfuna başvuruyorum. Eğer ki bu sözlerime ters bir şekilde hareket ederek Han Hazretleri'ne zarar verecek olursam, Tanrım bu kılıç ile ömrümü kessin ve başımı bedenimden ayırsın.” Hmel'nıts'kıy'ın bu yemini ardından, Han'ın yanında bulunan Kırım komutanları büyük bir neşeyle Hmel'nıts'kıy'a güvenlerini belirtti. Savaş bitene kadar Polonyalıları karşı yardım etmeye her zaman hazır olacakları anlamında ellerini uzattılar. Ayrıca, kadimden beri [Polonya tarafından] Kırım'a ödenmesi vaat edilen, ancak uzun süredir ödenmeyen ve ödenmesinden kaçınılan upomı¹⁴⁷ konusunda da hak iddia ediyorlardı. Bu teminattan sonra Hmel'nıts'kıy, Bağçasaray'da 2 Nisan 1648 tarihine denk gelen Aziz Paskalya gününe kadar kaldı. Yola çıkmadan önce her gün Han'ı ziyaret ederek çeşitli konular üzerine sohbet ediyordu. Nihayetinde Han, Kırım Mirzasından şöhretli asker Tugay Bey'e, dört bin kişilik bir Kırım ordusuyla birlikte Hmel'nıts'kıy'a eşlik ederek Kozak Ukrayna'sına gitmek üzere sefer hazırlıklarına başlaması emrini verdi.

Han Sarayı'nın yakınındaki konağında Hmel'nıts'kıy, Paskalya'yı kutlarken Kozaklarının misket tüfeklerinden ateş açmalarını istedi. Han, bu ateş seslerini duyunca saray //v. 96 ön// kullarına kimin ve neden ateş açtığını sordu. Saray görevlileri, Hmel'nıts'kıy'ın Kozaklarının, Paskalya'yı neşeyle kutlarken ateş ettiklerini, bu bayramın busurman dilinde “Büyük Bayram” olarak ifade edilebileceğini açıkladılar. Bunun üzerine Han, bir saygı jesti olarak sarayından Hmel'nıts'kıy'ın konağına hemen üç kufa şarap, beş boğa ve on beş koyun gönderilmesini emretti. Hmel'nıts'kıy bu hediyeleri kabul etti ve Kozaklarına içki içmelerini, eğlenmelerini ve daha fazla ateş etmelerini söyledi.

---

¹⁴⁷ *Upomı*, XVI-XVII. yüzyıllarda Moskova ve Polonya-Litvanya hükümetleri tarafından Kırım Hanı'na düzenli olarak verilen bir vergi türüdür. Resmi tarih yazımına göre, bu ödemeler Kırım ve Nogay Tatarlarının yağmacı saldırılarını önlemek amacıyla yapılmıştır. Moskova ve Varşova hükümetleri, özellikle ilerleyen dönemlerde bu ödemeleri utanç verici olarak görmüştür. *Upomı*, esasen gizlenmiş bir haraç niteliğindeydi ve değeri birkaç on bin zlotiye kadar ulaşıyordu. Kırım Hanlığı'nın zayıflamasıyla birlikte XVII. yüzyılın sonlarında bu ödemeler durdurulmuştur.

BÖLÜM 8

Hmel'nıts'kıy'ın oğlunu Han'a teslim etmesi, Hmel'nıts'kıy'ın Tugay Bey ve ordusu ile birlikte Kırım'dan Ukrayna'ya gitmesine müsaade edilmesi, Han'ın avdet sırasında Hmel'nıts'kıy'a ve Kozaklarına verdiği saygı alametleri ve hediyeleri, Koşoviy'ın ordusu ile Hmel'nıts'kıy'ın Kırım'dan dönüşüne hazırlığı hakkında

Paskalya'nın hemen ardından, Hmel'nıts'kıy Kırım'dan Ukrayna'ya gitmek için Han'dan müsaade istedi. Büyük oğlu Tımiş'i Han'a emanet ve belli bir süreliğine rehin olarak sundu. Han, [Tımiş'in] Ermeni'nin aynı konağında kalmasını, her gün kendisine görünmesini ve saray mensupları ile Kırım mirzalarıyla görüşmesini emretti. Hmel'nıts'kıy'ın oğlunun yiyecek ve diğer ihtiyaçları için Han'ın sarayından düzenli olarak destek sağlanacak, konak sahibi Ermeni'ye de özel misafir olan Hmel'nıts'kıy'ın oğluna hürmetle davranması için özel bir emirle aylık verilecekti.

Hmel'nıts'kıy'ın Bağçasaray'dan ayrılmasından önce, Han'ın huzuruna çağrılan mirza Tugay Bey, dört bin askerle birlikte Hmel'nıts'kıy'ın komutanlığı altında Ukrayna'ya gitmesi için emir aldı. Tugay Bey'e, kendisinin ve Kırım ordusunun sağ kalması için dikkatli olmayı unutmadan, Polonyalıları karşı her muharebede [Hmel'nıts'kıy'ın] emirlerine göre hareket etmesi ve ona itaat etmesi gerektiği hatırlatıldı.

Bağçasaray'dan ayrılmadan hemen önce, 13 Nisan Perşembe günü, Hmel'nıts'kıy birkaç arkadaşı, oğlu ve mirza Tugay Bey ile birlikte Han'ın ziyafetine davet edildi ve burada büyük bir şerefe nail //v. 96 arka// oldu. Vedalaşırken Hmel'nıts'kıy, Han'ın ihsanı olarak misürkalı¹⁴⁸ ve kolluklu örme bir zırh, moda sadak, oklar, Çerkes yaldızlı kılıç, eyerli ve hafif ama son derece zarif Çerkes koşumlu iki Tuna cinsi at, özel yanıçarka¹⁴⁹, kaliteli ve pahalı seraserden yapılmış pembe bir kaftan, en seçkin vizonlarla astarlanmış koyu yeşil Fransız çuhasından yapılmış koyu yeşil renkli bir kontusz gibi hediyeler aldı. Bu hediyelerin toplam değeri üç veya dört bin lev idi. Hmel'nıts'kıy, bu ihsanları eğilerek saygıyla ve minnettarlıkla kabul etti, ardından Han'ın şarabından içerek heyecanlı ve coşkulu bir şekilde Tugay Bey ve ordusuyla Bağçasaray'dan Ukrayna'ya yola çıktı. Han

---

¹⁴⁸ *Misürka*, savaşlarda kullanılan bir miğfer türüdür. Bu miğfer, kabarık bir üst plaka şeklindeki başlık kısmı ve zincir örgüden yapılmış ense koruyucu ya da boyunluk ile birleşik bir yapıya sahiptir.

¹⁴⁹ *Yanıçarka* (çev. Yeniçeri tüfeği), uzun namlulu bir Osmanlı tüfeğidir. Bu silah, fitilli veya çakmaklı Asya tarzı bir mekanizmaya sahiptir.

tarafından Hmel'nıts'kıy'a yolculuk için verilen yiyecekleri tüm teferruatıyla anlatmıyorum, ancak şunu belirtebilirim ki Han, yolculuk sırasında baba oğluna vereceği miktarda bolca ekmek, et ve şarap sağladı. Hmel'nıts'kıy'ın maiyetindeki herkese de yeterince erzak tedarik edildi. Hmel'nıts'kıy'ın bütün maiyeti de Kırım'dan, Han'ın ihsanı olarak elbiseler, müslin ve sahtiyan alarak yola çıktı. Han'ın, yukarıda bahsedildiği gibi Kozaklara karşı samimi ve özel bir muhabbeti vardı; onları güler yüzle ve cana yakın bir şekilde ağırladıktan sonra Kırım'dan ayrılmalarına müsaade etti.

Tugay Bey ve ordusunun refakatinde Han'ın yanından ayrılan Hmel'nıts'kıy oldukça acele ediyordu. Dnipro'yu (*Dniyep*) Gazi Kerman'da geçtikten sonra beşinci gün, 18 Nisan tarihinde Zaporog Siçi'ne ulaştı ve Tugay Bey'e ordusuyla birlikte Bazavluk'ta durmasını söyledi. Koşovıy Otamanı, Hmel'nıts'kıy'ın Kırım'a gitmeden önce kendisiyle anlaşmış olduğu üzere, çayır, kol ve nehirlerden tüm Zaporog ordusunu, yaya ya da atlı fark etmeksizin, Zaporog Siçi'nde toplanmaya çağırdı. Ancak bu toplanmanın sebebini, Hmel'nıts'kıy Kırım'dan dönene kadar açıklamadı. [Hmel'nıts'kıy,] Koşovıy ve Kurinnıy Otamanlarıyla hızlı ve dikkatli bir şekilde istişare ettikten sonra, planlarının ve Kırım'a yaptığı yolculuğun, Polonyalıların Siç'e gönderdiği casuslar aracılığıyla öğrenilmesi şöyle dursun, Zaporog Ordusu tarafından bile bilinmediği sonucuna vardı. Bu durumu Hmel'nıts'kıy Kırım'dan dönmeden yalnızca otamanlar biliyordu. Eğer Zaporog Ordusu durumu öğrenmiş olsaydı, Polonyalılar da haberdar olur ve Hmel'nıts'kıy'ı Siç'te karşıladıkları şekilden çok daha coşkulu ve görkemli bir şekilde karşılamak zorunda kalırlardı. Ancak bu gaflet nedeniyle Polonya Taç'ını ebediyen lekelediler. Bu konu, ilgili yerde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

//v. 97 ön//

BÖLÜM 9

Hmel'nıts'kıy'ın Kırım'dan Zaporog Siçi'ne dönüşü, Zaporog Ordusu tarafından Hetmanlık makamına getirilmesi, kendisine askeri iktidar alametlerinin teslim edilmesi, tüm ordunun mevcut durumu ve savaş hazırlıkları, Hetmanlık ilanının şerefine düzenlenen şenlikler, Koşovıy'ın Tugay Bey'e gösterdiği hürmet, Hmel'nıts'kıy'ın stratejik ihtiyatı, Tatar askerlerinin yakaladığı Leh casuslar ve bu casuslardan elde edilen bilgiler, Polonya ve kayıtlı Kozak ordularının durumu, Siç katipleri ve bunlardan birinin Hmel'nıts'kıy'ın sır katibi olması, ayrıca Samuyil Zorka'nın Hmel'nıts'kıy'ın günlüğünü yazması hakkında

Hmel'nıts'kıy, Tugay Bey ile birlikte dört [bin] şöhretli Tatar eşliğinde güneş batmadan Kırım'dan Zaporog Siçi'ne vardığında, Han'ın kendisine ve bütün Zaporog Ordusu'na gösterdiği teveccüh ve hüsn-ü muameleyi, ayrıca Polonyalılara karşı yardımına mirza Tugay Bey'in ordusuyla birlikte gönderildiğini duyunca, Koşovıy Otamanı ve tüm Kurinnıy Otamanlar Hmel'nıts'kıy'ı içtenlikle tebrik ettiler. Ertesi gün, Siç'e yakın sahra ve çayırlarda atlarıyla bekleyen süvari birlikleri (zaten tüm yayalar Siç'in içinde toplanmıştı), ciddi bir iş için Koş'ta bir araya gelebilirdi. Gün battıktan sonra, kadim Zaporog geleneğine uygun olarak en büyük üç top ateşlendi, güneşin doğuşunda da aynı şekilde üç top daha ateşlendi.

Gün ağarınca, güneş yaldız gibi parlayan alev misali ışınlarını gök kubbesine serpiştirdiğinde, Zaporog Ordusu'nun atlılarının büyük bir kısmı Siç'te toplandı. Yaya ve süvarilerin toplamı otuz binden fazlaydı. Kurultayı ilan eden kös çalındığında, toplanan tüm askerler için Siç'in içindeki meydan küçük geldiği için Hmel'nıts'kıy ve Koşovıy Otamanı, Siç kalesinden çıkarak daha geniş bir meydana geçmek durumunda kaldılar. Burada, Polonyalıların Kozaklara ve tüm Küçük Rus'e //v. 97 arka// verdikleri acı ve kahırların karşılığı olarak Polonyalılara karşı savaş açıldığı, Kırım Han'ının Zaporog Ordusu'na muhabbet beslediği, dört bin kişilik Kırım Ordusu ile şöhretli mirza Tugay Bey'i gönderdiği ve (gerektiğinde) Kozak askerlerinin Polonyalılara karşı yardımına kendi tüm ordularıyla koşmaya hazır olduğu tüm orduya duyuruldu. Ayrıca, Kırım Han'ının, Hmel'nıts'kıy'ın yeminine güvendiği ve büyük oğlu Tımiş'i rehin olarak kabul ettiği de açıklandı. Bunun üzerine ordu, hep bir ağızdan Hmel'nıts'kıy'ı 19 Nisan'da Hetman olarak seçti ve Polonyalılara karşı tasarladığı askeri planlarda sağ oldukları sürece yanında kalacaklarına söz verdi.

[Hmel'nıts'kıy] seçildikten sonra, Koşovıy, birkaç Kurinnıy Otamanı ve diğer büyüklerle birlikte, Siç katibini hazineden kleynod'ları alıp kurultaya getirmesi için görevlendirdi. Katip, hazineden iktidar alametlerini getirerek bunları derhal Hmel'nıts'kıy'a teslim etti. Bu iktidar alametleri şunlardı: muhteşem yaldızlı Kral bayrağı, yaldızlı sopası olan moda bir tuğ, değerli taşlarla süslenmiş gümüş yaldızlı ustalıkla yapılmış bir topuz, gümüş askeri mühür, tokmaklarıyla birlikte yeni büyük bakır kösler. Ayrıca barut, gülle ve topçularıyla beraber üç hafif top da bu alametlere eklendi.

Hmel'nıts'kıy, Hetman seçilip kleynod'ları teslim aldıktan sonra Ordu tarafından tebrik edildi. Kurultaya katılan herkes, onunla birlikte gelecek savaşa katılmaya hazır olduklarını belirtti; ancak, bu savaşın başlaması öncesinde daha fazla düşünülmesi

gerektiğini de eklediler. Bu yanıtın ardından Ordunun bir kısmı kurin'lere¹⁵⁰ dağıldı, diğer kısmı ise Hmel'nıts'kıy ve Koşovıy ile birlikte Kurultayın bitiminde çanların çaldığı kilisedeki ayine katıldı. Kutsal Liturji ve şükran duası tamamlandıktan sonra, Koşovıy'ın emriyle, her şeyi yaratan Tanrı'yı yüceltmek için kösler çalındı. Ardından, elliye yakın top ateşlendi. Siç meydanında sıra sıra dizilen ve Siç dışında duran on bini aşkın tüm yayalar, misket tüfekleriyle ateş açtı. Böylece üç kez top atışı yapıp üç kez tüfeklerle ateş edildikten sonra askerler, kurin'lere öğle yemeği için dağıldılar.

Yeni Hetman Hmel'nıts'kıy, //v. 98 ön// Kurinnıy Otamanlarıyla birlikte Koşovıy Otamanı tarafından yemeğe davet edildi. Yemekte biraz vakit geçirdikten sonra, fazla eğlenmeden kurin'lere istirahate çekildiler. Bunun nedeni, herkesin, özellikle de Hmel'nıts'kıy'ın, kafasının meşgul olmasıydı. Kısa bir dinlenmenin ardından, Hmel'nıts'kıy Kurinnıy Otamanlarıyla birlikte tekrar Koşovıy Otamanı'nın yanına gelerek birçok konu üzerinde görüştüler. Sonunda, Ukrayna'ya Hmel'nıts'kıy ile birlikte en fazla sekiz ila on bin süvarinin gitmesine, geri kalan askerlerin ise memleketlerine ve işlerine dönmesine karar verdiler. Ancak Hetman'ın ya da Koşovıy'ın bir kararnamesi çıkması durumunda, sefere hazır olmaları gerektiği üzerinde mutabakata vardılar. Bu kararın ardından Orduyu yeniden Siç'e çağırmak için iki büyük kös çalındı. Akşam ayininden önce hızla toplanan askerlere, Hmel'nıts'kıy ile birlikte Ukrayna'ya kaç kişinin gideceğine dair alınan karar duyuruldu. Askerler bu kararı teşekkürle karşıladıktan sonra balık veya hayvan avına gitmek üzere dağıldılar. Sadece yaklaşık sekiz bin süvari, askeri misket tüfekçisi ve okçu Siç'te kaldı. Hmel'nıts'kıy ile Koşovıy, Ukrayna'ya vardıklarında şehirli Kozakların da onlara katılacağını tahmin ediyorlardı ve bu tahminleri gerçekten doğru çıktı.

Hmel'nıts'kıy'dan, ordusuyla birlikte Tugay Bey'in stepin tam neresinde konakladığını öğrenen Koşovıy Otamanı, Han'ın Kırım'da Hmel'nıts'kıy'a gösterdiği lütufların karşılığı olarak Tugay Bey'e bol miktarda ekmek, şarap, balık ve et gönderdi. Hmel'nıts'kıy, Siç'e hareket etmeden önce Tugay Bey'den, Bazavluk'ta ya da Siç'in yukarısında bulunan uygun bir noktada konaklamasını istedi. Ayrıca Çıgırın (*Çehrin*) ve Perevoloçna'dan Siç'e giden yolları gözetlemesini ve Küçük Rus' şehirlerinden Siç'e ya da Siç'ten şehirlere seyahat edenleri yakalayıp kendisi dönene kadar serbest

---

¹⁵⁰ *Kurin'*, XVI-XVIII. yüzyıllarda Zaporog Siçi'nin askerî ve idari birimlerinden biri olup, birkaç yüz Kozak'tan oluşuyordu. Bir kurin'e mensup Kozakların yaşadığı uzun evlere de kurin' denirdi.

bırakmamasını emretti. Hmel'nıts'kıy üç gün sonra Tugay Bey'le tekrar buluştuğunda, Tatarlar bu süre içinde Siç yolunda şüpheli on kadar kişiyi yakalamıştı. Hmel'nıts'kıy, yakalananlar arasında Lehlerin Siç'e gönderdikleri casusların bulunduğunu öğrendi. Onları detaylı bir sorguya çekmeden, anlattıklarından Kraliyet Hetmanı'nın oğluyla ve ordusuyla birlikte Hmel'nıts'kıy'a karşı Kodak'a gönderildiğini, kayıtlı Kozakların da Dnipro (*Dinyeper*) üzerinden baydıklarda¹⁵¹ Kodak'a doğru yola çıkarıldığını öğrendi. Hmel'nıts'kıy, hızla harekete geçerek yakalananların demir zincirlerle bağlanmasını ve top arabalarının yanında götürülmesini emretti.

Hmel'nıts'kıy Çığırın'dan (*Çehrin*) Siç'e geldiğinde, Koş'ta //v. 98 arka// Slav ve Polonya dillerine hakim, oldukça yetkin iki katip vardı. Biri daha yaşlı olan Stefan Braslavskiy, diğeri ise daha genç olan Volin' asıllı Samoyil Zorka'ydı. Yaşlı olanı Siç'te kalırken, genç olan Zorka'ya Siç'ten ayrılma izni verilmiş ve Hmel'nıts'kıy ile birlikte Kırım'a gitmişti. Zorka, Polonyalılarla yapılan Kozak savaşı süresince Hmel'nıts'kıy'ın sır katibi olarak görev yaptı. Hmel'nıts'kıy'ın tüm söylediklerinden ve yaptıklarından haberdardı ve bunları ayrıntılı bir şekilde günlüğüne kaydetti. Bu günlük, arkadaşım olan askeri memur Silvestr Bihovets'in elindeydi. Babası İoan Bihovets', öbür yakanın Çığırın (*Çehrin*) Hetmanları'nın katibi olarak görev yapmış ve Hmel'nıts'kıy'ın günlüğünün bir kopyasını çekmişti. Ben de adı geçen arkadaşımdan bu günlüğü alarak kısaltıp, Hmel'nıts'kıy'ın en önemli başarılarını ve sözlerini not ederek bu eserime naklettim. Ayrıca, Samoyil Zorka'nın günlüğünde, Hmel'nıts'kıy'ın dönemin olaylarıyla ilgili yazdığı mektuplar ve yabancı hükümdarlarla yaptığı yazışmalar da detaylı bir şekilde yer alıyordu. Bu belgeler çok önemliydi, ancak kopyalarını çekemedim. Hem anlatımı kısa tutmaya çalıştım hem de askeri kalem odasındaki yoğunluğum nedeniyle buna vakit bulamadım.

[...]

//v. 100 arka//

[...]

---

¹⁵¹ *Baydak*, Dnipro, Don ve Siverskiy Donets' nehirlerinde XVII-XIX. yüzyıllar arasında yük taşımacılığı için kullanılan, tek direkli, düz tabanlı, ahşap bir nehir teknesidir. Boyu 15-20 metre, genişliği 3-4 metre, yüksekliği yaklaşık 5 metre ve su çekimi 1-1,5 metre olan baydaklar, 200 tona kadar yük taşıma kapasitesine sahipti. Uçları daraltılmış bir yapıya ve dümeni bulunan baydaklar, kürekle, halatla çekilerek veya yelkenle hareket edebilirdi. XVI-XVIII. yüzyıllarda ise Zaporog Kozakları tarafından hafif savaş gemisi olarak deniz seferlerinde de kullanılmıştır.

Resim 2: Ukrayna Hetmanı İvan Viğovs'kyy

BÖLÜM 12

Hmel'nits'kyy'n Kozak ve Tatar ordularıyla birlikte Siç'ten Jovti Vodı'ya gidişi, Kozak bahriyesiyle birleşimi, ona karşı gönderilen Kraliyet Hetmanları, Komiser ve Hetman'ın oğlu komutanlığındaki Polonya ordusunun Jovti Vodı'da bozguna uğratılması, orada elde edilen ganimet ve esirler, onların Çığırın'a (Çehrin) gönderilmesi, Çaplinskıy'ın yakalanması hakkında

Yeni Hetman Hmel'nits'kyy, Paskalya sonrası üçüncü Pazar günü olan Aziz Mür Taşıyıcı Kadınların Günü'nde, 22 Nisan'da, Kozak Ordusu ile birlikte Siç'ten ayrıldı. Hmel'nits'kyy, mirza Tugay Bey ile Bazavluk'un yukarısındaki sahrada buluşarak, ana düşman Çaplinskıy'ı karşılamak üzere doğrudan Çığırın'a (Çehrin) gitmeyi planlıyordu. Ancak yolda, Tatarların yakaladığı esirlerden, Polonya ve Kozak ordularının Kraliyet Hetmanları tarafından Dnipro (Dinyeper) üzerinden Kodak'a gönderildiğini öğrendi. Bunun üzerine Çığırın'a (Çehrin) gitme planını iptal etti ve Polonya askerlerinin üzerine yürümek için Jovti Vodı ve Kıriliv'e doğru ilerlemeye karar verdi. Kodak'ı geçtikten sonra, Dnipro (Dinyeper) nehrinin kıyısına doğru biraz sağa saparak, Kodak'ın iki-üç mil

yukarısında bir oboz kurdu. Hmel'nıts'kıy, obozun etrafına ve yakın çevresine Kozak ve Tatar nöbet karakollarının kurulmasını emretti. Kendisi burada birkaç gün bekledi. Amacı, Kraliyet Hetmanları tarafından gönderilen Kozak bahriyesiyle müzakere etmektir. Bu nedenle, nöbet karakollarını, //v. 101 ön// Dnipro (*Dinyeper*) üzerinden aşağıya doğru ilerleyen orduyu görmeleri durumunda yapmaları gerekenler konusunda talimatlandırdı. Nöbetçiler, nehri geçmekte olan bahriye birliklerini gördüklerinde, onları görüşme için kenara yanaşmaya davet ettiler. Bahriye arasında eski Pereyaslav Albayı Kreçovskiyy de bulunuyordu. Nöbetçilerden Hmel'nıts'kıy'ın, Kozak ve Tatar ordularıyla birlikte Ukrayna'da Polonyalıları karşı sefere çıktığını ve Dnipro (*Dinyeper*) kenarında oboz kurduğunu duyan Kreçovskiyy ve diğer Kozaklar, bu habere oldukça sevindi. Ancak tam olarak inanmadıkları için Hmel'nıts'kıy'ı bizzat görmek istediler. Hmel'nıts'kıy hemen Dnipro (*Dinyeper*) kenarına geldi ve burada eski dostu Kreçovskiyy ile diğer saygın yurttaşlarla buluştu. Kreçovskiyy ve beraberindekiler, Hetmanlara mecburiyetten itaat ettiklerini ve bu itaatlerini silahla ispatlamak zorunda kaldıklarını belirttiler. Ancak, kadim hak ve özgürlüklerine kavuşmak için Polonyalıları karşı savaşmaya kararlı olduklarını sözlü olarak taahhüt ettiler. Ayrıca, Polonya'ya yakınlığıyla bilinen Barabaş'ı ve yandaşlarını da bu davaya katılmaya ikna edeceklerini söylediler.

Barabaş ile yapılan görüşmelerin nafile ve sonuçsuz kalması, donanmada öfke ve hiddet ateşini körükledi. Bu öfkenin içinde sadece Barabaş ve yandaşları yanmadı, aynı zamanda tüm Alman askerleri de öldürülerek cesetleri Dnipro'nun (*Dinyeper*) derin sularına atıldı. Bu olayın haberini alır almaz Hmel'nıts'kıy, bahriye askerlerini, erzaklarını ve aralarında barut, gülle, birkaç hafif bahriye topu da bulunan teçhizatlarını obozuna almak üzere tüm ordusuyla birlikte Dnipro'nun (*Dinyeper*) kıyısına geçti. Bu işlemi dört günde tamamladılar ve büyük-küçük gemileri ileride lazım olur düşüncesiyle Dnipro'nun (*Dinyeper*) koy ve körfezlerine gizlediler. [Hmel'nıts'kıy,] bazı saygın Kozaklara, Kozak ve Tatar atlarını vererek, yaya olarak ilerleyecek bahriye askerlerinin de hıza yetişmesini sağladı. Ordusuyla birlikte Jovti Vodi'ya doğru yavaş ve dikkatli bir şekilde ilerlemeye başladı. Kurnaz bir avcı gibi çevresini sürekli gözetliyor, obozunun bir mil ve daha fazla mesafesinde karakollar kurarak güvenliği sağlıyordu. Paskalya sonrası beşinci haftanın beşinci günü, 4 Mayıs'ta, Hmel'nıts'kıy'ın keşif birlikleri, Polonyalıların keşif birlikleriyle karşılaştı ve iki "dil" yakalayıp Hmel'nıts'kıy'a getirdiler. Bu esirler, Komiser ve Hetman'ın oğlunun komutasındaki Polonya kuvvetlerinin, iyi eğitilmiş askerlerden oluşan ve sayıları yirmi üç bine ulaşan bir orduyla Jovti Vodi nehrinden geçtiklerini

söylediler. Bu bilgiyi öğrenen Hmel'nıts'kıy, Tugay Bey ile birlikte Jovti Vodı'dan iki mil kadar uzakta bir konumda kalarak, akşam ve gece boyunca ordusunu muharebeye sağlam bir şekilde hazırladı. Polonyalılar, iki “dil” kaybetmenin yarattığı endişeyle geri çekildikten sonra, Jovti Vodı'dan tekrar geçip, akşam //v. 101 arka// ve gece boyunca nehir kıyısında bir versta¹⁵² uzunluğunda ve genişliğinde oldukça derin siperler kazdılar.

Gün ağarmadan Hmel'nıts'kıy, aldığı bilgiye göre Polonyalıların Jovti Vodı'nın diğer tarafına geri çekilip siperlendiklerini öğrenince, tüm ordusuyla Polonyalılara doğru harekete geçti. Jovti Vodı'ya yaklaşp Polonyalıların obozunun karşısına kendi obozunu kurdu. Obozun etrafında siperler kazılmasını ve içindeki bahriye piyadelerinin konuşlanmasını emretti. İki oboz arasında alışılmış şekilde karşılıklı top atışları başladığında, Hmel'nıts'kıy, Tugay Bey ve tüm süvarileriyle Jovti Vodı'yı başka bir geçitten geçerek siperlerinden çıkıp saldıran Polonyalılara ani bir baskın düzenledi. Polonyalılar, bir saat bile dayanamayarak birkaç bin kayıp verdikten sonra dehşet içinde obozlarına ve siperlerine çekildi. Bu olaylar, Paskalya sonrası beşinci haftanın Cumartesi günü, 5 Mayıs tarihinde gerçekleşti.

İlk başarısızlık ve mağlubiyet, komutanların gönüllerine dehşet ve ölüm korkusu tohumlarını ekti. Ancak aynı günün akşamında Polonyalılar, Hmel'nıts'kıy ve Tugay Bey ile tekrar cenk etmeye kalkıştılar. Bu kez bin beş yüz asker kaybederek büyük zayıat ve ciddi yaralar aldılar, ardından [karşı tarafın] kılıç vuruşları altında tekrar siperlerine kaçmak zorunda kaldılar. Pazar günü, 6 Mayıs tarihinde herhangi bir çatışma yaşanmadı. Ancak 7 Mayıs Pazartesi günü, Polonyalılar siperlerinden üçüncü kez çıktıklarında Hetman oğlu kale komutanı, diğer beyler ve birçok Polonyalı ölüm illetine yakalandılar.

Salı günü, yani 8 Mayıs'ta, Paskalya sonrası altıncı haftada, öğleden önce Hmel'nıts'kıy'ın silahları tüm Polonyalıları yok etti. Onlardan bazıları Jovti Vodı'da kalıp çürümeye, diğerleri ise Kırım'ın yolunu tutmaya mahkum oldu. Bu bozgunndan on Polonyalı bile sağ kurtulamadı. Ardından Hmel'nıts'kıy, Tugay Bey ile birlikte obozunu Jovti Vodı'dan geçirip Leh siperlerinin yanına taşıdı. [Hmel'nıts'kıy,] Çaplınskıy'ı yakalamak için sadık ve güvenilir Çığırınlı (*Çehrin*) dostlarıyla yüz elli cesur adamı düşmanı yakalamak üzere Çığırın'a gönderdi. Çünkü Polonya ordusunun Çığırın'dan

---

¹⁵² *Versta*, metre sisteminin kabul edilmesinden önce Ukrayna, Belarus ve Rusya'da kullanılan eski bir mesafe ölçü birimidir. Bir versta, 500 sajen'e ya da 1.066,781 metreye eşittir.

(*Çehrin*) ayrılıp Hetman'ın emirnamesine uygun şekilde aceleyle Çerkası'ya yürüdüğü haberini almıştı. Bu yiğitler, hava kararırken Çığırın'a (*Çehrin*) varıp akşam yemeğini bitiren ve yatmaya hazırlanan Çaplinskıy'ı buldular. Ona hiçbir saygı göstermeden yakaladılar ve sadece iç gömleğiyle çıplak bir halde olan Bey'in omuzlarına lütuf olarak yüz kadar Nogay kırbacı indirdiler. Ardından sobacının kürkünü giydirip eşine veda etmesine izin verdiler. Çaplinskıy'ı bir ata bindirerek Hmel'nıts'kıy'ın yanına götürdüler. Bütün bunları iki gün ve bir gecede tamamladılar. Hmel'nıts'kıy, Çaplinskıy'ı öfkeyle karşılayarak diğer Polonyalı esirlere, //v. 102 ön// bu kanlı muharebenin sebebinin Çaplinskıy olduğunu ilan etti. Sonra onun başının kesilmesini emretti. Ancak barış ve huzur düşmanı Çaplinskıy'ı önce Leh obozundan birkaç versta uzağa göndermelerini söyledi ki onun yüzünden Jovti Vodi'da Kozak silahıyla hayatını kaybeden asilzadelerin yanında yatmasın.

Hmel'nıts'kıy, serveti ve zenginliğiyle dolu Leh obozunu ele geçirerek Tugay Bey'e bu ganimetten kayda değer bir bağışta bulundu. Kalan ganimeti ise Kozaklar ve Tatarlar arasında paylaşmalarına izin verdi. Hmel'nıts'kıy obozdan şunları aldı: bol miktarda barut ve gülle içeren sekiz sağlam sahra topu, tokmaklarıyla birlikte ondan fazla çift kös, birkaç düzine sancak, iki tuğ, iki topuz, birkaç düzine borazancı ve pek çok asker olmayan oboz hizmetçisi. Ayrıca Şembeçko, Sapığa ve elli kadar diğer önemli asilzade ile birlikte üç binin üzerinde esir ele geçirdi. Hmel'nıts'kıy, bu esirleri birçok Kozak ve Tatarın refakatinde Çığırın'a (*Çehrin*) gönderdi. Çığırın (*Çehrin*) starşinasına, Hmel'nıts'kıy'ın sıkı talimatlarını içeren bir mektup ulaştırıldı. Bu talimatlara göre, Leh komutanları kalın zincirlerle bağlanarak sıkı koruma altında birkaç konağa yerleştirilmeli ve Çığırın (*Çehrin*) belediyesi tarafından sağlanacak kaliteli yemeklerle beslenmeliydi. Asilzade olmayan esirler ise Çığırın (*Çehrin*) kalesinin hapishanesine kapatılıp sıkı bir şekilde gözetim altında tutulmalı, aç bırakılmadan mümkün olduğunca yeterli yemekle beslenmeliydi. Yaralı olanlara da iyi bakılmalı ve tedavi edilmeleri sağlanmalıydı.

BÖLÜM 13

Hmel'nıts'kıy'ın ordusunun zararı, Hmel'nıts'kıy'ın Hetmanlarla ikinci bir muharebeye hazırlayışı, Hmel'nıts'kıy'ın Jovti Vodi'dan Korsun''e çıkışı, ona taze kuvvetlerin katılması, Kraliyet Hetmanının yası ve niyetleri, Kraliyet Hetmanının bozguna uğraması konusunda ordusunu suçlaması, Hetmanın korkusu, bütün Polonya ordusunun Korsun''de bozguna uğratılması, her iki Kraliyet Hetmanının

**esir alınması ve oradaki diğer ganimetler, Tanrı'ya şükredilmesi, ziyafet,
Hmel'nıts'kıy'ın dinlenmesi ve Siç'ten Kırım'a bir heyet gönderilmesi hakkında**

Kanlı Jovti Vodı Muharebesi sona erdiğinde Kozaklardan yüz elli kişi şehit düşmüş, bu sayıya eşit yaralılar ise Çığırın'a (*Çehrin*) gönderilmişti. Bu rakamlara Tatarların ölü ve yaralıları dahil edilmemiştir. Hmel'nıts'kıy ile Tugay Bey, aynı bölgede üç gün boyunca kaldılar. Bu süre zarfında, //v. 102 arka// oboz ve ordularını Kraliyet Hetmanları ile yapılacak muharebeye hazırladılar.

[...]

Birbirinden kötü haberleri alan Büyük Kraliyet Hetmanı derin bir üzüntü (*1.- Hetmanın üzüntüsü*) içindeydi. Haberler şunlardı: Bahriyeli Kozaklar, yanlarındaki Almanları öldürüp Hmel'nıts'kıy'ın saflarına geçmişlerdi. Ayrıca Hmel'nıts'kıy, bütün Polonya ordusunu da içeren güçleriyle birlikte Jovti Vodı'da Hetman'ın oğlunu ablukaya almıştı. Oğlunu kurtarmak isteyen Kraliyet Hetmanı, birleşik ordusuyla Jovti Vodı'ya doğru yola çıkmayı planlıyordu. Ancak Maslovıy Stav yakınlarında, Jovti Vodı'dan gelen yaralı erlerden (*2.- Hetmanı üzen haber*) Polonya ordusunun Kozaklar ve Tatarlar tarafından bozguna uğratıldığını öğrendi. Obozun düşman eline geçtiği, Hetman'ın oğlunun ölümcül bir şekilde yaralandığı ve sağ kalmasının şüpheli olduğu bilgisiyle sarsıldı. Bu haberlerin ağırlığı altında Hetman, kendi başını ve toplamı yirmi altı bini bulan Polonya Kraliyet ordusu ile Polonya'dan gelen taze kuvvetleri nasıl kurtarabileceğini düşünerek Korsun'e geri çekilme kararı aldı.

[...]

//v. 103 ön//

[...]

Akabinde, (*3.- Lehlere karşı ikinci muharebenin başlangıcı*) Hmel'nıts'kıy kendi ordusu ve Kırım ordusuyla birlikte cesurca taarruz etmeye başladı. Polonyalılara öylesine güçlü bir saldırıda bulundular ki, Polonyalılar dizilişlerini koruyamadılar ve düşmanlarının silahlarına karşı koyacak güçleri olmadığından korkuyla siperlerine çekildiler. Siperler dışında üç bin Polonyalı asker hayatını kaybetti. Hayatta kalanlar ise siperlerden ellerindeki on sekiz topla ateş etmeye başladılar.

[...]

//v. 103 arka//

[...]

Hmel'nits'kyy, Tugay Bey ile birlikte zaferlerini kesinleştirince piyade ve topçulara, Polonya obozunun sağlam kalan kısımlarını tamamen yok etmeleri talimatını vererek oradan ayrıldı. Ardından, çaresizce hayatta kalmak için mücadele eden Hetmanlara yöneldiler. Süratle saldırıya geçerek Hetmanların düzenini bozdular ve keskin silahlarını acımasızca üzerlerine indirdiler. Ordunun büyük bir kısmı bu ölümcül saldırıdan kaçmayı başaramadı ve öldürüldü. İkinci bir grup, yaklaşık iki ya da üç bin kişi, bazı önderleriyle birlikte Hmel'nits'kyy'ın dikkatinden kaçarak orman ve çayırardan kaçmayı başardı. Üç bin kadar olan üçüncü grup ise, biri yaralı olan Kalinovskiy ile birlikte her iki Hetman da dahil olmak üzere esir alındı. Kraliyet Hetmanlarının yanı sıra, aralarında Sınıavskiy, Balaban, Beganovskiy, Odrivolskiy ve Yaskolskiy gibi yaklaşık seksen asil ve şöhetli sızlata¹⁵³ mensupları da tutsak düştü.

Her şeye kadir Tanrı'nın yardımıyla bir günde zafere ulaşan Hmel'nits'kyy, geniş obozunu Leh obozunu ele geçirdiği uçurum ve ovanın üzerine kurdu. Leh obozundaki birkaç deste en iyi ve en zengin kervanı kendi obozuna ekledi, geri kalanını ise Kozak ve Tatar askerlerinin yağmalamasına bıraktı. Ancak, değerli taşlarla kakmalı üç topuz, on sekiz sağlam top, on dokuz çift kös, elli altı sancak, iki tuğ, otuz sekiz borazancı ve yaklaşık yüz kadar asker olmayan diğer oboz hizmetçisini teçhizat olarak koruma altına aldı. Hmel'nits'kyy'ın Kozaklarından yetmişi şehit düşerken, doksan beşi yaralandı (şehit ve yaralı Tatarlar hariç).

Bu askeri zaferlerden sonra Hmel'nits'kyy, Tugay Bey ile birlikte obozuna yerleşti; daha doğrusu, ele geçirilen değerli Leh otağlarını kurarak burada geceledi. 17 Mayıs Perşembe günü, üçer top ve misket tüfeği atışı eşliğinde önce Tanrı'ya dua ederek Polonyalıları karşi kazanılan zaferdeki yardımları için şükranlarını sundu. Ardından starşına, saygın Kozaklar, Tugay Bey, seçkin Tatarlar ve esir düşen Polonya beyleri için zengin bir ziyafet //v. 104 ön// verdi. Kozak ve Tatar erlerine 25 kufa horilka dağıtarak bu içkilerden Polonya askerlerine de verilmesini emretti. Yaklaşık on gün boyunca aynı

---

¹⁵³ *Sızlata* (Şliahta), küçük mülk sahibi soylulardan oluşan bir toplumsal tabakayı ifade eder. Bu terim, Polonya'nın sınıfsal toplumunda önde gelen grup olan şliahta, eski Ukrayna boyarlarına ve Batı Avrupa şövalyeliğine denk bir sınıfı ifade etmektedir. XIV. ve XVIII. yüzyıllar arasında Litvanya Büyük Dükalığı ile Lehistan-Litvanya Birliği'nin bir parçası olan Ukrayna ve Belarus topraklarında da ayrıcalıklı asiller sınıfı için kullanılan isimdir. Sızlata (şliahta), genellikle aristokratik hiyerarşide hükümdar ve ailesinin hemen ardından gelirdi.

verde dinlendikten sonra, Hmel'nıts'kıy Siç'e bazı eşyaları, Kırım'a ise Han'a Polonya esirlerini götürmek üzere bir heyet gönderdi. Gönderilenlerin tam listesi aşağıda yer almaktadır.

[...]

BÖLÜM 14

ya da Hmel'nıts'kıy'ın, Jovti Vodi ve Korsun' muharebelerinde ele geçirdiği Leh ganimetlerinin tam listesi

İki Kraliyet Hetmanının yanı sıra albaylar, süvari komutanları, komutanlar, teğmenler, bayraktarlar ve diğer askeri subaylar, yüksek rütbeli asiller olmak üzere toplam 127 kişi; sekiz bin 520 er; 63 borazancı; 580 asker sınıfından olmayan hizmetçi; 27 davulcu; 31 çift kös ve nakkare; 94 ünlü sancak; daha küçük sancaklar ve davullar Tatarların eline geçti. Ayrıca 4 tuğ, 5 topuz, bol miktarda barut ve gülle ile 41 büyük ve küçük top ele geçirildi. Diğer ganimetler arasında otağlar, atlar, koşum takımları, eyerler, tabancalar, yanıçarkalar, tüfekler, sadaklar, seçkin ve pahalı kılıçlar, mızraklar, kakmalı kabzalar, değerli silahlar ve miğferli, misürkalı, kolluklu zırhlar; yaldızlı gümüş ve bakır kösler; basit ve pahalı yiyecek ile içeceklerle dolu kapalı ve açık arabalar; geniş gümüş ve yaldızlı mutfak dolapları dolu kervanlar yer alıyordu. Son olarak çok sayıda dövülerek işlenmiş thaler¹⁵⁴, altın çervoniy, bozuk para ve özellikle değerli taşlı ya da taşsız altın ile gümüş spetsialler ele geçirildi. Bunlara ek olarak, çok kıymetli kanaklar¹⁵⁵ ve yüzükler, elbiseler, çuha ve pahalı kumaşlar da bulunuyordu. Bu ganimetlerin çoğu Hmel'nıts'kıy'ın eline geçti. Diğer aynı derecede değerli eşyalar Tugay Bey, Kozak ve Tatar komutanlarına gitti. Geri kalan ganimet ise tüm orduya dağıtıldı. Leh ordusundan kaç kişinin hayatını kaybettiği ya da kaç kişinin Tatar ordusunun esaretine düştüğü ise öğrenilemedi.

Buna ek olarak, Kozak ve Tatar olmak üzere, Hmel'nıts'kıy'ın bütün ordusu birçok at, koşum takımı, zırh, sadak, kılıç ve diğer silahların yanı sıra para, basit ve pahalı elbiseler elde etti. Daha önce orduda iki ata sahip kimse yokken //v. 104 arka// ve çoğu kişi pejmürde kıyafetlerle dolaşırken, bu iki muharebenin ardından her Kozak ve Tatar başına üç, dört, hatta beş at düştü; bunların çoğu koşumluydu. Elbiseler de atlar gibi kişi başına birkaç çift olarak dağıtıldı. Bu bahsi geçen iki muharebeden sonra atlarına binerek Hmel'nıts'kıy ile sefere devam eden orduyu uzaktan ya da bir dağ başından izleyen biri, bu manzarayı Hollanda ya da Eflak gelinciğiyle bezeli bir çiçek baharına benzetirdi. Zenginleşmiş, giyinmiş kuşanmış bu ordunun görünümü, yalnızca Kozakları değil,

---

¹⁵⁴ Dövülerek işlenmiş thaler, “ağır” veya “dövülmüş” isimleriyle de bilinen, 28,8 gram ağırlığındaki bu para birimi, içinde 25,5 gram saf gümüş barındırmaktaydı.

¹⁵⁵ Kanak, boyunda taşınan, büyük bir kolye ucuna benzeyen ve genellikle değerli metallerden yapılan geleneksel Ukrayna takılarından biridir.

vatandaşlar da dahil tüm Ukrayna-Küçük Rus' halkını Polonyalıları karşı savaş aleviyle ateşledi. İntikamın ilk ve en önemli sebebi, Küçük Rus' halkının Lehlerden gördüğü zulüm ve yıkımdı.

[...]

BÖLÜM 15

Leh esirlerinin Kırım'a gitmesi ve Han'a armağanlar, Siç'e gönderilen mektup, eşya ve Siç ordusuna verilen hediyeler, Hmel'nıts'kıy'ın yanında kalan esirler

Hmel'nıts'kıy, askeri çabalardan sonra bahsedilen yerde on gün dinlenirken, ilk olarak starşına ve Tugay Bey ile birlikte, iki muharebede ele geçirilen çok sayıda Polonyalı esirin akıbetini tartıştı. Yapılan divanda, erlerin askeri başarılarının ödüllendirilmesi amacıyla Tugay Bey'in dört bin kişilik ordusuna bir kısmının verilmesi, starşının ise Kırım'a Han'a, sultanlara ve Kırım komutanlarına armağan olarak gönderilmesi kararlaştırıldı. Bu karar doğrultusunda, Hmel'nıts'kıy tüm esirlerin isimlerinin kayda geçirilmesi için emir verdi. Esirlere, Tatarlara teslim edilip Kırım'a gönderilecekleri, ancak Hmel'nıts'kıy'a uygun bir fidye teklif etmeleri durumunda bu durumdan //v. 105 ön// muaf tutulabilecekleri bildirildi. Aynı sayım için, Çığırın'da (*Çehrin*) tutulan esirler için de eski Pereyaslav Albayı Kreçkovskiy görevlendirildi. Esirler bu duyuruyu duyduklarında derin bir kedere kapıldı ve gözyaşı döktüler. Çoğu iki, üç, hatta dört bin ve daha fazla dövülerek işlenmiş thaler teklif ediyordu. Kraliyet Hetmanı Pototskiy, on üç bin; Saha Hetmanı¹⁵⁶ Kalinovskiy ise on bir bin dövülerek işlenmiş thaler ödemeye hazır olduklarını belirtti. Ancak Hmel'nıts'kıy, bu teklifleri kabul etmedi, çünkü her ikisinin de diğer ünlü esirlerle birlikte Han'a armağan olarak gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Kreçkovskiy, Çığırın'daki (*Çehrin*) esirlerin sayımını tamamlayıp döndüğünde, esir defterleri gözden geçirildi. Tugay Bey'in dört bin kişilik ordusuna, hem obozdan hem de Çığırın'dan (*Çehrin*) toplam sekiz bin er, ayrıca iki Hetman, altmış komutan ve asil sızlata verilmesine izin verildi. Hmel'nıts'kıy, fidye

---

¹⁵⁶ *Saha Hetmanı*, XVII-XVIII. yüzyıllarda Ukrayna'da Hetmanlık makamını geçici olarak üstlenen kişidir. Saha Hetmanı, Hetman'ın ölümü veya uzun süreli yokluğu durumunda, sürekli Hetman seçilene kadar geçici olarak görev yapardı. Bu pozisyon, genellikle Kozak liderlerinden veya general rütbesindeki subaylar arasından seçilirdi. Saha Hetmanları, Hetman'ın kendi ikametgahında kaldığı durumlarda, Kozak ordusunu bir seferde yönetmek üzere atanabilirdi. Bu bağlamda, Saha Hetmanı makamı bir nevi Serasker karşılığı olarak değerlendirilebilir.

ödemeye söz verenler arasından 520 en iyi eri ve 65 komutan ile asilzadeyi seçip kendine ayırdı ve bunları Çığırın'a (Çehrin) gönderdi.

Esirleri bu şekilde ayarlayan Hmel'nıts'kıy, onları Korsun'deki obozdan Çığırın'a (Çehrin), oradan da doğrudan Kırım'a gönderdi. Çığırın (Çehrin) starşına'sına yazdığı mektupla, gönderilen defterlerde yer alan esirleri Tatarlara teslim etmelerini emretti. Hmel'nıts'kıy, Kırım'a giden esirlerin refakati için bin Kozak, Tugay Bey ise bin Tatar görevlendirdi. Ayrıca, Hmel'nıts'kıy Han'a hediye olarak köşçülerle birlikte iki çift seçkin kös ve sekiz borazancı gönderdi. Tugay Bey'e de gümüşle dolu bir mutfak dolabı hediye etti, çünkü Tugay Bey'in de birçok esiri vardı. Zaporog Siç'ine de karşılıklı hediye gönderildi. Bir sancağın karşılığında dört sağlam sancak, bir tuğun karşılığında iki tuğ, bir topuzun karşılığında iki değerli topuz, bir kösün karşılığında üç büyük kös, üç topun karşılığında altı tane seçkin top gönderildi. Orduya ise askeri gayretleri karşılığında bin dövülerek işlenmiş thaler, aziz kilise ve dini adamlar için de üç yüz thaler hediye edildi. Bu çıkışta Hmel'nıts'kıy, Han'a ve Koşoviy Otamanı'na aşağıdaki mektupları yazdı.

//v. 105 arka//

[...]

Kırım'a Han'a

Haşmetmeap Hazretleri Efendim, Kırım, Bilğorod (Akkerman) ve diğer büyük orduların Han'ı, güvenilir müttefikim!

Polonyalılara karşı Jovti Vodı ve Korsun' olmak üzere her iki muharebede //v. 106 ön// Tanrı'nın izniyle galip çıktık. Obozlarını ve çeşitli faydalı eşyalarını zapt ettik, ama detaylarını bu mektupta anlatmayacağım, teferruatlı bilgiyi Han Hazretlerinize sözlü olarak Polonya ganimetiyle Kırım'a gönderilen Mirza ve Tatarlar verecektir. Onların vasıtasıyla alicenap efendinize Kırım'dayken bana bağışladığınız lütfu ve askeri niyetimi destekleyerek yanıma askerleriyle birlikte Tugay Bey'i yolladığınız için minnettarlığımı iletiyorum. Teşekkür alameti olarak Han Hazretlerinize kıymetli Polonya ganimetinden Büyük Kraliyet Hetmanı Pototskiy'i ve Saha Hetmanı Kalenovskiy'i, onların yanında köşçülerle birlikte iki çift kös ve sekiz borazancıyı takdim ediyorum. Özellikle sultanların ve diğer beylerin gönlünü hoş tutmak için altmış kişi ünlü sızlata ve kumandan gönderiyorum. Siz alicenap Han Hazretleri, bu kişilerden arzuladıklarınızı ayıklayıp kendinize saklayabilirsiniz, diğerlerini ise beylerinize bağışlayabilirsiniz; bu karar sizindir. Mezkur Hetmanlar bana fidye olarak yirmi dört bin dövülerek işlenmiş thaler

önerdiler, ancak ben haşmetli Han Hazretlerinize onların parasından daha fazla değer verdiğim için size göndermeyi daha uygun buldum. Lakin, Kırım'a gönderdiğim bütün bu esirlerin merhametinize ve lütfunuza sığınmasına izin vermenizi rica ederim. Saygın insanlar gibi bunun karşılığını misliyle verirler. Derken Polonyalıların Visla (*Vistül*) kenarlarında tekrar toplanarak bana karşı büyük bir ordu hazırladıkları haberini aldık. Bu nedenle Han Hazretlerinizin bana süratle birkaç bin asker göndermesini rica ederim. Tugay Bey, Kırım'a Leh esirlerinin eşliğinde bin asker yolladığı için yanında sadece üç binlik bir ordu kaldı. Ek olarak oğluma da iyi bakmanızı rica ederim. Kendimi de yüce merhametinize ve şefkatinize teslim ediyorum.

Korsun'deki obozdan 22 Mayıs 1648 tarihinde.

[...]

//v. 107 ön//

[...]

BÖLÜM 17

Hmel'nıts'kıy'ın Dnipro'nun (*Dinyeper*) her iki yakasındaki Ukrayna-Küçük Rus' ve daha uzak Rus' şehirlerine gönderilen üniversalı

[...]

//v. 108 arka//

[...]

...bütün acılarınızdan kurtulmanın ve düşmanımıza karşı askeri saldırıda bize yardım etmeye hazır olan yüce Tanrı'nın lütfuna sığınmanın yılmayan umuduyla, size zulüm eden ve yıkım getiren Polonyalıları karşı bizimle birlikte başlarınızı kaldırın.

Tanrı'nın lütfunun birkaç alameti vardır. İlki, Polonyalıları karşı kazanılan yukarıda bahsi geçen iki zaferdir. İkincisi, Tanrı'nın güvenli desteğiyle birlikte mevcutta sekiz bin kadar olan ve her geçen gün sayısı büyüyen Zaporog Ordusu'nun desteğidir. Üçüncüsü ise Polonyalıları karşı başkaldırmamıza haşmetli Kırım Hanı'nın yardım etmeye hazır olmasıdır. Güvence olarak, büyük oğlum Tımiş'i yanında rehin bıraktım. Şu anda, //v. 109 ön// alicenap Han Hazretleri'nin gönderdiği Tugay Bey'in kumandanlığındaki dört bin sağlam Kırım askeri bizimle omuz omuza durmaktadır.

[...]

//v. 115 ön//

[...]

BEŞİNCİ KISIM

BÖLÜM 3

Hmel'nıts'kıy'ın Polonyalılarla Batıg ve çevresindeki savaşı, Lehlerin bu savaşa girişme ve Bila Tserkva Antlaşması ile affı iptal etme sebepleri, Hmel'nıts'kıy'ın savaş hazırlıklarındaki stratejik kurnazlığı, Batıg'de bulunan ve Hmel'nıts'kıy'ın mektubuna aldırış etmeyen Kalinovskiy; Hmel'nıts'kıy'ın oğlu ve Karaç Mirza (satırın üstüne eklenmiş) ile birlikte Ladıjn ve Batıg'e yaptığı yanltıcı yolculuk, Kalinovskiy'in Hmel'nıts'kıy'ın adamlarının az olduğu kanaatine kapılması ve düşüncesizliği; Hmel'nıts'kıy'ın Karaç Mirza ile birlikte Buğ Nehri'ni geçmesi ve Batıg yakınlarında Polonya ordusuna saldırmaları; Tatarların Polonya obozunu ele geçirmesi, Hetman Kalinovskiy'in ve tüm Kraliyet ordusunun facia yenilgisi; Tatarlar ile Kozakların elde ettiği ganimet; Hmel'nıts'kıy'ın Polonya topraklarını ele geçirmesi ve Tatarlardan en iyi Leh esirlerini satın alıp Çıgırın'a (Çehrin) göndermesi; Tvardovskiy'in Hmel'nıts'kıy'ı kötülemesi; Leh cesetlerinin durumu ve Hmel'nıts'kıy'ın ilerleyişi hakkında

Hmel'nıts'kıy'ın Batıg'deki Polonyalılarla yaptığı kanlı çarpışma, Polonya sakinlerine büyük bir gözyaşı getirdi. Ancak bu, Polonyalıların kendi yaptıklarıydı.

Zaporog Ordusunun ve Dnipro'nun (Dinyeper) her iki yakasında uzanan bütün Küçük Rus'-Ukrayna'nın Hetmanı olan Hmel'nıts'kıy, daha önceki askeri gayretleri ve iki tarafın da kabul ettiği Bila Tserkva Antlaşması sonrasında hem kendisi hem de savaştan bitkin düşen Küçük Rus' halkı için huzur ve barış istiyordu. Bu doğrultuda, antlaşmada yer alan bütün maddeleri yerine getiriyordu ve getirmeye de hazırdı. Bunun en net ispatı, antlaşmada yer almasa bile, Lehlerin ısrarı üzerine Kozakların Kıyiv (Kiev) ve Çerniğiv'den //v. 115 arka// (sayfanın üstbilgisi: Beşinci kısım ve savaşın beşinci yılı) çıkmalarını ve Kral'ın kontrolüne girmelerini emretmiş olmasıydı. Ancak, Polonyalıların Bila Tserkva Antlaşmasını iptal edip affı reddettikleri, Küçük Rus' halkına yeniden zulmetmeye başladıkları ve kendi nöbetçilerinin belirttiği hudutları aştıkları açıkça

görünyordu. [Polonyalılar,] Hmel'nıts'kıy'ın başını istiyor ve Eflak Voyvodası'yla akrabalık kurmasını engellemek için her türlü çabayı gösteriyorlardı. Kraliyet Hetmanı ise Karl ile Kırım Hanı'nı barıştırma maddesini uygulamayı reddetti ve bunun yerine, Hmel'nıts'kıy'ı Han ile yaptığı ittifaktan ve Han'ın muhabbetinden koparmaya çalıştı. Bu gelişmeler karşısında, [Hmel'nıts'kıy] Kırım Hanı ile ittifakını tazeleyerek, hem kendi başını hem de Küçük Rus''ün bütünlüğünü kurtarmak için yeniden silaha sarılmak zorunda kaldı. Ancak, askeri harekâtına başlamadan önce, Polonyalılara karşı kurnazca bir hile hazırlamıştı.

(Beşinci bölümün başında ifade edildiği üzere) Kozak vakanüvislerine göre, tüm bu olaylar M.S. 1652 yılında gerçekleşmişti. Hmel'nıts'kıy, sessizce Kozak ve Karaç Mirza ordularını Çığırın'ın (*Çehrin*) yakınlarında hazır tutarken, Ukrayna halkına şöyle bir nutuk verdi: Kozak ordusundan mürekkep küçük bir maiyetin eşliğinde oğlu Tımiş'i Eflak Voyvodası'na düğün için gönderecekti. Bu, görünüşte gerçektir. Ancak Voyvoda'nın talebiyle, Polonya Kralı Jan Kazimierz ve senatörler, Hmel'nıçenko'nun¹⁵⁷ (*satırın üstüne eklenmiş*) düğününü engelleyip kendisini ele (*satırın üstüne eklenmiş*) geçirmeyi planladı. Bu amaçla, Kırım esaretinden fidye ödeyerek kurtulan Kraliyet Hetmanı Kalınovskıy görevlendirildi. Kalınovskıy'ın komutası altına elli bin kadar sağlam atlı ve yaya Wojsko kwarciane (Polonya düzenli ordusu) verildi. Bu ordu Polonya'dan hareket ederek Ukrayna sınırlarına yaklaştığında, merhum Büyük Kraliyet Hetmanı Pototskiy'e duydukları korku ve bağlılık kadar Kalınovskıy'a saygı göstermediklerinden, orduda anlaşmazlık ve itaatsizlik baş gösterdi. Lakin Hetman'a, Hmel'nıçenko'nun Ukrayna'dan Ladıjn üzerinden Eflak'a doğru uzayan yolunu kesmek yerine, önce Hmel'nıçenko'nun Eflak'a gidişi ve heyetiyle ilgili daha fazla malumat toplayıp, ardından bütün ordusuyla Braslav' (Bratslav) ve Rayğorod civarında beklemesini tavsiye ettiler.

Kalınovskıy, tavsiyeye kulak vermeden, Hmel'nıts'kıy'dan gördüğü eski kötülüğün //v. 116 ön// (*sayfanın üstbilgisi: beşinci bölüm ve savaşın beşinci yılı*) intikamını almak amacıyla doğrudan ve aceleyle Ladıjn'a gitti. Oraya vardığında Ladıjn ile bir veya iki versta uzaklıkta, tarlalar tarafından Buğ Nehri'ne dayanan Batiğ Dağı arasındaki zayıf savunmalı ve yiyecek açısından kıt bir bölgede oboz kurdu. Hetman Kalınovskıy, burada otağ kurduktan sonra, casuslar aracılığıyla Hmel'nıçenko'nun az sayıda Kozak maiyetiyle

---

¹⁵⁷ *Hmel'nıçenko*, kelime anlamı itibarıyla Hmel'nıts'kıy'ın oğlu demektir. Bu bağlamda, metinde Hmel'nıts'kıy'ın büyük oğlu Tımiş kastedilmektedir.

birlikte Çıgırın'dan (*Çehrin*) çıkararak Ladıjn'a doğru ilerlediğini öğrendi. Kalınovskıy'ın gönderdiği küçük ve gizli bir grup, bozkırın bir yerinde Hmel'nıçenko'yu fark ettiğinde, maiyetinin kalabalık olmadığına dair kesin bilgiyle geri döndü.

Bu bilgiyi alan Hetman, avına yaklaştığını ve intikamını Hmel'nıçenko üzerinden alacağından emin olarak sevindi. Bu nedenle, obozunu siperlerle tahkim etme gereği duymadı, çünkü Hmel'nıts'kıy ve ordularından tamamen habersizdi ve Hmel'nıçenko'nun arkasından gelecek bir güç beklemiyordu. Ancak Hmel'nıts'kıy, Karaç Mirza ile birlikte Polonyalıların hareketlerini dikkatle izliyordu. Bu Polonyalılar, Bila Tserkva Antlaşması'nı bozmuş, Ukrayna'ya sayısız bela, yıkım ve katliam (*satırın üstüne eklenmiş*) getirmiş, yalnızca oğlu Tımiş'in değil, kendi başını da istemişlerdi. [Hmel'nıts'kıy,] oğlunu beş ya da altı bin kişilik bir birlik eşliğinde Ladıjn'dan Eflak'a, Voyvodanın kızı Domna ile evleneceği yere doğru gönderdi. Tımiş'e, günde bir ya da bir buçuk mil hızla yavaş ilerlemesini tembih etti. Ardından, bozkırın belirli bir yerinde oboz yükü olmayan yirmi bin askeri çağırarak albaylarıyla birlikte hazır bulunmalarını sağladı. Karaç Mirza ile görüşüp bir divan kurarak Polonyalıları Batıg'de selamlayacakları günü belirlediler. Zira ıgırın'dan (*Çehrin*), Ladıjn'a ve Batıg'e kadar en fazla yirmi ila yirmi beş Kozak mili¹⁵⁸ mesafe vardı.

[Hmel'nıts'kıy] divandan sonra Karaç Mirza'dan ayrıldı ve ona ordusuyla birlikte sol taraftan Batıg'e doğru ilerlemesini, aşağısında Buğ Nehri'ni geçmesini emretti (çünkü Çıgırın'dan (*Çehrin*) Ladıjn'a ve Batıg'e giderken Buğ'u geçmek gerekiyordu). Kendisi ise oğlunun izinden giderek Ladıjn'a //v. 116 arka// doğru yola çıktı. Yolda Hetman Kalınovskıy'a, sanki Çıgırın'dan (*Çehrin*) yazılmış gibi bir mektup hazırladı ve özel bir ulak vasıtasıyla bu mektubu Hetman'a ulaştırdı. [Hmel'nıts'kıy], Ladıjn'dan yalnızca iki ya da üç mil uzaklıkta, güvenli bir yerde bütün Kozak ordusuyla (*satırın üstüne eklenmiş*) konakladı (yukarıda bahsedildiği üzere, ordusu askeri bir ihtiyaçtan dolayı oboz yükü olmadan hafif donatılmıştı). Bir mil kadar ileride bulunan oğlu Tımiş'i geri çağırıp yanında kalmasını emretti. Kalınovskıy'a yazdığı mektupta Hmel'nıts'kıy, Tatarlar ve Kozaklarla birlikte oğlu Tımiş'in düğünü için Eflak'a doğru yola çıktığını ifade etti. Mektubunda, Kalınovskıy'ın kalabalık bir orduyla Ladıjn ile Batıg arasında manasız bir şekilde durarak oğlunun yolunu kestiğine şaşırdığını belirtti. Ayrıca, oğluna orada

---

¹⁵⁸ Kozak mili (ya da uzun mil) 5 versta veya 8,35 km'ye eşittir.

bulunan Polonya askerleri nedeniyle Ladıjın yolundan gitmeyip farklı bir yol seçmesini emrettiğini yazdı. Bununla birlikte, gençliği nedeniyle düşüncesizce hareket edebileceği ve Tatar ordusu ile Kozakların Polonya ordusuna dalarak zarar ve rahatsızlık verebileceği konusunda endişelerini dile getirdi. Bu sebeple [Hmel'nıts'kıy,] Kalınovskıy'a, Kraliyet askerleri ile birlikte Ladıjın'dan Eflak'a giden yoldan çekilmesini tavsiye etti.

Hetman Kalınovskıy, Hmel'nıts'kıy'ın imzasına göre Çığırın'dan (*Çehrin*) yazılmış gibi görünen mektubunu okuyunca, Hmel'nıts'kıy'ın hâlâ Çığırın'da (*Çehrin*) kaldığını düşünerek ne Hmel'nıts'kıy'ı ne de Tatarları bekliyordu. Daha önce sözü edilen gizli bir grubun verdiği bilgiye göre, Ladıjın'a giden Hmel'nıçenko'nun yanında Tatarların olmadığı ve Kozakların sayısının az olduğu bildirildiği için Kalınovskıy kendisini güvende hissediyordu. Kalınovskıy, gelen ulakları Hmel'nıts'kıy'a çeşitli şirinlikler ve hilelerle dolu bir mektupla geri gönderdi. Onur kırıcı olacağını düşündüğü için ordusuyla birlikte Batıg'deki yerinden ayrılmamaya karar verdi. Hmel'nıts'kıy'ın mektubundaki tavsiyeye uyarak Ladıjın yolundan çekilmenin, Kraliyet'in sözüne rağmen Eflak Voyvodası'nı Hmel'nıts'kıy'ın tehlikesine açık hale getirmeyi ihanet olarak göreceğini düşünüyordu. Ayrıca, karşısında sadece az sayıda Kozak eşliğindeki Hmel'nıçenko'yu beklediği için başka bir tehdit beklemiyordu.

Hmel'nıts'kıy, Kalınovskıy'ın Batıg'de güvensiz ve siperlerle tahkim edilmemiş Batıg'deki bir pozisyonda sabit kalmaya niyetli olduğunu, Kalınovskıy'ın gönderdiği mektuptan ziyade //v. 117 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Hmel'nıts'kıy ve Polonyalılar, 1652 yılı*) ulakların sözlü aktardığı bilgilerden öğrendi. Bu haber Hmel'nıts'kıy'ı oldukça sevindirdi, çünkü geceleyin Kozak ordusuyla birlikte Ladıjın'ın yukarısında Buğ'u geçerek, gün doğarken Batıg Dağı'nın eteğinde konumlanmış Leh ordusuna taarruz etmeyi planlıyordu. Karaç Mirza'ya da bir ulak göndererek, aralarındaki sözlü anlaşmaya istinaden, Batıg'in aşağısında Buğ'u geçtikten sonra Hmel'nıts'kıy'ın Polonyalılarla çarpışmasını duyar duymaz Tatar ordusuyla arkadan Leh obozlarına saldırması gerektiğini bildirdi. Kozak ve Tatar askerleri gece saatlerinde Buğ'u geçti. Güneşin ilk ışıkları karanlığı delip ortalık aydınlandığında, Hmel'nıts'kıy ordusunun tüm kuvvetiyle harekete geçti. Ladıjın'ın yukarısında konumlanmış olan yetmiş bin kişilik ilk (*satırın üstüne eklenmiş*) Polonya nöbetçi grubunu kılıçtan geçiren Hmel'nıts'kıy'ın ordusu, ardından dikkatsizce dinlenmekte olan Kraliyet ordusuna ani bir saldırı düzenledi. [Polonyalılar] toparlanıp silahlarına sarılana kadar birkaç bin asker, Kozak kılıçları altında hayatını kaybetti. Lehler hızlı bir şekilde kendilerini toparlayarak Hmel'nıts'kıy'ın birliklerini

obozdan bir milden fazla uzaklaştırmayı başardılar. Ancak tam bu sırada Karaç Mirza, kırk bin kişilik ordusuyla Batıg'ın arkasından aniden belirleyip buluttan boşalan sağanak ya da çölde kopan bir fırtına gibi Leh obozunu sarstı ve büyük bir kısmını dağıttı. Karaç Mirza'nın dağıtamadığı tek grup, Buğ'un hemen kıyısında, obozun köşesine sıkışmış ve üstelik toplardan yoksun olan sekiz piyade taburu oldu. Karaç Mirza, bu piyade taburlarıyla meşgul olmadı. Onları durdurmak ve toplara ulaşmalarını engellemek için birkaç bin Tatar bırakarak hızla Leh obozundan uzaklaştı ve kaçan Polonyalıların peşine düştü.

Polonyalılar, arkalarına bakıp kendilerine doğru hızla yaklaşan Tatar kuvvetlerini görünce büyük bir umutsuzluğa kapıldılar. Sırtlarını Hmel'nıts'kıy'a, yüzlerini Karaç Mirza'ya dönerek Tatar ordusunu yarıp, kaybettikleri ve Tatarlar tarafından ele geçirilen obozlarına ulaşmaya çalıştılar. Ancak obozlarını geri alamadılar; yalnızca piyade taburlarına ulaşabildiler. Hmel'nıts'kıy'ın yoğun msket tüfeği ateşı ve Tatar ordusunun [ok] yağmuru altında daha fazla dayanamayarak, //v. 117 arka// (*sayfanın üstbilgisi: beşinci bölüm ve savaşın beşinci yılı*) sıradan askerlerden yüksek rütbeli albay ve süvari komutanlarına kadar birçok kişi çareyi Buğ Nehri'ne atlamakta buldu.

Yalnkılıç deli gibi oradan oraya atılan Hetman Kalınovskiy, küfürler savurarak ordusunun kaçışını ve Buğ'a atlayışını durdurmaya çalışıyor, yalvarırcasına askerlerini düşmana karşı direnişe çağırıyordu. Ancak korkudan akıllarını yitirmiş gibi Buğ'a atlayan askerlerine söz geçiremiyordu. Bu çaresizlik içinde, daha önce bahsedilen ve Tatarların kılıçlarından kurtularak Buğ'un hemen kıyısındaki obozun köşesinde sıkışan piyade taburlarına, saygı göstermeksizin ve tereddüt etmeden, kaçan askerlerine karşı silahlarını ateşlemelerini (*satırın üstüne eklenmiş*) emretti.

Emir yerine getirildi ve o zaman sözü geçen piyade taburlarının ateşi altında, Buğ kenarında on bin kadar süvari hayatını kaybetti. Bu gelişme Hmel'nıts'kıy ve Karaç Mirza'yı sevindirdi; tüm güçleriyle karşı koyamayan Polonyalıları saldırdılar. Tanrı'nın sınırsız gücünün yardımıyla, Polonyalıları küçük gruplara ayırarak ayrı ayrı takip ettiler ve yalnkılıç hepsini ortadan kaldırdılar. Bu uğursuz vakitte yalnızca birçok Kraliyet evladı¹⁵⁹ değil, aynı zamanda albaylar, süvari komutanları ve diğer birçok (*üstü çizili*) şanlı şahsiyet, süvari ve piyade subayları da helak oldu. Bazılarının cenazeleri burada kalırken,

---

¹⁵⁹ Kraliyet evladı, Polonya ordusunun erlerini tarif eder bir ifadedir.

diğerleri Buğ'da boğuldu; üçüncüleri ise Kırım esaretine düştü. Hetman Kalinovskiy de hem kendi hem de Polonya Tacı'nın onurunu sonsuza dek lekeleyerek aynı kaderi paylaştı. Ancak, farklı vakanüvisler onun hakkında aynı şekilde bahsetmemektedir.

Tvardovskiy, Hetman'ın hayatını kaybettiğini kıt bir şekilde ifade ederken, bazı Kozak tarihçileri Kalinovskiy'in orada yakalandığını, diğerleri ise yakalanıp Hmel'nıts'kıy'ın emriyle başının kesildiğini belirtir. Hakikati ne olursa olsun, net olan tek şey, Kalinovskiy'in bu sefer Kozakların elinden kurtulamadığıdır. Batığ muharebe sahasında, Hmel'nıts'kıy'ın silahları altında birçok Polonyalı hayatını kaybederken, geri kalanları Tatarların eline düştü. Hmel'nıts'kıy, oboz ganimetini Tatarlara bıraktı; kendisi ise sadece (satırın üstüne eklenmiş) mühimmatlarla birlikte //v. 118 ön// (sayfanın üstbilgisi: Hmel'nıts'kıy ve Polonyalılar, 1652 yılı) büyük ve küçük olmak üzere toplam elli sekiz topa el koydu. Kozaklara kalan ganimet, Leh cesetlerindeki ve savaş sonrası yakalanan Polonyalıların üzerindeki eşyalardan ibaretti. Hmel'nıts'kıy, Tatarların eline düşenler arasında birçok önemli ve sıradan Polonyalıyı görünce, hepsinin (satırın üstüne eklenmiş) uzak ve zorlu Kırım esaretine gitmesini istemedi. Bu nedenle Karaç Mirza ve Tatarlardan esirlerini kendisine satmalarını rica etti. Bu teklifi seve seve kabul eden Tatarlar, Hmel'nıts'kıy ile pazarlık yaparak belirli bir meblağ karşılığında iki yüz elli altı seçkin (satırın üstüne eklenmiş) kişiyi sattılar.

Hmel'nıts'kıy, oracıkta Tatarlarla anlaştıkları tutarı ödedi (çünkü Polonyalı esirler, böyle bir ricada bulunarak ödenen tutarı geri ödeyeceklerine söz vermişlerdi). Esirlerin memnuniyetini sağlayınca hepsini sağlam muhafızların eşliğinde hemen Çığırın'a (*Çehrin*) gönderdi. [Hmel'nıts'kıy], Karaç Mirza'nın ganimet ve esirlerinin kendisine yük oluşturmaması için Kırım'a göndermesini; kendisinin ise ordusuyla birlikte Podillia (*Podolya*) ve Pobujjia'da devam eden savaşa katılarak destek vermesini istedi. İsteddiği gibi de oldu. Tvardovskiy'in, Tatarların Hmel'nıts'kıy'a üç yüz Leh esirini verdiğı ve bunların hemen oracıkta kılıçtan geçirildiğı iddiasına gelirse, bu gerçekçi bir iddia değıl. Hmel'nıts'kıy'ın, esirler için ödediğı tutarı, onları kılıçtan geçirerek ziyan etmesi düşünülemez. Ayrıca, Tatarların esirleri kılıçtan geçirmesi için ücretsiz olarak Hmel'nıts'kıy'a vermesi de imkansızdır. Bununla birlikte, Batığ'de gömülmemiş Leh cesetlerini bıraktığı doğrudu. Ordusuyla Podillia'ya (*Podolya*) doğru yola çıkarken cesetleri olduğu gibi bırakıp Ladıjnınlılara, onları gömmelerini emretti. Ladıjnınlılar, güçlerinin yettiğı kadarını gömdüler; kalanlarını ise toprak üstünde çürümeye terk ettiler. Benzer bir durum, Kral'ın Hmel'nıts'kıy'a ve Han'a karşı kazandığı Beresteçko ve

özellikle Pliašovets' muharebelerinde de yaşandı. Sadece Kozak siperlerinde kalan Kozak ve Tatar cesetleri değil, aynı zamanda Leh cesetleri de gömülmedi. Bunun nedeni, cesetlerin fazlalığı ve (gerçekleşme de) Ukrayna'ya doğru ilerleme planıydı.

//v. 118 arka// (sayfanın üstbilgisi: beşinci bölüm ve savaşın beşinci yılı)

BÖLÜM 4

[...] Tatar ordusunun Kamyanets''te (*Kamaniçe*) Hmel'nıts'kıy'a karşı memnuniyetsizliği ve bu memnuniyetsizliğin giderilmesi [...] hakkında

[...]

Hmel'nıts'kıy, Polonyalılar için aşağılayıcı, zararlı ve acınası, kendisi için ise neşe ve mutluluk verici bir zafer kazandıktan sonra askeri avın dizginlerini biraz gevşetti. Kaçaklardan, servet yüklü birçok sızlatanın Kamyanets'e (*Kamaniçe*) gittiğini öğrendiğinde, yanında bulunan bütün Kozak ve Karaç Mirza'nın Tatar ordusuyla birlikte oraya uğramaya niyetlendi. Kamyanets'-Podils'kiy'de (*Kamaniçe*) sefalet ve kıtlığın hüküm sürdüğü yönündeki istihbarata güvenen [Hmel'nıts'kıy], şehrin direniş göstermeden teslim olacağını umuyordu. Eğer bu beklentisi gerçekleşirse, oğlu Tımiş'i Yassı'ya (*Yaş*) düğüne gönderecek, Kamyanets'te (*Kamaniçe*) elde edilecek ganimetle de Tatar ordusunu memnun edecekti.

[...]

Vinnitsia civarından Kamyanets'e (*Kamaniçe*) gitmek üzere bir dönüş yaptılar ve şehre ulaştıklarında Tatar ordusuyla birlikte şehri sıkı bir şekilde kuşattılar. İlk başta [Hmel'nıts'kıy], başarılı olacağından ve bundan büyük bir fayda sağlayacağından emindi. Ancak birkaç hafta geçtikten sonra umudunun nafile olduğunu //v. 119 ön// (sayfanın üstbilgisi: *Hmel'nıts'kıy ve Polonyalılar, 1652 yılı*) fark etti. Bunun üzerine Kamyanets'e (*Kamaniçe*) bir mektup yazdı. Bu mektupta, Batıg'de Korsun'den daha büyük bir zafer kazandığını, Hetman Kalinovskiy'in komutasındaki Polonya ordusunu tamamen helak ettiğini ve Hetman'ın kendisinin kurtulamadığını anlattı. Ayrıca Kraliyet topraklarını ele geçirdiğini ve Polonya'daki sağ kalan sızlataların bir kısmının sağlam kalelerine sığındığını, diğer kısmının ise gözlerini Visla (*Vistül*) ve deniz kıyısına çevirdiğini belirtti. Polonya Kralı'nın da başkentinden Alman topraklarına hızlıca kaçtığını, böylelikle Polonya'yı تنها, askersiz ve toprak bütünlüğünü korumaktan umutsuz bir halde bıraktıklarını dile getirdi. [Hmel'nıts'kıy], tüm bu bilgileri anlattıktan sonra, abluka

altındaki Kamyanets'lilere (*Kamaniçe*) gönüllü olarak teslim olmalarını ve şehrin bütün teçhizatını devretmelerini teklif etti. Ancak can sıkıcı bir cevap aldığında, Kamyanets'i (*Kamaniçe*) daha sıkı bir ablukaya alarak şehri şiddetli top ateşi altında tuttu. Lakin, her şeye kadir Tanrı'nın eliyle kurulan Kamyanets'e (*Kamaniçe*) ciddi bir zarar vermek zordu. Ancak sakinlerine, ölene kadar sürecek bir kıtlık çektirmekten başka bir seçenek kalmamıştı.

Bu sırada Hmel'nıts'kıy, Ukrayna'da Nijın, Romnı, Hadiaç ve diğer şehirlerin civarında konuşlanan Polonya askerlerinin toplanıp Fastiv'a geçtiği ve Kral'ın Visla'dan (*Vistül*) kendisine karşı harekete geçmeye hazırlandığı haberini aldı. Bunun üzerine Kamyanets'ten (*Kamaniçe*) zarar vermeden çekildi. Kiyiv'deki Bilgorodka'ya vardığında Kozak ve Tatar (*satırın üstüne eklenmiş*) ordusunu evlerine saldı.

[...]

Ardından, trompet ve tef çalan askeri mehter eşliğinde Hmel'nıçenko, Yassı'ya (*Yaş*) gümbür gümbür bir teşrifat yaptı. Düğünün birinci, ikinci, üçüncü ve diğer günlerinde, eğlenceli Sırp ve Türk müziği eşliğinde neşeli bir şekilde ağırlandı. Daha sonra Hmel'nıts'kıy'ın yeni geliniyle birlikte Çığırın'a (*Çehrin*) dönmesine izin verildi. Hmel'nıts'kıy, kıymetli misafirlerini sevinçle karşılayarak //v. 119 arka// (sayfanın üstbilgisi: Hmel'nıts'kıy ve Polonyalılar, 1652 yılı) hem iyi bir müttefik hem de güçlü bir dost edindiği için memnuniyet duydu. Bir tarafta ordusuyla Han, diğer tarafta Eflaklılarla Voyvoda dönürü olmuştu.

[...]

//v. 120 ön//

[...]

BÖLÜM 5

Hmel'nıts'kıy'ın, Kalınovskiy'in Batıg'deki mağlubiyeti nedeniyle özel ulaklar vasıtasıyla Kral'dan özür dilemesi, Taç'a hürmetlerini iletmesi, Hmel'nıts'kıy'ın bir hile ve oyun olduğuna dair doğan şüpheler, Hmel'nıts'kıy'ın gönderdiği ulakların Kral'dan elleri boş dönmesi, Polonya'da Hmel'nıts'kıy'a karşı yeni bir savaş için paralı asker ve bunu için gereken mebaliği toplaması gerektiği tavsiyesini Kral'a sunan seym ve seymcikler hakkında

Batiğ'de yukarıda tasvir edilen askeri girişimini ve oğlu Tımiş'in düğününü başarıyla sonuçlandıran Hmel'nıts'kıy, //v. 120 arka// (*sayfanın üstbilgisi: beşinci bölüm ve savaşın beşinci yılı*) Kral Jan Kazimierz'a özel ulaklarla gönderdiği bir mektup aracılığıyla Polonyalıları kandırmaya çalıştı. Mektubunda, Kalınovskiy'in Batiğ'deki mağlubiyeti için özür dileyerek bu mağlubiyetin bilgisi dışında gerçekleştiğini, Kozaklar ile Tatarlar eşliğinde Eflak'a oğlu Tımiş'in düğününe gittiğini Kalınovskiy'e mektupla haber gönderdiğini ve onun yol vermesini rica ettiğini belirtti.

Ancak Hmel'nıts'kıy, Kalınovskiy'in neden bu talebe uymadığına şaşırıldığını, aksine Batiğ'de güvenliği için refakat eden başıbozuk Tatar ordusunu bekleyerek oğlunu sadece geçit serbestisinden değil, su ve havadan da mahrum bırakmaya çalıştığını ifade etti. Bu durumu onur kırıcı bulan oğlu Tımiş'in, refakat eden Tatar ordusu ve Kozaklarla birlikte Polonya ordusuna saldırdığını ve zarar verdiğini yazdı. Hmel'nıts'kıy, bu olayların kendi bilgisi dışında geliştiğini belirterek Kral'dan kendisine kızmamasını rica etti. Mektupta ayrıca Hmel'nıts'kıy, geçmiş yıllarda Polonya Tacı devletine üzülerek başıbozuk ve kana susamış Tatar ordusunu frenlemek için gösterdiği gayreti öne sürerek, kendisi olmasaydı Tatar çapulcuları çoktan Visla'nın (Vistül) ötesinde Polonya'yı yağmalayacağını iddia etti. Kral'dan bu nedenle merhamet ve anlayış beklediğini, aksi halde başka bir hükümdarın himayesine geçmek zorunda kalacağını belirtti. Ancak, Kral Jan Kazimierz ve Polonya senatosu bu mektuba yanıt vermedi. Çünkü mektubu iki yüzlülük ve hile dolu, ayrıca Polonya tahtına hakaret olarak değerlendirdiler.

[...]

//v. 121 ön//

BÖLÜM 6

Hmel'nıts'kıy, bu kez Kral Jan Kazimierz'a yalnızca özür dilemekle kalmayıp, Kalınovskiy'in Batiğ'deki mağlubiyeti konusunda kendini suçlu kabul ederek yeniden ulaklar göndermesi, gönderdiği mektubunda, Küçük Rus''ün geleceğini daha iyi bir akıbete ulaştırmak adına Zboriv ve Bila Tserkva Antlaşmalarını müzakere etmek üzere Kral'ın komiserlerini yollamasını talep etmesi, kendisinin de savaşı ve Tatarlar ile olan ittifakı bitirmeye yönelik vaatlerde bulunması [...]
hakkında

Birkaç hafta sonra Hmel'nıts'kıy, Kral'a mektubunu ulaştırması için ulaklarını gönderdi. Bu mektupta artık Batıg'deki [Polonya ordusunu uğrattığı] mağlubiyet için özür dilemiyor, aksine Kral karşısında suçunu kabul ediyordu. Daha önce kabul edilen Zboriv ve Bila Tserkva Antlaşmalarını yeniden değerlendirerek Zaporog Ordusunun ve bütün Ukrayna-Küçük Rus' halkının geleceğini güvence altına almak adına yapılabilecekleri müzakere etmek üzere komiserlerin gönderilmesini talep ediyordu. Hmel'nıts'kıy, yıllardır süren kanlı savaştan bıktığını belirterek, yalnızca savaşı sonlandırmaya değil, Polonya Tacı'nın isteği doğrultusunda Han ile olan ittifakını da bitirmeye hazır olduğunu ifade ediyordu.

[...]

//v. 121 arka//

[...]

Hmel'nıts'kıy, öfkeyle yandan sallanan kılıcına sarılarak Polonya elçilerine şöyle dedi: “Siz Polonyalılar, size gösterdiğim muhabbeti ve hürmeti görmüyor musunuz? Batıg'de sizi yendikten sonra tamamen yok edip yağmalayabilirdim yahut kalabalık Kozak ve Tatar alaylarını göndererek sizi ta Roma'nın ötesine kadar kaçırabilirdim.”

[...]

//v. 122 arka//

ALTINCI KISIM

ve Hmel'nıts'kıy'ın Polonyalılara karşı savaşının altıncı yılı

BÖLÜM 1

[...] Hmel'nıts'kıy'ın farklı hükümdarlara gönderdiği elçilikler ve dağıttığı vaatler[...] hakkında

//v. 123 ön// *(sayfanın üstbilgisi: Hmel'nıts'kıy ve Polonyalılar, 1653 yılı)*

Dünya yaratılışının 7161 yılında ve Tanrı'nın *(satırın üstüne eklenmiş)* insan kılığında dünyaya inmesinin 1653 yılında, Hmel'nıts'kıy Çığırın'da (*Çehrin*) kalıyordu. Leh ordusunun kendisine karşı harekete geçmeye hazırlandığına dair haberler almıştı. Bu nedenle Polonya ile sınır bölgesindeki Ukrayna şehirlerine bazı alaylarını kışlamaları için

gönderdi. Gönderdiği askerlere dikkatli ve tedbirli olmalarını özellikle tembih etti. Hmel'nıts'kıy, Polonyalılara karşı destek sağlamak amacıyla Çığırın'dan (*Çehrin*) farklı hükümdarlara elçiler gönderdi. Türk Padişahı'na yazdığı mektubunda, Polonya Tacı toprakları ve Kamyanets'-Podils'kiy (*Kamaniçe*) dahil olmak üzere Visla'ya (*Vistül*) kadar olan bölgeleri vaat etti. Büyük Moskova Hükümdarı'na ise değerli hediyeler göndererek ordusunun desteğini talep etti ve Litvanya'nın Polonyalılara yardımını engellemesi için ricada bulundu. Karşılığında, Moskova Hükümdarı'na Polonyalıların defalarca elinden aldığı Siver ve Smolens'k'i vermeyi vaat etti (*NB*). Ayrıca, Hmel'nıts'kıy, Han'a bir sonraki bahar için davet göndermiş; Eflak ve Erdel Voyvodalarına da ordularıyla birlikte baharda Lviv'e gelmeleri için çağrıda bulunmuştu.

[...]

//v. 124 ön//

[...]

BÖLÜM 2

[...] Hmel'nıts'kıy'ın üçüncü kere Kral'ın affına sığınması ve Kral'dan Ukrayna'nın kadim haklarını teyit ricası, Kral'ın buna cevabı, Hmel'nıts'kıy için üzücü, Rakoçi'nin Erdellilerle ittifakı haberi, onların yardımıyla Hmel'nıçenko'nun pohpohlamaları nedeniyle Hmel'nıts'kıy'ın dünürü olan Voyvodayı Eflak'tan kovması [...] Rakoçi, Hmel'nıts'kıy karşısındaki korkusu, Polonyalılarla ittifakı, Hmel'nıts'kıy'a karşı birlikte çıkmaları için tavsiyeleri ve yükümlükleri, Hmel'nıts'kıy'ın bu konuda Bab-ı Ali'yi bilgilendirmesi, Bab-ı Ali'nin Rakoçi'ye karşı buyruğu [...] hakkında

[...]

//v. 124 arka//

[...]

Aynı zamanda Hmel'nıts'kıy, üçüncü kez Hlınıanı'ya, Kral'a kendi ve Zaporog Ordusu adına yazdığı bir mektupla ulaklar gönderdi. Bu mektupta, Kral'ın merhametine sığınarak olup bitenler için Hmel'nıçenko'nun bağışlanmasını ve ordusuyla Ukrayna'yı talan etmekten vazgeçmesini rica ediyordu. Ayrıca, Zaporog Ordusu'nun kadim haklarının, topraklarının ve askeri düzeninin aynen korunmasını ve din mezhebinin

alışagelmiş statüsünde herhangi bir değişiklik yapılmadan kabul edilmesini talep ediyordu. Hmel'nıts'kıy'ın bu mektubu da öncekiler gibi oyun ve hile dolu olarak değerlendirildi ve nasıl bir cevap verilmesi gerektiği üzerine uzun uzun düşünüldü. Sonunda, Kral Hmel'nıts'kıy'a şu şekilde cevap verdi: Kendisine güvenmediğini, Batı'da olduğu gibi Polonya Hetmanlarını hazırlıksız yakalayarak askerlerini ve Tatar ordusunu üzerlerine saldıktan sonra birkaç kez gönderdiği hile dolu talep ve vaatlerini kınadığını ifade etti. Polonya Tacı'na verdiği büyük zararlardan dolayı artık Hmel'nıts'kıy'a inanmasının çok zor olduğunu belirtti. Ancak, oğlunu rehin bırakması ve Tatarlarla olan ittifakını bozması durumunda, suçu Kral Hazretleri tarafından bağışlanabilir dedi.

Hmel'nıts'kıy, Kral'ın bu cevabıyla ilgili düşüncelerini henüz toparlayamadan, Macar Kniezi Rakoçi ve Erdel Voyvodası Radul'dan Hmel'nıts'kıy için istenmeyen, ancak Polonyalılar için arzulanan bir haber aldı. Bu iki hükümdar, kendi aralarında anlaşarak Hmel'nıts'kıy'a olumsuz yaklaşıtlarını bildirdiler. Sebep olarak, Tımiş Hmel'nıçenko'nun Yassı'daki (Yaş) düğünü sırasında, Hmel'nıts'kıy'ın, Türk Bab-ı Ali'sinden Eflak hükümdarlığını alacağını ve Erdel, yani Macar Devleti üzerindeki nüfuzunu kendisi ve oğlu Tımiş aracılığıyla artıracığını dile getirdiğinin duyulmasını gösterdiler.

[...]

//v. 125 ön//

[...]

Rakoçi, durumu daha dikkatli inceledikten sonra Hmel'nıts'kıy'ın kuvvetleri ve Tatar ordusu karşısında duramayacağını fark etti. Bunun üzerine eski küslüğünü bir kenara bırakarak Polonya Krallığı'na yöneldi ve Kral Jan Kazimierz'dan Hmel'nıts'kıy'a karşı yardım etmesini talep etti. Rakoçi, bu desteğin karşılığında Hmel'nıts'kıy'a karşı Tunalı, Sırp ve Eflaklı güçlerle birlikte kendi ordusuyla da yardım edeceğine söz verdi. Macar ordusunun sayısını otuz bin olarak öngören Rakoçi, Hliniani'da Kral Jan Kazimierz'ın yanına gönderdiği elçi aracılığıyla Hmel'nıts'kıy'a karşı mücadele yöntemlerine dair önerilerde bulundu.

Hmel'nıts'kıy, Rakoçi ve Eflaklıların kendisine karşı duyduğu hoşnutsuzluğu Bab-ı Ali'ye bildirdi. Bab-ı Ali, kendisine tabi olan Rakoçi'ye bir ferman göndererek Hmel'nıts'kıy ile savaşa kalkışmamasını ve Hmel'nıts'kıy'ın dünürü olan yaşlı Eflak Voyvodası'nı rahat bırakmasını emretti. Ancak Rakoçi, bu Türk fermanına riayet

etmeyerek Polonyalılarla Hmel'nıts'kıy'a karşı bir ittifak kurmanın peşindeydi. Polonyalılar ise Rakoçi'nin mezkur elçisini uzun süre serbest bırakmadılar ve nasıl hareket etmeleri gerektiği hususunda tereddüt ettiler. Zira Hmel'nıts'kıy'ın arkasında Türk [Padişahı] bulunabilir ve ona yardım edebilirdi.

[...]

//v. 125 arka//

[...]

BÖLÜM 3

[...]

//v. 126 ön//

[...]

Hmel'nıts'kıy bu sırada Ternopil'e vardı. Zboriv'de yakalanan Polonyalı “dil”lerden, Kraliyet Ordusu’nun bulunduğu yeri ve savaşa hazırlık derecesini öğrendi. Ancak, Tatar ordusunu yanında tutamayınca, daha fazla Kozak ve Tatar askeri toplamak amacıyla bütün ordusuyla birlikte geri çekilerek Dnipro’nun (*Dinyeper*) öbür yakasına, Manaçın’a ve Çornıy Ostriv’e geçti. Çornıy Ostriv’den Hmel'nıts'kıy, sanki kendi adına değil de tüm Zaporog Ordusu adına bir arıza ile Kıyiv (*Kiev*) Albayı Anton’u Kral’a gönderdi. Bu arizada, Hmel'nıts'kıy suçunun affını talep ediyor, Kozaklar ise vicdanlarına aykırı bir şekilde Hmel'nıts'kıy ile birlikte ebedi olarak busurman boyunduruğuna girmek yerine, eskiden olduğu gibi Hristiyan bir hükümdar olan Polonya Kralı’na tabi olmayı istediklerini belirtiyordu. Arizada, “Vicdanımız isyan ediyor, çünkü Hmel'nıts'kıy Türklere yalnızca Divan’da evlenme vaadinde bulunmadı; aynı zamanda İslam’ı kabul edeceğine de söz verdi. Bu durumu doğrulamak için Osmanlı Sarayı’ndan bir çavuş bile gönderildi,” ifadeleri yer alıyordu. Hmel'nıts'kıy, yukarıda bahsi geçen elçi olan Kıyiv (*Kiev*) albayına, arizada yazılı olan her şeyi aynen tekrarlamasını emretti.

Bu elçi, Kral’ın obozuna vardı ancak Kral’ın huzuruna çıkarılmadı; Hetman’ın huzuruna kabul edildi. Hetman, Şövalye Danıştay’ını toplayarak gelen arizayı dinledi. Elçiye şu şekilde bir cevap verildi: Hmel'nıts'kıy için değil, ancak Zaporog Ordusu adına Kral’ın şefkatini yeniden göstermesini rica edebilirler. Ancak bu, yalnızca Zaporog Ordusu’nun Hmel'nıts'kıy’ı Kral’ın ellerine teslim etmesi ve Bab-ı Ali’den gönderilen,

Hmel'nıts'kıy'ın şahadetine şahitlik edecek olan çavuşun zapt edilmesi şartıyla mümkün olacaktır.

[...]

Elçi olan Kıyiv (Kiev) Albayı, Hmel'nıts'kıy'ın yanına döndüğünde, yaşananları ve aldığı cevabı detaylı bir şekilde anlattı. Bu anlatım üzerine Hmel'nıts'kıy öfke nöbeti geçirerek hemen Han'a Tatarlar için, Siç'e ise Kozaklar için *(satırın üstüne eklenmiş)* [ulaklar] gönderdi. Kendisi ise Büyük Moskova Hükümdarı'nı Polonyalılara karşı nasıl kışkırtabileceğini düşünmeye başladı.

[...]

//v. 127 arka//

[...]

Şanlı Zaporog Siç'i Kozaklarının, şehirli Kozakların ve Dnipro'nun (Dinyeper) her iki kıyısında bulunan bütün Ukrayna-Küçük Rus'ün Hetmanı,

Zinoviý Boğdan Hmel'nıts'kıy

[...]

//v. 128 ön//

[...]

Böylece, aziz kardeşlerim, korkmayın. Polonyalılar Pospolite ruszenie'den¹⁶⁰ ak köpek kara köpek toplayıp bir de Macar ve Multian¹⁶¹ halklarıyla ittifak yaptılar. Ancak bizim de cesur yüreklerinizin yanı sıra güçlü müttefiklerimiz var. //v. 128 arka// *(sayfanın üstbilgisi: altıncı kısım ve savaşın altıncı yılı)* Han oğlu kalabalık ordusuyla birlikte yanımızda bulunuyor ve Han Hazretlerinin kendisini de bekliyoruz. Ayrıca, Türk Bab-ı Ali'sinden,

---

¹⁶⁰ *Pospolite ruszenie*, Lehçede "genel seferberlik" anlamına gelen, Polonya Krallığı ve Litvanya Büyük Dükalığı'nda, daha sonra da Lehistan-Litvanya Birliği'nde uygulanan, bölgesel ilkelere göre oluşturulan bir soylu milis kuvvetidir. Orta Çağ şövalyeliği geleneğinden türeyen bu sistem, bir tür yerel savunma mekanizmasıydı. Pospolite ruszenie, ilk kez Polonya Kralı III. Kazimierz tarafından yayımlanan statüler ve ayrıcalıklarla resmi hale getirilmiştir. Seferberlik ilanı, kralın emriyle yapıldı ve zamanla çağrılma düzeni değişiklik göstermiştir.

¹⁶¹ *Multian'lar*, Multenia (ya da Muntenia) bölgesinin halkıdır. *Muntenia*, Romanya'nın tarihî bölgelerinden biri olup, Eflak'ın bir parçasıdır. Bazen Büyük Eflak olarak da anılır. Bölge, güney ve doğuda Tuna Nehri, kuzeyde Karpat Dağları ve Moldavya, batıda ise Olt Nehri ile çevrilidir. Olt Nehri, Muntenia ile Oltenia'yı (Küçük Eflak) ayıran doğal sınırı oluşturur.

kalabalık Kırım, Tuna ve Silistre ordularının destek kuvvet olarak geleceğine dair teminat aldık.

[...]

Pereyaslav’da 13 Ağustos 1653 yılında yazıldı.

Bu üniversalin dağıtılmasından sonra, üç hafta içinde Çığırın’a (*Çehrin*) Hmel'nıts'kıy’ın yanına, Dnipro’nun (*Dinyeper*) her iki kıyısından elli bin şehirli Kozak ve dokuz bin Zaporog Kozacı toplandı. Ayrıca Kırım’dan Han’ın büyük oğluyla birlikte ciddi bir kuvvet geldi. Bu manzarayı gören Hmel'nıts'kıy, savaş konusunda yeniden keyif buldu.

Bu arada Rakoçi, Osmanlı’nın tavsiyesine uymayarak Macar ve Multian ordularıyla birlikte Hmel'nıts'kıy’ın dönürü Eflak Voyvodasını tahtından indirmek amacıyla //v. 129 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Hmel'nıts'kıy ve Polonyalılar, 1653 yılı*) harekete geçti.

[...]

BÖLÜM 4

**Hmel'nıts'kıy’ın Bab-ı Ali’ye Rakoçi ve müttefikleri ile ilgili bilgi vermesi,
Hmel'nıts'kıy’ın yanına gelecek Türk kuvvetleri [...] //v. 129 arka// [...],
Polonyalıların Han ile Hmel'nıts'kıy’ın Şargorod’a vardıklarına dair aldıkları
haber ve Polonyalılar arasındaki panik, Kral’ın Han’ın Polonya müttefiklerine elçi
gönderdiği konusunda bilgilendirilmesi, Tatar ve Kozakların planları ve
Polonyalılara karşı Jvanets’e yaklaşımları [...] hakkında**

[...]

O [Hmel'nıts'kıy], Rakoçi’nin Polonyalılarla birleşerek eski Eflak Voyvodasını Voyvodalıktan uzaklaştırdığını, yerine yenisini getirmeye niyetlendiğini, eski Voyvoda’nın ise kendisini hazineyle birlikte Soçava’da kilitleyen askerlerine karşı saldırılar düzenleyerek kaleyi ele geçirmeye çalıştığını Bab-ı Ali’ye bildirdi. Üstelik Rakoçi, Osmanlı hakimiyetinden çıkmak ve haraçtan kurtulmak istiyordu. Roma

Sezari¹⁶² ve Venediklilerle anlaşırca Bab-ı Ali'ye ciddi bir tehdit oluşturabilirdi. Bu nedenle Hmel'nıts'kıy, bunun önünü zamanında kesmek gerektiğini belirterek [Osmanlı] ordusunun //v. 130 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Hmel'nıts'kıy ve Polonyalılar, 1653 yılı*) kendisiyle birleşmek üzere harekete geçirilmesini ve Rakoçi'nin hevesinin kırılmasını Veziriazama tavsiye ediyordu. Hmel'nıts'kıy'ın bu önerisi Bab-ı Ali'nin hoşuna gitti ve Veziriazam, Hmel'nıts'kıy'a, Rakoçi'ye ve Polonyalılara karşı yardım etmek üzere hemen Sultan'ın emriyle Silistre Paşası kumandanlığında Rumeli ve Tatar ordusunu sefere çıkardı.

[...]

//v. 131 ön//

[...]

Kral, Soçava zaferini kendi başarısı olarak görüyordu. Oğluna yardım etmeyen Hmel'nıts'kıy'ın kendisine karşı çıkacağını düşünmüyordu. Savaşı hafife alarak, yanında sayıları sürekli artan Polonya ordusunu ve Rakoçi'nin Macar ordusunu bulundurduğu için, Hmel'nıts'kıy'ı tamamen yok etmek ve Kozaklarla savaşını sona erdirmek amacıyla Jvanets'ten doğrudan Ukrayna'ya gitmeye karar verdi. Ancak Kral'ın bu planı ani bir değişikliğe uğradı. Bar civarında, güya Kırım, Nogay ve Kızılbaş ordularıyla Han'ın bizzat geldiği haberi yayıldı (gerçekte bu yalnızca tek bir Tatar çetesi idi). Kral'ın obozundan bir mil uzaklıkta yiyecek aramak için dikkatsizce ayrılan Polonya horuğvası¹⁶³, Tatarlar tarafından ele geçirildiğinde, bu durum fark edildi. Bunun üzerine Polonya ordugahında beklenmedik bir korku yayıldı. Obozdan çıkarılan ve savaş düzenine sokulan askerler, üç gün boyunca teyakkuzda bekledikten sonra tekrar obozlarına döndüler. Polonyalılar, bu olay üzerine azimle Jvanets'te obozun etrafındaki tamamlanmamış siperleri hızla tamamlamaya koyuldular. Ancak Leh istihbarat grupları, ne bir Kozak ne de bir Tatar “dil”i yakalayabildiler. Buna karşın altı yüz atlı Tatar çetesi Volin'e vararak, güle oynaya Kral'ın obozuna yaklaşıp korku salarak tüm ordugahı alarına geçirdi ve kapattırdı. Bu haberlerin doğruluğundan emin olamayan Kral, durum netleşinceye kadar Jvanets'te beklemeye karar verdi. Ancak birkaç hafta boyunca boş yere oyalanınca, soğuk hava (çünkü artık sonbahardı ve Kasım ayına girilmişti) ve açlık nedeniyle askerler sahra ve siperlerde boşuna ölüyordu. Bunun sonucunda Alman, Polonya ve Macar ordularında isyanlar baş gösterdi. Kral, ordusunu doyurabilmek için

---

¹⁶² Roma Sezari, burada Avusturya İmparatoru anlamına kullanılmaktadır.

¹⁶³ Horuğva, burada askeri birlik olarak kullanılmıştır.

kendi cebinden para harcamak zorunda kaldı. Aynı yerde düşmanla ilgili net haberleri beklemeğe devam ediyordu. Çok geçmeden, bu kez kesin ve hataya mahal vermeyen bir haber geldi: (Bar'da olduğu gibi yanıltıcı bir söylenti değil) Han ve Kozakların kalabalık ordularıyla birlikte //v. 131 arka// (sayfanın üstbilgisi: altıncı kısım ve savaşın altıncı yılı) Şarğorod'a vardıkları öğrenildi. Bu haber, Polonya ordusunda Piliavets', Vinnitsia, Zbaraj ve Zboriv savaşlarında yaşanan korkuyu yeniden canlandırdı.

Bu sefer gönderilen istihbarat grupları, Tatar "dil"lerini yakalamayı başardılar. Bu esirlerden alınan bilgiler doğrultusunda, Kral, Han'ın Rakoçi ile yeni (satırın üstüne eklenmiş) Eflak ve Multenia Voyvodalarını Polonyalılarla ittifaktan vazgeçirmeye çalıştığını öğrendi. Han'ın bu amaçla onlara ulaklarla mektuplar gönderdiği bilgisi de teyit edildi.

Bir sonraki gün, Han'ın mektuplarını taşıyan bir Tatar elçisi oboza getirildi ve böylece haber kesinleşti. Mektuplarda Han, Rakoçi'den iki şey talep ediyordu: Birincisi, Polonyalılarla yaptığı ittifaktan derhal vazgeçmesi; ikincisi, eski Voyvoda'nın Eflak'tan kovulup Kırım'a sürülmesinin sorumlusu olarak onu gördüğü için Han'a haraç ve hediyeler göndermesiydi. Eğer bu talepleri yerine getirmezse, Han, eski Voyvodaya yaptığı gibi Rakoçi'ye de zarar vereceğini ve Erdel'i harabeye çevireceğini açıkça bildiriyordu.

Han, Dnipro (Dinyeper) ve Ukrayna'nın diğer bölgelerinde Hmel'nits'kiy ile birlikte uzun süre oyalandı. Sonbaharın gelişiyle birlikte, kışa hazırlık olarak askerlerine kalın kojuhlar¹⁶⁴ giydirdi. Ardından Şarğorod'da kendini güçlü bir şekilde hatırlattı ve her taraftan kuşatıp güçlü bir taarruz gerçekleştirme niyetiyle Kral obozuna yaklaşmaya başladı.

[...]

//v. 132 ön//

[...]

Hmel'nits'kiy hep suskun kaldı, sanki Han'ın yanında yokmuş gibiydi. Çünkü Han'ın bütün mektupları Polonyalıların eline geçti. Bütün bunlar, Kamyanets'-Podils'kiy (Kamaniçe) yakınlarındaki Jvanets'te, Aralık ayının ilk günlerinde Kraliyet ordusunun

---

¹⁶⁴ *Kojuh*, iç kısmı kürklü, koyun derisinden yapılan genellikle beyaz renkli geleneksel bir Ukrayna üst giysisidir. Genellikle kış aylarında giyilir, nakış, deri şeritler, püsküller ve çeşitli aksesuarlarla süslenirdi. Belden sıkı olup bazen oldukça uzun olan bu kürk manto, düz sırtlı ve ayrıktır olma üzere iki ana türde üretilirdi. Kojuh, Ukrayna genelinde çeşitli bölgelerde kullanılmışsa da, özellikle Dnipro (Dinyeper) Nehri'nin orta kesiminde, Sol Yaka Ukrayna'sında, bozkır bölgeleri ile Polissia'da yaygındı. En çok Kozak Hetmanlığı döneminde popüler olmuştur.

siperlere kapanmasıyla meydana geldi. Bu sırada Han, Hmel'nıts'kiy'a danışarak Leh ordusuna karşı büyük bir taarruz yapmaya karar verdi. Çünkü ele geçirilen “dil”lerden, yaz aylarında seksen bine ulaşan Kraliyet ordusunun sayısının ciddi şekilde azaldığını öğrendi. Bir kısmı soğuk ve açlıktan hayatını kaybetmiş, bir kısmı ise obozdan kaçmıştı. Obozda kalanlar ise öylesine bitap düşmüştü ki sağdılar, ama esen rüzgârda bile ayakta duramayacak hâldeydiler. Yazın on beş bin olan piyade sayısından geriye en fazla dört bin kişi kalmıştı. Daha önce de değinildiği gibi, rüzgârda savrulan birer değnek misali halsiz ve zavallıydılar; ellerinden fazla bir şey gelmiyordu. Bu durumun farkında olan Polonyalılar, hayatta kalma konusunda tamamen ümitsizliğe kapıldılar ve savaşı antlaşmayla bitirmeye karar verdiler. Etraflarını daire şeklinde kuşatan Tatar ve Kozak ordularını görerek, muharebeye hazır hâlde askerlerini dizdiler ve dragomanı Tatar ordusuna göndererek antlaşma teklifinde bulundular. //v. 132 arka// (sayfanın üstbilgisi: altıncı kısım ve savaşın altıncı yılı)

BÖLÜM 5

[...] Kozaklar için tam ve eksiksiz Zboriv Antlaşmasının korunması şartıyla Kamyanets'-Podils'kiy'de (Kamaniçe) ve Jvanets''te akdedilen sulh [...]hakkında

[...]

//v. 133 ön//

[...]

Aynı yere varıp nazikçe selamlaştıktan sonra Han tarafı, Polonyalılara şartlarını sıraladı. Birincisi: Kral'ın Han'a dört yıllık haraç ödemesi. İkincisi: Polonyalıların bu sulhu ve antlaşmayı bozmayacağı garantisi olarak Kırım'da rehin durumda dört senatör bırakması. Üçüncüsü: Han'ın emeği ve bu savaş için harcadığı meblağların karşılığı olarak Han'a ve Tatar ordusuna Polonyalı esirlerin teslim edilmesi. Dördüncüsü: Zboriv Antlaşmasının bozulmadan ve ihlal edilmeden sonsuza dek geçerliliğinin korunması; bundan sonra //v. 133 arka// (sayfanın üstbilgisi: altıncı kısım ve savaşın altıncı yılı) değiştirilmesi, kaldırılması ve kısıtlanması için herhangi bir sebebin ortaya çıkarılmaması.

[...]

Polonya komiserleri, Kral'dan aldıkları çervinets'lerle¹⁶⁵ Han komiserlerinin avuçlarını doldurup tatlı dille konuşarak Han'ın taleplerini azaltmayı başardılar. Polonyalılardan rüşvet alan komiserlerin önerisiyle Han, daha az rehin ve hediyeye razı oldu; Polonyalı esirleri de belirli bir tutar karşılığında serbest bırakacağına söz verdi. Ancak Zboriv Antlaşmasının tam ve eksiksiz korunması konusunda Kozaklarla birlikte sonuna kadar direnmeye kararlıydı. Bu şart yerine getirilmezse sulh da akdedilemezdi.

[...]

Polonya komiserleri, Han komiserleriyle birlikte //v. 134 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Hmel'nts'kıy ve Polonyalılar, 1653 yılı*) Jvanets' Antlaşmasını akdettiler ve Kozaklar için Zboriv Antlaşmasının tam ve eksiksiz korunacağını teyit ettiler. Kral obozuna vardıklarında, üzüntü içindeki birçok sızlata ve asker arasında Jvanets' Antlaşmasının zararlarına dair dedikodular yayılmaya başladı. Zira Hmel'nts'kıy'ın, Ukrayna sınırlarını Visla'ya (*Vistül*) kadar genişletmesine müsaade edilmişti.

[...]

BÖLÜM 6

[...] Han'ın Polonya'daki sonraki hareketleri hakkında

[...]

//v. 134 arka//

[...]

Hmel'nts'kıy da Han'ın arzusu üzerine Kozak ordusunun bir kısmını Han'ın yanında bıraktı ve Jvanets' Antlaşmasını bozacak hiçbir harekete mahal vermemesini sıkı sıkıya tembihleyerek Han ile vedalaştıktan sonra bütün ordusuyla birlikte Ukrayna'ya döndü. Oraya Noel'den önce varınca ordusunu evlerine saldı, kendisi de Han'ın muhabbetinden şüphe duymayarak Çığırın'da (*Çehrin*) kaldı.

Han, yanında bırakılan Kozaklarla birlikte Podillia (*Podolya*) ve Ukrayna (*iki kere yazılmış ve üstü çizilmiş*) hudutlarında yerleşti ve Kral'ın Jvanets' Antlaşmasını yerine getirmesini bekledi. Altı hafta sonra bunun gerçekleşmediğini ve Kral'dan herhangi bir teminat alamadığını görünce, Kral'ın Jvanets' Antlaşmasını iptal edip yerine getirmeye niyeti olmadığı sonucuna vardı. Bunu göz boyama ve hakaret olarak değerlendirerek

---

¹⁶⁵ bkz. *Çervoniy*

kendisi de Jvanets' Antlaşmasını bozdu ve şimdiye kadar tamamen yerle bir olmayan Podillia'yı (*Podolya*) ateş ve kılıçla harabeye çevirdi.

BÖLÜM 7

[...]

Polonyalılar, beklemek şöyle dursun, //v. 135 ön// (sayfanın üstbilgisi: Hmel'nıts'kıy ve Polonyalılar, 1653 yılı) devletlerinin Dnipro'nun (*Dinyeper*) her iki kıyısında yer alan, ünlü ve büyük bir kısmını oluşturan, kalabalık Kozak-Rus' nüfusuna sahip Küçük Rus'ü kaybederek yabancı kalacaklarını en kötü rüyalarında bile görmemişlerdi. Bütün bunlar, bu anlatımda sıkça adı geçen Zaporog Ordusu'nun ve tüm Ukrayna'nın Hetmanı Boğdan Hmel'nıts'kıy yüzündendi. Kırım Hanı da Hmel'nıts'kıy ile hoş başlayan ittifakının sona erme vaktinin yaklaştığını tahmin edemiyordu. Jvanets'te devam eden sulh müzakerelerine ne Hmel'nıts'kıy ne de temsilcileri katıldı. Polonyalılar buna seviniyordu, çünkü Hmel'nıts'kıy tarafından herhangi bir engel, hile ya da düzeltme yapılmıyordu. Üstelik Han'ın Hmel'nıts'kıy'a fazla önem vermediğini umarak, ilerleyen süreçte güç kazandıklarında Hmel'nıts'kıy ve Ukrayna'ya nasıl davranacaklarını planlıyorlardı. Ancak Hmel'nıts'kıy her noktada tedbirini aldı ve Polonyalıları ustalıkla kandırdı.

[...]

BÖLÜM 8

Batiğ'de Tatarlardan Hmel'nıts'kıy aracılığıyla satın alınan Polonyalı esirlerden fidye alınması, //v. 135 arka// (sayfanın üstbilgisi: altıncı kısım ve savaşın altıncı yılı)
Hmel'nıts'kıy'ın onlara nutuk vererek Çığırın'dan (*Çehrin*) Polonya'ya dönmelerine izin vermesi ve dönüş yolunda karşılaştıkları felaketler hakkında

[Hmel'nıts'kıy] Jvanets'ten Çığırın'a (*Çehrin*) ulaştığında, Batiğ'de Tatarlardan Hmel'nıts'kıy tarafından satın alınan esirlerin fidyesi olarak Polonya'dan gönderilen üç yüz altmış sekiz bin dövülerek işlenmiş thaler bulundu. Çünkü Hmel'nıts'kıy, Çığırın'dan (*Çehrin*) Jvanets'e ve Podillia'ya (*Podolya*) sefere çıkmadan önce Polonyalılarla pazarlık etmiş ve fidye parası toplamak üzere tüm Polonyalı esirleri Polonya'ya geri göndermişti. Ancak, güvence olarak Çığırın'da (*Çehrin*) en seçkin elli kişiyi rehin bırakmıştı. Polonyalılardan fidye parasını aldıktan bir hafta sonra, rehineler için bir ziyafet düzenledi ve sözünü yerine getirerek hepsini Polonya'ya dönmekte serbest bıraktı.

[...]

YEDİNCİ KISIM

Hmel'nıts'kıy ve Küçük Rus''ün hareketleri, yedinci yıl

Bu kısım; Han'ın Polonyalılarla yapılan Jvanets' Antlaşmasını bozduğunu, Hmel'nıts'kıy ile dostluğunu sona erdirdiğini, Hmel'nıts'kıy'ın ise Han'a karşı düşmanca bir tutum sergilediğini [...] anlatmaktadır.

BÖLÜM 1

Dünya yaratılışının 7162 yılında, Tanrı'nın oğlu Kurtarıcı İsa'nın sözünün yayılışının ise 1654 yılında - ki o zaman Paskalya'nın harfi büyük siyah Д ve vrutsilito¹⁶⁶ altı idi - Avrupa memleketimizde meşhur, Polonya devletinde ise ona ciddi zarar veren bir değişiklik oldu. Bu da Küçük Rus''ün egemenliğinden ayrılması ve Tatarların topraklara büyük bir ziyan vermesiydi. Kırım Hanı, kalabalık ordusuyla (yukarıda bahsedildiği gibi) Polonya Kralı'nın Jvanets' Antlaşmasını yerine getirmediğini gördü ve bu konuda kendisine herhangi bir bilgilendirme yapılmadı. Bu nedenle Ukrayna ile Polonya arasındaki hudutta bulunan ordugâhından kalkarak Polonya'nın içlerine girdi. Han, Lviv'e yaklaşıncı tüm Polonya, Volin' ve Polissia bölgelerine çok sayıda Tatar çetesi gönderdi ve Hmel'nıts'kıy'ın yanında bıraktığı Kozakların da bu çetelerle birlikte gitmesini emretti. Hetman Hmel'nıts'kıy'ın sıkı sıkıya verdiği emre sadık kalarak (Polonyalıları karşı Jvanets' Antlaşmasını bozacak hiçbir harekette bulunmamalarını), Han'ın isteğini yerine getirmeyi reddettiler. Han'ın yanında kalmalarının sebebinin yeni akdedilen sulhu bozmak değil (*satırın üstüne eklenmiş*), yalnızca Han'ın hayatını muhafaza etmek olduğunu belirttiler. (Kozakların cevabı yerinde olsa da) Han, bu yanıtı hoşlanmadı ve öfkesini uygun bir zamana kadar kalbinde sakladı. Han'ın gönderdiği bölükler ise rüzgar gibi hızlı //v. 137 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Moskova ile ittifakı ve Litvanya'nın yağmalanması, 1654 yılı*) atlarıyla kimsenin direnciyle karşılaşmadan Lüblin ve Zamostia'nın ötesindeki Küçük Polonya'dan geçerek Pripyat' ve Pina nehirlerine kadar ilerlediler. Bu

---

¹⁶⁶ *Vrutsilito* (eski Doğu Slavcasından вѣ рѣчѣ лѣто — “elde yıl”) eski bir sözlü hesaplama yöntemidir. Bu yöntem, haftanın günlerini ayların sayısına göre belirlemek ve yılı parmaklar ile özel tablolar yardımıyla hesaplamak için kullanılırdı. Hesaplama aracı olarak ise ellerin avuç içleri ve Kilise Slavcasındaki yedi harf (A, B, Г, Д, E, S, 3) kullanılır. Bu harfler, ayın belirli günleri ve belirli eklemelerle kesin bir ilişki içindedir.

akından önce hiç yıkım görmeden refah ve bolluk içinde yaşayan Luts'k ve bütün Polissia'yı ateş ve kılıçla harap ettiler. O bölgedeki Hristiyan halkından birçok kişiyi busurman ellerine esir düşürdüler; hatta kale kumandanını, Kassovskiy isimli sızlatanın misafirleri ve çalgı takımı da dahil olmak üzere tüm düğününü bile esir aldılar.

Saha Hetmanı Pototskiy, Polonya Devleti'nde ciddi yıkımlara yol açan bu beklenmedik hareketlerden *(satırın üstüne eklenmiş)* haberdar olunca, yakınında bulunan iki Sapiga'nın horuğvalarıyla birlikte Tatar bölüklerini takip ederek tüm esirleri geri almalarını emretti. İlk başta Sapiga'lar bu konuda şanslıydı; birkaç Tatar çetesini tamamen yenerek tüm esirleri kurtardılar. Ancak sonrasında ya tedbirsizliklerinden ya da aşırı güvenlerinden dolayı daha büyük bir Tatar kuvvetiyle, hatta belki de Koş'un ordusuyla karşılaştılar ve bu sefer kendileri kuşatılıp tamamen mağlup oldular. Tatar bölükleri (hepsi olmasa da) Han Koş'una dönerken, beraberlerinde çok sayıda esir, Polonya, Polissia ve Volın' ganimetlerini de götürdüler. Han, Kral'a haber vermeden, Jvanets' Antlaşması'nda belirtilen hediyeleri talep etmeden ve herhangi bir yanıt beklemeden Polonya'dan ayrılarak Ukrayna ve Kırım'a yöneldi. Ele geçirdiği büyük miktarda Polonya ve Litvanya ganimeti onu oldukça memnun etmişti. Han'ın Polonya'dan Ukrayna'ya dönüşü sırasında, Hmel'nits'kiy tarafından yanında bırakılan tüm Kozaklar, Han ve Tatarlardan giderek artan düşmanlık ve husumet hissettikleri için olası bir çatışmadan kaçınmak amacıyla gece vakti Polissia'ya çekildiler. Bu durum Han ve Tatarları öfkeliendirdi. Kozakların dostluklarının *(satırın üstüne eklenmiş)* ardında bir hinlik olduğunu düşünüp Ukrayna'dan Kırım'a giderken halka büyük zarar verdiler. Yalnızca birçok köyü değil, birkaç küçük ve savunmasız şehri de yalan yere yemin ederek ele geçirdiler ve ardından yerle bir ederek //v. 137 arka// *(sayfanın üstbilgisi: yedinci kısım ve Hmel'nits'kiy'in hareketinin yedinci yılı)* sakinlerini kılıçtan geçirdiler. Hmel'nits'kiy, Han'ın Polonya'dan dönüşünü beklediğinden, Küçük Rus'un tüm şehir ve köylerine, Polonya'dan gelen Tatar kuvvetleri Ukrayna'dan geçene kadar insanların daha güvenli yerlere sığınmaları gerektiğini bildiren mektuplar yolladı. Ancak dikkatsiz halk, Hetman Hmel'nits'kiy'in uyarılarına fazla kulak asmadığı için büyük bir felaketle karşı karşıya kaldı. Çünkü, yukarıda da bahsedildiği gibi, Tatarlar Polonyalı esirleri ve bol miktarda ganimeti ellerinde tutarken, Ukrayna'da daha fazla esir peşinde değillerdi. Bunun yerine, ölüm saçarak insanları ve evlerini ateşe veriyorlardı. Hmel'nits'kiy, bu haberleri duyduğunda ve kendi gözleriyle gördüğünde derin bir üzüntü ve acı hissetti. Çünkü Han,

beklediğinin aksine dostluğunu düşmanlığa çevirmiş ve Ukrayna'ya büyük bir zarar vermişti.

Han'ın Ukrayna'dan ayrılıp تنها bozkırlara ilerleyerek Kırım'a doğru geçmesinden kısa bir süre sonra, Polonya'dan dönen ve Han'ın yanından ayrılan Kozak *(satırın üstüne eklenmiş)* askerleri Hmel'nıts'kıy'ın yanına geldiler. Bu Kozaklar, Litvanya'nın içine giren on beş bin kadar sağlam Tatar askerinin, yüklü ganimetleriyle birlikte Kiyiv'den (Kiev) geçmek zorunda olduğunu haber verdiler. Bunu duyan Hmel'nıts'kıy, Tatarların Ukrayna'ya verdikleri zararın bir nebze de olsa intikamını alma fırsatını yakaladığı için sevindi. Hemen Siç'e gitmelerine izin vermediği, kışlamak için Çığırın (*Çehrin*) civarındaki evlere yerleşen dokuz bin Zaporog Kozacı'nı yanına aldı. Bunlara ek olarak üç bin taze gönüllü asker daha topladı ve hızla Mejıgor'daki Bilgorodka'ya doğru yola çıktı. Mejıgor yakınlarında Tatar ordusuyla karşılaşp muharebeye girişti ve Tanrı'nın kudretiyle onları hezimete uğrattı. Yenilgi o kadar ağırdı ki, en fazla on Tatar askeri sağ kurtularak bu felaketin haberini Han'a ulaştırabildi. Hmel'nıts'kıy, Tatarların ganimetinin savaşa katılan Kozaklar arasında paylaşılmasına izin verdi. Polonyalı ve Litvanyalı esirleri serbest bırakarak memleketlerine gönderdi. Bununla birlikte, sağ yakalanan bin beş yüz //v. 138 ön// *(sayfanın üstbilgisi: Moskova ile ittifakı ve Litvanya'nın yağmalanması, 1654 yılı)* Tatar arasından on bir Mirza ve önde gelen liderler de dahil olmak üzere en seçkin beş yüz kişiyi kendine ayırdı. Geri kalan [Tatar] esirlerini ise askerlerine bıraktı. Bu zaferin ardından Çığırın'a (*Çehrin*) döndü ve daha önce bahsi geçen Kozakları Zaporog Siç'ine gönderdi. Bu olayların ardından, Tatar ordusunun düşmanlığa meyilli tavrı ve yaşanan gelişmeler nedeniyle Hmel'nıts'kıy'ın Han ve tüm Kırım ile arası bozuldu.

BÖLÜM 2

Hmel'nıts'kıy'ın Siç'teki Zaporog Kozaklarına, Moskova Hükümdarı'nın himayesine girmeyi düşündüğünü bildiren mektubu ve Zaporog Kozaklarının buna verdikleri yanıt hakkında

[...]

//v. 139 ön//

[...]

Kısa bir süre önce, geçen Pılıp orucunda¹⁶⁷, Nikita Harlampiyev isimli bir Çarlık asilzadesi, akrabalarını busurman esaretinden kurtarmak için Moskova başkentinden Kırım'a gidiyordu. Bu sırada Zaporog Siç'ine de uğrayarak bizden dokuz altına üç Tatar satın aldı.

[...]

//v. 139 arka//

[...]

BÖLÜM 3

[...] Hmel'nıts'kıy, starşına ve sıradan Kozakların Pereyaslav'da bu pakt üzerine yemin etmesi [...] hakkında

[...]

//v. 140 ön//

[...]

Hmel'nıts'kıy, Tatar kardeşliğini ve dostluğunu neden reddettiğini, tüm Küçük Rus' ve Zaporog Ordusu ile birlikte neden güçlü Ortodoks hükümdarı, bütün Rusya'nın nur saçan Çarı Oleksiy Mihayloviç'in himayesine girmeyi arzuladığını açıkladı.

[...]

//v. 141 arka//

[...]

BÖLÜM 5

Hmel'nıts'kıy'ın, Moskova'ya askerlerin ve Küçük Rus''ün kadim hak ve özgürlüklerini yazılı bir belgeyle tasdik etme ricasıyla gönderdiği elçileri ve bu ricanın yerine getirilmesi [...] hakkında

Hmel'nıts'kıy, bütün Küçük Rus' ve Zaporog Ordusu ile birlikte bütün Rusya'nın nur saçan hükümdarının himayesine girdikten sonra Çıgırın'da (*Çehrin*) kaldı ve orada bir darbe almamak için Kırım ve Polonya'yı gözetliyordu.

[...]

//v. 142 ön//

---

¹⁶⁷ *Filip zapustı* bkz.

[...]

Hmel'nıts'kıy, starşına, albaylar ve bütün Zaporog Ordusu'na verilen ilk Hükümdarlık belgesi

[...]

Komşu ülkelerden Zaporog Ordusu'na, Hetman Boğdan Hmel'nıts'kıy'a ve tüm Zaporog Ordusu'na elçiler gelmeye başladığında, biz büyük hükümdar olarak, Hetman'ın bu elçileri kabul etmesine ve gerektiğinde serbest bırakmasına müsaade ediyoruz. Ancak, bu elçilerin hangi ülkelerden geldiklerini, neyle ilgili görüşmeler yaptıklarını ve nasıl bir yanıtla geri gönderildiklerini derhal biz büyük hükümdara yazılı olarak bildirmenizi istiyoruz. Eğer biz büyük hükümdara karşı art niyet taşıyan bir elçi olursa, bu kişinin orduda tutuklanmasını ve yine derhal biz büyük hükümdara haber verilmesini emrediyoruz. Ayrıca, biz Çar Hazretlerinin (*satırın üstüne eklenmiş*) fermanı olmadan, Türk Sultanı ve Polonya Kralı'yla herhangi bir münasebete girmemeniz gerekmektedir.

[...]

//v. 145 arka//

[...]

BÖLÜM 7

[...] Kral'ın Türkler ve Han'a gönderdiği mektuplar ile oradan aldığı olumlu yanıtlar hakkında

[...]

Polonya Kralı Jan Kazimierz, ülke içindeki beyler arasındaki anlaşmazlık ve karışıklık devam ederken, Moskova ve İsveç'ten kendisine doğru esen soğuk rüzgarları hissetti. Devletini ve Polonya Tacı'nı çöküşten kurtarmak amacıyla elçilerini Türk Bab-ı Ali'ye ve Kırım Hanı'na gönderdi. Bu girişimden özellikle Kırım Hanı'ndan olumlu yanıt aldı. Han, Polonya Kralı hazinesine olan borcunu öder ve hiçbir koşulda Han'ı terk etmeyeceğine yemin ederse, Kraliyet ordusuyla birlikte Hmel'nıts'kıy'a ve Rusya Çarlığı'na karşı yürütülecek savaş planlarında Kral'a destek vermeye hazır olduğunu belirtti.

//v. 146 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Moskova ile ittifakı ve Litvanya'nın yağmalanması, 1654 yılı*)

BÖLÜM 8

[...] Polonya ile Kırım arasında yeni ittifakın oluşması, anlaşılan şartlar üzerine karşılıklı yemin edilmesi ve Polonyalıların Han'a ödemesi gereken ödenek, eski Han'ın vefatı ve yenisinin seçilmesi, Hmel'nıts'kıy'ın yeni Han'a eski dostluğu yenileme isteğini götüren elçilik göndermesi ve Polonyahlar bu dostluğu satın aldıkları için bu elçiliğin başarısızlığı [...] hakkında

[...]

Kral'ın elçisi Yaskolskiy Kırım'dan döndükten sonra, Polonya'ya Hmel'nıts'kıy ile sona eren dostluğun ardından Polonya Tacı'yla ittifakın tescili için Han'ın elçisi Soliman Ağa (*Süleyman Ağa*) geldi. Bu elçi, uzun törensel selamlamalara girmeden Han adına Kral'a ittifaka hazır olduğunu ilettili. Ancak birincisi, Kral'ın Han'a kaliteli para olarak, hatta dövölerek işlenmiş thaler bile olabilir, altı yüz bin altın ödemesi konusunda ısrar ediyordu. İkincisi ise Kral'ın ve Polonya-Litvanya Birliğı'nin süresiz dostluk ve ittifak yemini etmesini, Kral'ın Kırım'a, Han'ın da Kral'a asla savaş açmayacağına dair söz vermesini talep ediyordu. Kral buna çok sevindi //v. 146 arka// (*sayfanın üstbilgisi: yedinci kısım ve Hmel'nıts'kıy'ın hareketinin yedinci yılı*) ve kendi asil makamı adına şahsen (satırın üstüne eklenmiş) yemin edeceğini, Polonya-Litvanya Birliğı adına ise Başpiskopos Gnejniski'y'a yemin ettireceğini bildirdi.

Han, Polonyalılarla ittifak akdedildikten sonra, ordusuyla birlikte Kral'a düşmanlarına karşı yardım etmeyi taahhüt etti. Kral ise önceki paktlara uygun olarak Han'a verilmesi gereken hediyeleri ve borçlarını ödeyeceğini söyledi. Han, bu ödemeleri teslim almak üzere Kamyanets'-Podils'kıy'a (*Kamaniçe*) adamlarını gönderecekti. Aynı zamanda, paktlara göre, taraflardan biri diğerini dikkate almadan bir barış antlaşması akdedemeyecekti. Bu ittifak kapsamında, Macar Kniezi Rakoçi, Multian ve Eflak Voyvodalarının da Kral'a yardım edecekleri kararlaştırıldı. Han elçisinin gitmesine müsaade ederken, Kral yemin etti ve Han'ın yeminini almak için Yaskolskiy'i tekrar Kırım'a gönderdi. Yaskolskiy aracılığıyla yukarıda bahsedilen borçlanılan meblağ da Han'a iletildi. Ancak, Tvardovski'y'ın 125. varakta belirttiğine göre, Yaskolskiy Eflak'a vardığında eski Han'ın vefat haberini aldı. Bunun üzerine, Eflak'ta kalıp Kral'a bilgi gönderdi. Kral ise yeni Han'ın gönderdiği hediyeleri kabul ettikten sonra, eski Han tarafından onaylanan antlaşmayı tasdik edeceğini ve Kral ile dostluğunu yeminle doğrulayacağını umarak, Yaskolskiy'in mutlaka Kırım'a gitmesini emretti. Beklendiğı

gibi de oldu; Kırım'da idareye gelen yeni Han, Kırım kumandanlarının tavsiyesine ve Kral'ın isteğine uyarak, Polonya Kralı ile eski Han'ın kabul ettiği şartlarda dostluk kurmaya meyilli olduğunu gösterdi. Kalga Sultan, Han'ın bütün şartları kabul ettiğini belirten bir mektup yazarak Kral'a iletti. Yeni Han, Yaskolskiy'i Bağçesaray'da bekleterek İstanbul'a gidip horuğvasını ve Hanlık beratını almaya koyuldu.

[...]

//v. 147 ön//

[...]

O sırada kış bastırdı. Hmel'nts'kıy, Polonyalıların elçi Yaskolskiy aracılığıyla yeni Han ve bütün Kırım ile yeni bir ittifak kurduklarını kesin olarak öğrenince, eski dostluğunu yenileme ricasıyla kendi elçisini yeni *(satırın üstüne eklenmiş)* Han'ın yanına gönderdi. Han, İstanbul'dan Kırım'a dönerken bu elçiliği yolda kabul etti. Kırım'a vardığında ise Kırım'ın önde gelenleriyle bu konuyu istişare etti. Mecliste, Kozaklarla olan eski ittifaktan ziyade, Polonyalılarla kurulan yeni ittifaka kesinlikle *(satırın üstüne eklenmiş)* sadık kalma kararı alındı. Çünkü meclis öncesinde Polonya elçisi Yaskolskiy, Han'a ve Kırım yöneticilerine yüklü miktarda değerli hediyeler sunmuştu. [Han,] bu ittifakı teyit etmek için Yaskolskiy'in Kırım'dan ayrılmasına izin vermeden önce, kendi özel ulaşı aracılığıyla Kral'a ittifakı tasdik eden bir mektup gönderdi. Ayrıca, Bucak ordularını Kuya Bey'in, Kırım ordularını ise Kalga Sultan'ın kumandasında Çerniğovtsi'ye doğru ilerlemeye sevk etti. Polonya Hetmanlarına da ordularıyla birlikte hareket eden Tatar kuvvetleriyle birleşmek için hazır olmalarını tavsiye ediyordu

[...]

//v. 154 ön// *(sayfanın üstbilgisi: Polonyalıların Han ile ittifakı ve Ukrayna'nın Polonyalılar tarafından yağmalanması, 1655 yılı)*

SEKİZİNCİ KISIM

Hmel'nts'kıy'ın savaşının ve Küçük Rus'teki olayların sekizinci yılı

BÖLÜM 1

Han'ın Hmel'nts'kıy'a elçi göndermesi, Han'ın koyduğu şartlar ve arabuluculuğu, Hmel'nts'kıy'ın Han'ın elçisini rezil ederek Kırım'a geri yollaması, [...]

Polonyalıların yardımına gelen Tatar orduları, hem Polonyalılara hem de Ukrayna'ya zarar veren gezen tayfaları, Polonyalıların Hmel'nıts'kıy'dan korkusu, Hmel'nıts'kıy'ın Drıjopil'de kuşatılması, Ohmativ civarındaki iki günlük muharebe, o yılın şiddetli ayazları ve Hmel'nıts'kıy'ın ordusuyla oradan Bila Tserkva'ya çekilmesi, Polonyalılardan ayrılan ve ganimetiyle Kırım'a dönen Tatar askerleri, tekrar gelen ve Ukraynalı esirler için boş yere ödeme alan diğer Tatar askerleri, daha önce bahsi geçen Drıjopil' muharebesiyle ilgili eklemeler ve Ukrayna'nın öbür tarafında Boğun'un yendiği Tatar bölükleri ve daha fazlası hakkında

Canlı her şeyin yaratılışının 7163 yılında, Tanrı'nın doğuşundan ise 1655 yılında, yeni Kırım Hanı daha önce de söylediğim gibi Polonyalılarla yeni bir ittifak kurdu. [Yeni Han] Polonyalılardan oldukça değerli hediyeler aldı ve ilk olarak muhabbetini, Hmel'nıts'kıy'ı Moskova ile ittifaktan vazgeçirerek arabuluculuk yapıp onu Polonyalılarla barıştırmak ve tekrar Polonya Kralı'nın himayesine girmesini sağlamak suretiyle gösterecekti. Fakat yaptığı arabuluculuk kaba, saygısız ve abesti. Bu nedenle bir sonuca varılamadı ve elçisi Kırım'a rezil edilerek geri gönderildi. Han'ın arabuluculuğu ve şartları aşağıdaki gibiydi. Daha önce Hmel'nıts'kıy'ın söz konusu elçisi //v. 154 arka// (sayfanın üstbilgisi: sekizinci kısım ve Hmel'nıts'kıy'ın savaşının son sekizinci yılı) Kırım'dan uğurlandığında, yeni Han ona eşlik etmesi için Hmel'nıts'kıy'a özel ulağını bir mektupla birlikte gönderdi. Bu mektupta, Hmel'nıts'kıy'a aşağıdaki şartları kabul ederek eskisi gibi Polonya Tacı'yla ittifak kurmasını öneriyordu: 1. Hmel'nıts'kıy'ın derhal Moskova'dan ayrılması ve Moskova askeri yöneticilerini ve subaylarını teslim ettikten sonra, Han'ın tüm Kozak ve Tatar ordusuyla birlikte Moskova'ya karşı savaş açması; 2. Kral'a katılıp bundan böyle başka hiçbir hami kabul etmemesi; 3. Ukrayna'dan kovulan sızlatanın geri dönmesi için yardım etmesi; 4. Hmel'nıts'kıy'ın on binden fazla kayıtlı Kozak askerine sahip olmaması.

Hmel'nıts'kıy bu şartları kabul etmezse, Han tüm Tatar ordusuyla derhal ona saldıracak ve diğer milletler önünde ismini rezil edecekti.

[...]

Tatarlar, Polonyalılarla //v. 154 ön// (sayfanın üstbilgisi: Polonyalılar ve Tatarlarla ve Ukrayna'nın yağmalanması, 1655 yılı) Uman' civarında birleştiler. Ordunun başında merhum

Han'ın oğlu bulunuyordu ve sayıları kırk bine ulaşıyordu. Ancak Polonyalıların çıkarlarını değil, kendi çıkarlarını gözetiyorlardı. Ukrayna'da, ta Dnipro'ya (*Dinyeper*) kadar esir ve ganimet toplamak için keşif birlikleri gönderdiler. Polonya obozunda ise yalnızca Tatar ordusunun küçük bir kısmı bırakıldı. Bu durum Polonyalıların zoruna gidiyordu, ancak yapacak bir şey yoktu; o keşif birliklerinin geri dönmesini beklemeden, yanlarında kalan Tatar askerleriyle birlikte Uman'e doğru harekete geçtiler. O sırada Polonyalılar, Hmel'nıts'kıy'ın yirmi bin kişilik Kozak ordusuyla yağmalanan Ukrayna'yı Polonyalılardan korumak için Ohmativ'e geldiği haberini aldılar. Bu haber büyük bir korkuya neden oldu. Ancak Polonya Hetmanı, askeri moralini kaybetmeden obozundan ayrıldı. Uman' yakınlarında ordusuna arkasından gelmesini emretti ve kendisi, yükümsüz Tatar ordusuyla birlikte Hmel'nıts'kıy'a karşı koymak için önden ilerledi. Hmel'nıts'kıy'a aniden bozkırın ortasında, Ohmativ'den dört versta uzaklıkta, Bavı (*Bağva*) Nehri'nin ovasında saldırdı. Yirmi iki topuyla [Hmel'nıts'kıy] obozunun büyük bir kısmına ağır kayıplar verdirdi.

Leh ve Tatar ordusu, oboza sineklerin bala uçtuğu gibi saldırdığında, Hmel'nıts'kıy hemen safhalarına çekidüzen verdi ve obozundan Polonyalılara yoğun bir top ve küçük ateşli silah ateşi açtı. Diğer taraftan, Uman'den ordusunun bir kısmıyla Boğun geldi ve Polonyalılara ve Tatarlara ağır kayıplar vererek aniden arkadan saldırdı. Bu saldırı sonucunda yaklaşık üç bin düşman askerini öldürdü (*satırın üstüne eklenmiş*) ve Hmel'nıts'kıy'dan ele geçirilen topları ve obozu geri aldı. Boğun'un beklenmedik baskını ve Polonyalılarla Tatarları uğrattığı bu yenilgi, onları hem korkuttu hem de kıskırttı. Bunun üzerine tüm güçleriyle Boğun'a saldırdılar. Ancak Boğun'un yanındaki askerler son derece marifetli ve eğitilmiş olduklarından, Lehler ve Tatarlar onları alt edemedi. O sırada Hmel'nıts'kıy, arkadan saldırarak Boğun'un verdiği zararın iki katını düşmana yaşattı. Polonyalılar bu saldırıyı engellemeye çalışsalar da başarılı olamadılar ve Hmel'nıts'kıy, sonunda Boğun ile birleşmeyi başardı.

[...]

//v. 155 arka//

[...]

Ondan sonra, bu dondurucu soğukta bozkırda kalıp savaşmak ve Polonyalılarla Tatarların daha sıkı bir kuşatma oluşturmalarını beklemek zor ve elverişli değildi. Bu yüzden [Hmel'nıts'kıy], bir sonraki gece iyice toparlanarak oboz ve ordusuyla Bila

Tserkva'ya geri çekildi. Leh ve Tatar obozundan çatışarak geçtikten sonra, Polonyalılar ile Tatarların hiçbir engeline takılmadan Bila Tserkva'ya ulaştı. Yukarıda bahsedildiği gibi, burada yakınında Kozak ve Moskova orduları hazır bulunuyordu. Onlarla birleşince Hmel'nıts'kıy'ın morali yeniden yükseldi ve eğer Polonyalılar ile Tatarların kendisine karşı çıkacağını duyarsa (*satırın üstüne eklenmiş*), tekrar savaşa hazırlanmaya başladı. Ancak bazı Tatar birlikleri, Leh obozuna dönmeden esirleriyle birlikte //v. 156 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Polonyalılar ve Tatarlarla ve Ukrayna'nın yağmalanması, 1655 yılı*) Kırım'a gitti. Bazıları ise aynı şekilde, esirleriyle birlikte Drijopil' kıyamından sonra Leh obozuna döndü. Polonya Hetmanı, Tatar komutanlarına, kendi başlarına hareket ederek obozdan ayrılmaları ve ganimet ile esir toplamaları konusunda sitem etti ve suçu onlara yükledi. Hetman'ın bu sözlerine öfkelenen Tatarlar, Polonyalıları tamamen bırakarak, Ukrayna'dan topladıkları ganimetlerle birlikte Kırım'a döndüler. Bu askerlerin yerine, Mehmet Giray Mirza'nın komutanlığında yeni bir Tatar ordusu geldi. Bu ordu, Polonyalıları ya Tatarlarla birlikte hemen Kozaklara karşı saldırımları gerektiğini ya da Tatarların emeğinin karşılığı olarak Ukrayna'dan esir toplamalarına izin vermeleri gerektiğini söyledi. Ancak Drijopil' savaşı sırasında Polonyalıların çoğu ya Kozaklar tarafından öldürülmüş, ya soğuktan donmuş, ya yaralanmış ya da büyük sıkıntılar içinde ve atsız kalmıştı. Bu nedenle, yeni gelen taze Tatar ordusuyla savaşa devam edemiyor, Dnipro'ya (*Dinyeper*) kadar Ukrayna içine ilerleyemiyorlardı. Bunun üzerine Polonyalılar, Tatarların savaşta verdikleri emeğin karşılığı olarak Ukrayna'dan esir toplamalarına izin verdiler ve kendileri de belli bir süre dinlenmek için evlerine çekildiler. Hmel'nıts'kıy da o kış Polonyalıları saldırmadı, onlara ve tüm ordusuna dinlenme fırsatı tanıdı.

Kral Jan Kazimierz, Kozaklarla Drijopil' savaşına girmeyecekti. Karakışın dondurucu soğukları hüküm sürüyordu ve Kral, öncelikle son zamanlarda küçülen ve önceki savaşlardan bitkin düşen ordusunun dinlenmesini istiyordu. Aynı zamanda, bu süre içinde askeri sistemini düzeltme fırsatı bulabilirdi. İkincisi, Hmel'nıts'kıy'ın Tatarlarla arasının bozulduğunu ve kendisinin ise Tatarlarla ittifak kurduğunu bildiği için, Tatarların Hmel'nıts'kıy'ın üzerine yürüyeceğini düşünüyordu. Ancak diğer Hetmanlar ve Polonya beyleri, Kral'ın bu düşüncesini farklı yorumladılar ve Tatar ordusuyla birlikte hareket etmekten memnuniyet duyular. Bu yüzden, Kral'ın iznini beklemeksizin ve onun bilgisi dışında, kendi inisiyatifleriyle Polonya ordusunu Ukrayna'yı yağmalamaya ve Hmel'nıts'kıy'ın gücünü yok etmeye yönlendirdiler. Ukrayna'ya ve aynı zamanda

kendilerine nasıl zarar verdiklerini, Drijopil’’de Hmel’nıts’kıy’a karşı nasıl mücadele ettiklerini yukarıda bu bölümde anlatmıştım. Ancak burada //v. 156 arka// (*sayfanın üstbilgisi: sekizinci kısım ve Hmel’nıts’kıy’ın savaşının son sekizinci yılı*) eklemek istiyorum ki, Drijopil’’de gerçekten de Hmel’nıts’kıy az kalsın yeniliyordu. Çünkü bu kadar büyük bir Polonya ordusunu beklemiyordu ve Tatarların Polonyalıların yardımına yetişeceğini düşünmüyordu. Bu olasılıkları göz önünde bulundurmadan, yalnızca yirmi beş bin kadar askerle, Moskova ordusuyla birlikte sefere çıktı. Yukarıda belirtildiği gibi, Polonyalıları mevcut kuvvetleriyle mağlup edebileceğini umuyordu. Fakat Drijopil’’de hiç beklemediği bir şekilde yüz bin kişilik Polonya ve Tatar ordusu tarafından her yandan sarılınca, onları püskürtmeye çalışırken iyice yoruldu ve ardından kışın dondurucu soğuklarını iliklerine kadar hissetmek zorunda kaldı. Yukarıda da belirtildiği gibi, eğer Boğun Uman’’den askerleriyle yardıma yetişmeseydi (Uman’’den Ohmativ ve Drijopil’’e kadar mesafe altı mil), Hmel’nıts’kıy’ın bu yoğun düşman saldırısı karşısında kendisini ve ordusunu kurtarıp kurtaramayacağı bilinmezdi.

Hmel’nıts’kıy, ordusuyla birlikte Drijopil’’den Bila Tserkva’ya vardığında, Polonyalıların yanına yeni Tatar birliklerinin katıldığını ve Polonyalıların bu dondurucu soğuklarda Tatarların Ukrayna’da esir toplamalarına izin verdiklerini öğrendi. Bu felaketin önüne geçmek ve esir toplamak üzere Ukrayna’nın dört bir yanına dağılan Tatar bölüklerine karşı koymak için on bin seçkin taze Kozak askerini, başlarında Bratslav Albayı cesur Boğun ile birlikte gönderdi.

Boğun, bölgeyi avucunun içi gibi bildiğinden, askerleriyle birlikte Bila Tserkva’dan esir yüklü olarak dönen Tatar bölüklerinin yolunu kesmek için belirli noktalara yerleşti. Bu Tatar bölükleri, Çudniv, Kotelnia, Kodnia, Kormın ve daha uzak bölgelerden Voroniy ve Uman’ yakınlarındaki ordugahlarına geri dönmeye çalışıyordu. Ancak aniden Boğun’un tuzağına düştüler. Öncesinde yağma konusunda şansları yaver gitmişti, fakat bu kez talihleri tersine döndü. Yalnızca ganimetlerini kaybetmekle kalmadılar, aynı zamanda ya kılıçtan geçirildiler ya da Kozakların esiri oldular. (“Dil”lerin verdiği bilgilere göre) sekiz buçuk bin kişiden ancak beş yüzü ordugahına ulaşabildi. Geriye kalan sekiz bin Tatar, Boğun’un elinden kurtulamadı; bunlardan iki bin elli altısı sağ yakalanarak Bila Tserkva’daki Hmel’nıts’kıy’a gönderildi. Hmel’nıts’kıy, bu esirlerden beş yüzünü //v. 157 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Polonyalılar ve Tatarlarla ve Ukrayna’nın yağmalanması, 1655 yılı*) Çar Hazretlerine hediye olarak Moskova’ya yolladı, ellisini kendine ayırdı ve kalanını Boğun ile ordusuna dağıttı. Öte yandan, Polonne’de ve daha uzakta

bulunan diğer Tatar bölükleri, ellerindeki ganimetlerle birlikte ordugahlarına sağ salim dönebildi, çünkü onları durduracak kimse yoktu. Polonyalılar ise Hıristiyan vicdanlarını bir kenara bırakıp masum vatandaşlarını busurman esaretine terk ederek Drijopil' yenilgisinin mahmurluğuyla evlerinde derin bir uykuya dalmışlardı.

BÖLÜM 2

Hmel'nıts'kıy'ın esaretinden fidye ödeyerek kurtulan Tatarlar, Hmel'nıts'kıy'ın Kırım yöneticilerine anlatmaları için onlara çektiği nutuk, Tatarların Kozaklarla ilişkilerini bozma ve Polonyalılarla dostluk kurma konusundaki pişmanlıkları hakkında

Hmel'nıts'kıy, Çığırın'dan (*Çehrin*) Drijopil' savaşına çıkarken, 1654 yılında Mejığır'de esir düşen ve beş yüz on bir kişiden oluşan Tatar esirlerine, fidyelerini bulup getirmeleri gerektiğini söyledi. Onlara, fidyelerini sağlayarak kendisini Kırım'dan Çığırın'a (*Çehrin*) altı hafta içinde ulaştırmaları emredildi. Bunu yapmak istemeyenlerin ise Moskova'ya yollanacağını bildirdi. Moskova esaretine düşme ihtimali karşısında dehşete kapılan Tatarlar, derhal Hmel'nıts'kıy ile pazarlığa giriştiler. Daha önce bahsi geçen on bir Mirza ve komutanların her biri iki yüz biner thaler, diğer beş yüz Tatar ise kişi başına üç yüz thaler fidye vermeyi kabul etti. Bu paraları temin etmek üzere, Hmel'nıts'kıy'ın izni ve kefaletiyle Kırım'a elli er ve iki Mirza gönderildi. Hmel'nıts'kıy, Drijopil' kıyımından Çığırın'a (*Çehrin*) varana kadar bu fidye meblağının Kırım'dan yola çıkmasını sağladı, çünkü Polonya ve Ukrayna'dan topladıkları ganimetlerle zenginleşen Tatarlar için bu miktarı toplamak zor değildi. Drijopil' savaşının ardından Boğun'un Tatar bölüklerini bozguna uğratmasının ardından //v. 157 arka// (*sayfanın üstbilgisi: sekizinci kısım ve Hmel'nıts'kıy'ın savaşının son sekizinci yılı*) Hmel'nıts'kıy, yeni yakalanan Tatarlarla birlikte Çığırın'a (*Çehrin*) ulaştığında, önceden fidyesi gönderilen Tatarları serbest bıraktı ve Kırım'a gitmelerine izin verdi. Ayrıca Boğun'un ele geçirdiği elli Tatar için, her biri sekiz yüz thaler karşılığında fidye getirilmesini emretti. Kısa süre içinde bu fidye de Kırım'dan gönderildi ve Hmel'nıts'kıy, bu esirleri de serbest bıraktı. Ayrıca serbest kalan Tatar esirlerine, Han ve diğer Kırım beylerine Kozaklarla yapılan savaşlarda Polonyalılara destek vermemeleri gerektiğini iletmelerini söyledi. Eğer bu uyarıyı dikkate almazlarsa, Hmel'nıts'kıy'ın Tanrı'nın yardımıyla Kozak ordusu ve müttefikleriyle birlikte Kırım'a saldıracağını ve Bağçasaray, Kozlov (*Gözlev*), Kefe ve diğer Kırım şehir ve kalelerinde Hıristiyan horuğvalarını açacağını bildirdi. Hmel'nıts'kıy'ın esaretinden fidye ödeyerek

kurtulan Tatarlar, bu mesajı Kırım’a ilettiklerinde, Kırım halkında bir korku ve çekince oluştu. Kozaklarla savaşma cesaretleri kırıldı, eski merhum Han’a, Kozaklarla yollarını ayırdığı için sitem ettiler ve yeni Han’ın Polonyalılarla dostluk kurmasına dış bilemeye başladılar. Tatarlar, Hmel’nıts’kıy ile ittifak halinde geçirdikleri yedi yıl boyunca hiçbir savaşta Polonyalılardan bu kadar zarar görmediklerini itiraf ediyorlardı.

BÖLÜM 3

Hmel’nıts’kıy ile İsveç Kralı Gustav arasında Polonyalılar için zararlı mektuplaşma ve hediyeleşme hakkında

[...]

//v. 158 arka//

[...]

Hmel’nıts’kıy bu tümgenerali yanında bir hafta misafir etti ve her gün onun şerefine mükellef ziyafetler düzenledi. Ardından, ona birçok değerli hediye vererek, memleketine Kral’a götürmesi için zengin hediyeler karşılığında teşekkür mektubuyla birlikte selamete uğurladı. Karşılık olarak, bu tümgeneral vasıtasıyla Hmel’nıts’kıy’a üç tane seçkin Türk atı gönderildi. Bu atlar gümüş çerçeveli saf altın Türk eyerleriyle donatılmış, yastıklı, bol altın işlemeli, kan kırmızısı kadife çapraklarla süslenmiş ve zengin saf altın Türk koşum takımlarına sahipti. Her biri üç yüz thaler değerindeydi. Ayrıca, ustalıkla yapılmış yaldızlı gümüş çerçeveli üç yeniçeri manda boynuzu, üç kayış, vişne renkli kadifeyle örtülü ve altın ile ince işçilikle süslenmiş Kozak mermi kutularıyla birlikte her biri yüz elli thaler değerinde üç gayet değerli yanıçarka da hediyeler arasında bulunuyordu.

[...]

//v. 163 arka//

DOKUZUNCU KISIM

ve onuncu yıl

[...] Poltava Albayı Puşkar ile anlaşmazlığın başlamasını, Han ile yeni ittifakı ve Viğovskiy’in ihanet etme niyetini anlatıyor

[...]

//v. 164 arka//

[...]

BÖLÜM 2

[...] Hmel'nıts'kıy'ı dizginlemesi için Kazimierz'in Han'a gönderdiği elçi [...] //v.

165 ön// *(sayfanın üstbilgisi: Polonyalıların İsveç'e karşı çoklu ittifakı ve diğer olaylar, 1656 yılı)*

hakkında

[...]

Polonya (satırın üstüne eklenmiş) Kralı Jan Kazimierz, Opol' Kniezliği'nden Polonya sınırlarından uzaktaydı. Bu sırada Polonya konfederatları, İsveç'e karşı birleşerek kendisine eski teveccühlerini iade ettiklerini bildiren bir mektup gönderdi. Ancak, bu teşebbüsün önünde Kozakların engel oluşturmaması için Kral, Kırım Hanı'na bir elçi göndererek Hmel'nıts'kıy'a karşı ordusuyla birlikte sefere çıkmasını rica etti. Han'dan, Hmel'nıts'kıy'ı zaptetmesini ve eskisi gibi onu Kral'ın himayesine sokmasını istedi. Tabii ki hediyeşiz gelmeyen bu elçiliğı kabul eden Han, ordusuyla birlikte Hmel'nıts'kıy'a karşı harekete geçti. Çığırın'a (*Çehrin*) yaklaştığında Hmel'nıts'kıy'a haber göndererek şu şartları sundu: Eskisi gibi Polonya Kralı'nın önünde boyun eğmeli ve //v. 165 arka// *(sayfanın üstbilgisi: dokuzuncu kısım ve akıl almaz dokuzuncu yıl)* Han ile birlikte Kral'a, İsveç'e karşı yardım etmelidir. Ancak bu şekilde, işlediğı suçlar affedilebilir. Hmel'nıts'kıy ise Han'ın bu teklifine aldırış etmedi, çünkü Kozak ordusunu savaşa hazır tutuyordu. Bu nedenle Han'ın elçisini eli boş geri gönderdi. Han, muhtemelen bu hareketiyle kendini aşağılanmış hissetti. Ancak, Hmel'nıts'kıy'ın esaretten serbest bıraktığı Tatarlar aracılığıyla gönderdiği mesajı da hatırlıyordu: Eğer Kırım'a saldırmayı düşünürse, Kozak ordusuyla birlikte Han'ı bizzat Kırım'da ziyaret edecekti. İkinci olarak da Hmel'nıts'kıy'ın yanında güçlü bir Kozak ordusunun hazır bulunduğunu bildiğı için ona saldırmaya cesaret edemedi.

[...]

//v. 174 ön//

ONUNCU KISIM

ve onuncu yıl

[...]

//v. 184 ön//

[...]

BÖLÜM 9

[...] Hmel'nıts'kıy'ın Kozak ordusunu Taşlık'a çıkarılması [...] hakkında

[...]

//v. 184 arka//

[...]

Zaporog Ordusu'nun sayısız askeri mücadeleleriyle yıpranan Hetman Hmel'nıts'kıy, 1657 yılında sakin bir tutum sergiledi ve Polonyalılara savaş için herhangi bir bahane vermedi. Ancak Polonyalılar, ona olan öfkelerini dindiremediler. Bu yüzden, İsveç'e karşı savaşırken Kırım Hanı'na yalvararak ve rüşvet vererek, onu ordusuyla Ukrayna'ya gidip Hmel'nıts'kıy'a karşı savaşması için ikna ettiler. Han, muhtemelen şahsen sefere çıkmadı, ancak altmış binin üzerinde Kırım ve Bilğorod askerini Ukrayna'ya gönderdi. Ancak Hmel'nıts'kıy, bu tehdidi önceden öğrenerek, düşmanın Ukrayna'ya girmesini engellemek için Taşlık bölgesine kesin bir emir verdi. Bratslav Albayı Boğun'un komutasında, toplarla donatılmış otuz bin kişilik bir Kozak ordusunu öncü birlik olarak gönderdi. Kırım ve Bilğorod orduları, Kozakların savaşa hazır olduğunu duyunca, Taşlık'a on mil kala geri çekildiler. Elleriinde hiçbir ganimet olmadan dönen bu kuvvetler, bir daha Ukrayna'ya sefer düzenlemeye cesaret edemediler.

[...]

//v. 188 arka//

[...]

BÖLÜM 11

[...]

//v. 189 ön//

[...]

[...] Vıǵovs'kıy'ın Hetmanlıǵa seçilmesi [...] hakkında

[...]

//v. 190 arka//

[...]

Vıǵovs'kıy ile ilgili kısa bilgi

[...]

Bu bozgunda [Jovti Vodı'da] bazıları hayatını kaybetti, bazıları ise Vıǵovs'kıy da dahil olmak üzere sağ olarak Tatar ordusunun eline düştü. Ölümcül bir tehlike içinde olduğunu hisseden Vıǵovs'kıy, Tatar esaretinden kurtulabilmesi için Hmel'nıts'kıy'ın ayaklarına kapanarak yalvardı ve bu iyiliğın karşılığını fazlasıyla ödeyeceğine söz verdi. Hmel'nıts'kıy, onu tanıdığı için, görev bilinci ve yalvarışına karşılık olarak, ancak hepsinden önce Hristiyanlık sevgisinden hareketle, Vıǵovs'kıy'ı bir Tatardan cüzi bir miktara satın aldı. Rivayetlere göre, onu yaşlı ve iş göremez bir beygir karşılığında takas ettiğı söylenir. Ardından Vıǵovs'kıy'a kendisine sadık kalacağına dair yemin ettirdi ve onu Genel Kâtip¹⁶⁸ makamına getirdi.

[...]

//v. 194 ön//

[...]

BÖLÜM 14

[...] Vıǵovs'kıy'ın Puşkar'a karşı çıkma niyeti ve Kırım Hanı ile yeni ittifakı [...] hakkında

[...]

---

¹⁶⁸ *Genel Katip*, XVII.-XVIII. yüzyıllarda Ukrayna'daki Hetmanlık yönetiminin en üst düzey memurlarından biri olup, Hetman hükümetinin yazışmalarını ve diplomatik işlerini yürüten yetkiliydi. Genel Katip, Genel Askeri Katipler Odası faaliyetlerini yönetir, yabancı elçileri kabul eder, uluslararası antlaşma şartlarının hazırlanmasına katılır ve diplomatik yazışmaları yürütürdü. Ayrıca, devlet mührünü muhafaza etme yetkisine sahipti. Yabancılar tarafından Şansölye olarak da adlandırılırsa da görevlileri itibarıyla Reisülküttabı andırmaktadır.

Kendini ihanete hazırlayan Vışovs'kıy Poltava Albayı Puşkar'ı dizginlemeye niyetliydi, üstelik Zaporog Kozaklarından verdikleri yazılı cevaplarına istinaden dostluk muamelesini *(satırın üstüne eklenmiş)* beklemiyordu, bu yüzden hemen özel ulağı ile merhum Hetman Hmel'nıts'kıy ile kurduğı gibi kadim ittifak ve dostluğı tekrar kurmak için Kırım Hanı'na ulaştı.

Han Vışovs'kıy'ın bu arzusuna çok sevindi, Vışovs'kıy'ın bütün isteklerine ve bütün askeri ihtiyaçlarına ordularıyla birlikte destek vereceğini, Vışovs'kıy'ın her istediğinde yardım etmeye hazır olduğunu söyleyerek Vışovs'kıy'ın ulağını hiç bekletmeden hemen yolladı. Han'ın bu cevabından emin olan Vışovs'kıy, rakibi Puşkar'ı nasıl yatıştırabileceğini ve kendine nasıl çekebileceğini düşünmeye başladı.

[...]

ON BİRİNCİ KISIM

Hmel'nıts'kıy'ın Polonyalılarla savaşının başlamasının on birinci yılı

[...] Tatarların Kozaklardan korkusunu [...] anlatıyor

BÖLÜM 1

[...] Han'ın korkusundan dolayı Polonyalıları, Kozakları yok etme konusunda ikna etmeye çalışması ya da Kral'ın, Kozakların Han ve ordusuyla birlikte Moskova'ya karşı savaşmasını emretmesini istemesi hakkında

[...]

Kırım Hanı, Kozaklardan duyduğu korku nedeniyle, //v. 197 ön// *(sayfanın üstbilgisi: Polonyalıların İsveç ile davranışı ve saire, 1658 yılı)* Kral'ı, Kozaklarla savaşarak onları ortadan kaldırmaya ikna etmeye çalışıyordu. Aksi takdirde, Kral'ın, Kozaklara Tatarlarla birlikte Moskova'ya karşı savaş açmalarını emretmesini istiyordu. Böylece, Moskova'nın Polonya topraklarına verdiği zararların intikamı alınmış olacaktı. Doğası gereğı savaşa meyilli olan Kırımlılar, başka bir şekilde var olamazlardı. Ancak Han'ın bu talepleri ve gerekçeleri boşa çıktı, çünkü çok geçmeden, daha önce de belirtildiğı gibi, Vışovs'kıy, Han ile arzuladığı ittifakı ve kardeşliğı yeniden canlandırdı.

[...]

//v. 197 arka//

[...]

BÖLÜM 3

[...] Tatar ordusunun çağırılması ve Puşkar'ın ordusunun Juki'da bozguna //v. 198 ön// (sayfanın üstbilgisi: Vıgovs'kıy'ın Poltava'lı Puşkar ile savaşı, 1658 yılı) uğratılması, Puşkar'ın öldürülmesi ve Vıgovs'kıy'ın Rusya Hükümdarına ihanet etmesi hakkında

[...]

//v. 199 ön//

[...]

Büyük Rusya orduları hazırlanıp, Romodanovski ile birlikte Ukrayna'ya geldiler.

O sırada Hetman Vıgovs'kıy, ağır bir şekilde sefere hazırlanan orduları beklemeyip, Puşkar ve Barabaş'tan, öldürdükleri Sırpların intikamını almak ve onları dizginlemek isterken, Kırım Hanı'nın yanına özel ulağını gönderdi ve ondan hızlı hareket eden süvarileri talep etti. Bu talep üzerine, Karaç Bey komutasındaki on bin kişilik Tatar ordusu Vıgovs'kıy'ın yanına, Çığırın'a (*Çehrin*) geldi. Bu olay, Paskalya'dan sonraki dördüncü hafta gerçekleşti. Vıgovs'kıy, o dönemde Dnipro'nun (*Dinyeper*) her iki yakasından altmış bin kişilik bir Kozak ordusu topladı. İsa'nın Miracı'ndan hemen önce, Tatar ordusuyla birlikte Dnipro'yu (*Dinyeper*) geçerek, yukarıda bahsedilen Tatar kuvvetleriyle birleşti ve Puşkar ve Barabaş'a karşı Poltava'ya doğru harekete geçti.

Bu süreçte Vıgovs'kıy, Dnipro'nun (*Dinyeper*) her iki yakasından altmış bin kişilik Kozak ordusunu topladı. İsa'nın Miracı'ndan¹⁶⁹ önce Tatar ordusuyla birlikte Dnipro'yu (*Dinyeper*) geçerek, bahsi geçen Tatar kuvvetleriyle birleşip Puşkar ile Barabaş'a karşı Poltava'ya doğru ilerledi.

[...]

---

¹⁶⁹ İsa'nın Miracı, Hristiyanlıkta, İsa'nın göğe yükselmesidir. Bu olay, İsa'nın dirilişinden 40 gün sonra gerçekleşmiştir. Mirac, İsa'nın bedeninin göğe yükseldiği ve Tanrı'nın sağ tarafında oturduğu bir anı temsil eder. Hristiyanlıkta bu olay, dirilişten yani Paskalya'dan 40 gün sonra, Perşembe gününe denk gelen büyük bir bayram olarak kutlanır.

//v. 199 arka//

[...]

31 Mayıs Telsis sonrasında, Pazartesi günü Tatar ordusunu Sokoliaçıy Bayrak'ta bıraktıktan sonra, [Vıgovs'kıy] bütün orduyla Poltava'ya doğru yola çıktı. Jukivkıy Bayrak'ın arkasında Poluzorye Ovası'nı geçip, orada Hmel'nıts'kıy'a ait iki ücretli Alman piyade alayını yerleştirdi, kendisi Poltava yakınlarına doğru yürüdü.

[...]

//v. 200 ön//

[...]

Mümkün olduğunca hızlı bir şekilde Tatar ordusunun yanına yetişti. Orada, Sokoliaçıy Bayrak'tan bütün Kozak ordusuna katıp, daha önce bahsedilen Alman *(düzeltilmiş)* alaylarıyla birlikte tekrar Puşkar'ın zaptettiği *(düzeltilmiş)* obozuna koştu. Burada Almanlar, Puşkar'ın Haydamaklarının değnekleriyle dövülerek rezil oldular. İki alay, Haydamaklara karşı duramayarak, bu tek Haydamak alayından büyük bir utanç içinde kaçtılar. Vıgovs'kıy'a verdikleri hizmet karşılığında herhangi bir kazanç beklemeden, Çığırın'dan (*Çehrin*) geçerek Alman memleketine doğru gittiler. Vıgovs'kıy ise, Kozaklar ve Tatarlarla birlikte, obozuna yerleşmiş Puşkar'ın safları bozulmuş askerlerine güçlü bir saldırı düzenledi. Ciddi bir çatışma sonucunda, Puşkar'ı yendi ve tamamen yok etti. Dört bir yana dağılanları orada kılıçtan geçirdi.

[...]

Vıgovs'kıy, Poltava'da Haziran'ın birinden dördüne kadar kaldıktan sonra, Cuma günü oradan ayrıldı. Poltava'dan ayrılmadan önce, Karaç Bey'in Tatarlarla birlikte Kırım'a gitmesine ve emeğinin karşılığı olarak Poltava povit'inden esir toplamasına izin verdi. Tatarlar, yüklü miktarda ele geçirdikleri esirleri, Stasivtsi'nin civarında bulunan Poluzorye'ye getirdiler. Buradan Vorskla'nın arkasına ve ileriye Kırım'a çıkmayı planlıyorlardı. O zaman Poltava'daki Kozak ordusu //v. 200 arka// *(sayfanın üstbilgisi: on birinci kısım ve Hmel'nıts'kıy'ın savaşının on birinci yılı)*, Vıgovs'kıy'a biraz ses yükselterek, Tatarların elinden esirleri almaları için müsaade aldılar. Bu müsaadeye istinaden, birkaç bin yiğit delikanlı atlara binip, mezkur Poluzorye'ye Tatarların yanına vardılar. Kozaklar, Tatarların esirleri serbest bırakmalarını istediler. Eğer bunu yapmazlarsa, kardeşliği

bozacıklarını söylediler. Bunu duyan ve korkan Tatar ordusu, bütün esirleri serbest bıraktı ve Kırım'a eli boş döndü.

[...]

Onlar [Romodanovskiy'in komutanlığındaki Moskov ordusu], Prılukı civarında üç hafta kadar kaldılar. Vığovs'kıy bunu öğrenince, nurlu Rusya Hükümdar'ına yazarak, Kozak ve Tatar ordularıyla rakibi Puşkar'ı yendiğini, Tatarların Kırım'a gitmesine izin verdiğini ve Büyük Rus' ordusunun artık ihtiyaç duyulmadığı için, Hükümdar'ın emriyle Ukrayna'dan ayrılıp memleketine dönmesi gerektiği bilgisini verdi.

[...]

Sonra Vığovs'kıy, yalan virüsünü kaptıktan sonra, yolsuz hıyanet hastalığına yakalandı. Polonya Tacı'na meylederken, elçileri vasıtasıyla Kral Jan Kazimierz'a, Puşkar'ın hakkından başarılı bir şekilde geçtiğini ve sonra ne yapmayı planladığını bildirdi. Kırım'dan ilk kuvvetten (*satırın üstüne eklenmiş*) daha fazla Tatar askeri çağırdı ve Dnipro'nun (*Dinyeper*) her iki kıyısında bulunan Kozak alaylarıyla birleşerek, tekrar Çığırın'a (*Çehrin*) doğru yürüdü. Meryem'in ölümünden sonra, Lubnı'dan geçerken, nurlu Hükümdar'ına açık bir şekilde ihanetini gösterdi. Çünkü Çar devletine hudut kasabası Kahl'noye ya da //v. 201 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Vığovs'kıy'ın ihaneti ve Hadiaç komisyonu, 1658 yılı*) Kamiennoye'ye saldırdı. Yerel halka neredeyse zarar vermeden o kasabayı ele geçirdi.

[...]

//v. 203 arka//

[...]

O sırada Varva'da bulunan Hulianıts'kıy'a, Vığovs'kıy tarafından Tatar ordusu gönderildi. Bu ordu, ansızın Romodanovskiy'in güçlerine saldırarak, ordusuna ciddi bir zarar verip korku saldı. Bu nedenle, Romodanovskiy canından olma korkusuyla Varva'dan Lohvıtsia'ya geri çekildi. Bu yolda büyük zorluklar çekerek, Hulianıts'kıy, Kozak ve Tatarlar tarafından büyük asker kaybı yaşatılarak, 2 Aralık gece saatlerinde yeni Hetman Bezpalıy ile güç bela Lohvıtsia'ya girdiler.

[...]

BÖLÜM 4

**[...] Varşova konvokasyonu, [...] //v. 204 ön// [...] Polonyalıları gelen üç haber, ikisi
üzücü, biri ise Viğovs'kıy'dan gelen, Taç'ın himayesine girdiğini, Poltava'daki
Puşkar'ı yendiğini bildiren sevindirici haber hakkında**

[...]

//v. 204 arka//

[...]

Polonya Tacı'na hakkını beyan etmekte ısrarcı olması durumunda, Moskova'ya karşı savaş açılmasına karar verildi. Kırım Hanı, mektubuyla Polonya Tacı lehine Kozaklarla anlaştığını ve onlarla birlikte Moskova'ya karşı savaşmak istediğini bildiriyordu. Bu sefere Polonyalıların da katılmasını çağırıyordu. Üstelik, Kral'ın sarayına, bütün Hıristiyanların düşmanı olan ve yaradılıştan Ruslara karşı öfkeli Türk [Padişahı] da yazıyordu. Moskova ligini demirle kesilmesini öneriyordu. Ayrıca, Polonyalıların aynı anda hem Türkle hem de Moskov'la dostluk etmelerinin mümkün olmadığını söylüyordu. Polonyalıların, Moskova ve Türk olmak üzere bu iki dostluğu akıl terazisine koyup, en lazım olanı seçmelerini ve yakında kendisine cevabını bildirmelerini istiyordu.

[...]

//v. 207 arka//

[...]

Viğovs'kıy'a, Ruslara karşı uzun zamandır savaşmak isteyen Tatar ordusuyla olan ittifakı [yazılı olarak] akdetmesi gerektiğini bildiren bir yazı gönderildi. Çünkü bu ittifak, Polonyalıların Ruslarla yapacakları savaş için gerekli olacaktı.

[...]

//v. 208 ön//

BÖLÜM 6

**Zaporog Kozaklarının Viğovs'kıy'a, yaptığı ihaneti yüzüne vurarak yazdıkları
hakkında**

[...]

//v. 208 arka//

[...]

Saygıdeğer Viğovs'kıy Bey, eski Hetmanımız!

[...]

//v. 209 ön//

[...]

Vatanımızın çöküşüne sebep olmamak için, Hmel'nıts'kıy tarafından Tatarların esaretinden Jovti Vodi'da satın alınacağına, Kırım'da sıkı kelepçelere vurulmuş bir şekilde kalsaydın!

[...]

//v. 209 arka//

[...]

Zaporog Ordusunun ordugâhından

8 Aralık 1658 yılı

Pavlo Homon, Koşovıy Otamanı

Zaporog Ordusunun

bütün ileri gelenleri ve sıradan askerleri

ile birlikte

[...]

//v. 211 ön//

ON İKİNCİ KISIM

Hmel'nıts'kıy'ın Polonyalılarla savaşının başlamasının on ikinci yılı

Viğovs'kıy'ın ihaneti nedeniyle Ukrayna'da meydana gelen isyan ve talan, [...]

Viğovs'kıy'ın Rusyalılarla Konotop'ta, kardeşi Danılo'nun ise Kıyiv'de (Kiev)

savaşı ve diğer hareketleri, Çar'ın Viğovs'kıy'ın ihanetini kınayan, Zaporog

Ordusu ve bütün Küçük Rus' halkına ise iyi dileklerini ileten yazısı anlatılıyor. Üstelik, Nemiriç'in Polonyahlara, Ukrayna'da Üçüncü Polonya-Litvanya Birliği'ni kuracak Hadiaç Paktı'nı onaylatmak amacıyla yaptığı elçilik [...], Viğovs'kıy'ın uğursuzluğu, Hmel'nık'a kaçıışı ve orada Somko karşısında uğradığı mağlubiyet, (Kozak vakanüvisine göre) Yuriy Hmel'nıts'kıy'ın Hetmanlığa getirilmesi ve Pereyaslav'da burada aktarılan Maddeler ile onaylanması anlatılıyor.

BÖLÜM 1

[...] [İskra'nın] Viğovs'kıy kuvvetleri tarafından Piskı civarında uğratıldığı mağlubiyet, Lohvitsia'dan yardım kuvvetlerinin gelmemesi, Viğovs'kıy'ın Zin'kiv'e geçmesi, Nemiriç'in Viğovs'kıy'dan Lohvitsia'ya gitmesi ve orada yaptığı muharebe, [...] Viğovs'kıy'ın Zaporog Kozaklarına karşı bıraktığı Skorobağat'ko ve onun mağlubiyeti, Zaporog Kozaklarının Zin'kiv'den Lohvitsia'ya varması [...]
hakkında

[...]

//v. 211 arka//

[...]

Bu umutla, maiyetiyle birlikte Moskova'dan ayrılan İskra¹⁷⁰, neşeli bir şekilde Ukrayna'ya, Lohvitsia'ya doğru acele etti. Küçük Rusya'ya varınca, Hadiaç alayında kendini atanmış bir Hetman ilan etti ve kendi güçlerine Veprik, Hadiaç ve diğer şehir ile köy Kozaklarını kattı. Bu tarafa Viğovs'kıy'ın gönderdiği Tatar ordusu ve öbür kıyının Kozakları nedeniyle, Hadiaç'ten Lohvitsia'ya bu kadar az askerle gitmenin tehlikeli ve korkulu olmasına rağmen, [İskra] sefere uygun bir hazırlık yaparak 11 Ocak'ta küçük bir ordugahıyla Hadiaç'ten Romodanovskiy'in yanına, Lohvitsia'ya doğru yola çıktı. Viğovs'kıy'ın, Romodanovskiy'e karşı gönderdiği Tatar ordusu ve öbür yakadaki Kozaklar dikkate alınmasa bile, Hadiaç'ten Lohvitsia'ya bu kadar az askerle gitmek tehlikeli ve korkutucuydu. Ancak, İskra'nın Lohvitsia'da umduğu Hetmanlık payesi ona

---

¹⁷⁰ *İvan İskra*, Zaporog Ordusu'nun önde gelen askeri ve siyasi figürlerinden biriydi. 1683-1696 yılları arasında Poltava osavulu, 1696-1700 yılları arasında ise Poltava albayı olarak görev yaptı. İskra, Hetman İvan Mazepa'ya karşı çıkan muhalif grubun önde gelen liderlerinden biriydi ve anti-hetman hareketine aktif olarak katıldı. 1707 yılında, Zaporog Ordusu'nun baş yargıcı Vasil Koçubey ile birlikte Çar I. Petro'ya, Hetman Mazepa'yı ihanetle suçlayan bir ihbar mektubu gönderdi. Ancak Çar, bu ihbarlara güvenmedi ve İskra ile Koçubey'i Mazepa'nın eline teslim etti. Bunun sonucunda, ikisi de Mazepa tarafından idam ettirildi.

korku ve tehlikeyi unutturduğu için, kendisi ve yanındakiler kaçınılmaz bir ölümle karşı karşıya kalacaklarını bilmeden Lohvitsia'ya doğru ilerlemeye başladı. Bu uğursuz şekilde başlayan yolculuk, aynı uğursuzlukla bitecekti. İskra, Lohvitsia'dan bir mil //v. 212 ön// (sayfanın üstbilgisi: *Poltavalı İskra'nın Viğovs'kıy taraftarları tarafından uğratılan bozgunu, 1659 yılı*) uzaklıkta bulunan Piskı köyüne yaklaştığında, Tatar ordusunun ve kadim, şöhretli Kozak İvan Skorobağat'ko komutasındaki Çığırın (*Çehrin*) Kozaklarının pususuna düştü. Onları bu tarafa Viğovs'kıy göndermişti. Daha fazla ilerleyecek güçleri kalmadığı için, öğlen saat 12'de Piskı civarında bir ordugah kurdular. İskra, onlara karşı güçlü bir şekilde savaşarak yiğitçe savunuyordu. Öğle vaktinden gece boyunca, İskra'yı yenmeye çalışan Kozaklar ve Tatarlara ciddi zarar verdi. Ancak, üzerine yönelen sınırsız Kozak ve Tatar gücüne artık karşı koyamayacağı için, 13 Ocak'ta şafak vakti küçük ordugahıyla birlikte bozguna uğratıldı. İskra'nın kuvveti tamamen yerle bir edildi. Diğer delikanlılarla birlikte, kendisi de orada can verdi.

[...]

Bu ablukadan, Tatar ordusu ile Kozaklardan geçmeyi başarak Lohvitsia'ya varan bir delikanlı, /s. 200 arka// (sayfanın üstbilgisi: on birinci kısım ve Hmel'nıts'kıy'ın savaşının on birinci yılı) İskra tarafından mezkur Kniezlere gönderildi. Orada, gözyaşı dökerek ve yanındaki arkadaşlarıyla birlikte yalvararak İskra'ya yardım etmelerini rica etti. Ancak Kniezler, gece vaktini bahane ettiler. Daha önce zikredilen 13 Ocak şafağında Lohvitsia'dan gönderilen, İskra'ya yardım edecek güçler artık sadece cesetleri ve tamamen yağmalanmış küçük ordugahını buldular.

Ukrayna'da yaz ve sonbahar boyunca devam eden bu talihsiz olaylardan sonra, Puşkar'ın Poltava çıkışında dökülen ilk kanla tatmin olamayan, insanoğlunun kanına susamış Mars, barışı sevmeyen insanların kalplerini tekrar savaşa kıskırttı. Bu gibi insanların başına, isyankâr Hetman Viğovs'kıy geçti. Çığırın'da (*Çehrin*) birçok Kozak ve Tatar askerini toplayan Viğovs'kıy, buradan Zin'kiv'e doğru Zaporog Kozaklarına karşı yürüdü. Yoldayken, Müsrif Oğul Pazarı'nda, Üç Azizler Günü'nde, Lohvitsia'ya Kozak ve Tatar ordusunun büyük bir kısmıyla birlikte Albay Nemırıc'ı gönderdi. Bu ordu oraya varınca, Lohvitsia'yı savunmak için süvari ve piyade olmak üzere, Büyük Rusya ordusu ile mezkur Kneezler ve Hetman Bezpalıy karşılarına çıktı. Sabah saatlerinden öğlene kadar süren büyük bir meydan muharebesi yaşandı. Komutanların beceriksizliği nedeniyle, Nemırıc (*düzeltilmiş*) süvarileri kırmayı başardı. Onlar da piyade ve ateşli silahlı birlikleri atlarının altında ezerek yok etti.

[...]

Daha önce adı geçen ve İskra'yı yenen Çığırınlı (Çehrin) İvan Skorobağat'ko'yu, Viğovs'kıy, Kozaklarla ve Tatar ordusunun küçük bir kısmıyla birlikte, Zaporog Kozaklarının Zin'kiv'den //v. 213 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Viğovs'kıy'ın ihaneti ve üniversallerini dağıtması, 1659 yılı*) Lohvitsia'ya geçmesini engellemek için karakolda bıraktı (*düzeltilmiş ve satırın üstüne eklenmiş*). Fakat, Zaporog Kozakları, Viğovs'kıy'ı Zin'kiv'den kovdukları gibi, aniden Skorobağat'ko'yu da karakolda yakaladılar, ordusunu imha ettiler ve kendisini yaraladılar. Sonra, Hetman Bezpalıy ile Kniez Romodanovskiy, Lohvitsia'ya girdiler. Skorobağat'ko, ordusuyla birlikte Paskalya Bayramı'nda yaralı bir şekilde Çığırın'a (Çehrin) döndü.

[...]

//v. 214 arka//

[...]

BÖLÜM 3

Çar'ın, Viğovs'kıy'a ihanetten vazgeçmesini hatırlatan elçileri ve Viğovs'kıy'ın buna meyilli olmaması, [...] onların [Trubetskoy ve Romodanovskiy'in] Konotop'taki etkisiz ve boş zaman geçirmesi, Viğovs'kıy'ın oraya Tatar ordularıyla varması, Pojarskiy'in Viğovs'kıy'a ve Han'a karşı akılsız cesareti ve Sosnivka'da ordusunu kaybetmesi, esarete düşünce de Han'ın yüzüne tükürmesi, Viğovs'kıy ile Han'ın Konotop'a girmeye nafil çabaları, Rusya ordusuna hücum etmeleri, bu ordunun zarar görmeden Konotop'tan Putıvl'e çekilmesi, Han'ın Viğovs'kıy'dan ayrılması, Hulianitskiy'in Konotop'tan Nijın'a gönderilmesi ve Viğovs'kıy'ın Hadiaç'te Pavlo Apostol'u zaptetme çabaları, Viğovs'kıy'ın orduların dağılmasına izin vermesi, kendisinin Çığırın'a (Çehrin) varması, Tatarlara geçici yerleşim yeri ayrılması ve Danilo Viğovs'kıy'ın Kiyiv'e (Kiev) çıkması, ardından Büyük Rusya ordusu tarafından bozguna uğratılması hakkında

Çar Hazretleri, geçen yaz ve kış boyunca Viğovs'kıy'ın açık ve geri dönüşü olmayan //v. 213 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Viğovs'kıy'ın ihaneti ve Ukrayna'nın yıkımı, 1659 yılı*) ihanetini izledi. Hıristiyanlar arasında kan dökülmesini istemediği için, Viğovs'kıy'ı kararsızlığını ve hercaılığını bırakmaya, Çar'ın muhabbetine sadık kalmaya ve bütün Küçük Rus' halkıyla birlikte Çar'ın himayesine girmeye ikna etmek amacıyla, birkaç defa

[Viğovs'kyy'ın yanına] Çarlık mektuplarıyla şöhretli adamlarını gönderdi. En son olarak, hediyelerle birlikte diyakoz Vasil' Mıhaylov'u yolladı. Fakat bu hediyeler, Viğovs'kyy'ın sertleşen ve Leh ruhuyla dolu kalbine hiçbir etki etmedi. Lehlerin sayısız vaatleriyle kibirlenen ve Kırım gücüne güvenen Viğovs'kyy, Çar'ın sunduğu hem kısa hem de uzun vadede fayda sağlayacak imkanlara meyletmeyi aklının ucundan bile geçirmiyordu. Hatta Çar'a karşı açıkça tavır alıyordu, çünkü Lohvitsia'ya, Romodanovskiy'in üzerine yürümek üzere, öbür yakada ordu topluyordu.

[...]

//v. 215 arka//

[...]

Kniesz Trubetskoy'un isteği üzerine, Kniesz Romodanovskiy, 16 Nisan tarihinde bütün ordusuyla ve Hetman Bezpalıy ile birlikte Lohvitsia'dan yola çıkarak Konotop'a vardı ve şehri sıkı bir şekilde ablukaya aldı. Knieszler burada dokuz hafta boyunca oyalanarak çeşitli savaş taktiklerini denediler. Şehre hücum etmeye çalışıyorlardı, ancak bu girişimler ciddi askeri kayıplara yol açtı. Sonunda, hiçbir sonuç elde edemedi. Hetman Viğovs'kyy'ın gelişyle karşı karşıya kaldılar. Büyük Rusyalıların beklediğinin aksine, Viğovs'kyy kalabalık bir Kozak ve Tatar ordusuyla rahatça Konotop'a doğru ilerliyordu ve Moskov ordusunun büyük bir kısmını daha önce Şapovalivka'da mağlup etmişti. Ardından, Konotop'a yaklaştı ve bütün Tatarları ile Kozakların yarısını nispeten güvende tutmak için Sosnivka Nehri'nin arkasında bıraktı. Kozakların diğer yarısıyla birlikte aniden, şafak vakti Rusya ordusuna ve Hetman Bezpalıy'ın yanındaki Kozak askerlerine saldırdı. Bu ani ve sert saldırıyla, Konotop'u almaya çalışan askerlere büyük bir zarar verdi ve at sürülerini uzaklaştırdı.

[...]

Bu saldırıda yakalanan Kozak “dil”leri, sorguda, //v. 216 ön// (sayfanın üstbilgisi: *Konotop'ta Viğovs'kyy'ın ihaneti ve Ukrayna'nın yıkımı, 1659 yılı*) ileride Viğovs'kyy tarafından kasten bırakılan büyük bir ordunun bulunduğunu söylediler. Bu ordunun başında Han, Sultan Kalga, Nureddin, Şirin Bey ve Dziaman (Yaman?) Saydak olmak üzere iki Büyük Mirza vardı. Kozak tutsakları, Pojarskiy'i Viğovs'kyy'ın peşinden gitmemesi konusunda uyardılar. Ancak Kniesz Pojarskiy, Kozak esirlerinin verdiği bu doğru bilgilere ve uyarılara kulak asmadı. Mars ateşiyle yanıyor ve şansının yaver gitmeyeceğinden bihaber bir haldeydi. Bütün komutanların önünde, kibir ve böbürlenme ile dolu şu sözleri söyledi:

“Haydi, zavallı Han’ı, Kalga’yı, Nureddin’i, Dziaman (Yaman) Saydak’ı ve Şirin Bey’i getirin! Herkesi kılıçtan geçireceğiz, hepsini esir alacağız!” Bunu söyledikten hemen sonra, Vıgovs’kıy’a doğru yürüdü. Vıgovs’kıy’ı, daha önce bahsi geçen, Konotop’tan bir ila bir buçuk mil uzaklıkta bulunan bataklık ve balçıklı Sosnivka Nehri’nin öbür tarafına kadar kovaladıktan sonra, bütün ordusuyla birlikte kendisi de nehrin karşı yakasına geçti. Nehirden çok fazla uzaklaşmadan (eyvah eyvah!), azgın bir çöl fırtınası ya da karanlık buluttan boşalan şiddetli bir sağanak gibi, ansızın pusudan Vıgovs’kıy’ın sayısız Kozak ve Tatar askeri fişkırdı. Kuvvetli ve karşı konulmaz bir hücum ile Ortodoks Hristiyanlara saldırarak, onlara kendilerine gelme fırsatı bile tanımadan, oradaki meydanı ve Sosnivka Nehri’ni cesetlerle doldurarak yerle bir ettiler. Kniez Pojarskiy’i sağ olarak ele geçirip Han’a teslim ettiler. O anda Han, mütercimi vasıtasıyla birkaç söz söyledi. Pojarskiy’i, akılsız ve tehlikeli cesareti ile Tatar ordusunun gücünü hafife aldığı için azarladı. Çünkü bu hafife alma yüzünden hem kendisini hem de Çar’ın çok sayıda masum askerini ölüme sürüklemişti, üstelik bu konuda önceden uyarılmıştı. Pojarskiy, esaretin büyük bir tehlikesiyle karşı karşıya olmasına rağmen, öfkeye kapılmış bir Moskov geleneğine uyarak Han’a en ağır Moskov küfrünü edip yüzüne tükürdü. Han da buna karşılık öfkeye kapılarak, oracıkta Kniez’in kellesini uçurttu. İşte bu şekilde, Pojarskiy’in Sribne halkının masum kanını akıtmasının ve yerle bir ettiği şehrin bedeli, Tanrı’nın iradesiyle, ordusunun ve kendisinin yenilgisiyle ödüllendirildi. O yenilgiden ancak kanatlı bir atı olan kurtulabilirdi.

Han ve Vıgovs’kıy, bu zaferin ardından //v. 216 arka// (sayfanın üstbilgisi: on ikinci kısım ve Hmel’nts’kıy’ın savaşının on ikinci yılı) muharebe meydanında yaklaşık bir saat dinlendikten sonra, tüm ordularıyla birlikte Konotop’a doğru ilerlediler. Ancak Trubetskoy ve Romodanovskiy, Pojarskiy’in uğursuz kaderini öğrenince (“duyunca” yerine yazılmış), Konotop’tan ayrılarak yakınlarında toplanan oboz kurdular. Vıgovs’kıy ve Han kısa sürede buraya ulaştılar ve yoğun saldırılar düzenlediler. Ancak başarılı olamadılar, çünkü oboz top atışlarıyla karşılık vererek savunmasını sürdürdü. Bu şekilde savunma yaparak, tüm Moskov ordusu ve Hetman Bezpaly’ın yanındaki Kozaklar, Konotop’tan ayrıldılar. Obozlarının etrafında siperler kazıp metrisler kurarak büyük bir kayıp vermeden Putıvl’e ulaştılar. Han ve Vıgovs’kıy onların peşini bıraktılar. Bu noktada Han, Vıgovs’kıy’ın yanında yaklaşık on beş bin asker bırakarak tüm ordusuyla Kırım’a döndü. Vıgovs’kıy ise Han’ın komutası altındaki Kozak ve Tatar ordusunu, Moskov obozunu bırakarak kuşatmasından (“obozundan” yerine yazılmış) kurtarılan

Konotop'a döndü. Hulianıts'kyy'ı alayıyla birlikte Nijın'a gönderdi. Kendisi ise diğer alaylarla, özellikle öbür yakadakilerle ve Tatar ordusuyla birlikte Konotop'tan Hadiaç'e doğru hareket etti. Burada, kendisine muhalif olan ve ordusuyla Hadiaç'e kapanan Hetman Pavlo Apostol'u zaptetmeyi planlıyordu. Ancak buraya vardığında başarılı olamadı ve geri çekilerek Krutkı köyü yakınlarında bir oboz kurdu. Burada, ordusunun bir süre dinlenmesine izin verdi. Pereyaslav albayı Tımiş Tsetsüra'nın alayıyla birlikte Pereyaslav'a gitmesine müsaade etti ve diğer alayların da evlerine dağılmasına izin verdi. Geriye kalan birlikleri, öbür yakadaki alayları ve Tatar ordusunu yanına alarak Çığırın'a (*Çehrin*) geçti. Spas Zapustı¹⁷¹ öncesinde buraya ulaştı ve kalan Kozak ordusunun evlerine dönmesine izin verdi. Tatarlara ise geçici olarak yerleşebilecekleri bir alan ayırdı. Yaklaşık bir buçuk hafta dinlendikten sonra, Vığovs'kyy yeniden birkaç bin kişilik öbür yakadaki alayları toplayıp Tatar ordusuyla birleştirdi. Tüm bu kuvvetleri, kardeşi Danılo Vığovs'kyy'ın komutasına vererek, Boyar ve Bilozersk valisi Vasıl Borisoviç Şeremet'in komutasındaki, Kıyiv'de (*Kiev*) konuşlanan Rusya Çarlık ordusunu püskürtmek amacıyla Kıyiv'e (*Kiev*) gönderdi. Bu ordu, Kıyiv'e (*Kiev*), Hmel'nts'kyy'ın Çar Hazretleri'nin himayesine girmesinden hemen sonra ulaştı. Ancak Vığovs'kyy, Kıyiv'i (*Kiev*) hem kendi devleti hem de Lehistan için ele geçirmek istiyordu. Fakat Vığovs'kyy'ın bu planı, Kıyiv'de (*Kiev*) beklediği gibi sonuçlanmadı. Danılo Vığovs'kyy, Kıyiv'e (*Kiev*) ulaştığında talih ona yüz çevirdi. Sadece küçük bir düşman birliğini yenmeyi başardı ve at sürülerine el koydu. Ancak, 22 Ağustos'ta Kıyiv'de (*Kiev*) gerçekleşen büyük meydan muharebesinde, Danılo Vığovs'kyy'ın ordusu, Kıyiv'den (*Kiev*) çıkan (*üstü çizilmiş*) Büyük Rusya kuvvetleri tarafından tamamen yok edildi, dağıtıldı ve bozguna uğratıldı. Bütün obozunu, topları ve diğer askeri teçhizatı orada bıraktı.

//v. 217 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Çarın Hmel'nts'kyy ve Vığovs'kyy'ın ihaneti ile ilgili yazısız, 1659 yılı*)

BÖLÜM 4

Bütün Rusya'nın Hükümdarı Çar Hazretleri Aleksi Mihayloviç'in Poltava alayına gönderdiği basılı ve mühürlü yazının aktarımı. [...] Akabinde,

---

¹⁷¹ Spas veya tam adıyla Preobrajennia Hospodnie (Kurtarıcının Değişimi), Doğu Ortodoks Kilisesi'nde kutlanan önemli bir dini bayramdır. Her yıl Gregoryen takvimine göre 6 Ağustos tarihinde kutlanan bu bayram, Paskalya sonrası en büyük dini kutlamalar arasında yer alır ve "On İki Büyük Bayram" olarak bilinen özel bayramlardan biridir.

Hmel'nits'kyy'dan sonra Hetman olarak Viğovs'kyy'ın seçilmesini ve ihanetini, ardından Kırım Tatarlarıyla kurduğu dostluğu ve daha sonra Tatarlarla birlikte, Viğovs'kyy'ın rakipleri olan Poltava ordusuna karşı kazandığı zaferi anlatıyor. Bu süreçte, Poltava albayı Puşkar'ı ve Zaporog albayı Barabaş'ı mağlup ederek, Puşkar'ı öldürdüğünü aktarıyor. [...] En nihayetinde, Çar Hazretleri, Zaporog ordusunun ve bütün Küçük Rus' halkının huzur ve refah içinde olması dileğiyle, her zamanki gibi kadim hak ve özgürlüklerini koruyarak lütuf göstereceğini vaat ediyor

[...]

//v. 219 ön//

[...]

Biz, Büyük Hükümdar, İvan [Viğovs'kyy]'ın başvurusu üzerine, savaşmak için değil, huzur getirmek amacıyla, maiyeti ve askerleriyle birlikte Çar Majestelerimizin Okolnıçyy'ı¹⁷² Kniez Grigoriy Grigoroviç Romodanovskiy'in, bizim Çerkası şehirlerimize gitmesini emrettik. Fakat Viğovs'kyy, Çar Majestelerimizin Okolnıçyy'ını bekleyemedi; yanına çok sayıda Kırım Tatarı çağırdı. Albay Puşkar'ı öldürdükten sonra, Çar Majestelerimizin Çerkası şehir ve kasabalarını, aziz kiliseleri ve birçok evi yakıp yıktı. Çok sayıda Ortodoks Hristiyanı katletti ve Tatarların esaretine verdi. Bizim Okolnıçyy, Serasker ve Kniez Grigoriy Grigoroviç, Çar Majestelerimizin Çerkası şehirlerine vardığında, Hetman Viğovs'kyy, Büyük Hükümdar'a haydutları zapt u rapt altına aldığını, Tatarların gitmesine izin verdiğini ve Çar Majestelerimizin ordusuna zahmet olmasın diye Okolnıçyy Kniez Grigoriy Grigoroviç'in bütün askerleriyle birlikte Çerkası şehirlerinden ayrılmasını emrettiğini yazdı. Bunun ardından, Viğovs'kyy, Zaporog ordusunun tüm albaylarının hazır bulunmasını emretti. Biz, Büyük Hükümdar, Hetman'a farklı aylarda, farklı tarihlerde, bizim //v. 219 arka// *(sayfanın üstbilgisi: on ikinci kısım ve Hmel'nits'kyy'ın savaşının on ikinci yılı)* mektuplarımızla Boyarzade Putıvl'li Fiodor

---

¹⁷² *Okolnıçyy*, XIII. ila XVIII. yüzyıllar arasında Rus Çarlığı'nda kullanılan bir saray rütbesi ve devlet görevidir. Bu unvan, Çar'a yakın olan üst düzey devlet adamlarına verilirdi. XVI. yüzyılın ortalarından itibaren, Boyar Duması'nda boyardan sonra gelen ikinci en yüksek mevkiye sahip devlet adamı olarak kabul edilmiştir. Okolnıçyy'lar, devlet dairelerini yönetir, askeri birliklere komuta eder ve diplomatik misyonlara atanırlardı.

Tiliabev'i ve diyakoz yardımcısı Yakov Portemonov'u gönderdik. Ancak, Hetman İvan Vışovs'kıy onları tutuklattı.

İşbu 167 senesinde¹⁷³, Boyar, Bilozers'k valisi Voyvoda Vasıl Borisoviç Şeremetov, maiyetiyle birlikte, biz Büyük Hükümdar'a, Yüce Çar Hazretlerimizin memleketi olan Kiyiv'e (Kiev), büyük bir kalabalık halinde Kırım Tatarları ve alaylarıyla birlikte beş albayın gittiğini; Çar Majestelerimizin halkını öldürdüğünü, esir aldığını ve her türlü kötülüğü yaptığını öğrendiklerini yazdılar. Boyar ve Voyvoda Vasıl Borisoviç Şeremetov, maiyetiyle birlikte Ortodoks Hristiyanlarının kanının dökülmesini istemediği için, Tatarlar ve alaylarıyla birlikte neden büyük bir kalabalık olarak Kiyiv'e (Kiev) yürüdüklerini görüşmek üzere, albaylardan ve asilzadelerden mürekkep bir heyetle Havrilo Svışçov'u gönderdi. Albaylar, Mihaylo Svışçov aracılığıyla, Boyar ve Voyvodamıza, İvan Vışovs'kıy'ın emri doğrultusunda Kiyiv'e (Kiev) geldiklerini (*satırın üstüne eklenmiş*), yanlarında Tatarların bulunmadığını ve çeşitli konuları görüşmek amacıyla Kiyiv'e (Kiev) yürüyenin Danilo Vışovs'kıy olduğunu iletiler.

23 Ağustos tarihinde, Danilo Vışovs'kıy, Tatarlar ve büyük bir kalabalıkla birlikte Kiyiv'e (Kiev) ve Çerkası'ya geldi. Bizim askerlerimizin at sürülerine el koydular, karakol görevini yürüten sotniaları kovaladılar ve banliyödeki pazar yerinde adamlarımızı öldürmeye başladılar. Ardından, bu banliyöyü ateşe verdiler.

[...]

//v. 220 ön//

[...]

Tanrı'mıza inanıyoruz. Tanrı korkusunu, eski ve yeni sözünü unutarak Tatarlarla birleşip ilahi kiliseye savaşçıları üşürenin [Vışovs'kıy] olduğunu biliyoruz. Biz, Büyük Hükümdar'a, onun kutsal İncil üzerine yalandan ettiği yemininin karşılığında, Tanrı'nın ileride de intikam alacağına inanıyoruz.

Hemdin Ortodoks Hristiyanları şu an kılıçtan geçiriyor. [Yakında] onları esarete vermek, ilahi kiliseleri tamamen talan etmek, sizleri de, hemdin Ortodoks Hristiyanlarını, Majestelerimizin yüce elinden alarak Leh ve Tatarların ebedi esaretine sürüklemek

---

¹⁷³ 1659 yılı

istiyor. Çar Majestelerimizi ise, siz sadık kullarının önünde hak ve özgürlüklerinizi yok saymakla ve sizleri düşmanlarımızdan korumamakla suçluyor.

[...]

Çar Majestelerimizin Boyarları, Voyvodaları ve askerleri, gözü pek ve yürekli bir şekilde sizinle birlikte Kraliyet Hetmanlarına ve Tatarlara karşı savaştılar. Polonya Tacı, Volin' ve Podilia'da (Podolya) birçok şehir ve kasabayı ele geçirdiler.

[...]

Zaporog ordusunun Poltava Albayı, osavulları, yüzbaşları, ileri gelenleri, Kozaklar, viytler, burmistler, rayetsler, lavnıklar, çern ve herkesin, Tanrı'yı, Hristiyanlığı ve İsa'nın kutsal emirlerini içeren İncil üzerine ettiği yemini hatırlayarak, bizim yüce lütfumuzu ve ihsanlarımızı akıllarında tutmaları ve Büyük Hükümdar'a hizmet ve hüsnüniyetlerini göstermeleri için en uygun zamandır. Bizim nurlu Çar Majesteleri'ne ihanet eden, yalan yere yemin eden ve Ortodoks Hristiyanlığını bozan İvan Vığovs'kıy'ı ve Tatarları reddedin. Devlet işlerimizi, biz Çar Majesteleri'nin *(satırın üstüne eklenmiş)* Boyar ve Voyvodalarıyla //v. 220 arka// *(sayfanın üstbilgisi: on ikinci kısım ve Hmel'nts'kıy'ın savaşının on ikinci yılı)* kararlaştırabilir ve Zaporog ordusu içinden kendi aranızdan dilediğiniz birini yeni Hetman olarak seçebilirsiniz. Hiçbir *(satırın üstüne eklenmiş)* cazip teklife kapılmadan, ettiğiniz yemine sadık kalın ve Çar Majestelerimiz'in yüce himayesinde ebediyen yaşamaya devam edin. Boyar ve Voyvodalarımızla birleşerek, kutsal Tanrı kiliselerini ve Ortodoks Hristiyanlığı, biz Çar Hazretleri'ne ve bütün Ortodokslara ihanet eden düzenbaz İvan Vığovs'kıy'a, Tatarlara ve Lehlere karşı Tanrı'nın size verdiği kuvvetle savunun, kutsal kiliseler yerle bir olup talan edilmesin, siz de Ortodoks Hristiyanlar olarak Leh ve busurmanların kalıcı esaretine düşmeyin.

[...]

Hetman İvan Vığovs'kıy'a, Çar Majestelerimiz'in diyakozu Vasıl Mihaylov gönderildi. İşbu 167 yılında, diyakoz Vasıl Mihaylov, Büyük Hükümdar Çar Majestelerimiz'e şunları bildirdi: Hetman İvan Vığovs'kıy'a, Tanrı'yı ve kutsal İncil üzerine ettiği yemini hatırlatması; biz, Büyük Hükümdar Çar Majestelerimiz'e sonsuza kadar sadık kalacağına ve hizmet edeceğine dair verdiği sözün gereğini yerine getirmesi gerektiğini ilettiler. //v. 221 ön// *(sayfanın üstbilgisi: Çarın Hmel'nts'kıy ve Vığovs'kıy'ın ihaneti ile ilgili yazısı, 1659 yılı)* Büyük Hükümdar'ımızın lütfuna güvenerek, tereddütlerini ve kararsızlığını unutmaması, Lehlerin cazip tekliflerine aldanmaması ve bütün Ortodoks

Hıristiyanlara büyük zulüm ve gaddarlık yapan Tatarları derhal göndermesi emredildi. Ancak, Hetman İvan Vığovs'kyy yüce lütfumuzu reddederek devletlü emrimize uymadı, Tatarları göndermedi. Tanrı'yı ve hakiki yeminini unutarak, Ortodoks Hıristiyanlara karşı, İsa'nın çarmıhının düşmanları olan busurmanlarla ittifak kurmak istediğini açıkladı.

[...]

//v. 223 ön//

BÖLÜM 6

[...] Vığovs'kyy'in tereddütleri ve Çığırın'dan (Çehrin) Hmel'nık'a gitmesi, Varşova'dan onaylanmış Hadiaç Paktı ile birlikte Nemırıc'ın Hmel'nık'a varması, Vığovs'kyy'in bu konudaki sevinci ve Ukrayna ile ilgili planları, Somko'nun geçici olarak Hetmanlığa getirilmesi, Pereyaslav'dan Hmel'nık'a doğru Vığovs'kyy'in üzerine yürümesi ve onu bozguna uğratması [...] hakkında

[...]

//v. 223 arka//

[...]

Sağ kalıp kalmayacağı konusunda tereddütleri olduğu için, yanına Han'ın Konotop Muharebesi sonrası bıraktığı Tatar ordusunu alarak ve mümkün olduğunca fazla Kozak toplayarak, bütün bunlar ve kardeşi Danilo ile birlikte Çığırın'dan (Çehrin) Hmel'nık'a, Bratslav alayına gitti. Orada Leh ordusunun yardımına geleceğini düşünüyordu ve yanılmadı. Aslen Kozak olan eşini ve yengesi Olena Hmel'nıts'kivna'yı, tüm servetiyle birlikte Çığırın'da (Çehrin) bıraktı.

Orada, Hmel'nık yakınlarında, Vığovs'kyy ordusuyla //v. 224 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Bezpalıy'ın Hetmanlıktan indirilmesi, geçici Hetman Somko ve Vığovs'kyy'in Hmel'nık'taki bozgunu, 1659 yılı*) bekliyordu. Leh ordusunu beklerken, elinde onaylanan ve Kral'ın yeminiyle pekiştirilen Hadiaç Paktı ile heyeti eşliğinde Varşova elçisi Nemırıc geldi. Buna çok sevindi ve bu sayede durumunu iyileştirmeyi umuyordu. Yakında bütün Kozak, Polonya ve Tatar ordularıyla birlikte Ukrayna'ya (*düzeltilmiş*), Çığırın'a (Çehrin) ilerlemeyi planlıyordu ve Hadiaç Paktı sayesinde Ukrayna halkının kafasını karıştırmayı hedefliyordu.

[...]

//v. 224 ön//

[...]

[Somko] buraya varınca, Vıġovs'kıy ile çarpışarak onu tamamen yok etti. Ordusunun bir kısmı, Hijın albayı Hulianıts'kıy ile birlikte hayatını kaybetti, bazıları ise dağıldı. Tatarlar Kırım'a çekildi, Kozaklar ise Prılukı albayı Petro Doroşenko ile birlikte Somko'ya katıldı. Lehler, Hetman Vıġovs'kıy ve kardeşi Danılo, bir daha dönmek üzere Polonya'ya gittiler.

[...]

//v. 225 arka//

[...]

Resim 3: Ukrayna Hetmanı Yuriy Hmel'nuts'kıy

BÖLÜM 7

Bu bölümde, nurlu Çar Hazretleri tarafından Pereyaslav'da Yuras' Hmel'nıçenko'nun¹⁷⁴ Hetmanlığa getirilmesi sırasında verilen, daha sonra Kiyev-Peçers'ka Lavra matbaasında basılan ve buraya aynen, kelimesi kelimesine kopyalanarak yazılanlar

//v. 226 arka//

Maddeler veya Pereyaslav Anayasaları

Yuriy Hmel'nıts'kıy'ın Hetmanlığa getirildiği sırada, 13 Ocak 7167 ya da Milattan Sonra 1659 yılında, Büyük Rusya Hükümdarı tarafından tüm Zaporog ordusuna verilmiştir.

[...]

//v. 228 ön//

[...]

Mecliste olmayan albaylar hakkında.

O meclise hudutlarda Lehlere ve Tatarlara karşı bırakılan albaylar katılamadı. Onların yerine, elini Yuriy Hmel'nıts'kıy koydu.

Katılamayan albaylar şunlardı: Çığırın (*Çehrin*) albayı Kırilo Andriyev, Bila Tserkva albayı İvan Kravçenko, Kiyiv (*Kiev*) albayı Valiliy Butrimov, Uman' albayı Mihaylo Hanenko, Bratslav albayı Zelens'kıy, Pavoloç albayı İvan Boğun, Podillia (*Podolye*) albayı Yevstafiy Gogol'.

---

¹⁷⁴ *Yuras'*, Yuriy isminin farklı bir kullanımı olup, Hmel'nıçenko ise Hmel'nıts'kıy'ın oğlu anlamına gelmektedir. Burada, Boğdan Hmel'nıts'kıy'ın oğlu Yuriy Hmel'nıts'kıy kastedilmektedir.

Onuncu

Tatarlarla barış hakkında

Kırım Hanı ile barış görüşmesi dışında hiçbir münasebet olmayacaktır. Barışın akdedilmesi de, //v. 232 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Hmel'niçenko'nun Hetmanlığa getirilmesi sırasında verilmiştir, 1659 yılı*) Kırım'dan gelen Tatarların Zaporog Ordusu halkına saldırmaması, onları yağmalamaması ve esarete almaması ve ayrıca, Kırım ya da Nogay haydutlarının Çerkas'ları¹⁷⁵ talan edip esarete almaması için yalnızca Büyük Hükümdar Yüce Çar Hazretleri'nin emriyle sağlanacaktır.

BÖLÜM 8

[...]

//v. 254 ön//

[...]

Kozak ve Tatar ordusu tarafından yukarıda tasvir edilen olaylar nedeniyle Hetmanlığı ve Ukrayna'yı kaybeden Vığovs'kıy, onu yeniden ele geçirmek istediği için seymde askeri yardım talep ediyordu. Ayrıca, Kral'ın kendisini de Ukrayna'da görmek istediğini belirtiyordu. O seymde, Vığovs'kıy'a, Ukrayna'yı Moskova Devleti'nin elinden alarak Polonya Tacı'na katmak amacıyla Krallık ordusunun verileceği ve İsveçlilerle barış müzakerelerine başlanacağına dair bir beyanname sunuldu.

[...]

//v. 255 arka//

[...]

Bu durumdayken, Polonyalılar Ukrayna'dan bir müjde daha aldılar (Tvardovskiy'in 269. varakta iddia ettiği gibi). Güya Moskova Çarı, Hadiaç Paktı'ndan ve Vığovs'kıy'ın Tatar ordusuyla ittifakından haberdar olunca, bu ittifakı bozmak amacıyla Kniez Trubetskoy ve Kniez Romodanovskiy liderliğinde kendi ordusunu göndermişti. Fakat Vığovs'kıy, Kraliyet obozu ve Tatar ordusuyla Rusya ordusuna karşı çıktı. İlk başta on bin Rusyalıyı öldürerek onları Konotop'ta yendi, ardından Pojarskiy ile

---

¹⁷⁵ *Çerkas'lar*, XV. ila XVIII. yüzyıllar arasında Moskova Çarlığı'nda Ukraynalılar için kullanılan bir ekzonimdir. Bu terim, özellikle XVI. yüzyılın ikinci yarısından XVII. yüzyılın ilk yarısına kadar, Moskova'daki resmi belgelerde Ukraynalı Kozakları ifade etmek için kullanılmıştır.

Putıvl’’de en seçkin Rusyalıları Polonya Kralı’nın esaretine göndererek onları etkisiz hale getirdi. Ancak burada, Tvardovskiy hakikatin izini kaybetti; çünkü gerçekte, bu kitapta daha önce anlatıldığı gibi olaylar farklı gelişmişti. Vığovs’kıy, Rusyalıları Konotop’ta bozguna uğrattı, ancak bunun dışında onlara ciddi bir zarar veremedi. Çünkü Rusya ordusu şiddetli bir şekilde karşı koyuyordu. Bu nedenle Vığovs’kıy, tüm ordusu ve Tatar askerleriyle birlikte Putıvl’e ulaşmadan geri çekilmek zorunda kaldı.

[...]

//v. 257 ön//

[...]

Vığovs’kıy, bunu öğrenince, kendi ve Tatar ordusunu Rusya topraklarında bırakarak, küçük bir kuvvetle Ukrayna’ya geldi ve Kozak isyanını bastırmaya çalıştı.

[...]

//v. 257 arka//

[...]

Ancak durum böyle değildi, çünkü Hmel’nık’ta Moskova kuvvetleri bulunmuyordu ve saldırdığı taraf da Kraliyet Hetmanı değildi. Orada, geçici Hetman Somko, daha önce açıklandığı gibi, yanında bulunan Kozak, Polonya ve Tatar ordusuna rağmen Hetman Vığovs’kıy’ı mağlup etti. Vığovs’kıy’ın ve yanında bulunan Polonyalıların bozguna uğraması, Polonya’da, özellikle Visla civarında büyük bir telaşa neden oldu. Bu korku Lüblin’e kadar yayıldı.

[...]

//v. 263 arka//

[...]

BÖLÜM 11

Tvardoskiy’in kitabının her şeyi daha net görmeyi arzulayan okur için Samiylo Veliçko’nun yaptığı eki Kozakların Polonyalılarla yaptıkları savaşları tasvir ederken, anlatımımı Tvardovskiy’i takip ederek, Lehlerin diğer savaşlarına ve özellikle İsveç’le yaptıkları savaşlara genişletmemem gerektiğini daha önce belirtmiştim. Fakat tersini yaptım ve iki sebeple emeğimden pişman değilim. Birincisi, meraklı okura, Tvardovskiy’in kitabındaki tarihî anlatımı herkesin anlayabileceği bir şekilde sundum.

İkincisi, Lehlerin suçu ve Çaplins'k'iy yüzünden başlatılan iç savaş, Hmel'nits'k'iy ve Kozaklar tarafından Ukrayna, Polonya ve diğer krallıklara büyük zarar verilerek körüklendi. Bu ateş, diğer Avrupa Hristiyan hükümdarlarında da savaş isteğini alevlendirdi. Onlar da, birbiriyle çeşitli ittifaklar kurarak, seferlerde birbirlerine yardım ederek ve büyük miktarda asker ve para harcayarak, neredeyse tüm Hristiyan Avrupa'sını —busurmanları sevindirerek— yangın ve dumana boğdular. Tvardovskiy'e göre, bu durum 1648'den 1659'a kadar sürdü. //v. 264 ön//

Daha iyi anlamak için, o savaşta yer alan Hristiyan müttefiklerin burada kısaca sıralanan ittifaklarına dikkatlice bak: 1. Hmel'nits'k'iy, Tatar ordusuyla birlikte Polonyalılara karşı savaştı. 2. Moskova, Kozaklarla birlikte Litvanya ve Polonyalılara karşı yürüdü. 3. Macarlar ve Multianlar, Tımiş Hmel'nıçenko yüzünden Eflaklılarla savaştı. 4. Kozaklar, Tımiş Hmel'nıçenko ile birlikte Macarlara ve Multianlara karşı harekete geçti. 5. Polonyalılar, Eflaklılar ve Macarlarla birleşerek Soçava'da Tımiş Hmel'nıçenko'ya karşı yürüdü. 6. Macarlar ve Eflaklılar, Jvanets'te Polonyalıların peşinden gittiler ve Polonyalılarla birlikte Hmel'nits'k'iy ile Han'a karşı savaştılar. 7. İsveç ve Prusya, Polonyalılara karşı çıktı. 8. Danimarka, Polonyalılara destek verdi ve Polonyalılarla birlikte İsveç'e karşı harekete geçti. 9. Hollanda, Danimarka'nın tarafını tuttu ve Danimarka ile birlikte İsveç'e karşı çıktı. 10. İngilizler, İsveç'e arka çıktı ve onunla birlikte Danimarka ile Hollanda'ya karşı savaştı. 11. Fransızlar, İsveç'i desteklediler, ancak doğrudan savaşa girmediler ve durumu değerlendiriyorlardı. 12. Hristiyan Sezarı, Polonyalılarla birlikte İsveç'e karşı savaştı. 13. Macar Kniezi Rakoçi, İsveç'le birleşerek Polonyalılara karşı çıktı. Bu nedenle Türk'ün gözünden düştü ve iktidarını kaybetti. 14. Polonyalılar, Hmel'nits'k'iy ile arası bozulan Tatar ordusuyla birleşerek Kozaklar, Moskova ve İsveç'e karşı savaştı. 15. Polonyalılar ayrıca Prusya ve Macaristan'a karşı da mücadele ediyordu. 16. En sonunda, Hristiyan Sezarı yalnızca Roma maiyetiyle değil, neredeyse tüm Batı Hristiyanlığıyla birlikte Polonyalıları destekleyerek İsveç'e karşı çıktı.

[...]

//v. 265 ön//

III. CİLT

KÜÇÜK RUS''TE MEYDANA GELEN VE DİĞER BAZI OLAYLARIN BURADA TOPLANAN VE TASVİR EDİLEN TARİHİ ANLATIMI

Okura Hitabe

Aziz okurum, Tvardoskiy'in kitabını bitirdikten sonra, Lehlerin Kozaklarla ve diğer devletlerle sürdürdükleri on iki yıllık savaşı anlatmayı tamamladım. Polonya'da Oliva Antlaşması sayesinde kan dökülmesi ve fırtınalı olaylar sona ererken, Ukrayna'da bu durum tamamen tersine döndü. Başlangıçta makamsız Alamet Yoldaşları¹⁷⁶ arasında, ardından sıradan Kozaklar arasında öfke, anlaşmazlık, hırs, ikiyüzlülük, ihanet, atışmalar, kıskançlık, düşmanlık, husumet ve kan dökülme gibi kötülükler ve nahoş durumlar yayıldı. Bunun yanı sıra, Küçük Rus' büyük bir yıkıma, güçsüzlüğe, bitkinliğe ve dört bir yandan gelen düşman akınlarına maruz kaldı. Şimdi, ulaşabildiğim kısa Kozak elyazmalarına dayanarak, Polonya'daki fırtınaların dindiği bu dönemden sonra yaşanan olayları yazmaya başlıyorum. Yaklaşık aynı dönemde Lehçe olarak yayımlanan //v. 265 arka// *Nęzza z Biadq z Polski idę*¹⁷⁷ isimli bir kitapçık ortaya çıktı. Nereye gittiğini yazar açıklamadı. Ancak o dönemin Kozak-Ukrayna-Küçük Rus' durumu göz önüne alındığında, nereye gittiğini tahmin edebilirim. Büyük olasılıkla fakirlik ve felaket gibi bilinen yerlere, bu iki kardeşin diğer akrabalarını da yanına alarak Polonya'dan Ukrayna'ya geldiği söylenebilir. Bizim saf, masum ve iyi kalpli, ancak geçmiş, mevcut ve geleceğe dair pek düşünmeyen Kozak-Rus' halkımızı, muzır likör ile sarhoş ettiler. Bu halk, kendi içinde hep anlaşmazlığa meyilli olsa da her şeyden önce cesur ve yiğit bir topluluktur. İskit-Slav ataları gibi, kadim özgürlükleri uğruna savaşıp kan dökmeye hazırdır. Ancak bu sarhoşluk ve aralarında yayılan, Tanrı'yı öfkeliendiren yolsuzluklar nedeniyle Tanrı'nın "çoğunu sev" öğüdü unutuldu. Bu durum, yukarıda bahsedilen kötülüklerin, ayrılıkların ve anlaşmazlıkların büyüyüp yayılmasına neden oldu. Önderler ve reisler bu kötü durumu düzeltmeyi başaramadı. Aksine, birleşik Ukrayna-Küçük Rus'

---

¹⁷⁶ *Alamet Yoldaşları*, XVII-XVIII. yüzyıllarda Kozak Hetmanlığı'nda, küçük alay bayrağı (*alamet*) altında toplanan ancak sürekli bir mevki olmayan alay starşınası (subaylar grubu) üyelerine verilen addır. Bu yoldaşlar, genellikle belirli bir görev veya sefer sırasında toplanır, savaşlar ya da askerî harekâtlarda görev alır, ancak daimî bir askerî pozisyona sahip olmazlardı.

¹⁷⁷ "Fakirlik ve felaket Polonya'dan geliyor"

topraklarını derin bir yoksulluk ve felaket içine sürüklediler. Gök kubbenin yıldızları gibi ilahi bir parlaklığa sahip olan Hristiyanlıkla ışıldayan ve Yaradan'a övgüler sunan aziz kiliseler ile mabetlerin ışığı soldu, virane bir hale geldi. Bu kutsal yerlere, unutulmuşluğun ve terk edililişinin derin izleri hâkim oldu. Bu yüzden şu ağır söz söylenir oldu: Büyük şehir, eski Babil gibi, öteki yakanın güzelim Kozak Ukrayna'sı düşecek! Ne şekilde ve hangi tarihlerde olduğunu, aziz okurum, ben sana aktarıyorum. Eğer bir yanlışlık veya tarihleme hatası fark edersen, bunu bağışla. Çünkü bu hatalar, kısa ve çoğunlukla birbirini tutmayan Kozak elyazmalarından kaynaklanmaktadır. Eğer bu çalışmamın herhangi bir kısmını beğenirsen, bana teşekkür etmek yerine ismimi dualarında geçirirsen çok mutlu olurum. Bu sayede ahirette Tanrı'nın istenilen ve arzulanan lütfu üzerimde olur. Geçici ve baki lütuf dileğiyle.

Sevgine ve iyiliğine muhtaç kardeş,
Küçük Rus''ün hakiki oğlu ve kulu
Samiylo Vasılöviç (Vasil' oğlu) Veliçko,
Zaporog Ordusu'nun eski katibi

BİRİNCİ BÖLÜM

Polonya'nın Ukrayna'yı ele geçirme gayesi, Hmel'niçenko'nun Slobodişçı'daki ihaneti, Polonyalılarla Tatarların Moskova ve Kozak ordusunu Çudniv'de mağlubiyete uğratması ve sair olaylar hakkında //v. 266 ön// (sayfanın üstbilgisi: Küçük Rusya'da Yuriy Hmel'niçenko'nun Hetmanlığı (kelime silinmiş))

Dünya'nın yaratılışının 7168 yılında ve Meryem Ana'nın aracılığıyla Tanrı'nın sınırsız bilgeliğinin insan mizacıyla birleştiği 1660 senesinde, her şeyi yaratan Yüce Tanrı, Polonya'daki çok ağlayan ve ızdırap çeken Hristiyan halkına çok arzulanan barışı lütfetti. Ancak öfkesini dindiremeyen inatçı Mars, Küçük ve Büyük Rusya'ya kızgın bakışlar atarken, Polonyalı Beylerin ve Kralın gönlünü, savaş sancaklarını kaldırarak Ruslara ve Kozaklara karşı açılacak savaşın ateşine sardı. Olanlar şu şekilde oldu.

Polonya Kralı, Kırım Hanı ve tüm Tatar ordularıyla ittifak ve dostluk içindeyken, Altın Elma gibi gördüğü Ukrayna'yı kaybettiğine pişmandı. Moskov devletinden koparıp eskisi gibi kendisine bağlamak istiyordu. Bu nedenle, Kırımlı müttefikleriyle birlikte Ukrayna'ya ve Rus Hükümdarı Yüce Aleksey Mihayloviç'e karşı mutlaka bir sefer

düzenlenmesi gerektiğini kararlaştırdı. Rus Hükümdarı bu planı haber alır almaz, Kozakların savaşa hazır bulunmasını emretti. Kral Kazimierz, ordusunu Ukrayna'ya sevk etmeden önce, Çığırın'da (*Çehrin*) bulunan Kozak Hetmanı Yuriy Hmel'nıçenko'yu tarafına çekmeye çalıştı. Daha önce de Hmel'nıçenko Hetman olarak seçildikten hemen sonra, özel elçi Volın' kale muhafızı aracılığıyla onu kendi safına kazanmaya çabalamıştı (bu durum XII. kısımda, 8. bölümde ele alınmıştı). Aynı şekilde, aynı yıl Paskalya'dan sonra, Hmel'nıçenko'yu ikna etmek ve ondan istenileni almak amacıyla, Metropolitlik işleri için Kralın yanına uğrayan dönemin Kiyiv Metropoliti Papaz Balaban'ın vaazı olan keşiş Buz'kuy'ı göndermişti. //v. 267 ön// (*sayfanın üstbilgisi: sırasındaki durumu, 1660 yılı*) Keşiş Çığırın'a (*Çehrin*) ulaşınca, Kral'ın şefkati ve vaatleri çekici bir ağ gibi işledi ve olgun olmayan Hmel'nıçenko'yu bu tuzağa düşürdü. Hmel'nıçenko, Kozak ordusuyla birlikte Rus Hükümdarı'ndan ayrılarak yeniden Kralın egemenliğine gireceğine dair söz verdi. Bu cevabıyla keşişi gönderdikten sonra, ayrılma niyetini gizleyerek uygun bir fırsat kollamaya başladı. Kral ise Hmel'nıçenko'nun kendisine meylettği bilgisini alınca, Kırım ordusuyla birlikte Han'ı çağırıp Saha Hetmanı'nı ve birçok Krallık askerini, Ukrayna'yı ve Hmel'nıçenko ile Kozakları ele geçirmek için gönderdi.

Yüce Hakan, tüm Rusya'nın mutlak hükümdarı Aleksey Mihayloviç, Polonyalıların ve Tatarların Ukrayna'ya girmesini engellemek amacıyla, kalabalık bir orduyla Polonya'ya büyük boyar¹⁷⁸ ve Kiyiv valisi Petr ya da Vasiliy Borisoviç Şeremetev'i gönderdi. Şeremetev, Dnipro'yu (*Dinyeper*) Spas'tan sonra geçip bir hafta boyunca Kiyiv'de, Lıbid' Nehri kıyısında oyalandı. Bir gün Kiyiv manastırlarının büyük ulemasının neredeyse tamamına bir ziyafet verdi. Bu eğlencede, top ve tüfek atışları arasında, Tanrı'nın huzurunda gönlü yükselen Şeremetev, misafir topluluğuna şu sözleri söyledi:

– Bakın, namuslu papazlar, hükümdarımın bana verdiği ordu sayesinde Polonya'yı toza çevirir, Kralı hükümdarıma gümüş kelepçelerle getiririm!

O zamanki Kardeşlik mektebinin rektörü, bunu gerçekleştirmek için Tanrı'ya dua etmek gerektiğini belirtti. Ancak boyar, “Elimde bu kadar güçlü bir ordu varken, Tanrı'nın yardımı olmasa da olur,” diye karşılık verdi.

---

¹⁷⁸ Boyar, birçok Doğu Avrupa devletindefeodal soyluluğun en yüksek rütbesini temsil eden bir unvandı. X. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar hüküm süren prensler, büyük prensler veya çarlardan sonra gelen en güçlü ve etkili soylular arasında yer alırlardı.

Boyarın yanında alayıyla birlikte Pereyaslav albayı Tsütsüra, Hadiaç albayı Apostol ve Vasiliy Dvoretstkiy bulunuyordu. //v. 267 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rusya'da Yuriy Hmel'nıçenko'nun Hetmanlığı*) Boyar Şeremetev, çok geçmeden Lıbid' Nehri'nden ayrılıp Hvastov'da, Pepetyatiha¹⁷⁹ Kurganı civarında bir ordugâh kurdu. Oraya, bin seçkin Kozakla birlikte Hetman Hmel'nıçenko da geldi ve bir mesafede durdu. Hetman, boyarı usulüne uygun şekilde ziyaret ederek, daha önce ifade ettiği gibi Polonyalı düşmanlara karşı birlikte savaşmak istediğini söyledi; ancak zihninde başka düşünceler vardı. Hmel'nıçenko vedalaşıp kendi obozuna dönmek üzere ayrıldı. Bu sırada boyar, sakınmadan, “Bu Hetman çömezi Hetmanlık yapacağına çobanlık yapmalı,” dedi. Boyarın bu ifadesi kısa sürede Hmel'nıçenko'nun kulağına gitti ve onu derinden etkileyerek bilinçli bir ihanete sürükledi.

Boyar Şeremet, ordusuyla birlikte Pepetyatiha'dan ayrılıp Slobodişçı ve Çudniv'e doğru ilerlerken, yolda Hetman Hmel'nıçenko'nun haberi olmadan Uman' ve diğer öbür yakadaki alaylardan birkaç bin sağlam Kozak askeri, yardımcı kuvvet olarak kendisine katıldı. Hmel'nıçenko, Kral'a verdiği sözün arkasında duracaktı. Ancak bu kararını yalnızca yukarıda bahsedilen aşağılama sebebiyle değil, daha eskiye dayanan nedenlerle almıştı. En mühimi, bazı antlaşmalarda babasının paktları yerine Pereyaslav paktlarının uygulanmasıydı. Özellikle, bu paktların Kozak kuvvetlerinin Beyaz Rus'u ve Starıy Bıhiv'i terk etmelerini ve Kozak isminin bu bölgelerde hiç anılmaması gerektiğini içeren eki, büyük bir tepki toplamıştı. Starşına ve albaylar tarafından en çok eleştirilen konu buydu. Bu nedenle, Hmel'nıçenko, ordusuyla birlikte boyar Şeremet'in ardından ilerlerken bir mil ve daha fazlası geride kalmaya başladı. Polonyalılar bunu fark ederek, Hmel'nıçenko'nun aslında taraflarına geçme niyetinde olduğunu anladılar. Bu durumu değerlendirerek Şeremet'i rahat bırakıp, Çudniv'e bir-bir buçuk mil uzaklıktaki Slobodişçı civarında tüm güçleriyle Hmel'nıçenko'ya saldırıp onu kuşattılar ve Çudniv'e, Şeremet'in yanına ilerlemesini //v. 268 ön// (*sayfanın üstbilgisi: sırasındaki durumu, 1660 yılı*) engellediler.

Bu gelişmeler ve Lehlerin kuşatması, Hmel'nıçenko'nun ihaneti için bir kapı araladı. Bu nedenle, Polonyalılar ve Tatar ordusuyla Slobodişçı'da fazla savaşmadı, onlarla anlaşarak yük almadan (*satırın üstüne eklendi*) Çığırın'a (*Çehrin*) (*satırın üstüne eklendi*)

---

¹⁷⁹ *Perepyatiha*, Ukrayna'nın Kiev Oblastı'nda bulunan, İskit dönemine ait bir kurgandır. MÖ VII. yüzyılın sonlarına tarihlenen bu eser, İskitlerin Karadeniz bozkırında hüküm sürdüğü dönemin önemli bir arkeolojik anıtıdır.

geri döndü ve ordusunu evlerine dağıttı. Polonyalılar, Tatar ordusuyla birlikte tüm obozların yükleriyle Slobodişçı'dan Çudniv'e doğru ilerledi. Orada, Ağustos'un son günlerinde Moskov ve Kozak ordularına karşı boyar Şeremet'e saldırdılar. Şeremet, Polonya ve Tatar kuvvetlerine karşı sağlam siperlerin arkasında yaklaşık bir hafta direndi ve düşmanlarına ciddi zararlar verdi. Ancak yukarıda bahsedilen övünmesi yüzünden Tanrı'nın yardımından mahrum kaldığı için yenilgiye maruz kaldı. Bu mağlubiyetten çok az sayıda Rus ve Kozak sağ kurtulabildi. Bazıları muharebe yerinde şehit düştü; sayıca daha büyük bir kısmı ise Polonyalılar ve Tatarların esaretine düştü. Pereyaslav albayı Tsütsüra da bu savaşta hayatını kaybetti. Ordunun en yüksek rütbeli komutanı Şeremet de esir düştü ve Han'ın busurman ellerine teslim edildi. Bir Kozak vakanüvisine göre, Şeremet Kırım esaretinde kesintisiz kırk (1- 22 yıl, 1682 yılında geri satın alındı) yıl kalmıştır. Han, Çudniv'de bulunmuyordu; fakat Çudniv'den birkaç mil uzaklıktaki ordugahında bulunuyordu. Çudniv'de Krallık Hetmanı ve yalnızca Sultan¹⁸⁰ vardı.

Kozakların küçük bir kısmıyla Bila Tserkva'da kalan Pereyaslavlı Yakım Somko, yeğeni Yuriy Hmel'niçenko'nun ihanetini ve Rus ile Kozak ordusunun Çudniv'deki yenilgisini öğrenince hemen Bila Tserkva'dan Pereyaslavlı'ya doğru yola çıktı. Nijın albayı Vasüta ve Çernihiv albayı Onikiy ile birlikte Çar'a sadık kaldı. Brühovetskıy'ın¹⁸¹ Hetmanlığına ve onun elinden gelen kendi ölümüne kadar, Pereyaslavlı'da Saha Hetmanı olarak görev yaptı. Bundan aşağıda bahsedilecektir.

Şeremet'in Çudniv'deki mağlubiyetinden //v. 268 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rusya'da Yuriy Hmel'niçenko'nun Hetmanlığı*) sonra Polonya ordusu, toplarını ve diğer mühimmatını toplayarak Polonya'ya döndü. Han, Tatar ordusuyla birlikte Çudniv'de elde ettiği ganimetlerden memnun kalarak Kırım'a çekildi. Ancak birkaç bin başıbozuk Tatar askeri, Han'dan ayrılarak Polonya ordusu geri çekildikten sonra yeniden Çudniv'e ve çevresine saldırdı. Bu saldırılarla birçok esir alıp yüklü miktarda ganimet ele geçirdiler. Başıbozuk Tatar askerleri, Kırım'a dönerken Suhoviy ile Siç'ten çıkan ve Şeremet'in yardımına giden sekiz bin Kozak onlara rastladı. Tanrı'nın yardımıyla, Kozaklar Tatar

---

¹⁸⁰ Sultan veya tam adıyla Nureddin Sultan, Kırım Hanlığı'nda, Kırım Hanı'nın ikinci resmî veliahtına verilen unvandır. Kırım Hanı, hanlığın en yüksek makamını temsil ederken, kalgay birinci resmî veliahttır. Nureddin ise kalgaydan sonra taht sıralamasında ikinci sırada yer alır.

¹⁸¹ İvan Briuhovetskıy 1663-1668 yılları arasında Zaporog Ordusu Hetmanı olarak görev yapmış ve Livoberejna Ukrayna'da (Sol Yaka Ukrayna'sı) Kozak Devleti'nin liderliğini üstlenmiştir.

askerlerine ağır bir darbe indirip onları dağıttılar. Hristiyan esirleri serbest bırakarak geri götürdüler. Tatarların ele geçirdiği tüm ganimetleri ise kendi aralarında paylaştılar.

Zaporog Kozakları, serbest bıraktıkları esirlerden, Leh ordusunun Çudniv’de Rus ordusunu yendiğini öğrendiler. Telezina Nehri’nin arkasında, Tımiş Hmel’niçenko ile Kozakları alçakça yenilgiye uğratan Macarlara karşı içlerinde bir kin taşıyorlardı (bundan daha önce altıncı kısımda, 1653 senesinde, 2. bölümde bahsedilmişti). Bu nedenle istikametini değiştirerek artık gidilmesi gerekmeyen Çudniv yerine, bahsedilen alçaklığın intikamını almak üzere Macar topraklarına doğru yürüdüler. Oraya beklenmedik bir şekilde ulaşıp ansızın altı büyük hudut şehrini zapt ettiler. Ele geçirdikleri zengin ganimetlerden tatmin olduktan sonra, bahtiyar bir şekilde Zaporog Siç’ine geri döndüler.

[...]

//v. 270 ön//

İKİNCİ BÖLÜM

[...] Hmel’niçenko’nun Somko’ya karşı Pereyaslavl’e düzenlediği başarısız iki sefer ve bu süreçte Hmel’niçenko’nun ordusunun Ukrayna’ya verdiği zararlar hakkında

[...]

//v. 270 arka//

[...]

Pereyaslavl’deki Somko’dan bu haberi alan Kniez Romodanoskiy, yük almadan atlı ordusuyla Dnipro’nun (*Dinyeper*) sahiline gitti ve beklenmedik bir anda yetişerek İrklijev civarında Hmel’niçenko’nun ordusunu yendi.

İrklijev’i ele geçirdi, Berezetskiy’ı yakalayıp astırdı. Kendisi ise atlı ordusuyla orada fazla kalmadan ana obozuna geri döndü. Buna öfkelenen Hmel’niçenko, Polonya Kralı ve Kırım Hanı’na başvurdu. Han’ı Tatar ordusuyla birlikte Çığırın’a (*Çehrin*) çağırdı ve Kral’dan belli bir sayıda Polonya askerini aldı. Öbür yakadaki alayları toplayarak Pereyaslavl’e doğru, içinde bulunan dayısı Somko’yu ele geçirmek amacıyla

yola çıktı. Kutsal Haç'ın Yükselişi Bayramı'nda¹⁸² Pereyaslavl'e varınca şehri kuşatma altına aldı ve birkaç hafta boyunca ele geçirmeye çalıştı, ancak başarılı olamadı, çünkü Somko'nun yanında bu yakanın alaylarından toplanan seçkin ordunun büyük bir kısmı bulunuyordu. Pereyaslavl'de beklenmedik bir hareket yapamayan Hmel'nıçenko, geri çekildi. Kışın neredeyse tamamı boyunca, bütün Kozak, Polonya ve Tatar ordularıyla bu yaka alaylarının desteğini kazanmak amacıyla, etraflarını harabeye çevirerek bu yaka Ukrayna'sında dolaşıp durdu.

[...]

//v. 271 arka// (sayfanın üstbilgisi: *Küçük Rusya'da Yuriy Hmel'nıçenko'nun Hetmanlığı*)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

[...] Hmel'nıçenko'nun çılgınlığının tekrarı ve bu yaka Ukrayna'sının yağmalanması [...] Tatarların Lubni'da Moskov ve Kozak ordularına verdiği endişe [...] Tatar ordularının ta Çerniğiv'e kadar saldırısı ve Hmel'nıçenko ile Teteria'ya¹⁸³ Siç'ten yazılan azarlama mektupları hakkında

Dünya'nın yaratılışının 7170 yılında ve Milattan Sonra 1662 yılında Hetman Yuriy Hmel'nıçenko, yukarıda tasvir edilen Somko ve Pereyaslavl'e karşı kendisi için başarısız olan askeri gelişmelerden memnun kalmadı. Kalabalık Kozak, Leh ve Tatar ordularıyla dolanıp duruyor, yukarıda da belirttiğim gibi bu yaka Ukrayna'sının her yerinde öfkesinin horuğvalarını açarak kardeş Küçük Rus' halkına daha fazla cefa çektiyordu. Polonya Tacı'na boyun eğmeyenleri zorla tarafına çekmeye çalışıyor ve yollarını hakikatten kendi yanlışına saptırıyordu. Diz çökmeyenler üzerinde haksız bir üstünlük gösteriyor, amansız bir şekilde onları öldürüyor ve Polonyalılar ile Hacerilerin¹⁸⁴ dinsizce yakalayıp esarete götürmelerine müsaade ediyordu.

---

¹⁸² *Kutsal Haç'ın Yükselişi Bayramı*, Hristiyanlıkta İsa Mesih'in çarmıha gerildiği haçın bulunmasını anmak amacıyla kutlanan önemli bir dini bayramdır. Gregoryen takvimine göre 14 Eylül tarihinde kutlanan bu bayram, Ortodoks Hristiyanlıkta "On İki Büyük Bayram" arasında yer alır.

¹⁸³ *Pavlo Teteria*, 1663-1665 yılları arasında Sağ Yaka Ukrayna'sında Zaporog Ordusu Hetmanı olarak görev yapmıştır. Boğdan Hmel'nıts'kiy'in damadı olan Teteria, Pereyaslav Antlaşması'nın (1654) hazırlanmasında önemli rol oynamıştır. Edirne'de öldüğü zannedilmektedir.

¹⁸⁴ *Haceriler*, Eski Slav kaynaklarında Müslümanları ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Bu isim, efsaneye göre Hacer ve oğlu İsmail'in soyundan geldiğine inanılan Arapların manevi takipçilerini tanımlamak için kullanılmıştır.

[...]

//v. 274 ön//

[...]

Hmel'nıçenko, Kozak ordusu ile Somko'nun Dnipro'yu (*Dinyeper*) geçtiğini öğrenince, Kozaklarıyla Tatarları birleştirdi ve gelenleri Bujın yakınlarında karşılayarak onlara karşı şiddetli bir savaş yaptı. Kaniv'de yakalandığı gibi onları yok etti ve hepsini birer kurban gibi Bujın'dan Dnipro'ya (*Dinyeper*) sürükledi. Dnipro'dan (*Dinyeper*) yüzerek geçebilenlerin yüzmelerine engel olmazken, muharebe meydanında ölenler dışında kalanların da Dnipro'nun (*Dinyeper*) sularında boğulmasına göz yumdu.

İşte bakın savaşperverler ve //v. 274 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rusya'da Yuriy Hmel'nıçenko'nun Hetmanlığı*) refah içinde yaşayanlar, hayır ve şer nasıl birbirinden ayrılmazsa, aynı şekilde önce bir tarafın şansı yaver gidiyor, sonra diğer tarafın, talih kuşu sırayla birine, sonra diğerine konuyor. Daha önce adı geçen piskopos peder Metodiy ile Lubni'da bulunan Kniez Romodanovskiy, Hmel'nıçenko'nun Dnipro'nun (*Dinyeper*) öbür tarafında ordusuna verdiği yenilgiyi duyunca dehşete kapıldı. Lubni'da daha fazla kalamazlardı; Hmel'nıçenko oraya hızlı bir şekilde yaklaşıyordu. (Burada eski başkatibi Halühovskiy de hayatını kaybetti). 8 Eylül tarihinde herkes dört bir yanına çekilmek zorunda kaldı; Vasüta Nijın'a, Romodanoskiy ise Zin'kiv'e çekildi.

Zin'kiv'de birkaç gün dinlendikten sonra, askerlerin ihmali nedeniyle şehrin yanması üzerine herkesi yanına alarak Bilğorod'a doğru yola çıktı. (Artık Hmel'nıçenko ile Lubni'da bulunmayan) Tatar ordusu ise geçen yaz olduğu gibi bu yaz da emeğinin karşılığı olarak Ukraynalı esirlerle dolu güzel bir ödenek biçti. Ardından bir engele rastlamadan Kırım'a doğru hareket etti. Ancak sadece Lubni veya başka alayları yağmalamak ve esir almakla kalmadılar, Desna'nın ötesindeki köyleri yıkıp yakarak Çernihiv civarlarına da saldırdılar. Bir gece yarısı (bu olay “Runo”¹⁸⁵ İkinci Mucize’de anlatılmaktadır), Kutsal Üçlü ve Aziz İllia Manastırı'na girdiler. Manastırın katedralinde dinsiz elleriyle ilahi ikonları yere atarak kirlettiler. Ancak mucizevi Meryem Ana ikonuna dokunamadılar; çünkü bütün süslerine rağmen onu göremediler. İkon, kitapsız gözlerden gizlenmek için adeta bir sis perdesine bürünmüş gibiydi. Aynı şekilde, barbar Tatarlar

---

¹⁸⁵ “Runo”, Dmitro Tuptalo tarafından yazılmış, Çernihiv Aziz İllia Manastırı'nda bulunan Meryem Ana ikonuyla ilgili mucizeleri anlatan bir kitaptır. İlk baskısı 1683 yılında Çernihiv şehrinde yapılmıştır.

çıplak kılıçlar ve meşalelerle mağaraya inatla girmeye çalıştılar. Ancak, korku içinde aziz Meryem Ana'nın korumasına sığınan ve Manastırın altında Boldins'ka Dağı'nda bulunan Antoniy Mağarası'na saklanan İllia Manastırı keşişlerine zerre kadar zarar veremediler.

[...]

//v. 291 ön// (sayfanın üstbilgisi: Pavlo Teteria ve İvan Briuhovets'ky, 1664 yılı)

Resim 4: Ukrayna Hetmanı Pavlo Teteria

BEŞİNCİ BÖLÜM

[...] Kralı'n şanssızlığı, Hluhiv'den Brühovets'kyy'dan kaçısı ve Brühovets'kyy'ın Polonyalıları karşı üstünlüğü [...] hakkında

[...]

//v. 293 ön// Burada Brühovets'kyy'a Boğdan Hmel'nıts'kyy'dan daha büyük bir zafer atfedilebilir, çünkü Hmel'nıts'kyy Polonyalıları helak etse de Polonyalıların başındakiler Hetmanlardı, Kral'ın kendisi değildi. Ayrıca Hmel'nıts'kyy'ın yanında daha fazla Kozak ve Tatar askeri bulunuyordu. Kral Kazimierz'ı da Zboriv'de kuşatmıştı, ancak orada Kırım Han'ıyla birlikte hareket etmiş ve tam bir zafer kazanmadan savaşı Zboriv Antlaşması'yla sonlandırmıştı.

[...]

//v. 299 ön// (sayfanın üstbilgisi: Petro Doroşenko ve İvan Brühovets'kyy, 1664 yılı)

Resim 6: Ukrayna Hetmanı Petro Doroşenko

YEDİNCİ BÖLÜM

[...] Türkler tarafından asılan Düzmece Yahudi Peygamber [...] Doroşenko'nun Kırım'a ve Zaporog Kozaklarına yazdığı mektuplar; Han'ın teveccühünü kazanması ve Zaporogların mektubuna verdiği cevap; Kral'ın Doroşenko'ya açıkladığı talepler; Doroşenko'nun o dönemdeki vaatleri ve bu konudaki uzun uzun düşünceleri hakkında

[...]

//v. 300 ön//

[...]

Aynı sene [1666], Türk devletinde Sabeta adlı bir Yahudi lider, kendi sinagogunu kurarak kendini düzmece peygamber ilan etti. Ancak kısa bir süre sonra, Türk [Padişahı] onun yakalanıp idam edilmesini emretti.

//v. 300 arka// (sayfanın üstbilgisi: Petro Doroşenko ve İvan Brühovets'kyy, 1666 yılı)

Aynı sene [1666], Çığırın (Çehrin) şehrinde, şehirli Zaporog Kozakları tarafından Hetmanlığa tam olarak atandıktan sonra, mevcut Kırım Hanı'nın teveccühünü kazanmanın ya da en azından tarafsızlığı korumanın iyi olacağına karar verdi. Umudu boşa çıkmadı; Han, elçileri vasıtasıyla gönderilen Doroşenko'nun mektubunu kabul ederek Doroşenko'nun arzusunu anladı ve herhangi bir şart koşmadan hemen Doroşenko ile tüm Kozak ordusunun tarafına meyletti. Han, selefi Boğdan Hmel'nıts'kyy'ı desteklediği gibi, Doroşenko'ya da savaş durumunda arka çıkmaya söz verdi. Doroşenko'nun elçilerini uzun süre bekletmeden, Han teveccühünü şifahen ifade ettiği gibi, söylediklerini tahriren de tasdik eden bir mektupla geri gönderdi. Kırım'a gönderdiği aynı elçiler vasıtasıyla, Doroşenko, Zaporog Siç'ine ve tüm Nızovi Kozaklara¹⁸⁶ Hetmanlığa seçildiğini duyurdu. Şöhretli selefi merhum Boğdan Hmel'nıts'kyy'a gösterdikleri sevgi ve saygıyı kendisine de göstermelerini rica ederek, karşılığında sevgi ve saygı göstereceğini vaat ettiği bir mektup yazdı.

[...]

//v. 300 arka//

[...]

//v. 302 ön// (sayfanın üstbilgisi: Petro Doroşenko ve İvan Brühovets'kyy, 1667 yılı)

Polonyalıların hercai tavırlarını ve vaatleri bozma alışkanlıklarını iyi bilen, Zaporog Kozaklarının verdiği nasihatleri de aklında tutan Doroşenko, bu kez Kral'ın isteğine uymadı. Tarafsız kalmayı tercih ederek Rus, Polonya ve Türk hükümdarları

---

¹⁸⁶ Nızovi Kozaklar, XVI. yüzyılın ikinci yarısından XVIII. yüzyılın sonuna kadar Dnipro Nehri'nin aşağı kesimlerinde faaliyet gösteren, sicil defterlerindeki kayıtlara girmeyen Zaporog Kozaklarıdır. Merkezi Zaporog Siç'i olan bu topluluk, Koşoviy Otamanı tarafından yönetilmekteydi. Nızovi Kozaklar, Hetmanlık ile Zaporog Siç'inin siyasi ayrışmasıyla XVII. yüzyılın sonlarında askeri ve siyasi bir bütünlüklerini yitirmişlerdir. Resmi kayıtlara dahil edilmeyen bu Kozaklar, "sıçoviy" veya "nızoviy" Kozaklar olarak anılmıştır.

arasında hangisiyle antlaşma yapması ve kimi hami olarak seçmesi gerektiğini uzun uzun düşündü.

//v. 303 ön// (sayfanın üstbilgisi: Petro Doroşenko ve İvan Brühovets'kyy, 1667 yılı)

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Kral'ın saygıdeğer elçilerini göndermesi ve bu elçiler aracılığıyla Anvdrusiv'de, Rus elçileriyle birlikte, iki taraf için faydalı ancak Kozaklar için zararlı bir 13 yıllık antlaşmanın imzalanması; bu antlaşmayı Doroşenko'nun Han'a haber vermesi; Kral'ın Ukrayna'ya Mahovskiy'i göndermesi; Mahovskiy'in, Küçük Rusya'ya voyvodaları kabul etmesi nedeniyle verdiği zararlar ve Kozaklarla Tatarlar tarafından yok edilmesi; Küçük Rusya'ya voyvodaları kabul etmesi nedeniyle Doroşenko'nun kışkırtmasıyla bu yaka Ukrayna'sında Brühovets'kiy'a karşı halk isyanının çıkması; Han'ın Kazimierz'a yazdığı, Kozakları koruyan mektubu; Sultan'ın Doroşenko ile birlikte Ukrayna sınırında gecikmesi; onların yanına marşalok¹⁸⁷ ile Saha Hetmanı'nın gelmesi ve Doroşenko ve Sultanla Pidğaytsi Antlaşması'nın imzalanması [...] hakkında.

[...]

//v. 304 ön// (sayfanın üstbilgisi: Petro Doroşenko ve İvan Brühovets'kyy, 1667 yılı)

Rus Çarlığı, Polonya Krallığı ve Litvanya Kniezliği'nin yetkili elçi ve komiserleri tarafından, Milattan Sonra 1667 yılının ve Dünya'nın yaratılışından 7175 yılının Temmuz ayında Andrusiv köyünde akdedilen on üç yıllık bir barış antlaşmasıdır.

[...]

//v. 311 arka//

[...]

---

¹⁸⁷ *Marşalok*, XIV. yüzyıldan itibaren Büyük Litvanya Dükalığı, Polonya Krallığı ve Lehistan-Litvanya Birliği'nde üst düzey bir devlet görevliydi. Marşaloklar, asil meclislere başkanlık eder, kraliyet veya dük sarayında düzeni sağlardı. Polonya Krallığı'nda Büyük Krali Marşalok, kraliyet mahkemesinin oturumlarını yönetir ve adli düzeni denetlerdi. XVI. yüzyıldan itibaren Senato üyeleri arasında yer alan marşaloklar, yerel asiller tarafından seçilen bölgesel meclislerde de görev yapardı.

Rus ve Polonya hükümdarlarının, Kırım Han'ına varılan antlaşmayı bildirmesi ve Tatar ordusu ile Han'dan komşuluk ilişkilerine uygun olarak dostluk ve barış içinde kalmalarını dilemesi, ancak Han bu çağrıyı kabul etmez ve savaştan vazgeçmezse, her iki hükümdarlığın Han'a karşı harekete geçeceği ve Zaporog ile Don Kozaklarını da dahil ederek savaş ilan edeceklerine dair

İki büyük hükümdarımız, Kırım Han'ına bir haber göndererek, hükümdarlarımızın kendi aralarında kardeş sevgisi içinde bulunduklarını ve Tatar ordusuyla Han'ın da komşuluk adına dostluk ve barış içinde kalmalarını istedi. Bu doğrultuda, savaşı tamamen terk etmeleri için varılan antlaşmayı fermanlarıyla ilan etmeye karar verdiler. Şayet Kırım Han'ı kibir göstererek dostluğu reddeder ve savaştan vazgeçmezse, Ukrayna'da, Kiyiv'de, Zaporog'da, Ukrayna'nın diğer bölgelerinde, Polonya Krallığı'nda, Litvanya Kniezliği'nde ve Çar Hazretlerinin Moskova Devleti'nde, her iki ordunun Ukrayna halkıyla birlikte Tatar ordusu ve Han'ın kuvvetine karşı çıkmaya hazır olacağı bildirildi. Yardımcı kuvvet ve koruma birimleri olarak da busurmanlara karşı Zaporog ve Don Kozakları görevlendirilecektir. //v. 312 ön// (Sayfanın üstbilgisi: *Moskovlular ile Polonyalıların Avdrusiv Antlaşması*) Eğer bu bildirimden sonra Han, üçüncü taraf olarak büyük hükümdarlarımıza katılmak isterse, iki hükümdar birbirine danışarak karşılıklı olarak nasıl bir teveccühe varacaklarına karar vereceklerdir.

Rus ve Polonya hükümdarlarının, varılan antlaşmayı bildirmek üzere Türk Çarı'na elçi göndermesi, Türk Çarı'ndan her iki tarafla komşuluk ilişkilerine uygun olarak dostluk ve barış içinde kalmasını dilemesi, ayrıca Kırım Hanı'na Rus ve Polonya hükümdarlarıyla herhangi bir husumet veya savaşa kesinlikle neden olmamasını emretmesini istemesi gibi talepler

İlanın tam olması adına büyük hükümdarlarımız, akdedilen barışı bildirmek ve Türk Sezarı'nın geçmişteki dostluğunu doğrulamasını sağlamak amacıyla elçilerini Türk Sezarı'na göndereceklerdir. Elçiler, Türk Sezarı'ndan Kırım Hanı'na sakın bir şekilde komşuluk ilişkilerini sürdürmesini ve savaşa katıyen bir sebep vermemesini emretmesini talep edecektir. Ancak, Tatar ordusunun her iki büyük hükümdarımıza savaş için bir sebep oluşturması durumunda Han ile Tatar ordusunu destekleyerek Bab-ı Ali'nin bir hükümdara veya her iki hükümdara karşı bir hamlede bulunulması halinde, yüce

hükümdarlarımız birleşik bir kuvvet, ortak bir güç ve orduyla gerektiği her durumda busurmanları geri püskürteceklerdir.

[...]

//v. 315 ön//

[...]

30

İşbu barış antlaşmanın tasdiki için her iki monarşinin göndermesi gereken büyükelçiler hakkında; bu elçilerin, Ukrayna'nın iki tarafı ve Zaporojjia üzerindeki denetimi sürdürmek adına müzakere yetkisine sahip olacağı, ayrıca iki monarşinin birlikte hareket ederek Kırım [Tatarlarının] ve Türklerin saldırılarına karşı bu bölgeleri koruyacağı ve benzeri konular

Biz büyük hükümdarlarımıza döndükten sonra, ilahi barışın ilanı ve tasdiki için her iki tarafa, büyük hükümdarlara doğrulama belgeleriyle birlikte büyükelçilerin gönderilmesi gerektiğine dair (satırın üstüne eklenmiş) aramızda karar verildi. İşbu elçilerin, Ukrayna'nın iki tarafı ile Zaporojjia'yı elde tutmak için müzakere etme yetkileri olacaktır. Ukrayna Kozaklarını himayeye zorlamaları durumunda (satırın üstüne eklenmiş), hem Kırım Hanı ve ordusuna karşı hem de Türk Sezarı'na karşı ortak yardım şekli konusunda anlaşmaya varmalıdırlar. Diğer işler ise aynı şekilde iki devletin lehine, temel güvenliğin sağlanması ve hükümdarlarımız arasında kardeş sevgisinin çoğalması ile ilgilidir (ilgilidir diye düzeltildi)

Biz büyük hükümdarlarımıza vardıktan sonra ilahi barışı ilan ve tasdiki için her iki tarafa büyük hükümdarlara büyük elçilerin doğrulama belgeleriyle gönderilmesi gerektiğine dair ayrıca (satırın üstüne eklendi) aramızda karar verildi. İşbu elçilerin Ukrayna'nın iki tarafı ile Zaporojjia'yı elinde tutmak için müzakere etme yetkileri olacaktır. Ukrayna Kozaklarını himayeye zorlamaları durumunda (satırın üstüne eklendi) hem Kırım Hanı ile ordusuna karşı hem de Türk Sezarı'na karşı ortak yardım şekli konusunda anlaşmaya varmalıdırlar. Diğer işler de aynı şekilde iki devletin lehine temel güvenliğin sağlanması ve hükümdarlarımız arasında kardeş sevgisinin çoğalması ile ilgililerdir (ilgilidir diye düzeltilmiş).

[...]

//v. 316 arka//

[...]

İşbu Andrusiv Antlaşması'nın hatalarla dolu Lehçe kopyasını, eski Zaporog Ordusu'nun katibi Samiylo Velıçko aktardı. Elimden geldiğince düzelttim; ancak düzeltilmediğim kısımları benden daha iyilerine, bu konuda biraz çaba göstermeye ve emek harcamaya üşenmeyeceklere bıraktım.

//v. 317 ön// (sayfanın üstbilgisi: Petro Doroşenko ve İvan Brühovets'kyy, 1667 yılı)

Bütün Kozaklar için bir fayda sağlamayan Andrusiv pazarlığından haberdar olan Hetman Doroşenko, sitem ederek durumu o dönemdeki Kırım Hanı Diyenlet Kereyin'e (Devlet Kerim)¹⁸⁸ bildirdi. İnsanların şükran dolu gözleri ve gönüllerinin önüne beklenen bahar gelip tarlaları çiçeklerle süslediğinde, kan dökmeye susamış Mars barış içinde kalmayı reddedip Jan Kazimierz'in kalbini, Krallık ordusunu öbür yaka Ukrayna'sını yerle bir etmek ve Kozaklarıyla birlikte tarafsız duran Doroşenko'yu kendi tarafına çekmek amacıyla göndermesi için alevlendirdi.

Ruslarla akdedilen Andrusiv Antlaşması'na güvenen Kral Kazimierz, Ukrayna'yı yağmalamak ve ateş ile kılıçla mahvetmek için Krallık ordusunu, seçkin asker Mahovskiy¹⁸⁹ ile birlikte bahar mevsiminde Ukrayna'ya gönderdi. Bu şekilde, Ukrayna'yı Polonya'ya yöneltmeyi hedefliyordu. Mahovskiy, Ukrayna'ya vardığında, birkaç ay boyunca Doroşenko'dan herhangi bir direniş görmeden Bratslavl' civarlarını talan etti. Doroşenko Kozaklarıyla, Mahovskiy'a karşı tek başına karşı koymaya cesaret edemedi. Askerlerini hazırda bekletirken, Han'a ulak göndererek yardım istedi. Mahovski Çığırın'a (Çehrin) yaklaşınca daha fazla ilerlemeye cüret edemedi (2 kere yazılmış). Kırım'dan gelen Han yerine sadece Tatar ordusunun Nureddin Sultan'ın komutası altında gelmesi üzerine, Doroşenko hazırda bulunan bütün Kozaklarını toplayarak Sultan ile birlikte Mahovski'nin üzerine yürümeye başladı. Kal'nık'a ulaştılar. [Burada], Mahovski'nin Ukrayna'dan geri çekilmeye başladığını öğrenince obozlarını Nemıriv Peçeri köyünün yakınlarına kurdular. Doroşenko, Kal'nık'tan ayrılmadan önce Tatar

---

¹⁸⁸ Kırım tahtında 1666 ila 1671 yılları arasında oturan Adil Giray Han kastedilmektedir.

¹⁸⁹ Sebastian Mahovski, Leh soylusu ve Polonya-Litvanya Birliği askerî lideridir. Hetman Pavlo Teteria'nın kızının manevi babasıdır ve Hetman İvan Vihovs'kiy'in ölümünden doğrudan sorumlu olan kişidir.

ordusuyla birlikte Mahovski'nin peşine düşmesi için Uman' Albayı Biloğrud'u¹⁹⁰ gönderdi.

Biloğrud, Peçeri köyüne vardığında, her şeye kadir Tanrı'nın yardımıyla Mahovski ile girdiği muharebede onu mağlup etti. Mahovski, meta ve hayvanlarını bırakarak obozunu terk etti ve Bar ile Mecıbij yakınlarındaki Brayıliv şehrine sığındı. Ancak, orada da //v. 317 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'teki olup bitenler*) rahat edemedi. Çünkü Biloğrud, Kozaklar ve Tatarlarla birlikte peşini bırakmadı. Brayıliv'i Tatar ordusuyla kuşattı ve kendisi de Kozaklarla birlikte şehre taarruz etti. İçeriye fazla zorlanmadan girdikten sonra Lehlerin hakkından gelmeye başladı. Sağ salım kurtulma ümidini kaybeden Mahovski, en güvendiği üç horuğvasıyla birlikte Brayıliv'den çıkmaya çalıştı. Polonya'ya kaçabilmek için Tatar ordusunun içinden geçmeyi umuyordu. Ancak bu umudu boş çıktı. Tatar kuvvetleri, horuğvalarıyla birlikte onları çevreledi; bazı Polonyalıları öldürdü, bazılarını ise Mahovski dahil esir aldı. Mahovski, daha sonra büyük bir fidye ödeyerek esaretten kurtulabildi. Nihayetinde, Mahovski yüzünden Hristiyanların akıttığı gözyaşı boşa gitmedi. Zavallı insanlara yaptığı zulmün cezasını çekti; ordusunun helakı ve yenilgisiyle Tanrı'nın adaletini gördü.

[...]

//v. 318 ön//

[...]

Sonra, Ruslar ile Polonyalıların Andrusiv'de akdettikleri antlaşmadan haberdar olan mezkûr Kırım Han'ı, Lehlerin Kozaklara karşı besledikleri kini ve daha önce Kırım'la akdettikleri antlaşmaları göz önünde bulundurarak, Lehlerin kendisine karşı sergilediği değişken tutumu iyi bildiğinden, özel elçisi aracılığıyla sekiz Haziran'da Jan Kazimierz'a Kozakları destekleyen aşağıdaki ifşa edici mektubu yazdı.

[LEHÇE]

---

¹⁹⁰ *Hriğoriy Biloğrud*, Hetmanlık döneminde yaşamış bir Ukraynalı askerî lider ve diplomattır. 1664-1674 yılları arasında, aralıklı olarak Uman' Albayı olarak görev yapmıştır. Aynı zamanda birkaç kez İstanbul'a elçi olarak gönderilmiştir.

Kral Hazretlerine hitaben yazılan, Ahmet Ağa vasıtasıyla 8 Haziran 1667 yılında getirilen ve herkesin önünde Varşova’da senatoda sunulan Kırım Hanı Hazretleri Adil Giray’ın mektubunun sureti.

Her şeyi yaratan ve insanoğlunu besleyen Allah’a şükürler olsun. En layık muhafız olan son peygamber, mahşer gününün koruyucusu Hz. Muhammed Mustafa’ya (s.a.v.) övgüler olsun. Allah’ın yardımı, desteği ve selameti, Büyük Ordu’nun ve büyük devletlerin destekleyicileri ile Deşt-i Kıpçak’ın ve Kırım’ın başkenti üzerinde, doğan güneş ve ona uyan Merkür misali sayısız Tatarlar ile şöhretli Nogay askerleri üzerinde daim olsun. Allah’ım, mutlu ve esenlikli hükümranlığımızı daim kıl!

Polonya Kralı, Litvanya, Rus', Prusya, Mazovya, Jmoyit', Viflant, Kiyiv ve Vandal Büyük Kniezi IV. Jan Kazimierz, kendinde bütün iyilikleri toplayan büyük hükümdar; Tanrı, onun mutlu hükümranlığını son gününe kadar daim kılsın!

Hal hatır sorduktan //v. 318 arka// *(sayfının üstbilgisi: Küçük Rus'teki olup bitenler)* sonra, biz, Han, Karvoski elçiniz vasıtasıyla tarafımıza iletilen mektubun bize ulaştığını bildiriyoruz. Mektubunuzda, güya yeminimizi bozduğumuzu yazmışsınız. Ancak hayır, barışı bozan biz değiliz; olan her şey sizin suçunuzdur. Birincisi, Kırım’ı bilgilendirmeden Moskova’ya elçi göndermemeye yemin eden sizdiniz. Şimdi ise haberimiz olmadan üç komiser göndererek Moskova ile bir antlaşma yaptınız. Oysaki Moskova, bizimle anlaşma yapmak için geleneksel armağanlar vaat ederek defalarca elçi göndermişti. Ancak Polonya Krallığı ile olan dostluğumuz sebebiyle, onların tekliflerini reddetmiştik. Buna rağmen siz, Kırım’ın haberi olmadan Moskova ile bir antlaşma yaptınız; bu nasıl mümkün olabilir? İkincisi, Kozaklar size tabi olsa da *(satırın üstüne eklenmiş)*, teveccühümüzü kazanmak için onlara kötülük yapmayacağınıza yemin ettiniz. Ancak şu an Kozakların durumu kötü, memleketleri harap, yakarışları Kırım’a kadar ulaşıyor. Biz ise Polonya ile olan dostluğumuz sebebiyle bu niyazlara kulak asmadık. Kozakları korumamızın sebebi, başkasının himayesine girmemeleri içindir. Zaten bize tabi olamayacaklarının farkındayız. Üçüncüsü, kardeşimiz Mehmet Giray Han olunca, Kırım’a dönerken Bilgorod’da iki elçiniz tarafından karşılandı. Ancak Allah’ın izniyle Kırım’ın tahtına ben oturduğumda, bırakın elçilerinizin beni karşılamasını, size elçi gönderene kadar hiçbir temsilciniz uğramadı. Böyle bir dostluk olur mu? Bunun dışında, kardeşimiz Nureddin Sultan’a ordusuyla birlikte Kozaklara karşı harekete geçmesi için

emir verdik. Ancak Polonyalıların bizim dostumuz olduğu, Kral Hazretlerinin ise kadimden beri kardeşimiz olduğu ve bize karşı teveccüh beslemeye devam ettiği konusunda onu uyardık. Kardeşimiz Sultan, bizim ve sizin düşmanınızı perişan ettikten sonra Bila Tserkva'ya döndüğünde //v. 319 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Petro Dorosenko ve İvan Briuhovets'key'in Hetmanlığında, 1667 yılı*) kale muhafızına bir ulak gönderdi, ancak herhangi bir yanıt alamadı. Bunun üzerine kardeşimiz size ve Mahovski Hetman'ına mektuplar yazdı ve kapıcıbaşını gönderdi. Sonraki üç-dört ay boyunca Ukrayna'da kaldı, ancak bu süre zarfında ne bir ulak geldi ne de bir cevap alındı. Ordunuz Ukrayna'ya üç koldan saldırırken, Tatar ordusundan üç kez casus yakaladınız. Ancak, ordunuz helak olunca bu adamları Mahovski'de kelepçelenmiş bir halde bulduk. Dosttan dil almak, hiç de yakışık alan bir davranış değildir. Nureddin Sultan Ukrayna'dayken Hetman'a bir mektup gönderdi, ancak buna karşılık herhangi bir mektup alınmadı. Mahovski'nin ordumuza saldırmayı planladığını öğrendiğinde, Nureddin Sultan ona karşı harekete geçti ve büyük bir muharebe sonrası ordunuz mağlup oldu. Bir muharebede taraflardan birinin yenilmesi kaçınılmazdır. Ordunun mağlubiyeti devlete bir miktar zarar verebilir; ancak bunun dostluğumuzu bozmasına izin vermeyelim. Kırım'ın size birçok durumda faydası dokundu. İsveçlilere, Macarlara, Moskova'ya karşı mücadelelerinizde; Şeremet döneminde ve daha pek çok olayda size destek verdik. Bizimle olan teveccühünüzü sürdürmek isterseniz dostluğumuzun daha fazla faydasını göreceksiniz. Esirlerin iade edilmesini talep ettiniz, fakat bu bizim geleneklerimize aykırıdır. Dostluğumuz devam ettiği sürece onların zarar görmeyeceğinden emin olabilirsiniz; bu bizim elimizdedir. Biz ise Kozakların ordusunu mahvetmemenizi rica ediyoruz. Bu konuda anlaşmaya varılması için elçinizle birlikte Ahmet Ağa adlı elçimi gönderiyorum. Öne sürülen maddeler kabul edilsin, alışılmış armağanlar her sene zamanında yollansın. Allah'ın izniyle kardeşliğimiz, ilk teveccühümüzden daha güçlü ve güzel bir hâl alır. Eğer barış istiyorsanız, yemin için bir elçi gönderin. Biz de hayatta kaldığımız sürece sizinle kardeşlik içinde olmaya devam ederiz. Bağçe[saray] başkenti, 17 Saval [Şevval] 1667 senesinde yazıldı. Kardeşim, size değerli bir eğerli yularlı at gönderiyorum, kabul etmeni rica ediyorum. Ayrıca, elçinizi oyalamadan bir an önce geri gönderin.

Dostum //v. 319 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'teki olup bitenler*) kardeşim, size Kobiletskiy'i tavsiye ediyorum. Devlet işlerinde maharetli, bilge ve zeki bir adamdır. Sık sık yapılacak seyahatler için diğerlerinden daha uygundur ve asker olarak da oldukça başarılıdır. Lütfunuzu ondan esirgemeyin.

Adil Giray Han. En nihayetinde hutimet 'avâkıbuhû bi'l-hayr. Devlet-Kerim.

[LEHÇE]

Or Beyi Hasan Giray'ın mektubunun sureti

Her şeyi yaratan ve insanoğlunu besleyen Allah'a şükürler olsun. En layık muhafız olan son peygamber, mahşer gününün koruyucusu Hz. Muhammed Mustafa'ya (s.a.v.) övgüler olsun. Allah'ın yardımı, desteği ve selameti, Büyük Ordu'nun ve büyük devletlerin destekleyicileri ile Deşt-i Kıpçak'ın ve Kırım'ın başkenti üzerinde, doğan güneş ve ona uyan Merkür misali sayısız Tatarlar ile şöhretli Nogay askerleri üzerinde daim olsun. Allah'ım, mutlu ve esenlikli hükümrانlığımızı daim kıl!

Polonya Kralı, Litvanya, Rus', Prusya, Mazovya, Jmoyit', Viflant, Kiyiv ve Vandal Büyük Kniezi IV. Jan Kazimierz, kendinde bütün iyilikleri toplayan büyük hükümdar; Tanrı, onun mutlu hükümrانlığını son gününe kadar daim kılsın!

Her şeyi yaratan ve besleyen Allaha şükürler, insanoğlunun en layık muhafızı, son peygamber, mahşer günündeki koruyucu, Hz. Muhammed (s.a.v.) Mustafa'ya övgüler olsun, yardım eden desti ve Allah'ın selameti Büyük Ordu'nun ve büyük devletlerin destekleyicileri ve Deşt-i Kıpçak ve Kırım başkenti ve doğan Güneş ve ona uyan Merkür gibi olan sayısız Tatarlar ve şöhretli sayısız Nogay askerleri üzerinde olsun. Allahım, mutlu esenlikli hükümrانlığımızı daim kıl!

Polonya Kralı, Litvanya, Rus', Prusya, Mazovia, Jmoyit', Viflant, Kiyiv ve Vandal Büyük Kniezi IV. Jan Kazimierz, kendinde bütün iyilikleri toplayan büyük hükümdar, Tanrı onun mutlu hükümrانlığını son gününe kadar uzatsın!

Hasan Giray Bey, Sultan'ın yüce devletler, Kırım başkenti ve yılmaz Or hududu arasındaki sağlam bir barış için içtenlikle selam söylediğini ve hal hatır sorduktan sonra inayetlü velinimetim Han Hazretleri ve Kalga Sultan'ın en seçkin kullarından Ahmet Ağa'yı dostluk mektuplarıyla birlikte gönderdiklerini bildiriyorum. Ben de Kral Hazretlerine şahsen yazdığım mektubu iletiyorum. Uzun bir giriş yapmadan, abilerimin yazdıkları şartlara tamamen katıldığımı belirtmek istiyorum. Mektubumun boş olmaması adına, //v. 320 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Petro Dorosenko ve İvan Brühovets'key'in Hetmanlığında, 1667 yılı*) dostluk alameti olarak eğerli yularlı bir at gönderiyorum. Allah'ın izniyle size sağ salim ulaşırsa kabul etmenizi ve elçiler vasıtasıyla iyi sağlığınıza bana bildirmenizi rica

ederim. Ben de sizinle dostluk etmekten ve yanınızda bulunmaktan mutluluk duyarım. En nihayetinde hutimet 'avâkıbuhû bi'l-hayr. Or şehrinde, Şanka [Şevval?] ayı, 1667 senesinde yazıldı.

Tercümesi, Kral Majestelerinin dragomanı ve sır katibi Kazimierz Samarski tarafından yapılmıştır.

Mahovski ile Nureddin Sultan arasındaki bu askeri münakaşadan sonra, Kırım Sultanı ordusuyla ve Doroşenko Kozaklarıyla birlikte Ukrayna'nın öteki tarafındaki hudutta, sahadaki güncel durumlara ilişkin Kral Kazimierz'ın yazılı dönüşünü uzun süre bekledi. Ancak Kral, Mahovski'nin mağlubiyetine öfkelenmiş olmalı ki cevabı geciktirdi. Sonunda, daha büyük bir felaketi önlemek amacıyla Doroşenko ve Nureddin Sultan'a, askerleriyle birlikte Kraliyet Marşalok'unu ve o dönemin Saha Hetman'ını gönderdi. Bu gönderim, savaş amacıyla değil, Doroşenko ve Nureddin Sultan ile bir antlaşma yapmak içindi. Saha Hetman'ı, Doroşenko ve Nureddin Sultan'la 1667 yılı 12 Eylül tarihinde Pidğaytsi'de bir araya geldi ve aşağıdaki antlaşmaya varıldı.

Sultan Kalga ile Akdedilen Antlaşma

Kerim Giray Kalga Hazretleri'nin Kırım, Nogay, Bucak ve Bilğorod ordularıyla Kral Majesteleri'nin devletleri ve Polonya-Litvanya Birliği topraklarına girişinin sebebi, yıllar önce inayetlü Kral Majesteleri ve Polonya-Litvanya Birliği tarafından eski Han, onun halefleri ve tüm Kırım namına akdedilen kadim antlaşmaların //v. 320 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Polonyalılarla Tatarlar arasında akdedilen Pidğaytsi Antlaşması*) yenilenmesi ve tasdiki idi. Özellikle merhum İslam Giray Han ve halefi Mehmet Giray ile yapılan antlaşmalara eklenen maddelerin de güncellenip yeniden onaylanması gerekiyordu. Pidğaytsi'de bir araya gelerek, Kral Majesteleri ve tüm Polonya-Litvanya Birliği adına Hetman Bey Hazretleri ile mevcut Han Hazretleri, onun halefleri ve tüm Kırım'ın adına Sultan Hazretleri arasında müzakereler yürütüldü. Sonuç olarak, taraflar arasında bitmeyecek bir dostluk ve bozulmayacak ebedi bir barış üzerine anlaşmaya varıldı. Bu anlaşma, Kral Majesteleri'nin ve Polonya-Litvanya Birliği'nin yetkili temsilcileri ile Han ve Kırım'ın diğer yüksek makamları tarafından yeminle teyit edildi.

Birincisi, geçen kış ve günümüzde iki millet arasında yaşananları Tanrı'nın gizli mahkemesine havale ederek ebedi bir unutuluşa terk ediyoruz. Gelecekte aynı dostluğu bozacak bir noktaya gelmemek adına, Hetman Bey Hazretleri yemin altında şu taleplerde

bulunmaktadır: Adı geçen devletler arasında bir olay, anlaşmazlık ya da şikayet söz konusu olduğunda, bunların yalnızca elçiler vasıtasıyla çözülmesi gerekmektedir. Elçiler dönmeden önce ise ortalığın sakin tutulması ve hiçbir şekilde düşmanlık belirtileri gösterilmemesi şarttır.

Sultan Hazretleri, Han Hazretleri, onun halefleri ve tüm Kırım namına, Kral Majestelerinin düşmanlarının düşmanı olmaya ve Kral Majesteleri ile Polonya-Litvanya Birliği'nin herhangi bir durumda ihtiyaç duyacağı orduyu hazır bulundurmaya yemin etmektedir. Karşılığında Hetman, Kral Majesteleri ve Polonya-Litvanya Birliği adına, karşılıklı dostluk yemininden hemen sonra kadim geleneğe uygun olarak Hanlara ve Kırım Tatarlarına ait upominkı vermeye söz vermektedir. //v. 321 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Petro Doroshenko ve İvan Briuhovets'key'in Hetmanlığında, 1667 yılı*) Han Hazretleri ve tüm Kırım ile ebedi dostluğun kanıtı olarak Sultan Hazretleri, Han Hazretlerinin yanında bulunmaları için kendi adamlarından bir grup göndermektedir. Bu kişiler, Han Hazretlerinin upominkıyı teslim etmek üzere Seym'e gönderdiği elçiler dönene kadar orada kalacaklardır. Bunun karşılığında Han Hazretleri, Kral Majestelerinin haberi ve izni olmadan Ukrayna'ya veya Kral'a tabi diğer memleketlere ordu göndermemeyi taahhüt etmektedir. Bazı Bucak, Bilgorod ve Nogay orduları, Orakullar (?) ve Vizabetellerin (?) büyük bir kısmı kendilerini Han Hazretlerine tabi saymamaktadır. Lakin bu asi orduların küçük ya da büyük gruplar halinde Kral Majestelerine tabi memleketlere girmeleri durumunda, Han Hazretleri adına Sultan Hazretleri, hiçbir şekilde himaye göstermeyecek ve kendi ordusunun bu asi ordularla birleşmesine izin vermeyecektir. Sultan Hazretleri ayrıca, bu orduları yatıştırmaya söz vererek yemin etmektedir.

Han Hazretleri ve Sultan Kalga'nın ricası üzerine (1.- *Tatarların Kozaklara karşı hayırsız tevecübü*), Kral Majesteleri, Kozakları kendi tebaası olarak kabul etmektedir. Kozakların, Kraliyet Komisyonu tarafından kendilerine verileceklerle yetinip buna itaat göstermeleri ve yemin etmeleri talep edilmektedir. Sultan Hazretleri, dostluğun sağlamlaştırılması ve kardeşlik sadakatinin tesis edilmesi adına, Han Hazretleri ile görüşerek Brayıliv'de esir alınanlar – Mahovskiy ve diğerleri dahil – Polonya'ya iade edilmelerini sağlayacağına söz vermektedir. Buna karşılık, Hetman Bey Hazretleri de Kral Majesteleri ile görüşerek, samimi kardeşliğin bir kanıtı olarak, farklı zamanlarda esarete alınan Tatarların serbest bırakılmasını sağlayacağına taahhüt etmektedir.

Sultan Hazretleri, tüm ordusuyla birlikte Hetman Bey Hazretlerine, bu //v. 321 arka// (sayfanın üstbilgisi: *Polonyalılarla Doroşenko'nun Pidğaytsi Antlaşması*) noktadan itibaren ve Kırım'a dönüş yolunda kendi rızasıyla hiçbir tarafa saldırı veya akın yapılmasına izin vermeyeceğine dair söz vermektedir. Ayrıca ordunun herhangi bir saldırıda bulunmasını yasaklayacağını ve emirlere uymayanları cezalandıracağını taahhüt ederek bu taahhüdüne yemin etmektedir. Daha güvenilir bir antlaşma sağlamak adına imzamızın yanı sıra mührümüzü de koyuyoruz. 16 Eylül 1667 yılında Pidğaytsi'de verilmiştir.

Hit Giray Sultan, Kırım Giray Kalga, Kırım'ın Büyük Ordusunun Sultanı, Yakki Giray, Hem Giray, Siram Bey, Mirza Bey Karaç Ağa, Mautşa Mirza, Madukala, Adışa Mirza, Mah Mirza, Mit Hietkşa Murta

[LEHÇE]

Tatarların Yemini

Gökyüzünü, toprağı, denizi ve her şeyi yaratan Allah'a yemin ederiz ki, akdedilen antlaşmada yer alan ve yazıldığı gibi uyacağımız maddelere sadık kalacağız. Eğer bu yeminimizi bozarsak ve yazılı maddelere riayet etmezsek, dua ettiğimiz Allah'tan, düşman kılıcı gibi bizi ve soyumuzdan gelecek herkesi hem bu dünyada hem de ahirette cezalandırmasını dileriz. Bu yemini Han Hazretleri, Sultan Kalga, Nureddin, tüm Kırım ve Han Hazretlerinin himayesi altındaki tüm ordular adına ediyoruz.

[LEHÇE]

Zaporog Hetmanı Haşmetmeap Doroşenko Bey ile akdedilen Pidğaytsi Antlaşması

Haşmetmeap Büyük Marşalok ve Kraliyet Saha Hetmanı, Kral Majestelerinin Zaporog Ordusu'nun Hetmanı Ekselansları Petro Doroşenko Bey'in, Kral Majesteleri ve Polonya-Litvanya Birliği'nin hizmetine içtenlikle hazır olduğunu ve savaşa değil, bir rica ile //v. 322 ön// (sayfanın üstbilgisi: *İvan Briuhovets'key'in Hetmanlığında, 1667 yılı*) Kral Majesteleri ve Polonya-Litvanya Birliği'nin lütfuna sığındığını gördü. Bunun üzerine Kral Majesteleri, Zaporog Ordusu ve adı geçen Hetman'ın, Kral Majesteleri ve Polonya-Litvanya Birliği'nin şimdiye kadar olup bitenleri unutulmuşu terk etmeleri için kendilerine başvurmaya söz verdiğini bildirdi (1.- Bu doğru olmayabilir). Zaporog Ordusu ve Hetman Bey

Ekselansları, bundan sonra Kral Majesteleri ve Polonya-Litvanya Birliği'ne tam bir sadakat ve samimi hizmet sözü vermektedir. Ayrıca, her türlü olası himayeden vazgeçerek güvenliklerini yalnızca Kral Majesteleri ve Polonya-Litvanya Birliği'nin lütfuna bırakmaktadırlar. Bu bağlılığı göstermek için özel ve devlet mülklerini işleten tüm Kral Majesteleri Beylerine ya da kaymakamlarına, evlerinde güvenli bir şekilde oturmaları için destek vermeye hazır olduklarını ilan etmektedirler. Bu açıklamanın dışında bırakılan tek husus ise, itaatli bir şekilde talep edilen Kozakların ve onların çiftliklerinin özgür bırakılması konusudur.

Büyük Marşalok Majesteleri Bey ve Saha Kraliyet Hetmanı, Kozakların taleplerini yerine getirme konusunda tam yetkiye sahip olmadıklarından, Kral Majestelerinin Zaporog Ordusunun talepleri en yakın Seym'e kadar askıya alınmıştır. Bu süre zarfında, Kral Majestelerinin Zaporog Ordusu, elçiler göndererek bir komisyonun toplanmasını talep edebilir. Bu konuda Büyük Marşalok Majesteleri Bey kendilerine destek olacaktır. Komisyonun toplanmasına kadar geçen sürede, Zaporog Ordusu mensupları, Kozakların sakin olduğu hiçbir şehre Polonya ordusunun girmeyeceğini garanti etmektedir. Buna karşılık, Zaporog Ordusu da daha önce Kozakların bulunmadığı şehirleri talep etmeyecektir. Şehirlerin listesi ayrı bir belgede belirlenecektir.

Bila Tserkva garnizonundaki Kozak Ordusu askerlerinin sayısı, Bila Tserkva ve diğer şehirlerde belirlenen seviyede kaldığı sürece, bu sayı düşürülmeden yeterli maddi destek sağlanamayacağı için Zaporog Ordusu ve Zaporog Hetmanı Bey Ekselansları, //v. 322 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Polonyalılarla Doroşenko'nun Pidğaytsi Antlaşması*) ve bütün Zaporog Ordusu'nun (*kelimenin üstüne "1662-1668" rakamları eklenmiş*) ricasına uyarak, Marşalok Majesteleri Bey Stahurski, Kozakların bir kısmının Bila Tserkva'dan ayrılmasına izin verilmesi konusunda Komendant Majesteleri Bey'i uyarması için bir subay gönderecektir. Ayrıca, Komendant Bey'in, askeri yargılama tehdidi altında, Zaporog Ordusu'na ait olan askerlere bir zerre kadar zarar vermeye cüret etmemesi gerektiği bildirilecektir. Bütün tarafların memnun kalması için, aynı emirle Komendant Bey'den, kilise varlıklarını ve Pavoloç Albayı'ndan gasp edilen bütün malları bekletmeden iade etmesi talep edilecektir.

Bu maddeler, Büyük Marşalok Majesteleri Bey, Saha Kraliyet Hetmanı ve müzakere için atanan komiser beyler aracılığıyla Kral Majesteleri ve Polonya-Litvanya Birliği tarafından, Zaporog Ordusu adına ise Ekselansları Petro Doroşenko Bey,

oboźny¹⁹¹, genel askeri yargıçlar, osavullar, yüzbaşılar ve çeşitli köklü starşınalar tarafından yeminle doğrulanıp yazılı olarak onaylanacaktır.

Pidğaytsi’de, 19 Ekim ...¹⁹² gününde 1667 tarihinde verilmiştir.

[LEHÇE]

Kral Majestelerinin Zaporog Ordusunun Yemini

Ben ki Petro Doroşenko, Kral Majestelerinin Zaporog Ordusu Hetmanı, bütün oboznılar, yargıçlar, osavullar, albaylar, yüzbaşılar ve diğer tüm starşına adına; burada Pidğaytsi obozunda bulunanların, evini terk etmeyenlerin, şu an var olanların ve gelecekte var olacakların adına Kutsal Teslis’in içinde tek olan Yüce Tanrı’ya, Hazreti Meryem’e ve tüm Azizlere yemin ederiz ki dedelerimizin, nurlu Polonya Kralları ve Polonya-Litvanya Birliği’nin üstünlüğü altında mülk sahibi beyler olarak yaşadığı gibi biz de Kral Majesteleri ve Polonya-Litvanya Birliği’ne hizmet edeceğimize ve iyilikle bağlı kalacağımıza söz veriyoruz. Ayrıca, bize ve haleflerimize [vaat edilecek] herhangi bir başka himayeyi reddedeceğimizi ve bu tabiyete uzun vadede sadık kalacağımızı taahhüt ediyoruz. Kral Majesteleri’nin haberi olmadan başkalarıyla [dış devletlerle] yazışma yapmayacak veya elçilik [heyetleri] göndermeyeceğiz. Şefkatli Kral Majesteleri Beyimizin ve Polonya-Litvanya Birliği’nin ricalarımızı yerine getireceğine dair lütfunu umarak tüm mallarımızı ve sağlığımızı Kral Majesteleri ile Polonya-Litvanya Birliği’ne emanet ediyoruz. Pidğaytsi’de akdedilen antlaşmada belirtilen hususlara ve şu anki sözlerimize bağlı kalacağımızı bu yeminle doğruluyoruz. Eğer bu taahhütlere uymayacak olursak Tanrı’dan bizi ruhen, bedenen, çocuklarımız ve malımızla cezalandırmasını diliyoruz.

Yukarıda bahsi geçen Pidğaytsi Antlaşması’nın akdedilmesinden sonra, Hetman Doroşenko Kozaklarıyla, Nureddin Sultan Tatar ordusuyla ve Polonyalı askerler Saha Hetmanı’yla birlikte Pidğaytsi’den ayrılarak kendi evlerine doğru yola koyuldular.

---

¹⁹¹ *Oboźny*, XVII-XVIII. yüzyıllarda Hetmanlık döneminde Ukrayna’da üst düzey devlet ve askerî pozisyonlardan birini işgal eden seçilmiş bir görevliydi. Oboznılar, Genel Oboźny ve Alay Oboźny olmak üzere ikiye ayrılırdı. Genel Oboźny, Genel Kurmay üyelerinden biri olup, Hetman’dan sonra gelen en üst düzey yetkili olarak kabul edilirdi. Savaş zamanında ise rütbe olarak Genel Kurmayın en üst düzey üyesi olması nedeniyle sık sık Saha Hetmanı (Nakazny Hetman) olarak atanırdı.

¹⁹² Metinde boşluk vardır.

[...]

DOKUZUNCU BÖLÜM

[...]Doroşenko'nun Romodanovskiy'i gizlice uyarması; [...] Suhoviy'in¹⁹³, Kozaklar ve Tatarlarla birlikte Brühovets'kiy'in ardından Hetmanlığı ele geçirmek amacıyla Siç'ten ayrılması; halka verdiği zarar ve kötülükler; Romodanovskiy'nin Çerniğiv'e yeniden saldırması ve burada Mnoğogrişniy¹⁹⁴ ile anlaşması; Romodanovskiy'in oğlunun Suhoviy'i zapt etmek üzere harekete geçmesi, ancak ordusunun Tatarlar tarafından mağlup edilmesi ve Romodanenko'nun¹⁹⁵ esir alınması; Suhoviy'in tekrar Çığırın (*Çehrin*) Hetmanlığı'nı talep etmesi; Dnipro'nun (*Dinyeper*) ötesine geçerek halka zulmetmesi ve talan etmesi; öteki kıyıya ulaştığında halkı, Doroşenko'ya sırt çevirerek kendisini (Suhoviy'i) Hetman seçmeleri için kışkırtıcı mektuplar dağıtması; Doroşenko'nun Suhoviy'e karşı uyguladığı kurnaz planlar; Suhoviy'in ihtiyacı ve Dnipro'nun (*Dinyeper*) öteki yakasındaki düşüncesiz hareketleri nedeniyle düşüşünün hazırlayıcısı olan, Tatarların Suhoviy için hazırladığı felaket; Suhoviy'in, Zaporojja'ya Tatarlardan kurtarılması için elçi gönderme girişimleri [...] gibi olaylar hakkında

[...]

//v. 326 arka//

[...]

---

¹⁹³ Petro Suhoviy, 1669-1674 yılları arasında Zaporog Hetmanı olarak görev yapmış bir Kozak lideridir. 1660-1662 yıllarında Zaporog Ordusu Katibi olan Suhoviy, Moskova Voyvodası Şeremetev'e destek için sekiz bin kişilik bir Zaporog birliğiyle sefere çıkmıştır. Daha sonra Koşoviy Otaman İvan Sirko ile birlikte Kırım'a saldırarak bölgeyi tahrip etmiştir. Kısa bir süre sonra Kırım Hanı Adil Giray ile anlaşarak kendisini "Kırım Hanı'nın azametinde Zaporog Ordusu Hetmanı" ilan etmiştir. 1668'de Doroşenko ve Mnoğogrişniy ile girdiği mücadelelerde yenilgiye uğrayan Suhoviy, Hetmanlık iddialarını bırakarak Hanenko'nun tarafına geçmiştir. Ancak Doroşenko'ya karşı girişimlerinde de başarısız olunca Zaporog Siç'ine geri dönmüştür. 1681 yazında sağ yaka Ukrayna'sında Hetman olmayı ve Osmanlı himayesine geçmeyi denemiştir. Daha sonra Kırım'a yönelen Suhoviy'in sonraki akıbeti bilinmemektedir.

¹⁹⁴ Demyan Mnoğogrişniy, XVII. yüzyılda yaşamış, 1668-1672 yılları arasında Sol Yaka Ukrayna'sının üçüncü Hetmanı olarak görev yapmış bir Ukraynalı liderdir. 1621 yılında Korop'ta doğan Mnoğogrişniy, genç yaşta Bohdan Hmel'nits'kiy'in önderliğindeki bağımsızlık hareketlerine katılmıştır. 1665-1668 yılları arasında Çerniğiv Albayı olarak görev yapmıştır. 1668 yılında Andrusiv Antlaşması'na karşı çıkan bir isyanda yer alarak Hetman İvan Brühovets'kiy'e karşı Petru Doroşenko'nun safına geçmiştir. Ukrayna'nın birleşmesi için Osmanlı himayesine girme seçeneğini de içeren politikalar izlemiştir. Ancak bu politikalar, bazı Kozak starşına'sı tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmış ve hakkındaki şikayetler Moskova'ya iletilmiştir. 1672 yılında, Baturın'da starşına'lar tarafından Moskova yetkililerinin desteğiyle tutuklanan Mnoğogrişniy, sürgün edilerek Sibirya'daki Buryatya bölgesine gönderilmiştir. 16 sene sonra serbest bırakılan Mnoğogrişniy'in Ukrayna'ya dönmesi yasaklanmıştır. 1696 yılında manastır hayatına çekilmiştir.

¹⁹⁵ Romadonovski'nin oğlu

Doroşenko, muhtemelen Opoşne ve Kotel'va bölgelerini Moskova kuşatmasına karşı savunmayı planlıyordu. Ancak, Çar Majesteleri'ne karşı gösterdiği teveccühten ödün vermeden ve Hristiyan kanının dökülmesini istemediği için, Romodanovskiy'e gizlice [bir ulak] göndererek güçlü Kozak ve Tatar ordularıyla yaklaştığını bildirdi. Doroşenko, bir yandan Romodanovskiy'e, Tatar ordusunun onu yakalamadan önce bir an evvel geri çekilmesini tavsiye ederken, diğer yandan Tatar ordusunu kasıtlı olarak yanında tutarak, //v. 327 ön// (*sayfanın üstbilgisi: İvan Brühovets'kıy'ın ölümünden sonra Petro Doroşenko, 1667 yılı*) çok fazla ilerlemesine izin vermemeye özen gösteriyordu

[...]

Doroşenko, Çığırın'a (*Çehrin*) varmasının ardından yukarıda anlatılan faaliyetten sonra ancak birkaç hafta barış içinde yaşayabildi, çünkü Zaporog Siçi'nden beklenmedik bir isyan rüzgarı esmeye başladı. Bir zamanlar Zaporog katibi olan Petro Suhoviy, Brühovets'kıy'ın eski başarılarından ilham alarak, onun hayatının sona ermesine rağmen boş kalan koltuğuna oturmayı ve Hadiaç'ta bu yakadaki Hetmanlık makamını ele geçirmeyi arzuluyordu. Bu akılsız ve zararlı iktidar hevesini gerçekleştirmek isterken, kendisi gibi düşüncesiz birçok Zaporog Kozaklarını kendi safına çekti. //v. 327 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'teki olup bitenler*) Aynı şekilde, Spas orucu sırasında bu yakadaki Ukrayna'ya geçen Nureddin ve Kalga Sultan ile çok sayıda Tatar askerini de [etrafları] yağmalamaya kışkırttı. (*Dnipro'nun bu yakasında Somko'dan sonra kendi kendini Hetman ilan eden ikinci kişi Petro Suboviy, 1668 yılı*).

Suhoviy, Çığırın'dan (*Çehrin*) başlayarak öbür yakadaki Ukrayna'da ün salmış bir Kozaktı. Aksiyonları güçlü, dünya meselelerinden haberdar ve Kozak-Rus' yazmasını iyi bilen biriydi. Poltava'dan başlayarak bu yaka Ukrayna'sına giriş yaptı ve Lubnı, Lohvıtsi, Romnı ve diğer bölgelerde herhangi bir engelle rastlamadan dolaşıyordu. Yerel halka dağıttığı kışkırtıcı ünersaller ve mektuplarıyla, (Pidğaytsi Antlaşması'nı kabul ederek Polonyalılarla bir birliğe girdiği için Leh ruhuyla özdeşleşen) Doroşenko'dan yüz çevirmeye çağırıyordu. Ayrıca, halktan Brühovets'kıy'ın yerine bu yaka Hetmanı olarak kendisini ilan etmelerini talep ediyordu.

Bazıları Suhoviy'e meyilli olabilirdi, ancak ordusunun getirdiği yıkımı ve ölümü gören çoğunluk, onun Hetmanlığını bir kenara bırakın, bu yakada uzun süre kalmasını bile istemiyordu. Ancak, Moskova'dan gelen tehditler ve endişeler nedeniyle bu yakanın kumandanlarından hiçbirisi, Suhoviy'e hak ettiği şekilde bir karşılamayı organize edemedi.

Doroşenko ise Suhoviy'in yanında iki Sultan'ın //v. 328 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Petro Doroşenko ve Suhoviy'in Düzmece Hetmanlığı, 1668 yılı*) büyük kuvvetlerinin bulunduğunu bildiği için yalnızca Kozaklarıyla ona karşı çıkmaya cesaret edemedi.

İşte bu uğursuz ve muzır dönemde, Sefalet ve Felaket perçemlerini uzatarak zavallı Küçük Rus' Ukrayna'sını mahvetmeye ve helak etmeye başladılar. Çünkü Dnipro'nun (*Dinyeper*) bir yakasında, Dnipro'nun (*Dinyeper*) aşağı çayırlarından çıkan Suhoviy'in cinneti, Kozak ve Tatar ordusuyla birlikte başıbozukluk yaparak insanlara zarar veriyordu.

Diğer yakada ise intikam almak amacıyla Moskova Çarlığı'ndan güçlü ordusuyla Kniez Romodanovskiy ilerliyordu. Doroşenko'nun bu yakadan Çığırın'a (*Çehrin*) çekildiği haberini almıştı. Desna Nehri'ni geçtikten sonra Çerniğiv'e ulaştı. Yeni şehrin bir kısmını yaktıktan sonra, kısa bir muharebenin ardından, o dönemin Çerniğiv Albayı Demyan İgnatoviç Mnoğogrişny ile anlaşarak güçlerini birleştirdi. Romodanovskiy, Çerniğiv'den çekildikten sonra, Suhoviy'in başıbozuk faaliyetlerini bastırmak ve hükümdarının gözüne girmek amacıyla Büyük Rusya askerlerinin çoğunu oğlu Andrey Romodanovskiy'e emanet ederek gönderdi. Kniajiç¹⁹⁶ olan Andrey Romodanovskiy, babasından ayrılarak ordusuyla birlikte yola çıktı ve Suhoviy'in ordusuyla bir yerde karşılaşarak şiddetli bir muharebeye girdi. Tanrı'nın isteğiyle bu muharebede Romodanovskiy'in ordusu yenilgiye uğrayarak tamamen helak oldu, kendisi ise esir alınarak Nureddin ve Kalga Sultan'a teslim edildi. Suhoviy, Romodanovskiy'i yendikten sonra bir süre Tatar ve Kozak ordusuyla birlikte Romnı'da kaldı. Pılıp orucunda ise tüm Tatar ve Kozak ordusuyla Dnipro'nun (*Dinyeper*) öbür yakasına geçti. Lohvitsi ve Lubnı'dan geçerken, özellikle Lubnı civarında yerel halka büyük zulüm ederek ciddi zararlar verdi.

Brühovets'kyy'den sonra çok istediği bu yakanın Hetmanlığını burada tasvir edilen hareketleriyle elde edemeyen Suhoviy, Kırım Sultanları Nureddin ve Kalga'nın kışkırtmalarıyla (ki bu kışkırtmalar Suhoviy'in değil, Tatarların yararınaydı) Hadiaç'te iktidar hırsından vazgeçmedi. Kendi vicdanını daha da zedeleyerek Çığırın (*Çehrin*) Hetmanlığı'na göz dikti //v. 328 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'teki olup bitenler*) ve Doroşenko'yu Hetman makamından indirip (*satırın üstüne eklenmiş*) Çığırın'da (*Çehrin*)

---

¹⁹⁶ Kniajiç, Kniez oğlu demektir.

onun yerine geçmeyi planladı. Suhoviy, Tatar ordularını yanında bulundurduğu için Doroşenko'nun yalnızca Kozaklarla kendisine karşı koyamayacağını düşünüyordu. Ancak bu, Suhoviy'in büyük bir hatasıydı. Suhoviy'in planını önceden öğrenen Doroşenko, idaresi altındaki öbür yaka Ukrayna'sında yaşayan köylülere, mallarıyla birlikte şehir ve kalelere sığınmalarını ve dışarıda hiçbir şey bırakmamalarını kesin bir şekilde emretti. Böylece, Suhoviy ve Tatar orduları Ukrayna'ya geldiğinde ihtiyaç duyacakları hiçbir şeyi bulamayacaklardı. Bu strateji başarıyla yerine getirildi. Suhoviy ise Doroşenko'nun bu hilesinden habersizdi ve kendi başarısından emin olarak, yukarıda belirtildiği gibi, Pılp orucunda Tatar ordusuyla birlikte öbür yaka Ukrayna'sına girdi. Burada da diğer yakada yaptığı gibi Ukrayna genelinde kışkırtıcı mektup ve üniversaller dağıttı. Bu yazılarda, Lehlerle yapılan Pidğaytsi Antlaşması'nı kabul eden ve güya Uniya'ya meyleden Doroşenko'ya karşı çıkılması gerektiğini söylüyor, bozulmamış Ortodoksluğa sadık kalacağını, Küçük Rus' vatani için canını vermeye hazır olduğunu ve Kırım ordusunun da vatani savunmaya daima hazır bulunduğunu belirterek kendisini Hetman olarak ilan etmeye çağırıyordu.

Bu tür mektuplarıyla Suhoviy, öbür yakadaki halkı kendi safına çekmeyi başaramadığı gibi, ordusunun erzak temini konusunda da ciddi sorunlar yaşamaya başladı. Bu sorun, öyle bir noktaya ulaştı ki Tatar askerleri, emeklerinin karşılığı olarak Suhoviy'i ve Kozakları esir alıp aralarında paylaşarak Kırım'a dönmeyi düşünmeye başladılar. Çığırın'da (*Çehrin*) hüküm süren Doroşenko, bu duruma sevindi. En azından Suhoviy'in kendisine karşı bir tehdit oluşturabileceği konusunda artık endişelenmiyordu. Tatarların bu planını fark eden Suhoviy, Zaporog Ordusu'na gizli bir yardım çağrısında bulunarak, kendisini kurtarmaları ve busurmanların herkesi esarete almalarını engellemeleri için hızlı ulaklarını //v. 329 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Petro Doroşenko ve Suhoviy'in Düzmece Hetmanlığı, 1669 yılı*) Zaporog Siç'ine gönderdi. Bu çağrısıyla istediğini, Sirko¹⁹⁷ ve Ulanovs'kıy¹⁹⁸ aracılığıyla almayı başardı.

---

¹⁹⁷ *Ivan Sirko*, XVII. yüzyılda yaşamış ünlü bir Zaporog Kozak lideri ve askeri komutandır. 1662-1673 yılları arasında Zaporog Siç'inin Koşoviy Otamanı olarak 12 kez seçilmiştir. 1672 yılında Hetmanlık makamına aday olmuş, ancak Hetmanlık mücadelesi sırasında tutuklanıp Ukrayna'dan sürülmüştür. Dönüşünün ardından ölümüne kadar tekrar Koşoviy Otamanı olarak görev yapmıştır. Doroşenko'nun Osmanlı Devleti ile yakınlaşma politikasına şiddetle karşı çıkarken, 1670 yılında Hanenko'nun Ostroğ Antlaşması ile şekillenen Polonya-Litvanya Birliği ile dostluk politikasını desteklemiştir.

¹⁹⁸ *Iğnat Ulanovs'kıy*, XVII. yüzyılda yaşamış bir Zaporog Kozak lideri ve askeri komutandır. 1665-1669 yılları arasında Korsun' Albayı olarak görev yapmıştır. İlk başta Tatarların desteklediği Suhoviy'e karşı savaşmış, ancak

[...]

//v. 329 arka// (sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'teki olup bitenler)

Buraya, Hükümdar'ın Brühovets'kyy'ın vefatı ve ihaneti sonrası yayımladığı, Malorosları bu ihanetten ötürü affını aramaya çağıran name-i hümayunu eklemek uygun olacaktır. Bu name-i hümayun, sehven 1699 yılının öncesine şu işaretle eklenmiştir:

⊕⊕⊕ B

//v. 330 ön// (sayfanın üstbilgisi: Petro Doroşenko ve Suhoviy'in Düşmece Hetmanlığı, 1669 yılı)

ONUNCU BÖLÜM

Zaporojja'dan gelen Sirko ve Ulianos'kyy sayesinde Suhoviy'in ordusuyla birlikte Tatarlardan kurtarılması; Tatarların Suhoviy'den ayrılarak Kırım'a çekilmeleri, Suhoviy'in Sirko ile birlikte Zaporog Siçi'ne, Kozaklarının ise evlerine dönmeleri; [...] Doroşenko'nun Ukrayna'yı elde tutma konusunda divanına danışması ve Türk'ün himayesine girip girmeme kararını bildirmesi; Polonyalıların Doroşenko'nun bu planını öğrenmesi ve bu yaka Ukrayna'sını ellerinde tutma konusundaki umutsuzlukları; [...]

Dünya'nın yaradılışının 7177, Tanrı'nın insanlar arasına karışmasının 1669 yılı idi. Tanrı'nın her şeyi gören ilahi gözü, Suhoviy'in zulümlerini ve Dnipro'nun (*Dinyeper*) her iki yakasında Suhoviy ve yardımcıları olan Kırım Tatarları tarafından halka reva görülen yağma ve sefaletin boyutlarını gördü. Ancak Tanrı, Suhoviy'e pastoral asayı vermedi. Tanrı, Suhoviy'e Ukrayna şehirlerinde katılan ahmak Kozakların, Tatarların //v. 330 arka// (sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'teki olup bitenler) eline düşüp Kırım esaretine götürülmesine razı olmadı. Daha önce belirttiğim gibi, Suhoviy'in yalvarmaları üzerine, Tatarların elinden kurtulması için Kutsal Günler¹⁹⁹ döneminde Çığırın'dan (*Çehrin*) öbür yaka Ukrayna'sına hızla hareket eden İvan Sirko ve İğnat Ulanovs'kyy komutasındaki aşağı Zaporog ordusunun büyük bir kısmı gönderildi. İki albay, Suhoviy ile birleşmeyi

---

sonrasında onun safına geçmiştir. Suhoviy'in Hetmanlık'tan çekilmesinin ardından Hanenko'nun tarafını tutmuştur. 1671 yılında, Doroşenko tarafından kurşuna dizilerek idam edilmiştir.

¹⁹⁹ *Kutsal Günler* (Svyatki, Mijsviattia), Slav kültürlerinde, Noel'den (25 Aralık) Epifani Bayramı'na (6 Ocak) kadar süren ve 12 gün boyunca kutlanan bir dönemdir.

başardı. Bu sırada, Suhoviy'den ve askerlerinden daha fazla faydalanamayacağını anlayan Nureddin ve Kalga Sultan, ordularıyla birlikte Ukrayna'da ele geçirebildikleri esir ve ganimetleri toplayarak geri çekilmeye karar verdiler. Sirko ve Ulanovs'kıy'ın Suhoviy ile birleşip [Tatarlara] askeri bir karşılık verebileceğinden korktukları için gece gündüz demeden aceleyle Kırım'a döndüler ve Ukrayna'dan sessizce çekilip gittiler.

Tatarların Kırım'a çekilmesinden sonra, Suhoviy öbür yaka Ukrayna'sının şehirlerinin ve halkının kendisine meyletmediğini, mektup ve üniversallerine kulak asmadığını ve onu Hetman olarak istemediğini fark etti. Bunun üzerine, kurtarıcıları Sirko, Ulanovs'kıy ve tüm Zaporog Ordusuyla birlikte Zaporog Siçi'ne doğru yola koyuldu. Ukrayna'nın her iki yakasında Suhoviy'e katılan Kozaklar, ya da daha doğru bir ifadeyle çapulcu ve aşağılık tayfa, Tatarların elinden beklenmedik bir şekilde kurtuldukları için Tanrı'ya şükrederek evlerine dağıldılar.

Hetman Doroşenko, Zaporogluların Suhoviy'e verdikleri yardımı görünce, Suhoviy'in önce Brühovets'kıy'ın, ardından Doroşenko'nun Hetmanlığına göz dikerek, Siç'ten kendi kafasına göre //v. 331 ön// *(sayfanın üstbilgisi: Petro Doroşenko ve Suhoviy'in Düzmece Hetmanlığı, 1669 yılı)* çıkmadığı, aksine tüm Aşağı Zaporog Ordusu tarafından gönderildiği olasılığı üzerinde durdu. Eğer Suhoviy kendi inisiyatifiyle bu kadar büyük bir işe kalkışmış olsaydı, daha önce bahsedilen şanlı Kırım Sultanlarını ve onların ordularını yanına çekemezdi. Ayrıca, Kozak Ordusu da Sirko ve Ulanovs'kıy vasıtasıyla Suhoviy'in düştüğü dertte neden yardım etsin, neden onu kurtarsın? Bu düşüncelerle Doroşenko, o andan itibaren Zaporog Ordusuna karşı bir husumet ve kin beslemeye başladı. Ancak bu hususa ilerleyen bölümlerde değinilecektir.

Resim 7: Ukrayna Hetmanı Demyan İğnatoviç (Mnoğogrişny)

[...]

//v. 336 arka//

[...]

Hluhiv’de akdedilen antlaşma ve maddeleri

[...]

//v. 345 arka// (sayfanın üstbilgisi: Çar’ın Hetman Mnoğogrişny ile Hluhiv’de akdedilen maddeleri, 1669 yılı)

26

Çar Hazretleri’nin ordusunun Ukrayna’ya saldıran düşmanlara karşı Maloroslara yardım etmesine dair

Düşman kuvvetleri, Tatarlar ve Dnipro (Dinyeper) ötesi Kozaklar, Dnipro’nun (Dinyeper) bu yakasına savaşla gelecek olursa, Haşmetli Çar Hazretleri’nden bu düşmanlara karşı yardımcı kuvvet göndermesini saygıyla arz ederiz. Haşmetli Çar Majesteleri’nin boyarı ve komutanı olan Bilğorod valisi, // Starodubskiy (üstü çizilmiş) Grigoriy Grigoriyeviç Romodanoskiy’in, Çar’ın emriyle bizi Ukrayna’ya saldıran düşmandan korumak üzere görevlendirilmesini rica ediyoruz. Bu gibi durumlarda, boyar ile birlikte Haşmetli Çar Majesteleri’nin askerleri de zaman kaybetmeden gönderilmelidir. Ayrıca, Boyar Majesteleri acele ederken Küçük Rus' şehirlerinde

bulunan [Rus] komutanların, gerekli sayıda askerin ayrılmasına engel olmaması önemle rica olunur.

Bu maddeden Yüce Hükümdar'ın Haşmetli Çar Majesteleri'nin bilgisi olsun ve buna istinaden Haşmetli Çar Majesteleri tarafından gerekli ordu emirleri çıkarılsın. [...] Yüce Hükümdar'ın düşmanı taarruza geçtiğinde, mevcut bozuk yollar nedeniyle ordu hızlı bir şekilde yardıma ulaşamayabilir. Bu durum Yüce Hükümdar'ın gözünden kaçmasın. Şehirlerdeki komutanlardan asker alınarak şehirlerin korunması için gerekli muhafaza tedbirleri uygulanacak ve şehirlerden koruma akınları düzenlenecektir. Eğer Hetman, düşman veya başıbozuk saldırısına karşı sefere çıkarsa, Nijin ve Çerniğiv'den Hetman'a yaya olarak ikişer yüz asker tahsis edilsin. Bu askerler, sefer sırasında Hetman tarafından sağlanacak at ve erzak ile Hetman'ın yanında görev yapacaktır.

[...]

//v. 347 ön// (sayfanın üstbilgisi: öbür yakadaki Doroşenko'nun Hetmanlığı, 1669 yılı)

Nijin ve Kiyiv sakinlerinin sefaletine dair başvurusu üzerinde Hluvih Antlaşması'na eklenen ve aynı zamanda Çar Majesteleri'nin beratıyla tasdik edilen ilave maddeler

[...]

//v. 353 ön//

[...]

Saha Hetman Striyevs'kiy, Roğıntsi'de Doroşenko'nun ordusuyla cenge tutuştu ve Tanrı'nın izniyle onu yenilgiye uğrattı. Geriye dönmeden ordusuyla Romni'da konakladı. O yaz boyunca çeşitli zamanlarda ve farklı yerlerde Doroşenko'nun ordusuyla savaşarak askeri görevini icra ediyordu.

Ordusunun düzensizliğini //v. 353 arka// (sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'teki olup bitenler) ve güçsüzlüğünü fark eden Doroşenko, Kırım ordusunun büyük bir kısmını çağırarak Hamalia²⁰⁰ ile birlikte olan Kozak ordusunun yanına, Dnipro'nun (Dinyeper)

---

²⁰⁰ Hriğoriy Hamalia, XVII. yüzyıl Ukrayna tarihinde öne çıkan bir Kozak lideri ve diplomattır. Boğdan Hmel'nits'kiy'in liderliğindeki 1648-1657 yılları arasındaki ulusal kurtuluş savaşına katılmıştır. İvan Vihovs'kiy'in Hetmanlığı döneminde Pıriatın'da yüzbaşı olarak görev yapmıştır. 1659 yılında Hetman adına Osmanlı İmparatorluğu'na diplomatik bir görevle gönderilmiş ve burada sıcak bir şekilde karşılanmıştır. Hamalia, İvan Brühovets'kiy döneminde Lubni Alay Komutanlığı yapmıştır. Daha sonra Osmanlı İmparatorluğu'na, Hetmanlık adına

bu yakasına gönderdi. Bu Tatar askerleri, Doroşenko'nun ordusuyla birleşerek Romnı'ya, Striyevs'kyy'a karşı yürüdü. Ancak Striyevs'kyy, gelen orduyu karşılamak istediği için kendi ordusuyla birlikte Romnı'dan hareket ederek Doroşenko'nun ordusuna doğru ilerlemeye başladı, fakat Tatar askerlerinin de onlarla birlikte olacağını beklemiyordu.

Kutsal Bakire Meryem'in Doğum Günü Bayramı'ndan²⁰¹ sonra, Eylül ayının ilk günlerinde, Hlins'kyy ilindeki Nova Hreblia'da [Striyevs'kyy], ihmalkar davranışı ve bilgi eksikliği nedeniyle Doroşenko'nun ordusu ve Tatar askerleriyle bir muharebeye girdi. Tanrı'nın takdiriyle bu muharebeden mağlup ayrıldı. Mağlubiyet o kadar ağırdı ki az kalsın tüm obozunu kaybedecekti. Ancak maharetli Kompaniys'kyy²⁰² Albayı Mıhaylo Kıyaşko'nun çabalarıyla dağılan oboz toparlandı ve ordunun kalan askerleri etrafında bir araya getirildi. Eğer Kıyaşko'nun bu çabaları olmasaydı, Striyevs'kyy'ın ordusundan kimse evine dönemezdi. Ordusunun yenilgisinden duyduğu korkuyla Saha Hetmanı Striyevs'kyy, kimseye haber vermeden ordusunu terk etti. Tehlikeden kurtulmak için bir oraya bir buraya saklandı ve Hetmanlık onurunu öğrenci kılığına girerek koruyabildi.

Doroşenko'nun Kozak ve Tatarlardan mürekkep ordusu, Kıyaşko'nun komutanlığında bulunan ve şiddetle savunulan (*silinmiş kelimenin yerine yazılmış*) Striyevs'kyy'ın obozu ve ordusunun kalıntılarına karşı daha fazla bir şey yapamayacağını anlayınca, bazı elde ettikleriyle birlikte Doroşenko'nun yanına geri çekildi. Bu şekilde, Doroşenko'nun kontrolü altına tüm Lubnı ve Lubnı taburunun diğer aşağı bölükleri geçti. Doroşenko'nun bu hamlelerini öğrenen Zaporoglular, ona aşağıdaki gibi bir mektup yazdılar.

Bu yakanın Kozak Hetmanı Haşmetmeap Doroşenko Bey!

Aşağı Zaporog Ordusu olarak aslında size yazmak istemezdik. Ancak, iktidar hırsınız nedeniyle Vatanımızın maruz kaldığı sefalet ve yıkım, bizi [bu mektubu]

---

bir ittifak ve himaye teklifiyle bir heyetin başında gönderilmiştir. Ancak bu diplomatik girişim başarıya ulaşmamıştır. Hetman İvan Brühovets'kyy'ın ölümünden sonra Petro Doroşenko'nun tarafına geçmiş, ancak fikir ayrılıkları nedeniyle Samoylovıç'ın, ardından da İvan Mazepa'nın safına katılmıştır.

²⁰¹ *Kutsal Bakire Meryem'in Doğum Günü Bayramı*, Yeni Jülyen takvimine göre 8 Eylül'de, bazı kiliselerin hâlâ kullandığı Eski Jülyen takvimine göre ise 21 Eylül'de kutlanmaktadır.

²⁰² *Kompaniys'kyy Alayları* (diğer adıyla "ohochekomonniy alaylar"), XVII. yüzyılın 1660-1670'li yıllarında Hetmanlık döneminde oluşturulmuş paralı süvari alaylarıdır. Bu alaylar, çoğunlukla sağ yaka Ukrayna'sından gelenler, Zaporog Kozakları ve maaş karşılığında hizmet etmek isteyen gönüllülerden oluşuyordu. Askerler genellikle süvariye; ancak seferlerde, dragunlara benzer şekilde, bazen atları yalnızca ulaşım için kullanıp yaya olarak savaşıyorlardı. Bu alaylar, askerî ve siyasî görevler üstleniyordu.

yazmaya mecbur etti. Yazarken de Küçük Rus' Vatanımızın //v. 354 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Doroşenko ve Demyan Mnoğogrişnyy Hetmanlığı, 1669 yılı*) bir evladı olarak, Haşmetmeap Bey Hazretlerinizin bu topraklara ne oğul ne de dost gibi davranmadığını görmek bizi şaşırtıyor. Şehirli dostlarınızın teveccühüyle Yüce Hetmanlık payesine layık görüldünüz. Ancak, kendi çıkarlarınız ve bu dünyada duman gibi gelip geçen, insan ruhuna zarar veren fani şöhret uğruna bu teveccühleri hiçe saydın. Her şeye kadir Tanrı'nın iradesine aykırı şekilde, Dnipro'nun (*Dinyeper*) her iki yakasında Hetman olma arzusu taşıyorsun. Bu emeline, Vatanımızın büyük bir yıkımı, kan dökülmesi ve kardeşlerimizin hayatlarının sona ermesi pahasına ulaşmaya çalışıyorsun. Dahası, ruhu mahveden bu kötü niyetine yardımcı olması için Kırım'dan busurman Tatar ordusunu çağırdın. Bu davranışınız yalnızca kınamaya değil, lanetlemeye de değerdir.

[...]

//v. 353 arka//

[...]

En iyi dilekleriyle Haşmetmeap Bey'inizin dostu ve kardeşi olan, Aşağı Zaporog Ordusu'nun starşınası ve erleri ile Koşoviy Otaman Lukaş Martinoviç (*1.- Zaporog Siçi'nden 18 Ekim 1669 yılı*)

[...]

//v. 356 arka//

[...]

[Doroşenko], birçok divan ve meclisten sonra starşına'sıyla birlikte tekrar tarafsız kalmaya karar verdi. Ancak, bu esnada Osmanlı Devleti'nde himaye ve teveccüh arayışını sürdürmek zorunda kaldı. Bu konuda, aşağıda ayrıntılı olarak anlatılacağı üzere, istediği başarıyı elde edemedi. Yukarıda bahsedilen girişimlerinden dolayı Polonyalıların desteğini kazanma umudunu yitiren Doroşenko, Osmanlı'ya, yani Tsaregrad'a (*İstanbul*), gizlice bir elçi göndererek tüm Ukrayna'yı Osmanlı himayesine aldırma imkânını araştırdı. Her ne kadar bu süreç gizlice yürütülse de, Polonyalılar hemen durumdan haberdar oldu ve bu durum onlarda öbür yaka Ukrayna'sını elde tutma konusunda korku ve çaresizlik yarattı.

[...]

//v. 360 ön// (sayfanın üstbilgisi: *Doroşenko ve Hanenko'nun, bu yakada ise Mnoğğrişny'ın Hetmanlığı, 1670 yılı*)

ON BİRİNCİ BÖLÜM

[...] [Doroşenko'nun] tamamen Türk himayesine girişi; bu himaye altına alınarak kendisine kıymetli hediyeler, askerî kleynod'lar, Çığırın ve bütün Ukrayna Hetmanlığı'nı veren bir berat ile tüm tehlikelerden koruma sözü verilmesi ve bu amaçla özel bir elçi gönderilmesi; Doroşenko'nun Osmanlı Devleti'ne bağlılık ve oğulluk göstermesi; [...] //v. 360 arka// (sayfanın üstbilgisi: *Küçük Rus'teki olup bitenler*) [...] **Türk elçisinin Çığırın'dan ayrılması ve Doroşenko'nun bu elçi aracılığıyla yeniçeri ve Han'ın yardımını talep etmesi; [...] hakkında**

Dünya'nın yaradılışının 7178, Kıymetli Taş'ın Aziz Siyon Dağı'ndan kötülük dolu dünyaya inmesinin 1670 yılı idi. Bir önceki yılın başarısız Ukrayna devriminden sonra, Felaket, zavallı Kozak-Rus' Vatanı'nı ve öbür yaka Ukrayna'sını viraneye çevirmek üzere ağlarını mağrur Lehler ve Kozak liderlerinin zihinlerinde açarak Doroşenko'ya Ukrayna'yı korumak, Polonyalılara ise Ukrayna'yı ele geçirmek için yeni yollar sunuyordu. Polonyalılar, Doroşenko'nun Türklere elçi heyetini gönderdiğini öğrenince, yukarıda belirttiğim gibi, Ukrayna'yı ellerinde tutma konusunda umutsuzluğa kapıldılar ve onu tamamen yıkıma sürükleyerek de olsa ele geçirme kararı aldılar. Bu amaçla, Braslavl', Nemiriv, Uman' ve diğer şehirler ile illere, Kozaklara ve tüm Kozak-Rus' halkına kadim haklarını geri vereceklerini ve yeni özgürlükler bağışlayacaklarını vaat eden universalleri dağıtmaya başladılar. Ayrıca Kozakların kendi iradeleriyle yeni bir Hetman seçmelerine izin verdiklerini de ilan ettiler. Bu saf halk, Lehlerin bu yalanına kolayca inanarak kendi felaket ve sefaletlerini hazırlayacak şekilde Türk himayesine meyilli //v. 361 ön// (sayfanın üstbilgisi: *Doroşenko ve Hanenko'nun, bu yakada ise Mnoğğrişny'ın Hetmanlığı, 1670 yılı*) Hetmanları Doroşenko'dan yüz çevirdi. Bunun yerine, Hristiyan Polonya Hükümdarına tabi olma arzusu taşıyarak Uman'de farklı birini Hetman olarak seçtiler. Böylece, öbür yaka Hetmanlığına, Uman' askeri Alamet Yoldaşı Mihalo Hanenko getirildi.

[...]

Resim 8: Ukrayna Hetmanı Mihaylo Hanenko

//v. 361 arka//

[...]

Doroşenko, Uman''de yeni Leh Hetmanı olarak Hanenko'nun seçildiğini öğrendiğinde büyük bir öfkeye kapıldı ve Polonyalılara karşı duyduğu son kırıntı dostluk duygusunu da tamamen yitirdi. Osmanlı Devleti'nin himaye vaadiyle umutlandığı için artık Polonyalıların dostluğunu önemsemiyordu. “İki kedi tek çuvalda durmaz” atasözünün de belirttiği gibi, öbür yaka Ukrayna'sında iki Hetman'ın bir arada bulunamayacağını çok iyi biliyordu.

[...]

//v. 363 ön// (sayfanın üstbilgisi: Doroşenko ve Hanenko'nun, bu yakada ise Mnoğōğrişny'ın Hetmanlığı, 1670 yılı)

Kral Majestelerinin Zaporog Ordusunun ve tüm Rus' halkının, Kral Majesteleri ile Polonya-Litvanya Birliği'ne yaptıkları şikayetlerin, Polonya-Litvanya Birliği'nin Senatosu ve Elçi Meclisi tarafından atanan rütbeli ve soylu komiserler aracılığıyla çözümüne dair yatıştırma yönergesi

[...]

Varlova'da 30 Mart 1670 yılında verilmiştir.

[...]

//v. 363 arka//

[...]

6. Neden Pidğaytsi Antlaşması'nı ihlal ettiler? Neden o bölgelerde Tatarlarla savaştılar? Neden Osmanlı Devleti'nin himayesine girdiler? Neden Pidğaytsi Antlaşması'na göre muhtarların ve kadim mülk sahibi beylerin mülklerine ulaşmasına izin vermediler? Doroşenko neden Çar Majesteleri'nin himayesini aradı? Neden Çar Majestelerine Rus' Kniezliği Kniezi unvanını //v. 364 ön// (sayfanın üstbilgisi: *Doroşenko ve Hanenko'nun, bu yakada ise Mnoğöğrişny'nin Hetmanlığı, 1670 yılı*) bıraktı? diye soracaklar. Her şeyi konuşacaklardır.

7. Daha sonra Kral Majesteleri adına, 1661 haklarına ve Pidğaytsi Antlaşması'na dayanarak tüm isyanların affedileceği veya her şeyin unutulacağı vaat edilecektir; bu vaat hemen oracıkta tahrir edilecektir. Ancak bir şartla: Osmanlı Devleti'nin himayesinden vazgeçme şartıyla. [Osmanlı Devleti tarafından] verilen sancakları, nameleri ve gelen iki Yeniçeri ağasını komiser beylerin eline teslim etmeleri gerekecektir. Ayrıca, ileride ele geçirilen esirleri Kral Majestelerine göndermeyi ve bundan sonra farklı beylerin himayesini aramayacaklarını tasdik etmeleri zorunlu olacaktır.

[...]

//v. 369 ön//

[...]

Doroşenko, yukarıda bahsedilen ve Ostroğ'dan dönen elçilerin raporundan, Polonyalılar tarafından tamamen gözden düştüğünü, Hetmanlıktan indirildiğini ve tüm öbür yaka Ukrayna'sının Hetman Hanenko'ya teslim edildiğini net bir şekilde anladı. Bu nedenle, ruhunu sarsan Hetmanlık hırsından ötürü Polonyalıların ve Hanenko'nun canına kastedeceklerinden endişeleniyordu. Ayrıca, Ostroğ'da Polonya komiserlerinden elde etmeye çalıştığı yazılı ateşkes belgesini alamadığı için korkuları daha da arttı. Sonuç olarak, hızlı elçilerini Konstantinopol'e (*İstanbul*) gönderdi ve Osmanlı Devleti'nden kendisini ve öbür yaka Ukrayna'sını korumasını talep ederek, bu toprakları Osmanlı himayesine teslim etti.

//v. 369 arka// (sayfanın üstbilgisi: *Doroşenko'nun Hetmanlığında Küçük Rus'teki olup bitenler*)

Osmanlı Devleti, Doroşenko'nun bu talebini memnuniyetle karşılayarak, elçilerini hızlı bir şekilde geri gönderdi ve öbür yaka Ukrayna'sını himayesi altına aldı. Elçilerle birlikte, hem Doroşenko'ya hem de starşına'sına sunulmak üzere birçok değerli hediye gönderdi. Ayrıca, Osmanlı Çarı adına Doroşenko'ya özel bir büyükelçi yolladı. Bu elçi Çığırın'a (*Çehrin*) vardığında, Osmanlı Çarı'nın hediyelerini Doroşenko ve starşına'sına teslim etti. Ardından, Doroşenko'nun Çığırın (*Çehrin*) Hetmanlığı'nı resmen tasdik etti ve ona Osmanlı Çarı'nın gönderdiği askeri kleynod'ları sundu. Aynı zamanda, Doroşenko'nun ve tüm Ukrayna'nın Osmanlı Devleti'nin koruması altına alındığını ilan etti. Doroşenko bu desteğe minnet duydu ve karşılığında Osmanlı Devleti'ne sadık kalmak ve tüm emirlerini yerine getirmek zorunda olduğunu kabul etti. Hatta kendisini sürekli olarak Osmanlı'nın vefalı evladı olarak adlandırıyordu.

[...]

//v. 376 ön// (sayfanın üstbilgisi: *Doroşenko'nun Türk himayesine girmesi vs., 1670 yılı*)

Doroşenko, öbür yaka Ukrayna Hetmanlığı'nın Osmanlı Devleti tarafından resmen tanınmasının ardından, elçisini geri göndererek Osmanlı Devleti'nden yeniçeri birlikleri göndermesini ve gerektiği takdirde Hanenko ile Polonyalıları karşı destek olması için Kırım Hanı'na Tatar ordusunu sevk etmesini emreden bir name çıkarmasını talep etti. Bu talebine cevaben, kısa süre içinde Doroşenko'ya bir yeniçeri bölüğü gönderildi. Ayrıca, Kırım Hanı'na da Doroşenko'nun isteklerini yerine getirmesi ve hızlı bir şekilde ordu göndermesi emredildi. Daha önce belirttiğim gibi, öbür yaka Ukrayna'sındaki şehirlerde Hanenko'nun gönderdiği Ostroğ komisyonu ve Kral üniversallerini, Doroşenko neredeyse tüm şehirlerden topladı. Bu süreçte, Doroşenko'nun müttefiki olan soylu ve ünlü Zaporog Kozakları ona destek verdi. Öte yandan, Hanenko'ya Uman'deki görevlerini yerine getirebilmesi için kişisel koruma sağlamak ve Ukrayna ile Kraliyet işlerini yürütmek üzere birkaç horuğva Polonya askeri gönderildi.

Bütün bu olaylarla meşgul olan Doroşenko, Lubnı bölgesini ve idaresindeki bu yaka şehirlerini ihmal etti. Öte yandan, Hetman Mnoğogrişnyı, Doroşenko'nun kontrolündeki bu yaka Ukrayna'sını ele geçirmek amacıyla Lubnı bölgesine, alay komutanı Kıyaşko'yu gönderdi. Kıyaşko, ya Hetman'ın emriyle ya da kendi zalimliği ve insafsızlığı nedeniyle, Lubnı civarlarına varınca köylerden ve şehirlerden saman ve odun

toplamak için ayrılan masum insanları acımasızca kılıçtan geçirdi. Bu kanlı saldırının ardından Kıyaşko, elde ettiği sözde başarıyı Hetman Mnoğogrişny'y'a bildirmek üzere geri döndü. Bu vahşetin ardından, Doroşenko'nun kontrolünde olan Lubnı bölgesi ve diğer bu yaka şehirleri Mnoğogrişny'y'a yönelmeye başladı. Doroşenko, bu durumu düzeltmek amacıyla birkaç kez //v. 376 arka// (sayfanın üstbilgisi: *Küçük Rus'teki olup bitenler*) Kozak ve Tatar ordularını göndererek bu şehirleri ve köyleri yeniden kontrol altına almaya çalıştı. Ancak bu girişimleri başarısız oldu ve sadece insanların yıkımına ve busurman esaretine düşmesine yol açtı.

[...]

//v. 377 ön// (sayfanın üstbilgisi: *Doroşenko ve Hanenko'nun, bu yakada ise Mnoğogrişny'nin Hetmanlığı, 1670 yılı*)

ON İKİNCİ BÖLÜM

[...] Ostroğ komisyonu ve Doroşenko'nun Türk himayesine girmesi hakkında

Aynı yıl, Doroşenko Türk himayesinde bulunurken, Baturın'daki Mnoğogrişny ve Uman'deki Hanenko olmak üzere iki rakip Hetman ile karşı karşıya kaldı. Bu zorlu siyasi koşullar altında, yukarıda bahsi geçen küçümseyici mektubun etkisiyle Zaporoglulara karşı derin bir kin besliyordu. Doroşenko, yaşanan siyasi karmaşayı ve özellikle iki Hetman yüzünden Küçük Rus'ün maruz kaldığı ikili ve üçlü bölünmeyi ele alan, bu durumdan Zaporogluları da sorumlu olduğunu şüphelenen oldukça sert ve teferruatlı bir mektup kaleme aldı. Mektup aşağıdaki gibidir:

Koşoviý Otamanı, saygıdeğer Lukaş Bey ile tüm aşağı Zaporog Ordusu!

[...]

//v. 379 arka//

[...]

Türk himayesine girmemi ve bu adımı neden attığımı soracak olursanız, size şu yanıtı vereceğim: Bu kararı gaflet nedeniyle değil, büyük bir gereksinim sonucu aldım. Hürmetli [beylerinizin] de bildiği üzere, selefim cesur Hetman Boğdan Hmel'nıts'kıy, siz yiğitlerle birlikte Tanrı'nın yardımı, cesareti ve yürekliliğiyle yıllarca süren kanlı mücadeleler sonunda Leh boyunduruğunu kılıçla kırmayı başarmıştı. Bunu ihtiyaçtan

değil, kendi hür iradesi ve starşına'sının isabetli tavsiyeleriyle gerçekleştirmişti. Hmel'nits'kyy, Moskov Hükümdarı Çar Majesteleri Aleksey Mihayloviç'in himayesine tek Ortodoks dini korumak adına girmişti. Amacı, Küçük Rus'ün ileride iki ya da üç parçaya bölünmesi veya birden fazla Hetman'a sahip olması değildi. Onun arzusu, Küçük Rus'ün birliğini korumak, başında tek bir Hetman bulundurmak ve kadim haklar ile özgürlükleri yaşatmaktır. Bu hedefle Çar Majesteleri'nden her şeyi tasdik eden beratlar almıştı. Ancak, şu anda Çar Majesteleri'nin iradesi ve teveccühü hem bize hem de aşağı Zaporog Ordusu'na karşı değişmiş durumda. Polonyalılar, bizi ve sizi tam olarak kontrol altına alamayınca, başka bir yol denediler. Smolens'k'te, Andrusiv köyünde bir araya gelerek //v. 380 ön// (sayfanın üstbilgisi: *Doroşenko ve Hanenko'nun, bu yakada ise Mnoğogrişny'nin Hetmanlığı, 1671 yılı*) 30 Ocak 1667'de 13 yıl geçerli olacak Andrusiv Antlaşması'nı imzaladılar. Bu antlaşma ile Kozak yardımıyla ele geçirilen Doroğobuj, Bila, Nevel', Sebij, Krasna ve Vitebs'k, Polots'k, İnflant²⁰³ gibi diğer birçok bölgeyi ve şehri Ruslara teslim ettiler. Küçük Rus' Vatanımız ise sığır gibi, mal gibi adeta satın alındı. Bu antlaşmayla, Ruslar Küçük Rus' Vatanımızı ikiye bölmeyi kolayca başardılar. Pereyaslavl' kısmını aldılar; aziz Kıyiv şehrimizi, aşağı Zaporog Ordusu'nu (onu da ikiye bölerek) ve Çığırın (*Çehrin*) bölgesini ise Leh boyunduruğuna bıraktılar. Bu 13 yıllık Andrusiv Antlaşması'ndan memnun kalan Polonyalılar, bana haber vermeden, Ukrayna Vatanımızı yağmalayan ve halkımızı kılıçtan geçiren Mahovski valisini gönderdiler. O zaman, büyük bir endişe duyarak ve vatanımız uğruna can vermeye hazır bir şekilde Kalga Sultan'ın komutasındaki Kırım ordusunun bir kısmını yardıma çağırdım. Tanrı'nın yardımıyla, bu orduyla birlikte vatanımızın talancısı ve muzır Mahovski'yi mağlup ettim.

[...]

//v. 381 ön//

[...]

Vatanımızın ikiye veya üçe bölünmesi, İncil'in de ifade ettiği gibi, maazallah, tenhalaşma ve yıkım kokusu taşımaktadır. Hürmetli beyler, Leh iktidarı altında kalıp kadim ahirette ebedi kurtuluş rehberi olan Ortodoks Kilisesi'ni ve dinimizi iptal etmek, Lehlerin Uniya'ya zorlamasıyla Hanenko gibi biriyle ebedi kurtuluş umudunu kaybetmek

---

²⁰³ *İnflant Voivodalığı*, Polonya-Litvanya Birliği'nin 1620'lerde Wenden Voivodalığı'ndan oluşturulan ve Birlik'in 1772'deki ilk paylaşımına kadar varlığını sürdüren bir idari bölgesi ve yerel yönetimidir. Ayrıca "Polonya Livonyası" olarak da bilinen bu bölge, Polonya ve Litvanya tarafından ortak yönetilen birkaç bölgeden biriydi.

ne kadar mantıklıdır? Bunun yerine, Türk himayesi altında kalıp, aziz inancınızı bozulmamış haliyle, size ve Vatanınıza verilmiş kadim örf ve dogmaları Osmanlı Devleti'nin sağlam bir şekilde tasdik ettiği hak ve özgürlüklerle yaşamak daha yararlı olmaz mı? Hürmetli beyler, bütün bunları düşünüp taşınmanızı ve selefim olan şanlı Hetman Boğdan Hmel'nıts'kıy'a karşı duyduğunuz sevgi ve hürmeti bana karşı da beslemenizi rica ederim. Buna karşılık olarak, ben de siz hürmetli beylere en içten teveccüh ve sevgi beyan eder, Tanrı'nın uzun yıllar boyunca size esenlik ve başarılar vermesini dilerim.

Çığırın'dan (*Çehrin*), 11 Şubat 1671 yılı

Hürmetli beylere en iyi dileklerimle dost ve kardeşiniz, Yüce Osmanlı Devleti'nin [atadığı] Ukrayna-Küçük Rus' ve bütün Zaporog Ordusunun Hetmanı

Petro Doroşenko

[...]

//v. 382 ön// (sayfanın üstbilgisi: *Doroşenko ve Hanenko'nun, bu yakada ise Mnoğogrişny'ın Hetmanlığı, 1671 yılı*)

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

[...] Doroşenko'nun Türkleri Polonyahlara karşı kışkırtması ve Kamyanets'-Podils'kiy'i (Kamaniçe) ele geçirmeleri için teşvik etmesi; Doroşenko'nun Kamyanets''e (Kamaniçe) yönelik harekâtına engel olan Hanenko'yu ortadan kaldırması; Türklerin Doroşenko ile birlikte Kamyanets''i (Kamaniçe) ele geçirmesi ve Kamyanets' (Kamaniçe) halkına gösterdikleri lütuf; Türk ordusu ve Doroşenko liderliğindeki Kozak ordusunun Kamyanets''ten (Kamaniçe) ayrılması; Doroşenko'nun Kamyanets''ten (Kamaniçe) dönerken Uman' halkı tarafından Hristinivka'da karşılanması; [...] ve diğer olaylarla birlikte Gedeon Hmel'nıts'kıy'ın ²⁰⁴ Tatar ordusu tarafından yakalan//ıp Kırım üzerinden İstanbul'a gönderilmesi (*derkenara eklenmiş*) hakkında

---

²⁰⁴ Boğdan Hmel'nıts'kıy'ın küçük oğlu Yuriy, keşiş olarak manastıra çekildiğinde aldığı yeni isim *Gedeon* olmuştur.

Karanlığın sona erdiği 7180, Tanrı'nın dünyaya ikinci Adem olarak gelmesinin ise 1672 yılıydı. Bu dönemde Kozaklar arasında hakim olan öfke ve kin, tam anlamıyla tatmin bulmamıştı. Kıskançlık, Kozakları birbirine düşürerek Küçük Rus' Vatanını harap etmeye devam ediyordu. Düşmanlarının onu Hetmanlıktan indirmesine kapı aralayan talihsizliklerin gölgesinde, bu yaka Ukrayna'sı Hetmanı Demyan Mnoğogrişnyı, henüz dört yıldır Hetmanlık görevindeydi. Ancak, Genel Askeri Katip Karpı Mokriyevıç ve diğer bazı starşına üyeleri (doğru mu değil mi bilinmez), Mnoğogrişnyı'nın öbür yaka Hetmanı Petro Doroşenko ile gizlice yazıştığını ve onun gibi Türk himayesine geçmeyi planladığını iddia ettiler. Bu iddialar, Karpı Mokriyevıç tarafından [Rus] Hükümdar Tahtı'na gizlice yazılan bir mektupla iletildi. Bu tanıklığa //v. 382 arka// (sayfanın üstbilgisi: *Küçük Rus'teki olup bitenler*) kolayca inanıldı ve genel starşına'ya Moskova'dan bir memur aracılığıyla, Mnoğogrişnyı'nın tutuklanarak teslim edilmesi ve yerine yeni bir Hetman seçilmesi talimatı gönderildi.

Resim 9: Ukrayna Hetmanı İvan Brühovets'kıy

[...]

//v. 385 ön//

[...]

Siz, oboznıy Petro Zabıla ve genel starşına ile birlikte, Zaporog Ordusu adına genel katip Karpo Mokriyev ve Starodub Albayı Petro Roslovets' ile büyük Hükümdarımız Çar Majesteleri'ne ağlayarak başvurarak, Çar Majesteleri'nin sadık kulları olduğunuzu belirttiniz. Eski Hetman Demyan Mnoğogrişny'yın, öbür yaka Hetmanı Petro Doroşenko ile gizlice ve ihanetle yazıştığını gördüğünüzü, Türk Sultanı'nın himayesine girmeyi planladığını ve bu gizli iletişimle, Çar Majesteleri'nin kulları olan sizleri de busurman esaretine teslim etmek istediğini ifade ettiniz.

[...]

//v. 389 arka//

[...]

6

Doroşenko'nun Polonya Kralı'na ihanet etmesi ve Doroşenko'ya yardım edilmemesi gerektiği ile ilgili

Yüce Hükümdarımız Çar Majestelerinin bildiği üzere, Doroşenko, Yüce Hükümdar Çar Majestelerine ihanet ettikten sonra tüm güruhu ile birlikte Türk Sultanı'nın himayesi altına girmiş ve Çar Majestelerine karşı savaş açmıştır. Maazallah, Doroşenko ve Sultan kuvvetleriyle birlikte Çar Majestelerinin devletlerine saldırdığında, Çar Majestelerinin //v. 390 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Doroşenko ve Hanenko'nun öbür yakadaki Hetmanlığı, 1672 yılı*) ordusuna yardım ulaştırılana dek yeni Hetman, starşına ve bütün Zaporog Ordusunun Doroşenko'ya komutanlar aracılığıyla veya başka bir şekilde yardım etmemesi gerekmektedir. Çar Majesteleri ile Kral Ekselanslarının arasının açılmaması için, bütün komutanların ve askerlerin hiçbir şekilde Doroşenko'ya yardım etmeyeceklerine ve bu konuda taburlarına engel olacaklarına dair yemine tabi tutulması gerekir. Oboznıy, tüm starşına ve Kozaklar bu maddeyi kabul etmişlerdir.

[...]

//v. 391 arka//

[...]

Yeni seçilmiş Hetman'ın yemine getirildiğine dair

Ben ki büyük hükümdar Çar Majestelerinin Zaporog Ordusunun Hetmanı olan İvan Samoyloviç, oboznyi, hakimler, katip, osavullar²⁰⁵, albaylar, yüzbaşılar, çeşitli rutbeli adamlar ile Zaporog Ordusu, her şeye kadir Tanrı'ya, kutsal İncil kitabı önünde ve bu kutsal kitabın içinde yer alan pirüpak emrine uyarak, büyük hükümdar ve büyük Kniez, Büyük, Küçük ve Beyaz Rusya'nın tek hakimi Aleksey Mihayloviç'e, sadık Çariçesi büyük Kniajna Natalya Kirilovna'ya, büyük hükümdar ve büyük Kniez Födör Alekseyeviç, bütün Büyük, Küçük ve Beyaz Rusya'nın hakimi, büyük hükümdar ve büyük Kniez Pötr Alekseyeviç olmak üzere soylu asil oğullarına ve Büyük, Küçük ve Beyaz Rusya'nın hakimlerinin devletli varislerine hizmet etmeye, emirlerinde olmaya, Çar Majestelerinin istediklerini ve arzuladıklarını yerine getirmeye, Çar Majestelerinin sadece düşman olanlarla değil, aynı zamanda arkadaşları ve dostu //v. 392 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Doroşenko ve Hanenko'nun öbür yakadaki Hetmanlığı, 1672 yılı*) olan farklı devletlerin hükümdarları ile münasebette bulunmamaya, kendimize ve Dnipro'nun (*Dinyeper*) bu yakasındaki Zaporog Ordusuna başka bir hami aramamaya ve istememeye, Çar Majestelerinin hükümeti altında bulunan ülkelere zarar vermemeye yemin ederiz. Tanrı korusun, Polonyalı, Türk, Kırımli veya başka düşmanların toplanmasıyla ilgili bir haber aldığımızda, şu an bu kutsal İncil kitabı önünde vaat ettiğimiz gibi, Çar Majestelerinin ve devletli varislerinin korumasını sağlamak ve düşmanlarına karşı ölünceye kadar cenk etmek görevimizdir. Çar Majesteleri, Dnipro'nun (*Dinyeper*) bu yakasındaki orduya katılabileceklerle birlikte biz Zaporog Ordusunun nerede emrine amade olmasını arzu ederse, orada düşmanla savaşıyoruz ve asla ihanet ederek başka bir devlete teslim olmayız. Ben Hetman olarak, bütün yönetici tabaka ve tüm ordu, fitne ü fesad çıkaranlara ve kil ü kal yayanlara kulak asmayacağız. Starşına ve ordu, Hetman'ından ayrılmayacak ve devleti düşmanlarına teslim etmeyecektir. Biz de Nurlu Çar Majestelerine ve Çar Majestelerinin varislerine, bize verilen beratların, önceki Hetmanların akdettiği kadim antlaşmaların ve haklarımızla özgürlüklerimizin çerçevesinde tabi olacağız. Hluhiv'de akdedilen antlaşma, Çerniğiv ve Novğorod Başpiskoposu Lazar Baranoviç, Boyar ve Bilğorod Valisi Grigoriy Grigoriyeviç Romodanovski, Duma üyesi ve Medın Valisi

---

²⁰⁵ *Osavul*, Zaporog Siçi ve Hetmanlık dönemi Ukrayna'sında üst düzey bir askerî ve idari pozisyonu işgal eden seçilmiş bir görevliydi. Görev süresi boyunca osavul, Zaporog Kozak ordusunun düzen ve disiplinden sorumluydu. Barış zamanında, Siç'te düzenin korunmasından, gıda ve erzak temininden, otoritenin talimatıyla mali ve ayni ödemelerin dağıtılmasından, Siç sınırlarından geçen yolcuların denetlenmesinden ve adli davalarda soruşturma yürütülmesinden sorumlu olmuştur. Savaş döneminde ise osavul, askerî keşif faaliyetlerini yönetmiş, savaş sırasında rezerv birlikleri yöneterek düzenin sağlanmasına katkıda bulunmuş ve çatışmaların gidişatını takip etmiştir. Hetmanlık döneminde büyük ve küçük olmak üzere iki genel osavul bulunurdu.

İvan Rjevskiy ve Papaz Ofonasiy Tışlık'tan mürekkep divanda imzalanmıştır. //v. 392 arka// (sayfanın üstbilgisi: *Küçük Rus'teki olup bitenler*) Bu antlaşma kutsal İncil üzerine yaptığımız yeminle mühürlenmiştir. Bu antlaşmaya istinaden yeni seçilen Hetman olarak, bütün starşına ve çeşitli rütbe ile yaşlardaki Zaporog Ordusu mensupları bu kutsal İncil üzerine yemin etmiş bulunuyoruz. Ölümümüze kadar bu yeminimize sadık kalacağız. Eğer antlaşmaya uymayacak olursak ya da istemeden ihmal edersek, Tanrı şu an bizi ruhen ve bedenen cezalandırsın. Gelecekte ise çocuklarımızı, torunlarımızı ve bütün nesillerimizi Tanrı'nın gazabına uğratsın.

[...]

Aynı yıl, Dnipro'nun (*Dinyeper*) öbür yakasında Polonyalılar, kurnaz bir planla Kozak Ukrayna'sını üç Hetmanlığa bölmüşlerdi. Yukarıda yazdığım gibi, bu stratejiyle öbür yaka Ukrayna'sı üzerindeki hedeflerine ulaşmayı hayal ediyorlardı. Ancak, bu planları başarısızlıkla sonuçlandı. Çünkü Doroşenko, kendisine yaşatılan kırınglıkların //v. 393 ön// (sayfanın üstbilgisi: *Doroşenko ve Hanenko'nun, bu yakada ise Samoyloviç'in Hetmanlığı, 1672 yılı*) intikamını almaya kararlıydı. Bu amaçla, Türkleri Polonyalılara karşı savaşa kışkırttı ve Kamyanets'i (*Kamaniçe*) ele geçirerek Polonya Krallığı'na giden yolun kapısını açmalarını sağladı. Pufendoriy'in 393. varlığında yazdığına göre, Polonya Krallığı'ndaki isyanlar ve anlaşmazlıklar bu dönemde sona ermişti.

Türkler, Doroşenko'nun davetine sevinerek savaşa hazırlandılar. Ardından Doroşenko'ya, yanındaki Kozak ve Türk kuvvetleriyle Kırım Ordusu'nun birleşip Kamyanets'e (*Kamaniçe*) yardıma gitmesi emrini iletiler. Konstanopolis (*İstanbul*) ve Adrianopol'den (*Edirne*) hareket eden Türk kuvvetleri, Kamyanets'e (*Kamaniçe*) doğru yola çıktı. Bu niyeti öğrenen Lehler, Hetman Hanenko'ya, Doroşenko ve ordusunun Kamyanets'e (*Kamaniçe*) ilerleyişini engellemesi emrini verdiler. Hanenko, bu emri yerine getirmek için Kozak Alayı ile Albay Perebynis'i, stratejik bir mevzide Doroşenko'nun geçişini engellemek üzere görevlendirdi. Doroşenko, bu gelişmeleri öğrenince Kozak ordusunun bir kısmını Perebynis'e karşı gönderdi ve onun mevzisine saldırdı. Hanenko, Perebynis'in yardımına koşmak için Kozakları ve birkaç Polonyalı birlikle harekete geçti. Perebynis'i Doroşenko'nun Kozaklarından kurtarmayı başardıysa da, kendisini ve askerlerini Doroşenko ve Tatar ordusunun tehdidinden koruyamadı. Eğer [Hankenko], Perebynis'i savunduktan sonra Ladijn'a çekilseydi, Doroşenko ve Tatarlar ona zarar veremezdi. Ancak Polonyalı ve Kozak birlikleri, Perebynis'i savunduktan sonra başarılarına sevinerek Doroşenko'nun Kozaklarını takip etti ve Batıg bölgesine

dağıldıktan sonra kendilerini karşı saldırıdan kurtaramadılar. Temmuz ayında Doroşenko, Tatar ordusuyla birlikte Ladıjın'ın arkasındaki Batıg'e, Çetvertenivka yakınlarına ulaştı. Polonyalıların toparlanmasına fırsat vermeden saldırarak onları bozguna uğrattı ve kılıçtan geçirdi. Hanenko'nun ordusuna aman vermeden, ganimeti umursamadan, Çetvertenivka'nın bir mil //v. 393 arka// (sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'teki olup bitenler) kadar ötesine ta Ladıjın'a kadar Polonyalı ve Kozak askerlerini kılıçtan geçirdi. Hanenko, hayatta kalan az sayıdaki Kozak ve Polonyalı askerle zar zor Ladıjın'a sığınabildi.

Doroşenko'nun ordusuyla Ladıjın'dan Kamyanets'e (*Kamaniçe*) ilerlemesinden sonra, Hanenko Ladıjın'da fazla oyalanmadan, Türk'ten kurtarılması istenilen Kamyanets'in (*Kamaniçe*) yardımına Polonya Krallığı ordusuyla birleşmek üzere Polonya'ya doğru yola çıktı. Polonyalıların Hanenko ile uğradığı yenilginin ardından, Batıg yolunda ve Kıyivtsi adındaki ormanda birçok Leh kılıcı, zırhı ve diğer teçhizatı bulunuyordu.

Doroşenko, Hanenko'ya karşı bu zaferi kazandıktan sonra, hiçbir engelle karşılaşmadan tüm Kozak ve Tatar ordularıyla Ladıjın'dan Kamyanets'e (*Kamaniçe*) doğru ilerledi. Kamyanets'e ulaştığında, Türklere, Tanrı'nın kudretiyle inşa edilen ve insan gözüyle ulaşılması imkansız görünen bu şehri ele geçirmelerinde yardımcı oldu. Tanrı'nın takdiriyle, bu sağlam şehir 17 Ağustos Cumartesi günü, düşman silahlarının gücüyle değil, ihtiyaçların ve sıkı bir kuşatmanın etkisiyle Türklere teslim oldu. Ancak, bu teslimiyetin en büyük nedeni, Türklere büyük rüşvetler ve armağanlar karşılığında Kamyanets'i (*Kamaniçe*) veren Alman komendantın ihaneti oldu. Kısa bir süre sonra, ihanetinin bedelini canıyla ödemesi gerektiğini fark eden komendant, cephaneliğe gidip bir barut fıçısının üzerine oturdu. Fitili ateşleyerek kendini ve çevresini yok etti. Polonyalılar, düşmanın büyük ordusundan korktukları için şehre yardım edemediler. Kamyanets' (*Kamaniçe*) halkı ise Türklere teslim olurken pazarlık yaparak, isteyenlerin tüm mal varlıklarını alıp şehri terk etmeleri için üç haftalık bir süre kazandı. Bu süre içinde şehri terk etmeyenler ise Türk yönetimi altına girecekti.

Kamyanets'i (*Kamaniçe*) ele geçiren Türk [Padişahı], şehirde büyük bir garnizon bırakarak Konstantinopol'e (*İstanbul*) döndü ve Doroşenko'nun Kozak ve Tatar ordularıyla birlikte memleketine dönmesine izin verdi.

[...]

//v. 394 ön//

[...]

Doroşenko, Uman'lilere hitaben yaptığı nutkun sonunda, Hetman Hanenko'dan ve Leh himayesinden vazgeçerek, Ortodoks inancına, kadim düzene, askerî özgürlüklere ve tüm Ukrayna'ya zarar gelmeyeceğinden emin bir şekilde, eskiden olduğu gibi kendi yönetimi altına ve Türk himayesine girmelerini çağırdı. Uman'liler de bu çağrıya uyacaklarına söz verdiler.

[...]

Aynı sene, Gedeon Hmel'nıçenko, Uman' Manastırı'nın igumenosu Filaret ve [Boğdan] Hmel'nıts'kıy'ın kardeşi Hanenko ile birlikte, Türklerin Kamyanets'i (*Kamaniçe*) ele geçirdiklerini ve Doroşenko'nun Kamyanets'ten (*Kamaniçe*) döndüğünü duyunca başlarına bir şey gelmemesi için Uman'den Kiyiv'e doğru yola çıktılar. Ancak yolda, Kamyanets'ten (*Kamaniçe*) dönen ve Uman' yakınlarından geçen bir Tatar bölüğü tarafından beklenmedik bir şekilde esir alındılar. Tatarlar, hemen Uman'e haber göndererek fidye talep etti. Ancak Uman'liler fidye ödemeyi reddedince esirleri önce Kırım'a, ardından Han tarafından İstanbul'a gönderdiler. Orada Sultan ve sadrazam, [Gedeon'a] büyük saygı gösterdi ve kendisi özgür biri olarak bir İstanbul manastırında keşiş olarak yaşamaya başladı. Ancak daha sonra keşişliğinden vazgeçti. Alternatif bir anlatıma göre, Hmel'nıçenko, igumenos ve Hanenko'yu Batırça Mirza tarafından Aziz Mihaylo Günü²⁰⁶ civarında esir alınmış ve fidye alamadığı için yalnızca igumenosu Uman'e getirmiştir. Hmel'nıçenko ise Batırça'nın yanında Kal'nık'ta kışladıktan sonra Kırım'a ve İstanbul'a gönderilmiştir.

//v. 395 ön// (sayfanın üstbilgisi: *öbür yakada Doroşenko'nun, bu yakada ise Samoyloviç'in Hetmanlığı, 1673 yılı*)

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Türklerin Polonyalılara karşı saldırı coşkusu ve Hotin civarında Sobieski tarafından uğratıldıkları büyük bozgun [...] Kozakların Hotin'deki kahramanlıkları, Türklerin Kozaklara karşı gösterdiği azgınlıkları ve Kozakları ortadan kaldırma hazırlıkları [...] Doroşenko'nun, Hanenko tarafından Stebliv'de

---

²⁰⁶ Aziz Mihaylo Günü, Slavların halk takvimine ait bir gündür. Ortodoks Slavlar bu günü 8 Kasım'da kutlarken, Katolik Slavlar ise 29 Eylül'de kutlamaktadır. Günü'n adı, büyük melek Mikâil isminden gelmektedir.

kuşatılması ve Hanenko'nun orada Doroşenko ile Tatar ordusuna yenilmesi [...]
Aynı yaz Do//roşenko'nun erkek kardeşinin Lısianka'da öldürülmesi;
Doroşenko'nun Zaporoglulara karşı öfkesi ve Zaporog Kozaklarının Mazepa'yı
yakalamaları; Zaporogluların, Doroşenko'ya gönderdikleri alaycı mektup ve bu
mektup nedeniyle, Doroşenko ve Türklerin Zaporog Kozaklarına karşı
besledikleri kin ve daha fazlası üzerine (*derkenara eklenmiş*)

Gökyüzü cisimlerinin yanmasından sonra gelen 7181 yılı, Tanrı'nın oğlunun söylediklerinin gerçekleştiği 1673 yılıdır. Bu yıl hakkında vakanüvislerde ve Kozak sicillerinde yalnızca “Hotin Savaşı” olarak anılan iki kelime dışında pek bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak bu savaşla ilgili daha somut bilgiyi Pufendorfiy'in tasvirine başvurarak aktaracağım. Türk [Padişahı], Hristiyanların kanına doymayan Türk canavarı, bir önceki yıl Kamyanets' (*Kamaniçe*) gibi sağlam bir kaleyi ele geçirme başarısından güç alarak, bu yaz da Polonya devletine ait başka Hristiyan bölgelerini yutmak için hareketli ağzını açtı. Polonya şövalyelerine pek aldırış etmeden, küçük bir kuvvetle Polonya topraklarına girdi. Ancak, bu planı Polonyalı askerler ve Hanenko'nun Kozaklarından oluşan Hristiyan ordusu tarafından bozuldu. Alman tarihçi Samuyıl Pufendorfiy'in kitabında, 394. sayfada yer alan anlatımına göre, Polonya ordusunun Hetmanı Jan Sobieski, Kral Mihail //v. 395 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'teki olup bitenler*) Vişnevetski'nin emrine uyularak krallık ordusu ile Türk düşmanını Hotin civarında karşıladı. Tanrı'nın yardımıyla, Polonya ordusu Türkleri büyük bir bozguna uğrattı; otuz iki bin kişilik Türk kuvvetinden yalnızca bin beş yüz kişi kaçarak canını kurtarabilmişti.

[...]

Türklerin Hotin'de Sobieski tarafından uğratıldıkları bozguna Hanenko'nun Kozaklarının sayıca fazla bir katılımı olmasa da, yaşlı Kozakların anlattıklarından, orada bulunan Kozakların Polonyalılara sadık bir hizmet verdikleri, cesur gönülleriyle Polonya Tacına büyük bir katkı sağladıkları ve Türkleri yenilgiye uğratan en büyük düşmanları oldukları anlaşılmıştı. Bu nedenle Türk [Padişahı] Polonyalılara değil, Kozaklara öfkelendi ve bu büyük zararın intikamını almak için hemen bir yol aramaya koyuldu. Özellikle Hanenko ile birlikte Polonya Tacı'na bağlı kalan ve Doroşenko ile Türk devletine tabii olmak istemeyen Kozaklara kin besledi.

[...]

//v. 396 ön//

[...]

(Uman'de, Doroşenko'nun albaylarına karşı çıkan isyan ve Hanenko'nun bundan nasıl istifade ettiği detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.)

Doroşenko, Uman'deki olan bitenlerle ilgili teferruatlı bir rapor //v. 396 arka// *(sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'teki olup bitenler)* aldığı anda endişelendi ve durumu Türklere bildirdikten sonra, Uman'lilerden bu gaddarlığın intikamını almak için hazırlıklara başladı.

[...]

Onlar Hanenko'nun yanında Polonya'ya vardıklarında, Hanenko Polonya ordusundan birkaç horuğva alarak kendisine bağlı bölgelerden paralı askerler topladıktan sonra Doroşenko'ya karşı Çığırın'a (*Çehrin*) doğru yola çıktı.

Hanenko'nun planını önceden öğrenen Doroşenko, hızlı bir ulaşımı Kırım'a göndererek Han'dan, Polonyalılar ve Hanenko'ya karşı yardım amacıyla Tatar ordusunu göndermesini istedi. Doroşenko'nun talebini olumlu karşılayan Han, hemen Sultan'ın başında olduğu birkaç bin Tatar askerini yolladı. Ancak Doroşenko, Hanenko'nun Çığırın'a (*Çehrin*) yaklaşmasını istemediği için, bu Tatar ordusunu beklemeden kendisine bağlı Kozaklar ve paralı askerlerle Hanenko'ya karşı harekete geçti. Çığırın'dan (*Çehrin*) ...²⁰⁷ mil uzaklıkta bulunan Stebliv'e sığınır sığınmaz, Hanenko ordusuyla gelip şehri ablukaya aldı ve güçlü taarruzlar düzenledi. Hanenko, Stebliv'in önünde // birkaç gün *(satırın üstüne eklenmiş)* harcadı ve burada saklanan Doroşenko'yu ele geçirme mutluluğunu yaşamaya çok yaklaştı. Ancak bu olası mutluluğu, Sultan'ın liderliğinde Stebliv'e //v. 397 ön// *(sayfanın üstbilgisi: öbür yakada Doroşenko'nun, bu yakada ise Samoyloviç'in Hetmanlığı, 1673 yılı)* yetişen Tatar ordusu bozdu. Stebliv'den ayrılan Doroşenko, Sultan ve Tatarlarla birlikte saldırarak Polonyalıları ve Hanenko'yu bertaraf etti. Polonyalılarından ve Hanenko'nun Kozaklarından çok azı hayatta kalmayı başardı. Hanenko ise artık Polonya'ya kaçmadı; Suhoviy ve diğer Zaporoglularla birlikte Zaporog Siç'ine sığındı. Ardından Zaporijjia'dan Dnipro'nun bu yakasına geçti ve Hetman Samoyloviç'in kendisine gösterdiği hürmetin ardından Kozelets' veya Lohvitsia'da yaşamaya başladı.

[...]

---

²⁰⁷ Metinde boşluk vardır.

Aynı yaz, yukarıda anlatılan Uman' isyanının ardından, Lısiankalılar da Uman'lilerin başkaldırısını örnek alarak ve zararına Doroşenko'yu kızdırarak, belirsiz sebepler ve anlaşmazlıklar nedeniyle Doroşenko'nun erkek kardeşini öldürdüler. Öfkelenen Doroşenko, Lısianka'yı Türk [Padişahı]'na teslim etti. Türk [Padişahı] da tüm gücüyle şehri yok etmeye girişti, ancak o zamanki engeller nedeniyle Lısianka'ya ulaşmadan, bir sonraki yıl ile ilgili sonraki bölümde anlatılacağı üzere, Ladıjın, Uman' ve civardaki diğer şehirleri yağmaladı.

Ek olarak, aynı 1673 yılında, Doroşenko'nun Zaporoglulara kızgın (1.- *Doroşenko'nun Zaporoglulara karşı öfkesi*) olduğu ve yukarıda anlatılan uygunsuzluklar ile kabahatler nedeniyle onlardan intikam almak istediği anlatılmaktaydı. Bu nedenle Doroşenko, kendisine bağlı bölgelerde //v. 397 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'teki olup bitenler*) bölüklerin starşmasına, Zaporog Kozaklarının Siç'ten geldiklerini izleyip suç işledikleri an onları tutuklayarak kelepçeli bir şekilde Çığırın'a (*Çehrin*) göndermesini emretti. Bu emir süratle uygulanmıştı. Yaklaşık bir ila bir buçuk ay içinde, Çığırın'a (*Çehrin*) farklı şehirlerden küçük suçlar işlemiş birkaç deste adam gönderildi. Doroşenko, bu kişileri adil bir şekilde yargılamadan sağlam boyunduruğa geçirtti ve o dönemde özel muhafaza horuğvasının kumandanı olan İvan Mazepa aracılığıyla, o sıralar dostu olan Kırım Hanı'na armağan olarak gönderdi. [İvan Mazepa'ya] bu armağanı ve Han'a yazılan mektubu teslim ederek, Zaporog Kozaklarını Dnipro kıyısından uzaklaştırıp İngul ve Buğ (*Aksu*) nehirleri üzerinden Oçakiv'e (*Özü*), oradan da Kırım'a götürmesini tembihledi.

Mazepa, Doroşenko'nun talimatına (2.- *Zaporog Kozaklarının Mazepa'yı yakalamaları*) uygun şekilde hareket ederek İngul ile Oçakiv (*Özü*) üzerinden ilerledi. Ancak Tanrı insanın isteğine uymaz ve busurman esaretine gönderilen Kozakların adaletsiz bir şekilde oraya yollanmasına engel oldu. İngul'da, Zaporog bölüğünden bir keşif grubu, bahsi geçen esir Kozaklarla birlikte Mazepa'ya rastlamış, hepsini yakalayıp o dönemde koşoviy olan Sirko'ya teslim etmek üzere Siç'e götürdü. Mecliste, hem esirlerin ifadeleri hem de Doroşenko'nun Han'a yazdığı mektubun okunmasıyla durum iyice netlik kazandığında, Zaporog ordusu öfkeye kapılarak Doroşenko'nun elçisi Mazepa'yı öldürmek istedi. Ancak koşoviy Sirko ve diğer deneyimli otamanlar, bu gerginliği yatıştırmak için kehanet gibi şu sözleri söylediler: “Kardeş beylerim, bu adamı öldürmemenizi rica ederiz. İleride sizlere ve vatanımıza faydası dokunabilir.” Ordu, Sirko'nun bu sözünü dikkate aldı ve Mazepa'ya zarar vermedi. Ancak birkaç yıl boyunca Siç'te sağlam kelepçelerle bağlı tuttular. Bu durum, Mazepa'nın //v. 398 ön// (*sayfanın üstbilgisi: öbür yakada Doroşenko'nun, bu*

yakada ise Samoylovıç'ın Hetmanlığı, 1673 yılı) ta Çığırın'daki (Çehrin) isyana ve Dorosenko'nun Moskova'ya çekilişine kadar devam etti.

[...]

Zaporoglular, Dorosenko'nun bu açık düşmanlığını fark ettiklerinde şu şekilde bir mektup yazdılar:

Artık bizim Zaporog ordumuzun Hetmanı olmayan Saygıdeğer (3.- *Zaporog Kozaklarının Dorosenko'ya yazdıkları mektup*) Dorosenko Bey! //v. 398 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'teki olup bitenler*)

Karanlık nasıl aydınlıktan ayırt ediliyorsa, kin tutan bir insan da iyi kalpli ve dindar birinden aynı şekilde ayırt edilebilir. “Kötü ve zalim bir insanda erdem aramak nafiledir,” denmiş ve bu söz son derece doğrudur. Çünkü bu ifade tam da saygıdeğer beyinizin durumunu tarif etmektedir. Aziz Haç'ın ve bütün Hristiyan âleminin kadim düşmanlarıyla iş birliği yapmaya başladınız (bize yazdığınız bir önceki mektubunuzda söylediğiniz gibi buna mecbur kalmış olsanız da). Onların evladı durumunu benimseyerek biz Zaporog ordusunu yok ediyorsunuz. Eski dostlarınız olan Ortodoks Hristiyanları da ahlaksız ve zalim bir şekilde busurmanlara hediye olarak gönderip helak ediyorsunuz. Bunun en açık kanıtı, Mazepa vasıtasıyla Kırım Hanı'na hediye olarak gönderdiğiniz birkaç deste Zaporog Kazağını anlatan ve Mazepa ile birlikte ele geçirdiğimiz mektubundur.

Yakın geçmişte, Saygıdeğer Beyiniz biz Zaporog ordusuna yazdığınız mektuplarda kendi tarafınıza çekmeye çalışırken buradaki çayırarda ve nehirlerin vadilerinde yaşayan herkese vahşi hayvanlar, yaban domuzları²⁰⁸ diyordunuz. Şimdi ise bizi canavar gibi yemeye, avlamaya ve suçsuz bir şekilde busurman esaretine yollamaya başladınız. Pederiniz busurmanların lütfunu, bizi canlı bir sikke mahiyetinde kullanarak sizinle birlikte bizi ebedi esaretinden kurtaran babamız İsa'nın paha biçilmez kanıyla satın almaya çalışıyorsunuz. Sen ki Yahuda'nın ahbabısın (Çünkü o, iyi kalpli Hocası ve Dünyanın Kurtarıcısı İsa'yı Yahudilere satmıştı. Sen ise [busurmanların] lütfunu elde etmek için Tanrı'dan korkmaksızın biz Ortodoks Hristiyanları, İsa'nın kullarını satmaya

---

²⁰⁸ *Yaban domuzları* ifadesi burada bir hakaret niteliğinde kullanılmamaktadır. Bu güçlü, yırtıcı ve durdurulması zor hayvanlara olumlu bir benzetme yapılmaktadır.

başladın). Bunu yaparken doğru mu davranıyorsun? Bu kabahatin ruhunun kurtuluşuna büyük bir engel teşkil etmiyor mu?

[...]

//v. 399 ön//

[...]

Kumandan Mazepa'yla kardeşlerimizi busurman esaretine göndermene rağmen [Tanrı], onları bizlere Zaporog ordusunun Koş'una ulaştırdı. Tanrı'nın lütfuyla ve kardeşlerimizin gayretli çalışmasıyla, yakın zamanda burada, Zaporog ordusunun Koş'unda saygıdeğer beyinizin de ağırlanması nasip olur. Sevgilerimizle,

Zaporog Koş'undan, 26 Ekim 1673 yılı.

Saygıdeğer beyinize en iyi dilekleri sunmayan

tüm Zaporog ordusunun Koşoviy Otamanı İvan Sirko,

otamanlar ve bütün küçük ve büyük Kozak kardeşleri.

Not: Kafasında kavak yelleri esen Doroşenko, dikkatlice bak! Nüfuzun altında kalan Hristiyanların değerli canlarıyla satın aldığı busurman teveccühü gerçekten samimi midir? Değerli Hristiyan canlarıyla ödediğin busurman lütfu gerçekten babacan mıdır? Busurmanlara ödediğin bu bedel, belki herkesin muhabbetini kazandırabilir. Ancak bu lütuf ne kadar kalıcıdır? Bu busurmanlarla yaptığın iş birliğinin sonunun ne olacağını bilmiyorsun. Ama biz biliyoruz. Bu iş birliğinin sonu, vatanımızın yok oluşu ve ıssızlığa terk edilişinden başka bir şey değildir. //v. 399 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'teki olup bitenler*) Kesin olarak biliyoruz ki dengesiz huyuna uyararak, çok geçmeden busurmanlarla olan muhabbetini keseceksin. Böyle bir durumda onları kızdıracaksın. Onların öfkelerinden kaçmak için feleğin sana gösterdiği bir yere sığınmak zorunda kalacaksın. Ancak mazallah, kızdırdığın busurmanlar, Küçük Rus' vatanımıza hücum ederler. Vatanımızı yağmalayıp temelli bir şekilde yok etmek üzere harekete geçerler. Bizimle çekişmenin, bize karşı çıkmanın ve ukalalığının sonu, vatanın çöküşü olacaktır. İnşallah, ateş düştüğü yeri yakar ve bu çöküş seninle sınırlı kalır.

Bu mektupla Zaporog Kozakları, Doroşenko'yu ve Türkleri oldukça öfkelendirdiler. Çünkü Doroşenko bu mektubun bir kopyasını çıkardı ve kendisine sakladı. Orijinalini ise İstanbul'a, vezire gönderdi. Vezir, bu mektubu Sultan'a haber ettikten sonra Zaporogluları nasıl yok edebileceğini ve Koş'unu nasıl ortadan

kaldırabileceğini düşünmeye başladı. Vezirin bu konuda neler düşündüğü ve (zararına) neler yaptığı ilerleyen bölümlerde açıklanacaktır.

Zaporog Kozaklarının bu mektubu, Doroşenko'yu yalnızca öfkelenlendirmekle kalmadı, aynı zamanda onu korkuttu (1.- *Doroşenko'nun korkusu*). Daha önce av partilerine sık sık katılan Doroşenko, o andan itibaren Çığırın'dan (*Çehrin*) Siç'e ve Kırım'a doğru olan sahraya av partilerine çıkmayı bıraktı. Çıktığı zamanlarda ise hep Çığırın'dan (*Çehrin*) Korsun'e ve Polonya'ya doğru olan alanları tercih ediyordu. //v. 400 ön//
(sayfanın üstbilgisi: öbür yakada Doroşenko'nun, bu yakada ise Samoyloviç'in Hetmanlığı, 1674 yılı)

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

[...] Türklerin, öbür yaka Kozak Ukrayna'sını mahvetmesinin sebepleri; öbür yaka Ukrayna'sı şehirlerinin Türklerden korunması için Hetman Samoyloviç'a ilettikleri talepler ve onun elverişsiz girişimi; Muraşko'nun Ladıjın'da Türklere karşı gösterdiği yiğitlik ve sağ salim ele geçirilen Türk Şehzadesini öldürerek işlediği büyük günah; Türklerin bu olaya öfkelenmesi ve Ladıjın'ı // ve diğer şehirleri (*satırın üstüne eklenmiş*) ele geçirip yağmalamaları; Türklerin // Ladıjın'da (*satırın üstüne eklenmiş*) sağ yakaladıkları Muraşko'yu şehit etmeleri; Türklerin Uman'lilere savaşmadan teslim olmaları için gönderdikleri ulaklar; Uman''in kurnazca ele geçirilip yağmalanması; vezirin yeniçerilere getirdikleri Kozak başları için ödeme yapması; Doroşenko'nun, Uman''in mahvedilmesinden sonra Türk Çarı'nı ziyareti; bazı Uman'lilerin Türkler karşısında yaptığı ricalar ve Uman' önündeki Türk yerleşkesi; Türklerin, o bölgedeki ilçelerden topladıkları pençikle kışlaması için Uman''den memleketlerine dönmesi; Uman' ve diğer ilçelerde kalan halkın Türklerden duyduğu korku; halkın eskisi gibi bu yaka Ukrayna'sına, özellikle Poltava alayına üzgün bir şekilde göç etmesi [...] hakkında

[...]

//v. 400 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'teki olup bitenler*)

Ladıjın, Uman' ve civarındaki diğer şehirler ile ilçelerin yıkımını anlatmaya geçmeden önce, bu yıkımın sebeplerini açıklamamanın faydalı olacağına karar verdim. Aslında, bu sebepler daha önce açıklanmıştı. Ancak aynı yerde toplanmamaları, okurun durumu kavramasını zorlaştırabilir. Bu yıkıma en çok sebep olanlar ise Doroşenko ile

Polonyalılardır. Birincisi, Doroşenko'nun daha önce bahsi geçen nötrlüğüdür. İkincisi, 1667 yılında (1.- *Ukrayna'nın Türkler tarafından yapılan yıkımının sebepleri*) on üç yıllık Andrusiv Antlaşması ile Polonyalıların, Büyük Rusya ile tek, kadim, hakiki Kozak vatanı olan Küçük Rusya'yı Dnipro üzerinden ikiye bölmeleridir. Polonyalılar, bu yaka Hetmanı olan Doroşenko'nun ya hiç Hetman olmaması ya da Hetman olması durumunda kendi şartlarına uyarak ve yanında az sayıda Kozak ordusu kalarak görev yapması için ısrar ettiler. Buna savaş yoluyla ulaşmaya çalıştılar ve bu görevi kumandan Mahovski'ye verdiler. Doroşenko ise, daha önce anlatıldığı gibi, Tatar ordusunu yardıma çağırarak Mahovski'yi mağlup etti.

Polonyalılar, Mahovski planının sıkıntılı olduğunu görünce, aynı 1667 yılında saha Hetmanı ve büyük Krallık marşalok'u vasıtasıyla Doroşenko ve Kırım Sultanı ile Pidğantsi'de Kozaklara çok faydalı olmayan, ama en azından Doroşenko ile Kozak ordusunu Ostroğ Komisyonunda gösterilecek ilgi ile tatmin etmesi gereken bir antlaşma akdettiler. Doroşenko, çeşitli elçiler, ulaklar ve "Kılavuz" aracılığıyla sürekli olarak bu Komisyonu ve gösterilecek ilgiyi sorup durdu. Ancak Polonyalılar, bunu yerine getirmek istemedikleri için Kozakların ve kendi // zararlarına (*satırın üstüne eklenmiş*) da olsa yeni bir yol bularak Doroşenko'dan vazgeçtiler. Uman'de Hetmanlığa Hanenko'yu getirdiler. Doroşenko'nun bütün taleplerini reddederek //v. 401 ön// (*sayfanın üstbilgisi: öbür yakada Doroşenko'nun, bu yakada ise Samoylov'ın Hetmanlığı, 1674 yılı*) Ostroğ Komisyonu'nu Hanenko'nun elçileriyle düzenlediler. Daha önce aktarıldığı gibi, Hanenko'ya Zaporog ordusu ile birlikte tüm öbür yaka Ukrayna'sını verdiler. Doroşenko, kendisine yapılan bu Leh haksızlığı ve hainliği nedeniyle, ayrıca Rusların da onu Polonyalılara vermesi sonucu, Türk himayesine girmeye mecbur bırakıldı. Polonyalıları aşağılamak için Türklere, Polonya kapısını Kamyanets'in (*Kamaniçe*) ele geçirilmesiyle açmalarını tavsiye etti ve dediği gibi de oldu. Üçüncüsü, Leh emrine uyan Hanenko Doroşenko'nun Kamyanets'e (*Kamaniçe*) geçmesine engel olmaya çalıştığında Doroşenko'nun Çetvertnivka yakınlarındaki Batiğ'de Hanenko, Polonyalılar ile Kozakları yenilgiye uğratmasıdır. Dördüncüsü, Hotin'de Sobeski, Kozakların yardımıyla Türkleri yendiğinde, Türk [Padişahı]'nın en çok o Kozaklara öfkelenmesidir. Çünkü Doroşenko'nun yönetimine girmemek istemişlerdir. Hanenko ile Polonyalıların safhalarından ayrılmamışlar ve Hotin yenilgisinde en büyük düşmanları onlar olmuştur. Beşincisi, Uman'lilerin, Doroşenko'nun Uman'deki en saygın adamları idam etmesiyle ortaya çıkan zalimliği nedeniyle ona gösterdikleri teveccühten vazgeçmeleridir. Ayrıca,

Sılıç için Doroşenko'nun paralı bölüklerini öldürmeleri ve tekrar Hanenko ile Polonyalıların safhalarına geçmeleridir. Altıncısı, Lısiankalıların, Doroşenko'nun kardeşini öldürmeleridir. Yedincisi, Hanenko'nun, Polonyalılar ve kendi Kozakları ile Doroşenko'yu Hetmanlıktan düşürüp, bütün Ukrayna ile birlikte Türk himayesinde değil, Polonyalılarla kalmak istemesidir. Bu nedenle, Doroşenko'yu Stebliv'de ele geçirmeye çalışmıştı. Sekizincisi ve en kötüsü, daha sonra anlatacağım gibi Türk Şehzadesini sağ yakalayan Muraşko'nun onu Ladıjın'da diğer Türklerle birlikte öldürmesidir.

Bu sebeplerden dolayı kızgın Türk [Padişahı], Doroşenko ile birlikte kendisine yapılan hakaretin karşılığını vermek için harekete geçti. Türk [Padişahı]'ndan (2.- *Öbür yaka şehirlerinin Samoyloviç'a başvurması*) tam ve muhakkak bir helak bekleyen, askeri güç bakımından zayıf olan Polonyalılardan bir yardım veya koruma umudu olmayan Uman'liler, Ladıjınlılar, Lısiankalar ve civardaki diğer şehir ile ilçeler geçmişteki kusurları nedeniyle Doroşenko'nun //v. 401 arka// (sayfanın üstbilgisi: *Küçük Rus'teki olup bitenler*) affına sığınmayı imkânsız gördüler. Bu sebeple, Dnipro'nun (Dinyeper) bu yakasındaki Hetman Samoyloviç'a yaklaşan felaketten ve yok oluştan kurtarılmaları için arizalar sunarak ve ağlak ricalarda bulunarak başvurdular.

Samoyloviç, onları öz kardeşleri sanarak acıdı ve hükümdarı Nurlu Çar Aleksey Mihayloviç'e konuyla ilgili bilgi verdi. Çar, babacan bir tavırla Kozak-Rus' halkını tehdit eden felaketin önüne geçmek için merhamet göstererek Kniez Romodanovski'yi komutasındaki Rus askerleri ile Hetman Samoyloviç'in önderliğindeki Kozak ordusunun aynı yaz Dnipro'nun öbür yakasına geçerek Türk [Padişahı]'nı geri püskürtmesini ve Samoyloviç'a başvuran şehirler ile ilçeleri korumasını emretti.

O zamanki "diller"ın anlattığına göre, kalabalık bir ordusuyla birlikte Trakya'dan, Konstantinopol'den (*İstanbul*) yola çıkan Türk [Padişahı], bizzat Dunay (*Tuna*) nehri ile Eflak memleketinden geçtikten sonra, Doroşenko'nun yukarıda anlattığım gibi kardeşinin katli sebebiyle kendisine teslim ettiği Lısianka'ya varıp orayı mahvetmeye niyetliydi. Ancak Rus ve Kozak ordusundan haber alınca, huduttaki Ukrayna şehirlerine bile varmadan bütün ordusuyla geri çekildi. Rus ve Kozak ordusu bunu duyunca, Türk [Padişahı]'nın kendilerinden korktuğu için tamamen geri çekildiğini düşündü ve Lısianka'dan geriye, Dnipro'ya doğru döndü. Ancak Hetman Samoyloviç, Türklerin planlarından daha net haberdar olmak için Ladıjın'dan paralı askerlerin başında duran maharetli ve cesur albay Muraşko ile şehir alaylarından görevlendirilen beş yüz ila altı yüz seçkin Kozagı yolladı. Rus ve Kozak ordusunun Lısianka'dan Dnipro'ya doğru

döndüğü haberi, (1.- *Türk kurnazlığı*) tilki gibi kurnaz ve kurt gibi açgözlü Türk [Padişahı]'na hızla, casuslarından olsa gerek, ulaşır ulaşmaz kendisi hemen Ukrayna'ya döndü. Kusnitsia, Stina, Kuniçneye ve diğer uç şehirleri ele geçirdikten sonra //v. 402 ön// (*sayfanın üstbilgisi: öbür yakada Dorosenko'nun, bu yakada ise Samoyloviç'in Hetmanlığı, 1674 yılı*), Hetman (2.- *Öbür yaka şehirlerinin tabirbatı*) Samoyloviç'in gönderdiği Muraşko'nun şehre girdiği sırada Ladıjın'ın önüne geldi.

Muraşko, Ladıjınlıların, kendisinin ve bağlı askerlerinin kafasını fazla karıştırmadan, Ladıjın'a varan ilk Türk birliklerine ani bir taarruzla saldırdı. // O dönemin (*satırın üstüne eklenmiş*) tasvirine göre, bu öncü birlikler arasında Türk Şehzadesi ile en seçkin askerlerinden birkaç bin kişi bulunuyordu. Geldiklerinde, Otağ-ı Hümayunu kurmaya ve Türk ordugâhının yerini belirlemeye başladılar. Muraşko'nun şansı yaver gitti. Birçok seçkin Türk askerini şehit etti, Sultan otağlarını tahrip etti ve Padişah'a yakın olan diğer Türklerle birlikte Türk Şehzadesi'ni sağ olarak ele geçirdi. Ardından onları Ladıjın'a gönderdi. Ancak bu yaver giden şansı, cesur ama dikkatsiz ve öfkeli şövalyenin aklını başından aldı. Bu durum, yalnızca Muraşko ve silah arkadaşlarının değil, Ladıjın, Uman' ve diğer şehirlerle ilçelerin de Türkler tarafından mahvolmasına ve ıssızlaşmasına sebep oldu. Muraşko, sorgu esnasında elinde (3.- *Muraşko'nun aptallığı*) Türk Şehzadesi olduğunu öğrendi. Ladıjınlılar, silah arkadaşları ve hatta uğruna can vermeye hazır esir Türkler bile, Şehzade'nin hayatta bırakılması için Muraşko'ya yalvardı. Ancak Muraşko, öfkesine hakim olamadı ve aynı gece bütün saraylı Türklerin öldürülmesini emretti. Şehzade'yi ise kendi evinde, bizzat kendi elleriyle [balta] sapıyla vurarak öldürdü. Gece olup Şehzade'yi ve yakaladığı diğer Türkleri öldürmekle adil davranmadığını fark edince, sabah olmadan silah arkadaşlarıyla birlikte Ladıjın'ı terk ederek kendisini yollayan Samoyloviç'in yanına dönmeyi planladı. Ancak Ladıjınlılar, işlediği suçu öğrenince //v. 402 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'teki olup bitenler*) “Kendin ettin, kendin buldun” diyerek Ladıjın'dan ayrılmasına izin vermediler.

Güneş, yaldızlı ışınlarını denizin derinliklerinden ufuğun üzerine doğru uzatarak evreni yeni ağaran günün ışıyla aydınlatmaya başladığında, Ladıjın'a varan // binlerce (*satırın üstüne eklenmiş*) Türk, şehre hücum ederek onu barut dumanyla kararttı. Akabinde Ladıjın'ın önüne bizzat gelen Türk Çar'ı, Şehzade'nin katline dair haberi alır almaz şehre sert bir saldırı düzenlenmesini emretti. Her taarruzda muhtemelen ordusunun ciddi bir kısmını kaybetmiş olsa da birkaç gün sonra, Türklerin sınır tanımayan kuvveti karşısında Ladıjınlılar tükenip // bitkin düştü (*satırın üstüne eklenmiş*). Dayanma güçleri kalmayan halk,

kendilerini artık savunamaz hale geldi. Sonunda, Ağustos ayının ortasında Türk [Padişahı], büyük Ortodoks şehri (1.- *Ladijın'ın zor durumu*) Ladijın'a (içinde on yedi kilise vardı) girdi. Çok az sayıda sakini sağ ele geçirildi, çünkü Padişah, herkesin kılıçtan geçirilmesini, şehrin yakılmasını ve surlarının yerle bir edilmesini emretti.

Çağdaş anlatımlara göre, sağ olarak yakalanan Muraşko, Padişah'ın emriyle intikam amaçlı azgın atlara bağlanarak Ladijın düzlüklerinde parçalanarak öldürüldü (2.- *Muraşko'nun katli*). Ladijın'ın bu hüznünlü yıkımının ardından, Türk [Padişahı], ordusunun birkaç gün istirahat etmesine izin verdikten sonra Ladijın'dan Uman'e doğru yola çıktı. Uman'e vardığında, Ladijın'da yaşadığı ordu zaiyatını da göz önünde bulundurarak, Uman'lilere savaştan teslim olmaları ve üstünlüğünü kabul etmeleri için birkaç kez ulak gönderdi. Ancak, gözü kara Uman'liler bu çağrıyı reddedince, Türk [Padişahı] derhal Ladijın'da olduğu gibi sert bir saldırı düzenlenmesini emretti. Bu taarruzlarda birçok asker zaiyat verdi ve umutsuzluğa kapılmak üzereyken, Uman'lilere daha fazla kan dökülmemesi için teslim olmaları gerektiği mesajıyla bir kez daha ulak gönderdi. Teslimiyet karşılığında onlara gerekli ilgiyi göstereceğini vaat etti. Türklerin akınlarına ve büyük telefe karşı dayanacak güçleri kalmadığını gören Uman'liler, teslim olmayı kabul ettiler. Sultanın sözüne ve lütfuna güvenen Uman'liler, bu kararlarını bildirdiklerinde //v. 403 ön// (*sayfanın üstbilgisi: öbür yakada Doroşenko'nun, bu yakada ise Samoylovıç'ın Hetmanlığı, 1674 yılı*), Türk [Padişahı], teslimiyet ve biat töreni için Uman' starşinasının ordugâha gelmesi gerektiğini şart koştu. Bu talebe cevaben, Uman' albayı Stefan Yavors'kıy, tüm starşına ile birlikte ordugâha çıktı ve boyun eğdi.

Ancak Türk [Padişahı], onları biat törenine getirmeden tutukladı ve kıdemli Kozaklar ile şehirlilerin de teslim olmaları için Uman'e ikinci ve üçüncü kez ulak gönderdi. Sonunda, Uman'in bütün reisleri, kıdemli subayları ve şehirlileri çıktığında, Türk [Padişahı] herkesin sıkı bir gözaltına alınmasını emretti. Bu sırada, Türk düzenbazı, Uman'i ele geçirmek için uygun bir fırsat yakaladığını düşünerek hücum emri verdi. Uman'de kalanlar, Türk hainliğini fark ettiler. Ancak aralarında hiçbir reis ve komutan bulunmadığı için çobansız kuzular gibi savunmasızdılar. On bin kadar asker öldürerek surlara çıkan Türklere güçlü bir karşılık verseler de, Türklerin sonsuz kuvveti ve dinsiz gayreti karşısında daha fazla dayanamadılar. Sonunda, toprak setleri ve şehir kalelerini terk ederek dağıldılar. Fakat kısa bir süre sonra, birkaç dolu topun bulunduğu Uman' meydanında yeniden toplandılar. İnsanoğlunun hayat memmat meselesinde sergilediği gözü karalıkla, düşmana karşı bir kez daha harekete geçtiler. Türk düşmanlar, 25

Ağustos'ta muazzam bir kuvvetle Ukrayna'nın, Kozak-Rus'una ait şanlı Ortodoks Uman' şehrine girdiler. Cinsiyet ve yaş farkı gözetmeksizin kimseyi bağışlamadılar. Şehrin pazarında (3.- *Uman'ın zor durumu*), yedi bin seçkin kişiyle birlikte askeri kılıçtan geçirdiler. Kendi ordularından on üç bin kadar kişiyi idam ettiler. Geri kalan asker topluluğunu ise, kalan sakinleri buğday sapları gibi biçmeleri ve tüm Küçük Rus' halkının gözyaşı döküleceği kanlı bir hasat için Uman' caddelerine ve sokaklarına sürdüler. Farklı yaş ve cinsiyetlerden çok az sayıda Uman'liyi sağ olarak ele geçirdiler. Ardından, Uman'ı tamamen ateşe vererek //v. 403 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'teki olup bitenler*) yok ettiler.

Bu sırada, Türk askerleri, şehit edilen Uman'li yiğitlerin kesik başlarını vezirin otağının önüne getiriyor ve her baş (1.- *Kozaklarının başları için ödenek*) karşılığında çervoniy altın alıyorlardı. Bazı askerler ise öldürülenlerin başlarından derileri soyup samanla doldurarak aynı parayı elde ediyorlardı.

Uman'ın bu yıkımından sonra, Çığırın'dan (Çehrin) hafif bir donanımla Doroşenko, Türk ordugahına geldi. Bu sırada Türk [Padişahı], askeri faaliyetlerin ardından Uman' önünde dinleniyordu. Doroşenko, Otağ-ı Hümayun'a (2.- *Doroşenko'nun Uman'deki Otağ-ı Hümayun'u ziyaret*) doğru ilerlerken, onu gören starşına ve diğer Uman'lı esirler, Sultan'ın kendilerini özgür bırakması için yalvardılar. Doroşenko, bu konuda bir girişimde bulunacağına söz verdi. Sultanın huzuruna çıktığında, Doroşenko, esirlerin serbest bırakılmasını talep etti. Bunun üzerine, serbest bırakılmasını istediği kişilerin listesini hazırlaması istendi. Doroşenko'nun (3.- *Bazı Uman'lilerin Doroşenko'nun talebiyle serbest bırakılması*) hazırladığı listedeki isimler anında özgürlüklerine kavuşturuldu ve Doroşenko'ya teslim edildi. Ancak, listede yer almayan diğer esirler, Albay Yavors'kıy ile birlikte sıkı bir şekilde kelepçelenerek gözetim altında tutulmaya devam edildi.

Bu gelişmelerin ardından, Doroşenko'nun Uman'de iki hafta kaldıktan sonra Çığırın'a (Çehrin) ayrılışıyla birlikte, Türkler Uman', Ladıjn ve civardaki diğer ilçelerden genç erkekler, genç kızlar, erkek çocuklar ve kız çocuklar (4.- *Türklerin topladığı esirler*) olmak üzere can vergisini toplamaya başladı. Bu doyumsuz arzularını tatmin ettikten sonra, Lısianka'ya gitmeden Uman'den Eflak diyarı üzerinden Dunay'ya (Tuna), oradan da Trakya'ya doğru ilerleyerek kışlamak üzere yılanların deliklerine sığındılar.

Türkler, Ukrayna'nın bu hüznü ve intikamsız kalan yıkımı ile tahribatının ardından, Uman'den memleketlerine dönerken Trostianets', Berşad', Mankivka, Tul'çın,

Polonne Male ve isimlerini şu an hatırlayamadığım yedi şehri daha talan ettiler. Diğer şehirler ve ilçelerde yaşayan, Türklerin henüz dokunmadığı sakinler ise kölelik koşullarını değerlendirerek, kimseden yardım ya da koruma //v. 404 ön// (*sayfanın üstbilgisi: öbür yakada Doroşenko'nun, bu yakada ise Samoyloviç'in Hetmanlığı, 1674 yılı*) beklemiyorlardı. Her yıl, bir önceki yılda olduğu gibi, Türklerin insan ve çocuk vergisini toplamasına maruz kalan bu halk, tüm ilçelerden (5.- *Diğer şehirlerin talan edilmesi*) kalabalık gruplar halinde ayrılıyordu. Kalplerindeki derin acıyla gözyaşı (6.- *İnsanların Dinpro'nun (Dinyeper) öbür yakasından bu yakasına göç etmesi*) dökerek güzel malikanelerine ve arazilerine veda ediyor, Dnipro'nun (Dinyeper) diğer tarafına göç ediyorlardı. Buraya ulaştıklarında, bu yakanın Ukrayna-Küçük Rus' alaylarında kendilerine uygun yerler seçip yerleşiyorlardı. Daha önce de belirttiğim gibi, özellikle Poltava alayında, Oril' nehri üzerinde yer alan Kıtay-Horod, Tsarıçanka, Mayačka, Nehvoroşça ve İvan Sirko'nun kuşattığı Kereberda şehirlerini tercih ediyorlardı. Büyük bir kısmı ise Moskova Slobojanşçına alaylarına katılarak oradaki nüfusu artırdı. Nitekim, bu yaka Ukrayna'sı o döneme kadar fazla nüfusa sahip değilken, sonrasında öbür yaka Ukrayna halkının göçüyle kalabalıklaştı.

Aynı yılın sonbaharında, toprakların donmaya başladığı dönemde, Ukrayna'daki Polonyalılar adeta ateşe düşmüş gibi bir telaşa kapıldı. Türk [Padişahı]'nın Ukrayna'ya saldırmasını bekledikleri için hafif ve yetersiz bir savunma düzeniyle kendilerini korumaya çalıştılar. Yeni seçilen Kral Jan Sobeski (7.- *Kral Polonyalılarla birlikte Braslavl'de*) ile birlikte, bu tehdide karşı koymak amacıyla harekete geçtiler. Aziz Mıkola gününden sonra, kışlamak üzere Braslavl'e ve civardaki diğer şehirlerle ilçelere yerleştiler. Ancak burada kış boyunca konaklamaları, yerel halka büyük bir yük oluşturdu. Sonunda, 1675 yılında Büyük Cuma Günü'nde, Kral Jan Sobeski bizzat harekete geçti. Ukrayna şehirlerinde yalnızca dragon²⁰⁹ // piyade (*satırın üstüne eklenmiş*) birliklerini bırakarak, tüm ordusuyla birlikte Braslavl'den ayrıldı ve Polonya'daki ikametgâhına doğru yola çıktı.

//v. 405 ön// (*sayfanın üstbilgisi: busurmanların Zaporoglulara karşı başarısız girişi, 1675 yılı*)

---

²⁰⁹ *Dragonlar* (Fransızca: dragons, kelime anlamıyla “ejderhalar”), hem süvari hem de piyade düzeninde savaşma yeteneğine sahip olan bir tür orta sınıf süvari birliğidir.

ON ALTINCI BÖLÜM

Türk Sultanı ile vezirinin, Zaporog Kozaklarının yok edilmesiyle ilgili planı; Zaporog Siç'inde birçok yeniçerinin ölümüyle sonuçlanan başarısız girişimi; [...] sağ yakalanan yeniçeriler ve Han'ın onları satın alması; kendi fidyesini ödeyen dört ağa; [...] Padişah'ın, öldürülen yeniçeriler nedeniyle vezirine karşı duyduğu öfke; // [...] Türklerin, Skit, Lviv ve diğer Küçük Rus' şehirlerine yönelik savaşı; [...] Sirko'nun Kırım'a karşı savaşı; Sirko'nun Han'a yazdığı mektup ve Tatar esirlerin satın alınması; [...] hakkında *(satırın üstüne eklenmiş)*

Doğa unsurlarının birbirinden ayrılmasının 7183 yılı ve Beytüllahim'de gökyüzünün bulutlarını yöneten Bebek'in kundaklanmasından sonra 1675 yılıydı. Türk [Padişahı], doyumsuz ve Hıristiyan kanına susamış Trakya ejderhası, geçen yıl birçok Hıristiyan Kozak-Ukrayna halkını yutmakla kalmadı; Ladıjın ve Uman' dahil olmak üzere on yedi şehri *(1.- Türklerin Zaporog Kozaklarını yok etme girişimi)* yakıp tozlarını rüzgâra savurarak yerle bir etti, ancak bu bile onu tatmin etmedi. Artık şansın yaver gitmesine ve Aşağı Zaporog Ordusu'nu kökünden yok edecek topyekûn bir şer planına güvenmiyordu. Siç Koş'unu tahrip edilmiş bir halde görme umuduyla, geçen yaz Konstantinopolis'ten *(İstanbul)* Kırım'a en seçkin yeniçerilerden on beş bin kişiyi göndererek Kırım Hanı'na, gelecek kış bu yeniçeriler ve Tatar ordusu ile Zaporog Kozaklarının tamamını ortadan kaldırmasını ve Siçlerini tamamen yok etmesini emretti.

Sultan'ın ve vezirin talimatlarını en net şekilde almak için Han, o güz büyük bir maiyeti almadan İstanbul'a bizzat gitti. Orada fazla oyalanmadan Kırım'a geri döndü ve kalan zaman içinde Sultanları, ağaları ve Mirzalarıyla birlikte, Zaporog Ordusu ve Koşu'na karşı olan bu alçak planı en uygun şekilde nasıl hayata geçirebileceklerini istişare etti O meclislerde varınan karar, o kış Devlet-i Aliyye'nin alçak planının, // [Zaporog] Ordusunun *(satırın üstüne eklenmiş)* eğlenip içki içme alışkanlığı edindiği Kutsal Günler döneminde //v. 405 arka// *(sayfanın üstbilgisi: busurmanların Zaporog Siç'ine karşı başarısız girişimi)* icra edilmesi yönündeydi.

O yılın kışı, zemheri ayazlarıyla Dnipro'nun *(Dinyeper)* derinliklerini ve diğer step nehirlerini katı bir buz tabakasıyla kaplayıp yeterli kar örtüsüyle örtünce, Kırım Han'ı, nereye gidileceğiyle ilgili herhangi bir bilgi vermeden, kırk bin kişilik Kırım ordusuna bir an önce sefere hazır bulunmasını emretti. Ayrıca, on beş bin yeniçeriye atlar

verilmesini de talimatlandırdı. Pılıpivskiy orucu sona erdiğinde, Han yukarıda bahsedilen ordusuyla birlikte Kırım'dan Zaporog Siçi'ne doğru yola çıktı. Dnipro'daki (*Dinyeper*) adalarda ve kollar üzerinde kışlayan Zaporoglulara yakalanmamak için Dnipro'nun (*Dinyeper*) kıyısından birkaç mil // uzaklıkta (*üstü çizilmiş*) ilerliyordu. Böylece Aşağı Kozak Ordusunun bu seferden en ufak bir haberi dahi olmadı.

Noel'in üçüncü veya dördüncü gecesinde, gece yarısında Han Siç'e yaklaştı. Siç'ten bir iki versta uzaklıkta, uygun bir konumda bulunan muhafaza noktasındaki muhafızları sessizce etkisiz hale getirdi. Bu muhafızlardan, Siç'e kadar ve Siç'in içinde bile muhafız bulunmadığını, Siç'teki askerlerin sarhoş ve kaygısız bir vaziyette kurin'lerinde uyuduklarını öğrendi. Han, bu duruma sevindi ve yakalanan Zaporoglu muhafızlardan en iyisini seçerek ona özel bir ihsan ile lütfunu vaat edip muhafızların kendilerinin itiraflarına dayanarak, kapalı olmayan kapıdan yeniçerileri piyade şeklinde Siç'e geçirmesini emretti. Yeniçerilere, Zaporoglu bir kılavuz eşliğinde Siç'e girdiklerinde, sarhoş bir şekilde uyuyan Zaporog Kozaklarını tamamen yok etmeleri talimatını verdi. Han, ordusuyla birlikte Siç'in etrafından dolaşarak diğer taraftan yaklaşp sıkı bir çember içine aldı. Zaporoglu firarilerin ruhlarının bile kaçmasına izin vermemek için yakınlarda durdu. Ancak eski bir deyimle ifade edildiği gibi, "İnsan planlar, Tanrı bozar." Tam da bu durum Türk ve Tatarların başına geldi ve Zaporog Ordusu ile Koş'u yok etme umutları boşa çıktı. Han, [Zaporog] Ordusunun bayramlarda içki içip kayıtsız bir vaziyette uyumaya alışkın olduğunu bilse de, //v. 406 ön// (*sayfanın üstbilgisi: öbür yakada Doroşenko'nun, bu yakada ise Samoylovic'in Hetmanlığı, 1675 yılı*) birçoğunun bayramlarda Dnipro'nun (*Dinyeper*) aşağı vadilerinden gelerek Siç'te toplandığını ve bu nedenle aralarında sarhoşlardan çok ayıkların bulunduğunu unuttu. Derken, gece yarısında ordu, hiçbir endişe taşımadan ve busurmanların bu planlarından habersiz bir şekilde, kilitli kapılar ardında kurin'lerinde rahat rahat dinlenirken, yeniçeriler yakalanan Zaporoglu kılavuz tarafından açık bırakılan bir kapıdan Siç'e geçirildi. Yeniçeriler, tüm caddeleri ve sokakları doldurarak, ellerinde silahlarını hazır bir vaziyette tutarken sanki bir kilisede oldukları gibi birbirlerine yapışmış şekilde durdular. Fakat her şeyi gören ve takip eden Tanrı, onlara akıl tutulması yaşatmış olmalı ki, Malta şövalyelerinin askerî üslerine benzeyen bir yer olan Aşağı Kozak Ordusunu nasıl ve ne şekilde yok edeceklerini, Kozakları oracıkta nasıl öldüreceklerini baştan planlamamışlardı. Yeniçeri ağaları, oradaki sıkışıklık nedeniyle alçak planlarını nereden başlatacakları ve bu planları

nasıl hayata geçirecekleri konusunda istişare etmek için birbirleriyle iletişim kuramıyorlardı.

Yeniçeriler, yukarıda da ifade ettiğim gibi, Siç'i doldurup, Siç'teki bütün topları ele geçirdikten ve boş alanları tamamen kapattıktan sonra birkaç saat boyunca kararsız ve sessiz bir şekilde beklediler. Gece yarısını geçmişti ki yüce Tanrı, takdirine göre şanlı Ortodoks Aşağı Ordusunu kurtarmaya (1.- *Yeniçerilerin Siç'teki kıymı*) karar verdi. Kurin'lerden birinde Şevçık adında birinin uykusunu kaçırdı. Şevçık, işini yapmak için kalktığı anda, açtığı havalandırma penceresinden dışarı bakarak günün aydınlanıp aydınlanmadığını anlamaya çalışıyordu. Birdenbire davetsiz misafirleri fark etti; sokağın düşman Türklerle dolup taşıtığını gördü. Hemen ardından, kurin'inde sessizce birkaç mum yaktı ve durumu, o sırada uyumayan, ancak kurin'in bir köşesinde ses çıkarmadan iskambil oynayan beş altı kişilik bir kumarbaz grubuna anlattı. Bunu duyan grup, //v. 406 arka// (*sayfanın üstbilgisi: busurmanların Zaporog Siç'ine karşı başarısız girişimi*) oyunu hemen unutup kurin'in pencerelerine koşarak, pencereleri açmadan, aralıklardan Şevçık'ın söylediklerinin doğruluğunu kontrol etmeye çalıştılar. Kendi gözleriyle Siç'in düşman Türklerle dolduğunu görünce, toplam üç yüz elli kişi olan kurin'lerindeki herkesi uyandırarak başlarına gelebilecek belayı anlattılar. Hızla kalkıp giyindiler ve silahlandılar. Kurinny Otamanı'nın önderliğinde şu düzeni kurdular: her pencerenin önüne, sürekli ateş etmeleri için birkaç deste en maharetli nişancı yerleştirildi. Diğerleri ise misket tüfeklerini yeniden doldurmakla görevlendirildi. Sessiz bir şekilde bu düzeni kurup dua ettikten sonra, tüm pencereleri açarak büyük bir zarar vererek, yoğun ve aralıksız bir şekilde kalabalık ve sıkışmış yeniçerilere ateş açtılar. Bunu diğer kurin'ler de duydu. Düşmanlarını kendi gözleriyle görünce, hemen dört bir taraftan kurin'lerin bütün pencerelerinden Siç'in caddelerine ve sokaklarına yoğun ve aralıksız bir şekilde ateş etmeye başladılar. Misket tüfeklerinden çıkan atışlar, karanlık geceyi sönmeyen bir şimşek gibi aydınlatıyordu. Her bir atış iki üç Türke isabet ederek ağır kayıplara neden oluyordu. Yeniçeriler ise sıkışıklıktan dolayı silahlarını kurin'lerin pencerelerine doğrultmadan havaya ateş ediyor, keçi gibi birbirine çarparak çoğu zaman yaralanmış bir şekilde yere düşüp kendi kanları içinde boğuluyorlardı. Ancak, sadece üçte biri hayatta kalmayı başaran yeniçerilerin sayısı caddelerde ve sokaklarda azalmışken, Zaporoglular, karşı karşıya duran kurin'lerden düşmana ateş etmeye devam etmeleri durumunda kendi askerlerine zarar verebileceklerini fark ettiler. Bu nedenle yakın muharebeye geçtiler.

Kurin'lerden dışarı hücum ederek, ellerinde misket tüfeği, yay, mızrak, kılıç ve değneklerle, mermilerden sağ kalan Türkleri acımasızca öldürmeye başladılar.

İşlerini gün ağarmaya başladığında bitirdiler. Böylece, bütün kurin'ler, toplar, hatta kutsal kilise dahil olmak üzere Siç'in her köşesi //v. 407 ön// (*sayfanın üstbilgisi: öbür yakada Dorosenko'nun, bu yakada ise Samoylovich'in Hetmanlığı, 1675 yılı*) busurmanların kanıyla kirlenmiş, bütün caddeler ve sokaklar düşman cenazeleriyle dolmuştu (o zamanki ayaz ve kan nedeniyle cesetler birbirine yapışmıştı). On beş bin yeniçeriden en fazla bin beş yüzü Siç'ten paçalarını kurtarabildi ve bu kalanları Tatarlar atlara bindirerek kurtardı. Han, o sırada Siç'in yakınında durup umduğu avı bekliyordu. Ancak avın başarısızlıkla sonuçlandığını görünce gözyaşlarını tutamadı ve İstanbul'dan gelen pek çok seçkin (1.- Han'ın Siç'ten kaçışı) yeniçeriyi Zaporog Siç'inde kaybettiği için kurt gibi (ya da Ruslar tarafından Kulikove Pole'de²¹⁰ // Nepradva Nehri kıyısında mağlup edilen (*satırın üstüne eklenmiş*) Ata Mamay gibi) uludu. Bu sıkıntılı durum içinde, büyük bir korkuya kapılarak Siç'i terk etti ve // atlarına binen (*iki kere yazılmış ve iki kere üstü çizilmiş*) hiddetlenen Zaporogluların peşine düşüp kendisini helak edeceklerinden endişe ederek gece gündüz demeden Kırım'a doğru ilerledi.

Kasvetli, karanlık ve kanla dolu bir gecenin ardından, insanların gözlerinin önüne kasvetli ve neşesiz bir gün doğdu. Gün ağarır ağarmaz, genel askeri meclis'te [alınan kararlar], ama daha çok Koşovıy [Otamanı] Sirko'nun emriyle, yaklaşık iki bin seçkin zırhlı Zaporog askeri atlarına binerek Siç'in etrafını kolaçan etti ve ardından Han'ın peşine düştü. Siç'ten iki buçuk mil uzaklaştıklarında, Han'ın hiçbir alçaklık planı yapmadan korku içinde Kırım'a kaçmakta olduğunu fark edince, Siç'e geri döndüler ve ayinin son kısmına yetiştiler.

Askerler, ayin ve koruyucu Tanrı ile kutsal rahimli Meryem Ana'ya yapılan toplu şükran duasının ardından kurin'lerine dağıldılar. Gün boyunca kurin'lerde eğlenceler düzenlendi, silahlar ateşlendi, yeterince busurman kanıyla yıkanan toplardan atışlar yapıldı. Öldürülen yeniçerilerin, soğuktan birbirine yapışarak savunma duvarı gibi duran cesetleri, kan ve karla karışmış bir biçimde Siç'in caddelerinde ve sokaklarında bırakıldı.

---

²¹⁰ *Kulikovs'ka Muharebesi*, Moskova Büyük Kniezi Dmitriy İvanoviç'in (Dmitriy Donskoy) önderliğindeki kuzeydoğu Rus kniezliklerinin birleşik ordusuyla, Altın Orda'nın beylerbeyi Mamay'ın ordusu arasında gerçekleşen bir çatışmadır. Muharebe, 8 Eylül 1380 tarihinde Don Nehri'nin Nepradva kolunun birleştiği noktada, Kulikov Düzlüğü'nde (günümüzde Rusya'nın Tula Oblastı) meydana gelmiştir. Muharebe, birleşik Rus ordusunun zaferiyle sonuçlanmıştır.

Geceyi geçirdikten sonra, güneş doğmaya başladığında, //v. 407 arka// (*sayfanın üstbilgisi: busurmanların Zaporog Siç'ine karşı başarısız girişimi*) Koşoviy [Otamanı]'nın emriyle köslerin çalınmasıyla meclis çağrısı yapıldı. Ordu toplandığında, yeniçerilerin cesetleriyle ilgili ne yapılması gerektiği tartışıldı. Bazıları cesetlerin Siç'ten çıkarılıp (1.- *Yeniçerilerin cesetleriyle ilgili meclis*) busurman geleneğine göre yakılmasını, bazıları Siç'ten uzağa götürülüp hayvanlara ve kuşlara yem olarak bırakılmasını, bazıları ise toprağa verilmesini veya suya atılmasını öneriyordu. Ancak bu dört yöntemden üçü reddedildi. Toprağa vermek çok zaman alıcıydı ve kimse soğuktan donmuş toprağı kazarak anlamsız bir iş yapmak istemiyordu. Cesetleri yakmak için ise fazla odun gerektiği düşünülüyordu. Yem olarak bırakmak hayvanları kışkırtabilir ve bu hayvanlar daha sonra hayatta kalan askerlere zarar verebilirdi. Bu nedenle, cesetlerin Siç'ten çıkarılarak Dnipro'nun (*Dinyeper*) derin ve hızlı akan sularına atılması gerektiğini öneren dördüncü yöntem, bütün Ordu tarafından uygun görüldü. Bu meclisin ardından birkaç yüz kişi, Dnipro'da (*Dinyeper*) buzda delikler açmak üzere görevlendirildi. Bir gruba, donarak birbirine yapışmış cesetleri ayırma ve Siç'ten çıkarılmak üzere hazırlama görevi verilirken, diğer bir gruba da genel meclise kadar atlar ve kementlerle hazır bulunmaları emredildi. Öğle saatlerinde, Dnipro'daki (*Dinyeper*) Kozaklar, Koşoviy [Otamanı] ve diğer otamanlara, beş altı geniş delik açıldığını haber verdiklerinde, o zamanki ayazlarda kendi kanı içinde donmuş cesetlerin kementlerle toplanıp eğerlerin üzengilerine bağlanarak, yirmi ve daha fazla kişilik kümeler halinde Siç'ten uzaklaştırılması ve buz deliklerinin yanına bırakılması talimatı verildi. Buz deliklerinin yanında bekleyen piyadeler, donmuş cesetleri bu deliklerden buzun altına indiriyorlardı. O gün tüm cesetler taşınmadığı için ertesi gün öğlene kadar askerler aynı düzende çalışmaya devam etmek zorunda kaldılar. Zaporoglular, öldürülen yeniçerilerden silahlar dışında fazla (2.- *Yeniçerilerden toplanan ganimet*) ganimet elde edemediler. Ölü // yeniçerilerin (*üstü çizilmiş*) ve donmuş cesetlerin üzerindeki kaptan, //v. 408 ön// (*sayfanın üstbilgisi: öbür yakada Doroşenko'nun, bu yakada ise Samoyloviç'in Hetmanlığı, 1675 yılı*) kuntoş, cübbe, şalvar, şapka, kuşak ve ayakkabılar, o kadar busurman kanını çekmişti ki donarak tek bir küme haline gelmişti. Ellerini kirleterek bunları çıkarmak isteyen çıksaydı, ceset yığınının balta ile yararak ve değerli ne varsa parça parça koparmak durumunda kalırdı. Kalan silahlar (silahların bir kısmı cesetler tam donmadan toplanmıştı) da aynı şekilde, balta darbeleriyle çıkarılıyor;

boynuzlar²¹¹ ve tüfek askı kemerleri kesiliyordu. Bütün cesetler Dnipro'nun (*Dinyeper*) derin sularına bırakıldıktan sonra (3.- *Yeniçerilerin defnedilmesi*), Ordu hep birlikte Siç'in busurman kanıyla dolmuş tüm cadde ve sokaklarını süpürüp temizlediler. Kan bulaşmış duvarları ve toprakları da temizleyerek Siç'in tamamını bu kötülükten arındırdılar.

Geceyi geçirdikten ve sabah duası ile sabah ayinini yaptıktan sonra, Siç'teki tüm papazlar ve kilise görevlileri şükran duasının ardından suyu kutsadılar (4.- *Siç'in kötülükten arındırılması için kutsal suyun serpiştirilmesi*). Kutsal su, kötülüklerden koruma duaları eşliğinde geçilen tüm cadde, kurin' ve sokaklara serpiştirildi. Kötülükten arındırma töreninin ardından, Ordu üyeleri kurin'lerinde; daha yüksek rütbeli kişiler ise Koşoviy Otamanı'nın yanında, bu kez misket tüfeği ve top atışları olmadan, sessiz bir şekilde içki içerek akşama kadar eğleniyorlardı. Güneş doğmadan önce Ordu tekrar meclis için toplandı ve Zaporog geleneğine göre yeniçeri silahlarını kura yöntemiyle kurin'ler arasında paylaştırdı. Ardından askerler, Koşoviy [Otamanı] Sirko'ya, Hetman Doroşenko'ya Kozaklara karşı sergilediği bu uygunsuz davranışı kınayan bir mektup yazmasını emrettiler. Ordu, aynı gün adalara ve nehir kollarının kıyılarına dağıldı. Bazıları ise Siç'te Epifani Bayramı'na²¹² kadar kalarak daha sonra evlerine döndüler.

Ordunun emrini yerine getiren Koşoviy [Otamanı] Sirko, //v. 408 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Zaporog Siç'indeki durum*) Hetman Doroşenko'ya, bu olaylardan ötürü Doroşenko'nun kini ve sinsiliğini sorumlu tutarak kısa ama oldukça suçlayıcı ve nahoş bir mektup yazdı. Bu mektubu, o sırada tesadüfen Siç'te bulunan Çığırın (*Çehrin*) çumakları²¹³ (1.- *Siç'ten Doroşenko'ya yazılan mektup*) vasıtasıyla Doroşenko'ya gönderdi. // Doroşenko'nun (*üstü çizilmiş*) Sirko'nun bu mektubu Doroşenko'ya ulaştığında, suçlamaları okuyunca büyük bir öfkeye kapıldı. Ancak, birkaç hafta içinde öfkesi yatıştıktan sonra, Doroşenko Zaporoglulara uzun bir mektup yazdı. Bu mektubunda yeminler ve tövbelerle kendisine yöneltilen şüphe ve suçlamaları reddediyor, onlardan

---

²¹¹ Boynuz, Asya tipi tüfeklerde kullanılan, katlanabilir bir destek aparatıdır. Bu destek, tüfegin sabitlenmesine ve nişan alma doğruluğunun artırılmasına yardımcı olur.

²¹² Epifani Bayramı (veya Vodohreşçe), İsa Mesih'in Ürdün Nehri'nde vaftiz edilişine adanmış bir Hristiyan bayramıdır. Bayram, Noel'den 12 gün sonra, 6 Ocak'ta kutlanır. Doğu Hristiyanlık geleneğinde, yılın 12 büyük bayramından biri olarak kabul edilir.

²¹³ Çumaklar, XV. yüzyıldan XIX. yüzyılın ortalarına kadar Büyük Bozkır topraklarında Ukraynalılar arasında ticaret ve taşımacılıkla uğraşan bir grup tüccar ve kervancıdır. Çumaklar, Kiev Rus'ünden ve Moğol İmparatorluğu'ndan gelen Batı ve Doğu ticaret geleneklerini sürdüren tüccarların mirasçılarıdır. Kervanlar genel olarak öküzlü arabalardan oluşmaktaydı ve ticaretini yaptıkları ana maddeler tuz, balık ve ekmektir. XVIII. yüzyılda tuz ticaretinin tekeli çumaklara aitti. Zaporog Kozakları, çumakların kervanlarına haydut saldırılarına karşı koruma sağlamak amacıyla refakat ediyordu.

dostluk ve muhabbet beklediğini, karşılığında da samimi bir şekilde aynısını göstereceğini ifade ediyordu. Bu mektup, Zaporog Kozaklarının gönüllerine su serpti ve ardından Doroşenko'ya tekrar dostça davranmaya başladılar.

Bu olayı noktalamadan önce şunu da eklemek istiyorum: Yeniçerilerin öldürülmesinin ardından Siç'te çeşitli yerlere saklanarak ölümden kaçmaya çalışan yaralı ve sağ (2.- *Han'ın sağ yeniçeriler için ödediği fidye*) durumda yüz elli yeniçeri ile dört ağa bulundu. Kırım Hanı, bu esirleri öğrendiğinde Sirko ve bütün Aşağı Ordusuna hitaben bir mektup yazarak, kendisinin lütfuna güvenerek bu esirlerin Kırım'a gönderilmesini rica etti. Zaporoglular bu talebe olumlu yaklaştılar ve Han'a yanıt verdiler. Bunun üzerine Han, Kırım'dan gönderdiği arabalarla esirleri aldırdı. Esirlerin karşılığında Zaporog Ordusuna on iki bin [top] kındiak²¹⁴ ve altı büyük but²¹⁵ kaliteli Kırım şarabı hediye edildi. Zaporog Kozakları bu hediyeleri minnetle kabul ederek, yüz elli esir yeniçeriye yolluk olarak ekmek, et ve balık verip Siç'ten Kırım'a gitmelerine izin verdiler. Ancak dört ağayı Siç'te alıkoydular, çünkü ağalar, durumlarını Han'ın lütfuna bırakmadan önce Zaporog Ordusuna kendi ceplerinden iki bin lev²¹⁶ ödeyeceklerini söylediler. Bu paralar İstanbul'dan // Kırım'a (*satırın üstüne eklenmiş*), ardından Kırım'dan Siç'e ulaştığında, ağalar söz verildiği şekilde serbest bırakıldı. Onlara da yolluk olarak çeşitli //v. 409 ön// (*sayfanın üstbilgisi: öbür yakada Doroşenko'nun, bu yakada ise Samoylov'ın Hetmanlığı, 1675 yılı*) erzaklar verilip Siç'ten Kırım'a gitmelerine izin verildi. Bahsi geçen, Zaporog Kozaklarının Türklerle gece fırtınasında yaptıkları çatışmada elli Zaporoglu şehit düştü, yaklaşık sekseni ise yaralandı. Tüm (3.- *Zaporodluların gördükleri zarar*) ordu, ölenleri (yeniçerilerin cesetlerini suya vermeden önce), şanlı bir törenle toprağa verdi. Bunun ardından, Siç papazlarına emeklerinin karşılığında layık bir ödeme yapılarak, beklemeden ve ara vermeden vefat edenler için ortak sorokoust²¹⁷ uygulamaları talimatı verildi. Aynı

---

²¹⁴ *Kındiak*, boyalı pamuklu kumaş türüdür.

²¹⁵ *But*, büyük kapasiteye sahip, meşe kerestesinden yapılmış ve genellikle şarapların dinlendirilmesi ve saklanması için kullanılan bir fiçi türüdür.

²¹⁶ *Lev* (ya da Türk levi), Osmanlı İmparatorluğu döneminde kullanılan küçük bir para birimi ve buna eşdeğer bir madeni paradır. XVIII. yüzyılın ortalarında Ukrayna topraklarında, bir lev 75 groşa denk gelmekteydi. Karşılaştırıldığında, yaklaşık 3,5 gram ağırlığındaki bir altın dukatın değeri 270-290 groş arasında değişmekteydi.

²¹⁷ *Sorokoust*, bazı Ortodoks kiliselerinde uygulanan, 40 gün boyunca her gün dua edilerek bir kişinin adıyla anılmasını içeren bir ayindir. Bu ayin, hem hayatta olan bir kişi için sağlık dilemek amacıyla, hem de vefat etmiş birinin ruhu için yapılabilir. Sorokoust uygulamasında, 40 ardışık ayin boyunca, *prosfora* adı verilen kutsal ekmekten bir parça kesilerek, adı anılan kişinin ruhu ya da sağlığı için dualar edilir. Bu parçalar, ayin sonunda "Ey Rab, burada anılan herkesin günahlarını temizle" duasıyla İsa'nın Kanı'nın temsil edildiği Kutsal Kâse'ye daldırılır.

şekilde, berberlere de Siç hazinesinden ayrılan belirli bir para karşılığında yaralıları tedavi etmeleri emredildi.

Türk Sultanı, Zaporog Siç'inde kaybedilen seçkin yeniçerilerden haberdar olduğunda, bu yeniçerileri Zaporog Kozakları üzerine göndermesini tavsiye eden vezirine büyük bir öfke duydu. Sultan, vezirin canını bağışladıysa da tüm mallarını müsadere etti ve kendisini Rodos'a ebedi sürgüne gönderdi (4.- *Sultan'ın vezire karşı duyduğu öfke*). Zaporog Siç'indeki yeniçerilerin kıyımının ardından, Türk [Padişahı] bir daha Zaporog Kozaklarına saldırmaya ya da Koş'u mahvetmeye çalışmaya cesaret edemedi.

[...]

//v. 410 ön//

[...]

Kral'ın bu sözlerinden (daha önce belirttiğim gibi), Polonyalıların sözde kendilerine ait ve henüz yağmalanmamış olan öbür yaka Ukrayna'sını Türklere (5.- *Polonyalıların güçsüzlüğü*) karşı savunacak güçlerinin olmadığı net bir şekilde anlaşıldı. Doroşenko'nun verdiği haberlere göre, Osmanlı himayesindeki Doroşenko'nun yönetiminde bulunan Pavoloç'a yapılan saldırı ve ardından gerçekleşen talan, Türkleri ciddi şekilde rahatsız etmişti. O dönemde Krallık, bu saldırıya öfkelenen düşmana karşı durabilecek durumda olduğundan bile emin değildi.

[...]

//v. 410 arka//

[...]

Aynı 1675 yılında Türkler, müttefiki ve kulu olan Doroşenko'yu rahatsız eden ve nüfuzu altındaki halkı yağmalayan Polonyalılara karşı öfkelerini püskürtüyordu. Bunun sebebi, önceki 1674 yılında, yukarıda anlatıldığı gibi, Polonyalıların alay merkezi olan büyük Pavoloç şehrini ele geçirip mahvetmeleri idi. Türkler, büyük bir kuvvetle Konstantinopol'den (*İstanbul*) Polonyalılara karşı, ya da daha doğru bir ifadeyle (3.- *Türklerin Skit, Lviv, Brodî şehirlerine saldırısı ve Polonyalılarla Jolkva civarında savaşı*) Polonya Devleti'ne bağlı kalmaya devam eden Küçük Rus' topraklarına doğru harekete geçtiler. İlk olarak, (yalancı bir ihbar üzerine Polonyalıların sakladıkları hazine ve serveti bulmayı umarak) namılı ve zengin Skit Manastırı'na ulaştılar. Fazla uğraşmadan manastırı ele geçirdiler, ancak büyük bir hayal kırıklığı yaşadılar. Çünkü orada söylendiği gibi bir

hazine bulunamamıştı; sadece manastıra ait değerli eşyalar vardı. Ancak bu eşyalar, onların doymak bilmeyen arzusunu tatmin etmekten uzaktı.

Keşişlerin bir kısmını öldürdüler, bir kısmını ise çölde dağıttılar. En nihayetinde Skit Manastırı'nı yağmalayıp ateşe verdiler. Ağustos ayında tekrar yola çıkarak Polonya Devleti'nin merkezine, yani Küçük Rus' topraklarına ilerlediler. Bu sırada Rus' şehirlerinden Lviv, Brodı ve Dubno'ya saldırarak ele geçirdiler. Diğer Rus' şehirlerini de yağmaladıktan sonra Jolkva civarında Polonyalılarla ünlü bir muharebeye girdiler. O yaz, Pavoloç'un yağmalanmasına karşılık olarak Krallığa, Polonya ordusuna ve Polonya-Litvanya Birliği halkına büyük zararlar verdikten sonra Türk ordusu evine döndü.

[...]

//v. 411 ön//

[...]

Sirko'nun Kırım'a karşı savaşı

Ek olarak Aşağı Zaporog Ordusu Koşoviy Otamanı Sirko, aynı 1675 yılının Temmuz ayının sonlarında Doroşenko'dan Zaporog Siç'ine geri döndü. Yakın ve uzak kollardan Zaporog Ordusu'nu Siç'e çağırarak Koş'un (1.- *Sirko'nun ordusuyla meşvereti*) Genel Meclisi'ni topladı. Mecliste, Han ve tüm Kırım'a karşı intikam alma niyetini dile getirdi. Bu intikamın nedeni, geçen yıl Han'ın Türk yeniçerileriyle birlikte gece vakti gizlice Zaporog Siç'ine sızarak onu mahvetmek ve içerideki tüm Aşağı Ordusu'nu esir almak istemesi, ayrıca Aşağı Ordusu'na rahatsızlık vermesi, zarar vermesi ve onu hiçe saymasıydı.

Bütün Ordu, iyi bir hazırlık talep ederek bu niyeti olumlu karşıladı. Sirko, Kozaklara Siç'ten ayrılarak nehirler ve kolların kıyılarında erzak ve teçhizat hazırlıkları için üç hafta süre tanıdı. Daha sonra tüm Kozakların iki hafta içinde Siç'e dönmelerini emretti. Bütün Ordu bu talimatı büyük bir istekle yerine getirdi. Tüm hazırlıklar tamamlandı Ordu tekrar Siç'te toplandığında, Sirko en seçkin 20 bin kişiyi seçerek Dnipro'yu (*Dinyeper*) aşp Kırım tarafına doğru hızla ilerledi. Doğrudan Or'a yürümek yerine, steppe dolaşan Tatarlardan sakınarak soldan stepe doğru saptı. Şans yaver gitti; Tatarlar, Sirko ve ordusunu tespit edip Kırım'a haber veremediler. Sirko, ordusuyla birlikte //v. 411 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Sirko'nun Kırım'a karşı savaşı*) geniş ve yabani stepleri

hızla geçerek Or'u sağda ve uzakta bırakarak Sıvaş üzerinden kolaylıkla Kırım Devleti'ne giriş yaptı.

Ardından (2.- *Kırım'daki yıkım*), Sirko yanında sadece en seçkin yiğitlerden üç ya da dört bin bırakarak, Kırım'ın ortasında, Sıvaş civarındaki daha önce bahsedilen geçişte durdu. Geri kalan orduyu ise maharetli reisleriyle birlikte ana Kırım'a gönderdi ve onlara Kırım'ı acımasızca sarsıp varlıklarını net bir şekilde hissettirdikten sonra beş gün içinde Sıvaş'taki geçişe geri dönmelerini emretti. Rüzgar kadar hızlı atlarıyla Kırım'ın yerleşim bölgelerinin ortasına dalan ordu, tavsiye edildiği gibi birkaç kısma ayrılarak Kırım'ın her köşesini doldurdu. Halkı kılıçtan geçirerek, köyleri ateşe vererek Kırım'ı tahrip etti. Gözlev, Karasu, Hanlığın başkenti Bağcesaray ve diğer Kırım şehirlerine ulaşarak bu bölgelere ciddi keder ve yıkımlar getirdi. Han, Kırım Sultanları ve Mirzalarla birlikte bu felaketi ve davetsiz, nezaketsiz misafirleri öğrenince hemen harekete geçti. Tüm komutanlarıyla birlikte Bağcesaray'dan Kırım dağlarına çekildi. Kozak silahlarından kurtulan diğer Tatarlar da onun yanına kaçtı; bazıları diğer şehirlere kaçabildi, geride kalanlar ise, Kırım köylerinde ve bozkırlarda silahların biçtiği cesetler olarak kaldılar. Han, yakalanan Zaporog "dil"lerinden, düşman ordusunun kimlerden oluştuğunu, başlarında kimin bulunduğunu ve Kırım Devleti'ne nasıl girdiklerini öğrenince, yanına topladığı elli bin kişilik Kırım ordusuyla dağlardan indi. Diğer Zaporog kuvvetlerini beklemeden doğrudan Sıvaş geçidine yöneldi. Amacı, geçidin önünde pozisyon alıp Kırım'ı tahrip eden Zaporog Ordusunun dönüşünü beklemektir. Tam da Zaporog Ordusunun Sirko'nun yanına dönmesi gereken gün, Han, ordusuyla birlikte Sıvaş geçidine ulaştı. Sirko'nun bölüklerini karşısında gören Han, Zaporog Ordusunun artık geri döndüğünü ve geçidin önünde toplandığını zannetti. Kırım'da başka Kozak askerlerinin kalmadığına inanarak kendi ordusunu sıralayıp muharebe için hazırlanmaya başladı. Bu sırada, Kırım'ı büyük bir yıkımla ziyaret eden Zaporog Ordusu tekrar birleşmiş ve zengin ganimetleriyle Sirko'ya doğru ilerliyordu. Yolda yakaladıkları Tatar "dil"lerinden, Han'ın Sıvaş geçidine gittiğini öğrendiklerinde hemen ilerledikleri yoldan biraz yana saparak orada ordunun bir kısmını ganimetlerle bıraktılar. Ardından, Tatarları yanıltmak amacıyla ele geçirdikleri Tatar sancaklarını açarak Han'ın arkasından ilerlediler.

Han üzerinde bu kadar şanlı ve baskın bir zaferin ardından, tüm ordu Sirko ile birleşti. Beklenen ganimetlerini de toplayarak öğle vakti bir saat geçtikten sonra Sıvaş'taki geçide ulaştılar. Askerî uğraşlarından sonra biraz dinlendiler ve yemekle

güçlerini toparlayarak, Kırım'dan Sıvaş üzerinden bu yakaya, Zaporojjia'ya doğru yola çıktılar. Sıvaş'ı gün batmadan geçmeyi başardılar. Dönüş yolunda, Kırım'dan Siç'e gelirken kullandıkları rotayı takip etmek yerine bu sefer Or'u solda bırakarak // Kalançak (*satırın üstüne eklenmiş*), Çorna Dolına ve Kaçkariv geçidini kullandılar. Çorna Dolına ve Kaçkariv civarında Kırım yaylalarını ve otlaklarını sarsarak kalabalık sığır ve koyun sürülerini ele geçirdiler. Yanlarında bulunan Tatarları da esir aldılar. Ardından, zengin Kırım ganimetleri, toplamda on üç bin Tatar esiri ve Kırım esaretinden kurtarılan Hristiyanlarla birlikte Dnipro'nun (*Dinyeper*) yukarısına, Siç'e doğru ilerlediler.

Sirko, bu insanların gerçekten Kırım'a gidip gitmediklerinden emin olamadan, onların Rus' topraklarına geri dönebileceklerini düşünüyordu. Bu düşünceyle, onları izlemek için kabrin üzerine çıktı ve ufukta gözden kaybolana kadar takip etti. Kırım'a döndüklerinden emin olduktan sonra, bin genç Kozak'a atlarına binerek bu insanları yakalamalarını ve acımasızca kılıçtan geçirerek öldürmelerini emretti. Emrin yerine getirilip getirilmediğini görmek için de onların peşinden gitti. Kozaklar, Sirko'dan aldıkları emri yerine getirerek kimseyi bağışlamadan herkesi öldürdü. Sirko, çok geçmeden olay yerine ulaştığında, emri yerine getiren Kozaklara //v. 412 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Sirko'nun Kırım'a karşı savaşı*) teşekkür etti. Ardından, yerde yatan cesetlere dönerek şöyle dedi: “Özür dileriz kardeşlerim, ancak Hristiyan başlarımıza bela olmak üzere busurmanlar arasında Kırım'da çoğalmanız ve vaftiz olmadan ebedi azaba uğramanız yerine, Kıyamet Günü'ne kadar burada yatmayı tercih edin.” Bu sözleri söyledikten sonra, Sirko ordusunun yanına döndü ve o yerden hızla uzaklaştı. Siç'e yaklaştığında, bütün ordu arasında Kırım'dan elde edilen ganimetleri paylaştırdı.

Zaporog Siç'ine vardığında Sirko, ilk olarak ordusuyla birlikte, kendilerine zaferi ve gücü bahşeden her şeye kadir Tanrı'ya ve Aziz Meryem Ana'ya şükür duası etti (*1.- Herkesin Tanrı'ya şükretmesi*). Ardından, ele geçirilen (on sekiz bin kadar) Kırım sığırı ve koyununu, bütün kurin'lere cesaretleriyle öne çıkanlara ödül olarak başlovka²¹⁸ şeklinde dağıttı. Daha sonra, Siç'te tüm orduyla birlikte büyük bir genel ziyafet düzenledi. Bu ziyafet, iki gün boyunca, bütün kurin'lerde aralıksız ateşlenen toplar ve misket tüfeklerinin gök gürültüsünü andıran sesleri eşliğinde keyifle sürdü. Sonra, tüm ordu nehirlerin ve kolların kıyılarına dağıldı. Kırım'dan kurtarılan Hristiyan esir ile erkek ve

---

²¹⁸ Başlovka, otamanlar ve en fazla cesaret gösteren Kozaklara ödül olarak verilen özel bir ganimet payıdır.

kadın toplam bin beş yüz yeni vaftiz edilen busurmanlar, Siç'ten Küçük Rus'e salınarak serbest bırakıldı (2.- *Esirlerin Küçük Rus'e salınarak serbest bırakıldı*). Busurman esirlerin bir kısmı Moskova'ya, bir kısmı ise Samoylovic'a gönderildi; dört bin kişilik grup ise Siç'te bırakıldı. Sirko, bu esirlere hitaben, "Kırım'a dönmek isteyenler (3.- *Kırım esirleriyle yapılan pazarlık*), hızlı ve uygun bir fidye için çaba gösterebilirler. Çaba göstermeyenler ise Moskova'ya ebedi esarete gönderilecekler," dedi. Bu sözlerden etkilenen Tatarlar, Sirko ve ordusuyla pazarlık etmeye başladı ve ceplerindeki imkânlarla göre uygun fidyeler önerdiler. Küçük büyük herkes fidye tutarını belirledikten sonra, Tatarca isimlerin listesini hazırladılar. Belirlenen fidyelerin hızla toplanıp Siç'e gönderilmesi ricasıyla, bu listeyi Han'a ulaştırmak üzere Sirko'dan üç Tatar göndermesini istediler. Sirko, bu üç Tatar aracılığıyla, tüm ordu adına Han'a hitaben yazdığı bir mektubu da ilettili. Bu mektupta, Zaporog Ordusunun kadim askeri maharetini ve yiğitliğini dile getirerek Kırım'a yapılan akının nedenlerini açıkladı ve bu savaşın Zaporog Ordusu tarafından değil, Kırım Tatarları tarafından başlatıldığını belirtti:

Saygıdeğer Kırım Hanı Hazretleri, kalabalık Tatar ordusuna sahip olan yakın komşumuz!

//v. 413 ön// (*sayfanın üstbilgisi: öbür yakada Doroşenko'nun, bu yakada ise Samoylovic'in Hetmanlığı, 1675 yılı*)

Biz, Aşağı Zaporog Ordusu olarak, geçen kış keçileri kaçırmış deli dolu Tsarğorod (*İstanbul*) vezirinin ardından, şanlı Sultan'ın çürük tavsiyesine uyarak başlattığınız kötülüğü görmeseydik, Han Hazretleri (1.- *Zaporogluların Han'a mektubu*) ve tüm Kırım Devleti ile ciddi bir husumet ve savaş yaşayacağımızı asla düşünemezdik. Yeniçeriler ve sayısız Tatar ordusuyla gece vakti Siç'imize yaklaşarak, Siç'in dışında duran muhafaza noktasını zapt ettiniz. Akabinde, on beş bin yeniçeriyi Siç'in içine yollayıp, uykuda olan ve herhangi bir saldırıyı beklemeyen genç Zaporog Kozaklarını öldürmelerini, Siç evimizi ise yerle bir edip talan etmelerini, bir şövalyeye yakışmayacak şekilde (çok ayıp) emrettiniz. Siz de bekleyerek kaçan yiğitlerimizi yakalamayı planlıyordunuz. Ancak merhametli Hazreti İsa planınızı görüp yararımıza değiştirdi ve, Han Hazretlerinin de gayet iyi bildiği gibi, başımıza gelecek felaketi yeniçerilerin başına gönderdi. Sizin şövalyelik mesleğine mensup olduğunuzdan ve doğruyu muhafaza etmeye çalıştığınızdan dolayı bu gibi bir kötülüğü ve alçaklığı sizden beklemezdik. Uygun bir karşılık vermek

için gereken tedbirlerimiz ve hazırlığımız yoktu. Ancak Tanrımız, bizi saldırınızdan ve tamamen yok olmaktan korudu. Bu hareketiniz oldukça küçük düşürücü ve zarar vericiydi. Bu nedenle, atalarımızın ve kardeşlerimizin “göze göz” geleneğine göre bize yaptığınız hakaretin ve onur kırmanın intikamını Han Hazretlerinden ve tüm Kırım Devleti’nden almaya mecburduk. Ancak sizin yaptığınız gibi gizlice değil, gerçek şövalyelere yakışır bir şekilde, açık bir şekilde bunu yapmalıydık. İnsanların gönüllerini okuyan Tanrı, bizim davamıza, Siç’e gelişinize nazaran daha fazla yardım ederek bizi Kırım Devleti’nde iyi ağırladı. //v. 413 arka// *(sayfanın üstbilgisi: Sirko’nun bu savaş ile ilgili Han’a mektubu)*

Eğer devletinizi ziyaretimiz size çok saygılı gelmediyse, gerçekte de öyleydi. Bütün Kozaklar nasıl aynı anadan doğma değilse, aynı şekilde hepsi aynı huya sahip değil; bazıları sağ koldan, bazıları sol koldan ilerliyordu, bazıları ise sadece ateş ediyordu, ama en azından ıskalamıyorlardı. Bu arada bu saygısızlığı kendileri uydurmadılar; sizden öğrendiler. Çünkü Kırım’da, Han Hazretleri bizi değerli bir misafir ve saygılı şövalyeler olarak karşılamadı; devletinize girdiğimiz anda Sıvaş geçidine hemen ilerlediniz ve orada durarak dönüşümüzü beklemeye koyuldunuz. Ancak burada da her şeye kadir Tanrımız planınızı tersine çevirdi ve merhametini bize göstererek galip gelmemizi sağladı. Galibiyetimiz Han Hazretlerini rahatsız ettiyse ve saygılı gelmediyse kusura bakmayın; ama bize gösterilen saygısızlığın bedeli, saygısızlıkla ödenir. Aynı şekilde, Han Hazretleri, Aşağı Zaporog Ordumuzun, avuç kadar askerle kalabalık ve Yüce Kırım Devleti’ne saldırmaya cesaret edeceğini hayal bile edemezdi. Ancak tarafınızdan yapılan saldırı ve Aşağı Zaporog Ordumuza gösterilen husumet savaşa sebep olmasaydı, biz de asla saldırmazdık (bunu korkudan değil, kadim komşuluk teveccühüne duyduğumuz saygıdan dolayı yapmazdık). Sonuç olarak, Han Hazretleri, Zaporog Ordumuzu yaygın bir tabirle aptal yerine koymayın ve hafife almayın. Aksi takdirde, biz de karşılık olarak savaşa daha iyi hazırlanarak ve sayıca daha fazla kuvvet toplayarak Kırım Devleti’ne Sıvaş geçidinden değil, bildiğimiz bazı yöntemleri kullanarak Perekop (Or) Kapısını açıp doğrudan Perekop’tan (Or) gireceğiz. Her şeye kadir Tanrı’nın yardımıyla, planımız tamamen gerçekleşene kadar Kırım’dan ayrılmayacağız.

Zaporog Ordusunun eski yürekli ve cesur reisleri, şanlı atalarımız ve seleflerimiz, //v. 414 ön// *(sayfanın üstbilgisi: öbür yakada Doroşenko’nun, bu yakada ise Samoylovıç’ın Hetmanlığı, 1675 yılı)* eski zamanlardan beri karadan ve sudan Kırım ve Türk Çarlığı’na akınlar yapıyorlardı. Samuyil Koşka, Koşoviy Otamanı // veya Hetman *(satırın üstüne eklenmiş)*

Karadeniz’de savaşıırken, 1575 yılında Boğdanko Kırım’ı talan etti. Daha sonra 1609 ya da 1611 yılında, Petro (1.- Zaporog Ordusunun eski kahramanlıkları ve şövalyelikleri) Konaşevič-Sağaydaçniy, Hetman olmadan önce tekneleriyle Tavrika’ya girdi, meşhur Kefe şehrini ele geçirdi ve büyük bir ganimetle Siç’e başarıyla döndü. Onun ardından, 1621 yılında yine Hetman olmadan önce Karadeniz’de Boğdan Hmel’nıts’kıy savaşıyordu; monoksilalarıyla sayısız gemi ve kadirgayı zaptederek zaferle Siç’e döndü. Daha sonra, 1629 yılında, Zaporog kardeşlerimiz, bir reisin liderliğinde tekneleriyle Evksin Pontu’nda (Karadeniz) savaşıarak Konstantinopolis (İstanbul) surlarına kadar ulaşp surları misket tüfeklerinin dumanıyla kapladılar. Bu şekilde Sultan ve Tsarğorod (İstanbul) halkının korkuya ve endişeye kapılmasını sağladılar. Akabinde, Konstantinopolis yakınlarındaki köyleri yakarak, yüklü bir ganimetle Siç Koş’una döndüler. 1633 yılında, Aşağı Zaporog Ordusu Hetmanı Sulıma, monoksilalarla Siç’ten yola çıkarak Dnipro’yu (Dinyeper), ardından Karadeniz’i, Kimmerler Bosforusu²¹⁹ (2.- Azak’ta dar olan), Meotits’ke Gölü’nü (Azak Denizi) geçerek Asya’da bulunan sağlam Türk kalesi Azak’a (3.- Azov) ulaştılar.

En dikkat çekici ve şöhrete layık olan ise, namılı Kozak ve İskit-Slav atalarımızın, yalnızca Tsarğorod’da (İstanbul) değil, tüm Grek Çarlığı ve komşu ülkeleri arasında tekneleriyle binlerce mil yol katederek Evksinopont’u (Karadeniz) aşmaları, ardından şöhretli Asya şehirlerinden Sinop ve Trapezund’u (Trabzon) yerle bir edip diğer sahil kalelerini talan eden ilk kişiler olmalarıydı. Farklı dönemlerde Karadeniz üzerinden Avrupa yakasına da ulaştıkları oluyordu. O zaman yalnızca sağlam duran Bilğorod’un (Akkerman) kanatlarını yakmakla kalmadılar, aynı zamanda Varna, İzmail ve diğer Dunay (Tuna) üzerindeki kaleleri de yerle bir ettiler.

Han Hazretleriniz buna inanmazsa, katiplerinize Kırım ve Konstantinopolis (İstanbul) defterlerinde buna dair bilgileri aramalarını emredin; mutlaka bulacaklardır. Üstelik Grek, Roma ve Polonya tarihleri de Kozakların hiç sönmeyen //v. 414 arka// (sayfanın üstbilgisi: Sirko’nun aynı savaşı ve Tatarların fidye ödemesi, 1675 yılı) şanını ve Zaporog Ordusu’nun büyük askeri başarılarını kayıt altına almıştır. Bu şanlı atalarımızın halefleri olarak aynı yoldan gitmemizin önünde bir engel mi var? Aslında, Aşağı Zaporog Ordusu olarak Han Hazretleri ve Kırım Devleti ile savaşmak veya husumet içinde olmak istemiyoruz. Ancak // tekrar (satırın üstüne eklenmiş) bize karşı savaşa kalkıştığınızı fark

---

²¹⁹ Kimmerler Bosforusu, günümüzde Kerç Boğazı’dır.

edersek, korkmadan Kırım Devleti'ne karşı savaşıyoruz. Sizin de, bizim de öncü birliklerimizin Vahşi Ovalar'da dolaşırken zaman zaman çarpışması, bunu büyük bir savaş için yeterli bir sebep saymamızı gerektirmez.

Han Hazretlerine yazdığımız bu mektubu fazla uzatmadan şunu da belirtmek isteriz: Koş'ta sıradan halktan dört bin Kırım esiri bulunmaktadır. Kendileri, isim listesini çıkartarak ve fidye bedelini belirleyerek, Zaporog Ordusu'ndan üç Tatar aracılığıyla bu listenin size ulaştırılmasını rica ettiler. Lütfunuz olursa, bu esirlerin canları için belirlenen fidye bedellerini akrabalarından toplayıp Koş'a gönderirseniz, tüm esirleri derhal serbest bırakıp Kırım'a salacağız. Ancak, bir buçuk ay içinde fidye ulaşmazsa, bu esirlerin tamamını merhametli ve cömert hamimiz Çar Majestelerine göndereceğimizi taahhüt ederiz. Çar Majesteleri de şüphesiz Tatar esirleri için hazinesinden bize layık bir karşılık verecektir. İstedğimiz her şeyi dile getirdikten sonra, Han Hazretlerinize esenlikler ve mutluluklar dileriz.

Zaporog Siç'inde 1675 yılında Eylül ayının 23 gününde yazıldı

Han Hazretlerinizin samimi dostları,

Koşoviy Otamanı İvan Sirko

ve tüm Zaporog Ordusu kardeşleri

Han, Zaporog Ordusunun gönderdiği mektuptaki esir ve fidye listesini ayırarak çavuşlar vasıtasıyla tüm Kırım'a yaydı. Esirlerin akrabalarına, yakınlarını geri almak istiyorlarsa Zaporogların belirlediği fidye bedelini mutlaka toplamaları gerektiğini emretti. Fidye bedelleri şu şekildeydi: bin kişi için kişi başı yüz thaler, bir diğer bin kişi için yüz elliser thaler, bin kişi için iki yüz elliser thaler, beş yüz kişi için beş yüz thaler, kalan beş yüz kişi için ise bin altmışar thaler (*1.-Kırım esirlerinin fidyeleri*). Bu yüksek fidye miktarını toplamak için esirlerin akrabaları hemen harekete geçti. Ancak yalnızca para olarak yeterli miktarı bulmakta zorlandılar. Sonunda Han'dan, Zaporog Ordusunun fidyeyi sadece parayla değil, aynı zamanda ürünlerle de kabul etmesini rica etmelerini istediler. Han, bu isteği kabul ederek Zaporog Siç'ine bir yazı gönderdi. Koşoviy Otamanı Sirko ve Zaporog Ordusu, fidyenin hem para hem de mallarla ödenmesini lütf göstererek

kabul etti. Fidyeye, muslin, mams²²⁰, vab, kındiak, pamuk, sapyan²²¹, atlar, orduya gerekli diğer eşyalar ve para şeklinde toplandı. Bu mallar, Kasım ayında Filip zapustı öncesinde esirlerin salınması için gönderilen arabalarla birlikte Siç'e ulaştırıldı. Aşağı Zaporog Ordusu, fidyeyi kabul ederek tüm esirleri Kırım'a iade etti. Sirko'nun fidye konusunda gösterdiği anlayışa karşılık, kendisine özel olarak beş but şarap, iki kalıp peynir, üçlük kuru üzüm ve iki tulum zeytinyağı armağan edildi. Fidyeye ödenerek satın alınan esirler Kırım'a döndüğünde eksik olanlar soruldu. Bazılarının vaftiz edilerek Barabaş topraklarına gittiği, vaftiz edilmeyenlerin Barabaş Hetmanı Samoylovıç'a gönderildiği, bir kısmının ise hediye olarak Moskova'ya yollandığı öğrenildi. Bunun ardından Kırım'da, Zaporogları öfkeliendiren Han'ı, Sultan'ı ve veziri kınayan nidalar gökyüzüne yükseldi. Bu olaylar sırasında Kırım'da hem askeri hem de sivil kesimden ...²²² kadar insan öldürüldü.

[...]

//v. 417 ön//

ON YEDİNCİ BÖLÜM

[...] Zaporogluların (üstü çizilmiş) Doroşenko'nun, Zaporog Kozaklarına Samoylovıç'ı şikayet eden mektubu; [...] Doroşenko'nun Çıgırınlılarla (Çehrin) kimin himayesinde altında kalınması konusunda meşvereti; [...] Türklerin Doroşenko'ya karşı öfkesi ve Çıgırın'ı (Çehrin) yok etme hazırlıkları hakkında

[...]

//v. 417 arka//

[...]

Zaporog Ordusu Koşoviy Otamanı Muhterem Sirko Bey,

bütün otamanlar, büyük ve küçük kardeşler, hürmetli beyler, can dostlarım!

---

²²⁰ Mams, genellikle astar için kullanılan kumaş tipidir.

²²¹ Sapyan, çeşitli renklerde üretilen ince ve yumuşak bir deri türüdür. Genellikle keçi derisinden yapılmakla birlikte, bazen koyun, dana veya tay derisi de kullanılarak üretilir. Bitkisel ekstrelerle tabaklanarak dayanıklı hale getirilen bu deri türü, özellikle bayramlık ayakkabılar, kemerler, mobilya kaplamaları, kılıflar ve ciltleme işlerinde kullanılır.

²²² Sayfanın hasar görmesi sebebiyle metin okunamamaktadır.

[...]

Bu Sardanapalus²²³ Samoyloviç, onları koruyamayacaktır, çünkü elinde bir koruma yöntemi bulunmamaktadır. //v. 418 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'teki olup bitenler*) Yapabilse yapardı; ancak Ladıjın'ı Türklerden koruduğunda olduğu gibi hareket edecektir. O zaman Muraşko'yu tek başına göndermişti; ancak Muraşko ne Ladıjın'ı koruyabildi ne de kendisini, aksine şehrin helak olmasına sebep olarak Türk [Padişahı]'nı kızdırdı. Samoyloviç ise tüm ordusuyla birlikte hızla Dnipro'nun (*Dinyeper*) öbür yakasına geçerek Ladıjın, Uman' ve diğer şehirlerin yerle bir edilmesini, kokarca gibi deliğinden izlemekle yetindi. Bana gelince, Türk [Padişahı]'na karşı çıkmak ya da ondan ricada bulunmak benim işim değildi. Çünkü onlar beni reddettiler, Hetman olarak Hanenko'yu seçtiler ve Leh tarafını tutarak sinsice, hain bir koruma arayışına girdiler. Benden değil, Samoyloviç'tan korunma talep ettiler; ancak Türkleri farklı yerlerde kışkırtmaya da devam ettiler. İşte, Samoyloviç'in ve Polonyalıların yardımı böyle oldu! Şimdi şaşkınlıklarına gerek yok!

Eğer Polonyalıların yalanlarına kulak asmasalardı, Uman''de Hanenko'yu Hetmanlığa getirmeselerdi ve kadim Çığırın (*Çehrin*) yönetiminden yana dursalardı, Osmanlı Devleti ile akdettiğim antlaşmaya istinaden yalnızca Ortodoks dinlerini (ki Lehler ondan nefret ederler) korumakla kalmaz, aynı zamanda Türk [Padişahı] kılınıza bile zarar vermezdi.

[...]

Çığırın'dan (*Çehrin*), 21 Mart 1676

Muhterem Beyinize, hürmetli beylere ve canım kardeşlerime en iyi dileklerle, kardeşiniz ve hizmetçiniz, Ukrayna ve tüm Zaporog Ordusu Hetmanı Petro Doroşenko.

//v. 419 ön// (*sayfanın üstbilgisi: öbür yakada Doroşenko'nun, bu yakada ise Samoyloviç'in Hetmanlığı, 1676 yılı*)

[...]

//v. 419 arka//

---

²²³ Sardanapalus, M.Ö. 7. yüzyılda yaşamış Asur'un sonuncu kralı olmakla birlikte, tarihsel anlatılarda ve özellikle Romantik dönemde, lüks içinde yaşayan, sefahate ve hazcılığa düşkün bir hükümdar olarak betimlenmiştir. Samoyloviç'in keyfine düşkünlüğünü ve savurganlığını vurgulamak için bu benzetme yapılmaktadır.

[...]

Geçen kış geride kaldığında, Hetman Doroşenko ile Hetman Samoylovıç arasındaki husumet giderek arttı. Birbirlerine sürekli iftiralar atıyor, her biri diğerini Hetmanlık'tan uzaklaştırmanın yollarını arıyordu. Bu düşmanlığın iki temel sebebi vardı. Birincisi, Samoylovıç'ın Doroşenko'ya karşı duyduğu öfkeydi. Çünkü Doroşenko'nun müttefikleri olan Tatar ve Bucak orduları her yaz Polonya Devleti'nin Podillia (*Podolya*) ve Volın' bölgelerini yağmalıyor, güya Doroşenko'nun kışkırtmasıyla Samoylovıç'ın yönetimindeki topraklara akınlar düzenliyorlardı. Bu akınlar sonucu Küçük Rus' halkı burusman esaretine düşüyor, pek çok şehir ve köy büyük zarar görüyor ve talan ediliyordu. İkincisi, Doroşenko'nun Samoylovıç'a karşı duyduğu öfkeydi. Çünkü Samoylovıç'ın bu yakadaki Hetmanlığı ve onun seleflerinin yönetimi, daha önce defalarca dile getirilen bitmek bilmeyen anlaşmazlıklar ve kavgalar nedeniyle zamanla zayıflamış, hatta Hetmanlık tamamen yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı.

O dönemde Doroşenko'nun müttefiki olan Tatarlar, Dnipro'nun (*Dinyeper*) her iki yakasında Hristiyan esirleri ele geçiriyor, ardından bu esirleri Doroşenko'nun gözü önünde Çığırın'dan (*Çehrin*) geçirerek Kırım'a götürüyorlardı. Tatarlar, esirleri için Çığırınlılardan (*Çehrin*) bir kuşak karşılığında ekmek satın alıyorlardı. Dahası, // eğer doğruysa (*satırın üstüne eklenmiş*) (ey ne büyük delilik ve ölümcül düşmanlık!), bazı Çığırınlılar (*Çehrin*) Tatarlarla dostluk kurarak onların atlarına //v. 420 ön// (*sayfanın üstbilgisi: öbür yakada Doroşenko'nun, bu yakada ise Samoylovıç'ın Hetmanlığı, 1676 yılı*) binip Dnipro'nun (*Dinyeper*) karşı yakasına geçerek tüm malları yağmalıyor, bir de merhametsiz ve acımasız bir şekilde busurmanların Ortodoks Hristiyan kardeşlerini esir almasına göz yumuyorlardı. Ancak, Çığırınlılar (*Çehrin*), kendi şehirlerinden başlayarak büyük bir yıkımla karşı karşıya kalıp yaptıklarının layık olduğu karşılığı buldular.

Yönetimi altındaki topraklarda busurman ve Çığırın (*Çehrin*) akınlarını istemeyen Hetman Samoylovıç, ağlamaklı bir biçimde, bu durumu o zaman tahta yeni oturmuş olan Moskova Çarı, nurlu Feodor Alekseyeviç'e sitem ederek dile getirdi.

[...]

Doroşenko, içinde bulunduğu sıkışık ve son derece tehlikeli durumu görünce, starşınası ve tüm Çığırın (*Çehrin*) sakinleriyle bir araya gelerek ne yapılması gerektiği konusunda istişare etmeye başladı. Tatar ordularını yardıma çağırıp Türk himayesine mi sadık kalmalıydılar, yoksa teslim olup Ortodoks Moskova Hükümdarı'nın önünde boyun

mu eğmeliydiler? Yapılan bu meşveret meclisinde, oy birliğiyle, fayda sağlamadığı gibi Hristiyan halkını da yok eden Türk himayesini reddetmeye ve nurlu Moskova Çarı'nın önünde eğilmeye karar verdiler.

[...]

//v. 420 arka//

[...]

Türk [Padişahı], Doroşenko'nun hainliğini öğrendiğinde büyük bir öfkeye kapıldı ve vezirine, Çığırın'ı (*Çehrin*) zapt etmek için büyük bir ordu hazırlamasını ve askeri teçhizatın üretimi için demir dövülmesini emretti. O andan itibaren yalnızca Konstantinopolis (*İstanbul*) demirhaneleri değil, Anadolu'daki demirhaneler de gece gündüz şangır şungur çalışmaya başladı.

[...]

//v. 424 arka//

[...]

Çığırın'ın (*Çehrin*) ve diğer öbür yaka şehirlerinin yıkılıp tenhalaşmasının iki temel sebebi vardı. Birincisi, yukarıda da söylediğim gibi, Samoylovıç ve Somko'dan başlayarak diğer bütün selefleri ve kadim bu yaka Hetmanları, Dnipro'nun (*Dinyeper*) öbür yakasında bulunan kendisine denk olan diğer Hetmanı duymak istemiyorlardı. İkincisi, Türk Çarı, Doroşenko'nun himayesini reddederek (yukarıda bahsedildiği gibi) zorunlu da olsa Ortodoks Hükümdarının tarafına geçmesini saygısızlık olarak değerlendirdi.

Bu durumu kendi lehine çevirmek isteyen Türk Çarı, elçilik heyetlerinin kabul edildiği, divan toplantılarının yapıldığı ve yargı işlerinin yürütüldüğü Divan Odasına, Tsarğorod (*İstanbul*) manastırından, Ukrayna'daki olayları iyi bilen keşiş Gedeon Hmel'nıçenko'yu getirmelerini emretti. Türk Çarı onu gördüğünde kara habit'ini²²⁴ çıkarmasını istedi ve // kendine benzeterek (*satırın üstüne eklenmiş*) muhtemelen keşiş olarak saçları kesilmediği ve sakalları tıraş edilmediği için ona "Nasıra Kniezi" unvanını verdi.

---

²²⁴ *Habit*, birçok Hristiyan mezhebinde, tarikatlar ve dini cemaatlerin üyeleri tarafından giyilen karakteristik bir kıyafettir. Habit, ait olduğu tarikata bağlı olarak çeşitli parçalardan oluşabilir. Genellikle bir cübbe, pelerin, skapulyer (omuzdan aşağı sarkan kumaş parçası) ve kemer ya da ip kuşaktan meydana gelir. Dini kimliği ve mensup olunan topluluğu simgeleyen bu kıyafet, özellikle manastır yaşamında önemli bir yer tutar.

Hmel'nıçenko'ya, Çığırın'ı (*Çehrin*) ve Ukrayna'nın kalıntılarını yıkmayı planladığını söylediğinde, Olekdandr Buçıns'kıy Yaskol'd'un 1678 yılında Samoylovıç için yazdığı ve "Çığırın" (*Çehrin*) ismini verdiği medîhte belirttiği gibi aşağıdaki cevabı aldı (1.- *Hmel'nıçenko'nun Türk Sezarına söyledikleri*):

[LEHÇE]²²⁵

Haşmetmeab ve daima muzaffer Çarımız,
Hristiyanlar için kılıcın, Tanrı'nın öfkesi gibi.
Çünkü senden daha güçlüsünü duymadılar,
Tanrı'ya en yakın olan sensin, onun kapıcıbaşısın.
Tanrı'nın mezarına en yakın torunu gibisin,
Gölgesi bile korkulu Hilal'in, korku saçan evladısın.
Hristiyanlar için gökyüzündeki Faeton'sun,
Yehova'nın, Hristiyanların yaralarına inen kırbacısın.
Böyle durdurulmaz bir kuvvet karşısında kim durabilir ki?
Haklı sebeplere dayanan öfkeni serbest bırakabilirsin,
İraden, güvenilir ve atılgan bir harekettir.
Çığırın (*Çehrin*), Hetmanlık kontrolünde olduğu sürece,
Gece gündüz çalışmalıyız.
Ukrayna'yı bütün Hristiyan halkıyla kılıçtan geçirirsen
Hilal'e cesetleri armağan edemezsin.
Kalan halk, lütfuna ya da öfkene maruz kalmalı.

Sonra (2.- *Divan, Çar'ın Sarayında Senato Odası*) Divan'a Kırım Hanı ve şanlı, namılı Trabzon Paşası İbrahim çağrıldı ya da zaten orada bulunuyorlardı. Onlar da Sultan'ın huzurunda, kılıçları üzerine yemin ederek, bütün Hristiyan topluluklarını yok etmeden Ukrayna topraklarından ayrılmayacaklarını ilan ettiler. Bunun üzerine, Sultan ve vezir,

---

²²⁵ Orijinali kafiyevidir.

yukarıda da aktarıldığı gibi, zaman kaybetmeden askeri hazırlıklara girişti. Sadece Konstantinopolis (İstanbul) demirhanelerinde değil, Anadolu'daki demirhanelerde de gece gündüz çalışarak farklı madenler dökülüyor, işleniyor ve dövülerek çeşitli demir, çelik ve bakır askeri teçhizatlar hazırlanıyordu. Bütün hazırlıklar, Osmanlı'nın tüm busurman kuvvetlerinin Propontida'dan (3.- *Propontida, Tsarğorod (İstanbul) Denizi*) (Marmara Denizi) Çığırın'a (*Çehrin*) doğru gelecek yaz sefere çıkması için planlanıyordu. Planlandığı gibi de oldu, ancak Osmanlı'nın menfaatine değil; aksine, bir sonraki yıl anlatılacağı üzere, busurmanlar için büyük bir zarar ve onurlarının zedelenmesiyle sonuçlandı.

[...]

//v. 425 ön// (sayfanın üstbilgisi: *öbür yakada Doroşenko'nun, bu yakada ise Samoyloviç'in Hetmanlığı, 1676 yılı*)

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

Öbür yaka Ukrayna'sının otuz yıllık felaketi ve kalıcı terk edilmişliğin başlaması; Türklerin Çığırın'a (*Çehrin*) saldırmasının sebebi, ordunun toplanması ve vezir, Trabzon Paşası ile Hmel'niçenko'nun Tsarğorod'dan (*İstanbul*) Çığırın'a (*Çehrin*) ilk yola çıkışı; talihsiz Ukrayna'da kaçınılmaz yıkım beklentisi; dualar ve Çığırın'a (*Çehrin*) gönderilen yardımcı kuvvet; medihler; Moskova ve Kozak ordularının Çığırın'a (*Çehrin*) yardım etmek üzere bu yakada toplanması; İsa'yı vaftiz eden ve mucize yaratan Aleksiye ikonası ile övgü dolu, busurmanlara karşı mücadeleye teşvik eden sözlerin Kozak alaylarına gönderilmesi; Kozakların kadim hak ve özgürlüklerini tasdik eden özel Hükümdar beratı; Kozakların bu beratla alevlenen savaşma arzusu; Dnipro'nun (*Dinyeper*) kıyısına tüm Hristiyan ordusunun gelmesi ve // Türklerin (iki kere yazılmış ve üstü çizilmiş) Çığırın'a (*Çehrin*) saldırıya başladığını öğrenmeleri; Dnipro (*Dinyeper*) kıyısında Türk siperlerinin kurulması ve Kozakların bu siperleri ele geçirmesi; Türkler ve Tatarların Çığırın'dan (*Çehrin*) Dnipro'ya (*Dinyeper*) gelmesi; ele geçirilmiş Türk siperlerinde bulunan Kozaklarla savaşmaları ve Han'ın oğlu dahil ağır kayıplar vermeleri; Hmel'niçenko'nun korkusu; Hristiyan kuvvetlerinin Dnipro'nun (*Dinyeper*) karşı kıyısına geçmesi ve Çığırın'dan (*Çehrin*) gelen, Türklerin bir aydır süren kuşatmaya rağmen şehri ele geçiremeyerek ağır kayıplar verdikleri

haberi; Türklerin Çığırın'ı (Çehrin) almak için başarısız girişimleri ve verdikleri zayıat; Dnipro'dan (Dinyeper) Çığırın'a (Çehrin) büyük bir hafif Moskova ordusunun gelmesi; busurmanların Çığırın'dan (Çehrin) kaçıışı ve büyük kayıplar vererek Kara Orman'a kadar kovalanmaları hakkında

Bütün canlı mahlukatın yaratılışının 7185 yılı, Tanrı'nın insan kılığıyla Dünya'ya gelişinin 1677 yılıydı. Rusya'da Feodor Alekseyeviç'in tahta çıkışının ikinci yılıydı. Boğdan Hmel'nıts'kiy'ın, Polonyalılarla 1648 yılında başlattığı savaşın ardından, öbür yaka Ukrayna'sında sönmek bilmeyen savaş ateşi içinde meydana gelen talihsiz olaylarla dolu otuz yıllık dönemin son yılı bitmek üzereydi. Bu dönemin öncesi, anlaşmazlıklar, kavgalar, savaşlar, kan dökmeler ve büyük yıkımlarla doluydu. Bu dönemin ardından ise Ukrayna'ya, Tanrı'nın lütfu ve arzulanan sessizlik yerine (insanların işlediği kanunsuzluklar ve başkalarına duyulan sevginin kaynağının tükenmesi nedeniyle), Türk [Padişahı]'nın getirdiği kesin //v. 425 arka// (*Öbür Yaka Ukayna'sının olayları ve yaklaşan yıkımı*) ve kalıcı bir yıkım ile terk edilmişlik hakim olmaya başladı. Türk [Padişahı], Kamaniçe, Hotin ve Ladijn-Uman' savaşlarından sonra yalnızca bir yıl dinlendi. Ancak mağrur mizacı nedeniyle, Kozak-Rus' Küçük Rus' Ukrayna'sını ya tamamen ele geçirmek ya da yerle bir etmek amacıyla yeni bir savaş planladı. Bu savaşın iki sebebi vardı. Birincisi, Çığırın'da (Çehrin) Türk müttefiki Doroşenko'nun ele geçirilmesini emreden Büyük Rusya Hükümdarı'na karşı koymaktı. İkincisi ise, Türklerle olan ittifakı ve Türk himayesini reddeden, bunun yerine Ortodoks Rusya Hükümdarı'nın nüfuzuna giren Çığırın'a (Çehrin) karşı savaştı. Sonuç olarak, önce savaşla Çığırın'ı (Çehrin) yok etmeyi, ardından aynı yöntemi Tanrı tarafından korunan Kiyiv şehrine uygulamayı planladı.

Beklenen ilkbahar yaklaştığında, topraklar otlarla ve insanın ruhunu şenlendiren kıvıllı çiçekli buğdaygillerle kaplandı. Tam da bu sırada, Hristiyan kanına doymayan Bizans ejderhası, Konstantinopol' (*İstanbul*) sahrasında Mehmet (Hz. Muhammed) horuğvasını açtı. Propontida'nın (*Marmara Denizi*) yayvan kıyılarına ulaşan sert bir emir ıslığıyla, bu horuğvanın altına yılan yuvası Müslümanları topladı. Yaya ve atlı olmak üzere büyük bir Müslüman ordusu bir araya geldiğinde, onlara birçok top, havan, bomba ve surları delebilen büyük kataraların²²⁶ yanı sıra barut, çeşitli mermiler, yeterli erzak ve

---

²²⁶ Katara, 40 librelik güllerle ateş eden büyük çaplı bir top türüdür.

milyonlarca para dağıtıldı. Ardından, Bizans'tan Ukrayna'ya, Çığırın (*Çehrin*) şehrine ve ardından Kiyiv şehrine doğru sürünerek ilerlemeleri emredildi. Bütün bu ordunun başına, daha önce Kandiye'de büyük bir başarıya ulaşan ve çeşitli savaşlardan Sezarına büyük zaferlerle dönen veziriazam İbrayim (*İbrahim*) Sağran (*Şeytan?*) Paşa ve arkadaşları getirildi. Onlarla birlikte, sinsi plana uygun olarak, eski keşiş ve yılan olarak nitelenen Yuriy Hmel'nits'kyy da sefere katıldı. Türk ordusuyla birlikte Ukrayna'ya vardığında, Kozaklara haber salacak, //v. 426 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovıç'ın Hetmanlığı, 1677 yılı*) yalnızca şanlı babası Boğdan Hmel'nits'kyy'ın hatırasına duydukları saygıdan değil, büyük busurman ordusunun karşısında duyacakları korkudan dolayı da Çığırın'ın (*Çehrin*) ve bütün Ukrayna'nın tekrar Türk himayesine girerek kendisini Hetman olarak kabul edeceklerini umuyordu.

Nisanın son günlerinde ya da Mayısın ilk günlerinde Türk orduları Bizans'tan yola çıkıp, muharebeyi Ağustos'a zamanlayarak acele etmeden alışageldikleri yoldan Ukrayna'ya doğru ilerlemeye başladılar. Sultan, Han'a bir ferman göndererek Kırım, Nogay, Bucak ve diğer ordularıyla birlikte kararlaştırılan vakitte gelmelerini emretti. Yukarıda anlattığım gibi, otuz yıl boyunca kendi evlatları arasındaki husumetler ve iktidara doyamayan eski yöneticiler yüzünden sönmek bilmeyen savaş ateşleri içinde yanmış, kavgaların yarattığı kan gölcüklerinde boğulmuş olan talihsiz öbür yaka Ukrayna'sı, bu sefer Türk [Padişahı]'nın elinden gelecek kesin yok oluşa hazırlanıyordu. Türk ordusunun Çığırın'a (*Çehrin*) doğru ilerleyişi, Kozakların eski anlaşmazlıkları, o dönemde duyulan korku, Tanrı'nın Küçük Rus'ü // busurman istilasından koruması için (*üstü çizilmiş*) bu yaka Ukrayna'sının din adamlarının ve halkının devamlı ettiği ortak dualar, Samoylovıç'ın Çığırın'a (*Çehrin*) yolladığı yardımcı kuvvetler ile ilgili bilgiler, Kozak övgü şiirleri yazan Oleksandr Buçins'kyy Yaskol'd'ün ilham perisiyle şu kafiyelelere büründü:

[LEHÇE]²²⁷

Hotin sonrası yaldızlı zırh²²⁸,

Busurmanı yatıştırmaya başlamışken,

---

²²⁷ Orijinali kafiyevidir.

²²⁸ “Yaldızlı zırh” ifadesiyle Polonyalılar kastedilmektedir.

Tekrar yeni felaketleri simgeleyen

Türk ve Tatar kösleri çalmaya başladı.

(1.- [Türklerin] Hotin ve Kamaniçe'den sonra tekrar savaşla Ukrayna'ya dönmesi)

Uzaktan silahların çınlayan sesi duyuluyor,

Korkan atlar endişeyle kişniyor.

//v. 426 arka// (sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovıç'ın Hetmanlığı, 1677 yılı)

Arabalar çıkarılıyor, eşyalarla dolduruluyor,

Ambarlar açılıyor, yıllarca birikenler

Toplanıp paketleniyor.

Kutsal Konstantinler'in gizli hazineleri,

Derinlerden gün yüzüne çıkarılıyor.

(1.- 30 yıldır bitmeyen savaş)

Ya ölüm saçmak ya da ganimet toplamak için

Müslümanlar sefere çıkıyor!

Otuz yıldır yıkımla ağlayan Ukrayna'ya

Büyük kuvvetler yeniden geliyor.

Düşmanlar güzel meyvelerini talan etti,

Evlatları hırsın kurbanı olup onu dövdü, terk etti,

(2.- Ukrayna daha önce de talan edilmiş bir baldeydi)

Bölünmüş, husumetle dolu,

Kendi ocağının ateşinde yandı.

Bu yaşta talih ona ne getirdi?

Oğul babasını öldürüyor, kardeşler birbirine düşüyor.

Bu da yetmezmiş gibi, en korkuncu geliyor.

Eski dertlerinde yanmayı mutluluk sayardı,

(3.- Hiçbir savaş iç savaş kadar Ukrayna'ya zarar vermemiştii)

Kardeşler büyük cürümleri affederdi,
Ama şimdi herkesi korku sardı, istila yaklaşıyor,
Aziz din tehlike altında.

[...]

//v. 427 ön//

[...]

Türk ayağı Ukrayna'yı sıkıştırdı,
Asya ejderhası Çığırın'a doğru sürünüyor.
Şanlı kalenin etrafında dolanıyor,
Ordusunun bir kısmını Dnipro'ya yönlendiriyor.
Bütün geçitleri kapatması için
Askerlerini diziyor.
Abluka altındaki Çığırın çaresizlik içinde,
Yardıma dair artık umudu tükenmiş,
Ancak Tanrı'ya olan umudu dimdik ayakta!

Zengin de fakir de,

Onun yardımını için dua ediyor.

Ey ölümsüz Tanrımız, her şeye sabrettik!

Güçsüzlüğümüzü kudretinle destekleyemez misin?

//v. 427 arka// (sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler)

Erken ve geç, karanlık içindeyiz,

Zavallılığımız bir rüya mı, yoksa gerçek mi?

Pitonun ağzından ateş fışkırıyor, bataklık kokusu yayılıyor,

Bu hidra hangi leşin karnından doğdu?

Yoksa yaşlı Triton'un çömleğinden mi çıktı?

Ya da bu canavar, Tisiphone'un evladı mı?

Kitapsızlar, Hıristiyanları ezip geçiyor,
Ya Rabb, onları geri püskürt, vahşi yılanlara yem olarak at!
Roksolanların obozlarını acımasızca kıran,
Tatarlar atlarının eyerlerini ayarlıyor.
Fakat artık herkes güneşin altında arabaya yerleşemez!
Ukrayna’da Hetman kimseyi çaresiz bırakmaz,
Ateşli sözleriyle gönüllü askerleri çağırdı.
Birkaç bini hızla, gizlice Çığırın’a doğru
Ovalardan yorulmadan koşuyor.
Bizim kuvvetlerimiz yetişene dek,
Kaleyi güçleri yettiğince savunmak için,
Çığırın’dakilere umut ve yardım taşıyorlar.
Başlarında Hetman’ın güvenini kazanan,
Deneyimli asker Yakiv Korıts’kıy vardı.
Yanında Korıts’kıy reisinin seçtiği,
Zırhları parlayan kardeşleri.
Bu grup, itaatli olsa da bazen baş kaldırır,
Çığırın’a kayıp vererek ulaşabildiler.
Bizim Korıts’kıy ise zarar görmeden kaleye girdi,
Ve kalenin içinde Türklerin karşısına dikildi.

[...]

//v. 450 ön//

[...]

Dile getirilen bu sözlerin ardından, İsa’yı vaftiz eden Aleksiyy ikonası önünde Hetman Samoylovıç’a, sadakatini öven, Ukrayna ve tüm Kozak Ordusu’nun kadim hak ve özgürlüklerini tasdik eden ve busurmanlara karşı mücadeleye teşvik eden özel bir Hükümdar beratı //v. 451 ön// *(sayfanın üstbilgisi: Türklerin Çığırın’a (Çebrin) ilk başarısız gelişi,*

1677 yılı) sunuldu. Bu lütuf dolu Hükümdar beratı ve övgüler, Hetman Samoylovıç ve tüm Zaporog Ordusu'nu tatmin etti ve onları, busurmanlara karşı tamamen yok olsalar bile savaşmaya kararlı hale getirdi.

Ağustos'un ilk günlerinde, bahsi geçen bütün Büyük ve Küçük Rus' orduları obozlarında toplandı ve 7 Ağustos'ta // Bujın'ın karşısındaki (satırın üstüne eklenmiş) Dnipro (Dinyeper) kıyısına ulaştı. O sırada Bizans ejderhasının sürünerek Ukrayna'ya geldiği ve 4 Ağustos'ta kalabalık ordusuyla //v. 451 arka// (sayfanın üstbilgisi: Türklerin Çığırın'a (Çehrin) ilk başarısız gelişi) kadim Kozak başkenti Çığırın'ı (Çehrin) kuşatıp bombardımanla saldırıya başladığı haberi ulaştı.

Resim 10: Çığırın'ın (Çehrin) Kuşatılması

Resimdeki yazılar:

- A (1) Moskova Ordusu
- B (2) Kozak Ordusu
- Г (3) Dnipro (*Dinyeper*) Üzerindeki Ada
- Д (4) Dnipro (*Dinyeper*)
- Е (5) Bujın Kasabası
- С (6) Türklerin Dnipro (*Dinyeper*) Üzerindeki Siperleri
- З (7) Türk ve Tatar Orduları
- И (8) Teknelerdeki Kozaklar
- Ф (9) Dnipro'dan (*Dinyeper*) Çam Ormanına Kadar Uzanan Saha
- І (10) Ormanlar
- АІ (11) Çığırın bir Mil Uzaklığındaki Strel'nikov Tepesi
- ВІ (12) Veçinkiy ya da Strel'nikov Tepesine Geçiş
- ГІ (13) Strel'nikov Tepesinde bulunan ve Hristiyan Ordusunun Tepeye Çıkmasını Engelleyen Türk Ordusu
- ДІ (14) Tepeden Tiasmın Nehri'ne Kadar Uzanan Saha
- ЕІ (15) Tiasmın Nehri
- СІ (16) Çığırın (*Çehrin*) Kale Dışı Köyü
- ЗІ (17) Tiasmın Nehri Üzerindeki Köprü
- ИІ (18) Tiasmın Barajı
- ФІ (19) Çığırın (*Çehrin*) Kalesi
- К (20) Çığırın (*Çehrin*)
- КА (21) Çığırın (*Çehrin*) Sahası
- КВ (22) Çığırın'a (*Çehrin*) Ulaşan Türk ve Tatar Orduları
- //v. 452 ön// (sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovic'in Hetmanlığı, 1677 yılı)

[Bu kısım sonradan araya yapıştırılmış ayrı bir sayfada yazılmış] → Çar ve Kozak kuvvetlerinin Çığırın'ı (Çehrin) korumak amacıyla // Dnipro'ya yaklaştığını (üstü çizilmiş) öğrenen Türk [Padişahı], Hristiyan ordularının nehri geçmesine kesinlikle izin vermemelerini emrederek Bujın'ın yakınındaki Dnipro kıyısına toplarla yüklü birkaç on bin yeniçeri ve bir Sultan'ın komutasındaki birkaç bin kişilik Tatar ordusunu sevk etti. Yeniçeriler ve Tatarlar, Hristiyan ordusunun nehirden geçmesi gereken Dnipro (Dinyeper) kıyısına, // Bujın'a (satırın üstüne eklenmiş) ulaştıklarında toplar yerleştirip siperleri hazırladılar. Çığırın'daki (Çehrin) Vezir ve Paşa, Hristiyan ordusunun diğer kıyıya geçmesini kesinlikle engelleyeceklerinden emindiler. ← [Araya yapıştırılmış sayfanın sonu] Ancak umutları boşa çıktı. Her şeye kadir Tanrı, bu kez tercihini busurmanlardan yana yapmadı ve Hristiyan liderlere bir çıkış yolu sundu. Dnipro kıyısına geldiklerinde, karşı kıyının Türkler ve Tatarlarla dolu olduğunu gören Hristiyan komutanlar, geceleyin gizli bir plan uygulamaya karar verdiler. Türk mevzilerinin tam karşısında bulunan bir Dnipro (Dinyeper) adasına, en uzak hedeflere bile isabet edebilen birkaç düzine büyük top yerleştirilmesini emrettiler. Ayrıca, birkaç bin seçkin Kozak nişancısı, teknelerini karadan getirerek, gece vakti son derece sessiz ve savaş düzeninde hareket edecek şekilde Dnipro'yu (Dinyeper) geçip Türk siperlerine saldıracaktı. Bu olay, Ağustos'un ortasında gerçekleşti.

Bu birinci Çığırın (Çehrin) savaşını aktaran biri olarak, Kozak el yazmalarında yeterli bilgiye ulaşamadığım için, Oleksandr Buçins'kiy'in övgü dolu satırlarından faydalanmak durumunda kaldım. Buçins'kiy şunu yazıyor: Bahsi geçen seçkin Kozaklar, karanlık gecede teknelerine binerek sessizce adadan Dnipro'yu (Dinyeper) geçip Türk siperlerine doğru ilerlediler. Türkler, bu donanmayı fark edince karanlık içinde birkaç kere etkisiz olan toplar ve yanıçarkalarla ateş açtılar. Ancak Kozaklar bundan korkmadan kıyıya, busurman siperlerine doğru ilerlemeye devam ettiler. //v. 452 arka// (sayfanın üstbilgisi: Türklerin Çığırın'a (Çehrin) ilk başarısız gelişi) Değnekler suyun dibine ulaşmaya başladığında kıyıya yaklaştıklarında, askeri müzik takımları kanlı Meriç dansını çalmaya başladı. Bu çatışmaya kadar siperlerdeki yeniçeriler, Kozaklarla az karşılaştıkları için bu oyunu pek iyi bilmiyorlardı. Bu yüzden büyük bir bozguna uğrayarak hiçbir şey düşünmeden Dnipro (Dinyeper) kıyısında bulunan bütün topları ve erzakları bırakıp siperlerinden kaçtılar ve civardaki ormanlara ve çayırlara sığındılar.

Hava ağarınca, Hetman Samoylovıç, Türklerin siperlerden kaçtığı haberini aldığı anda ele geçirilen siperlerin ve öncü birliklerinin yanına birkaç bin misket tüfekçisini

gönderdi. Ordusunun nehirden geçişini sağlamak için vapur ve diğer nakliye araçlarının gece gündüz aranıp hazırlanması emrini verdi.

İbrayim Paşa (*İbrahim Paşa*) ve Vezir, yeniçerilerin Dnipro (*Dinyeper*) kıyısındaki siperlerden kaçtığını öğrendiklerinde büyük bir endişeye kapıldılar. Öfkelenerek, güvendiği lüzumsuz tanrılarını sopayla cezalandırdı. Ardından, yeniçerilerle birlikte Han ve tüm Tatar ordusunu da yanına alarak Çığırın'dan (*Çehrin*) hareket etti. // Bujın civarındaki (*satırın üstüne eklenmiş*) Dnipro (*Dinyeper*) kıyısına geçti ve burada ele geçirilmiş Türk siperlerinde bulunan Kozak ordusuna güçlü bir saldırı başlattı. O sırada, Koşoviy Otamanı Sirko tarafından gönderilen birkaç bin kişilik Moskova ordusu ve özellikle Aşağı Zaporoglular, teknelerle yetişerek siperleri elinde tutan Kozaklara yardıma geldiler. Ertesi gün, güneş doğduğunda, hep birlikte Türk ve Tatarlarla şiddetli bir çarpışmaya girdiler. Dnipro'nun (*Dinyeper*) karşı kıyısında bulunan Moskova ve Kozak orduları, bu çatışmayı fark ettiklerinde, önceden bahsedilen adaya gizlenmiş toplardan emir doğrultusunda Tatar ve Türk askerlerine karşı şimşek çakmaya başladılar. Bu şimşekler, yalnızca savaşı bir çok Türk ve Tatarı yaralayıp öldürmekle kalmadı, Han'ın oğluna da ölüm getirdi. Sonuç olarak, Vezir ve Paşa, Kozaklara ciddi bir zarar veremeden ağır zayıf vererek Çığırın'a (*Çehrin*) geri çekilmek zorunda kaldılar.

Venjik Hmel'niçenko, bunları öğrendikten sonra büyük //v. 453 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovıç'ın Hetmanlığı, 1677 yılı*) bir endişeye kapıldı ve Türklerin daha sıkı bir esaretine (1.- *Hmel'niçenko Ukrayna'nın onu kabul etmemesinden çok esaretinden korkuyor*) düşmekten korkarak dizginlerini gevşetip Hristiyanların safına geçmeyi planladı. Ancak çevresi Paşalar tarafından sarılmış ve başında gizli siyasi gözetim bulunduğu için bunu hayata geçiremedi. Bu sırada Moskova ve Kozak orduları, çatışmanın ardından Türkler ve Tatarlar tarafından herhangi bir engelle karşılaşmadan, busurmanlar tarafından iyice çaresiz duruma düşen Çığırın'ı (*Çehrin*) kurtarmak amacıyla hızlı ve dikkatli bir şekilde, gece gündüz süren vapur ve diğer nakliye araçlarıyla Dnipro'yu (*Dinyeper*) geçmeye başladılar. O sırada yürekli bir genç Kozak, tüm Türk ve Tatar ordularını aşarak Hetman Samoylovıç'a ulaştı ve Türk [seaskeri]'nin Çığırın'ı (*Çehrin*) siperleyip kuşatarak bir aydır (2.- *Bir ay sona çekilmeden Çığırın'da (Çehrin) mayın kullanıldı*) büyük bir çabayla ele geçirmeye çalıştığını bildirdi. Bu hedefe ulaşmak için farklı yöntemler deneyerek toplar ve pahalı hileler uyguluyor, askerlerine gece yalnızca iki saat, gündüz ise bir buçuk saat dinlenme izni veriyordu. Bu yoğun savaş ve saldırılarla kuşatma altındaki Çığırınlıları (*Çehrin*) yıpratmaya çalışıyordu. Ancak buna rağmen hiç çekinmeden siperlerini

hazırlayıp Çığırın'a (*Çehrin*) saldırıyor, fakat Çığırınlılar (*Çehrin*) da kısa ama şiddetli akınlarla karşılık vererek Türkler arasında ağır kayıplara neden oluyordu.

Bunun ardından Türkler, uykusuz bir şekilde Çığırın'ı (*Çehrin*) ele geçirmek (3.- *Türklerin Çığırın'ın (Çehrin) altına yerleştikleri mayınlar*) amacıyla surların altına iki mayın yerleştirerek gedikler açtılar. Açılan gediklerden büyük bir kuvvetle (4.- *Kozakların cesareti*) şehre girmeye çalıştılar. Ancak kuşatma altındaki Kozaklar, bu gedikleri çıplak göğüsleriyle kapatarak surlar yeniden örülene kadar yeniçerilerle birkaç saat boyunca yoğun bir çarpışmaya girdiler. Bu çarpışmada, // Tanrı'nın (*satırın üstüne eklenmiş*) büyük yardımıyla 30.000 (5.- *Türklerin yaşadığı kayıplar*) Türk öldürüldü ve kendi savunma kuvvetlerinden ise 5 horuğva şehit düştü. Buna rağmen düşman alayları, Çığırın'dan (*Çehrin*) geri püskürtüldü. Türklerin üçüncü lağım //v. 453 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Türklerin Çığırın'a (Çehrin) ilk başarısız gelişi*) girişimi Kozaklar tarafından fark edilerek anında engellendi. İçine yerleştirilen barutu Türklere yedirdiler. Sık sık yapılan akınlarla bazı Türkleri siperlerde öldürüyor, bazılarını ise canlı yakalayıp toplarıyla birlikte Çığırın'a (*Çehrin*) sürüklüyorlardı.

Ordusuna ve toplarına verilen bu zararı (6.- *Türklerin ihtiyatı*) gören Türkler, siperlerini güçlendirdiler ve etraflarını toprakla doldurulmuş sepetlerle çevirdiler. Siperlerin içindeki topları ise, akın yapan Kozakların onları kolayca ele geçirip Çığırın'a (*Çehrin*) götürmemeleri için sağlam ağaç direklere zincirlerle bağladılar. Ancak bu tedbirler çok etkili olamadı. Akınları tek başına yapmaya devam eden abluka altındaki Kozaklar (*Çehrin*) kalesinde bulunan Büyük Rus' ordusu Kozaklarla birlikte asla kaleyi terk etmiyordu), sepetlere rağmen birçok Türk öldürüyor, direklere bağlanmış topları sökerek Çığırın'a (*Çehrin*) götürüyorlardı. Bir gece yarısı, cesaret şerbetini içen bazı Kozaklar, Türklerin otağları arasına dalarak mışıl mışıl uyuyan (1.- *Kozakların cesareti*) askerleri rahat yumuşacık yataklarından çıkarıp büyük bir paniğe neden oldular. Ardından, ciddi zarar verdiler ve ganimet toplayarak başarıyla Çığırın'a (*Çehrin*) geri döndüler.

Türkler, Çığırın'ı (*Çehrin*) ele geçirmek için büyük çaba harcadı, ta ki Dnipro'dan (*Dinyeper*) gelen Büyük Rus' ve Kozak kuvvetleri ona karşı koymak için yetişene kadar. Bu sırada İbrayim Paşa (*İbrahim Paşa*) aniden gut hastalığına yakalandı. Ancak azmini kanıtlamak için (2.- *Türklerin Çığırın'ı (Çehrin) alması için denediği çeşitli yollar ve harcadığı büyük paralar*) ordusunu Çığırın'daki ateşten korumak amacıyla derhal emir verdi ve Çığırın

(*Çehrin*) surlarına büyük sayıda keçe kaplı arabaların yerleştirilmesini ve sürülmesini sağladı. Bu arabaların hem içi hem de dışı keten, kendir ve ziftle kalın bir şekilde sarılıp kaplanmıştı. Bu işlem tamamlandıktan sonra, Paşa'nın emriyle yeniçeriler bu arabaların içinde korkusuzca ve tereddüt etmeden Çığırın (*Çehrin*) surlarına doğru ilerlemeye başladılar. Bu arabalar ve içlerindeki yeniçeriler artık tüfek atışlarından zarar görmez hale geldiğinde, Moskova ordusuyla birlikte kalede bulunan bir Alman //v. 454 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoyloviç'in Hetmanlığı, 1677 yılı*) hızla harekete geçti. Zira bu adam oldukça becerikliydi ve derhal katran ve içyağı ile kaplanmış, barut ve kükürt ile doldurulmuş, ustalıklı bükülmüş olağanüstü el yapımı bombalar hazırladı. Yeniçeriler, Çığırın'ı (*Çehrin*) yok edeceklerinden emin bir şekilde bu katranlı arabalarla Çığırın (*Çehrin*) surlarına iyice yaklaştıklarında, bizzat Vezir ve İbrayim Paşa (*İbrahim Paşa*) da bu saldırıya öncülük ediyordu. Moskova ve Kozak ordusu, Çığırın (*Çehrin*) ve Çığırın (*Çehrin*) Kalesi'nden bu zırhlı araba taarruzunu etkileyemeyen küçük çaplı tüfek ateşi açtı, ardından tüm topları da ateşlediler. Topların gök gürültüsünü andıran bu ateşiyle birlikte, Çığırın'dan (*Çehrin*) bu katran kaplı arabaların üzerine daha önce bahsi geçen katran ve kükürt dolu bombalar atıldı. Bu bombalar, saldırı için hazırlanan arabaların alev almasına ve içerideki yeniçerilerin yoğun katran ve kükürt dumanıyla boğulmasına yol açtı. Savaşın şiddetli karmaşası içinde Türkler bu yangını söndürmeyi başaramadı, zira Çığırın'dan (*Çehrin*) hem topçu ateşi hem de tüfek ateşi kesintisiz devam ediyordu. Böylece, Çığırın'ı (*Çehrin*) ele geçirme umutları boşa çıkan Türkler, büyük bir kayıp vererek ve utanç içinde, zırhlı araba taarruzunu terk etmek zorunda kaldılar. Bir kısmı siperlere doğru kaçarken, diğerleri ise karşı saldırıya geçen Kozakların mızrakları ve demeşka²²⁹ darbeleri altında obozlarına kadar çekilmek zorunda kaldı.

Vezir ve İbrayim Paşa (*İbrahim Paşa*) da kendi çadırlarına kaçtılar ve yere kapanarak, bu savaş kasırgasında ve korkunç kargaşada ölmelerine engel olduğu için peygamberleri Muhammed'e şükrettiler. Bu başarısız saldırı ve yaşanan kayıplardan sonra, Vezir ve İbrahim Paşa, Dnipro'dan (*Dinyeper*) Çığırın'a (*Çehrin*) yardım için ilerleyen Moskova ve Kozak kuvvetlerinin planlarını bozmasını önlemek için yeni bir yöntem denemeye karar verdiler. Bu yeni yönteme göre, ordunun dört bir yanından

---

²²⁹ *Demeşka*, Damaskus (Şam) kelimesinden türetilmiş olup, belirli bir kesici silah türünü tanımlamak için kullanılan bir tabirdir. Tanımlanan silahın kesin türü bilinmemekle birlikte, Şam çeliğinden yapılmış bir kılıç veya hançer olması muhtemeldir.

toplanan büyük sayıda Asya kökenli besili manda ve sığırlar bir araya getirildi. Planları, bu hayvanları zorla sürerek Çığırın'ın (*Çehrin*) hendeklerini doldurmak ve ardından yeniçerilere bu hayvanların sırtlarından ilerleyerek kaleye saldırılarını emretmekti. Uzun kanadır et kıtlığı yaşayan Kozaklar Çığırın (*Çehrin*) Kalesi surlarından arslanların avını takip ettiği gibi kartal keskinliğiyle hayvan sürüsüyle birlikte yeniçerilere de karşı koymaya hazırlandılar. //v. 454 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Türklerin Çığırın'a (Çehrin) ilk başarısız gelişi*) Gürültüyle böğüren böğüren zorla süren bu hayvanlar Çığırın'ın (*Çehrin*) hendeğine yaklaştığında, önceden bu an için hazırlanan Çığırın (*Çehrin*) surlarından ve toplarından güçlü bir ateş açıldı. Güçlü top atışlarıyla ağır kayıplar veren sürü, büyük bir panikle darmadağın oldu ve durdurulamaz bir güçle geriye, kendilerini süren yeniçerilerin saflarını karıştırıp ezerek kaçmaya başladı. Bu kargaşadan yararlanan Kozaklar, Çığırın'dan (*Çehrin*) dışarı fırladılar ve hiçbir engelle karşılaşmadan, mızraklarını ve demeşkalarını busurman kanına yeteri kadar doyurarak düşmana ağır bir kayıp verdirdiler.

Bu olaylardan hemen sonra, öbür yakadan (1.- *Hristiyan orduları Dniipro'dan (Dinyeper) Çığırın'a (Çehrin) geldiler ve Türklere saldırdılar*) Dniipro (*Dinyeper*) ve Buşın yönünden Çığırın'a (*Çehrin*) yardım için hızlı ve hafif hareket eden, kartal gibi çevik Moskova ve Kozak birlikleri yetişti. Her iki taraftan da güçlü bir şekilde Türk ordusuna saldırarak saflarını bozdular. Cesurca ilerleyerek doğrudan Türk ordugâhına hücum ettiler. Bu olay 27 Ağustos'ta gerçekleşti.

[...]

Türk ve Tatar kuvvetleri, Hristiyan ordularının yaklaştığını anladıklarında başlangıçta direniş gösterdiler. Ancak, tüm Hristiyan kuvvetlerinin obozları ve piyadeleriyle birlikte üzerlerine geldiğini fark ettiklerinde kendi güçlerinden şüphe etmeye başladılar. Büyük bir korkuya kapılan Türkler, ordugâhlarındaki tüm ağır yükleri, erzakları ve değerli eşyaları Çığırın'daki (*Çehrin*) kuşatma altındaki askerlere ve yardıma gelen Moskova birliklerine bırakarak hızla geri çekilmeye başladılar. Ancak süvari birlikleri bu ganimetlere fazla aldırmandan, kaçan Türkler ve Tatarların peşine düştüler. Çığırın'dan (*Çehrin*) Kara Orman'a kadar onları kovalayarak her yerde (2.- *Türklerin Çığırın'daki (Çehrin) bozgunu*), özellikle de Kara Orman civarında büyük bir kısmını imha ettiler. Bu olayları övgü şiirleriyle anlatan Olekdandr Buçıns'kiy Yaskol'd'un ilham perisi, şu dizelerle bu sahneyi tasvir etmektedir:

//v. 455 ön// (sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovıç'ın Hetmanlığı, 1677 yılı)

[LEHÇE]²³⁰

Çığırın'ın bu tarlaları uzun zamandır sürülmedi,
Sivri boynuzlarla kazıldı, cesetlerle ekildi.
Sahra boyunca sayısız Türk ve yeniçeri can verdi,
Vahşi Tatarların cesetleri bir yığın oluşturdu.
Atlar cesetlerin üstünde ilerledi, sonra kendileri de toprağa düştü,
Rus' artık Tatar atlarını değil, Türk atlarını eyerliyor!
Her yer pahalı sarıklarla dolu, herkes ipeklere bürünmüş,
Savaşa yaya giden Kozak, dönerken Tatar atı üzerinde dönüyor.
Kozaklar fazla dolaşmadan avını yakaladı,
Deniz savaşı vermeden karada düşmanı ezdi.
Çığırın'daki ders bellidir: burada cesede saygı yok,
Busurmanı yiyen kurt kılsın cenaze namazını!
Kozaklarla savaşmak şaka değil,
Ukrayna'nın muhafızları geçit vermez!
Hıristiyan olmayanlar için merhamet de yok,
Yaralılara yardım da yok.
Fakirler düşmanın altınını fark ettiğinde,
Türklere av ilan edilir.
"Mağomet'i dövüp yok edeceğiz,
Hüküm sürdüğü toprakları küçülteceğiz!" diye haykırırlar.
Eski bir falcı kadın vaktiyle söylemişti:
"Hıristiyanlar arasında barış varsa, Türkler yok olacak."

---

²³⁰ Orijinali kafiyelidir.

Şövalyeler gizli bir meclis topladılar,
Aziz dinimizi korumak isteyen kim?
Cesur yürekleri zırhlarla kuşatmak gerek,
Ama Türkler kuş tüyü kadar hafif, kolay kaçar,
Fakat Kozak bu! Türkü obozuna çoktan getirdi bile.
Kimi öldü, kimi kartalın gazabına uğrayan
Tavuk gibi yuvasını terk etti,
Süvariler dört bir yana kaçtı.

//v. 455 arka// *(sayfanın üstbilgisi: Türklerin Çığırın'a (Çebrin) ilk başarısız gelişi)*

Çar'ın kartalları Türklere acımasızca saldırdı,
Öfkeli başlar, artık vücutla tek parça kalamazdı.

Yapay mayınları unuttular, kendileri Çığırın'ı

(1.- Türkler barutun içinde lağımdan kaçıyorlar)

Sağlam kayanın desteklediği yere koydular.

Ruhu felce uğramış ağdaki kadife balığı gibi,

Yoksa kesim öncesi kudurmuş bir boğa gibi!

Sivri boynuzlu başını eğdi,

Yeri kazdı, öfkeyle ayaklarını vurdu.

Kumları etrafa savurdu, şakaklarını sıktı,

Kendi şakaklarını! Azgın, öfkeden kendini kaybetmiş!

Tavsiye arıyor, fakat ne fayda,

Artık uğursuzluktan kaçış yok!

Han, ölümcül yarasından kurtuluş arıyor,

(2.- Han, öldüğünde Tuna'ya doğru kaçın diyor)

Paşa, Sultanlarla istişare ediyor.

Herkes gözlerini Tuna kıyısına dikti,

Oradan yükselecek dalga,
Bozkırlarda yayılan bir tufan gibi
Onları meşe tuzaklarına sürükleyip,
Taşemen gibi oltalara yakalatmasın!
Brayim Paşa (*İbrahim Paşa*) deli ateşe atıldı,
Surların altına üç kez çıktı.

(3.- İbrahim Paşa öldürölmek için üç kere surlara yaklaştı)

Çıldırımış, ölmeye hazırđı!

“Kaçışın rezilliğini yaşamaktansa,
Bu göğüs kafirin tüfek ateşini yesin yeğdir!
Ben ki milletlerin özgürlüğünü elinden alan,
Dağlara ve Kandiye Denizi’ne hükmedenim!
Bu borcu şimdi bir kafeste mi ödeyeceğim?

(4.- Kamaniçe’yi ve Kandiye’yi ele geçiren oydu)

Arslanlar örümcek ağını delmez mi ki?”

Gün ışığı batının derinliklerine dalınca,
Ay ışığında Kozak uçar oboza.

Ne ihtişam, ne göz kamaştıran şatafat!

Türkün ayı, ona felaket ışığı saçsın!

//v. 456 ön// (sayfanın üstbilgisi: tek Samoyloviç’in Hetmanlığı, 1677 yılı)

Kozağın uğultulu sesi Paşa’nın otağına yeni ulaştı,
Ama Türk ordusu artık mahvoldu, kalanlar can çekişiyor.

Paşa yıldırım gibi atına atlayıp

(5.- ?)

Bozkırın enginlerinde bir sığınak arıyor.

Kendi askerlerini bulmaya yöneldi,

Belki bir yerlerde dolaşıyorlar.

İşte buldu. Hayır, gece artık onlara ebedi bir mezar oldu.

Oluk oluk akan Türk kanını gördüğünde

Ona sıcak bir korku sardı.

Çalılıkta Morolar ve Tatar mollaları

Yaban domuzu gibi homurdanıyor.

(6.- Keşif grubu bundan bir hafta önce gönderildi ve Paşa'nın daha fazla korkuya kapılması için tamamen kılıçtan geçirildi)

Yapraklar altında Kozak bir pusu kurdu,

Kedigilleri veya tilkiyi yakalamaya çalışan

Maharetli bir avcı gibi bekliyor.

Tüfeği hedefe doğrultuyor ve aralıksız ateş ediyor.

Açık bozkıra kaçanları ise atla kovalıyor,

Kolayca kılıçla kesiyor.

Ukraynalı, ebedi şanı için kötü Türklerden

Birkaç millik sahaları dolduruyor, geçitleri kuruyor,

Sıcak kanlarını hamamına akıtıyor.

Türkler ihtişamını kaybetti,

Otağdaki güzel sayebanlardan mahrum bırakıldılar.

Katarakta yakalandılar,

Şimdi ise meçhul yerlere kaçmak zorundalar.

Sikkeler ve pullar, kuş tüyü havaya uçtu,

Kozak Türkü eyerledi, esir olarak fazla kimseyi almadılar.

Cesetlerden daha fazla ganimet toplandı,

Diğer Türkleri de aynı şekilde öldürmeyi umuyorlardı.

İsa'yı küçük düşüren Busurmanın,

Karşı çıkmaya cüret ettiği Tanrı'ya inanırlar.

//v. 456 arka// (sayfanın üstbilgisi: *Türklerin Çığırın'a (Çehrin) ilk başarısız gelişi*)

Busurmanları ta Kara Orman'a kadar kovaladılar,

Kara eve sonsuza kadar kapattılar.

Türkleri tamamen helak ettiler, ordugahlarını yerle bir ettiler,

Paşa Trabzon'a ulaşabilir mi, kim bilir?

Kara ormanlardaki tuzaklardan kaçabildi,

Ama cezası onu bekliyor.

Kendisi için parta tueri namusun yerini alıyor,

Quam quaerere, Kozak göverin başına acele ediyor.

Busurmanlara karşı kazanılan bu ilk Çığırın (*Çehrin*) zaferi ve şehrin düşman ablukasından ve yıkımdan kurtulmasının ardından, hem Büyük Rus' hem de Küçük Rus' orduları, kendilerine yardım eden ve koruyan Tanrı'ya şükürlerini sundular. Ardından, Çığırın'da (*Çehrin*) küçük bir garnizon ve Moskova ordusunun küçük bir kısmını bırakarak, Dnipro'ya (*Dinyeper*) doğru çekildiler. Nehri geçtikten sonra, Eylül ortasında rahat bir şekilde memleketlerine döndüler.

[...]

//v. 458 arka//

[...]

O başarılı Çığırın (*Çehrin*) Kozak-Rus''ün Türklerle savaşı ile ilgili Lehçe kafiye
//v. 459 ön// (sayfanın üstbilgisi: *tek Samoylovic'in Hetmanlığı, 1677 yılı*) şiirle yazılmış başka bir yazarın bir defteri elime geçti; Litopys'imde buna çok gerek duymuyorum, ama okurumu eğlendirmek için aşağıda kelimesi kelimesine naklediyorum.

[LEHÇE]²³¹

---

²³¹ Orijinali kafiyevidir.

Rus'’teki ilk Kniez Kıy idi. Rus' adamı dövüşür;

Sopa²³² dövmek için güzel bir alet.

Brayim Paşa (İbrahim Paşa) Paşalık makamındaydı,

Sonra - pat - ruhu ormana kaçtı!

Çığırın’daki şövalyeler cesur,

Türklerle Tatarlar onları kaleden çıkaramaz,

Toplar Osmanlıları başak kabukları gibi savuruyordu,

Rezil olup geri çekildiler, yiğitleri yenemediler.

[...]

[...]

//v. 461 arka//

[...]

Bu başarısız saldırının ardından İbrayim Paşa (*İbrahim Paşa*), vezir ve Yuras' Hmel'nıçenko, Konstantinopol’e (*İstanbul*) döndüler. Sultan’ın huzurunda nasıl karşılandıkları bilinmez; ancak kesin olan tek şey, Sultan’ın Hmel'nıçenko’ya dokunmadığı ve lütfunun onun üzerinde olmaya devam edeceğini ilan ettiğidir. Bu ilanın akabinde Hmel'nıçenko, “Sarmat Kniezi” unvanı ile Nemıriv’e Ukrayna Hetmanı olarak atandı.

Moskova ve Kozaklardan oluşan Hristiyan kuvvetleri, bu şanlı Çığırın (*Çehrin*) zaferinin ardından şehirde büyükçe bir garnizon bıraktılar. Çığırın (*Çehrin*) harabelerinin tamir edilmesi ve Türk siperlerinin kapatılması emredilerek garnizonun başına daha önce bahsi geçen Hrıgoriy Korovçenko, Albay ve Saha Hetmanı olarak getirildi. Her iki ordu, Çığırın’dan (*Çehrin*) Dnipro’ya (*Dinyeper*) doğru geri çekildi. Kısa bir süre sonra Dnipro’yu (*Dinyeper*) geçtiklerinde, düşmanlarını mağlup etmelerine ve tüm Hristiyan dünyasına sevinç getiren bir zafer kazanmalarına yardımcı olan Tanrı’ya şükürlerini sunduktan sonra, memleketlerine döndüler.

---

²³² Rus’teki ilk Kniez’in ismi Kıy ve sopa kelimesinin Ukraynacası (kıy)’ın eşsesli sözcükler olma özelliği kullanılarak kelime oyunu yapılmıştır.

Aynı 1677 yılının Ocak ayında, III. Jan Sobieski'nin tahta çıkışının dördüncü yılında, Varşova'da altı hafta süren olağanüstü genel seym toplandı. Bu seymde birçok karar alındı ve ardından, Krakow'da Krallık imtiyazına dayanarak Krzysztof Shendel matbaasında anayasa //v. 462 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovıç'ın Hetmanlığı, 1677 yılı*) yayımlandı. Çeşitli maddeler arasında, beşinci varakta Kozaklarla ilgili aşağıdaki madde yer almaktadır.

Kozakların haklarının korunması

Kozakların bize ve Polonya-Litvanya Birliği'ne sadık hizmetlerini ödüllendirmek ve gelecekteki hizmetlerini teşvik etmek amacıyla, bu seym kararı doğrultusunda, Ukrayna'da kendilerine tahsis edilecek toprakların belirlenmesi ve ayrılması kararlaştırılmıştır. Bu amaçla, Krallık hazinesinden vergilerden toplanan altmış bin Polonya zlotısı tahsis edilmiştir.

Aynı anayasanın 35. varak ve 931. maddesinde (1.- Hmel'nıçenko'ya Kniez unvanı verildi), Krallık hazinesinin çeşitli harcamalar için, özellikle de Kozakların Krallık hizmetinde tutulabilmesi amacıyla ödeme yapabilmek için paraya ihtiyaç duyduğu, çünkü Osmanlı Devleti tarafından "Sarmat Kniezi" unvanı ile Ukrayna'ya gönderilen Yuriy Hmel'nıçenko'nun, [Kozakları]kendi safına çekmeye çalıştığı belirtilmiştir.

Ancak şimdi Lehler kendilerine geldiler (derler ya, "Leh zarardan sonra akıllanır"), çünkü öbür yaka Kozak-Rus' Ukrayna'sını ve onunla birlikte cesur Kozak yiğitlerini -ki onlar uzun yıllar boyunca Polonya Krallığı için düşmanlarına, yani Tanrı'nın haçına karşı gelen Türklere ve Tatarlara karşı sağlam bir duvar ve koruma olmuşlardı-, 1667 yılında Kozakların bilgisi olmadan yapılan Andrusiv Antlaşması'ndan görüldüğü üzere, Büyük Rus'lerin rızasıyla ya bizzat kendileri ya da Türkler ve Tatarlar aracılığıyla, daha önce anlatıldığı gibi, tamamen harap edip yok ettiler. Bunun sonucunda, kendi devletlerinin kapılarını bu düşmanlara ardına kadar açarak büyük bir yıkım ve felaketin başlıca sorumluları oldular; özellikle de Çığırın (*Çehrin*) muhtarı Çaplinsk'ı'yın yaptığı suikast girişimiyle. Bu yüzden, daha büyük bir yıkımdan ve kendi ülkelerinin daha fazla harap olmasından kaçınmak ve düşmanlara karşı artık Kozakların sağladığı savunmadan yoksun olmamak için, onları yeniden kendi korunmaları altına almaya karar verdiler. Dnipro'nun (*Dinyeper*) öbür yakasında //v. 462 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) onlara belirli yerleşim alanları tahsis etmeye ve güya cahil Kozakları kandırmak için yetersiz de olsa yıllık altmış binlik bir meblağ ödemeye söz verdiler.

Yukarıda belirtilen iki madde de, Varşova yasalarının içinde yer almakta ve bunu doğrulamaktadır.

Aynı 1677 yılında, Aşağı Zaporog Ordusu'nun Koşoviy Otamanı İvan Sirko, birkaç bin Zaporog Kozacıyla birlikte Çığırın'dan (*Çehrin*) kaçan Türklerden önce davranarak, Türk ordusunun Buğ Nehri üzerinden geçmesi için inşa edilen köprüyü yıkarak harap etti. Bu durum, Türkler için büyük bir zorluk ve felaket yarattı, çünkü yaralı, bitkin ve aç düşen birçok asker bu geçiş sırasında hayatını kaybetti. Ardından, Siç'e döndüğünde, Aşağı Zaporog Ordusu ile birlikte Karadeniz'e askeri bir sefer düzenlemeye karar verdi. Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) aşağısında, Dnipro (*Dinyeper*) üzerinde ilerleyen kırk Osmanlı gemisini fark etti. Bu gemiler, Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) çeşitli hububat ve erzak taşıyordu. Sirko, gemilerde bulunan tüm Türkleri etkisiz hale getirdi, Kozaklarla birlikte en gerekli ganimetleri ve değerli eşyaları ele geçirdi. Kalan tüm erzakı ve gemileri Dnipro'ya (*Dinyeper*) batırarak, ordusuyla birlikte başarılı bir şekilde kendi Koş'una geri döndü.

//v. 463 ön// (sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovic'in Hetmanlığı, 1678 yılı)

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

Türklerin Çığırın'ı (*Çehrin*) harap etmek için tekrar hazırlığı; Çığırın'da (*Çehrin*) ordularıyla birlikte bulunan komutanlar; busurmanların ikinci kere Çığırın'a (*Çehrin*) varması; sıkı kuşatması ve Kozakların Çığırın'dan (*Çehrin*) yürekli karşı koyması; Hristiyan komutanların Çığırın'ı (*Çehrin*) koruması için başarısız gidişleri ve Dnipro'ya (*Dinyeper*) varmaları; Dnipro'yu (*Dinyeper*) geçişleri ve Dnipro'dan (*Dinyeper*) Türklerle Tatarları kovmaları; Hristiyan ordularının Dnipro'dan (*Dinyeper*) yola çıkması ve Kuvıçins'kiy yokuşuna geçişinin busurmanlar tarafından engellenmesi; Hristiyan ordularının Kuvıçins'kiy yokuşundan çekilmesi ve busurmanların utanç verici şekilde Strel'nikov Tepesi'ndeki obozundan Çığırın'daki (*Çehrin*) ana obozuna kaçışı; Vezirin, ordusunun iki başarısız muharebesinin ardından duyduğu çaresizlik; Hristiyan komutanlarının Çığırın'ı (*Çehrin*) koruma isteksizliği; kaçak esirden bilgi almaları; busurmanların niyeti ve Türklerin tehlikeli lağımları; Çığırın'dan (*Çehrin*) oboza Kıyiv (*Kiev*) Metropolit Peder Tuka's'kiy'in naaşının çıkarılması;

serdük'lerin²³³ cesareti ve diğer Kozaklarla Çığırınluların (*Çehrin*) korkusu, bu korku yüzünden Çığırın'dan (*Çehrin*) kaçarken köprüye çıkmaları ve birçoğunun Tiasmın Nehri'nde boğulması; Çığırın'ın (*Çehrin*) kesin düşmesi ve yakılması; Hadiaç Albayı Krınts'kiy'in arkadaşlarıyla ölümü ve Çığırın'dan (*Çehrin*) oboza kaçan Hristiyanlar; Kozaklarla serdük'lerin yılmaz kahramanlıkları; Çığırın'ın (*Çehrin*) tamamen yakılması ve Türklerin Çığırın'dan (*Çehrin*) obozuna geri çekilmesi; Moskova ve Kozak ordularının geceleyin Çığırın (*Çehrin*) Kalesi'nden çıkması ve kalenin yakılması; kale yangını; barut deposunun yanması ve kaledeki bombaların patlaması; bu olayın Türk obozunda neden olduğu korku; Levenets'in gönüllü askerliği; Hristiyan ordularının Çığırın'dan (*Çehrin*) çekilmesi ve üçüncü günde büyük zorluklarla Bujin'a, Dnipro (*Dinyeper*) iskelesine varmaları; Kozak ordusunun kaçmamaları için yatıştırılması; busurmanların Hristiyanlarla Bujin civarında 14 Ağustos'ta yaptıkları korkunç muharebe ve 24 Ağustos'a kadar ...²³⁴ gün boyunca süren diğer daha küçük çatışmalar; busurmanların Bujin'dan Kaniv'e doğru hareket etmesi ve Türklerin Kaniv'i ve diğer Ukrayna köylerini üzücü şekilde yıkması; Ukrayna'nın bu yıkımının Babil'e benzetilmesi; Hristiyan ordularının Dnipro'yu (*Dinyeper*) geçmesi; askerlerin memleketlerine gönderilmesi [...] hakkında

Dünya'nın yaratılışının 7186 ve Tanrı'nın yaratıcı kelamının dünyaya gelişinin 1678 yılıydı. Hristiyan kanına hiç doymayan, her zaman açgözlü bir şekilde onu arzulayan ünlü Trakya ejderhası Türk [Padişahı], geçen yaz Çığırın (*Çehrin*) önlerinde seksen binden fazla busurman askerini kaybetmesinin ve neredeyse tüm savaş mühimmatının yok edilmesinin ardından büyük bir öfkeye kapıldı ve hiddetlendi. Bu nedenle, Propontida'nın (*Marmara Denizi*) her iki yakasındaki busurman ordularına yeniden Çığırın (*Çehrin*) seferi için hazırlık yapmalarını emretti ve geçen yaz kaybedilen tüm dövme ve dökme savaş silahlarının //v. 463 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) yerine yenilerinin özenle hazırlanmasını ve donatılmasını buyurdu. Böylece, Çığırın'daki (*Çehrin*) kayıplarını telafi etmek ve orada yaşadığı utancın karşılığında

---

²³³ *Serdük'ler*, XVII. yüzyılın ikinci yarısından XVIII. yüzyılın ilk yarısına kadar Zaporog Ordusu Hetmanları tarafından finanse edilen maaşlı piyade birlikleri olup, genellikle Hetman'ın muhafız birliklerini oluşturmuşlardır. 14 Temmuz 1726 tarihinde Rus Çarı'nın emriyle lağvedilmişlerdir.

²³⁴ Metinde boşluk vardır.

Hristiyanlardan intikam almak istiyordu ve bu amacı doğrultusunda, ağır kayıplar vermesine rağmen, nihayetinde başarılı oldu.

Çığırın'daki (*Çehrin*) Moskova ordusunun başında Okolnıçiy İvan İvanoviç Rjevskiy, Kozak ordusunun başında ise Çığırın (*Çehrin*) Albayı ve Saha Hetmanı Hriğoriy Karpoviç Korovçenko bulunuyordu. Türklere liderlik eden Vezir Mustafa, bozkırda Kırım Hanı ile birleşerek geçen yılki ordusunun sayısını iki katına çıkardı ve 7 Temmuz'da bu kuvvetleri, kadim Ukrayna şehri ve Kozak Hetmanlarının başkenti olan Çığırın'a (*Çehrin*) getirdi. Bucak tarafından siperler kazılarak ve toplar yerleştirilerek şehir kuşatma altına alındı. Vezir Mustafa, Çığırın'ı (*Çehrin*) ele geçirmek için aralıksız top atışları ve çeşitli saldırı yöntemleri kullanarak taarruza başladı. Şehir o kadar sıkıştırıldı ki, Koziy Riğ²³⁵ dışında Çığırın'daki (*Çehrin*) toplardan hiçbirisi ateş edemiyordu; diğer toplar surların arkasında etkisiz kaldı, bazıları ise Türkler tarafından işlevsiz hale getirildi. Ayrıca, Türk siperlerinden yapılan yoğun atışlar Çığırın (*Çehrin*) toplarını susturdu. Çığırın'dan (*Çehrin*) tek bir top atışı yapıldığında bile Türkler derhal karşılık vererek üç dört topla ateş açıyor ve Çığırın (*Çehrin*) toplarını etkisiz hale getiriyorlardı.

Çığırın'daki (*Çehrin*) kuşatma altındaki savunmacılar, Türkler tarafından böylesine sıkı bir abluka altında tutulmalarına rağmen, şehri azimle savunarak onlara büyük kayıplar verdirdiler. Özellikle serdük'ler ve diğer şehirli Kozaklar, sık sık Çığırın'dan (*Çehrin*) çıkıp Türk siperlerine ani baskınlar düzenleyerek düşmanı daha yakından tanıdılar ve onlara büyük zararlar verdiler. Bu durum, Türkleri Çığırın'ı (*Çehrin*) fethetme umutlarını yitirmeye ve en kötü ihtimal olarak Hristiyan ordularının yardıma gelmesi halinde, geçen yaz olduğu gibi, rezil bir şekilde geri çekilmeleri gerekeceğini kabullenmeye sevk etti. Ancak, günler boyunca Çığırın'a (*Çehrin*) karşı açık saldırılarını sürdürürken, işlemlerden de ödün vermediler. Tıpkı gizlice toprağı kazan kurtçuklar gibi, Çığırın (*Çehrin*) surlarının altına zarar verici ve oldukça tehlikeli lağımlar kazdılar. Bu yollarla Çığırın'ı (*Çehrin*) tamamen yerle bir etmeyi umut ediyorlardı ve bu konuda kendilerini yanıltmadılar.

//v. 464 ön// (sayfanın üstbilgisi: tek Samoyloviç'in Hetmanlığı, 1678 yılı)

---

²³⁵ Koziy Riğ, kelime anlamıyla "Keçi Boynuzu", Çığırın (*Çehrin*) Kalesi'nin burçlarından birinin adıdır.

Nurlu Hükümdar Feodor Alekseeviç tarafından Çığırın'ı (*Çehrin*) savunmakla görevlendirilen kalabalık Moskova, Astrahan' (*Ajderhan*) ve Kasım ordularının komutanları Grigoriy Grigoroviç Romodanovski ve Küçük Rus' Kozak ordusunun Hetmanı Samoyloviç, Hristiyan ordularını Çığırın'ı (*Çehrin*) savunmaya götürürken pek istekli görünmüyordu. Görünüşe göre, onlar da Çığırın'ın (*Çehrin*) ayakta kalmasını değil, yıkılmasını arzuluyorlardı. Çünkü Temmuz ortasında birleştikten sonra, Artopolot Nehri üzerinde 6 hafta boyunca sözde bir emir bekleyerek hareketsiz kaldılar. O sırada, daha önce aktardığım gibi, Türkler 8 Temmuz'da Çığırın'a (*Çehrin*) saldırmaya başlamış ve gece gündüz gözlerini uyku için bile kapatmadan taarruzlarını sürdürmüşlerdi. Hristiyan komutanları, Çığırın'ın (*Çehrin*) bu felaketini duyduklarında, şehrin durumuna acıyarak ve sanki Türk kuşatmasından beklenen kurtuluşu getirmek istiyorlarmış gibi, Temmuz'un son günlerinde Artopolot Nehri'nden ayrılarak Dnipro (*Dinyeper*) kıyısına doğru harekete geçtiler. Dnipro'ya (*Dinyeper*) vararak Bujın'ın karşısına yerleştiler ve karşı kıyıda mevzilenmiş çok sayıda Türk ve Tatar'ı buldular. Türk ve Tatarlar, Hristiyan ordusunun nehri geçmeye hazırlandığını fark ederek kıyı boyunca siperler kazmış ve Dnipro'dan (*Dinyeper*) geçişi engellemek için sağlam bir mevzi oluşturmuşlardı. Ancak Poltava Alayı, ardından Mirgorod, Lubnı ve diğer Küçük Rus' alayları, Çığırın'daki (*Çehrin*) kardeşlerinin düşman elinde can vermelerine duydukları derin acı ve dayanışma hissiyle hareket ederek, onlara katılan Moskova alaylarıyla birlikte vakit kaybetmeden piyade olarak teçhizatlarıyla beraber baydakilere ve daha küçük teknelere bindiler. Ölümün her an üzerlerine gelebileceğini bilmelerine rağmen, gündüz vakti, açıkta ve kararlılıkla, korkusuzca Dnipro'yu (*Dinyeper*) geçerek doğrudan Türk ve Tatar siperlerine yöneldiler. Dnipro'yu (*Dinyeper*) hiçbir zarar görmeden geçtiler ve hemen, her şeye kadir Tanrı'nın yardımıyla, Türk ve Tatarları siperlerinden püskürterek onları tamamen geri çekilmek zorunda bıraktılar. Ardından, nehir kıyısında geniş bir tahkimat inşa ettiler ve hem kendi toplarıyla hem de düşmandan ele geçirilen toplarla düşman busurmanları kıyıdan uzak tutacak şekilde burayı güçlendirdiler. Bu hazırlıkların ardından her iki Hristiyan ordusu da vakit kaybetmeden Dnipro'yu (*Dinyeper*) tamamen geçerek Bujın tarafına geçti ve hızla, gerektiği gibi düzenlenmiş ordularıyla birlikte Çığırın'a (*Çehrin*) doğru ilerlemeye başladılar. Bujın'dan Çığırın'a (*Çehrin*) //v. 464 arka// (sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler) üç mil mesafe bulunuyordu.

Vezir Mustafa, ordusunun Dnipro (*Dinyeper*) kıyısından püskürtüldüğüne ve Hristiyan ordularının hızla nehri geçtiğine dair haber aldığı anda, Hristiyanları Çığırın'ın

(Çehrin) yardımına ulaşmaktan alıkoyacak yeni bir plan tasarladı. Yeniçeriler ve birçok top ile on yedi paşayı ve ordularıyla birlikte Kırım Hanı'nı da Çığırın'dan (Çehrin) yalnızca bir mil uzaklıktaki Strel'nikov Tepesi'ne ve Kuvıçıns'kıy yokuşuna gönderdi ve Hristiyanların Çığırın'a (Çehrin) geçmesini mutlaka engellemeleri için Strel'nikov Tepesi'nin tamamını ve Kuvıçıns'kıy yokuşunu da asker ve topraklarla donatılarak kontrol altına almalarını emretti. Bujın'dan Çığırın'a (Çehrin) uzanan yol üzerinde yalnızca tek bir geçiş noktası vardı ve bu da Kuvıçıns'kıy yokuşuydu. Hristiyan orduları 31 Temmuz'da Bujın'dan hareket ederek çevredeki ormanlık alanları geçtikten sonra Kuvıçıns'kıy yokuşuna yaklaştılar. Ancak burada iki gece ve bir gün oyalanmak zorunda kaldılar, çünkü Türlerle Tatarlar, üzerlerine adeta bulutlardan yağmur gibi yağan yoğun top atışlarıyla, yanıçarka ve tüfeklerden gönderdikleri ateşli dolu ile ilerlemelerini engellediler.

Bir gün ve iki gece geçtikten sonra, 3 Ağustos Cumartesi günü Güneş gece karanlığını dağıtıp dünyaya altın ışınlarını gönderdiğinde, üç yüz kadar Don delikanlısı Kniez Romodanovskiy'in izniyle, hafif teçhizatla at üzerinde, busurman ordularının arasından geçerek Kuvıçıns'kıy yokuşundan ilerleyip Çığırın'a (Çehrin) ulaşmaya cesaret ettiler. Fakat bu teşebbüsleri başarısızlıkla sonuçlandı. Tepeye çıkar çıkmaz düşman askerleri tarafından sarıldılar. Tüfeklerinden ancak bir kez ateş edebildiler, ancak hemen ardından hepsi kılıçtan geçirildi. Kniez, Hetman ve bütün Hristiyan ordusu, bu vahim durumu gördüklerinde kalplerine derin bir sızı saplandı. Ancak serdük alayları, kardeşlerinin ölümünün intikamını almak için Kuvıçıns'kıy yokuşuna ilerleyerek busurmanların içine dalmak amacıyla derhal Hetman ve Kniez'den izin talep ettiler. Hetman, Tanrı'nın adıyla saldırıya geçmelerine izin verdikten sonra, Kniez Romodanovskiy de serdük'lerin ardından Kropkov ve Koşel' misket piyade alaylarını Kuvıçıns'kıy yokuşuna gönderdi. Serdükler gibi, birbirlerini canları pahasına korumaya hazır olan //v. 465 ön// (sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovıç'ın Hetmanlığı, 1678 yılı) bu askerler, doğrudan Kuvıçıns'kıy yokuşundan Strel'nikov Tepesi'ne doğru atıldılar. Hristiyan obozları da onların ardından harekete geçti. Bu cesur savaşçılar, kardeşler ve Ortodoks Kilisesi'nin gerçek evlatları, yoğun top ve yeniçeri ateşine rağmen Kuvıçıns'kıy yokuşuna ilerlemeye devam ettiler. Adeta biçilmiş otlar gibi yere seriliyor, cesetleri toprağı kaplıyordu, ancak hiçbir şey onları durduramıyordu. Nihayet Kuvıçıns'kıy geçidini aşarak Strel'nikov Tepesi'ne ulaştılar ve burada düşman obozlarına yoğun bir misket tüfeğı ateşi başlattılar. Ardından, çok sayıda Moskova ve Kozak süvarisi de tepeye çıkarak saldırıya

katıldı. Tüm Türk ve Tatar kuvvetleri umutlarını yitirdi. Hristiyanlar tarafından bozguna uğratılan busurmanlar, ordugahlarını, çadırlarını, toplarını ve diğer malzemelerini Strel'nikov Tepesi'nde bırakarak panik içinde kaçtılar (öbozlarını bir taraftan hemen yağmalamaya başlayan Hristiyan piyade bölüklerine bir miktar zarar verebildiler). Tiasmın Nehri'nin öbür kıyısında mevzilenen Türk ana kuvvetlerine doğru kaçarken, Çığırın'ın (*Çehrin*) aşağısında Tiasmın Nehri üzerine inşa ettikleri köprülerin çökmesi, orduda büyük bir zayıata yol açtı. Hristiyan orduları, bahsi geçen Kuvıçın'sıkıy yokuşundan Strel'nikov Tepesi'ne çıktıktan sonra, aynı gün, 3 Ağustos'ta, kendi obozlarını Türkler tarafından terk edilen obozların üzerine kurdular.

Türk Veziri Mustafa, ordularının Dnipro (*Dinyeper*) kıyısında ve Strel'nikov Tepesi'nde uğradığı çifte başarısızlığı görünce, busurman ordularıyla birlikte hayatta kalıp kalamayacağı konusunda büyük bir çaresizliğe kapıldı. Eğer Hristiyanların Çığırın'ı (*Çehrin*) kurtarmak için ciddi bir çaba gösterdiğini görseydi, neredeyse daha fazla kayıp vermemek adına kuşatmayı erkenden kaldırarak ve rezil bir şekilde memleketine dönecekti. Ancak komutanlarımız ve Ortodoks savaşçılarımız, bu işin başlangıcını övgüye şayan bir şekilde altın harflerle yazdıktan sonra, sonunu Küçük Rus' halkının zararına ve Hristiyanlığın yüz karası olacak şekilde mühür mumuyla kapattılar. //v. 465 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) Çünkü 4 Ağustos Pazar günü Çığırın'a (*Çehrin*) gelip Tiasmın Nehri kıyısında obozlarını kurduklarında, Çığırın'ın (*Çehrin*) savunmasını düşünmekten ziyade kendi can derdine düştüler ve üç gün boyunca sadece obozları etrafında siper kazarak tahkimat yapıyorlardı. Çığırın'a (*Çehrin*) birkaç bin Kozak askeri göndermelerine rağmen, bu hareketleri yardım etmekten çok zarar vermiş oldu. Çünkü savaşın kokusunu alan ve Türkleri iyi tanıyan deneyimli askerlerin Çığırın'dan (*Çehrin*) çıkıp oboza geçmelerine ve yerlerini yeni atanan askerlerin almasına izin verdiler. Türkler, yukarıda belirttiğim gibi Çığırın'ı (*Çehrin*) fethetme umutlarını kaybetmiş olsalar da taarruzlarından vazgeçmiyor, sürekli saldırılarını sürdürüyor ve surların altına lağımlar kazmaya devam ediyorlardı. Hristiyan ordularının komutanları Kniez Romodanovskiy ve Hetman Samoyloviç, Türklere karşı hiçbir saldırıda bulunmadan yedi gün boyunca aynı yerde kaldılar. Siperlerine çekilmiş halde, adeta birer sıçan gibi etrafı gözetleyerek, büyük ihtimalle kardeşleriyle birlikte Çığırın'ın (*Çehrin*) hayatta kalmasını değil, yok oluşunu bekliyorlardı. Sekizinci günde, 31 Ağustos Pazar günü, Çığırın'ın (*Çehrin*) tamamen yıkılmasına ramak kalmışken, Türk obozundan Hristiyan obozuna bir esir kaçtı. Bu esir, Romodanovskiy ve Samoyloviç'a, aynı gün

öğleden önce Türklerin lağımları ateşleyerek Çığırın'ın (*Çehrin*) surlarını yıkmayı planladıklarını haber verdi. Ayrıca, Türklerin bu saldırıdan sonra surlarda açılacak gediklerden taarruza geçerek Çığırın'ı (*Çehrin*) fethetmeye kararlı olduklarını, eğer başarılı olamazlarsa şehri terk edip geri çekileceklerini, ancak fethetmeleri durumunda ise tüm Hristiyan ordularının üzerine yürümeye devam edeceklerini bildirdi.

Bu kadar kesin ve fırsat sunan bir haber üzerine Romodanovskiy ve Samoylovıç yine de Çığırın'ı (*Çehrin*) savunmak adına hiçbir adım atmadılar. Pazar günü öğle vakti geldiğinde, beraberinde Çığırın'ın (*Çehrin*) yıkımı da geldi. Yedi Türk lağımı aynı anda ateşlenir ateşlenmez, Çığırın'ın (*Çehrin*) surları Hristiyanlarla birlikte havaya uçtu ve aniden çökmeye başladı. Güçlü yeniçeri piyade bölükleri, //v. 466 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovıç'ın Hetmanlığı, 1678 yılı*) siperlerinden çıkarak lağımların açtığı gediklerden hızla içeri atıldılar. Serdük'ler, diğer şehirli Kozaklarla birlikte bu gediklerde birçok düşmanı öldürdü ve üç kez Türklerin Çığırın'a (*Çehrin*) girmesini engellediler. Ancak lağım patlamaları Kozaklar arasında büyük kayıplara yol açtı: Bazıları patlama sırasında paramparça oldu, bazıları ise patlamayla havaya savrulup yere çakılarak hayatını kaybetti. Daha da korkuncu, kimileri odun gibi yanarak insan suretini kaybetti ve acınası halde simsiyah birer gölgeye dönüşerek Hristiyan obozlarında ağır yaralı halde dolaştılar. Bu zavallıların hepsi, üç gün içinde hayatını kaybetti.

Tam da lağımlar patlatıldığında ve şehir surlarındaki gediklerde Kozaklarla Türkler arasında şiddetli bir çarpışma devam ederken, Çığırın'ın (*Çehrin*) ayakta kalacağına dair umutlar sarsılmaya başladı. İşte o sırada, Kiyiv Metropoliti (1.- NB) İosif Nelüboviç-Tukal's'kiy'in naaşı Çığırın'dan (*Çehrin*) Hristiyan obozuna taşındı. Bu kutsal beden, günümüzde hâlâ Mğar Lubni Manastırı'nda, Başkalaşım Kilisesi'nin sol duvarına gömülü halde bozulmadan korunmaktadır. Onu Çığırın'dan (*Çehrin*) çıkaran kişi, hayatta iken metropolitin hizmetçisiydi ve bu görev sırasında naaşın ve tabutun olağanüstü derecede hafif olduğunu herkese anlatmıştı. Serdük'ler diğer Kozaklarla birlikte sur gediklerinde yeniçerilere karşı sürekli çarpışsalar da, diğer korkak ve namert Kozaklar, özellikle de Çığırın'a (*Çehrin*) yeni görevlendirilenler ile şehir sakinleri, Türk lağımlarından ve yeniçerilerin saldırılarından dehşete kapılarak, Tiasmın Nehri üzerindeki köprüden Hristiyan obozuna doğru hızla kaçmaya başladılar. Ancak köprü, bu panikle kaçan insanların ağırlığını kaldıramayarak çöktü ve üzerindeki herkes nehirde boğuldu. O kadar çok insan can verdi ki, Tiasmın Nehri cesetlerle dolup taşı insanlar bu cesetlerin üzerinden yürüyerek karşı kıyıya geçebilirlerdi.

Türkler bu felaketi görünce kuvvetli bir saldırıyla Çığırın (*Çehrin*) gedilerine atıldılar, serdük'lerle diğer Kozakları geri //v. 466 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) püskürterek son derece güçsüz Çığırın'ın içine girdiler ve hemen Tiasmın üzerindeki Petranovs'kıy kökşü tarafında şehri ateşe verdiler, kaçanları ise acımasızca kılıçtan geçirdiler. O sırada, Hadiaç Albayı Krınıts'kıy, beraberindeki yoldaşlarıyla birlikte Türklerden kaçarken Tiasmın Nehri'nde boğuldu ve Hadiaç Alayı'ndan çok az Kozak evine dönebildi. Diğer bazıları ise Çığırın'ın (*Çehrin*) kale altındaki setinden yukarıya doğru koşarak Hristiyan obozlarına sığındılar. Ancak serdük'ler // ve diğer Kozaklar (*satırın üstüne eklenmiş*), olağanüstü bir cesaret ve inatla savaşımaya devam ettiler. Çığırın'daki (*Çehrin*) Havarı Azizler Kilisesi'nin altında, kalenin bulunduğu tepenin eteklerinde mevzilendiler ve hava kararınca kadar Türklerle çarpışarak onlara boyun eğmediler. Hafif rüzgarın körüklediği yangın Çığırın'ı (*Çehrin*) sarmaya başladığında, hem süvari hem piyade Türk birlikleri geri çekilerek ana obozlarına dönmek zorunda kaldılar. Kalan Kozaklar ve serdük'ler ise kaleye çıkarak orada Moskova garnizonuna katıldılar, zira Moskova ordusu kuşatma boyunca kaleden dışarı çıkmamıştı.

O gece, Çığırın (*Çehrin*) Kalesi'nde bulunan az sayıdaki Büyük Rus' askeri -çünkü daha önce kuşatma altındaki şehre yapılan takviye sırasında, Moskova birlikleri de Çığırın'dan (*Çehrin*) çıkıp oboza geçmiş ve kalede yalnızca birkaç yüz misket piyade askeri bırakılmıştı- ve Kozak birlikleri, kale toplarını aşırı miktarda barutla doldurduktan ve kalede bulunan tüm ahşap yapıları ateşe verdikten sonra kaleyi terk ettiler. Hiçbir engelle karşılaşmadan, kalenin altındaki Tiasmın barajından geçerek Hristiyan obozuna ulaştılar. Kaledeki yangın hızla yayıldı, önce barutla doldurulmuş topları tutuşturdu, ardından barut deposuna sıçradı. Bu olay gece yarısı civarında gerçekleşti. Toplar aşırı basınçtan parçalara ayrılarak patlamaya başladı ve öylesine güçlü gürültüler çıkardı ki, yer sarsıldı. //v. 467 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovıç'ın Hetmanlığı, 1678 yılı*) Sonunda, sağlam taş bir mahzende bulunan barut deposu da alev aldı, mahzenin üzerindeki devasa taş havaya uçtu ve Çığırın'ın (*Çehrin*) tüm çevresini aydınlattı. Bu patlamanın etkisi, Türk obozunda büyük bir korkuya yol açtı. Obozun her köşesinde feryatlar ve panik dolu sesler yükseldi ve bu kargaşa Hristiyan obozuna kadar işitildi.

Bunun ardından Poltava Albayı Prokip Levenets', alayı ve diğer birçok gönüllüyle birlikte Türk obozuna saldırmak istedi. Ancak Hetman Samoylovıç, Romodanovskiy'nin Türk Veziri ile dostane ilişkiler içinde olduğunu ve onunla gizlice haberleştiğini biliyor gibi görünerek Levenets'e bu saldırıyı gerçekleştirme izni vermedi. Sanırım Ortodoks

Kilisesi'nin birçok evladının yüreği bu Çığırın (*Çehrin*) felaketi karşısında gizlice ağladı ve kendi kayıtsız, ilgisiz komutanlarına içten içe öfkелendi. Çünkü onlar, Çığırın'ın (*Çehrin*) ayakta kalmasını gerçekten istememiş ve şehre gerektiği gibi yardım etmemişlerdi. Eğer Çığırın (*Çehrin*) gerektiği gibi desteklenmiş olsaydı, Türkler zafer kazanamaz, geçen yaz olduğu gibi utanç içinde geri çekilmek zorunda kalırlardı.

Çığırın'ın (*Çehrin*) düşüşüyle geçen o talihsiz gecenin ardından, güneş doğar doğmaz Büyük Rus' ve Küçük Rus' Hristiyan orduları, 12 Ağustos Pazartesi günü, obozlarının kapılarını açarak Dnipro (*Dinyeper*) geçidine doğru geri çekilmeye başladılar. Ancak Vezir ve Han, bu durumu görüp kazandıkları zaferden güç alarak, Hristiyan ordularını Dnipro (*Dinyeper*) kıyısına kadar takip ettiler, dört bir yandan baskı yaparak onları sıkıştırıp mümkün olduğunca zarar vermeye çalıştılar. Busurmanların yoğun saldırıları nedeniyle Hristiyan orduları o gün fazla ilerleyemediler ve geceyi Hnılovod geçidinde geçirdiler. Sabah olunca tekrar yola koyulup Hnılovod'a doğru ilerlediler ve ancak üçüncü gün, yani 14 Ağustos Çarşamba günü, büyük busurman baskısı ve engellemeleri nedeniyle büyük zorluklarla Çığırın'dan (*Çehrin*) üç mil uzaklıktaki Bujın'a ulaştılar. //v. 467 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) Burada, daha önce kurdukları siperlerin bulunduğu Dnipro (*Dinyeper*) kıyısında konakladılar. Bu esnada, Kozak ordusu obozdan ayrılıp Dnipro'yu (*Dinyeper*) geçerek evlerine firar etmeye başlayınca Hetman Samoylovıç bunu öğrendiğinde hemen Leontiy Polubotok ve Leontiy Çerniak olmak üzere iki genel askeri osavulu görevlendirerek, obozdan Dnipro'nun (*Dinyeper*) öte yakasına tek bir kişinin bile geçmesine izin vermemeleri emrini verdi. Kozaklar arasında inatla Dnipro'yu (*Dinyeper*) çıplak geçmeye çalışanlar yakalanarak kıyıda topçu kırbaçlarıyla cezalandırıldı ve bu şekilde ordunun firarı durduruldu. Türkler ve Tatarlar, büyük bir kuvvet toplayarak, 14 Ağustos günü kesin bir zafer kazanmak ve Hristiyan ordularını Dnipro'nun (*Dinyeper*) sularına sürerek bozguna uğratmak niyetiyle, dört bir yandan tüm güçleriyle saldırıya geçtiler. Ancak her şeye kadir olan Tanrı, bu emellerine ulaşmalarına izin vermedi ve busurmanları büyük zayıyla geri püskürttü. O esnada birçok yüksek rütbeli komutan da hayatını kaybetti ki, bu olayların daha teferruatlı tasviri “Kıyiv Sinopsisi”nin 120. varakında okunabilir. Böylesine korkunç bir muharebenin ardından, busurmanlar Vezir ve Han ile birlikte büyük bir üzüntü içinde Hristiyan obozlarından geri çekildiler ve obozlarını biraz uzağa kurdular. Ertesi gün, 15 Ağustos'ta, yani Tanrıdoğan Aziz Meryem'in Hayata Göz Yumması

Günü²³⁶, her iki taraf da barış içinde bekledi. Geceyi geçirdikten sonra, 16 Ağustos'ta, Kozak orduları cesaretlenerek kahramanlıklarını ve şövalyelik ruhlarını açıkça sergilemek için harekete geçmeye karar verdiler ve Hetman'dan Türk obozlarına saldırmak için izin istediler. Ancak Hetman, Kniez Romodanovskiy ile anlaşarak onun iradesine uyarak, Kozakların savaşma isteğine olumlu bakmadı ve onlara bir lanet gibi sert bir söz söyledi: “Hepiniz kafalarınızdan olursunuz.” Bu söz üzerine, tüm Kozak ordusu öfkeleni ve Hetman'larına karşı kızgınlık duydu, çünkü onların savaş arzusunu kutsamak yerine engellemiştir. Artık Hetman'ın iznini talep etmeye gerek görmediler ve kendi başlarına, komutanlarının bilgisi olmadan aniden ve cesurca busurman obozlarına saldırdılar. Tanrı'nın yardımıyla düşmana büyük zarar verdikten sonra başarılı bir şekilde kendi obozlarına geri döndüler. //v. 468 ön// (sayfanın üstbilgisi: tek Samoyloviç'in Hetmanlığı, 1678 yılı) Ancak bu cesur saldırı sırasında, büyük ve tanınmış kahramanları Fedir Juçenko yaralandı, Polkovnik Levenets' ise yeniçeri tüfeğinden açılan ateşle vuruldu. Ancak iyi komutanları ve ünlü şövalyeleri Fedir Juçenko yaralandı, Albay Levenets' ise yanıçarkayla vuruldu. Atından düştü, ancak zarar görmedi, çünkü üzerinde bir zırh vardı. 17 Ağustos Cumartesi günü Samoyloviç, artık orduyu savaşmaya teşvik etti. Gönüllüler komutanlarıyla birlikte Türklere karşı harekete geçtiyse de başarılı olamadan geri döndüler.

Aynı günün gecesinde, 17 Ağustos'ta, Kozak ordusu bu sefer Hetman'ın bilgisi dahilinde ani bir baskınla Türk obozlarına saldırdı ve busurmanlara büyük bir darbe vurdu. Türkler paniğe kapılarak obozlarından kaçmak zorunda bile kaldılar. O sırada, sıradan bir silahla öldürülemeyen, // çünkü birkaç kat zırh giymiş olan (satırın üstüne eklenmiş) olağanüstü uzun boylu bir Türk bahadırı, bir kağı kaldırarak için kullanılan bir çumak sopası darbesiyle öldürüldü.

Bu askeri olayların ardından busurmanlar, 24 Ağustos'a kadar tam yedi gün boyunca obozlarında hareketsiz bir şekilde durdular ve sadece uzaktan toplarıyla ateş açmakla kalmayıp, her gün Hristiyan obozlarına kadar sokulup saldırılar düzenlediler. Ancak önceki günlerde olduğu kadar cesur değillerdi; çünkü Kozak ordularının Meriç'in ateşiyle kendilerini yakmalarından dolayı çekiniyorlardı. Büyük Rus' orduları ise

---

²³⁶ Tanrıdoğuran Aziz Meryem'in Hayata Göz Yumması Günü, Hristiyan inancına göre İsa Mesih'in annesi olan Meryem'in dünyevi hayatının son bulduğu ve bedeninin göğe alındığı gün olarak kabul edilir. Doğu Hristiyan geleneğinde bu gün “Uykuya Dalma” olarak adlandırılır ve ölüm kavramından farklı olarak Meryem'in ruhunun huzur içinde Tanrı'ya kavuşmasını ifade eder. Bu önemli gün, 15 Ağustos'ta kutlanmaktadır.

Romodanovski'y'in emriyle busurmanlara karşı hiçbir direniş göstermedi, hatta onlardan zarar ve kayıplar görmelerine rağmen karşı koymadılar. Sadece Kozaklar, savaşma arzularıyla, bazen komutanlarının izniyle, bazen de izinsiz olarak her gün saldırılar düzenleyerek Türk obozlarını hedef alıyor ve onlara sürekli kayıplar verdirerek karmaşa yaratıyorlardı.

Sonunda busurmanlar, Hristiyan ordularına zarar veremeyeceklerini anlayınca 25 Ağustos'ta Bujın yakınlarından geri çekilmeye başladılar ve Dnipro'nun (*Dinyeper*) yukarısına doğru hareket ettiler. Yaklaşık altı gün boyunca savaşın yorgunluğunu attıktan sonra, 4 Eylül Perşembe günü, eski ve şanlı bir Kozak şehri olan, Dnipro (*Dinyeper*) kıyısında yer alan Kaniv'in üzerine yürüdüler, şehri ele geçirerek içinde sayısız insanı katlettiler ve tamamen harabeye çevirerek boş bir viraneye dönüştürdüler.

[...]

//v. 469 ön//

[...]

Saygıdeğer merhametli bey, öbür yaka Ukrayna'sın Küçük Rus' Hetmanı İvan Samoyloviç!

[...]

//v. 470 ön//

[...]

Saygıdeğer bey, biz; Aşağı Zaporog Ordusu, Türklerin Çığırın (*Çehrin*), Kaniv ve bu yakanın diğer Ukrayna Küçük Rus' şehir ve köylerini yerle bir etmesi nedeniyle, sizi de vatanımıza samimi davranmayan eski Hetmanların listesine eklediğimize şaşırmayın. Ladıjn, Uman' ve diğer şehir ile kasabaların sakinlerinin, Türklerden korunmak için yalvararak gönderdikleri ricalara nasıl bir samimiyetle karşılık verdiğiniz dikkate alındığında, merhametli beyiniz hakkında daha önce ifade ettiğimiz görüşlerimizden farklı bir kanaate varmak mümkün değildir.

[...]

Çığırın'ı (*Çehrin*) ve bu yaka Ukrayna'sının kalıntılarını kendi ellerinle yok ettin. Eğer Doroşenko ile iktidar mücadelesine girmeseydin, Türk [Padişahı] Çığırın'ı (*Çehrin*) ele geçirmeye gelmezdi. Üstelik, zamanla akıllıca bir arabuluculuk ile (bu kadar kan

dökülmeden) bu yaka Ukrayna'sının tamamı Doroşenko ile birlikte Türk himayesinden vazgeçip Ortodoks Hükümdar'ın nüfuzu altına girebilir ve tek bir çobana sahip olabilirdi.

[...]

//v. 470 arka//

[...]

Saygıdeğer beyinizin samimi dostları ve kardeşleri, Koşovıy Otamanı İvan Sirko, bütün Aşağı Zaporog Ordusu yoldaşlarıyla birlikte

Zaporog Siç'inden

25 Eylül 1678 yılı

//v. 471 ön// (sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovıç'ın Hetmanlığı, 1679 yılı)

YİRMİNCİ BÖLÜM

Türklerin Kiyiv'i (Kiev) ele geçirip yerle bir etme niyeti; Hristiyan ordularının Kiyiv'i (Kiev) koruması için hazırlanması; [...] Kırım'a karşı ayrı görev yapan muhafaza birlikleri, bir kısmının Kiyiv'e, bir kısmının Dnipro'nun (Dinyeper) aşağısına Tatarlara karşı gönderilmesi; Kozak ordularının tamamının Kiyiv civarına varması; Dnipro (Dinyeper) üzerine köprülerin inşası; Türklerin Kiyiv'e (Kiev) saldırmaya hazır olması ve hilekâr kurnazlıkları; Hristiyan ordularının Kiyiv'de (Kiev) beklemesi ve Kiyiv'in (Kiev) yukarı şehri ile Kiyiv-Peçer Lavrasının tahkimatla güçlendirilmesi; Türklerin Kiyiv'e (Kiev) saldırmasını engelleyen sebepler; Türk [Padişahı]'nın Hristiyan devletlerini ele geçirme konusundaki sinsiliği ve başarıları nedeniyle kapıldığı mağrurluk; Hristiyanlar için zararlı olan Türklerle anlaşma eğilimi ve Türkler için korkunç olan Hristiyanların anlaşması; Türk [Padişahı]'nın Roma Sezarı ve Kiyiv (Kiev) üzerine yürümekten vazgeçmesi; korkarak Tsaregrad'a (İstanbul) dönmesi [...]

hakkında

Dünya'nın yaratılışının 7189 ve Tanrı'nın Dünya'ya insan suretinde gelmesinin 1679 yılıydı. Bu yıl başlamadan, geçen sonbahardan itibaren Hetman Samoylovıç (1.- *Türklerin Kiyiv'e (Kiev) karşı kötü niyeti*) ve bütün Küçük Rus' Ukrayna'sı, yukarıda bahsi geçen, şanlı Ortodoks Hristiyan Yunan Çarlığı'nın yanı sıra, kılıç gücüyle çeşitli

Hristiyan devletlerini fetheden, diğerlerini ise yerle bir eden -ki kimse onu bozguna uğratmadığı için mağrurlanarak kendine Tanrı'nın Hristiyanlara gönderdiği kırbaç diyordu- Tanrı'nın haçı ve bütün Hristiyanların düşmanı olan hilekâr Bizans yılanının, Tanrı tarafından korunan Çarlık şehri Kiyiv'i tamamen yok etmeye niyetlendiğini ve bu amaçla Kiyiv seferine hazırlık yapılmasını emrettiğini öğreniyordu. Bu haberler, hem busurman topraklarından kaçan esirlerden hem de yakalanan Tatar “dil”lerinden geliyordu (2.- Rusların, busurmanlara karşı yaptıkları hazırlık).

Hetman Samoyloviç, bu durumu Nurlu Hükümdar Çar Feodor Alekseyeviç'e bildirdiğinde, haşmetli Hükümdar, //v. 471 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) Çarlık memleketini busurman saldırısından korumak amacıyla senatosunun tavsiyesi üzerine, sayıca kalabalık Büyük Rus' ordularına bir sonraki baharda Kiyiv'e (Kiev) doğru askeri bir sefere hazırlanmaları emrini verdi.

[...]

Hazırlıklı olarak, Veliki Novgorod ve Pskov alaylarıyla birlikte Boyar ve Voyvoda²³⁷ Kniez İvan Andreyeviç Hovanskiy yakın sınırlarda konuşlanmış durumdaydı. Ayrıca, Kniez Yakov Semönoviç Boriatinskiy //v. 472 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoyloviç'in Hetmanlığı, 1679 yılı*) Bucak sınırında Kırım ordusuna karşı mevzilenirken, Kniez Kaspulat Mutsaloviç Çerkasskiy ise Çerkası ve Kalmık ordularıyla birlikte yine Kırım ordusuna karşı Moravya yolunda, Vorskla Nehri'nin ardında konumlanmıştı. Hetman Samoyloviç, Kiyiv'e (Kiev) bir kısmı şehirli ve gönüllü olmak üzere hem süvari hem de piyade Kozak birlikleriyle birlikte geldi. Diğer birlikleri ise Kırım'a karşı Ukrayna'yı korumak için Poltava Alayı'na ve aşağı bölgelere, Zaporog Siçi'ne, Koşoviy Otamanı Sirko'ya yardım etmek ve Kırım ordusuna karşı farklı bölgelerde konumlanan Çarlık ordularıyla birleşmek üzere gönderdi. Kiyiv (Kiev) civarında Moskova ve Kozak orduları bir araya gelerek Dnipro'nun (Dinyeper) iki yakasında konuşlandılar. Busurman ordularının Kiyiv'e yaklaşmasını beklerken, Moskova tüfekçilerinin mahareti ve emeği sayesinde daha önce burada bulunmayan Dnipro (Dinyeper) üzerine baydıklardan köprüler inşa ettiler.

---

²³⁷ Voyvoda, kelime anlamı itibarıyla “orduyu yöneten” anlamına gelmektedir. Eflak ve Boğdan'da “hükümdar” veya “vali” unvanı olarak kullanılırken, Rusya ordusuyla ilgili bağlamda “kumandan” veya “general” anlamında kullanılmaktadır.

Hazırlıklı olarak, Veliki Novgorod ve Pskov alaylarıyla birlikte Boyar ve Voyvoda Kniez İvan Andreyeviç Hovanskiy yakın sınırlarda konuşlanmış durumdaydı. Ayrıca, Kniez Yakov Semönoviç Boriatinskiy //v. 472 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovıç'ın Hetmanlığı, 1679 yılı*) Bucak sınırında Kırım ordusuna karşı mevzilenirken, Kniez Kaspulat Mutsaloviç Çerkasskiy ise Çerkası ve Kalmık ordularıyla birlikte yine Kırım ordusuna karşı Moravya yolunda, Vorskla Nehri'nin ardında konumlanmıştı. Hetman Samoylovıç, Kiyiv'e (Kiev) bir kısmı şehirli ve gönüllü olmak üzere hem süvari hem de piyade Kozak birlikleriyle birlikte geldi. Diğer birlikleri ise Kırım'a karşı Ukrayna'yı korumak için Poltava Alayı'na ve aşağı bölgelere, Zaporog Siçi'ne, Koşoviy Otamanı Sirko'ya yardım etmek ve Kırım ordusuna karşı farklı bölgelerde konumlanan Çarlık ordularıyla birleşmek üzere gönderdi. Kiyiv (Kiev) civarında Moskova ve Kozak orduları bir araya gelerek Dnipro'nun (Dinyeper) iki yakasında konuşlandılar. Busurman ordularının Kiyiv'e (Kiev) yaklaşmasını beklerken, Moskova tüfekçilerinin mahareti ve emeği sayesinde daha önce burada bulunmayan Dnipro (Dinyeper) üzerine baydıklardan köprüler inşa ettiler. Türk, Hristiyan ordularının Kiyiv (Kiev) civarında toplandığını ve savaşa hazırlandığını duyunca, kendi ordusuyla birlikte yakınlardaki düzlüklerde durdu. Savaşa hazır olmasına rağmen Kiyiv (Kiev) üzerine yürümeye cesaret edemedi (1.- *Türklerin hilekâr kurnazlığı*). Bunun yerine, her zamanki gibi kurnaz bir hileye başvurdu. Daha önce, 1674 yılında Ladıjın ve Uman'ın yıkımı sırasında Hristiyanları kandırdığı gibi, yine aldatmacaya başvurdu. Önce doğrudan Kiyiv'e (Kiev) ilerleyeceği yönünde bir söylenti yaydı, ancak daha sonra bu söylentiye değiştirerek ordusuyla birlikte geri çekildiğini duyurdu. Eğer Hristiyan orduları bu sahte habere inanarak Kiyiv'den (Kiev) ayrılmış olsaydı, bu kurnaz tilki ve açgözlü kurt, Kiyiv'e (Kiev) doğru harekete geçerek asıl hedefine ulaşacaktı. Ancak Hristiyan orduları (2.- *Hristiyanların ihtiyatı*), Ladıjın ve Uman'deki geçmiş aldatmacalardan ders çıkararak bu kez Kiyiv'den (Kiev) ayrılmadılar ve yaz boyunca burada kaldılar. Bu süreci boş yere harcamayan Moskova birlikleri, Kiyiv'in (Kiev) yukarı şehrini -içinde Azize Sofya Kilisesi (3.- *Kiyiv'in (Kiev) güçlendirilmesi*) ve Kiyiv Metropolitiği'nin merkezi bulunan bölgeyi- derin hendekler ve yüksek surlarla çevreleyerek güçlendirdi. Aynı şekilde, Hetman önderliğindeki Kozak birlikleri de Kiyiv-Peçer Lavrası'nı tahkim ederek eski çitleri kaldırıp //v. 472 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) hendekler ve sağlam surlarla çevirdi. Bu olaylarla ilgili daha ayrıntılı bilgiyi, basılı Kiyiv (Kiev) "Sinopsis"inde 122. varaktan 129. varaka kadar okuyabilirsiniz. Yukarıda, Hristiyan ordularının Kiyiv'i (Kiev) savunmak için hazır

bulunması nedeniyle Türk'ün Kiyiv'e (Kiev) yürümeye cesaret edemediğini yazmış olsam da, ikinci bir el yazması Kozak kroniğinde açıkça belirtilmektedir ki, Osmanlı Sultanı, her ne kadar o dönemde Polonya ile barış içinde olsa da, sadece Kiyiv'i (Kiev) savunan Hristiyan ordularının varlığı nedeniyle değil (4.- *Türklerin korkusunun sebebi ve Sezar'a karşı niyetleri*), aynı zamanda Hristiyan Sezar ile anlaşmazlık içinde olduğu ve ona karşı da bir sefer hazırlığında bulunduğu için Kiyiv (Kiev) üzerine yürümeye cesaret edememiştir. Osmanlı Sultanı yalnızca Sezar'ın topraklarını fethetmeyi değil, kılıç zoruyla eski Roma ve tüm imparatorluğunu ele geçirmeyi amaçlıyordu. Özellikle de o dönemde çevredeki komşu devletlerin ve Hristiyan Alman hükümdarlarının Hristiyan Sezar'a karşı öfke ve anlaşmazlık içinde olduklarını gördüğünden, bu hedefini gerçekleştirmeye daha da heveslenmişti.

Benzer (5.- *Hristiyanlar arasındaki anlaşmazlıklar*) Hristiyan anlaşmazlıkları sırasında, geçmiş yıllarda, Türk, daha önce de belirttiğim gibi, birçok Hristiyan devletini tek tek ele geçirmişti. Bunu gerçekleştirirken bir Hristiyan devletiyle barış yapıp diğerlerine savaş açarak onları fethetme stratejisini uyguluyordu. Direnen Hristiyan devletlerinin halkının bir kısmını tamamen yok ederken, bir kısmını da ebedi esarete sürüklüyordu. Bu şekilde, fethettiği devletleri kökünden kazıyarak her geçen gün daha da güçleniyor, doğasında var olan kibriyle kendini üstün görüyor ve daha önce de belirtildiği gibi, hiçbir zaman mağlup edilemeyeceğini iddia ediyordu. O dönemde Türk ile barış içinde olan Hristiyan hükümdarlar ve kniezler, onun diğer Hristiyanlara karşı uyguladığı bu sinsi ve yıkıcı taktikleri görmelerine rağmen (1.- *Rusların zararlı tutarlılığı*), verdikleri sözlere ve yapılan antlaşmalara bağlı kalıyor, yağmalanan ve esir edilen diğer Hristiyanları savunmak adına bu Türk planlarına (2.- *Hristiyan Hükümdarların birliği*) karşı çıkmak ve engel koymak için antlaşmalarını bozmaya cesaret edemiyorlardı. Şimdi ise, Polonya'nın büyük yıkımı ve Dnipro'nun (Dinyeper) ötesindeki Küçük Rus' Kozak Ukraynası'nın acımasızca tahrip edilmesinin ardından, Hristiyan Alman Kniezleri ve hükümdarları, Türk [Padişahı] //v. 473 ön// (sayfanın üstbilgisi: *tek Samoylovich'in Hetmanlığı, 1679 yılı*) tüm Hristiyanlar için ne denli tehlikeli bir hilekâr olduğunu nihayet fark ettiler. Osmanlı Sultanı'nın yalnızca Hristiyan İmparator'a değil, tüm Roma Devleti'ne açıkça ve barbarca göz diktiğini gördüler. Ancak o zaman, eğer Osmanlı Sultanı Hristiyan İmparator'u mağlup edip tüm Roma Devleti'ni ele geçirirse, kendilerinin de teker teker aynı tehditle karşı karşıya kalacaklarını anladılar. Bu nedenle, gelecekteki tehlikeleri öngörerek, akılcı bir önlem aldılar; tüm anlaşmazlıklarını ve Hristiyan İmparator ile olan

ekişmelerini bir kenara bıraktılar ve bu ihtilafları Ebedi barış antlaşmalarıyla çözerek ittifak kurdular.

Aynı zamanda, Hıristiyan hükümdarlar, birbirleriyle sarsılmaz bir antlaşma (3.- *Burusmanların korkusu*) yaparak ebedi bir Hıristiyan ve kardeşlik sevgisiyle birleştiler. Sadece İmparator’u ve Roma Devleti’ni hazineleri ve ordularıyla koruyacaklarına değil, aynı zamanda birbirlerine yardım edeceklerine ve Türk saldırılarına karşı ortak savunma yapacaklarına dair kesin bir söz verdiler. Bu sırada, o Bizans yılanı, vezirleri, paşaları, kadıları ve diğer yöneticileriyle birlikte Hıristiyan devletlerinin İmparator ile ittifak kurduğunu duyduğunda hemen sinsice geri çekildi. Zehir saçan başını içine çekerek, artık ne Hıristiyan İmparator’a ne de Küçük Rus' Kıyiv’ine (*Kiev*) saldırmaya cesaret edebildi. Tüm ordularıyla birlikte Tsaręorod’daki (*İstanbul*) deliğine geri dönerek, bu büyük Hıristiyan ittifakının Osmanlı’nın uzun yıllar boyunca, sayısız kan dökerek ve büyük fedakarlıklarla kazandığı toprakları ve şanını elinden alacağından ve Osmanlı’nın nihai bir yıkıma ve utanca sürükleneceğinden korktu.

[...]

//v. 475 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovıç’ın Hetmanlığı, 1680 yılı*)

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

[...] Türklerin Aşağı Zaporog Ordusu’nun yok edilişiyle ilgili yaydığı söylentiler;

[...] Zaporogluların Sirko’nun ölümüyle ilgili mektubu ve Türklerin tutumu; Si ve Kazıkermen’deki (*Gazi Kermen*) veba [...] hakkında

[...]

//v. 477 arka//

[...]

Türk [Padişahı], geçen yıl anlatılan bu tutumu //v. 478 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovıç’ın Hetmanlığı, 1680 yılı*) sergileyerek bir yılı savaşsız geçirdi ve bu 1680 yılında büyük kuvvetlerle Zaporog Si’ini ve tüm Aşağı Kozak Ordusunu yok etmek üzere harekete geçeceğine dair bir söylenti yaydı. Bu haber Hetman Samoylovıç’a ulaştığında, samimi bir kalple ve tüm askeri gücüyle Aşağı Zaporog Ordusunu ve Si’i böyle bir

yıkımdan koruyacağına söz vererek, Koşoviy Otamanı Sirko ve tüm Aşağı Zaporog Ordusuna şu mektubu yazdı:

Değerli dost ve ahbablarım, Koşoviy Otamanı Bey ve Çar Majesteleri'nin Aşağı Zaporog Ordusunun büyük ve küçük kardeşleri!

Nurlu Hükümdarımız Çar Majesteleri, hem biz şehirli Kozakları Hetman ile birlikte hem de siz değerli kardeşlerimizi merhametiyle kuşatarak, Tanrı'nın yardımı ve hükümdarlık gücüyle şehirlerde bizim, Zaporojjia'da ise sizin zarar görmeden yaşamanızı sağlamaktadır.

Bu nedenle, düşman busurmanların, ordularının saldırısıyla sizi Siç'te sıkıştırmak ve maazallah tehlikeye atmak için fırsat kolladıkları yönündeki bilgiyi aldığımızdan, Hükümdar namesiyle Stol'nık²³⁸ Albay Vasiliy Födoroviç Perhurov'un, Kiyiv'den (Kiev) bin seçkin askerle birlikte hafif gemilerle yeterli askeri mühimmat ve erzakla donatılmış olarak, siz değerli kardeşlerimize, yardıma ve desteğe en hızlı şekilde hareket etmesi buyurulmuştur.

[...]

//v. 478 arka//

[...]

Sizin üstünüzde her daim gözetim ve istihbarat edinme konusunda bitmek bilmeyen bir gayretiniz olduğunu bildiğimiz için, size karşı yöneltilen bu düşmanca niyetleri biz de açıkça ifade ediyoruz. Bu nedenle, düşman planlarına dair herhangi bir bilginiz olur olmaz ve onların niyetlerini aklınızla kavrayabildiğiniz ölçüde, bunu en kısa sürede bize bildirmenizi rica ederiz. Düşman tarafından farklı zamanlarda bize ulaşan bazı istihbaratlar vardı. Oçakiv (Özi) yakınlarında ele geçirilen “dil”ler de bu bilgileri doğrulayarak, düşmanın Zaporojjia'nın aşağısında ve hatta yukarısında, neredeyse Kodak civarında kaleler inşa etmeye niyetli olduğunu anlatıyorlardı. Tanrı bu planın gerçekleşmesine izin vermesin! Geçtiğimiz yıl bizi en az bu kadar endişelendiren bir başka husus da düşmanla ilgili yayılan çelişkili söylentilerdi: Kimileri düşmanın Kiyiv

---

²³⁸ Stol'nık, XIII-XVII. yüzyıllar arasında Büyük Moskova Kniezhliği ve Moskova Çarlığı'nda hem bir saray unvanı hem de bu unvana sahip kişiyi ifade eden bir terimdir. Başlangıçta Rusya sarayında, tören sofralarında Knieze ve Çara hizmet eden, aynı zamanda seyahatlerinde onlara eşlik eden görevlilere verilen unvandı. XVII. yüzyıldaki rütbelere sıralamasına göre stol'nıklar; boyarlar, okolniçyılar, dumalı soylular ve dumalı dyaklardan sonra beşinci sırada yer alıyordu. Stol'nık unvanı, yalnızca soylular arasından seçilen kişilere verilirdi.

(Kiev) üzerine harekete geçtiğini, kimileri ise Zaporojjia'ya doğru ilerlemeye niyetlendiğini iddia ediyordu. Ancak çoğu kişi, bu putperestin bütün gücüyle kesin olarak Kiyiv (Kiev) önlerinde olacağını iddia ediyordu. Bu nedenle, hem Çar Majesteleri'nin nurlu orduları, boyarlarıyla birlikte Moskova kuvvetleri, hem de bizim kumandamız altındaki Zaporog ordusu Kiyiv'e (Kiev) dönmek zorunda kaldı. Çünkü burada elimizde kesin bir istihbarat kaynağı olan "dil" bulunmadığı gibi, sizin de Zaporojjia'da düşmanın niyetleri hakkında tam bir kesinliğe sahip olmadığınızı biliyoruz. Eğer o zaman düşmanın Kiyiv'e (Kiev) gitmeyeceği, tüm yaz mevsimini Dnipro (*Dinyeper*) kıyısında kaleler inşa ederek geçireceği konusunda kesin bir bilgiye sahip olsaydık, Kiyiv'e (Kiev) hareket etmemiz gereksiz olurdu. Bunun yerine, bütün gücümüzü Zaporojjia'nın aşağı kesimlerine yönlendirir, düşmanın burada kaleler kurmasına kesinlikle izin vermezdik. Ve şimdi, Türk ordularının Kiyiv (Kiev) önlerinde savaşacağına dair söylentiler yayılmakta olup, bu tür haberlere inanmamak zordur. Her halükârda, Çar Majesteleri'nin devletine //v. 479 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovıç'ın Hetmanlığı, 1680 yılı*) ait olan ve tıpkı Kudüs gibi tüm Rus Ortodoksluğunun beşiği olan, içinde Tanrı'nın azizlerinin yattığı bu yüce Küçük Rus' şehrinin korunmasına özen gösterilmelidir. Bu koruma ancak güçlü bir orduyla sağlanabilir. Ordular, Tanrı'yı kendilerine yardımcı kabul ederek, bir kısmı şimdiden Kiyiv'e (Kiev) hareket etmeye başlamış, diğer daha büyük kuvvetler ise boyarların eşliğinde bizimle birlikte yola çıkmıştır. Eğer düşman Kiyiv (Kiev) seferinden vazgeçip tüm kuvvetlerini Zaporojjia'ya yöneltmeye karar verirse, biz de derhal oraya, aşağı bölgelere, tüm hükümdarlık gücünü yönlendirerek Zaporogluların bu şanlı yerini savunmak ve sizlere yardım etmek için harekete geçeceğiz. Ancak, o kurnaz düşmanın gerçek niyetleri hakkında hâlâ kesin bir bilgiye sahip değilsek, bu niyeti tam olarak öğrenmek için her türlü çabayı göstermek daha iyi olacaktır. Düşmanın kesin olarak ne yapacağını öğrenir öğrenmez, bu bilgiye hemen bizimle paylaşın. Bu mektubumuza vakit kaybetmeden, bu Kozak aracılığıyla derhal ve ayrıntılı bir yanıt vermenizi rica ediyoruz. Bunu içtenlikle talep eder, siz değerli kardeşlerimize sağlıklı, Tanrı'nın inayetiyle mutlu bir yaşam ve düşmanlarınıza karşı zaferler dileriz.

Baturın'dan 29 Mart 1680 yılı

Değerli beylerinize en iyi dileklerini sunan Çar Majesteleri'nin Zaporog Ordusunun Hetmanı İvan Samoylovıç

Hetman'ın bu mektubuna Koşoviy Otamanı Sirko ve bütün Aşağı Zaporog Ordusu şu şekilde cevap verdi:

Saygıdeğer Haşmetli Hetman İvan Samoyloviç!

Aşağı Zaporog Ordusu'na gönderilen Haşmetli Beyinizin mektubundan, kısmen busurmanların Aşağı Zaporog Ordusu'na karşı planlarını ve Haşmetli Beyinizin bize gösterdiği teveccühü öğrendik. Komutanlığınız altındaki askerlerle birlikte bizi busurman saldırılarından koruyacağınıza dair verdiğiniz //v. 479 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) sözden de haberdar olduk. Bu teveccüh ve ilginiz için en içten teşekkürlerimizi sunarız. Ancak, eğer Haşmetli Beyiniz, bizim sıkıntılarımız nedeniyle, Ladıjn, Uman', Çıgırın (*Çehrin*), Kaniv ve diğer bu yaka Ukrayna'sı şehirleri ile kasabalarına gösterdiğiniz ilgi ve samimiyetle bize de yaklaşıyorsa, o halde en iyisi evinizde kalarak bizim çöküşümüze yakından tanıklık etmek yerine, Çıgırın'ın (*Çehrin*) çöküşüne nasıl kayıtsız kaldıysanız, aynı şekilde uzaktan bakmanız daha iyi olacaktır. Biz ise kendimizi her şeye kadir Tanrı'nın korumasına emanet ederek, O'nun sınırsız yardımıyla kendi varlığımızı korumaya çalışacak ve düşman geldiğinde onlara gereken karşılığı bizzat vereceğiz. Ve eğer Büyük Rus' ordusunun bir alayı, Çar Majesteleri'nin emriyle Kiyiv'den (*Kiev*) bize ulaşırsa, onu minnettarlıkla kabul edip yardımından faydalanacağız. Ancak, mektubunuzda belirttiğiniz gibi, busurmanların bize yönelik böyle kötü niyetleri olduğuna dair şimdiye kadar hiçbir bilgimiz olmadığından, şu an için bu yardıma büyük bir ihtiyaç duymamaktayız. Eğer ilerleyen zamanlarda böyle bir bilgi edinirsek, derhal Haşmetli Beyinizle iletişime geçmekten geri durmayacağız. Bu vesileyle saygılarımızı sunarız.

Haşmetli Beyinizin samimi ahbabları,

En iyi iyi dileklerini sunan Aşağı Zaporog Ordusu Koşovıy Otomanı İvan Sirko ile büyük ve küçük kardeşleri

Zaporog Siç'inden

6 Nisan 1680

[...]

//v. 481 arka//

[...]

Aynı senenin Haziran veya Temmuz ayında, Hükümdar'ın emriyle General ve Voyvoda Grigoriy (*1.- Arazinin Vorskla'nın ardında versta ile ölçülmesi*) İvanoviç Kosogorov, Slobojanşçına şehirlerinden başlayarak Dnipro'ya (*Dinyeper*) kadar, Berestova Nehri

üzerinden büyük bir halat sürükleyerek araziyi versta ile ölçüyordu. Dnipro'nun (Dinyeper) öbür kıyısında ise Türklerle sınır belirlendi. Ancak, sınırın nasıl (2.- *Türklerle sınır*) belirlendiği ve hangi bölgelerden geçtiği konusunda herhangi bir bilgiye ulaşamadım.

Aynı yaz, 1 Ağustos'ta, kısa süren bir (3.- *Sirko'nun vefatı*) hastalığın ardından Hruşivka'daki kendi arılığında, şanlı Koşoviy Otamanı İvan Sirko hayata göz yumdu. Naaşı su yoluyla Zaporog Siç'ine ulaştırıldıktan sonra, tüm Aşağı Zaporog Ordusu tarafından, Zaporog Siç'i dışındaki muharebe sahasında, diğer Zaporog topluluğunun saklandığı Moskova hendeğinin karşısında, tüm törelere uygun bir şekilde toprağa verildi. İhtişamlı cenazesi, 2 Ağustos'ta, gürültülü top ve msket tüfeği ateşi eşliğinde ve tüm Aşağı Zaporog Ordusu'nun derin üzüntüsüyle gerçekleşti. Çünkü kendisi, gençliğinden yaşlılığına kadar askerlik mesleğini icra ederek Kırım'a ciddi seferler düzenlemiş, bazı şehirleri yakmış, bozkırlarda sayısız Tatar bölüğünü etkisiz hale getirmiş ve esir alınan Hristiyanları kurtarmış maharetli ve başarılı bir liderdi. Gemilerle Karadeniz'e açılarak busurmanlara büyük zararlar veriyor, Karadeniz'de ise Konstantinopol'den (*İstanbul*) Kırım'a, Azov'a (*Azak*) ve diğer şehirlere giden gemi ve //v. 482 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovıç'ın Hetmanlığı, 1680 yılı*) kavgaları talan ederek büyük ganimetler ve başarılarla Zaporog Ordusuyla ve Koş'una dönüyordu. Tüm ordu ona büyük bir saygı duyuyor ve onu baba olarak görüyordu. Onu, yukarıda anlattığım gibi, büyük bir üzüntüyle defnettikten sonra üzerine büyük bir tümülüs yaptılar ve üzerine, adının ve başarılarının yazılı olduğu taş bir haç diktiler. Definden sonra Aşağı Zaporog Ordusu, yeni Koşoviy Otamanı Stiağaylo önderliğinde Hetman Samoylovıç'a bir mektup yazarak, ona Sirko'nun ölümünü ve cenaze törenini üzüntüyle bildirdi. Ayrıca, Zaporog askerlerinin Azak Denizi'nde ele geçirdiği gemi hakkında bilgi vererek, Hetman aracılığıyla Büyük Hükümdar'dan lütuf talebinde bulundu.

Lütuflu Efendimiz, Saygıdeğer Haşmetli Hetman Beyimiz!

İnsanın hayatı Tanrı'nın iradesine bağlıdır ve bu iradeyle ölüm vakti geldiğinde insan dünyadan alınır. Aynı şekilde, 1 Ağustos'ta ölüm saati Koşoviy Otamanımız İvan Sirko'ya ulaştı ve bizi derin bir üzüntüye boğarak onu aramızdan aldı. Biz de büyük bir kederle, onu Hristiyan geleneklerine uygun olarak dini tören eşliğinde 2 Ağustos'ta Koş yanında, muharebe sahasında defnettik. Ancak bizler, Büyük Hükümdarımız, Çar Majesteleri'ne olan sadık ve değişmez hizmetimizde durarak, tüm orduyu Zaporog

düzenine uygun olarak Koş'ta toplamak için hazırlıklarımızı sürdürüyoruz. Bu vesileyle, Çar Majesteleri'nin yüce makamına içten hizmetimizin devam etmesini dileriz. Merhumun vefatından sonra bize ulaşan bazı bilgileri, Saygıdeğer Beyinize bildirmek istiyoruz. Zaporog yoldaşlarımız, Azak Denizi'nde bir Türk gemisine saldırarak büyük bir zafer kazandılar. Düşman mürettebatının büyük bir kısmı öldürülürken, 8 Ağustos'ta //v. 482 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) Koş'a getirilen dokuz kişi sağ ele geçirildi. Yapılan sorgulamada, bu esirler Osmanlı ve Kırım güçlerinin, Büyük Hükümdarımız Çar ve Ukrayna'ya karşı bir savaş hazırlığında olmadığını, çünkü Osmanlı'nın Fransız Krallığı ile savaşa girdiğini söylediler. Bu nedenle, daha önce Karadeniz'de bulunan Osmanlı kadirgalarının tamamı Tsaregrad'dan (*İstanbul*) ayrılarak Akdeniz'e doğru yöneldi. Ancak bu dönemde hazine taşıyan sadece dört kadirga Azak Kalesi'ne doğru yola çıkmıştı. Bunların da uzun süre orada kalmayarak kısa sürede geri dönecekleri söyleniyor. Aynı zamanda, Dunay (*Tuna*) ve Dinyester (*Turla*) kıyılarında herhangi bir Osmanlı askeri birikimi olmadığı bildirildi. Ancak Kırım'da bir söylenti dolaşmaktadır ki, bu kış Tatar ordusunun Ukrayna'ya sefer düzenleyeceği yönündedir.

// Büyük Hükümdarımız Çar Majesteleri ile en parlak Lehistan Kralı'nın kardeşlik içinde bir anlaşmaya vardıkları bilgisi bizlere ulaşmış olsa da, bu durumun tam olarak nasıl şekillendiği hakkında yeterince bilgi edinemedik. Ancak Lehistan tarafında hoşnutsuzluk olduğu ve bazı itirazların yükseldiği duyulmaktadır. (*üstü çizili*) Öte yandan, sadık hizmetlerimiz hakkında doğrudan Büyük Hükümdarımız Çar Majesteleri'ne özel elçiler göndermememizin sebebi, kara ve su yoluyla bize ulaşacak yoldaşlarımızla henüz birleşememiş olmamızdır. Ancak Tanrı izin verirse, yoldaşlarımız bir araya geldikten ve düşman hareketleri hakkında kesin bilgiler edindikten sonra, daha önce belirtildiği gibi, Çar Majesteleri'ne gerekli haberleri iletacağız. Saygıdeğer Beyinizin, Büyük Hükümdarımız Çar Majesteleri'nden bizim için lütuf ve merhamet talep etmeye niyetli olduğunu biliyoruz. Bu konuda çabanızı esirgememenizi ve rehnedar olarak önceden bu yolu açarak gerekli girişimlerde bulunmanızı rica ediyoruz. Bu yazılı bilgilere istinaden, yoldaşlarımız Kuz'ma ve Semen Ganjenko'yu Saygıdeğer Beyinize göndermektedir. Bunun yanı sıra, esir alınan busurmanlardan biri olan bir Eflaklıyı da onlarla birlikte yolluyoruz. Bu kişi, tıpkı o Türkler gibi her şeyi iyi bilmektedir ve bildiklerini anlatacaktır. Kendisiyle daha önce konuştuk, anlattıklarının doğruluğunu teyit etmek için diğer esirleri de sorguladık ve onlardan da aynı bilgileri duyduk. Buna karşılık, Büyük Hükümdarımız Çar Majesteleri'nin ordularının ve Zaporog Ordusu'nun gelecekteki

planları hakkında bizleri bilgilendirmenizi Saygıdeğer Beyinizden rica ederiz. Ayrıca, bizim tarafımızdan gönderilen elçinin //v. 483 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovich'in Hetmanlığı, 1680 yılı*) de iyi haberlerle birlikte en kısa sürede geri dönmesini temenni ederiz. Saygıdeğer Beyinize, Tanrı'dan uzun ömür, sağlık ve istediğiniz mutluluğu diliyoruz. Bizler de kendimizi O'nun lütfuna emanet ediyoruz.

Haşmetli Beyinizin samimi arkadaşları ve kulları: tüm Aşağı Zapor Ordusu kardeşleriyle beraber Nurlu Çar Majesteleri'nin Zaporog Ordusunun Koşoviy Otamanı İvan Stiağaylo

Koş'tan

10 Ağustos 1680 yılı

Aynı yıl, Dnipro (*Dinyeper*) kıyısındaki Türk şehri Kazıkermen'de (*Gazi Kermen*) büyük bir veba salgını (*1.- Veba salgını*) patlak verdi ve Kazıkermen (*Gazi Kermen*) beyiyle birlikte tüm ailesini yok etti. Sonbahara doğru aynı salgın Zaporog Siç'ine de ulaştı ve Zaporog Ordusu'na büyük zarar verdi.

Aynı yıl (*2.- Polonyalıların Türklerle yaptıkları Kamyanets' (Kamaniçe) eyaleti komisyonu*), (*Kamyanets'-Podil's'k'y'dan (Kamaniçe) gelen raporlara göre*), 18 Eylül'de Türkler ile Polonyalılar arasında bir komisyon toplantısı düzenlendi. Görüşmelerde Kamyanets'-Podil's'k'y'a (*Kamaniçe*) ait olduğu iddia edilen bölgeler ele alındı. Çünkü Türkler, 1672 yılında Boğdan Hmel'nits'k'y'ın Kozak yardımıyla Kamyanets'-Podil's'k'y'ı (*Kamaniçe*) Polonya'nın hakimiyetinden koparıp almış olsalar da, bu bölgeyi düzenli bir yönetimle kontrol altında tutamıyor ve çevresindeki bölgeleri tam anlamıyla idare edemiyorlardı.

1676 yılında Kral III. Jan Sobieski, Türklerle barış yaptı ve Pufendoriy'in 394. varakta belirttiğine göre, Polonya'nın Türklere haraç ödememesi konusunda anlaşmaya vardı. Ancak, Kamyanets'-Podil's'k'y (*Kamaniçe*) kesin olarak Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde kaldı. Türkler, Kamyanets'-Podil's'k'y'a (*Kamaniçe*) birçok şehir ve bölgeyi dahil etmeye çalışınca, her iki tarafın da rızasıyla bu komisyon kuruldu. Ancak görüşmelerin nasıl sonuçlandığına dair kesin bir bilgiye ulaşamadım. Kesin olan şu ki, Polonyalılar Kamyanets'-Podil's'k'y'ı (*Kamaniçe*) ve çevresini olduğu gibi Türklerin yönetimine bırakmayı kabul etseler de, Osmanlıların bu bölge üzerindeki genişleme planlarına kesinlikle karşı çıktılar. Hatta bu konuda hayatlarını kaybetmeyi göze aldılar. Polonya ordusu, Hetman'ın komutasında Ternopil' yakınlarında hazır beklemekteydi. Kral III. Jan Sobieski ise ordusuyla birlikte Yavoriv'de bulunuyordu. Türk komiserleri

Hüseyin ve Ayıl Paşa (*Ali Paşa?*), bin kişilik ordularıyla, //v. 483 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) Polonyalılarla yapılan anlaşmaya uygun olarak Yazlovets' yakınlarında bulunuyordu. Türk tarafı, Podillia (*Podolya*) sınırını Mecibij ve Noviy Konstantiniv'e kadar genişletmek için sık aralıklarla höyükler inşa ediyor, Mecibij'e yakın yerleşimleri Kamyanets'-Podil's'kiy'a (*Kamaniçe*) dahil etmeye çalışıyordu. Kamyanets'-Podil's'kiy'ın (*Kamaniçe*) yakınlarında Dilaver Paşa komutasında on binden fazla Osmanlı askeri hazır beklemekteydi. Daha uzakta, Kamyanets'-Podil's'kiy'dan (*Kamaniçe*) uzak bir bölgede ise Kora Ahmet Paşa'nın (*Kara Ahmet Paşa*) komutasındaki büyük Osmanlı ordusu ve Tatar kuvvetleri, komisyon görüşmelerini gözlem altında tutuyordu. Bu durum, Polonyalıların Osmanlı dostluğuna güvenmemesine neden oldu ve daha önce belirtildiği gibi, savaşa hazırlıklı olmaya devam ettiler. Osmanlılar arasında ise şöyle bir söylenti dolaşıyordu: Polonya ile savaş henüz tamamlanmamıştı, ancak Moskova ile yeni bir savaş başlatılmıştı. Bu yüzden Osmanlı Çar'ı, Kiyiv (*Kiev*) üzerine yürümeyi planlıyor ve gelecek yaz için ordularını hazırlaması konusunda vezirlerine ve paşalarına (3.- *Türklerin Kiyiv (Kiev) üzerine yürüme hazırlıkları*) talimat veriyordu. Planlanan Osmanlı ordusunda özel olarak 80.000 yeniçerinin yer alacağı söyleniyordu.

[...]

//v. 490 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovç'ın Hetmanlığı, 1682 yılı*)

YİRMİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

[...] Hükümdar Pötr Alekseyeviç'in nitelikleri [...] hakkında

O Çar Petro uzun boylu, çok güçlü ve keskin zekalıydı; savaşıma eğilimli ve her türlü eğlenceye düşküncü. Yüzü beyaz tenliydi, gözleri keskin ve korkutucuydu. Doğal olarak kıvılc saçlı olmasına rağmen, her zaman siyaha boyardı ve bunu pek az kişi bilirdi. Sesi kısık ve kalındı. Almanca konuşmayı iyi öğrenmişti, ayrıca gemi yapımı ve torna sanatında ustaydı.

Resim 11: Moskova Çarı I. Petro

//v. 490 arka//

Bu hükümdar, Çar ve Büyük Kniez Pötr Alekseyeviç, tüm Rusya'nın hakimi olarak 43 veya 44 yıl hüküm sürdü; çünkü 1682'de tahta çıkmış, 12 gün süren bir hastalığın ardından 28 Ocak 1725'te bu dünyadan göçmüştü. Bütün saltanatı boyunca birçok şanlı iş başardı.

Kırım'a düzenlenen iki başarısız seferden ilki 1687'de Hetman Samoyloviç, ikincisi ise 1689'da Mazepa zamanında gerçekleşti. 1688'de onun emriyle Samara Nehri'nin ağzında büyük ve sağlam bir şehir olan //v. 491 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoyloviç'in Hetmanlığı, 1682 yılı*) Novoboğorodits'kiy inşa edildi. Daha sonra Kamyany-Zaton'da da önemli bir kale kuruldu. 1695 yılında Mazepa ve Şeremet, Türklerin elindeki Kazikermen'i (*Gazi Kermen*) ve üç kalesini ele geçirdi. 1697'de ise kendisi Kozaklarla birlikte Türklerin elinde bulunan Azak'ı fethederek yeniden inşa etti. Ayrıca Taganrog

adlı sağlam bir şehir kurdu. Azak'ta büyük bir liman veya tersane inşa etti ve o tarihten itibaren Karadeniz'de büyük bir masrafa mal olan gemi ve kürekli kadirga filosunu oluşturmaya başladı. 1701'de İsveçlilere karşı savaş başlattı ve Ruğodiv'de (*Narva*) tüm ordusunu kaybetti.

[...]

//v. 492 ön// (sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovıç'ın Hetmanlığı, 1...²³⁹ yılı)

1709 yılında Poltava'da İsveç Kralı'nı görkemli bir şekilde mağlup etti, tüm ordusunu bakanlarıyla birlikte ele geçirdi ve Kralı, Mazepa ile birlikte Osmanlı Devleti'ne bağlı Bender'e sığınmak zorunda bıraktı. 1713 yılında Kırım Hanı ve Bender Paşası'nı harekete geçirerek Bender'de İsveç Kralı'nın bulunduğu yeri bastırdı ve ona büyük bir felaket yaşattı. Aynı zamanda, Mazepa'nın vaatlerine kanarak ona destek veren Zaporog Siç'ini yerle bir etti ve Aşağı Zaporog Ordusu'nun tamamını Kırım'ın himayesine sürükledi.

[...]

1711 yılında Tsareğrad'a (*İstanbul*) doğru sefere çıktı, ancak başarısızlığa uğrayarak geri çekilmek zorunda kaldı. Bu nedenle Azak, Kazıkermen (*Gazi Kermen*) ve diğer şehirleri yeniden Türklere teslim etti; Taganrog, Novoboğorodits'kiy, Samara ve Kamyanıy-Zaton'un yıkılmasını ve terk edilmesini emretti. Kırım ile sınırı Samara Nehri boyunca belirledi ve 1720 yılında Osmanlı Devleti ile Ebedi barış antlaşmasını imzaladı.

[...]

//v. 497 ön// (sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovıç'ın Hetmanlığı, 1683 yılı)

YİRMİ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Eflak Voyvodası Duka'nın öbür yaka Ukrayna'sı üzerine hakimiyeti [...] bütün Hristiyan dünyası için hayırlı Viyana savaşı ve Türklere karşı kazanılan zafer hakkında

---

²³⁹ Metinde boşluk vardır.

Denizler arasındaki sınırların çizildiği 7191 yılı ve Dünya'ya ikinci Adem'in vücuda bürünmüş halde gelmesinin 1683 yılıydı. Çığırın'ın (*Çehrin*) ve Küçük Rus' Kozak Rus' öbür yaka Ukrayna'sının harap olmasının ardından, Türk [Padişahı] burayı yeniden hakimiyeti altına almak ve doymak bilmeyen açgözlülüğünü tatmin etmek için bu yaka Ukrayna'sını insanlarla doldurmak istiyordu. Bu amaç doğrultusunda, bölgeyi kendi hâkimiyetinde bulunan Eflak Voyvodası Duka'ya verdi. O dönemde bazıları, Voyvoda Duka'nın, Türk Çarı'ndan boşaltılmış Kozak Ukrayna'sını yüksek bir bedel karşılığında satın aldığını ve buraya bu yaka Ukrayna'sının halkını yerleştirmek istediğini söylüyordu. Voyvoda, köşkü olarak Bratslav Alayı'nda, Buğ'un ardındaki Peçeri kasabasında gösterişli bir konak inşa ettirdi ve burada otururken hem Ukrayna'yı hem de Eflak'ı yönetmek istiyordu. Öbür yaka Ukrayna'sına halkın yerleştirilmesini teşvik etmek amacıyla, Voyvoda yazılı ve sözlü duyurular yayımladı. Bu duyurularda, kendi ve Türk Sultanı'nın lütfuyla uzun ömürlü özgürlük vaat ediyordu. Cahil bu yaka Ukrayna'sı halkı, //v. 497 arka// (*sayfamn üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) bu vaatlere kanarak, geçmiş yıllarda olduğu gibi o yıl da bu yaka Ukrayna'sından Türklerin veya Voyvoda'nın yönetimindeki eski evlerine büyük gruplar halinde göç etmeye başladı. Bunu gören Voyvoda, halen boş olan şehirlere Albaylar atadı ve Çığırın'a (*Çehrin*) kıdemli Kozak Hırmaşevs'kıy'ı yerleştirdi. Ancak, bu Albaylar terk edilmiş şehirlerde oturmak yerine çevredeki ormanlarda ve aralıklarda yaşamaya başladı. Voyvoda'nın örneğini takip ederek, bu yaka Ukrayna'sından insanları kendi taraflarına çekmeye çalışıyorlardı. Hetman Samoyloviç, Voyvoda'nın planlarını fark edip kendi yönetimindeki halkın uğradığı zararı gördüğünde, daha geçen Pılıp orucu²⁴⁰ sırasında öbür yakaya birkaç yüz kompaniytsi²⁴¹ yollayarak, orada bulunan tüm insanları kendi yakasına geri getirmeleri için kesin emir verdi. Eflak Voyvodası Duka bunu öğrendiğinde, 11 Ocak'ta Yassı'dan (*Yaş*) Samoyloviç'a şu mektubu yazdı:

*Lütüflü Haşmetli Bey, Dnipro (Dinyeper) arkası Zaporog Ordusu'nun Hetmanı,
Saygıdeğer Bey ve dostum!*

Komşuluk dostluğuma dair en açık kanıt, saygıdeğer beyinize karşı herhangi bir düşmanca tutum içinde olmamam ve özellikle de hükümdarlar arasında yeni

---

²⁴⁰ *Filip Zapustı* bkz.

²⁴¹ *Kompaniys'kıy Alayları* bkz.

kararlaştırılmış ve şimdi yeniden teyit edilmiş olan barışı gözeterek, sizinle barışcıl ve sağlam bir komşuluk ilişkisi içinde bulunmamdır. Bunu daha önce de saygıdeğer beyinize yazarak belirtmiştim. Oradan, Dnipro'nun (*Dinyeper*)  tesinden silahlı bir grubun geçtiğini ve bu tarafta, Devlet-i Aliyye'nin hakimiyetindeki toprakları yağmalamaya kalkıştığını bildirmiştim. şimdi ise bize sürekli olarak, Dnipro'nun (*Dinyeper*) bu tarafına geçmiş olan halktan feryatlar ulaşmaktadır. Onlar, geride bıraktıkları eş ve çocuklarının korkunç bir esaret içinde olduklarını bildiriyorlar. Bu durum, Yüce Padişah ile Nurlu //v. 498  n// (*sayfanın  stbilgişi: tek Samoylovic'in Hetmanlığı, 1683 yılı*)  ar Majesteleri arasında yapılan antlaşmaların açıkça ihlali anlamına gelmektedir. Oysa burada, Yüce Padişah'ın sarayında,  ar Majestelerinin elçileri kutsal barışı teyit etmektedirler. Ancak sınırda yaşananlar bunun tam tersidir. İlk mektubumda da belirttiğim gibi, bir Hristiyan olarak, Hristiyan görevimi yerine getirmek adına, saygıdeğer beyinize dostane ve iyi niyetli bir şekilde yazmıştim. şimdi de aynı ısrarla rica ediyorum ki, hükümdarlar arasında düşmanlığa sebep olabilecek bu tür olaylara son verilsin. Çünkü açıkça karar altına alınmıştır ki, kendi yurtlarına dönmek isteyen insanlara engel olunmamalıdır. Ancak saygıdeğer beyinizin tarafında bu kararın aksi yönde hareket edildiği görülmektedir. Bu sebeple, komşuluk gereği tekrar yazıyor ve size dostane bir çağrıda bulunuyorum. Saygıdeğer beyinize huzurlu bir komşuluk ilişkisi, uzun ömürlü sağlık ve mutlu bir yaşam diliyorum.

Yassı'da (*Yaş*) 11 Ocak 1683 yılı

Saygıdeğer Beyinize,

Merhametli Beyime her türlü iyiliği dileyen,

Samimi dostunuz ve hizmetinizde olmaktan memnuniyet duyan,

 o Duka,

Moldavya ve Ukrayna topraklarının Voyvodası ve Hakimi

Hetman Samoylovic, Voyvoda Duka'nın mektubuna uygun bir yanıt vererek, kıdemli subaylarına Dnipro (*Dinyeper*) kıyısını sıkı bir şekilde g zlemelerini ve bu taraftan öbür tarafa, ne Voyvoda'nın topraklarına ne de Lehlerin toplama merkezlerine kimsenin geçmesine izin vermemelerini kesin bir şekilde emretti. Subaylar bu konuda titizlik gösterdi, ancak önemli sayıda pervasız insan, buradan Dnipro'nun (*Dinyeper*)  tesine, asıl amaçları orada yaşamak değil, Leh topraklarındaki askeri toplanma

merkezlerinde Türk [Padişahı]'na karşı Viyana seferine katılmak üzere geçti. Bu arada, Eflak Voyvodası Duka, baharın gelişiyle birlikte öbür yaka Ukrayna'sının tamamen kontrolünü ele geçirdi.

[...]

//v. 498 arka//

[...]

(1.- *Viyana savaşı hakkında*) Viyana'da gerçekleşen ve büyük bir zaferle sonuçlanan bu ünlü savaşı kısaca anlatmak isterken, öncelikle savaşın sebeplerine değinmek gerekmektedir. Kutsal Roma İmparatoru I. Leopold'dan önce, // en yakın olan (*satırın üstüne eklenmiş*) iki Ferdinand imparatorluk yapmıştır. Bunlardan ilki olan II. Ferdinand (2.- *Pufendorij, 338. varak*), 1636 yılında vefat etmiştir. Yerine geçen III. Ferdinand ise 1657 yılında ölmüş ve hemen ardından I. Leopold imparator olarak seçilmiştir. III. Ferdinand'ın hükümdarlığı sırasında, İsveçliler ve Fransızlarla savaşa girmiştir ve bu savaş sırasında ciddi sıkıntılar yaşamıştır. İsveçlilerle olan savaş 1648 yılında Osnabrück Antlaşması, Fransızlarla olan savaş ise Münster Antlaşması ile sona ermiştir. Aynı yıl, Kozak Hetmanı Boğdan Hmel'nıts'kıy, Polonyalılara karşı kadim //v. 498 ön//²⁴² (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovıç'ın Hetmanlığı, 1683 yılı*) hak ve özgürlüklerini savunmak için bütün Kozak ordusuyla birlikte isyan etmiştir. Hmel'nıts'kıy'ın savaş ateşi, Polonya'da giderek büyüyerek çevredeki devletlerin kalplerine sıçradı ve Polonyalılara karşı savaş açmasına sebep oldu. Özellikle İsveç Kralı Karl X. Gustav, bu savaşa dahil oldu (3.- *Ancak Polonyalılarla olan savaşını tamamlayamadan 23 Şubat 1660'ta vefat etti. Onun ölümünden hemen sonra, İsveç senatosu, Gdańsk yakınlarındaki Oliwa'da Polonyalılarla bir barış antlaşması imzaladı*). Bu savaş Polonyalıları büyük ölçüde yıprattı ve onları, Hristiyan Sezar'ı I. Leopold'dan yardım istemek zorunda bıraktı. Lehlerin bu isteği karşısında, imparator, Osnabrück'te İsveçlilerle yapılan Ferdinand'ın barış anlaşmasını göz ardı ederek, Polonyalılara İsveçlilere karşı savaşmaları için gerekli askeri desteği sağladı. 1660 veya 1663 yıllarında Polonyalılar Oliwa'da İsveçlilerle barış yaptıklarında, Ferdinand'ın Osnabrück Barışı da Sezar I. Leopold tarafından onaylandı. Ancak bu barışın ardından Türk [Padişahı], Sezar I. Leopold'a karşı harekete geçti ve büyük ve sağlam bir şehir olan Neuhausel'i ya da

---

²⁴² Orijinal metinde varak numarası bu şekilde hatalı verilmiştir.

Neogeysel'i (Uyvar) ele geçirdi. Ancak Türk ordusu da bu süreçte imparatorluk birlikleri tarafından ağır bir yenilgiye uğratıldı.

Bu Türk mağlubiyetinin ardından, Sezar, daha önce Ferdinand döneminde Kutsal Roma İmparatorluğu'na büyük zararlar vermiş olan Fransa'ya karşı dikkatli olmak adına 1664 yılında Türklerle barış yaptı ve Neuhäusel'i (Uyvar) Türklere bıraktı. Birkaç yıl boyunca savaşımlardan dinlenen imparator, 1672 yılında Fransa'ya karşı yeniden savaş başlatarak Ferdinand döneminde imzalanan ve kendisi için zararlı olan Münster Barışı'nı bozdu. Bu dönemde Sezar, Macar Prensi Tökeli'ye karşı savaş açtı. Ancak Türkler, o dönemde İmparatorluk ile yürürlükte olan barışı göz önünde bulundurarak, başlangıçta gizlice Tökeli'ye destek verdiler ve onu Sezar'ın saldırılarından korudular. Daha sonra ise, Sezar'ın Fransa ile barışı bozmasından dolayı, Türkler artık açıkça Tökeli'yi desteklemeye ve onu himaye etmeye başladılar. Sezar, Türklerle yapılan barışın kesinlikle korunmasını sağlamak amacıyla bir elçi gönderdiğinde, Türkler bu talebi dikkate bile almak istemediler. Ancak, Sezar önemli şehirleri olan Arrabona'yı (Győr) ve Komarno'yu (Komárom) Türklere bırakmayı kabul ederse, bu konu üzerinde konuşmaya yanaşabileceklerini ima ettiler. //v. 498 arka// (sayfının üstbilgisi: Türkler ile Almanlar arasındaki Viyana savaşı) Sezar, Türklerin bu taleplerini kabul etmeyince, Türk Padişahı ile Hristiyan Sezar arasındaki düşmanlık daha da büyüdü ve daha önce yapılan barış tamamen bozuldu (4.- Amenutsiy ve Neveskiy 1685 yılına dair şiirlerinde Viyana savaşı'nın Türklerle Sezar arasında Macaristan hakimiyeti için, Türklerle Polonyalılar arasında ise Podolya (Podillia) ve Ukrayna için olduğunu yazdılar). Böylece, 1683 yılında Hristiyan Sezar I. Leopold, Türklerin ele geçirdiği eski kalesi Neuhäusel'i (Uyvar) geri almak için ordusunu sefere çıkardı. Ancak Türk Veyzir'i (vezir)²⁴³, kaleyi savunmak üzere büyük bir Türk ve Tatar kuvvetiyle harekete geçti. Burada Türkler, imparatorluk ordusuna ağır bir yenilgi yaşattılar. Yenilen imparatorluk ordusu, geri çekilerek Viyana'ya doğru yöneldi. Geri çekilirken Türk kuvvetleriyle çatışmalar yaşansa da, Türkler her seferinde üstün geliyordu. İmparatorluk ordusu büyük zorluklarla Viyana'ya ulaşip kentin savunmasına katılabildi. Sezar I. Leopold, ordusunun bu kötü durumunu öğrenince, ailesi ve tüm imparatorluk sarayıyla birlikte önceden Viyana'dan ayrılarak Linçiya (Linz) ve Pataviya (Passau) olmak üzere deniz kıyısındaki // güçlü şehirlerine (satırın üstüne eklenmiş) gitti.

---

²⁴³ Sadrazam kastedilmektedir.

Başkent Viyana'nın (1.- *Amenutskar Stanislaw, Sezar'ın Polonyalılarla Türklere karşı yaptığı antlaşmanın 1680 yılının Şubat ayında akdedildiğini yazdı. Bu antlaşmaya göre, eğer Türkler Kraków'a saldırırsa Sezar'ın Polonyalıları savunma kuvvetlerini vermesi, eğer Viyana'ya yönelirlerse Polonyalıların Sezar'a yardım etmeleri gerektiği belirtildi*) savunmasını ise General Stahremberg ve mareşaline emanet etti. Ancak Viyana'dan ayrılmadan önce, kalabalık busurman kuvvetlerinin saldırısı karşısında yardım talep etmek amacıyla Polonya Kralı Sobieski'ye mektup yazdı. Bu çağrıya karşılık veren Kral Sobieski ve senatörleri, daha önce Türklerle imzalanan barış anlaşmasına rağmen, Papa XI. Innocentius'un da onayıyla Türklerle olan barışı bozarak Viyana'yı savunmaya karar verdiler. Sobieski, Türk ordusuna karşı savunma için yaklaşık on binlerce seçkin Polonya askeri ve yirmi bine yakın iyi donanımlı Kozak birliğiyle (komutanları arasında Paliy, İskra ve Samus' bulunuyordu) Bavarya ve Saksonya ekektörü ve Loren Knieziyle birleşmek için Viyana'ya doğru harekete geçti. Polonya Kralı, Viyana yakınlarına varmadan önce, daha önce dostane ilişkiler kurduğu Kırım Hanı'na gizli //v. 499 ön// (sayfanın üstbilgisi: *tek Samoylov'ın Hetmanlığı, 1683 yılı*) bir elçi göndererek Türklerin savaş seferine içtenlikle destek vermemesi yönünde ricada bulundu. Nitekim bu plan başarılı oldu ve Kırım Hanı, Türk ordusuna isteksiz bir şekilde yardım etti.

Türk Veyziri (vezir), Kırım Hanı (2.- *Neveskiy, Türk Padişahı'nın Temmuz ayında Viyana'ya kuvvetlerini getirerek 8 veya 9 hafta boyunca hiç ara vermeden saldırdığını ve Viyana'nın düşmesine ramak kaldığını nakletti*) ve yüz binlerce askerden oluşan ordusuyla, daha önce bahsedilen Neuhausel'dan (Uyvar) Viyana'ya ilerledi. Şehri dört bir yandan kuşatarak, surları bombalamaya ve lağımlar açarak yıkmaya başladı. Türkler, daha önce imzalanan barış anlaşmaları nedeniyle ne Rus hükümdarlarından ne de Polonya Kralı'ndan Viyana'ya bir destek geleceğini düşünüyorlardı. Her gün 100.000 yeniçeriyi siperlere göndererek saldırılarını sürdürüyorlardı (3.- *Neveskiy, Viyana'ya yönelik taarruzlar sırasında kırk bin yeniçeri ile on paşanın öldürüldüğünü yazdı. Bu bilgiyi, Veziriazam'ın ... (?) hizmetinde görev yapan iki hain aktarmıştı.*). Bu şekilde busurmanlar birkaç hafta boyunca gece gündüz Viyana'ya ağır baskı uyguladılar ve şehri ele geçirmeye çok yaklaştılar. Şehir halkı açlıkla boğuşuyor, kötüleşen hijyen koşulları nedeniyle salgın hastalıklar hızla yayılıyordu. Ancak Tanrı, yok olmanın eşiğine gelen Viyanalıların dualarını ve feryatlarını duydu. Polonya, Kozak ve Alman elektörlük ordularının birleşmesine yardım etti ve bu birlik, Viyana'nın kurtuluşu için harekete geçti. Hristiyan orduları düzenli bir şekilde birliklerini konuşlandırdı, ancak Osmanlılar bunu fark edemediler. (4.- *Neveskiy,*

Polonyalıların Viyana'da 11 Eylül Cumartesi günü Türklerle saldırdığını yazdı) 12 Eylül sabahı, şafak sökerken, Tanrı'dan yardım dileyen Hristiyan kuvvetleri Türk ordusuna karşı büyük bir taarruza girişti. Bir kısmı doğrudan busurman obozlarına saldırırken, diğer kısmı Kozaklarla birlikte siperlere hücum etti. Busurmanlar tüm gün boyunca Hristiyan ordularına karşı şiddetle direndiler, ancak akşama doğru güçten düşerek ikiye bölündüler. Kırım Hanı ve Tatar ordusu bir tarafa, Türk birlikleri ise diğer tarafa doğru çekildi. Daha sonra Türkler, Párkány (*Ciğerdelen*) kalelerinin bulunduğu Dunay (Tuna) Nehri kıyısına kadar geri çekildiler. Geri çekilirken, obozlarında çok sayıda ihtişamlı çadır, sayısız hazine ve savaş ganimetleri, //v. 499 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Türkler ile Almanlar arasındaki Viyana savaşı*) ağır toplar, havan topları ve pek çok savaş malzemesini bırakmak zorunda kaldılar. Ayrıca, bu savaş sırasında hem piyade hem de süvari birliklerinden büyük kayıplar verdiler; özellikle de Viyana yakınındaki siperlerde tam 100.000 yeniçeriye kaybettiler.

Tanrı'nın lütfettiği bu görkemli zaferin ardından Hristiyan ordularının tamamı geceyi busurman obozlarında geçirdi ve burada ele geçirilen tüm hazine ve ganimetlere el koydu. Aynı akşam, Kral Sobieski az sayıda maiyetiyle birlikte Viyana'ya girdi. Kuşatma altında kalan Viyana halkı, onu gözyaşlarıyla karşıladı ve Tanrı'dan sonra kendilerinin ikinci kurtarıcısı olarak nitelendirerek büyük bir minnet gösterdi. Kimileri onun kraliyet elbisesine dokunarak, kimileri ise elini öperek şükranlarını sundu. Kral Sobieski, Viyana'ya girdikten sonra bir kiliseye giderek busurmanlara karşı kazanılan zafer için Tanrı'ya şükretti. Ardından, zorlu savaşın yorgunluğunu atmak için geceyi Feldmareşal Stahremberg'in evinde geçirdi. Ertesi sabah, Viyana'dan ayrılarak oboza geri döndü. Daha sonra tüm süvari birliklerini de yanına alarak Türklerin peşine düştü ve doğrudan Párkány (*Ciğerdelen*) kalelerine doğru ilerledi. Ancak burada talih Kral Sobieski'ye yüz çevirdi. Her ne kadar 6.000 yeniçeri öldürülse de Türk süvarileri büyük bir kuvvet toplayarak şiddetli bir saldırı başlattılar. Polonya ve Kozak birliklerini yarıp geçerek onlara büyük bir kayıp verdirdiler. Hatta kral ve oğlu esir düşerek ölümle ya da kölelikle karşı karşıya kalabilirdi, ancak askerleri zamanında müdahale ederek onları kurtardı. Daha sonra Alman ve Polonya orduları arkadan yetişerek piyade birlikleri ve toplarıyla Türklere son darbeyi vurdu. Türkler tamamen dağıtılarak Strigon'a (*Estergon*) kadar sürüldü (1.- Bununla ilgili bilgi şiirsel şekilde ... (?) *Torun'de basılan yazının 236. varışında yer aldı*) ve iki gün süren çarpışmaların ardından burada kesin bir yenilgiye uğratıldılar. Bir

Bu askeri seferin ardından //v. 450 arka// (sayfanın üstbilgisi: *Türkler ile Almanlar arasındaki Viyana savaşı, 1683 yılı*) Kral Sobieski, Polonya ve Kozak ordularıyla birlikte Strigon'dan (*Estergon*) Polonya'ya geri döndü. Türk obozundan aldığı değerli çadırlar, birkaç düzine seçkin top ve diğer ganimetlerle hem kendi ordusunu hem de Kozakları memnun etti. O kadar çok Türk parası ele geçirildi ki, askerler bunları şapkalarına doldurarak paylaştılar. Türk obozundan elde edilen sayısız ganimetin geri kalanı ise Viyanalılar, Alman elektörler ve tüm Alman ordularına dağıtıldı. Anlatılanlara göre, bu büyük zaferin ardından Sezar I. Leopold bizzat Viyana'ya geldi ve Kral Sobieski'ye ve tüm ordusuna yaptıkları yardımlar için büyük bir teşekkür sundu. Kozak kroniklerinde Viyana Savaşı hakkında (kesin olmamakla birlikte) Türk Sultanı'nın Fransız Kralı ile bir ittifak yaptığı söylenir. Buna göre, Fransız Kralı Osmanlı'ya Kutsal Roma İmparatoru ve Roma'ya karşı yürüttüğü savaşta destek vermeyi taahhüt etmişti. Türk Sultanı zafer kazanırsa, Fransız Kralı'nın Roma ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nu ele geçirmesine izin vereceği ve onun hem Fransa Kralı hem de Hristiyanların Sezar'ı olarak anılmasına müsaade edeceği iddia edilmekteydi.

$$[\dots]$$

YİRMİ BEŞİNCİ BÖLÜM

Türklerin Viyana’da uğradıkları bozgun nedeniyle Polonyalılarla Kozaklara duydukları öfke; yüksek aylık ödenekle kurnazca yapılan Kozakların toplanması ve Kozakların bu konudaki ihtiyatı; [...] Tatarlarla üçüncü kez Perevoloçna’da yapılan esir değişimi [...] hakkında

Göksel ışıkların parlayışından 7192, Tanrı'nın Oğlu'nun sözünün gerçekleşmesinin 1684 yılıydı. Türk [Padişahı], geçen yıl anlatıldığı gibi Avusturya'da, Sezar başkenti Viyana'da yaşadığı bozgunun acısını derinden hissetti ve bu yenilgiye duyduğu öfkeyi Almanlardan ziyade Polonyalılarından ve Kozaklardan çıkarmak istedi. Polonyalılara duyduğu öfkenin sebebi, beklenmedik bir şekilde barışı bozarak Sezar'a yardım etmeleriydi. Kozaklara ise özellikle kin besliyordu, çünkü paralı bir ordu olmalarına rağmen Türklere karşı en korkunç düşman olduklarını kanıtlamışlardı. Özellikle de siperlerde yeniçerileri acımasızca biçerek onlara büyük kayıplar verdirmişlerdi. Bu yüzden Türk [Padişahı], Hristiyanlardan aldığı yenilginin intikamını almak için ordularını İstanbul'da toplamaya başladı. Ayrıca, öbür yaka Ukrayna'sında Eflak Voyvodası Duka aracılığıyla kendi safına Kozakları çekmeye çalıştı. Onları kandırmak için her bir Kozığa aylık 40 gümüş dövölerek işlenmiş thaler ödeme vaadinde bulundu. Zengin bir efendi olarak cesur gençlere cömert ve cazip bir maaş teklif etti, fakat Kozakları bu vaatle kandıramadı. Çünkü, onları böylesine kurnaz bir yöntemle savaşı çekerek sonrasında esir alıp kadirgelerde kürek mahkumu yapmayı planlıyordu. Ancak Kozaklar bu tehlikeyi önceden sezmiş ya da içlerinden birine Türklere yakın bir dost tarafından haber ulaştırılmıştı. Bu yüzden, teklif edilen yüksek ücrete rağmen Türklerin safına katılmayı //v. 501 arka// (sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler) reddettiler ve kendilerini apaçık bir tehlikeye atmadılar.

[...]

Aynı yıl Perevoloçna'da üçüncü esir değişimi gerçekleştirildi. Bu değişimde Hristiyan esirler, busurman esirleriyle takas edildi. Önceki iki yılda olduğu gibi, bu esir değişiminde de Çar Majesteleri ve Hetman Samoyloviç adına aynı temsilciler hazır bulundu.

[...]

//v. 505 ön// (sayfanın üstbilgisi: tek Samoyloviç'in Hetmanlığı, 1685 yılı)

YİRMİ ALTINCI BÖLÜM

[...] Perevoloçna'da Tatarlarla beklenenden önce gerçekleştirilen dördüncü esir değişimi; Devlet-i Aliyye'nin Ukrayna üzerindeki hakimiyetini Duka'dan alarak, kendi iradesine göre hareket eden eski keşiş Hmel'nıçenko'ya devretmesi; Hmel'nıçenko'nun neden olduğu zararlar ve bu sebeple idam edilmesi;

**Kazıkermen (Gazi Kermen) Bey'inin Siç'e yazdığı, Tatarlara verilen zararları
aktaran mektubu; Perevoloçna'da Tatarlarla yapılan beşinci ve son esir değişimi
[...] hakkında**

[...]

//v. 506 ön//

[...]

Aynı yıl Perevoloçna'da Tatarlarla erken gerçekleştirilen dördüncü esir değişimi yapıldı. Bu değişimde yine yakın Okolnıçy Leontiy Romanoviç Neplüyev, Hadiaç Albayı Mihaylo Vasilöviç ve diğerleri hazır bulundu. Önceki yıllarda olduğu gibi, esir değişimi için Rus tarafından heyetler her zaman bahar aylarında erkenden Perevoloçna'ya varıyor, ancak Kırım tarafından gelenler her seferinde gecikiyordu.

Aynı yıl, Türk [Padişahı], bilinmeyen bir sebepten ötürü, iki yıl boyunca boş halde kalan öbür yaka Ukrayna'sını yöneten Eflak Voyvodası (1.- *Voyvoda'nın Ukrayna üzerindeki hakimiyetten uzaklaştırılması*) Duka'yı görevden aldı ve bu harap ve fakir (2.- *Hmel'nıçenko'nun Ukrayna'daki hayırsız Hetmanlığı*) Ukrayna'nın yönetimini aciz eski bir keşiş Yuras' Hmel'nıçenko'ya devretti. Onu Ukrayna'da kendi Türk Hetmanı olarak atadı ve ayrıca ona, daha önce Polonya anayasalarının 18. bölümünde kısaca bahsedilen, “Sarmatya Kniezi” unvanını da verdi. Nemiriv'de ikamet etmesini ve öbür yaka Ukrayna'sının tamamını yönetmesini emrederek, iyi ve erdemli bir yönetici //v. 506 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) gibi davranmasını bekledi. Hmel'nıçenko'nun Nemiriv'de kaç yıl Hetmanlık yaptığı bilinmemektedir. Ancak, Hetmanlık ve Kniezlik unvanları ona büyük bir kibir kazandırdı, sadece Nemiriv'de değil, çevredeki tüm şehir ve köylerde de halka daha önce görülmemiş vergiler, ağır angaryalar ve zulümler yüklemişti. Zalimce ve acımasız bir yönetim sürdürerek, suçsuz pek çok insanı haksız yere öldürdü, en küçük bir bahaneyle dahi insanlara merhametsizce ölüm cezası uyguladı. Hatta kendisini bayram vesilesiyle ziyaret eden ve geçmişteki eski bir sözünü hatırlatan Bratslav Albayı Kovalenko'yu dahi emriyle vurdurarak öldürdü. Ancak, kötülük edenin de eninde sonunda kötü bir sona ulaşacağı zaman gelmişti. O dönemde, Nemiriv'in zengin Yahudilerinden biri olan Orun, Yahudi geleneklerine uygun olarak, Hmel'nıçenko'nun izni olmaksızın oğluna düğün düzenledi. Bu durum Hmel'nıçenko'yu öfkелendirdi ve Orun'un yakalanarak huzuruna getirilmesini emretti. Ancak, Orun durumu fark edip kaçınca, onun yerine eşi Orunıha'yı yakalanarak Hmel'nıçenko'nun

karşısına çıkarıldı. Hmel'nıçenko, durumu sorgulamadan, sadece bu düğün nedeniyle (1.- *Hmel'nıçenko'nun sonu*) kadının diri diri derisinin yüzölmesini emretti. Bunu öğrenen Orun, korkuya kapılarak hızla Kamyanets'-Podil's'kyy'a (*Kamaniçe*) kaçtı ve orada bulunan paşaya Hmel'nıçenko'nun tüm zalimliklerini, baskılarını ve zorbalıklarını gözyaşları içinde anlattı. Kamyanets'-Podil's'kyy (*Kamaniçe*) Paşası da bu durumu İstanbul'a bildirdi. İstanbul'dan, Kamyanets'-Podil's'kyy (*Kamaniçe*) Paşası ile birlikte iki başka paşaya Hmel'nıçenko'nun Nemiriv'den çağırılması, suçlarının araştırılması ve hak ettiği şekilde yargılanması için bir emir gönderildi. Hmel'nıçenko, Kamyanets'-Podil's'kyy'da (*Kamaniçe*) paşaların huzuruna çıkarıldığında, Orun da mahkemeye getirildi. Orun, // daha önce (*üstü çizilmiş*) bildirdiği tüm suçlamaları yüzüne karşı açıkça dile getirdi ve Hmel'nıçenko bu suçlamalardan kurtulamayarak kendini savunamadı. //v. 507 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovıç'ın Hetmanlığı, 1685 yılı*) Bunun üzerine, üç paşa Kamyanets'-Podil's'kyy'dan (*Kamaniçe*) ayrılarak Dunay (*Tuna*) Nehri kıyısına gittiler ve Dunay (*Tuna*) Köprüsü'nün ucunda Hmel'nıçenko'nun tüm suçlarını değerlendirerek idam hükmünü verdiler. Bu kararın ardından, yeniçeriler onu hemen paşaların huzurunda yakaladı ve geleneklerine uygun olarak boynuna bir ip geçirerek oracıkta boğarak öldürdüler.

[...]

//v. 509 ön//

[...]

O yıl, 26 Ekim'de, Kazıkermen (*Gazi Kermen*) Valiy (*vali*) Bey'i, Han'ın valisi ve Perekop (*Or*) Bey'i tarafından gönderilen elçiler (3.- Kazıkermen'den (*Gazi Kermen*) Zaporog Kozaklarına gönderilen, verdikleri zararları anlatan yazı) aracılığıyla Siç'e bir mektup yazdı. Mektubunda, Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasında şu anda kutsal bir barışın bulunduğunu, ancak Zaporog Kozaklarının Kazıkermenlilere (*Gazi Kermen*) ve Kırımlılara sürekli zarar verdiğini belirtti. Kozakların bozkırlarda onar, ellişer at ele geçirerek ve başka haksızlıklar yaparak bu barışı ihlal ettiklerini ifade etti. Bey, Koşovıy Otamanı'ndan, bahsi geçen Kırım elçilerinin Siç'ten uygun bir saygıyla geri gönderilmesini ve askeri osavulun görevlendirilerek Dnipro'nun (*Dinyeper*) aşağı kesimlerinde bulunan tüm Kozakları Siç'e geri çekmesini talep etti. Böylece ileride benzer zararların önüne geçilecek ve asi olanların cezalandırılmasıyla monarklar arasında düşmanlık ve savaş ateşinin alevlenmesi engellenecekti. Han'ın valisi ve Perekop (*Or*)

Bey'i de Kozakların Dnipro'nun (*Dinyeper*) aşağısından çekilmesini güvence altına almayı istiyordu. Ancak Zaporoglar bu Kırım ve Kazıkernel (Gazi Kermen) talebini kabul etmedi ve onlara şu cevabı verdi: Kendi asi unsurlarına karşı kendileri tedbir almalı, onları yakalamalı ve diledikleri gibi cezalandırmalıdır. Çünkü birkaç başıbozuk ve asi yüzünden onurlu ve düzenli bir askeri topluluğun Dnipro'nun (*Dinyeper*) aşağısındaki yurtlarından ve ganimetlerinden uzaklaştırılması, cezalandırılması ve aşağılanması uygun olmazdı.

//v. 509 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*)

[...]

//v. 510 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovic'in Hetmanlığı, 1685 yılı*)

YİRMİ YEDİNCİ BÖLÜM

[...] Moskova'da akdedilen ve onaylanan Ebedi Barış Antlaşması ile Rusların Türklere karşı Polonyalılarla kurduğu ittifak [...] Kral'ın Zaporog Kozaklarına, busurmanlara karşı kendisine yardım etmeleri ricasını içeren mektubu [...] hakkında

[...]

//v. 514 ön//

Rusların Polonyalılarla 1686 yılında akdettiği Ebedi Barış Antlaşması'nın maddeleri

[...]

//v. 528 ön//

[...]

11

Ve eğer Yüce Tanrı, Çar Majesteleri'nin ordularına Kırım'a girmeyi (1.- Busurmanlara karşı karşılıklı yardım hakkında) ve Kırım Yurdu'na karşı askeri hareket düzenlemeyi nasip ederse ve aynı zamanda Türk [Padişahı] Çar Majesteleri'nin topraklarına, yani Kiyiv (Kiev) ve diğer şehirlere karşı ordularını harekete geçirirse, Kral'ın Lehistan ve Litvanya Büyük Dükalığı orduları, Türk ordularına karşı çıkacak ve

bu düşman kuvvetlerine karşı askeri hareket düzenleyerek onları Çar Majesteleri'nin topraklarından uzaklaştıracaktır. Aynı şekilde, Çar Majesteleri de, Kral'ın topraklarına, özellikle Lviv ve diğer şehirlere, böyle bir busurman saldırısı olması durumunda, Kırım'ı ordularıyla tehdit ederek Kral'a destek verecektir. Taraflar birbirleriyle haberleşerek yukarıda belirtilen şekilde birbirlerine yardım edeceklerdir.

[...]

//v. 547 ön//

[...]

Aynı yıl, yukarıda anlatılan Ebedi Barış Antlaşması'nın ve Lehistan'ın Rusya ile ittifakının imzalanıp onaylanmasının ardından, Leh Kralı III. Jan Sobieski, Leh ordusuyla birlikte busurmanlara karşı sefere çıkarak 10 Ağustos'ta Eflak topraklarından, Prut Nehri'nden Aşağı Zaporog Ordusu'na bir mektup yazdı. Bu mektubunda, ordusunun yürüyüşünü ve durumunu bildirerek, Zaporog Ordusu'nun Kırım Hanı'nın ordularıyla birlikte Dnipro'yu (*Dinyeper*) //v. 547 arka// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovç'ın Hetmanlığı, 1686 yılı*) geçerek Bucak ve Bilğorod (*Akkerman*) bölgesine ilerlemesine izin vermemesini veya Zaporog ordusunun bir kısmını kendi tarafına, busurmanlara karşı destek olarak göndermesini istedi. Bu Kraliyet mektubu kelimesi kelimesine şu ifadeleri içermektedir:

[LEHÇE]

III. Jan, Tanrı'nın lütfuyla Lehistan Kralı, Büyük Litvanya, Rus', Prusya, Mazovya, Jmoyit' ve diğerlerinin Büyük Kniezi

Size olan Kraliyet lütfumuzu göstermek adına, cesur, kahraman, çalışkan ve yiğit Otaman ve Koşoviy'a, Zaporog Ordusu'nun tüm starşına ve genç savaşçılara, sadakatleriyle bize yakın olanlara bildiririz ki Moskova'dan 21 Haziran tarihli, bize kardeşçe ve dostane bir samimiyetle yazılmış ve sadık ordumuzun askeri hareketleri hakkında bilgi vermemizi rica eden taze bir mektup aldık. Aynı şekilde, onların da bizden istihbarat ve savaş haberleri almayı beklediklerini düşünüyoruz. Bu nedenle, Yüce Tanrı'nın lütfu ve himayesiyle, Hristiyan dünyasının tamamına sevinç getirecek bu savaş zamanında olup biten her şeyi sizlere bildirmeyi önemli gördük. Öncelikle, Kamyanets'-Podil's'k'y'i (*Kamaniçe*) güçlü keşif kollarıyla çevreleyerek etrafındaki büyük miktarda tahıl yok ettik ve oradan herhangi bir çıkışı engellemek amacıyla bir miktar asker bıraktık. Biz ise, Tanrı'nın adıyla, zaferle bu düşman topraklarına girdik. Böylesine uzak

bir diyara giderken, güvenli ve sağlam bir geri çekilme yolu sağlamak amacıyla, Prut Nehri boyunca stratejik olarak avantajlı üç tahkimat inşa edilmesini emrettik. Bu tahkimatları büyük bir askeri güçle destekleyerek kendimizi Yassı (*Yaş*) ve Tsetsori'dan (*Cecora*) iki mil uzaklıkta //v. 548 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) konuşlandırdık. Burada, Eflak'ın boyarları ve halkı (çünkü Eflak Voyvodası, o sırada Devlet-i Aliyye'ye rehin olarak verilen oğlu nedeniyle bize yazdığı bir mektupla bağlılığını bildirerek, bilinçli olarak ortadan kaybolmuştu) kendi iradeleriyle bize sadakatlerini sundular ve bağlılıklarını bildirdiler. Tanrı'nın yardımıyla, diğer Hristiyan milletlerin de busurman boyunduruğunu kaldırmak için harekete geçeceğini umarak hızla Tsetsori'ya (*Cecora*) yöneldik. Burada da uzun süre oyalanmadık. Yalnızca Yassı'yı (*Yaş*) tahkim edip güçlü bir garnizon yerleştirdikten sonra, Tanrı'nın adıyla düşman kuvvetlerini aramak ve Hristiyan halkı, özellikle de busurman esaretinden kurtulmak isteyenleri koruma altına almak için daha da ileri gitmeye devam edeceğiz. Her gün, gerek "dil"lerden gerekse bize dostça haber gönderen kişilerden aldığımız güvenilir istihbarat, Sultan Kalga'nın önemli sayıda Tatar ordusuyla Macaristan'a doğru ilerlediğini ve burada Türk Veziri ile birleşmek istediğini gösteriyor. Burada, düşmanın elinde kalan son topraklar için mücadele ediliyor, çünkü Hristiyan orduları Budin'i öyle bir kuşatmış durumda ki, bu şehrin düşmemesi neredeyse imkansız görünüyor. Öte yandan, Nureddin Sultan, birkaç genç sultanla birlikte Bucak'ta duraklamışken, Kırım Hanı ise Kırım'da tek başına kalmıştır. Kutsal Haç'ın düşmanlarını nasıl bir korku ve dehşetin sardığını kelimelerle anlatmak mümkün değildir! Zira Tsetsori'da (*Cecora*) bir Tatar bölüğü ve düşman kampını ele geçiren keşif birliğimiz tarafından bize getirilen çok sayıda Tatar esirden öğrendiğimize göre, Bucak ve Bilgorod'dan (*Akkerman*) gelen Tatar orduları Dnipro'ya (*Dinyeper*) doğru ilerlemeyi planlamakta ve burada Kırım ile birleşmek istemektedirler. Çünkü Türkler onları Dunay (*Tuna*) Nehri'nin ötesine geçirmemektedir. Sadık ordumuza bu uyarıyı yapıyor ve geçmişte Kırım'da düşmana karşı gösterdiğiniz cesur ve başarılı savaş azmini tekrar sergileyeceğinizden şüphe duymuyoruz. Bu sayede, sevgili kardeşlerimiz, Çar Majesteleri'nin şanını yüceltecek, Hristiyan inancını güçlendirecek, tüm inananları //v. 548 arka// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovich'in Hetmanlığı, 1686 yılı*) sevindirecek ve busurmanları sonsuz bir utanca sürükleyeceksiniz. Eğer Han, Dnipro'yu (*Dinyeper*) geçmeye kalkışır ve siz, sadık ordumuz, onu geçiş noktasında durduramazsanız -ki bunun mümkün olacağına inanıyoruz- hiç olmazsa ordunuzun bir kısmıyla (1.- Kral, Zaporog Kozaklarının yardımına ihtiyacı duyuyor) düşman hatlarını yarararak bize

katılmaya çalışın. Bu konuda sizden en kısa sürede haber bekliyoruz. Rabbimizden size sağlık ve savaş meydanında zaferler diliyoruz. Şu anda ise tüm ordunuza şükran ve sevgiyle selamlarımızı iletiyoruz.

Prut üzerindeki Eflak diyarında, Yassı'dan (Yaş) yaklaşık iki mil uzaklıkta bulunan Kraliyet obozundan, Ağustos'un X. günü MDCLXXXVI yılı, tahta çıkışımızın XIII. yılı.

Kral Jan

Mühür yeri

Tüm Hristiyanları busurmanlara karşı teşvik etmek amacıyla bu mektubumuzun Don'a ve diğer ilgili yerlere ulaştırılmasını içtenlikle arzuluyoruz.

Stanislav Şçuka, Kraliyet Naibi

[...]

//v. 556 ön// (sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler)

YİRMİ SEKİZİNCİ BÖLÜM

Rusların ilk Kırım seferi ve sebepleri; Hristiyanlar arasındaki uzun süren anlaşmazlıklar ve busurmanların bundan faydalanması; Samoyloviç'in uğursuzluk alameti; [...] o senenin kursu yazısı; bozkırların yangınlarla yakılması ve tüm orduların geri dönmesi; Samara'yı geçmeleri ve bozkırların yakılması konusunda şüphelerin Samoyloviç'tan yana olması; Samoyloviç ile ilgili şikâyetin Golitsın'a verilmesi, bu şikâyetin Moskova'ya gönderilmesi ve Hükümdar'ın Samoyloviç'in indirilmesine, yerine yeni bir Hetman seçilmesine müsaade eden hızlı yanıtı [...] Mazepa'nın Hetman seçilmesi ve Zaporog Ordusu ile tüm Küçük Rus' halkına verilen Maddeler [...] hakkında

Tüm mahlûkatın yaratılışının 7195 yılı, Tanrı'nın dünyaya gelişinin ise 1687 yılıydı. Bu tarihte, Hetman Samoyloviç'in itibarını kaybetmesine neden olan, Hristiyan Rusya ordularının şanlı ancak başarısız Kırım seferi gerçekleşti. Bu seferin tasvirine geçmeden önce, ana sebeplerini aktarmak istiyorum. Üç ana sebep bulunmaktadır: Birincisi, geçen yıl anlatılan Hristiyan // seferidir (üstü çizilmiş) ittifakıdır (1.- Kırım seferinin sebepleri). İkincisi, önceki yıllar boyunca Büyük ve Küçük Rus'lerin maruz kaldığı sayısız

yıkım ve uğradıkları zararlar. Üçüncüsü, daha önce bahsedilen ve dört yıl boyunca devam eden Perevoloc[na]'daki esir değişimleri sırasında, //v. 556 arka// (*sayfanın üstbilgisi: tek Samoylovic'in Hetmanlığı, 1687 yılı*) Tatarların Ruslar karşısında Moskova'dan gelen hediyeleri aslında Kırımlıların Moskova hükümdarlarından kılıç gücüyle gasp ettiklerini öne sürerek sergiledikleri kibirli övgüleri ve pohpohlamalarıdır. Geçmiş yıllarda meydana gelen olaylar ve Hristiyan hükümdarlar arasındaki anlaşmazlıklar (1.- *Hristiyan hükümdarlar arasındaki anlaşmazlıklar*) bilinçli bir şekilde değerlendirildiğinde, birlik konusunda şu tespit yapılabilir: Her şeyi gören Tanrı, Hristiyanlar arasında giderek artan adaletsizliği gördüğünde, onları diğer ölümcül cezalarla değil, savaş gibi askeri felaketlerle sınavarak, tevazu ve sabır dersi vermekteydi. Nitekim, Telhis'te birleşen tek Tanrı'ya inanan, Hristiyan hükümdarlar tek bir mezhepte birleşmeyip farklı inançlar içinde bölünmüşlerdi. Bu ayrılıklar uzun zamandır aralarına husumet ve güvensizlik tohumları ekmişti. Büyük ihtimalle, işte bu ayrılıklar yüzünden birçok ülke busurman felaketine maruz kaldı. Çünkü eski zamanlarda Avrupa kıtasına uğramayan serazenler (Tanrı böyle uygun gördü), en uzak Asya ülkelerinden gelen büyük ordularıyla Avrupa topraklarına sıkça uğrar oldular. Hristiyan hükümdarlar arasındaki bu derin anlaşmazlıkları gören busurmanlar, en etkili taktiklerini devreye soktular: Bazı Hristiyan hükümdarlarla geçici barışlar yapıp diğerlerine savaş açarak sinsice ilerlemek. Bu taktik sayesinde uzun yıllar boyunca yalnızca başkenti Konstantinopol'i ve refah içinde yaşayan Grek Çarlığı'nı değil, Sırbistan, Bulgaristan, Macaristan, Multenya ve Eflak gibi diğer Hristiyan devletlerini de ele geçirdiler. Ancak bununla yetinmeyerek, Hristiyan hükümdarları daima husumet içinde gördüklerinden, savaş için en uygun anı kollayarak Roma, Fransız, Venedik ve diğer Hristiyan diyarlarına karşı harekete geçtiler. Nihayet, gözlerini Polonya ve Küçük Rus'e çevirerek //v. 557 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) Podillia'yı (*Podolya*) ve çevresindeki bölgeleri yağmaladılar, Krallık'a büyük zarar verdiler. Küçük Rus'ü de daha önce anlatıldığı gibi yakıp yıkarak halkını kılıçtan geçirdiler ve yerle bir ettiler.

Böylece, birkaç yüzyıl boyunca Tanrı'nın öfkesiyle dolu acı kadehinden içtikçe, Hristiyan dünyası ancak bu zaman kendine gelip anlaşmazlıklarının bedelinin ne kadar ağır olduğunu fark etti. Tanrı'nın yönlendirmesiyle, (2.- *Hristiyanların busurmanlara karşı ittifakı*) sonunda dostluk ve barış kurmaya başladılar. Bu durum, mağrur Mağometlilerin kibirlerini bir nebze olsun dizginlemek zorunda kalmalarına yol açarken, aynı zamanda onları kendi güvenliklerinden asla tam emin olamayacakları bir duruma sürükledi. Geçen

yıl, Rusların Polonyalılarla akdettiği Ebedi Barış Antlaşması ve busurmanlara karşı ortak hareket etmeyi öngören ittifakın ardından, Hristiyan Sezar Leopold ve Polonya Kralı Jan Sobieski, memleketlerinden ayrılarak Türklere karşı sefere çıktılar. (Bu durum, geçtiğimiz yıl Zaporoglulara yazılan Kraliyet mektubunda da açıkça ifade edilmiştir.)

Aynı şekilde, Ortodoks hükümdarları İoan ve Pötr Alekseyeviçler, kardeşleri (3.- *Kırım'a yapılan ilk sefer*) faziletli Çariçe Sofia ile birlikte müttefiklerine verdikleri sözü yerine getirmek adına, Büyük ve Küçük Rus' ordularının Kırım seferine hazırlık yapmalarını emrettiler. Bu Hükümdar fermanının ardından, Moskova ordusu Mart ayında evlerinden ve uzak bölgelerden sloboda²⁴⁴ şehirlerinde toplanmak üzere harekete geçti. İlkbaharın gelişiyle birlikte, topraklar hayvanlar için taze otları çıkardığında, Büyük ve Küçük Rus' birlikleri // savaş horuğvalarını kaldırarak (*satırın üstüne eklenmiş*), Nisan ayında sefere hazır hale geldiler. Bir kısmı slobodalardan, bir kısmı ise Baturin'dan (4.- *Samoylovıç için hayırsız yorum*) hareket ederek askeri görevlerinin başına geçtiler. Samoylovıç'ın Baturin Kalesi'nden ayrıldığı sırada, kale köprüsünde atının ayağının burkulduğu anlatılır. Bu olay, birçok kişi tarafından çıkılan seferin uğursuzluk alameti olarak yorumlandı.

[...]

//v. 559 arka//

[...]

Hetman Samoylovıç, kendisine bağlı tüm (2.- *Moskova ordusuyla birleşimi*) alaylarla birlikte sefere Poltava'dan başlayarak Vorskla Nehri'nin ötesine doğru ilerledi. Oril'in ilerisindeki sahada, Kniez Golitsın ve tüm Moskova ordusuyla birleşti. Samara'ya ulaştıktan sonra köprüler inşa edilerek nehir geçildi ve birlikte Kırım bozkırlarına doğru yürüdüler. Burada Kniez Golitsın ile istişare ederek (3.- *Orduların Dnipro'nun (Dinyeper) öbür yakasına gönderilmesi*) birkaç gün konakladılar. Ardından Golitsın, Moskova ordusunun büyük bir kısmını Okolniçiy ve Sevs'k Voyvodası Leontiy Romanoviç Neplüyev komutasında Dnipro'nun (Dinyeper) öbür yakasına gönderdi. Hetman Samoylovıç ise

---

²⁴⁴ *Sloboda*, Doğu Avrupa'da XVI-XVIII. yüzyıllar arasında görülen bir koloni yerleşim türüdür. Erken modern Ukrayna'da ise Kozak kolonisi veya özerk yönetime sahip yeni kurulan yerleşim birimi olarak tanımlanır. Bu tür yerleşimlerin sakinleri, mülk sahibi (devlet, kilise veya soylular) tarafından belirli bir süreliğine (genellikle 15-25 yıl) vergilerden ve feodal yükümlülüklerden muaf tutulurdu. Bu imtiyazlar, malikâne sahipleri tarafından diğer bölgelerden köylüleri çekmek amacıyla verilirdi.

oğlunu Çerniğiv Albayı Hriğoriy'i Saha Hetmanı olarak atadı ve ona kendi alayının yanı sıra Prilukı ve Mirğorod şehirli alaylarını, Paşkovs'kıy ve Novıts'kıy'ın kompaniys'kıy alaylarını ve bir serdük alayını teslim etti. Bu birlikler, ana obozlardan ayrılarak Dnipro'nun (*Dinyeper*) aşağısına inip nehri geçerek Kamyanıy Zaton'a ulaştılar. Görevleri, Bucak ordusunun hareketlerini izlemek ve eğer Bucak ordusu Kırım ordusuna yardım etmeye kalkışırsa, Dnipro'yu (*Dinyeper*) geçmesini engellemektir.

Bu kararın ardından Moskova ve Kozak (4.- *Orduların geri dönmesi*) ana obozları Kırım'a doğru ilerlemeye hazırlanıyordu. Ancak o senenin yazı oldukça kuru ve rüzgârlı geçtiğinden, bozkırların otları tamamen kurumuştur. Bunun yanı sıra, Kırım Hanı Rusya ordusunun Kırım'a sefere çıktığını önceden öğrenmişti ve bu bilgiyi alır almaz büyük bir bölük göndererek bozkırları ateşe verme emri verdi. Bu birlikler, verilen emri harfiyen yerine getirirken Vahşi Ovaları öylesine bir ateşe verdiler ki, vadilerde ve bozkır nehirlerinin kıyılarında bile ot kalmadı. Atların yiyebileceği hiçbir şey bulunmadığından, yem kıtlığı nedeniyle Rus orduları Kırım'a ilerleyemeden kendi aralarında anlaşarak Kins'ka Nehri'nden -bazı kaynaklara göre Pletenetskıy Riğ'den- geri dönmek zorunda kaldılar. Samara'ya ulaştıklarında, Hetman Samoyloviç tüm Kozak ordusuyla birlikte daha önce //v. 560 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) inşa edilen köprülerden nehri geçti. Ancak ardından ne idüğü belirsiz kişiler köprüleri ateşe verdiği için, Moskova orduları Samara'ya vardıklarında köprüleri yeniden inşa etmek zorunda kaldılar. İşte tam da bu sırada Moskova ve Kozak orduları arasında Hetman Samoyloviç'a yönelik ciddi bir şüphe doğdu. Samoyloviç'in Kırım Hanı ile gizlice dostane ilişkiler yürüttüğü, Moskova ordularına zarar vermek için kasıtlı olarak bozkırların ve Samara'daki köprülerin ateşe verilmesini emrettiği söylentileri yayılmaya başladı. Samara'yı geçtikten sonra (1.- *Samoyloviç ile ilgili şüpheler*) tüm ordular Kilçenia Nehri'nde durduklarında, genel starşına, albaylar ve Samoyloviç'a muhalif diğer kişiler (isimleri aşağıdaki Maddelerde belirtilecektir) kendi aralarında gizlice istişarede bulundular. Daha sonra, Vasiliy Vasiliyeviç Golitsın ile gizlice anlaşarak, 7 Temmuz'da Samoyloviç hakkında bir jurnal kaleme aldılar. Bu jurnalın içeriği, ilgili maddelerin başında kısaca özetlenmektedir. Golitsın, bu jurnalı (1.- *Çar'ın jurnalle ilgili yanıtı*) derhâl bir ulak aracılığıyla 8 Temmuz'da Moskova'ya gönderdi. Yüce Hükümdarlar'dan Golitsın'a gelen acil cevapta, Samoyloviç'in görevden alınması ve Moskova'ya gönderilmesi, yerine ise Kozak ordusunun uygun göreceği yeni bir Hetman'ın seçilmesine izin verilmesi emrediliyordu.

[...]

//v. 563 arka//

[...]

Sonra starşına ve tüm Kozak ordusu, obozdan ayrılarak geniş bir sahada (6.- *Mazepa'nın Hetman seçilmesi*) toplandı ve Hükümdar'ın verdiği izinle yeni Hetman'ı seçmek için Çorna Rada²⁴⁵, yani genel seçimleri düzenledi. Orada, 25 Temmuz'da, kadim töre ve haklara uygun olarak serbest bir oylama ile yeni Hetman olarak Osavul İoan Stefaniv Mazepa seçildi.

//v. 564 ön// (sayfanın üstbilgisi: *Küçük Rus'te olup bitenler*)

Mazepa'nın aslen nereli olduğu, Hetman Samoylovıç'ın yanına nasıl geldiği, nükteli mizaçlı ve eğitimli biri olarak genel osavul makamına nasıl hızla yükseldiği kısaca on dördüncü bölümde anlatılmıştı. Şimdi ise burada, Nurlu Hükümdarlar //v. 564 arka// (sayfanın üstbilgisi: *Mazepa'nın Hetman seçilmesi, 1687 yılı*) tarafından gönderilen ve yeni Hetman'ın seçilmesinin ardından (Hmel'nıts'kıy döneminde de olduğu gibi) Rada'da ordunun önünde okutulan, Zaporog Ordusu ile bütün Küçük Rus' halkının kadim hak ve özgürlüklerine dair onaylanan Maddeleri aşağıda aktarıyorum.

//v. 565 ön//

---

²⁴⁵ *Çorna Rada*, çern' (çern' bkz.) kelimesinden türetilmiş olup, sadece starşına (starşına bkz.) ve/veya rütbeli subayların değil, aynı zamanda çern' olarak adlandırılan geniş Kozak topluluğunun da katılımıyla gerçekleştirilen genel seçimler ve genel meclisler için kullanılan bir terimdir.

Resim 12: Ukrayna Hetmanı İvan Mazepa

Kolomak Maddeleri

Yüce Monarklar ve bütün Rus'ün Hükümdarları tarafından, Zaporog Ordusu ile bütün Küçük Rus' halkına, Mazepa'nın Hetmanlık makamına seçilmesi üzerine, Dünyanın yaratılışının 7195 yılı, Milattan Sonra 1687 yılı, 25 Temmuz tarihinde verilmiştir.

[...]

//v. 576 ön//

[...]

20

Dnipro'nun (Dinyeper) bu yakasında, Samara ve Orel' nehirleri üzerinde, Kodak'ın karşısında ve Berestova ile Orçık nehirlerinin ağızlarında şehir ve kalelerin

inşa edilmesi ile Büyük ve Küçük Rus''ün busurman Tatar saldırılarına karşı savunulması amacıyla bu bölgelere Küçük Rus' halkının yerleştirilmesine dair

Hetman ve starşına, Yüce Hükümdarlara ve Büyük Çariçe'ye sadakatle hizmet ederek, Kırım ve Tatar ordularının //v. 567 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Mazepa'nın Hetman seçilmesi ve Kolomak Maddeleri, 1687 yılı*) Büyük ve Küçük Rus' topraklarına sefer düzenlemesini engellemek için Dnipro'nun (Dinyeper) bu yakasında, Kodak'ın karşısında, Kodak gibi bir savunma hattı oluşturmali; Samara ve Orel' nehirleri üzerinde, ayrıca Berestova ve Orçık nehirlerinin ağızlarında şehirler inşa ederek buralara Küçük Rus' halkını yerleştirmelidir. Bu şehirlerde yaşamak isteyen herkesin herhangi bir engelle karşılaşmadan yerleşebileceğini bildiren universaller gönderilmelidir.

[...]

//v. 584 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus''te olup bitenler*)

OTUZUNCU BÖLÜM

[...] Han'ın Hristiyan ordularına düzenlediği, kendisine ve sloboda alaylarına zarar veren selamlaşma; Tatar ordusuyla Kolonçak'ta yapılan ikinci muharebe; orada Tatar "dil"lerinin yakalanması ve tüm orduların Kolonçak'tan geri dönmesi; bu geri dönüş nedeniyle orduda Kniez Golitsın ve Hetman'a karşı oluşan memnuniyetsizlik ve Hetman'ın ordu önündeki açıklamaları; Kırım Hanı'ndan hediyeler kabul ettiğine dair şüpheler ve Golitsın'ın yaydığı, Kırım'da neden savaşmadığını açıklayan dedikodular; Hükümdarların boşa giden meblağları; Horbatok'a gönderilen ve geri dönen ordu; [...] hakkında

Dünyanın başlangıcının 7179, Tanrı'nın vücuda bürünerek dünyaya gelişinin ise 1689 yılıydı. Nurlu Hükümdarlar, Büyük, Küçük ve Beyaz Rus'lerin Hakanları Kniez İoan ve Pötr Alekseyeviçler ile kardeşleri Sofiya Alekseyevna, gelecek yaz Kırım Devleti'ne ikinci bir sefer ve savaş düzenlemek isterken, Kniez Vasiliy Vasiliyeviç Golitsın ile Hetman Mazepa'ya bu seferi ortaklaşa görüşmek üzere Sev'sk'te toplanmalarını emrettiler. Bu emir üzerine Kniez Golitsın ve Hetman Mazepa, genel starşına ve albaylarıyla birlikte Noel Bayramı'ndan sonra Sev'sk'e geldiler ve bu tekrarlanan Kırım seferinin nasıl başlatılması ve nasıl tamamlanması gerektiği üzerine görüşmeler yaptılar. Ardından Sev'sk'ten memleketlerine dağıldılar. Hetman, Baturın'a

//v. 584 arka// (*sayfanın üstbilgisi: tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1689 yılı*) vardıktan sonra starşınaya ve bütün Küçük Rus' alaylarına, tüm Kozaklara, Çar'ın ismiyle altı aylık bir Kırım seferine hazırlanmalarını emreden universallerini gönderdi.

Paskalya'dan sonra otlar çıkmaya başladığında, mezkur Kniez Golitsın diğer kalabalık Kniez ve Voyvodalarla birlikte atlı ve yaya Büyük Rus' ordularını, aynı şekilde Hetman Mazepa da kendisine bağlı bütün Küçük Rus' ordularını sefere çıkarmaya başladı. Bütün ordu Samara Nehri önünde toplanarak nehri geçti ve hiçbir engele rastlamadan, Perekop'un (Or) birkaç düzine mil uzaklığında bulunan Çorna Dolına'ya doğru ilerledi. Bozkırda ilerleyen ordular, Dnipro'ya (Dinyeper) dökülen çeşitli saha nehirlerini, sayısız ovaları ve vadileri aşarak yol aldı. Kozak orduları Dnipro'nun sağ yakasını takip ederken, Moskova orduları ise Don Nehri'nden Azov'a (Azak) kadar uzanan sol yakadan ilerliyordu. Çorna Dolına'ya vardıklarında, Kırım Hanı binlerce askerden oluşan ordusuyla Hristiyan kuvvetlerini karşıladı. Bu saldırıda, sloboda alaylarının düzeninde bir bozulma fark ettiğinde, şiddetli bir taarruza geçerek Ohtırka // ve Harkiv (*satırın üstüne eklenmiş*) veya Sumı alaylarına ciddi zararlar verdi. Hetman, o alayların albaylarının acil ve ısrarlı yardıma çağrılarını üzerine, piyade serdük alaylarını destek için göndermeseydi, kayıplar daha da büyük olabilirdi. Bozguna uğrayan alaylara yetişen serdükler, yağın yağmurun altında Tatar ordusuna tüfeklerinden misket yağmuru yağdırarak karşılık verdi. Tatar ordusu, aldıkları ağır kayıpları görünce hızla geri çekildi. Sonraki günlerde, Hristiyan ordularının önüne çıksalar da ilk günkü kadar şiddetli taarruz etmeye cüret edemediler.

Bu talihsiz askeri başlangıcın ardından, sloboda Kozaklarının cesetleri gömüldü, arabalarında taşıdıkları büyük gemiler (1.- NB) ise ya yakıldı ya da baltayla parçalandı, çünkü onları taşıma imkânı kalmamıştı. Tatar ordusu, bu arabaları çeken atları da kılıçtan geçirerek tamamen yok etti. Ardından, ordu Perekop'a (Or) doğru ilerlemeye başladı. Perekop'tan (Or) bir ila bir buçuk mil uzaklıkta bulunan, Tatarların Kırım hayvanlarının su ihtiyacını karşılamak için kuyular kazdığı Kolonçak Vadisi'ne //v. 585 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) vardıklarında, susuzluktan bitap düşen Hristiyan askerleri hem kendileri su içmek hem de atlarını sulamak için kuyulara doğru koştu. Ancak, bu sırada Tatar ordusu bir kez daha saldırarak büyük zarar verdi. O gün beş Tatar "dil" yakalandı ya da Han onları kasıtlı olarak yolladı. Bunlar hemen Kniez Golitsın'a gönderildi. Ne söyledikleri tam olarak bilinmiyordu, ancak kesin olan tek şey, yakalananların asker olduğuydu. Kniez Golitsın, Kolonçak'ta yalnızca bir gece

geçirdikten sonra, Perekop'a (Or) devam etmek yerine, bütün ordusuyla sola döndü. Kozak orduları da onu takip ederek aynı dönüşü yaptı ve ardından evlerine dönmeye başladılar. Bu noktada, Moskova ve Kozak ordularında, Kırım'la savaşmadan geri dönme kararına karşı büyük bir memnuniyetsizlik ve öfke baş gösterdi. Hem Kniez Golitsın hem de Hetman Mazepa, askerler tarafından sert bir şekilde eleştirilmeye ve lanetlenmeye başlandı. Hetman, tüm ordusunun önünde gözleri yaşlı bir şekilde bu kararın kendisine ait olmadığını, Nurlu Hükümdarlara sadık hizmet konusunda inancını kaybeden ve Zaporog ordusuna karşı düşmanlık beslemeye başlayan daha yüksek makamlı komutan, Kniez Golitsın'ın tamamen kendi iradesiyle hareket ettiğini söyleyerek kendini aklamaya çalıştı. Bu sırada, Kırım Hanı'nın artık Hristiyan ordusuna karşı dayanamayacak hale geldiği için gizli elçiler aracılığıyla Golitsın'a haber göndererek, savaşmadan geri çekilmesini rica ettiği söylentisi ordu içinde hızla yayılmaya başladı. Buna karşılık Han'ın Golitsın'a altı fiçi dolusu çervoniy altın verdiği, ancak yalnızca fiçilerin üst kısmındaki altınların gerçek olduğu, geri kalanının ise sahte olduğu dedikodusu dolaşıyordu. Golitsın'ın bu elçileri kabul ettikten sonra, savaşmadan geri dönmesini gerekçelendirmek için "Kırım Hanı, tüm Kırım'la birlikte Nurlu Hükümdarlara boyun eğdi" şeklinde bir söylenti yaydığı anlatılmaktaydı. Eğer Golitsın gerçekten isteseydi, o yaz Kırım'a yönelik faydalı bir hareket gerçekleştirilebilirdi. //v. 585 arka// (sayfanın üstbilgisi: tek Maşepa'nın Hetmanlığı, 1689 yılı) Ancak bu istek Golitsın'da tamamen sönmüştü ve bu nedenle yalnızca Hristiyan ordularının şanı zedelenmekle kalmadı, aynı zamanda Hükümdarların orduların ihtiyaçlarını karşılamak için ayırdıkları büyük meblağlar da boşa harcandı.

Bu sırada, Hetman da Kozak ordusunun bir kısmını Kara veya Çürük Deniz üzerinde bulunan, Türklerin taş kalesi Horbatok'a gönderdi. Ancak bu birlik, orada herhangi bir sonuca ulaşmadan Küçük Rus'e geri döndü. Aynı bahar, Kraliyet Hetmanı Yablonowski, Moskova ve Kozak ordularının sefere çıktığını öğrendiğinde, kendi ordusunu da busurmanlara karşı harekete geçirmek için toplamaya başladı. Yukarıda anlatılan ittifak çerçevesinde, Kniez Golitsın ile mektuplaşmak üzere özel elçi olarak Bratslav Stol'nığı Stefan Gloskowski'yi gönderdi. Bu elçi aracılığıyla Hetman Mazepa'ya da bir mektup iletildi.

[...]

//v. 586 ön//

[...]

Kraliyet Hetmanı'nın o yaz busurmanlara karşı ne yaptığı bilinmez; büyük ihtimalle bizim ordularımız gibi hiçbir şey yapmadan oyalandı. Ayrıca, Han bu yıl, iki sene önce olduğu gibi Hristiyan ordularına engel oluşturmak amacıyla bozkırları ateşe veremedi. Bunun iki sebebi vardı: Birincisi, sefer erken başladığı için otlar hala yeşildi ve yanmaya elverişli değildi. İkincisi ise toprağı ıslatan yağmurların sıkça yağmasıydı.

[...]

//v. 598 ön// (sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler)

OTUZ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

[...] Petrik'in Siç'ten Kırım'a kaçıışı ve Kanaçak'ta Hetmanlık makamına getirilmesi; Petrik'in niyetini açıklamak için yaptığı övgüler; Petrik'in Sultan ile Küçük Rus' üzerine yürüyüşü ve Zaporogluları kışkırtmaları; [...] Petrik'in Küçük Rus'e hatırlatma üniversallerini göndermesi [...] hakkında

[...]

//v. 599 ön//

[...]

Aynı senenin başında, Hristiyan Kozak Küçük Rus' halkından nefret eden, ruhsuz yaratık, ve öbür yaka Ukrayna'sını yok etmekle yetinmeden, 1676 yılındaki hayırsız tavsiyesine dayanarak, bu yaka Küçük Rus' Ukrayna'sını yeni bir talan (1.-NB) ve yıkıma sürükleyecek bir yöntem buldu. Bunu, katiplik görevini en fazla bir yıl sürdürebilen ve yılın başında Kırım'a kaçan katip Petrik aracılığıyla gerçekleştirecekti. Petrik, Mazepa'nın ona sağladığı sinsi bilgilerle (bunu birçok kişi söylüyordu) Han'ı ve tüm Kırım Devleti'ni Küçük Rus'e karşı kışkırttı. Kırım'ın desteğiyle amacına ulaşmayı, yani Küçük Rus'ü Moskova egemenliğinden uzaklaştırmayı planlıyordu. Fakat planları, Tanrı'nın takdirine göre gerçekleşemezdi. Petrik, Kırım ordularıyla birlikte Küçük Rus' üzerine sefere çıkıp beş yıl boyunca amacına ulaşmaya çalıştı, ancak Suhoviy gibi Tatar müttefikleriyle fırsatlardan yeterince faydalanamadı. Yine de, Tatar ordularıyla düzenlediği akınlar Küçük Rus' için zararsız olmadı. Çünkü Rusya'nın gerçekleştirdiği iki Kırım seferine öfkelenen Kırım Han'ı, Petrik'in başlattığı girişimden ve faaliyetlerinden memnundu. Böylece, onun yönlendirmesiyle Küçük Rus'ten çıkar sağlamayı unutmuyordu. Ancak, o yaz Türkler Hristiyan Sezar ile savaşa girdiklerinden,

Han, Kırım ve Bucak ordularının bir kısmıyla birlikte Macarı'ya giderek Türklere yardım etmeye çıktı. Sultan ise Kalga'ya, Kırım ordularını Petrik ile birleştirerek Küçük Rus' üzerine yürümesini emretti. Kalga Han'ın emrini yerine getirirken, //v. 599 arka// (sayfanın üstbilgisi: tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1692 yılı) (Kırım esaretinden yeni kurtarılan ve Poltava Albayı tarafından Baturın'a gönderilen Stari Sanjari sakini Mikita Antonenko-Slastün'ün 11 Temmuz'da ayrıntılı bir şekilde anlattığı gibi) henüz Macaristan'a hareket etmeyen Han, Hamsin Yortusu'nun Yeşil Bayramlarındaki²⁴⁶ Pazartesi günü, Beyler, Mırzalar, diğer Kırım komutanları ve Kara orduyla birlikte Perekop'tan (Or) bir ila bir buçuk mil uzaklıktaki Kolonçak Vadisi'ne doğru yola çıktı. Orada bir toplantı düzenleyerek meseleleri istişare ettiler. Kolonçak'ta bir gece konakladıktan sonra, Salı günü, Perekop'tan (Or), yanında bulunan 15 Kozak ile birlikte Petrik'ı çağırdılar. Aynı zamanda, Siç'ten özel olarak gönderilen ve esaretten kurtarılması için orada bulunan birkaç Zaporoglu da hazır bulundu. Petrik, Perekop'tan (Or) Han'ın yanına, Kolonçak'a geldiğinde, Kırım ordusunun bütün komutanlarının huzurunda yapılan toplantıda Kozak Han Hetmanı ilan edildi. Ona horuğva, sancak, tuğ, gümüş şeşper, altın başlı çuğa (?) ve tam takımlı bir Türk atı verildi. Yakın danışmanına at ve çuğa (?), Petrik'in diğer 15 adamına ve adı geçen Zaporog elçilerine ise Han tarafından birer top kındiak ve birer çift sapyan ayakkabı hediye edildi. Bu armağanlar verilirken Han'ın veziri, tüm Kozaklara şu sözleri söyledi: "Han'dan daha fazla hediye beklemeyin, çünkü artık vermemeye hakkımız var. //v. 600 ön// (sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler) Biz, Hetman Hmel'nıts'kıy zamanında olduğu gibi almak istiyoruz."

[...]

//v. 600 arka// (sayfanın üstbilgisi: tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1692 yılı)

Petrik'ı Hetman ilan ettikten sonra, Han Macarı'ya doğru ilerledi. Sultan Kalga ise o dönemde gelen Bayram'ı kutladıktan sonra Küçük Rus' üzerine yürüdü. Kamyany Zaton'a vardıklarında, Petrik ve Kalga Sultan, Zaporog Kozaklarına hitap ederek onları

---

²⁴⁶ Hamsin Yortusu, aynı zamanda Kutsal Üçleme Günü, Pentekost Günü veya Kutsal Ruh'un İnişi Günü olarak da bilinir. Hristiyanlığın en önemli bayramlarından biridir; Ortodoks geleneğinde On İki Büyük Bayram arasında yer alırken, Katolik Kilisesi'nde en yüksek bayram statüsüne sahiptir. Bu bayram, İsa Mesih'in göğe yükselişinden önce havarilerine vaat ettiği Kutsal Ruh'un, Pentekost Günü'nde onların üzerine inişini anmak için kutlanmaktadır. Bu olay, Tanrı'nın insanlara Üçlü Birlik (Kutsal Üçleme) olarak -Baba Tanrı, Oğul Tanrı (İsa Mesih) ve Kutsal Ruh- görünmesini simgeler. Ukrayna'da, Hamsin Yortusu öncesindeki haftaya "Yeşil Hafta", bayramdan sonraki haftanın ilk üç gününe ise "Yeşil Bayramlar" denir. Hamsin Yortusu her zaman Pazar gününe denk geldiği için, "Yeşil Bayramlar" ifadesi, doğrudan sonrasındaki Pazartesi gününü işaret eder.

bu hain kampanyalarına katılmaya çağırdılar. Ancak, Zaporog starşınası ve çern', Sultan'a hitaben yazdıkları mektupta, Nurlu Çar Majestelerine sadık olduklarını, Petrik'in yıkıcı girişimine destek vermeyeceklerini ve onunla birlikte Küçük Rus' vatanına karşı savaşmayacaklarını bildirdiler. Aynı mektupta, hain Yahuda olan Petrik'in yanlarına yaklaştırmamasını yoksa zarar vermekten kendilerini alıkoyamayacaklarını ifade ettiler. Petrik'i Kırım'a yollayan kişi Mazepa olsa da, sonradan Mazepa'nın aklı başına geldi. Petrik yüzünden planlarının sekteye uğrayacağını fark edince, Zaporoglulara Çar Majestelerine ve Küçük Rus' vatanına sadık kalmaları gerektiğini vurgulayan mektuplar gönderdi. Onlardan, Petrik'i dinlememelerini ve ona katılmamalarını istedi. Zaporog Kozakları da bu doğrultuda hareket etti. Sultan Kalga, Zaporogluların cevabını aldıktan sonra Petrik ile birlikte Küçük Rus' üzerine yürüdü. Hetman Mazepa, Sultan ile Petrik'in Kırım'dan harekete geçtiğini zamanında öğrendi ve Mirgorod, Hadiaç, Prilukı ve kendisine bağlı diğer Küçük Rus' alaylarını yanına çağırdı. Onları, düşmanın saldırısına karşı Vorskla'nın ötesine gönderdi. Kalan birlikleriyle ise Bilgorod'dan Şeremet'le ve Sevs'k'ten Kniez Boriatinskiy ile gelecek orduları beklemek üzere Hadiaç civarında karargah kurdu. Buradayken, Küçük Rus' halkı arasında birlik ve tutarlılık sağlamak ve halkın Petrik'a katılmasını engellemek amacıyla, 28 Temmuz'da Hadiaç'tan kendisine bağlı tüm Küçük Rus' alaylarına şu hatırlatma universalini gönderdi.

[...]

//v. 603 arka// (sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler)

Böyle universallerin gönderilmesinden kısa bir süre sonra, Hetman'a Poltava'dan Hadiaç'a bir haber ulaştırıldı. Bu habere göre, Petrik da Kalga Sultan ile birlikte Samara'ya vardıktan sonra, 29 Temmuz'da Oril' civarındaki şehirlere kendi yazdığı universalleri göndermişti.

Tanrı'nın lütfuyla Zaporog Ordusu'nun Hetmanı

Petro İvanoviç

Bütün yoldaşlara ve Oril' sakinlerine, herkese Yüce Rab'bin esenliği ve mutluluğu üzerinize olsun!

Saygıdeğer beyler, malumunuzdur ki Zaporog Ordusu'nun hakları çiğnenmiş, Moskova'daki merhametsiz beylerimiz adaletsizlik ve haksızlıklar içinde hareket etmektedir. İşte bu zulmü ve haksız yönetimi görerek, sizleri bu tabiiyetten kurtarmak

amacıyla Kırım Devleti'ne başvurdum ve Kırım'a gittim. Şimdi ise, Tatar ordularıyla birlikte Kırım'dan hareket ederek, Siç'in aşağısındaki [Kamyany] Zaton'a vardığımda, tüm Zaporog ordusu, Koşoviy Otamanı ve bütün kurinniy otamanları bir meclis topladılar. Bu mecliste, Kırım Devleti ile ebedi barış antlaşması yapıldı ve her iki taraf da yeminlerini etti. İkinci mecliste ise, her şeye kadir Tanrı'nın izniyle Hetman seçildim ve Siç'ten, tüm Tatar ve Zaporog ordularıyla birlikte sizleri korumaya ve Moskova'ya karşı savaşa gitmeye karar verildi. Zaporog ordusuyla birlikte Kamyany [Zaton]'dan yola çıktıktan sonra, Moloçna'da bulunan ordunun bir kısmı ve Kalga Sultan'ın emrindeki tüm Tatar ordusuyla birleşerek Samara'ya geçtik. Bu nedenle, sizlerin de doğru safa geçerek beni ve Kalga Sultan'ı karşılamanız, özgür Kozakların boyunlarında Moskova'nın esaret zincirini bir daha hissetmemesi için Tanrı'nın yardımıyla bu boyunduruğu kırmak amacıyla bizimle birlikte düşman Moskal'lere²⁴⁷ karşı sefere çıkmanız gerekmektedir. Bu mektubumuzu, gerekli hazırlıkları yapmanız ve bu büyük savaşa katılmanız için gönderiyoruz. Ve bilin ki, bu Moskal'lere karşı açılan savaşın tek sebebi, sizin özgürlüğünüz ve ortak refahınızdan başka bir şey değildir. Bundan daha fazla söz etmeme gerek yok, //v. 604 ön// (sayfanın üstbilgisi: tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1692 yılı) zira sizler de Moskal'lerin, oradaki beylerin ve kiracıların size nasıl davrandığını, omuzlarınıza basarak tüm sığırlarınızı nasıl ele geçirdiklerini çok iyi biliyorsunuz. Bu yüzden, hiçbir bahane uydurmadan, özgürlüklerinizi geri almak için bizimle ve Zaporog ordusuyla birlikte sefere çıkın. Her şeye kadir Tanrı'nın izniyle, Moskova boyunduruğundan kurtulacak ve aranızda dilediğiniz düzeni kurabileceksiniz. Atalarımızın, Hmel'nıts'kıy zamanında olduğu gibi, özgür bir yaşam süreceksiniz. Bu şartlarla, Zaporog ordusu Kırım Devleti ile ebedi bir barış antlaşması akdetti. Hmel'nıts'kıy'ın, Tatar ordularıyla birlikte Lehler'den fethettiği topraklardan Dnipro'nun (Dinyeper) Çığırın (Çehrin) yakası // her şeyiyle bize bırakıldı. Bu yaka ise, (satırın üstüne eklenmiş) tüm alaylarıyla bizim komutanlığımız altındadır. Ayrıca, Dnipro (Dinyeper) ve Buğ nehirlerinden tuz çıkarmak, balık avlamak ve avcılık yapmak serbest olup, hiçbir vergiye tabi olmayacaktır. Üstelik, bu tabiyetten kurtulduktan sonra memleketlerinize özgürce dönebilirsiniz, çünkü orada sizi hiçbir tehlike beklemeyecek. Kırım Devleti, Moskova, Lehler ve diğer düşmanlardan bizi koruyacaklarına dair yeminlerini yerine getirdi. Eğer şimdi özgürlüğünüz uğruna baş kaldırmazsanız, bu sizin bileceğiniz iştir. Ancak unutmayın ki o zaman ebediyen

---

²⁴⁷ Moskal'ler, Moskova Devleti'nin halkıdır.

Moskova'nın esiri olarak kalırsınız ve sizi bir daha kimse asla koruyamaz. Şu anda Tanrı'dan yalvardığınız kurtuluş nihayet gerçekleşti, ona var gücünüzle sarılın!

Özgür olmanız, barış ve refah içinde yaşamanız dileğiyle, Yüce Rab'bin himayesinde olun!

29 Temmuz'da Samara'da verildi.

Mezkur Hetman kendi eliyle

Bu arada, burada Samara'yı ele geçirmek için mücadele ediyoruz. Siz de bize askeri bir düzen içinde katılın. Eğer katılmazsanız, davanızı //v. 604 arka// *(sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler)* kaybedebileceğinizi unutmayın!

[...]

//v. 612 ön// *(sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler)*

OTUZ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

[...] Kırım Sultanlarının Petrik ile Poltava Alayı'na dalması; [...] Hetman'ın Lubni'dan Baturin'a hareket etmesi; Moskova'ya name yoluyla olayları bildirmesi; Seym ötesi alaylara soğukkanlılıklarını korumaları çağrısında bulunan Hetman üniversalı; [...] Kırım'ın Rusya ile barış istemesi ve bu konuyla ilgili olarak Kırım'dan Rusya'ya elçilerin gönderilmesi ve saire; [...] Stetsık'tan esir değişimi için gelen tercüman ve bununla ilgili olarak Hetman'ın Moskova'ya gönderdiği name; Moskova Patriği'nin Kırım esaretinde bulunan Moskova esirleriyle ilgili olarak Hetman'a yazdığı name; [...] Paliy tarafından Hetman'a gönderilen Tatar "dil"leri ve Hetman tarafından yazıyla Moskova'ya bildirilmesi; [...] busurmanların Hristiyanlara karşı anlaşması ve Vodolağa'da bulunan Sultan Nureddin; Bilğorod bölgesinde Tağinia'da yağmalama yapan Kozak ordusunun Bucak Sultanı'yla karşılaşması; Kodıma Vadisi'nde iki günlük çarpışma; Hetman'ın bununla ilgili olarak Moskova'ya yazdığı name; [...] hakkında

[...]

//v. 613 arka//

[...]

Kozakların başına Polonyalılardan gelen belanın yanı sıra Küçük Rus'e Kırım tarafından da bir fırtına koptu. Petrik haininin kışkırtmasıyla Kalga Sultan, Nureddin Sultan, Şingerey (*Şahin Giray*) ve Han'ın oğulları, Petrik'in eşliğinde 26 Ocak'ta 40 bin kişilik Kırım ordusuyla Ukrayna'ya saldırdılar. Poltava Alayı'nın kıyı şehirlerine pek dokunmadan, asıl güçleriyle Kışinka'ya yönelerek buradaki halka büyük zarar verdiler. Ordu burada bir süre dinlendikten sonra, Vseyidny haftasının²⁴⁸ //v. 614 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) Perşembe günü öğle saatlerinde, Tatar birlikleri Stari Sanjari'dan Poltava'ya kadar olan Vorskla arkası bölgesine akın düzenledi. Kışinka'da olduğu gibi saman ve odun toplamaya çıkan halkı esir aldılar ve mallarına el koydular. Daha ileri gitmeyerek, Poltava Alayı'na ait çiftliklerde dolaşanları mallarıyla birlikte ele geçirerek Poltava'dan Storojova Moğıla'ya, // Storojova Moğıla'dan da (*satırın üstüne eklenmiş*) Orçık, Berestova ve Oril' üzerinden Kırım'a geri döndüler. Büyük ihtimalle, vatanını korumak için Baturin'dan yola çıkan ve Tatar ordusunun Ukrayna Poltava Alayı'ndan esir ve ganimet toplayıp başarıyla geri dönmesini bekleyerek Lubni'da cesurca saklanan savaşçı Hetman'dan korkmuş olmalıdır.

[...]

O sırada, düşman busurmanlara karşı Hetman'a yardım etmek amacıyla Fastiv'den Lubni'ya alayıyla birlikte Albay Paliy geldi. Ancak düşman, Poltava Alayı'ndan Kırım'a geri döndüğü için Paliy, busurmanlara savaş açmak üzere Hetman'dan müsaade istedi. Hetman, busurmanların Poltava Alayı'nda verdikleri zararın intikamını almak istediğinden, Paliy'e destek olarak alayının bir kısmıyla Albay Leontiy Sviçka'yı, şehirli alayların seçkin Kozaklarını ve Kompaniytsi'leri vererek, Dnipro'nun (*Dinyeper*) ötesinde busurmanların yerleşim bölgelerine gitmesine izin verdi. Paliy yola çıktıktan sonra, Hetman, Paliy'in ve bir Çerniğivlinin Lehlerin planlarıyla ilgili verdiği bilgileri değerlendirirken, Akkerman Tatarlarından korunmak amacıyla Dnipro (*Dinyeper*) kıyısında ordusunu konuşlandırdı ve ardından Lubni'dan Baturin'a geçti. Tüm bu gelişmeleri Büyük Hükümdarlara bildiren, 8 Şubat'ta Lubni'da yazılmış bir nameyi de gönderdi:

---

²⁴⁸ *Vseyidny haftası*, kilise takviminde, inananların Çarşamba ve Cuma günleri tutulan tek günlük oruçlardan muaf tutulduğu dönemi ifade eder. Bu süre zarfında et, yumurta, peynir, balık gibi her türlü yiyeceğin tüketilmesine izin verilir.

Bu sefere Baturın'dan çıkmadan önce, Dnipro'nun (*Dinyeper*) öbür yakasındaki gönüllü birliklerin komutanı Fastiv Albayı Semen Paliy, tahiren ve şifahen bana bildirdi ki, Kırım'dan Petrik haininin kışkırtmasıyla büyük bir busurman kuvveti //v. 614 arka// (*sayfanın üstbilgisi: tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1693 yılı*) Küçük Rus' şehirlerine gelecek ve halkı kendi safına çekmek ve kışkırtmak amacıyla harekete geçecektir.

[...]

//v. 616 ön//

[...]

Hetman Baturın'dan çıkmadan önce, Seym ötesi bölüklerinden, Küçük Rus'e yönelik busurman seferini duyunca huzursuzlaşmaya ve baş kaldırmaya başladıkları haberi geldi. Hetman bu endişeyi kalplerinden söküp atmak için bölüklere de Lubni'dan 8 Şubat'ta şu üniversalı yazdı:

Standart Hetman unvanları

Bu yazımızla, Korop ve Voronej şehirlerinde yaşayan tüm yüksek ve düşük rütbeli askerler ile sivillere bildiriyoruz ki, Aziz Haç'ın ve bütün Hristiyanlığın düşmanları olan Şingerey (*Şahin Giray*), Nureddin Sultan ve diğer sultanlar ile Han'ın oğulları, lanetli hain, azgın it Petrik'in kışkırtmasıyla Kırım'dan kırk bin kişilik bir orduyla yola çıkmıştır. Öncelikli amaçları, Zaporog Kozaklarını kendi taraflarına çekmek ve böylece Küçük Rus' şehirlerini Tanrı tarafından korunan egemenliğinizden ve Çar Hazretleri'nin devletinden koparmaktır. Ancak Tanrı, onların barbarca planlarını boşa çıkardı. Zaporog Siç'ine vardıklarında, Zaporog Kozakları, büyük hükümdarlara ve bize, Hetman'a olan sadakatlerinde sarsılmadan durduklarını gösterdiler. Busurmanlara kesin bir şekilde reddiyede bulunarak yalnızca hain planlarına yardımcı olmayacaklarını değil, aynı zamanda baskı yapmaları hâlinde onlarla savaşmaya hazır olduklarını açıkça ilan ettiler. Ancak şimdi düşmanlar oradan Ukrayna şehirleri olan Perevoloçna ve Kışinka'ya geçtiler. Fakat burada da kılıçla karşılık aldıktan sonra, Vorskla'nın ötesinden sahadan ilerleyerek //v. 616 arka// (*sayfanın üstbilgisi: tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1693 yılı*) Poltava'ya vardılar. Orada da barbarca planları başarısız oldu. Bu nedenle hiç vakit kaybetmeden birliklerini farklı yönlere göndermeden, doğrudan busurman evlerine, yani Kırım'a ve Vahşi Ovalar'a geri döndüler. Biz, Hetman olarak, bundan haberdar olur olmaz, Kırım'dan Siç'e hareket ettiklerinde Baturın'dan orduyla birlikte alayları birleştirerek Küçük Rus'ün hudut şehirlerine ilerledik. Düşmanlarla savaşmaya hazırдық, çünkü

onların isteklerinin daha da artacağını ve kuvvetleriyle Ukrayna içlerine, Küçük Rus' şehirlerine dalmaya devam edeceklerini öngörüydüm. Lakin, düşmanlar daha geniş bir alana yayılmadan hızla geri çekilmeye başladılar. Biz de bir süreliğine Lubnı'da beklemeye karar verdik, çünkü Akkerman ordularının oluşturduğu tehlike hakkında da bilgilendirildik. Söylentilere göre, diyarımıza ikinci bir sefer düzenleyerek buraya taarruz edeceklerdi. Bu durumda biz, Hetman olarak, her an hazır bulunacağız. Bu üniversal size gönderiyoruz ve büyük-küçük herkese bildiriyoruz ki, düşmanın bu rezil geri çekilişi için Tanrı'ya şükredin. Hiçbir endişe duymadan şehirlerde, çiftliklerde ve köylerde evlerinizde huzur içinde yaşayın. Kaygılanmanıza gerek yoktur, çünkü kış yaklaşırken Kırım ordusunun geri dönmesi mümkün değildir. Akkerman ordularının bazı akınları olduysa da, Tanrı'nın izniyle size kadar ulaşamayacaklardır. Zira bizim Hetmanlık emrimiz doğrultusunda, Dnipro (*Dinyeper*) kıyısındaki tüm şehirlerde Küçük Rus' memleketimizin ve halkımızın korunması için alaylar konuşlandırılmıştır. Bu haberi sizlere bildirdikten sonra, Tanrı'dan sizlere esenlikler temenni ederiz.

Lubnı'dan, 8 Şubat 1693 yılı

[...]

//v. 622 arka//

[...]

Geçen yıl Kırım Hanı Saadet Giray, büyük ihtimalle Viyana kuşatmasının ardından Sezar'ın orduları tarafından mağlup edilmesi üzerinde Rusya ordusunun saldırısından çekinen Devlet-i Aliyye'nin talimatıyla Moskova'ya Mehmet Ağa adlı elçisini gönderdi. Bu elçilik vasıtasıyla Devlet-i Aliyye, Kırım Hanlığı ve Rusya Çarlığı arasında bir barış anlaşması yapılmasını umuyordu. Ancak Han'ın bu girişiminin ardından, Mehmet Ağa Moskova'da alıkonuldu. Aynı zamanda Moskova'dan Kırım'a, bu barış görüşmeleriyle ilgili olarak piddyaçy²⁴⁹ Vasiliy Aytemirov ve Hetman adına temsilci olarak Hadiaç Alayı'ndan Alamet Yoldaşı Vasıl' Velets'k'y gönderildi. Fakat kısa süre sonra Saadet Giray tahttan indirildi ve yerine Kırım'a Safa Giray Han gönderildi.

---

²⁴⁹ *Piddyaçy*, XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyılın başlarına kadar Rusya Devleti'nde en düşük dereceli idari görevlerden biri olarak kabul edilen bir memuriyet unvanıdır. Kelime anlamı itibarıyla “dyak yardımcısı” anlamına gelir. Piddyaçyılar, dyakların gözetimi altında çalışarak merkezi ve yerel devlet kurumlarında yazışma, evrak düzenleme ve kayıt tutma gibi bürokratik işlemleri yürütmekle görevliydi. Günümüz terminolojisiyle bir tür katip veya devlet memuru olarak düşünülebilir.

Yeni Han'ın yarlığıyla bu elçiler uzun süre Kırım'da tutuldu. Safa Giray, selefi Saadet Giray'ın barış girişimlerinden haberdar olmasına rağmen, Hristiyanlara karşı duyduğu kişisel kin nedeniyle //v. 623 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) iki kez Küçük Rus'e ordu sevk etti. İlk olarak Akkerman ordularını, ardından ise Kırım ordularını bölgeye yönlendirdi. Safa Giray'dan sonra Kırım tahtına Selim Giray Han geçtiğinde, büyük Hükümdarlarımız Hetman Mazepa'ya, Aytemirov'a Hükümdar'ın kendi eliyle yazdığı ve verilen görevin nasıl yerine getirilmesi gerektiğini açıklayan bir name ulaştırması için Kırım'a bir ulak göndermesini emretti. Ayrıca Hetman'ın kendi adına da Han'ın vezirine bir mektup yazmasını istediler. Çünkü yeni Han Selim Giray, daha önce de bahsedildiği gibi, söz konusu elçileri alıkoymuş ve ardından Küçük Rus' üzerine Kalga Sultan ile Petrik'ı yürütmüştü. Hetman, bu Hükümdarlık emrine uyararak Han vezirine hitaben bir mektup hazırladı. Bu mektupta, Sultanlar, Petrik ve Tatar ordusunun Küçük Rus'e defalarca düzenlediği saldırılar ile ardından geri çekilmeleri geniş bir şekilde anlatıldı. Ayrıca vezirden, Han'a Petrik'in tavsiyelerine kulak asmamasını ve onu Kırım'dan çıkarmasını, hatta hain olması sebebiyle Hetman'a teslim etmesini önermesini istedi. Bunun yanı sıra, daha önce bahsedilen Aytemirov ve Velets'kiy'dan da söz ederek, eski Han Saadet Giray'ın arzuladığı barış doğrultusunda onların serbest bırakılmasını talep etti. Mevcut Han Selim Giray'ın Moskova'ya asil bir elçi göndermesi gerektiğini belirterek, istenen barışın Rusya Hükümdarları tarafından reddedilmeyeceğini ve bunun Han ile bütün Kırım Devleti için de faydalı olacağını vurguladı. Hetman, Hükümdarlık emri doğrultusunda Aytemirov'a da görevini en iyi şekilde nasıl icra etmesi gerektiğini yazdı. Ancak belli sebeplerden ötürü ne elçi gönderildi ne de mektuplar yollandı. İlk olarak Baturın'dan özel bir ulak aracılığıyla büyük Hükümdarlara 23 Mayıs'ta şu mektubu iletti:

Yüce Hükümdarlar, Nurlu Çar Majesteleri, //v. 623 arka// (*sayfanın üstbilgisi: tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1693 yılı*) ben, astınız olarak, Hükümdarlık yazınızı Kırım'a özel bir ulakla elçiniz pidnyaçıy Vasiliy Aytemirov'a iletmemi emretmişsiniz. Benim, Hetman olarak, aynı ulak aracılığıyla Yüce Hükümdarlarınızın planlarını Han'a yakın adamına (1.- Yani Han'ın vezirine) Vasiliy Aytemirov'a yazdığınız Nurlu yazınızın içerdiği ve bana iletilen hükümler doğrultusunda açıklamamı da istemiştiniz. Ben de Nurlu Çar Majestelerinizin emrine uyararak Kırım'a kıdemli birini göndermeye hazırlanıyordum. Ancak Hluhiv'den Baturın'a dönüşümün ardından, 23 Mayıs'ta yanıma Perekop (Or) yakınlarında yakalanan bir Tatar "dil"ini getirdiler. Onun aktardığına göre, Han

Kırım'dan ayrılıp Perekop'ta (Or) mevzilenmişti ve bu bilgi, iki hafta öncesine aitti. Orada bütün ordularını bir araya getirerek, Alman seferine ordularının başında bizzat kendisinin mi yoksa bir Sultanın mı gitmesi gerektiği konusunda istişare etmeyi planlıyordu. Han'ın veya Sultanlarından birinin Alman seferine çıkışı, busurman Bayramının hemen sonrasına planlanmıştı. Nurlu Çar Majestelerinizin bana hitaben yazdığı yazıda, Vasiliy Aytemirov'un Çar Majestelerinizin işlerini Han'ın en yakın adamı dışında kimseyle görüşmemesi gerektiği belirtilmişti. Aynı şekilde, benim de Hetman olarak mektubumu yalnızca Han'ın en yakın adamına hitaben yazmam emrediliyordu. Ancak şimdi, Han'ın Alman savaşına gitmesiyle birlikte, en yakın adamı da yanında olacaktır. Bu nedenle, Vasiliy Aytemirov'a yazılan Çarlık yazınızı ve Han'ın en yakın adamına hitaben yazdığım mektubu göndermeyi şimdilik bekletiyorum. Ulak, Çarlık yazınızı Kırım'a, Han ve en yakın adamı orada değilken ulaştırmış olsaydı, Vasiliy Aytemirov //v. 624 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) işlerinizi kiminle görüşmesi gerektiğini bilemezdi. Bu nedenle, yenilenmiş Çarlık emrinizi bekliyoruz. Bunun için, gece gündüz yol alacak hızlı bir özel ulak gönderiyorum ve çok geçmeden yeni Çarlık yazınızla birlikte yanıma yollanmasını rica ediyorum. Ben de bu sırada, Han'ın Alman seferine bizzat mı çıkacağını yoksa Sultanlardan birini gönderip kendisinin geri mi döneceğini öğrenmeye çalışacağım. Ayrıca, büyük Hükümdarlarınıza, Kalmuk Ayuka Han'ın, Kırım Hanı'nın yardımına birkaç yüz Kalmuk askeri gönderdiğini ve Kırım'a sayısız at sürüsünün getirildiğini bildiriyorum. Bu bilgiyi, orada avlanan ve iki Kalmuk "dil"iyle birlikte birkaç yüz otlayan at ele geçiren Kozaklardan aldım. Bu Kozakların, yakında bu Kalmuk "dil"lerle birlikte yanıma gelmesini bekliyorum. Şayet Kırım Hanı bizzat Alman seferine çıkacaksa, Han'ın en yakın adamına hitaben yazılan mektubumu ulaştırıp Han'ın peşinden Bucak diyarına mı yoksa Kırım'da onun yerine işlere bakacak kaymakama mı göndermem daha uygun olur? Bu konuda ivedilikle dönüşünüzü rica ederim. Yazdığım mektubun içeriğini zaten biliyorsunuz, ancak yine de bilginize sunmak üzere bir kopyasını iletiyorum. Büyük Hükümdarlar, siz de mektubu okuduktan sonra, yazıldığı şekliyle uygunsa Hükümdarlık teyidinizi rica ederim. Şayet uygunsuz ifadeler varsa, yüce emriniz doğrultusunda karalanıp gerekli değişiklikler yapılsın.

Baturın'dan, 23 Mayıs 1693 yılı

[...]

//v. 625 ön//

[...]

Hetman'ın büyük Hükümdarlara yazdığı yazı şu şekildeydi:

[...]

//v. 625 arka//

[...]

Sonra, 2 Ağustos günü Semen Paliy, bana mektubunu ve Stetsık Yağorlyts'kyy'ın kendisine yazdığı mektuplarla birlikte, Bucak diyarında //v. 626 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) esirlerin serbest bırakılması meselesiyle ilgili olarak gönderdiği tercümanını yolladı. Baturın'a gelen Paliy'in tercümanı yanında, Stetsık Yağorlyts'kyy'ın Stepan adında başka bir tercümanı da vardı. Beraberinde beş kişi getirmişti: bir Tatar, onun hizmetçisi, Semen Paliy'in alayından bir Kozak olan İvan Krıvçenko ve karşılığında Sevs'k ve Baturın'da tutulan Tatar esirleriyle değiştirilmeleri istenen iki Büyük Rus' esiri. Ben de Hetman olarak, Stetsık'ın tercümanını, yanındaki Tatarı ve Paliy'in alayından bir Kozak'ı Sevs'k'e yolladım. Bunun bilgisini Okol'nıçyy Sevs'k Voyvodası Feodor Yuriyoviç'a ilettim ve busurman esirlerini, diğerlerinin kendileriyle ilgili herhangi bir bilgi vermemesi için Moskova'ya göndermesini önerdim. Çünkü kısa bir süre önce, Moskova'da bulunan ve Kalga Sultan'ın gönderdiği bir Tatar bir tercüman, lanetlenmiş Petrik ve diğer busurmanlarla birlikte Küçük Rus' şehirlerine ve komutam altındaki alaylara bir çağrı mektubu ile gelmişti. O mektubu ben de Moskova'ya gönderdim. Bu Tatar, Baturın'da esir olarak bulunan Mehmet adında bir Türk'e de bir yazı yazmıştı. Bu yazıda, bana yani Hetman'a başvurmasını ve benden serbest bırakılmasını talep etmesi isteniyordu. Bu Türk, kendisinin asker olmadığını, elçi olarak esarete düştüğünü iddia ediyordu. Oysa bütün milletlerde elçilerin esir alınmadığını öne sürerek serbest bırakılmasını talep ediyordu. Tatar bu mektubu gizlice mi yazmıştı, açıkça mı, onu bilemiyorum. Ancak, söz konusu tercüman arkadaşlarıyla birlikte Moskova'ya varmış olsaydı, orada da diğer esirlerin benzer şekilde birilerine yazarak taleplerini iletmesi mümkün olabilirdi. Stetsık'ın ve Semen'in tercümanlarının sorguda Bucak ve Akkerman ordularındaki durum hakkında verdikleri bilgilerin kayda geçirilmesini istedim. Bu kayıtları, yukarıda bahsettiğim //v. 626 arka// (*sayfanın üstbilgisi: tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1693 yılı*) mektuplarımla birlikte Küçük Rus' devlet dairesi aracılığıyla siz, Yüce Hükümdarlarına iletiyorum. Eğer elimizdeki esirleri Tatarlarla değiştirmeye razıysanız,

Sevs'k ve Baturın'da bu amaçla kaç kişinin kullanılabileceğine dair bilgi ve emrinizi, merhametli Nurlu Çar Majestelerinizden talep ederim.

[...]

5 Ağustos 1693 yılında yazıldı.

[...]

//v. 632 arka//

[...]

Aynı tarihlerde, Nureddin Sultan Kırım ordularıyla birlikte, diğer Sultan Onıta ise Bucak ve Nogay ordularıyla anlaşarak, Dnipro'nun (*Dinyeper*) her iki yakasında bulunan Küçük Rus' topraklarına saldırıya geçti. Bunu öğrenen Hetman, piskopos Lazar Baranoviç'in cenazesine katılmak için yapmayı planladığı Çerniğiv seyahatini iptal etti. Düşmanı geri püskürtmek amacıyla, Kozak ordularını toplayarak bizzat Baturın'dan çıkmasa da Hadiaç ve Poltava şehrili alaylarının yanı sıra, piyade ve süvari olmak üzere iki gönüllü alayın Kolomaka kasabasında konuşlanmasını emretti. Nureddin Sultan, bu hazırlıkları duyunca Poltava Alayı'na saldırmaya cesaret edemedi. Ancak Vodolağa'da, Moskova'ya bağlı uçtaki slobodalara ve çevredeki kasaba ile köylere akın düzenledi. Burada halka büyük zarar vererek birçok kişiyi esir aldıktan sonra Kırım'a geri döndü. Daha önce bahsi geçen alaylar, Nureddin'in geri çekilmesinin ardından Hetman'ın emriyle Kolomaka'dan evlerine döndüler. Sadece Vorskla Nehri kıyısında, düşmandan korunmak amacıyla piyade ve süvari olmak üzere iki gönüllü alay bırakıldı. Hetman'ın gönderdiği Pereyaslav Alayı ve gönüllü süvari alayı (daha önce bahsetmiştim), //v. 633 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) Dnipro'nun (*Dinyeper*) ötesinde Paliy ile birleşerek, bozkırlarda Hristiyanlara karşı savaşmak (*1.- Kozakların Kodıma Vadisi'inde Tatarlarla muharebesi*) için Dnipro'ya (*Dinyeper*) ilerleyen, yanında kırk bin Akkerman askeri bulunan Onıta Sultan'a rastlamadan Tiağın'a saldırdı. Busurmanlara ağır kayıplar vererek // birçok köyü kül huline getirdikten sonra geri döndüler. (*satırın üstüne eklenmiş*) // Memleketteki bu felaketin haberini alan Osnta ise, Hristiyanlara yönelik seferini yarıda keserek Akkerman ordularıyla birlikte (*derkenara eklenmiş*) Akkerman bölgesine geri çekildi. Geri dönüş yolunda, beklenmedik bir şekilde Kodıma Vadisi'nde, Dnipro'nun (*Dinyeper*) dört ila beş mil uzağında Paliy ve Pereyaslav Albayı Miroviç komutasındaki Kozak ordusuyla karşılaştılar (bu ordu, altı // ila yedi (*derkenara eklenmiş*) bin kişiden oluşuyordu). Busurmanlar, burada Kozaklarla çarpışmaya girdiler. Muharebe sırasında,

seçkin Pereyaslav yoldaşı Vasıl' Maksimoviç busurmanların eline düştü. Birçok Kozak, busurman kılıcıyla hayatını kaybetti. Ancak, aynı derecede ağır kayıplar da düşmana verdirdiler. Bu kayıpları gören busurmanlar, gün içinde yaptıkları ve Kozakları yenmeyi başaramadıkları birkaç saldırının ardından, akşam vakti geri çekilerek geceyi dinlenerek geçirmeye karar verdiler. Busurmanlar, Kozak ordusunun gece vakti geri çekilmesini engellemek için onları kuşatma altına aldılar. Sabah olduğunda, ...²⁵⁰ zafer kazanacaklarına dair büyük umut besliyorlardı. Çünkü esir aldıkları Maksimoviç'tan ordunun büyüklüğü, kime bağlı olduğu, nerede konuşlandığı ve ne kadar direnç gösterebileceği gibi önemli bilgiler elde etmişlerdi.

Kozak askerleri, karşılarında duran büyük düşman kuvvetini görünce, Kodıma'da ellerinden geldiğince siperlendiler ve düşmana direnmeye hazırlandılar. Busurmanların Maksimoviç'tan bazı stratejik bilgiler edindiklerini bildikleri için, gece boyunca sessizce pozisyonlarını değiştirdiler. Paliy'in ordusunun bulunduğu mevkiye Miroviç'in birlikleri geçti. Pereyaslav Alayı'nın durduğu yere ise Hetman'a bağlı en seçkin askerler ve Paliy'in ordusu yerleşti. Gündüz ışığının baskısı altında gece karanlığı geri çekilmeye ve //v. 633 arka// (sayfanın üstbilgisi: tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1693 yılı) Meriç'e askeri kan dökülmesine yol göstermeye başladığında, tüm busurman ordularında savaşa çağıran köseler vuruldu. Gün ağarır ağarmaz, Tatar orduları, Kozakları yutmak isteyen bir kara bulut gibi, Pereyaslav Alayı'nı bulmayı umduğu tarafa güçlü bir taarruz yaptı. Ancak orada, yukarıda bahsedilen seçkin birlikler bulunuyordu ve karşılaşmada üç-dört düşman askerini oracıkta öldürerek (2.- *Tatarların kayıpları*) onları ebedi bir uykuya gönderdiler. Busurmanlar bunu görünce Maksimoviç'in kendilerine yanlış bilgi verdiğini sanarak ona büyük bir öfkeyle yüklendiler. Oysa verdiği bilgiler tamamen doğrudu, ancak yine de öfkeyle başını kestiler ve bir Tatar aracılığıyla Kozak ordugahına gönderdiler. Bu muharebenin ardından Tatarlar, öğlene kadar Kozak ordusunun etrafında dolaşmış olmalı. Ancak, önceki kadar istekli ve kendinden emin bir şekilde saldırmıyorlardı. Sonunda, başka bir sonuç elde edemeyeceklerini anlayarak Kozaklardan geri çekildiler ve Akkerman diyarına yöneldiler. Kozaklar ise yaralı askerleriyle ilgilenerek Kodıma'da ikinci geceyi de geçirdikten sonra, Dnipro'ya (*Dinyeper*) doğru, ardından da evlerine doğru ilerlemeye başladılar. Tüm bu olaylar Eylül ayında gerçekleşti.

---

²⁵⁰ Metinde boşluk vardır.

Bu olayları Hetman, 6 Ekim'de Baturın'dan büyük Hükümdarlara şu yazıyı yazarak aktardı:

Geçen ayın son günlerinde özel bir ulak aracılığıyla büyük Hükümdarlara yazılı olarak, Zaporojjia'dan düşman busurmanların seferiyle ilgili bir haber aldığımı bildirmiştim. Kırım'dan Nureddin Sultan, Tatar ordularıyla birlikte ve Kalga Sultan'ın kardeşi Onita, Bucak ve Nogay ordularıyla Çar Majestelerinizin hudut bölgesindeki Büyük ve Küçük Rus' şehirlerine saldırmaya hazırlanıyordu. Bu habere istinaden planladığım Çerniğiv seyahatini iptal ederek Baturın'a döndüm ve bana bağlı tüm alaylara hızla yola çıkmalarını emreden //v. 634 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) mektuplar gönderdim. Aynı şekilde, yanımda bulunan birlikler, toplar ve tüm yüklerle birlikte ihtiyaç duyulan bölgeye hareket etmeye hazırlanıyordum. Ancak birkaç gün sonra, Nureddin Sultan'ın Kırım ordularıyla birlikte Vodolağa'daki uç slobodalara akın yapıp yeteri kadar esir aldıktan sonra hızla geri çekildiği haberini aldım.

Diğer Sultan Onita, Bucak ve Nogay ordularıyla birlikte Dinyester ve Buğ nehirlerini geçerek Dnipro'ya (*Dinyeper*) yaklaştığında, sola saparak sanki Lehistan topraklarına ilerlemeyi planlıyordu. Bu son haberlerden, düşman kuvvetlerinin her iki kolunun da Tanrı tarafından korunan Çar Majestelerinin devletinden geri çekildiğini düşünerek, ben de Hetman olarak bu askeri seferden vazgeçtim ve alaylara aynı doğrultuda emir verdim. Aynı tarihlerde, düşmana karşı uç bölgelere yerleştirdiğim Hadiaç Alayı, Poltava Alayı ve piyade ile süvari olmak üzere iki gönüllü alayın başındaki Hadiaç Albayı bana bir yazı gönderdi. Düşman şehirleri hedef alarak saldırıya geçtiğinde, onlara karşı koymak için iki binden fazla teçhizatlı ve silahlı asker gönderdiklerini bildirdi. Bu birlikler, düşmanı Samara Nehri'nin ötesine kadar takip ettiler, ancak yetişemediler. Çünkü düşman, son derece hızlı bir şekilde geri çekilerek Samara'dan uzak bölgelere doğru ilerlemişti.

[...]

//v. 634 arka//

[...]

Aynı dönemde, 5 Ekim'de gönüllü birliklerinin Albayı Semen Paliy, Pereyaslav Albayı İvan Mırovıç ve süvari Albayı Hriğoriy Paşkovs'kıy bana bir yazı gönderdiler. (Pereyaslav ve gönüllü birliklerin başında bulunan albaylarla ilgili daha önce size bilgi vermiştim. Büyük Hükümdarlara, Kiyiv veya diğer şehirlere saldıran Tatar akıncılarıyla

savaşmaları için onları Dnipro'nun (*Dinyeper*) ötesine gönderdiğimi, orada Semen Paliy ile birleşerek onun isteği üzerine Dinyester'in ötesindeki düşman topraklarına saldırmaya gittiklerini raporlamıştım.) Mezkur albaylar mektuplarında, ordularıyla birlikte Dinyester'in ötesindeki Tiağinia şehri ve civar köyleri ateşe vererek busurmanlara büyük zarar verdiklerini ve hiçbir direnişle karşılaşmadan geri dönmeye başladıklarını yazdılar. Ancak dönüş yolunda, Dnipro'ya (*Dinyeper*) doğru ilerlerken sola saptıktan sonra memleketine geri dönmeye başlayan yukarıda bahsi geçen Sultan ve Bucak ordularına rastladılar. Sonuç olarak, Kodıma Ovası'nda bir muharebe başladı. İki gün boyunca Sultan çeşitli askeri taktikler kullanarak saldırılarını sürdürdü. Fakat Çar Majestelerinin dualarıyla, mezkur albaylar alaylarıyla birlikte düşmanlara cesurca direndiler. Sadece kendilerini savunmakla kalmayıp, çok sayıda busurmanı da öldürdüler veya yaraladılar. Büyük kayıplar veren düşman, sonunda geri çekilmek zorunda kaldı. //v. 635 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) Bu muharebenin ardından, mezkur albaylar ordularıyla birlikte evlerine dönerken beni de yaşanan olaylardan haberdar ettiler.

Bu olayları daha teferruatlı bir şekilde anlatan mektuplarını ve Kolomaka'dan bana iletilen, Nureddin Sultan'ın geri dönüşüyle ilgili Hadiaç Albayı'nın mektubunu da Küçük Rus' devlet dairesi aracılığıyla büyük Hükümdarların Nurlu Çar Majestelerinin bilgisine sunuyorum. Bahsedilen albayların mektuplarına ek olarak, Semen Paliy'den gelen kısa bir not da bulunmaktadır. Bu notta, kendisi ve alay mensupları adına merhametli Hükümdarlık maaşlarının artırılması konusunda benim aracılığımla başvuruda bulunmamı önemle rica etmektedir. Daha önce kendilerine tahsis edilen bin thalere ek olarak, bin thaler daha ödenmesini talep etmektedirler. Semen Paliy ve alay mensuplarının bu ricasını merhametli Nurlu Çar Majestelerinin değerlendirmesine sunuyorum. Buna ek olarak şunu da belirtmek isterim ki, ben de Hetman olarak sürekli düşman busurmanlarla savaşanlara askeri hazineden bir şey vermek isterdim. Ancak, askeri hazine şu sıralar boş durumdadır. Üstelik, Semen Paliy ve askerleri için hazineden fazlasıyla masraf yapıldığı söylenebilir. Kendisi sürekli bize elçi göndermekte, bu elçileri ise her defasında para ve armağanlarla memnun etmekteyiz. Paliy, bize elçilerle birlikte düşman “dil”lerini gönderme fırsatı bulduğunda ise bunları oldukça fazla sayıda göndermektedir. Bu “dil”lerin bir kısmını Moskova'ya iletme üzere seçerek gönderiyoruz, ancak geri kalanları serbest bırakmak istemediğimiz için burada tutuyoruz. Onların yiyecek, giyecek, barınma ve diğer ihtiyaçlarını da biz karşılamaktayız. Bütün bunları Nurlu Çar Majestelerinin yüce kararına sunuyor, //v. 635 arka// (*sayfanın üstbilgisi:*

tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1693 yılı) kendimi de Nurlu Çar Majestelerinin engin merhametine bırakıyorum.

Baturın'dan, 6 Ekim 1693 yılı.

Pereyaslav Albayı Miroviç, ordusuyla birlikte Dnipro'nun (*Dinyeper*) ötesinden döndüğünde, Hetman Baturın'dan 17 Ekim'de büyük Hükümdarlara bir yazı gönderdi. Bu yazıda, daha önce bahsi geçen Kodıma'daki Hristiyan Kozak ordusunun busurmanlarla yaptığı savaşı daha detaylı bir şekilde anlattı. Hetman, bu yazıyı, Kodıma'daki savaşa katılan Pereyaslav Alayı mensuplarından oluşan özel bir heyet aracılığıyla ilettili. Bu yazının içeriğı aşağıdaki gibidir.

Büyük Hükümdarlar, Nurlu Çar Majesteleri, daha önce özel ulaklar aracılığıyla size yazmış ve Semen Paliy, gönüllü alay komutanı ve onun alay mensuplarıyla birlikte, bana bağı olan Pereyaslav Alayı'ndan Albay İvan Miroviç'i seçkin yoldaşlarıyla, ayrıca gönüllü süvari alay komutanı Hriğoriy Paşkovs'kiy'ı alay mensuplarıyla birlikte düşman topraklarına askeri hareket icra etmek üzere gönderdiğimi saygıyla arz etmiştim. Bana yolda ilettikleri bilgilere dayanarak, Semen Paliy ve bahsi geçen albayların, kendileriyle birlikte sefere çıkan orduyla birlikte, Dinyester Nehri'nin ötesindeki, Kırım Hanı'na tabi olan düşman topraklarında bulunduğunu bildirmiştim. Orada savaş yürütürken düşmanlara büyük zararlar verdiler ve onlara korku saldılar. Ancak dönüş yolunda (*1.- Kodıma muharebesi*), Kodıma Vadisi'nde, Bucak ve Nogay ordularından oluşan busurman kuvvetleriyle iki gün süren bir muharebeye girdiler. Dolayısıyla şimdi de büyük Hükümdarlarınıza saygıyla bildiririm ki, bahsi geçen düşmanlar -Bucak ve Nogay orduları, Sultan ve Han'ın oğlu- Semen Paliy ve adı geçen albayların ordularıyla birlikte kendi busurman topraklarına düzenledikleri bu seferden habersiz olarak, Akkerman bölgesinden yola çıkmışlardı. Amaçları, Kıyiv'e ve diğer Çar Majestelerinizin Tanrı tarafından korunan Küçük Rus' şehirlerine saldırmaktı. Ancak Dinyester Nehri'ni geçip Dnipro'ya (*Dinyeper*) on mil mesafede bulunan, //v. 636 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) terk edilmiş olan Stavişçe şehrine yaklaştıklarında, keşif yaparak bahsi geçen albaylar ve yanlarındaki ordular hakkında bilgi edindiler. Onların buradan busurman topraklarına doğru ilerlediklerini öğrendiklerinde, Kıyiv'e saldırma niyetlerinden vazgeçtiler. Hemen geri dönerek hızla o albayların ve ordularının peşine düştüler. Böylece, bahsi geçen Kodıma Vadisi'nde karşı karşıya geldiklerinde, Çar Majestelerinizin ordularına büyük bir baskı uyguladılar ve daha önce de bildirildiğı gibi,

iki gün süren sert ve şiddetli bir muharebe yaşandı. Bu çarpışmada çok sayıda busurman öldürüldü ve yaralandı. Düşman, daha fazla direnemeyeceğini anlayınca geri çekilmek zorunda kaldı. Oysa niyetleri, sayısız Hristiyan ruhunu esir almak idi, ancak Hristiyan aleminin yardımı ve Çar Majestelerinizin şansıyla ağır kayıplar vererek ve büyük bir utançla geri çekilmek zorunda kaldılar. Ben, Hetman olarak, bu orduyu busurman topraklarına, Çar Majestelerinizin yüce ismini yüceltmek ve aziz Haç'ın ve tüm Hristiyanlığın düşmanlarına zarar vermek ve onlara korku salmak amacıyla gönderdim. Şimdi ise bu ordu seferden evlerine döndüğünde, bu durumu siz büyük Hükümdarlara, bu sefere katılmış özel ulaklar aracılığıyla bildiriyorum. Bu elçiler arasında, Pereyaslav Alayı'ndan kıdemli yoldaş ...²⁵¹ Ruban ve onunla birlikte iki temsilci bulunmaktadır. Yanlarına, bir yıl boyunca busurman esaretinde kalmış ve oradan kaçarak bu alaylara sığınmış dördüncü bir kişiyi de ekledim. Ayrıca, albayların elinde bir Tatar "dil"i vardı, ancak o, aldığı yaralar sebebiyle ellerinde öldü. Bunun yanı sıra, bana dört Eflaklı gönderdiler, ancak onların güçlü bir şekilde Ortodoks Hristiyan inancına bağlı oldukları anlaşıldı. Onlar, memleketlerinde eşleri ve çocukları olduğunu belirterek, gözyaşları içinde serbest bırakılmaları için yalvardılar. Kendi hükümdarları //v. 636 arka// (*sayfanın üstbilgisi: tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1693 yılı*) Stetsık Yağorlıys'kyy'ın himayesine kavuşmayı umduklarını ve karşılığında bizim esaret altında bulunan insanlarımızdan bir veya birkaçının serbest bırakılabileceğini ifade ettiler. Bu nedenle ben, onların gözyaşlarını ve ayrıca önemli bir Pereyaslav Kozak'ının esaret altında olduğunu ve onun kurtarılması gerektiğini göz önünde bulundurarak, bu Eflaklıları burada, Baturın'da tuttum ve Çar Majestelerinizin yüce hükmünü beklemekteyim. Bu konuda alçakgönüllü bir şekilde rica ediyorum: Bu Eflaklıları esir değişimi için mi serbest bırakmalıyım, yoksa Moskova'ya mı göndermeliyim? Ayrıca, sorgu sırasında söylediklerinin bir dökümünü bu mektupla birlikte Küçük Rus' devlet dairesine, büyük Hükümdarların bilgisine sunuyorum.

Baturın'dan, 17 Ekim 1693 yılı

O yıl, Sezar'ın orduları Akkerman için Osmanlılarla silahlı mücadeleye girişti. Aynı zamanda Lehler, elçileri Revutski aracılığıyla Devlet-i Aliyye ile barış görüşmeleri yürütmekteydi. Büyük Rus' hükümdarları ise Devlet-i Aliyye ve Kırım ile askeri çekişmeleri devam ederken, Eflak ve Multenya topraklarına güvenilir ve tecrübeli bir

---

²⁵¹ Metinde boşluk vardır.

adam göndermelerini emrettiler. Bu kişi, Sezar'ın ordularının Akkerman 'da Osmanlılarla olan savaşını ve Devlet-i Aliyye'ye gönderilen Leh elçisi Revutski'nin faaliyetlerini tamamen araştırıcaktı. Hetman'ın gönderdiği bu elçi Eflak hükümdarının yanına gitti ve dönüşünde Hetman'a görevini yerine getirdiğine dair bir rapor sundu. Hetman da aynı elçi aracılığıyla büyük Hükümdarlara Baturın'dan 20 Ekim'de aşağıdaki mektubu yazdı:

[...]

//v. 637 arka//

[...]

Ve işte, bu elçi Yassı'da (*Yaş*) bulunarak daha önce bahsedilen mektubumu doğrudan hükümdarın eline teslim etti. Hükümdar, mektubu okuduktan sonra bana, Hetman'a iletmek üzere sözlü olarak şu bilgileri verdi: Osmanlı veziri ve Kırım Han'ı ordularıyla birlikte Akkerman'a ulaştı. Burada Alman ordularıyla bir savaş yaptılar ve onları mağlup ederek Akkerman'ı kuşatmadan kurtardılar. Çünkü Alman orduları büyük bir kuvvete sahip değildi, sayıları on bini biraz geçiyordu. Osmanlı ve Tatar orduları Akkerman'a ulaştığında Alman ordusu hemen geri çekilerek büyük obozuna doğru yöneldi. Şu anda busurman orduları hala Akkerman'ın yakınlarında bulunuyor. Aynı şekilde Alman orduları da fazla uzak olmayan bir bölgede obozlarını kurmuş durumda. Osmanlı tarafı barış yapmak istiyor, ancak Almanlar bunu reddediyor. Elçi Revutski ise büyük ihtimalle busurmanlarla barış anlaşmasını sağlamak için gönderildi.

[...]

Baturın'dan, 17 Ekim 1693 yılı

[...]

//v. 644 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*)

OTUZ BEŞİNCİ BÖLÜM

[...] Bilgorod (*Akkerman*) yoluna “dil” için gönderilen Kozak ordusu; Paliy ile Sviçka'nın Kazikermen'de (*Gazi Kermen*) elde ettikleri başarılar; Paliy'in tercümanları; Paliy'in Baturın'da bulunması ve aldığı armağanlar; busurmanların Petrik ile birlikte Ukrayna'ya karşı yaptıkları planlar ve saire; Hetman'ın Azov'a (*Azak*) gönderdiği ancak başarısızlıkla dönen alaylar; Kırım'daki askeri başarılar ve Patrik'in Hetman'a hitaben yazdığı takdir yazısı; [...] Akkerman bölgesini

yağmalayan ve Han'ın otağını ele geçiren Kozak orduları; serasker Vil'ğa'nın Sluç'a kadar geri çekilmesi; Paliy'in ordusundan alınan vergiler ve Paliy'in Kral ve Krallık Hetman'ına Tatar “dil”leriyle birlikte gönderdiği elçiler; [...] hakkında

[...]

//v. 649 ön//

[...]

Paliy'in raporundan Lehlerin Türklerle mektuplaşmasını çıkardıktan sonra, Hetman fazla vakit kaybetmeden Kırım'a giden Bilğorod (*Akkerman*) (2.- *Kozakların “dil” için gönderilmesi*) yoluna bir “dil” yakalaması için yüz elli Kompaniytsi²⁵² ile eski Koşoviy Otamanı Fed'ko'yu gönderdi. Bu durumu [...] Baturın'dan Moskova'ya 21 Ocak'ta aşağıdaki yazıyla bildirdi.

//v. 649 arka// (*sayfanın üstbilgisi: tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1694 yılı*)

Gönüllü alayların komutanı Albay Semen Paliy, belirli bir amaç doğrultusunda Dinyester'in ardında, Tiağınia ve diğer yerlerdeki busurman yerleşimlerinde bulunan bir alay mensubundan bahsederek bana bir mektup gönderdi. Bu kişi geri döndüğünde, Türk Sultanı ile barış görüşmesi yapmak üzere giden Polonya elçisi, Polonya'dan geri gönderilen armağanlarla yüklü iki Mırza'nın kendisi oradayken o bölgeden geçerek doğrudan Andrianopil'e (*Edirne*) gittiklerini ve söylentilere göre Türk Sultanı'nın yanında Kırım Hanı'nın da bulunacağını bildirdi. Bunun yanı sıra, diğer dolaşan bilgileri, gerçekleşen olayları ve busurmanların planlarını anlattı. Ben de Nurlu Çar Majestelerinin sadık kulu olarak, bu durumu göz önünde bulundurarak Semen Paliy'in mektubunu Küçük Rus' devlet dairesine posta yoluyla iletiyorum. Eski Koşoviy Otamanı Fed'ko'ya gelince, onu kasıtlı olarak yüz elli sağlam Kompaniytsi ile Bilğorod (*Akkerman*) bölgesinden Kırım'a giden busurman yollarına “dil” yakalaması için gönderdim, şu an yedi hafta geçti. Ek olarak, Eflak ve Multenya diyarlarına da özel bir ulak gönderdim. Ancak ikisi de henüz dönmedi. Tanrı'nın izniyle döndüklerinde, derhal büyük Hükümdarlarınıza gerekli şekilde bilgi sağlayacağım. Bunun dışında, büyük Hükümdarlarınıza bildirmek isterim ki, geçtiğimiz günlerde Litvanya Kniezliği'nin Vilna (*Vilnius*) şehrinden bazı kişiler Baturın'a yanıma geldiler. Bunlardan biri, geçen sene

---

²⁵² *Kompaniys'kiy Alayları* bkz.

kilise işleriyle ilgili olarak Mitropolit'e gitmişti. İkincisi, busurman esaretinde bulunmuş, ancak Tanrı'nın yardımıyla özgürlüğüne kavuşmuş biriydi ve kutsal Peçeri²⁵³ yerleri önünde boyun eğmek üzere Kiyiv'i ziyaret etmek istiyordu. Üçüncüsü ise, Krolevets' şehrinden gelen, Alman asıllı ve Brandenburg Kniezi'ne bağlı biriydi. Bu kişi, Lütercilik dalaletinden vazgeçerek kalben doğru olduğuna inandığı Doğu Hristiyan dinine geçmek isteyen Almanlardandı. Buraya gelen kişi, Ortodoks Kilisesi'nin sadık bir evladı olmuştı. Ortodoks dinine geçmek isteyen //v. 650 ön// (sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler) Krolevets' ve çevresinde yaşayan diğer Almanlar, Nurlu Çar Majestelerinin merhametine sığınarak, bu girişimlerinde desteklenmeyi ve yanlış yoldan dönerek ruhlarını arındırmak için Çarlık yardım ve desteği almayı talep ediyorlar. Ayrıca, Litvanyalılar, Kral Majestelerinin ağır hasta olması nedeniyle atanan seymın ertelendiğini, özellikle büyük Hetman Sapieha'nın yola çıktığını, ancak Litvanya sınırları içinde kalmak zorunda kaldığını anlattılar.

Baturın'dan, 21 Ocak 1694 yılı

Hetman, yukarıda bahsedilen mektubun Moskova'ya gönderilmesinin ardından, Pereyaslav Albayı Miroviç'tan aldığı mektup ve alayına mensup Kozakların anlatımları doğrultusunda, busurmanların Küçük Rus'e yönelik düşmanca planları ve Polonyalıların Devlet-i Aliyye ile kurduğu ve Rusya Devleti'ne zarar veren dostane ilişkileri hakkında bilgi edildi. Bunun üzerine, 24 Ocak'ta Baturın'dan Moskova'ya şu mektubu yazdı (1.- Busurmanların kötü planlarıyla ilgili Çar Majestelerine gönderilen yazı).

Pereyaslav Albayı, ticaret amacıyla Dinyester'in ötesinde, Stetsık Yağorlitskiy'ın yaşadığı busurman topraklarında bulunan ve bu tarihlerde Pereyaslav'a dönen alayına mensup üç rütbeli Kozak hakkında bana yazdı. Bu Kozaklar, Han'ın Türk Sultanı'nın yanına Andrianopil'e (Edirne) çağrıldığını, Bilğorod (Akkerman) bölgesinde Han'a bağlı Sultanların, Macar // toprakları (üstü çizilmiş) savaşı sonrası orada tutulan Kırım Sultanları ile Bilğorod (Akkerman) ordularının, Nurlu Çar Majestelerinizin Küçük Rus' şehirlerine saldırmaya hazırlandığını (aman Tanrı onlara yardım etmesin!) anlatmışlardır. Özellikle Bilğorod (Akkerman) bölgesinde, Polonya elçisinin busurmanlarla kardeşlik ilişkileri kurduğu ve Polonya'nın tüm savaşlarda busurmanlara //v. 650 arka// (sayfanın üstbilgisi: tek

---

²⁵³ Kiyiv-Peçersk Manastırı'ndan bahsedilmektedir. Manastır, 24 hektarlık geniş bir alanı kapsamakta olup, bu alanda birçok mağaranın bulunması nedeniyle Mağara Manastırı olarak da bilinmektedir. Mağaralardaki özel atmosfer koşulları sayesinde, birçok azizin rölikeri burada korunmakta olup, bu yönüyle hac merkezi özelliği taşımaktadır.

Мазапа'нын *Hetmanlığı*, 1694 yılı) yardım edeceğine dair söylentiler dolaşmaktadır. Pereyaslav Albayı, bu haberlerle birlikte, orada bulunan bu üç Kozak'ı da bana yolladı. Nurlu Çar Majestelerinizin sadık bir kulu olarak, bu durumu görev bilerek, gönderilen Kozaklardan birini bilgi ve her şeyi kapsayan detaylı bir sözlü anlatımla birlikte ve bu konular hakkında sizi bilgilendiren Pereyaslav Albayı'nın büyük Hükümdarlarınıza yazdığı mektup eşliğinde derhal size gönderiyorum. Bu bilgilerin ardından, kutsal Haç'ın düşmanlarının bölgeye ilerleyişine dair daha detaylı haberleri beklemekteyiz. Bu nedenle, Poltava Alayı ile diğer alaylara, Dnipro'nun (*Dinyeper*) öbür yakasında, Lebedinka ve Uman' civarındaki uygun yerlerde özel nöbetçi birlikleri konuşlandırmaları emrini verdim. İlgili haber bana ulaştığında, düşmanların büyük ihtimalle barbar topraklarından yola çıkmış ve kuvvetlerini Küçük Rus' şehirlerine yönlendirmiş olacakları aşıkardır. Hetman olarak, tüm askeri yüklerle birlikte Baturın'dan hareket ederek, askeri görevimin beni nereye çağırdığına göre ilerleyeceğim. Bu doğrultuda, alayların bir kısmına mevzilerinden çıkmalarını, diğer bir kısmına ise tam teyakkuzda bulunmalarını emrettim. Nurlu Çar Majestelerinin engin merhametine sığınıyorum.

Baturın'dan, 24 Ocak 1694 yılı

29 Ocak'ta Hetman, Abazın'ın Paliy'e verdiği rapordan, düşman busurmanların kesin olarak (1.- *Paliy ve busurmanlar hakkında*) Küçük Rus'e savaş açmaya hazırlandıklarını ve Polonyalıların da ordularıyla birlikte Paliy'i yok etmek amacıyla Fastiv'e varmayı planladıklarını öğrendi. Bu durumdan endişeye kapılan Paliy, yanında bulunan bütün adamlarıyla birlikte terk edilmiş Tripillia'ya geçmek için Hetman'dan izin talep etti. Hetman, bu gelişmeyi Baturın'dan Çar Majestelerine şu şekilde bildirdi:

Semen Paliy (2.- *Çar Majestelerine yazılan yazı*) düşman Busurmanlarla ilgili bilgi vermek için bana yazdı. Hayırsız //v. 651 ön// (sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler) bir niyetle Çar Majestelerinizin Küçük Rus' şehirlerine savaş icra etmeye geleceklerini bildiriyordu. Bu bilgiler kendisine Braslavl'den Abazın olarak bilinen bir Kozak Albayı'ndan ulaştı. Abazın ise bu bilgileri, yoldaşlarıyla birlikte düşman yerleşimlerinde savaşarak kısa bir süre önce yakaladığı Tatar “dil”lerinden edindi. Bu bilgilere istinaden, bana bağlı tüm alayların evlerinden yola çıkıp Dnipro'ya (*Dinyeper*) yaklaşmalarını emrettim. Ben de düşmanları geri püskürtmek için birkaç gün içinde top ve piyadelerle Baturın'dan çıkıp aynı yere ilerlemeyi planlıyorum.

[...]

Baturın'dan 29 Ocak 1694 yılı

Aynı 29 Ocak tarihinde, Hetman Pali'den Polonyalıları karşı ordusuna Busurmanları çağırmasıyla //v. 651 arka// (*sayfanın üstbilgisi: tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1694 yılı*) ilgili olarak şüphelenmeye başladı. Bundan, Polonya'dan Baturın'a gelen bir sızlatadan ve bir Tatar "dil"i yakalamak için gönderilen Fed'ko'nun gecikmesinden bahsederek, Baturın'dan Moskova'ya şu şekilde yazıyordu:

İtaatkar bir şekilde büyük Hükümdarlarımıza bildiriyorum ki, dolaşan söylentilere göre Semen Paliy, esirlerinden bir asil Tatarı serbest bırakarak, kendisine yürüyen büyük Polonya kuvvetlerine karşı destek arayışıyla kasıtlı olarak busurmanların tarafına yolladı. (Semen Paliy'in bu niyetinden bana daha önce de bahsedilmişti, bunu büyük Hükümdarlarınıza bildirmiştim.) Şimdi ise hakikatin böyle olup olmadığını öğrenmek için Fastiv'e özel bir ulak olarak Baturın Kozak'ını gönderdim. Semen Paliy'e de kanıtları öne sürerek yazdım ve Tanrı'ya, size, büyük Hükümdarlarımıza ve bütün Hristiyanlığa uygun olmayan bu zararlı hareketi yapmamasını, ileride bu hırsın ona fayda getirmeyeceğini söyledim. Semen Paliy, mektubuma yanıt vererek böyle bir şey yapmadığını ve yapmayı planlamadığını belirtti. Bu mektubunu, bu mektubuma ek olarak Küçük Rus' devlet dairesine bilginize gönderiyorum.

[...]

Daha önce, yoldaşlarıyla birlikte eski Koşoviy Otamanı Fed'ko'yu, düşmanların planlarını öğrenebilmemiz için bir Tatar "dil"i elde etmek amacıyla busurman topraklarına //v. 652 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) yolladığımı birkaç kez bildirmiştim. Ancak yoğun kar yağışı ve şiddetli ayazlar nedeniyle olmalı ki, Fed'ko şimdiye kadar bir "dil" elde edemedi. Yoldaşlarının bir kısmı şehirlere geri döndü. Kendisi ise diğerleriyle birlikte, "dil" görevini yerine getirmek için Dnipro'nun (*Dinyeper*) ağzında, düşmanların evlerine yakın bir konumda kaldı. Bu konuyla ilgili olarak bana Lubnı Albayı yazdı. Onun yazısını, Küçük Rus' devlet dairesine bilginize sunuyorum.

Baturın'dan, 29 Ocak 1694 yılı

[...]

//v. 656 arka//

[...]

Geçtiğimiz kış boyunca Polonyalılar muhtemelen Paliy'e karşı Fastiv'e bir sefer düzenlemeyi planlıyorlardı. Bu yüzden, büyük bir tehlike içinde olan Paliy, Polonyalılara karşı askeri destek istemek için Hetman'ı ısrarla rahatsız ediyordu. Ancak Polonyalılar, o kış belli sebeplerden dolayı planlarını hayata geçiremeyince, ilkbaharda bu niyetlerinden tamamen vazgeçtiler. Bunun üzerine rahatlayan (1.- *Kozakların Kazıkermen'deki (Gazi Kermen) başarılı girişimi*) Paliy, Dnipro (*Dinyeper*) üzerinde Tavan' Adası'na yakın bir konumda bulunan Türk şehri Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) saldırmak için Hetman'dan izin istedi. Hetman bu sefere onay verdi ve ona destek olarak Lubnı Albayı Leontiy Sviçka'yı askerleriyle birlikte, ayrıca diğer gönüllü alayları gönderdi. Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) yaklaştıklarında bir Tatar birliğine rastlayarak onu tamamen bozguna uğrattılar ve birkaç düzine "dil" ele geçirdiler. Ardından Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) önüne gelip şehri top ateşine tuttular, çevredeki Tatar köylerini yaktılar ve şehirden çıkan birkaç yüz Tatarı büyük kayıplar verdirerek onları tekrar Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) içine çekilmeye zorladılar. Kendileri ise başarıyla geri döndüler. Bunu ve Polonya'ya gönderilen Han elçilerinin yolunu kesmek amacıyla Bilğorod (*Akkerman*) yoluna gönderilen Ruban'ı Hetman, büyük Hükümdarlara Baturın'dan 12 Mart'ta //v. 657 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) şu yazıyla bildiriyordu: İtaatkar bir şekilde, büyük Hükümdarlar, Nurlu Çar Majestelerinize bildiriyorum ki, gönüllü birliklerin komutanı Semen Paliy (2.- *Hetman'ın bununla ilgili yazısı*) ve Lubnı Albayı Leontiy Sviçka ile düşman busurman yerleşimlerine gönderdiğim Nurlu Çarlık ordusunun bana bağlı kısımları geri döndü. Gönüllü birliklerin komutanı Semen Paliy, Lubnı Albayı Leontiy Sviçka ve orada bulunan diğer albaylar, dönüş yolunda bana şu bilgiyi iletiler: Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) doğru ilerleyip kasabaya yaklaştıklarında, öncü birlik olarak dört yüz atlıyı gönderdiler. Bu birlik düşmanla karşılaşp çatışmaya girdi ve onları bozguna uğratarak birkaç düzine "dil" ele geçirdi. Ardından, 2 Mart'ta Türk şehri Kazıkermen'de (*Gazi Kermen*), yukarı şehrin surlarına hem piyade hem de süvari birlikleriyle yaklaşarak, surlar dışındaki kasabayı evleri ve hayvanlarıyla birlikte yakıp yıktılar. Birçok düşman halkı da kılıçtan geçirildi. Daha sonra hiçbir engelle karşılaşmadan kasabadan çıkıp, surlara zarar vererek yukarı şehri top ateşine tuttular. Geceden başlayarak tüm gün boyunca savaştılar, düşmana korku salarak ve daha önce görülmemiş bir zarar vererek hiçbir kayıp vermeden geri çekildiler. Şehirden birkaç yüz düşman asker peşine düşse de, ordumuzun gerçekleştirdiği şiddetli bir hamleyle büyük kayıplar verdirilerek tekrar şehre kaçmak zorunda bırakıldılar. Ben de, Nurlu Çar

Majestelerinizin sadık kulu olarak, düşmanlara karşı kazanılan bu başarıyı Tanrı'nın desteğine ve Nurlu Çar Majestelerinizin //v. 657 arka// (sayfanın üstbilgisi: tek Mažepa'nın Hetmanlığı, 1694 yılı) uğuruna atfediyorum. Bundan sonraki tüm girişimlerimizde de, her şeye kadir Tanrı'nın yardımı ve Nurlu Çar Majestelerinizin uğuru bizlere zafer getirsin. Ayrıca, Hetman olarak, Kırım'dan Oçakiv (Özi) üzerinden Bilgorod'a (Akkerman) giden yola, gönüllü birliklerin alay osavulu İvan Ruban ile birlikte gönderdiğim birkaç yüz sağlam süvari hakkında henüz bir haber almadım. Onları oraya yalnızca "dil" yakalamak için değil, aynı zamanda Kırım Hanı'ndan Polonya Kralı'na gönderilen Han elçisinin ve Han tarafından Kırım'a gidip gelen ulakların yolunu kesmek amacıyla gönderdim. Bu konuda bilgiyi, Eflak diyarından Küçük Rus' topraklarına gelen dindar adamlardan aldık. Han elçisi, büyük bir kibirle Yassı (Yaş) adlı başkentten geçerek Polonya topraklarına yöneldi. Aynı yoldan, Han'dan gidip gelen ulaklar da geçiyordu. Tanrı izin verirse, belki Bilgorod (Akkerman) yolunda onları, taşıdıkları mektuplarla birlikte ele geçirebiliriz. Askerlerim oradan döndüğünde, ne elde ettikleri konusunda büyük Hükümdarlarımıza bilgi sunacağım. Gönüllü birliklerin komutanı Albay Semen Paliy, Lubni Albayı Leontiy Sviçka ve yoldaşlarının bana göndereceği "dil"ler elime ulaştığında, onları derhal büyük Hükümdarlarımıza iletacağım.

Baturın'dan, 12 Mart 1694 yılı

Ve 28 Nisan'da Hetman, Baturın'dan (1.- Paliy'in ...254 giden tercümanları hakkında) büyük Hükümdarlara bir kez daha yazdı. Mektubunda, Paliy'in tercümanlarının Bilgorod (Akkerman) bölgesinde ne iş peşinde koştuklarını ve Paliy'i Hükümdarın lütfuna ikna ederek Baturın'dan uğurladığını bildiriyordu. Ayrıca ona hediye vererek, Kıyiv'de yedi yüz altın karşılığında bir konak satın aldığını belirtiyordu. Bunun yanı sıra, Han'ın Petruık ile birlikte Küçük Rus'e karşı düzenlediği savaş planını ve bu düşmanlara karşı koymak için tüm alaylara gönderilen genel çağrılarını da aktarıyordu. Aynı mektupta bunların dışında başka hususlardan da bahsetmekteydi. Mektubun içeriği şu şekildedir:

//v. 658 ön// (sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler)

Çarlık Nurlu Majestelerinizin saygıdeğer ve merhamet dolu yazısında, bana Hetman olarak, gönüllü birliklerin komutanı Albay Semen Paliy'in tercümanlarını

---

²⁵⁴ Metinde boşluk vardır.

Bilğorod (*Akkerman*) bölgesine hangi amaçla gönderdiğini ve onların oradan hangi önemli işle geri döndüklerini iyice araştırıp büyük Hükümdarlarınıza bildirmem emrediliyordu. Zira Semen Paliy, savaş seferinden dönerek Fastiv'e varmadan önce, tercümanları onun peşinden vahşi bozkırlara gitmişti. Bunun üzerine, Semen Paliy savaş yolculuğundan döndüğünde ve Lubnı Albayı ile birlikte Baturın'a beni ziyarete geldiğinde, onu dikkatlice sorguladım ve tercümanları hakkında ayrıntılı bilgi aldım. Onun yanıtı ve sunduğu delillere göre, tercümanlar Bilğorod (*Akkerman*) bölgesinden döndükten sonra kendisini görmemişlerdi. Muhtemelen, Fastiv'den yola çıkıp Dnipro'nun (*Dinyeper*) bu tarafındaki daha yakın bölgelerde onu yakalamak istemişlerdi. Ancak, yolda Paliy'in Fastiv'e gönderdiği oboznıy ile karşılaşarak, Paliy'in busurman yerleşimlerine doğru yola çıktığını öğrendiklerinde, oboznıy ile birlikte geri dönmüşlerdi. Bu nedenle, ben de Semen Paliy ile uzun uzun konuşarak ve ona kesin talimatlar vererek, Fastiv'e döndüğünde, tercümanlarının Bilğorod (*Akkerman*) bölgesinden hangi bilgilerle döndüğünü bana eksiksiz bildirmesini emrettim. Semen Paliy de bunu tereddütsüz yerine getireceğine söz verdi. Tercümanlarının Bilğorod (*Akkerman*) bölgesine gönderilme sebebi, sözde esirlerin geri alınmasından başka bir şey değildi. Şu an elinde bir Mırza ve birkaç asil Tatar bulunuyor ve bu kişilerin karşılığında bir fidye almayı bekliyor. Semen Paliy, yanımda Baturın'dayken, canlı Tanrı'nın adı ve Ortodoks Hristiyanlığın töreleri adına, büyük Hükümdarlarınıza, Ortodoks Monarklara hizmet etmeye başladığı gibi, sonuna kadar sizlere ve bana sadık kalması gerektiğini, destek vermesi gerektiğini kendisine anlattım. Eğer ecnebi diyarlardan, özellikle de Polonya'dan, onu kendi saflarına çekmeye çalışanlar olursa, buna inanmaması ve //v. 658 arka// (*sayfanın üstbilgisi: tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1694 yılı*) kendisini doğru yoldan saptırmalarına izin vermemesi gerektiğini vurguladım. Bu sözlerim üzerine Semen Paliy, büyük Hükümdarlarınıza eskisi gibi sadakatle hizmet etmeye devam edeceğine söz verdi. Ona, Çarlık merhametinize sığınabileceğini anlattım. Ayrıca kendisine gerekli saygıyı göstererek evimde ağırladım ve güzel armağanlarla memnun ettim. Hatta kendi paramla, 140 ruble karşılığında, Mejığirya Manastırı keşişlerinden, aşağı şehirde kendisinin seçtiği ve ısrarla almamı rica ettiği bir evi satın aldım. Bu hediyeleri kabul ederek yanımdan, Baturın'dan ayrıldı. Şimdi ise Baturın'a, biri Semen Paliy'in, diğeri ise Stetsık Yağorlıts'kıy'ın olmak üzere iki tercüman gönderdi. İkisi de kelimesi kelimesine, gidişlerinin amacının yalnızca esirleri geri satın almak olduğunu tekrar ettiler. Bu esirlerin değişiminden, Stetsık Yağorlıts'kıy da Semen Paliy'e yazdığı iki mektupta bahsediyor. Semen Paliy, bu iki

mektubu tercümanlar aracılığıyla bana okunması için gönderdi, ancak geri göndermemi rica etti. Bu nedenle, ben kopyalarını çektirerek orijinallerini ona geri yolladım, kopyalarını ise Küçük Rus' devlet dairesine gönderiyorum. Semen Paliy, mektubunda, tercümanların sözlü olarak anlattıkları gibi, Bilğorod (*Akkerman*) diyarında alayından bir Kozak'ın, öldürülen bir Tatar tercümanı nedeniyle tutuklandığını yazdı. Ayrıca, tercümanların, Semen Paliy'e Bilğorod (*Akkerman*) diyarından, Han'ın Tsarğorod'a (*İstanbul*) giderken Kırım'da sorumlu olarak bıraktığı Sultan'ın (Han'ın oğlunun) mektubunu da getirdikleri ortaya çıktı. Ancak Semen Paliy, Sultan'ın bu mektubunu bana iletmedi. Bunu unutmuş mu, yoksa tedbir amaçlı mı saklamış henüz anlayamadım. Tercümanların, busurmanların planlarıyla ilgili sorguda söylediklerini ayrıca bir deftere kaydettim //v. 659 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) ve bu defteri, mektubuma ek olarak Küçük Rus' devlet dairesine, büyük Hükümdarlarınızın bilgisine sunuyorum. Bu sırada, Kırım'da alıkonulan bazı Poltava'lı tüccarlar, Zaporoglular ile Tatarlar arasındaki barışın yenilenmesi üzerine serbest bırakılarak evlerine döndüler. Onlar bize, Kırım'da bazı Rum ve Ermeni halktan duyduklarını bildirdiler. Ayrıca, bu bilgiyi onlara, lanetli Petrik'in yoldaşları da aktarmıştı. Buna göre, Kırım Hanı bu yaz Almanlarla savaşa gitmeyecek, tüm ordularıyla Kırım'da kalacaktır. Ancak kötü niyetli düşmanı Petrik'in kışkırtmasıyla hareket ederek, Küçük Rus' halkını kandırmak ve kargaşa çıkarmak ya da doğrudan savaş başlatmak için planlarını sürdürmektedir. Bu tüccarların ardından yanıma, Zaporog Siç'inden bir Kozak geldi. Orada bilgi toplamak ve tüm girişimleri araştırmak amacıyla bulunuyordu. Daha önce bana bir mektup da yazmıştı. Zaporogluların, Koşoviy Otamanı ve bütün Aşağı Zaporog ordusunun, Kırım Hanı'ndan bir elçi geldikten sonra, eski Koşoviy Otamanı İvan Husak ile eski Kalga Sultan arasında Kamyany Zaton civarında geçen sene Kırım ile akdedilen barış antlaşmasını tasdik ederek yenilediklerini anlattı. Tüccarların aktardıklarıyla tamamen örtüşen bilgileri verdi. Bu yaz, Kırım Hanı'nın tüm ordularıyla birlikte bizzat Küçük Rus' şehirlerine geleceğini, ancak busurman kılıcına ve askeri gücüne güvenmekten ziyade cazip tekliflerle sonuç almayı planladığını belirtti. Lanet olası düşman Petrik, Han'a şu şekilde umut veriyor: Han, ordularıyla birlikte Küçük Rus' şehirlerine gelip durursa, güya ya toplanan ordu starşınaya karşı baş kaldıracak ya da şehir sakinleri Han ve Kırım Devleti ile barış yapmak isteyecek. Han, yalancının bu sözlerine inanarak, //v. 659 arka// (*sayfanın üstbilgisi: tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1694 yılı*) tüm ordularıyla buraya gelmek istiyor. Bu sefer için, görünüşe göre, Türk Sultanı'nın da müsaadesi var. Tam da bu nedenle, Kırım ve Bucak

ordularını Alman seferine çağırıyor. Han, ordularıyla birlikte kendi memleketinde kalsın ve (aman Tanrı onlara yardım etmesin!) sinsi niyetine savaşı ya da telkinle ulaşsın diye plan yapıyor. Kalga veya Nureddin Sultanları, Bilgorod (*Akkerman*) ordularıyla ve birkaç paşanın komutasında kendilerine gönderilecek olan Osmanlı kuvvetleriyle birlikte, Eflak topraklarında bazı noktalarda Polonya ordusunca işgal edilen bölgeleri temizlemeye çalışacaklar. Bu konu ayrıntılı bir şekilde yarı özel bir mektupta yazılarak büyük Hükümdarlarınıza sunulmak üzere hazırlanmıştır. Bu bildiriden anlaşıldığı üzere, düşman busurmanlar, kendi sapkın gayelerini durmaksızın gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu nedenle Hetman olarak biz, starşınalar ve albaylar, tüm Zaporog ordusu ve Küçük Rus' halkıyla birlikte, Nurlu Çarlık Majestelerinizin kutsal tahtı önünde eğilerek alçakgönüllülükle niyaz ediyoruz. Büyük Hükümdarımız, Ortodoks Hristiyan halkının selameti için gösterdiğiniz daimi hükümdarlık himayenizle, Tanrı tarafından korunan Çarlık ordularınıza zamanında savaşa hazırlanmaları ve düşmanlara karşı bir caydırıcı güç oluşturmak üzere, ilgili Ukrayna şehirlerine doğru ilerlemeleri emrini vermeye lütfediniz. Ben, Hetman olarak, her ne kadar bu konuda Çarlık fermanınızı almamış olsam da, ki bu ferman olmadan yalnızca savaş açmak ve orduyu birleştirmek değil, hatta alayları evlerinden çıkarmak bile bana düşmez, yine de tüm alaylara emirler içeren üniversaller gönderdim. Hem şehirli hem de gönüllü ordunun savaş seferine hazırlıklı olması, erzak stoklarını tamamlaması ve silah donanımlarını eksiksiz hale getirmesi talimatını verdim. Bu üniversalleri, düşmanların bundan haberdar olup korkuya kapılmaları için yayımladım. Çünkü onların kötü niyetlerinden haberdar olduğumuzu ve gerekli //v. 660 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) savunmaya hazırlandığımızı öğrenebilirler. Ancak, onların ne zaman Kırım'dan harekete geçeceklerine dair kesin ve erken bir bilgi edinmek oldukça zordur. Nitekim geçen kış, Zaporoglular bize Baturın'a Salı günü bir haber göndermişlerdi, ancak düşmanlar Çarşamba günü Perovoçna'ya saldırmışlardı. Böyle ani ve hızlı bir hareket karşısında, ordumuzla zamanında yetişip karşı koymamız mümkün olmamıştı. Bununla birlikte, şimdi büyük bir gayret göstererek, busurmanların Kırım'dan ne zaman ve hangi güçle harekete geçeceklerine dair en erken bilgiyi edinmeye büyük özen göstereceğiz. Bu konuda, büyük Hükümdarlarınıza sadık bir tebaa olarak bilgi vereceğime söz veriyorum. Şu anki mektubumu, büyük Hükümdarlarımıza, yukarıda bahsedilen kişi aracılığıyla gönderiyorum. O, Nurlu Çar Majestelerinizin devlet makamlarında, mevcut gelişmeler ve Zaporogluların tutumu hakkında sözlü bir bildirimde de bulunacaktır. Özellikle, Zaporogluların kimlerinin

büyük Hükümdarlarınıza daima sadık kaldığını, kimlerinin ise huzursuzluk ve karmaşaya eğilim gösterdiğini açıklayacaktır.

Baturın'dan, 23 Nisan 1694 yılı

Kırım'dan gelen bu kötü haberlerin ardından, savaşa susamış (1.- *Kozakların Avoğ'a (Azak) başarısız çıkışı*) Machiavelli Mazepa, Kırım Tatarlarına ve geçmişte Don civarındaki en yakın slobodalara zarar veren, ayrıca Berda ve Moloçni'di birçok Kozak'ı haince esir eden Azov (Azak) Tatarlarına karşı öfkeleni. Bunun üzerine, bu Hristiyanlara yapılan haksızlıkların intikamını almak için Azov'daki (Azak) düşmanlara karşı // Mayıs ayında (saturın üstüne eklenmiş) Hadaç ve Poltava Alaylarını, ayrıca Rostkovs'ki'nin kompaniytsi alayını ve Kojuhovs'kiy'in serdük alayını sefere gönderdi. Ancak bu alayların albayları, (Hetman'a verdikleri beyanlarda öne sürdüklerine göre) yiyecek sıkıntısı veya başka bir korku nedeniyle memnuniyetsizlik yaşandığını öne sürerek, uzak arazilere ilerlemediler. Bunun yerine, kuyruklarını kıstırarak Dovğa'dan geri döndüler.

Aşağı Zaporog ordusu (2.- *Zaporog ordusunun başarılı girişimi*), o yaz önemli bir askeri başarı ve zafere ulaştı. (Yukarıda bahsedildiği gibi) //v. 660 arka// (sayfanın üstbilgisi: tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1694 yılı) Kırım ile barış içinde kalsalar da, Azaklılar yüzünden Berda ve Moloçni'de esir düşen kardeşlerine acıyarak, Kırım'daki düşmanlarından göz göze, dişe diş prensibiyle intikam aldılar. Teknelerle gizlice Kıns'ka ve Dnipro üzerinden ilerleyerek Aslam Kermen'in (İslam Kermen) yanından Oçakiv (Özi) limanına girdiler ve buradan Kırım kıyılarına yaklaştılar. Teknelerden indikten sonra, kıyıya yakın birkaç düzine Tatar köyünü ateşe vererek yerle bir ettiler. Bundan önce birçok Tatarı kılıçtan geçirdiler ve çok sayıda esir aldılar. Ardından, tekneleri batırıp farklı bir kara yolunu takip ederek Siç'e geri döndüler. Daha önce anlaştıkları gibi, süvari birlikleri de onlara katılmak için o dönemde bekledikleri yerde hazır durumda bulunuyordu.

[...]

//v. 665 arka//

[...]

Aynı (1.- *Kozaklar Bilğorod (Akkerman) diyarına saldırdılar, Han'ın bir palankasını ele geçirdiler*) yılın Eylül ayının ortalarında, Hetman Mazepa, Bilğorod (Akkerman) bölgesine, başında Çerniğiv Albayı Yakiv Lızoğub'un bulunduğu kendisine bağlı orduları gönderdi. Bunun yanı sıra, Pereyaslav Albayı İvan Mırovıç'ı alayıyla birlikte, Prılukı Albayı İvan

Ruban'ı, Kompaniytsi osavulu ile Novıts'kıy'ın askerlerini ve Albay Hrıgoriy Paşkovs'kıy ile onun askerlerini de sefere çıkardı. Dnipro'nun (*Dinyeper*) öbür yakasında ise onlara, gönüllü alayıyla birlikte Semen Paliy katıldı. Toplam asker sayısı sekiz bin veya daha fazla olmalıydı. Bu ordu, Bilğorod (*Akkerman*) bölgesine vardığında, Tanrıdoğuran'ın Şefaati Yortusu'ndan²⁵⁵ birkaç gün önce, Dinyester //v. 666 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) üzerinde bulunan Han'ın Gankuşli (*Han Kışla*) adlı palankasını ele geçirdi ve civardaki birçok Tatar köyünü ateşe vererek yerle bir etti. Bunun yanı sıra, oradan her iki cinsiyetten esir toplayarak, başarıyla Küçük Rus' topraklarına, evlerine geri döndüler. Bilğorod (*Akkerman*) diyarındayken, o dönemde Bucak ordularının, Türk [Padişahı] ile Hristiyan Sezarı'na karşı savaşta bulunmaları nedeniyle, saldırıları sırasında Tatarların güçlü bir direnişiyle karşılaşmadılar.

[...]

Hetman, bununla ilgili olarak Baturın'dan, 7 Aralık'ta Çar Majestelerine şu yazıyı yazdı:

Daha önce büyük Hükümdarlarınıza, Nurlı Çar Majestelerinize, Polonya ordularının ve oradaki alayların (1.- *Hetman'ın Çar Majestelerine yazdığı yazı, Paliy ile ilgili suskunluk*), serasker Vil'ğa komutasında Semen Paliy'e karşı düzenlediği hareket hakkında bildirimde bulunmuştum. Her ne kadar bana, Hetman olarak, gelen yolculardan Polonya ve Kozak alaylarının Fastiv'en çekilip daha aşağı bölgelere ilerlediğine dair haberler ulaşmış olsa da, Semen Paliy'in bana yazmamış olması ve Kiyiv Albayı'nın da herhangi bir bilgi göndermemesi nedeniyle, bugüne kadar bu konuda size, büyük Hükümdarlarınıza resmi bir bildirimde bulunmadım. Bunun yerine, tüm gelişmeleri daha ayrıntılı şekilde araştırmaya çalıştım.

Bu nedenle, Baturın sakini olan, Semen Paliy ile eski bir tanışıklığı bulunan ve bana, Hetman olarak, güvenilir biri olan seçkin bir Kozak'ı özel olarak Fastiv'e gönderdim. Ona, özellikle Semen Paliy'in durumu hakkında bilgi toplamasını emrettim. Ayrıca, Hetman olarak, onun yardım talebine karşılık kendisine asker göndermemiş olmam nedeniyle bana karşı bir kırgınlığı olup olmadığını öğrenmesini de istedim. Bu

---

²⁵⁵ *Tanrıdoğuran'ın Şefaati Yortusu* veya Pokrova, Doğu Hristiyan kiliseleri tarafından 1 Ekim'de (eski takvime göre 14 Ekim'de) kutlanan dini ve halk bayramıdır. Bu yortu, Tanrıdoğuran Meryem'in insanlığı koruması ve şefaatine dair inancı simgeler.

elçim, Fastiv’de bulunup görevini tamamladıktan sonra, 5 Aralık’ta Baturın’a geri döndü. Semen Paliy de bu kişi aracılığıyla bana bir mektup gönderdi. Bununla birlikte, başka mektuplar da ilettiler. Ben de bu mektupları, şu an size yazmakta olduğum mektubumla birlikte, Küçük Rus’ devlet dairesine, //v. 666 arka// (sayfanın üstbilgisi: tek Mazepa’nın Hetmanlığı, 1694 yılı) büyük Hükümdarlarınıza bildirilmek üzere gönderiyorum. Elçim bana sözlü olarak şunu aktardı: Semen Paliy, serasker Vil’ga’nın planlarının başarısız olduğunu ve geri çekilerek, derin Polissia bölgelerine, Sluç Nehri kıyılarına doğru hareket ettiğini bildirdi. Böylece, önceki yıllarda ve hala, Semen Paliy’in alaylarının konuşlandığı tüm yerleri boşaltmış oldu. Serasker Vil’ga’nın asıl niyeti, Fastiv’i Semen Paliy’den alarak kendi denetimi altına sokmaktır. Polonyalılar, ya Semen Paliy’in bu saldırıdan korkarak kendiliğinden oradan çekileceğini ya da alayındaki askerlerin ve halkın paniğe kapılarak onu terk edeceğini ve bu korku nedeniyle Paliy’i onlara teslim edeceklerini umuyordu. Ancak, hem alaydaki askerler hem de halk Semen Paliy’in yanında kararlılıkla durduğu için bu planları gerçekleşmeyince Polonya horuğvaları ve gönüllü Kozak alayları geri çekilmek zorunda kaldı.

Bu geri çekilmenin ardından, Semen Paliy özel bir elçisini, Papuğa adında birini, Kral Majestelerine gönderdi. (Bu kişi, Dnipro’nun (*Dinyeper*) bu yakasından, Pereyaslav Alayı’ndan ona katılmıştı.) Elçisini, Kral’ın büyük hetmanına ve serasker Vil’ga’ya karşı, kendisine yönelik bu düşmanca saldırıyı şikayet etmek için yolladı. Semen Paliy, kendi alayındaki askerleri, daha önce bulundukları konumlara geri gönderdi. Aynı şekilde, serasker Vil’ga’nın Polonya horuğvaları ve Kozak alaylarıyla birlikte Fastiv’den çekilmesinin ardından, bölge halkı da, saldırı korkusuyla kaçıp sığındıkları Fastiv ve Çornoğorodka’dan ayrılarak, geldikleri yerlere geri döndüler. Zira Vil’ga’nın horuğvaları yüzünden yıkıma uğramaktan ve eziyet görmekten endişe ediyorlardı. Bu durumu büyük Hükümdarlarınıza bildirerek, Nurlu Çar Majestelerinizin lütfuna en derin saygılarımla sığınıyorum.

Baturın’dan, 7 Aralık 1694 yılı

Güvenli bir şekilde Fastiv’e yerleşen Paliy, Polonya Kralı ve senatörlere (1.- *Paliy’in Polonya’ya ve ...*²⁵⁶ *Tatar “dil”leriyle birlikte gönderilen elçileri*) kendisini uygun bir şekilde tanıtarak, Kraliyet Hetmanı ve Kral Sobieski’ye küçük bir elçilik heyeti gönderdi. Bu

---

²⁵⁶ Metinde boşluk vardır.

heyet, Bilğorod (*Akkerman*) bölgesinde ele geçirdiği Tatar “dil”lerini, kendisi ve ordusu için Kral’ın ve Hetman’ın merhametini dile getiren bir rica ile birlikte sundu.

[...]

//v. 670 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler, 1695 yılı*)

OTUZ ALTINCI BÖLÜM

[...] Tatarların Sandomır (*Sandomierz*) ile Lviv’e yaptıkları zararlı saldırı; Patriğin Hetman’ı Kazıkermen (*Gazi Kermen*) seferi için kutsaması; Eflak’ın Hetman’a karşı teveccühü ve yabancılarla ilgili çeşitli haberler; Rusya’nın Azov (*Azak*) ve Kazıkermen’e (*Gazi Kermen*) karşı savaşının sebepleri; Moskova ve Kozak ordularının oraya yaz düzenledikleri sefer; o yaz Azov’u (*Azak*) ele geçirememeleri ve belli şartlar altında Kazıkermen’i (*Gazi Kermen*) teslim almaları; [...] Kazıkermen’i (*Gazi Kermen*) ele geçirdikten sonraki olaylar; ganimetler ve orduların evlerine dönmesi; [...] hakkında

[...]

Büyük ve Küçük Rus' ordularının Azov (*Azak*) ve Kazıkermen’e (*Gazi Kermen*) yaptıkları seferi anlatmaya başlamadan önce, Tatarların güçlü Polonya’ya saldırısını aktarmak istiyorum. Noel Bayramı sonrasında (2.- *Ordunun Polonya’ya saldırısı*), Kırım, Bilğorod (*Akkerman*) ve diğer ordular, birkaç yıldır ulaşmaya çalıştıkları Türklerin Kamyanets'-Podil's'kyy (*Kamaniçe*) //v. 670 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) hedefini bırakarak geri döndüler ve Sandomır (*Sandomierz*) ile Lviv bölgelerine saldırdılar. Burada birçok kişiyi esir aldılar, yerleşim yerlerini ateşe vererek kül ettiler. Sonra, Rus' başkenti Lviv’e saldırdıklarında, bu ordulara karşı Büyük Kraliyet Hetmanı Yablonovski, birkaç bin kişilik piyade ve süvari ordusuyla, ayrıca birkaç top ile birlikte Lviv’in çevresindeki bir köye geldi. Ancak, Tatar ordusu Polonya kuvvetlerini kuşatarak nefes almalarına bile fırsat vermedi. Hızlı bir akın düzenleyerek Polonyalıları taarruz etti ve onlara ciddi zarar vererek Lviv’in içine kaçmak zorunda bıraktı. Polonya topraklarını ele geçirdiler ve Lviv’in çevresindeki köylerden bir kısmını ateşe vererek yaktılar. Ardından, ordular geri çekildi. Orduların Lviv’den çekilmesinin ardından, Lvivliler Hetman’ın emrine uyarak Tatarların attıkları okları topladılar. O dönemde dolaşan söylentilere göre, bu oklarla yirmi araba doldurdular. Hetman Yablonovski, bunları Kraków ve Varşova’ya,

Kral ve senatörlere göndererek, onların Tatarların gücünü hayal etmeleri için bir mesaj vermek istedi.

Moskova Patriği Aziz Adriyan (3.- *Patrğin Kazıkermen (Gazi Kermen) seferi için kutsaması*), Hükümdarlık emriyle Hetman Mazepa'nın Kazıkermen (*Gazi Kermen*) seferine çıkması gerektiğini biliyordu. Bu nedenle, 5 Mart'ta ona bir mektup yazarak hem onu hem de tüm Kozak ordusunu bu sefer için kutsadı.

[...]

//v. 671 arka//

[...]

Aynı yıl, 28 Mart'ta, Eflaklı (2.- *Eflak'tan dostluk mektubu*) Hristiyan beylerden, bizzat Vovoda da olabilir, bizim dostumuz olarak, geçmiş yıllarda Kırım ve Bilgorod (*Akkerman*) bölgesinde Kozak ordularının kazandığı zaferleri kutlayarak, ayrıca bu yıl Polonya'ya ve Lviv'e yönelik güçlü ordu akınlarından bahsederek Hetman Mazepa'ya gizli bir mektup yazdı. Bu mektubunda, Osmanlı ve diğer yabancı devletlerin tutum ve niyetleri hakkında bilgi veriyor, Hetman Mazepa'yı ve Kozak ordularını bu yılki savaş seferinde Kırım'a, Bucak'a ve Dnipro (*Dİnyeper*) ile Karadeniz kıyılarında kalan Osmanlı kalelerine saldırmaya teşvik ediyordu. Aynı zamanda, yabancı boyunduruğunu üzerinden atmak amacıyla bu savaşa katılmaya olan eğilimini belirtiyordu. Hetman'a yazdığı bu gizli mektup şu şekildedir:

[LEHÇE]

Saygıdeğer beyinizin komutanlığındaki Çar Majestelerinin ordularının Kırım topraklarını yağmaladığı haberleri için saygıdeğer beyinize teşekkür ederim. Tanrı'ya şükredilmesi, bütün dünyada Ortodoksluğun yayılması ve tüm Hristiyanların memnuniyeti adına, her şeye kadir Tanrı, Çar Majestelerinin silahlarına yardım etsin! Oçakiv (*Özi*) ve Bucak'taki olaylardan haberdarım. Ancak, Saha Hetmanı olarak, saygıdeğer beyinizin zayıf sağlığı nedeniyle Bucak'ın tamamen yerle bir edilmemiş olmasına üzgünüm. Büyük ihtimalle bunun nedeni, o anda Tanrı'nın bizim için bir iyilik yapmak istememiş olmasıdır. Ancak eminim ki, Çar Majestelerinin silahları bu yıl boyunca fethetmek istediklerini fethedecek, ardından bir iki yıl içinde Bucak da tamamen yerle bir edilecektir. Saygıdeğer beyinizin, burada uzun süredir kalan adamına gelince, bunun sebebi Polonya'ya, ta Lviv'e kadar ilerleyen Tatar birlikleriydi; onların dönüşünü

bekliyordu. Şöyle oldu: Tatarlar her yeri yakarak Lviv'e kadar ulaştılar. Orada, Hetman'ın bizzat kendisiyle, az sayıda 5000 kişilik bir orduyla karşılaştılar. Ancak Tatar ordusunun toplam sayısı 30.000'di. Krakow çevresini ateşe verdiler ve topları ele geçirdiler. Fakat kendileri //v. 672 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Mazępa'nın Hetmanlığı, 1695 yılı*) de ölü ve yaralı olarak büyük kayıplar verdiler.

Andrianopil'den (*Edirne*). Ocak ayında yeni bir Çar tahta oturdu. Almanlarla savaşı başlatan Çar Mehmet'in oğlu, adı Mustafa, 32 yaşında. İlk iş olarak devlet hazinesini kontrol etmek istedi ve sadece 15 çuval bulundu. Ordunun durumunu da öğrenmek istedi ve hem paranın hem de asker sayısının yetersiz olduğunu gördü. Savaşa kendisi gitmeye karar verdi ve vezire sefere çıkılması emrini verdi. Ancak, saygıdeğer beyiniz bilsin ki, onların ne yeterli parası ne de yeterli askerleri var. Busurmanların durumu zayıf. Haydutların bu dönemde fazlalığı nedeniyle Anadolu'dan sefere az insan katılıyor. Türk [Padişahı]'nın gerçekten ne kadar orduya sahip olduğu ancak savaş meydanına çıktığında anlaşılacaktır.

[...]

//v. 672 arka//

[...]

28 Mart 1695

Daha önce tasvir edilen, genel olarak Çığırın'dan (*Çehrin*) başlayan ve Büyük ve Küçük Rus' ile Osmanlı ve Kırım Beyliği (*1.- Savaşın sebepleri, Azov (Azak) ve Kazıkermen (Gazi Kermen) üzerine düzenlenen sefer, Azov'un (Azak) ele geçirilememesi ve Kazıkermen'deki (Gazi Kermen) kargaşa*) arasında yaşanan anlaşmazlıklar ve askeri seferler, 16 yıldır devam ediyordu. (Her iki taraf barışa meyilli olsa da) Çeşitli sebeplerden dolayı ne Osmanlı ne de Rus İmparatorluğu bir barış akdedemedi. Tatarlar ve Kozaklar, iki imparatorluk arasında sürekli bir öfke ve savaş sebebi olmaya devam ediyorlardı. Aynı durum, 1621 yılındaki Hotin Savaşı öncesinde de mevcuttu ve bu konu kısmen daha önce anlatılmıştı.

O zaman, bütün Rusya'nın Hükümdarları, Nurlu İoan ve Pötr Alekseyeviçler, busurmanlardan 16 yıl boyunca çektikleri acıların intikamını almak amacıyla, en iyi çözümün ordularıyla Azov (Azak) ve Kazıkermen (Gazi Kermen) üzerine yürüyerek bu kaleleri yerle bir etmek olduğuna karar verdiler. Böylece, Meotits'ke Gölü'nden (*Azak Denizi*) Evksinopont'a (*Karadeniz*) açılan kapıyı görebileceklerdi. Kazıkermen'in (*Gazi*

Kermen) ele geçirilmesiyle ise, Aşağı Zaporog ordusu için eskiden olduğu gibi Dnipro'dan (*Dinyeper*) Oçakiv (*Özi*) limanına ve bahsi geçen Evksinopont'a (*Karadeniz*) engelsiz ve serbest bir geçiş sağlanacaktı.

Geçmiş yıllar boyunca, bu askeri girişim için Moskova Hükümdarları yeterli miktarda erzak ve çeşitli teçhizat hazırlamış ve seferin başlatılması için onay vermişlerdi. Bu hareket, tahtta kardeşi İoan'ı bırakan Nurlu Hükümdar Pötr'ün de katılımıyla, Mart ayında Çarlık şehri Moskova'dan Azov'a (*Azak*) doğru başladı. Ordu iki kısma bölündü. Birine, karadan Don Nehri üzerinden aşağı doğru Çerkası şehrine ilerlemesi, diğerine ise yine karadan Volga Nehri üzerinden Tsaritsın şehrine gitmesi ve oradan Azov'a (*Azak*) yönelmesi emredildi. Büyük Rus' ordusu ve birkaç Küçük Rus' alayı, Azov'a (*Azak*) vardıktan sonra hiç ara vermeden şehre taarruz etmeye ve yoğun bombardıman altına almaya başladılar. Bunu yaparken büyük gayret göstererek tüm yazı bu kuşatma altında geçirdiler. Azov (*Azak*) surlarını topraklarla deldiler ve lağımlarla yıktılar. Şehre birkaç düzine bomba atarak Azov'un (*Azak*) tüm evlerini ve camilerini yerle bir ettiler, şehri harabeye çevirdiler. Ancak, tüm bu çabalara rağmen şehri ele geçiremeyerek, sonbaharın gelişiyle birlikte geri çekilmek zorunda kaldılar.

Diğer taraftan, Kazıkermen'de (*Gazi Kermen*) Hristiyan ordularının şansı daha yaver gitti. Hetman Mazepa, Kozak ordularıyla ve tüm yükleriyle birlikte, Hükümdarlık emrine uyararak 17 Mayıs tarihinde Baturın'dan Kazıkermen (*Gazi Kermen*) seferine çıktı. Yakın Boyar ve Bilgorod Voyvodası Boris Petroviç Şeremetov //v. 673 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler ve Kazıkermen (Gazi Kermen) seferi*) da, Moskova süvari ve piyade kuvvetleri ile Kozak sloboda alaylarıyla, yaklaşık aynı tarihlerde evlerinden hareket etti. Dnipro (*Dinyeper*) kıyısında, Perevoloçna yakınlarında birleştiler. Burada birkaç hafta geçirerek gemileri nehir geçişi için donattılar. Şeremetov, Perevoloçna'nın aşağısından, Mazepa ise yukarısından, Mişurın Riğ karşılarından Dnipro'yu (*Dinyeper*) geçti.

[...]

//v. 674 arka//

[...]

Tüm (1.- *Kazıkermen'e (Gazi Kermen) doğru ilerleyiş*) ordu Dnipro'yu (*Dinyeper*) //v. 675 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1695 yılı*) geçtikten sonra, Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) doğru ilerlemek üzere ana güzergah boyunca yürüyüşe geçti. Bu yolculuk

sırasında, bozkırdan Dnipro'ya (*Dinyeper*) dökülen çeşitli nehirleri ve vadileri aştılar. Sonunda, Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) ulaşarak, Temmuz'un son günlerinde, Spas zapustı²⁵⁷ öncesi Çarşamba günü, şehrin yakınında etrafına obozlarını kurdular. Perşembe günü, gün doğar doğmaz, Hetman, serdük birliklerine ve şehirli piyade birlikleri Tanrı'nın adıyla Kazıkermen (*Gazi Kermen*) surlarına ilerlemeleri emrini verdi. Ordu, büyük bir cesaretle ve sevinçle savaşa atıldı. Kazıkermen'den (*Gazi Kermen*) birkaç yüz yeniçeri Kozakların karşısına çıksa da, hızla bozguna uğratılıp şehir içine geri püskürtüldüler. Kozaklar, Kazıkermen (*Gazi Kermen*) surlarının hemen dışında tahkimatlar kurarak, kazdıkları siperlerde mevzilendiler ve savaş hareketına kararlılıkla devam ettiler. Perşembe'den Cuma'ya bağlayan gece, Kozak ve Moskova orduları Kazıkermen'i (*Gazi Kermen*) her yönden kuşatarak saldırıya geçti. Şehri tahkimatlarla çevreleyerek etrafını toprakla doldurulmuş hasır sepetlerle sardılar, birçok top ve havan topu yerleştirdiler ve büyük bir piyade gücüyle Kazıkermen'i (*Gazi Kermen*) kuşatma altına aldılar. Cuma sabahı gün ışımaya başlarken, Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) her yönden toplar, havanlar ve hafif silahlarla yoğun ateş açıldı. O Cuma gününden başlayarak, Spas Zapustı'nın olduğu Salı gününe kadar, beş gün boyunca gece gündüz durmaksızın toplarla ve hafif silahlarla ateş açıldı. Havan toplarından bombalar atıldı ve Kazıkermen (*Gazi Kermen*) surlarının altına gizli tüneller kazıldı. Buna karşılık, Kazıkermen'den (*Gazi Kermen*) de toplarla ve yanıçarkala güçlü bir savunma yapıldı. Ancak, sonunda Kazıkermen (*Gazi Kermen*) öyle bir duruma geldi ki, artık Hristiyan ordularına karşı toplarla ateş açamaz hale düştü. Tıpkı 1678'de Osmanlıların Çığırın'da (*Çehrin*) yaşadığı gibi, Kazıkermen'deki (*Gazi Kermen*) yeniçeriler, //v. 675 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler ve Kazıkermen'deki (Gazi Kermen) kargaşa*) taş duvarlardan toplarını ateşleyebilmek için mazgalları açtıklarında, Hristiyan topları hemen bu mazgallara yönelerek, iki ya da üç top atışıyla yeniçerilerin ateş etmesine fırsat vermeden Kazıkermen (*Gazi Kermen*) toplarını susturdu. Bu şekilde, sadece Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) topları kullanılmaz hale gelmekle kalmadı, aynı zamanda topçuları da öldürüldü. Öyle ki, Kazıkermen (*Gazi Kermen*) Beyi, topçuluk yapmaları için yeniçerilere günlük otuz-kırk lev ödeme teklif etti, ancak bu görevi üstlenmek isteyen kimse çıkmadı. Çünkü bu işi üstlenmenin kesin ölüm anlamına geldiğini görüyorlardı. Ancak, kalenin surları sert taştan inşa edildiğinden,

---

²⁵⁷ *Spas Zapustı*, Ortodoks kilisesinde Meryem Ana'nın Göğe Kabulü Orucu (Uspenskiy Post) olarak bilinen uzun süreli dört büyük oruçtan biridir. Halk arasında Spasivka olarak da adlandırılır. Bu oruç, 1 Ağustos'ta başlar ve 14 Ağustos'ta, Meryem Ana'nın Göğe Kabulü Bayramı'ndan bir gün önce sona erer.

topların etkisi sınırlı kaldı ve ciddi bir yıkım gerçekleşmedi. Bu yüzden kaleyi ele geçirme umudu zayıftı ve kuşatma uzun sürebilirdi.

Bu durumu önlemek ve hedefini daha hızlı gerçekleştirmek isteyen Hetman, Boyar Şeremetov ile yaptığı istişarenin ardından, ordusuna Kazıkermen (*Gazi Kermen*) surlarına doğru geniş ve yüksek bir toprak set inşa edilmesini emretti. Bu set, Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) hendeklerini dolduracak ve surların seviyesine ulaşarak askerlerin şehre kolayca girmesini sağlayacaktı. Bu savaş taktiği, Kazıkermen (*Gazi Kermen*) savunmacılarını büyük bir korkuya ve umutsuzluğa sürükledi. Yeniçerilerin ve topçuların saldırıları artık etkisiz ve faydasız hale gelmişti. Topları Hristiyan ordusunun inşa ettiği toprak setlere karşı ateşlediklerinde, mermiler setlerde etkisini kaybediyordu. Üstlerinden ateş ettiklerinde ise mermiler Hristiyan ordusunun kamplarını aşarak boşa gidiyordu. Bu beş gün içinde, Moskova birliklerinin kazdığı bir tünel Kazıkermen (*Gazi Kermen*) surlarını çökertti. Bombardımanlar düşmanı büyük ölçüde yıprattı. Ancak Kazıkermenlileri (*Gazi Kermen*) en çok dehşete düşüren şey, Moskova ordusunun “çan” adını verdiği özel bir savaş aracıyla gerçekleştirdiği saldırıydı. Bir akşam, bu araçtan aynı anda birkaç düzine büyük bomba ve küçük el bombası Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) atıldı. Bu bombardımanın etkisi o kadar büyüktü ki, Hristiyan ordularının tüm mevzilerinden açılan ateşle birleşerek, o karanlık geceyi adeta yıldırım çakmış gibi bir anlığına aydınlattı. Bombalar ve el bombaları henüz Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) içine düşmeden bile, savunmacılar tam bir umutsuzluğa kapıldılar. Öyle ki, Hristiyan kamplarında bile düşman askerlerinin çaresiz feryatları duyulabiliyordu. Bunca zorluk, korku ve şehri saran sayısız gömülmeyen cesedin çürüyerek ağır bir koku yayması nedeniyle, Kazıkermen'deki (*Gazi Kermen*) busurmanlar artık Hristiyan ordularına direnemez (1.- *Kazıkermen (Gazi Kermen) Kozaklara teslim oldu*) hale geldi. Bunun üzerine, //v. 676 ön// (sayfanın üstbilgisi: *tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1695 yılı*) kendileri için uygun şartlar altında Hetman'a ve Boyar Şeremetov'a teslim olmayı kabul ettiler ve güneş batmadan önce Kazıkermen'i (*Gazi Kermen*) resmen Kozak ordusuna (2.- *NB*) teslim ettiler.

Bu anlaşmayı kesinleştirmek için Hetman ve Boyar, kendi kamplarından çıkarak tahkimat alanına geldiler. Kazıkermen (*Gazi Kermen*) tarafından ise Bey adına, birkaç yeniçeriyle birlikte Kazıkermen (*Gazi Kermen*) katibi Şaban Lipka ya da diğer adıyla Çemeriş görüşmelere katıldı. Burada gerekli müzakereler yapıldı ve anlaşmaya varıldıktan sonra Hetman ve Boyar tekrar kamplarına döndü. Şaban ise, güneş battıktan sonra Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) geri döndü. Onun dönüşüyle birlikte, Türkler Hetman

ve Boyarla kendileri için uygun koşullarda bir teslim anlaşması yaptıklarını açıkladılar. Bu haber onları memnun etti ve Hristiyan ordusunun, Şaban ile üzerinde anlaşılan şartlara uyacağından şüphe etmediler. Ancak Kazıkermenliler (*Gazi Kermen*), kendilerine verilen Kozak dostluğuna güvenmeyerek ve evlerinde oyalanmadan, o gece hemen yukarı şehirden Dnipro (*Dinyeper*) kıyısındaki aşağı Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) çekildiler. Yalnızca, şehrin taş surlarında birkaç yeniçeri muhafız bıraktılar.

Türkler, o sırada yukarı Kazıkermen'den (*Gazi Kermen*) aşağı Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) geçerken, taşıyabildikleri (1.- *Bizimkilerin akılsızlığı*) en değerli eşyaları yanlarına aldılar. Geri kalan tüm eşya ve malları ise olduğu gibi yukarı Kazıkermen'de (*Gazi Kermen*) bıraktılar. Bizim tarafta, şafak sökene kadar kimsenin şehre girmesine izin vermemek amacıyla stratejik noktalara sağlam nöbetçiler yerleştirildi. Ancak bu plan da başarısız oldu. Çünkü o gece, gün boyu tahkimatlarda çalışan Hristiyan askerleri kısa bir dinlenmenin ardından, fazla vakit kaybetmeden, tüm yollarla üst Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) girmeye çalıştı. Yeniçeri muhafızları, bu baskıya dayanamayarak alt şehre doğru geri çekilmek zorunda kaldılar. Moskova ve Kozak askerleri, Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) iyice yerleştiler ve çok büyük ganimetler ele geçirmeden //v. 676 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler ve Kazıkermen'deki (Gazi Kermen) kargaşa*) orada kalmaya başladılar. Ancak gece saat üç ya da dört civarında, kontrolsüz bir hareketle, akılsızca davranarak şehri ateşe verdiler. Yangın o kadar hızlı yayıldı ki, sadece orada bulunan Osmanlı hazinelerini sarıp onları yağmalamalarına engel olmakla kalmadı, aynı zamanda birçok asker de topladıkları ganimetleri bırakıp kendi canlarını zor kurtardı.

Dnipro'nun (*Dinyeper*) karşı yakasında, Tavan' Adası'nda yer alan Muştrit Kermen (2.- *Tavan' Adası'nda ikinci kale*), Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) tam karşısında bulunuyordu. (Her ne kadar buradan, Kazıkermen'i (*Gazi Kermen*) savunmak amacıyla Hristiyan ordularının tahkimatlarına ve kamplarına top atışı yapılsa da, bu atışlar Hristiyan ordusuna pek zarar vermediği gibi Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) de herhangi bir fayda sağlamadı.) Muştrit Kermenliler, Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) Hetman ve Boyara boyun eğdiğini (3.- *NB*) görünce, onlar da Aşağı Zaporog ordusuna boyun eğdiler. Zaporoglular, Koşoviy Otamanları Maksım ile birlikte, Siç'ten teknelerle Muştrit Kermen'e gelerek burayı ele geçirdiler. Bu sırada, Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) karşısında, Kıns'ka Nehri kıyısında, biri Kırım kıyısında olan İslam Kermen, diğeri Kıns'ka Nehri'nin karşı yakasında, Tavan' Adası'nda, tam İslam Kermen'in karşısında olan Mübarek Kermen olmak üzere iki Osmanlı kalesi, Kazıkermen (*Gazi Kermen*) ve

Muştrit Kermen'in düşüşünü gördüklerinde, aynı akıbete uğramamak için düşmanın gelmesini beklemeden boşaltıldı. Hem garnizon askerleri hem de sivil halk, sahip oldukları tüm eşyalarla birlikte Kırım'a doğru çekildi ve geride yalnızca büyük toprak bırakıldı.

O geceyi orada geçirdikten sonra, çarşamba sabahı erken saatlerde Hetman ve Boyar Şeremetov, ordularıyla birlikte Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) önüne geldiler. Kozak ve Moskova birliklerini düzenli bir şekilde yerleştirerek, anlaşmaya göre aşağı Kazıkermen'den (*Gazi Kermen*) çıkması gereken Türkleri güvenli bir şekilde karşılamaya hazırlandılar. Böylece, ordunun onları öldürmemesi ve yağmalamaması sağlanmaya çalışıldı. Ancak, bu düzenleme askeri karmaşa içinde fazla bir fayda sağlamadı. Çünkü Kazıkermen'den (*Gazi Kermen*) ilk çıkan Türkler, askerlerin baskısıyla dağıtılıp parçalandılar. Bunu surlardan izleyen diğer Türkler, korkuya kapılarak hemen aşağı kaleye kapanıp teslim olmaktan vazgeçtiler. Buna karşılık, üçüncü bir grup, kadınları, çocukları ve tüm değerli eşyalarıyla birlikte Zaporoglulara //v. 677 ön// (*sayfanın üstbilgisi: tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1695 yılı*) teslim oldu. Onlar, Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) surlarından, iplerle aşağı inerek Dnipro (*Dinyeper*) sularında bekleyen Zaporog teknelerine ulaştılar. Zaporoglular, bu tekneleri özellikle bu tahliye için surlara yaklaştırmışlardı. Ardından, bu insanları Tavan' Adası'ndaki Muştrit Kermen kalesine taşıdılar.

Bu olaylar sırasında, Moskal' ve Kozak birliklerinin bir kısmı Kazıkermen'den (*Gazi Kermen*) biraz ganimet ele geçirdi, ancak diğerleri, yukarıda anlatıldığı gibi yaptıkları aptallık yüzünden ağaklarına sıkarak hiçbir şey elde edemedi. Öte yandan, Tavan' Adası'ndaki Muştrit Kermen yakınlarında bulunan Aşağı Zaporog ordusu, Kazıkermen (*Gazi Kermen*) ve Muştrit Kermen'den çok büyük bir ganimet (esirler hariç) ele geçirdi. Bu ganimet, adada kuren'ler arasına bölünerek adil bir şekilde paylaştırıldı.

Bu olayların ardından, Kazıkermen'de (*Gazi Kermen*) bulunan tüm ordular, harekete geçmeye hazırlanırken ve Kazıkermen (*Gazi Kermen*) surlarını yıkarken birkaç gün gecikteler. Ardından, buradan geri dönüşe geçtiler. Hetman, tüm ordusuyla birlikte Dnipro'yu (*Dinyeper*) geçerek tekrar Perevoloçna'da, Mişurin Riğ'de nehrin karşı yakasına geçti ve askerlerini evlerine dağıttı. Kendisi ise Baturin'a döndü.

Boyar Şeremetov da Dnipro'yu (*Dinyeper*) geçerek, daha önce olduğu gibi kendi bölgesine çekildi (*1- Bizim ordularımızın geri dönüşü*). Ancak, Kazıkermen'den (*Gazi Kermen*)

ayrılırken, Hetman serdük alaylarından biri olan Yaslıkovs'k'ın alayını, Boyar Şeremetov ise Tavan' Adası'ndaki kale Muştrit Kermen'de bir nişancı alayını geride bıraktı. Bu kalenin Hristiyan ordularının ateşinden zarar görmemesi nedeniyle, burada bir garnizon bırakılmasına karar verilmişti. Hetman ve Boyar, bu iki alayın ihtiyaçları için birkaç ay yetecek kadar askeri mühimmat ve erzak stoklayarak, şehirlerden ek destek gelene kadar burada kalmalarını sağladı. Zaporoglular da orada kendi birliklerinden birkaç yüz kişi bıraktılar. Geri kalanlar ise, Koşoviy Otaman Maksım liderliğinde, kazandıkları ganimet ve esirlerle birlikte Siç'e geri döndüler. Bu esirlerden bazıları gönüllü olarak vaftiz (2.- *Kazıkermen (Gazi Kermen) esirleri Zaporoglularda*) edilerek Hristiyan oldular ve Siç'ten serbest bırakılarak Rus' ve Ukrayna topraklarına gönderildiler. Bazıları hastalanarak hayatını kaybetti. Ancak kötü niyetli olan bir grup, Siç'te bir isyan çıkararak tüm //v. 677 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler ve Hetman'ın tebrik edilmesi*) Koş'u etmeyi planladı. Bu durum önceden fark edildi ve büyük küçük, kadın erkek fark etmeksizin hepsi Siç'ten çıkarılarak acımasızca kılıçtan geçirildi. Kazıkermen'de (*Gazi Kermen*) esir düşenler, Boyar ve Hetman'ın kendileriyle, Şaban ile varılan anlaşmaya uygun davranmadıklarını söyleyerek ağladılar ve ağır bir şekilde şikayet ettiler. Eğer başlarına böyle bir felaket geleceğini bilselerdi, kafir komutanların eline düşmek yeribe Kazıkermen'de (*Gazi Kermen*) ölmeyi tercih edeceklerini söylediler. Bu sırada, Bilgorod (*Akkerman*) ordusu, Kazıkermen'de (*Gazi Kermen*) Hristiyan ordularına karşı herhangi bir müdahalede bulunamadı. Çünkü kendilerini Leh ordularından korumakla meşguldüler ve savaş açacak durumda değillerdi.

[...]

//v. 702 ön// (*sayfanın üstbilgisi: sene 1696*)

OTUZ YEDİNCİ BÖLÜM

**Tatar ordularının Ukrayna'ya Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) intikamı
niyetinde zararlı saldırısı; [...] Türklerin Çarlık ordusu tarafından uğradıkları
yenilgi; Tatar ordularının Ukrayna'ya karşı planları**

[...]

//v. 706 ön//

[...]

Geçen uğurlu yaz, Kazıkermen'de (*Gazi Kermen*) (1.- *Tatar ordularının Ukrayna'ya Kazıkermen'in (Gazi Kermen) intikamı niyetinde zararlı saldırısı*) ve diğer burusman şehirlerinde Hristiyan ordularına zafer getirdi. Ancak bu zafer, bu kez felaket bir kışa sebep oldu. Kırım ve Bucak orduları, Sultan Kalga ve Nureddin Sultan komutasında kalabalık bir kuvvetle Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) intikamını almak için saldırıya geçtiler. İlk olarak //v. 706 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Tatarların Ukrayna'ya Kazıkermen'in (Gazi Kermen) intikamı niyetinde saldırısı*) Poltava Alayı'na bağlı kıyı şehirlerine yöneldiler. Kıtay-Horod'u tamamen yakıp yok ettiler; yalnızca halkın bir kısmı küçük kaleye sığınarak hayatta kalabildi. Aynı akıbet Kışen'ka ve Keleberda'nın da başına geldi. Ardından, tüm güçleriyle Mırğorod'a girerek kıyı şehirleri ve kasabalarını ateşe verdiler, sakinlerini istisnasız kılıçtan geçirdiler, kimseyi esir almadılar. Üç hafta boyunca süren bu saldırılar, insanların kaybı bakımından nispeten daha az, ancak yerleşim yerleri ve mallar açısından büyük bir yıkıma neden oldu. Hetman Mazepa, Mırğorod Alayı üzerinden Psel Nehri'ne geçişlerini engellemek için Poltava, Mırğorod ve Hadiaç Alaylarını onlara karşı gönderdi. Ancak, bu alaylar Tatar "dil"lerinden düşman ordusunun büyüklüğünü öğrendiklerinde, Holtva şehrinde kalmak zorunda kaldılar. Busurman kuvvetleri Holtva'ya yaklaştığında, Kozak ordusu karşı koymak üzere dışarı çıktı. Fakat hiçbir direniş göstermeden rezil bir şekilde Holtva'ya kadar kaçmak zorunda kaldılar. O sırada 600-700 Zaporoglu, cesurca Holtva civarına tekrar çıktı ve şehirdeki ahşap çitlerin ardına saklandı. Ancak, Tatar ordusunun saldırısıyla çitler kırıldı, Kozaklar kılıçtan geçirildi ve Küçük Rus' memleketi uğruna orada ebedi bir uykuya daldılar. Aynı zamanda, Hadiaç Alayı Osavulu Veçorçenko esir alındı. Busurman törenine göre göğsü yarılarak kalbi çıkarıldı ve ateşe atıldı. O esnada, bir busurman falcısı uğursuz bir kehanette bulunduğu için ordular Ukrayna içlerine daha fazla ilerlemekten korktular. Ayrıca, Hetman'ın ordusunun Lohvitsi civarında bulunduğunu öğrendiklerinde planlarını değiştirdiler. Sonuç olarak, ikiye bölündüler: Bucak ordusu, Mırğorod Alayı bölgesinden çekilip Dnipro'yu (Dinyeper) geçerek (orada bazı askerleri boğularak) evine döndü. Kırım ordusu ise Vorskla Nehri'ni geçerek Poltava Alayına doğru ilerledi ve Petrivka köyüne saldırdı. Ancak bu sefer insanları kılıçtan geçirmiyor, esir almaya çalışıyorlardı. Yine de halkın çoğu bu saldırıdan fazla zarar görmedi, çünkü önceden tedbir almışlardı. Tanrı'nın gücünden korkan busurmanlar, Ukrayna'dan aceleyle çekilirken askerlerin bir kısmı Vorskla dağlarından düşerek öldü. Ayrıca, Vorskla Nehri'nin bazı bölgelerinde buz kırılınca birçok asker boğuldu. Zira o yılki kış, //v. 707 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Mazepa'nın*

Hetmanlığı, 1696 yılı) karsız ve çok sert olmayan bir kıştı. Son olarak, Nehvoroşçi'yi ele geçirmeye çalıştılar, ancak başarılı olamayınca yalnızca çevredeki çiftlikleri ve yeni inşa edilen Spas Manastırı'nı yakıp Kırım'a döndüler.

[...]

//v. 714 ön//

[...]

Hetman da bizzat 19 Haziran'da Baturın'dan ayrılarak diğer şehirli //v. 714 arka// *(sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler)* ve gönüllü Kozak birlikleriyle birlikte Küçük Rus'ü Kırım ordularının akınından korumak amacıyla sefere çıktı ve 1634 yılında, Boyar Boris Petroviç Şeremetev ile birlikte, Kutsal Tanrıdoğan'ın Şefaati Yortusu'na kadar Kolomak ve Orçık nehirleri kıyılarında orduyla birlikte bekledi. Ancak düşmana dair hiçbir haber alınamayınca, Yortu'dan bir hafta sonra Orçık'tan geri dönerek ordusunu terhis etti. Aynı zamanda Moskova ve Kozak orduları Azov'a (*Azak*) ulaştığında, dört hafta boyunca top, bomba ve lağım kullanarak kaleyi yoğun bir şekilde kuşattılar. Ardından Azak Beyi öldürüldü ve kalede bulunan *(1.- Azov (Azak) Seçkin Kozaklar sayesinde ele geçirildi)* birçok düşman askeri etkisiz hale getirildi. Tanrı, Asya'nın en sağlam ve en şanlı kalesi olan Azov'u (*Azak*) Ortodoks Rus hükümdarının ellerine teslim etmeye lütfettiğinde, Aziz Onufriy Yortusu'ndan²⁵⁸ önceki cumartesi günü, siperlerde kalan sadık hizmetkarları Zaporog Küçük Rus' Kozakları'nın yüreğine sarsılmaz bir cesaret ve korkusuz bir yiğitlik yerleştirdi. Bunun üzerine, binlerce ölümün gözlerinin önünde açıkça belirmesine rağmen, tek bir yürekle coşkuyla dolarak siperlerinde harekete geçtiler. Öğle vakti, Çar'dan bir emir beklemeden siperlerinden fırlayarak Azov'a (*Azak*) doğru atıldılar ve büyük bir yiğitlik ve kararlılıkla yüksek Azov (*Azak*) taş duvarlarına ve üzerinde birçok topun bulunduğu bir tabyaya tırmandılar. Hızla, hem küçük silahlarla hem de ele geçirdikleri Türk toplarıyla kalenin içindeki Türkleri etkisiz hale getirmeye başladılar. Bunu gören Don Kozakları da kendi siperlerinden çıkıp Küçük Rus' Kozaklarına destek olmak için Azov (*Azak*) surlarına ulaştılar. Bu durumu fark eden yüce hükümdar, hemen Moskova birliklerine de Kozaklara destek için Azov'a (*Azak*) yönelmelerini ve kuşatma altındaki busurmanları tamamen yok etmelerini emretti. Bütün

---

²⁵⁸ Aziz Onufriy Yortusu, 12 Haziran'da (eski takvime göre 25 Haziran'da) kutlanmaktadır.

bunlar gerçekleştikten ve Azov (Azak) Rus Meriç'inin ateşiyle dolduktan sonra, hayatta kalan abluka antındakiler büyük bir ümitle merhamet dilemeye başladılar ve bu merhameti elde ettiler. Çünkü yüce hükümdar, savaşın öfkesiyle dolmuş Moskova ve Kozak ordularına savaşın ve öldürmenin derhal durdurulmasını emretti. Bu emir yerine getirildi ve //v. 715 ön// (sayfanın üstbilgisi: *Maşepa'nın Hetmanlığında Azov'un (Azak) ele geçirilmesi, 1696 yılı*) ardından hükümdarın buyruğuyla kuşatılmış olanlarla bir teslim antlaşması yapıldı. Busurmanlar, hükümdarın lütfuyla, yanlarına alabilecekleri tüm eşyalarıyla (askeri silahlar hariç) Azov'dan (Azak) çıkmalarına, kendilerine verilen fırkateylerle Azov'dan (Azak) Karadeniz'e ve oradan da Tsareğrad'a (İstanbul) özgürce gitmelerine izin verildi. Bu, gelecekte busurmanların yüreklerinde teslim olma fikrini daha kolay kabul ettirmek için yapılmış bir teşvikti. Bizin hakikati savunanların Kazıkermen'de (Gazi Kermen) geçen yaz esirlere yaptıkları muamelenin tam tersiydi. Nurlu Hükümdar (2.- NB) Pötr Alekseyeviç, Kozakların sadık ve samimi askeri hizmetinden büyük bir memnuniyet duydu ve hem Kozak starşınasına hem de çern'e defalarca teşekkür etti. Azov'un (Azak) fethini tamamen onların başarısı olarak kabul etti ve Kozakların gösterdiği cesareti övgüyle yazıya döktü. Aynı zamanda, Moskova Patriği (3.- *Kozaklara Hükümdarların teşekkürleri*) Adrian'a gönderdiği resmi bildiride Azov'un (Azak) fethedildiğini duyurdu ve bu fetih için Kozakları büyük bir övgüyle andı. Bu hükümdar fermanının ardından, Moskova Patriği kutsal bir mektupla Hetman'a hitap etti ve bu mektupta Kozak ordusunun busurmanlara karşı gösterdiği sadakat ve savaşçı cesaretini övgüyle dile getirdi. Bununla birlikte, hükümdarın resmi bildirisinden sonra Azov'un (Azak) fethini tamamen Kozaklara atfetti. Bu övgü dolu patrik mektubu, Kozak ordusunun ebedi şanını yüceltmek için burada yer almalıydı. Ancak, askeri kâtiplikten özel ellere geçerek kayboldu ve gizlendi. Böylece, Kozakların övgü ve şanı büyük bir talihsizlikle zarar gördü.

Bu övgülerin ardından Nurlu (1.- *Çar'ın Kozaklara düzenlediği ziyafet, maaş ve evlerine dönmelerine müsaade etmesi*) Hükümdar, tüm Kozak ordusu ve starşınası için bir ziyafet düzenlenmesini emretti. Bu ziyafette, starşınaya bolca kaliteli horilka, çeşitli şaraplar ve ballı içecekler sunuldu; çern'e ise horilka, sirke, bira, ekmek, kuru peksimet, tahıllar, jambon, taze et ve çeşitli balıklar ikram edildi. Ziyafet ve şölenin ardından, birkaç gün içinde Nurlu Hükümdar, hem starşınaya hem de çern'e cömert bir para ödülü verdikten sonra, tüm Küçük Rus' Kozak ordusunu Azov'dan (Azak) Küçük Rus' topraklarına geri dönmeleri için lütufkâr bir şekilde uğurladı. Bu olay, ya Temmuz ayının son günlerinde

ya da Ağustos ayının ilk günlerinde gerçekleşti. Kendisi, Büyük Rus' ordusuyla birlikte kalarak (2.- *Avoş'un ve diğer kalelerin inşası*) harabe halindeki ve yok edilmiş Azov'u (Azak) yeniden inşa etmeye ve güçlendirmeye başladı, birkaç yıl içinde //v. 715 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) // kalabalık Moskova (*satırın üstüne eklendi*) işçileri kaleyi öyle bir tahkim ettiler ki Türk Devleti zamanında bile bu kadar güçlü olmamıştı ve asla olamazdı.

Ayrıca bu yıllar içinde Türklerin gemi ve kadirgalarının Azov'a (Azak) savaş amacıyla ulaşmasını engellemek için içleri birçok garnizon ve top ile donatılarak Taganrog ve Pavlovskiy olmak üzere Azak Denizi kıyısında iki sağlam kale daha inşa ettirdi. Bu kalelerle birlikte Azov (Azak), Rus Hükümdarının egemenliğinde 15 yıl boyunca kaldı. Ancak 1711 yılında gerçekleşen talihsiz Prut Savaşı sırasında, Rus Hükümdarı hem Azov'u (Azak) hem de Taganrog ve Pavlovskiy kalelerini, ayrıca Dnipro (*Dinyeper*) kıyısındaki Novoboğoroditskiy ve Kamyano-Zatonskiy kalelerini bütünüyle (3.- Azov'un (Azak) Türklere teslim edilmesi) Türklere teslim etmek zorunda kaldı. Türkler, bu kaleleri büyük bir zarar vererek yıkıp harap hale getirdiler ve ardından terk ettiler. Bu olayların ayrıntıları ilerleyen bölümlerde anlatılacaktır.²⁵⁹

[...]

//v. 726 ön//

[...]

Aynı ay, Eflak Voyvodası'na gönderilen Petro Voloşın'ın Yaş'tan dönmesinin ardından Hetman, Eflak Voyvodası Duka'nın indirilmesi ve yerine yeni bir Voyvodanın getirilmesi ile ilgili haber aldı. (1.- *Yabancı devletlerle ilgili haberler*) Ek olarak Türklerin Bilğorod'da (*Akkerman*) Sezar'ın ordusuna karşı uğradıkları bozgunundan, Türklerin geçen yaz Sezar'a karşı savaş hazırlıklarından, Tatar ordusunun Küçük Rus'e karşı planlarından ve yeni Eflak Voyvodası ile yapılan gizli yazışmadan haberdar oldu. Dolayısıyla Baturın'dan 26 Kasım tarihinde Yüce Hükümdara şu nameyi yazdı:

[...]

---

²⁵⁹ Samiylo Velychko'nun bu vaadine rağmen, Litopys'taki anlatım 1700 yılında sona ermektedir. Dolayısıyla, 1711 yılındaki Prut Savaşı ile ilgili herhangi bir tasvir bulunmamaktadır.

Büyük Hükümdar, (2.- *Hetmanın yabancı devletlerle ilgili haberler üzerine Moskova'ya yazdığı name*) Çar Majesteleri, size itaatkâr bir şekilde bildiririm ki, yaklaşık bir yıl önce Eflak Voyvodası Konstantin Duka'dan haber almak üzere gönderdiğim elçim Petro Voloşın, Eflak Voyvodası'nın adamı Sava ile birlikte şimdi Baturın'a, bana, Hetman'a geri döndü ve kendisi hakkında şunları anlattı: Benim elçilik görevimle yola çıktığında, Eflak Voyvodası Konstantin'in değiştiği bir zamana denk geldi. Bu nedenle Petro, Han'ın Hetmanı Stetsık'ın kardeşi tarafından alıkonuldu ve hizmetçisi ile beraber busurman Tatarlara teslim edildi. Oradan Petro kaçarak Eflak'ın başkenti Yaş'a ulaştı, ancak hizmetçisi Türk esaretine satıldı. Yeni Eflak Voyvodası, Petro'yu Yaş'tan bana, Hetman'a hiçbir mektup vermeden serbest bıraktı. Bununla birlikte, Petro ile birlikte İvan Draginiç adlı biri geldi. Bu adam, geçmişte, ondan fazla sene önce, Dnipro'nun öbür yakasında Nemıriv'de Duka'nın valisiydi (3.- *NB*), çünkü o dönemde bu Voyvodası, Türk Sultanı tarafından Dnipro'nun (*Dinyeper*) karşı kıyısında bu bölgeyi yönetmekle yetkilendirilmişti. İvan Draginiç ve elçim bana şu bilgileri aktardı: Geçen yaz, Türk Sultanı bizzat ordusuyla birlikte Bilğorod'da (*Akkerman*) Alman ordularına karşı savaşa katıldı, ancak Alman ordularının hücumuna dayanamayarak savaş meydanından kaçtı. Bütün obozlarını geride bıraktı, Almanlar bunları ele geçirerek birçok Türkü katletti ve böylece zafer Almanların oldu. Ancak Türk Sultanı, gelecekteki savaşa hazırlık yaparak tüm milletlerden yeniçerilerin toplanmasını ve kaydedilmesini emretti. Kesin olarak kırk bin yeniçeriye sahip olmak istiyor ve görünüşe göre şimdiden büyük bir kısmı kaydedilmiş durumda. Ayrıca Yaş'ta, Eflak Voyvodası'nın, Kırım Hanı'nın //v. 727 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Mazepa'nın Hetmanlığı, 1696 yılı*) tüm Kırım ve Bucak ordularına, mevcut askeri sefer için bu kış sizin, Yüce Çar Majesteleri'nin himayesindeki Tanrı tarafından korunan Küçük Rus'e saldırmak üzere hazırlık yapmalarını ve düzenlerini oluşturmalarını emrettiğine dair bir bilgi bulunduğunu anlattılar.

[...]

Baturın'da 26 Kasım 1699 yılında verildi

[...]

//v. 730 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Mazepa'nın Hetmanlığı sırasında Küçük Rus'te olup bitenler*)

OTUZ SEKİZİNCİ BÖLÜM

Çeşitli yabancı haberler, özellikle Sezar ve Türklerle ilgili; [...] Ukrayna'nın Tatarlardan korunması için orduların Kolomak ve Oril'de bırakılması; [...] Hetman'ın ve Voyvoda'nın deniz yoluyla Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) varması ve Hetman'ın Koşoviy Otamanı ve bütün ordu tarafında misket tüfeği ateşiyle teknelerde karşılanması; o dönemdeki olaylarıyla ilgili bilgi toplamak amacıyla bizimkilerin Karedeniz'e açılmaktan korkmaları; yeni Tavan' şehrinin kurulması; Orduların Han ile birlikte Kırım'dan gelmesi ve Kins'ka üzerinden Şingerey (*Şahin Giray*) kaleyi ele geçirmesi; Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) arkasında Obidovs'kıy'ın ordusunun Bilğorod (*Akkerman*) ordusu tarafından bozguna uğratılması ve Kniez Çetvertins'kıy ve diğerlerinin esarete düşmesi; Kazıkermen'den (*Gazi Kermen*) Tomakova ordugahına atlı birliklerin gönderilmesi ve Obidovs'kıy ile diğerleriyle teknelere alınması; paralı Türk askerleri; Dnipro'nun (*Dinyeper*) aşağısında top ateşiyle çıkaveren Türk gemileri; [...] Türklere karşı Tavan' ve Kazıkermen'de (*Gazi Kermen*) bırakılan kuvvetler; Hetman ile Voyvoda'nın o zamanki kargaşada Tavan''den yukarı doğru Dnipro'dan (*Dinyeper*) ilerlemeleri; busurman orduların Tavan''e gelmesi, Tavan''ın ve Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) beş hafta içerisinde elde edilme çalışmaları; rezillik içinde geri çekilmesi ve Türklerin bütün yaptıklarıyla ilgili Multenya anlatımı; [...] hakkında

[...]

//v. 731 ön//

[...]

Aynı Şubat ayında, Moskova elçisi (*1.- Moskova elçisi Sezar'da*), Osmanlı ile barış müzakereleri yürütmek amacıyla Sezar'ın huzuruna çıktı. Ancak, hem Osmanlı hem de Serazlık tarafında savaşa hazırlık yapıldığı ve barış umutlarının ortadan kalktığı görüldüğünden, elçi herhangi bir sonuç alamadan Moskova'ya, Hükümdarının yanına geri döndü. Buna rağmen, bizim yani Rusya tarafında büyük bir sevinç vardı. Önceki yaz Osmanlı'ya büyük zarar verildiği, Kazıkermen (*Gazi Kermen*) ve Azov (*Azak*) kaleleri yıkıldığı ve diğer bazı bölgeler harap edildiği konuşuluyordu. Ayrıca, gelecekteki askeri hareketlerin da Osmanlı'ya aynı ölçüde kayıplar yaşatacağına inanılıyordu, eğer ki genel

barış antlaşması daha da //v. 731 arka// (sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler) geciktirilirse.

[...]

Aynı dönemde (3.- Han'ın elçisi Lviv'de), 19 Mart'ta, Kırım Hanı'nın elçisi, Mırza Mahmetça, Kraliyet Hetmanı ile görüşmek üzere Lviv'e geldi. Mırza, Devlet-i Aliyye'nin emriyle gönderildiğini belirtti ve Han'ın mektubunu Hetman'a teslim ederken, sözlü olarak da Polonyalıları Kırım ve Osmanlı ile barış yapmaya ikna etmeye çalıştı. Mırza Mahmetça, Ukrayna'nın Podolya bölgesinde, ayrıca Rutenya ve Volın' Voyvodalıklarında ve Pokuttia bölgesinde, Kırım ordularının kılıçları ve at nallarıyla neden olduğu yıkımı hatırlatarak, Polonyalıların bu tehdidi göz önünde bulundurmaları gerektiğini söyledi. Aynı zamanda, Kraliyet Hetmanı'na şu bilgileri verdi: Devlet-i Aliyye, Dunay (Tuna) Nehri üzerinde, Sakçı civarında bir köprü inşa edilmesini emretmişti. Bunun amacı, Osmanlı Sultanı'nın, Oçakiv'i (Özi) savunmak için ordularıyla bölgeye daha kolay ulaşmasını sağlamak ve Moskova ile Kozak ordularının yaklaşmasını bekleyerek önlem almaktı. Ayrıca, Dniipro (Dinyeper) üzerinde yıkılan Kazıkermen'i (Gazi Kermen) ve diğer tahrip edilen Osmanlı kalelerini yeniden inşa etme planı olduğunu da bildirdi.

[...]

Sonra, 30 Mart'ta (4.- Türklerin hareketleri), Krakow'dan Küçük Rus'e gelen gazeteler, Konstantinopol'de (İstanbul) hızla yayılan bir veba salgınının günde birkaç düzine insanı //v. 732 ön// (sayfanın üstbilgisi: Mazepa'nın Hetmanlığı, 1697 yılı) öldürmeye başladığını bildiriyordu. Andrianopol'de (Edirne) bulunan Osmanlı Sultanı, Sezar'a karşı Macaristan seferi hazırlıklarına başlamıştı. Ancak, veba salgını geçtikten sonra Tsarğorod'a (İstanbul) döndüğünde, büyük bir donanmanın inşası ve iki ayrı gemi filosu oluşturulması için emir verdiği iddia ediliyordu. Bu hazırlıkların, Azov (Azak) ve Kazıkermen'den (Gazi Kermen) Tsarğorod'a (İstanbul) planlanan Moskova ve Kozak saldırısını önlemek ve Azov'u (Azak) geri almak amacıyla yapıldığı söyleniyordu. Türklerin aklı o dönemde Moskovalılar ile Kozakların başarıları, geçen seneki başarısız Macar seferi ve Venediklilere karşı denizde yaşadıkları yenilgiler nedeniyle oldukça karışık ve endişeliydi. Aynı dönemde, Andrianopol'den (Edirne) Tsarğorod'a (İstanbul) geçen Osmanlı Sultanı, donanmasını incelerken, Kapudan Paşa, Cezayir[-i Bahr-i Sefid]'den Tsarğorod'a (İstanbul) on yedi gemi ve yeni inşa edilmiş, korku salan on iki

kadırga getirdi. O dönemde Devlet-i Aliyye’de bulunan Amsterdam Hollanda elçisinin resmi raporuna göre, Osmanlı Sultanı, Karadeniz donanmasının kaptanlığına mevcut Kapudan-ı Derya’yı atadı.

[...]

//v. 734 ön//

[...]

Aynı yıl, Nurlu Çar Majesteleri Pötr Alekseyeviç’in emriyle, Türklere karşı, daha önce görülmemiş (1.- *Kozak ve Moskovların Dnipro’nun (Dinyeper) aşağı bölgesine deniz yoluyla yapılan ilk seferi*) şekilde, Dnipro (Dinyeper) üzerinden Karadeniz seferine çıkılması kararlaştırıldı. Bu seferi başlatması gereken Hetman Mazepa, ordusunun bir kısmına Dnipro (Dinyeper) üzerindeki çeşitli noktalarda inşa edilen teknelere binerek Kodak akanakına inmelerini emretti. Kendisi ise, ordunun diğer bir kısmıyla aynı yöne doğru Mayıs ayının son günlerinde kara yoluyla ilerlemeye başladı. Büyük Rus' ordusu, Kıyiv’den teknelerle Dnipro’nun (Dinyeper) aşağısına, aynı şekilde Kodak akanakına hareket etti. Yeni Bilğorod (Akkerman) Boyarı (geçen sene, Boris Petroviç Şeremetov, Bilğorod Voyvodalığı’ndan azledilerek Malta’ya şövalyelik kabul etmek üzere gönderilmişti), //v. 734 arka// (sayfanın üstbilgisi: *Küçük Rus’’te olup bitenler*) yakın Stol’nık ve Kniez vekili // Yakiv (satırın üstüne eklenmiş) Feodoroviç Dolgorukov ise Bilğorod’dan (Akkerman), Moskova piyade ve süvari alaylarıyla ve Kozak sloboda alaylarıyla birlikte hareket ederek, Hetman’la birleşmek üzere Mayıs ayının aynı günlerinde yola çıktı. Sevs’k’ten de, Sevs’k birlikleriyle birlikte aynı sefere, Sevs’k Voyvodası Kniez Luka Feodoroviç Dolgorukov katıldı. Oril' (2.- *Ukrayna’yı korumak için bırakılan ordular*) Nehri’ni geçtikten sonra, Hetman, bahsi geçen Bilğorod (Akkerman) ve Sevs’k Voyvodalarıyla Haziran’ın son günlerinde birleşti. Ortak karar olarak, busurmanların saldırısına karşı Ukrayna’nın ve sloboda şehirlerinin korunması amacıyla bazı birlikler geride bırakıldı. Sevs’k Voyvodası, Kolomak Nehri’nde kaldı. Cesur yiğit ve şövalye Danilo Apostol, kendi alayı ve diğer alayların saha albaylarıyla birlikte Oril' Nehri’nin üst kısmında konuşlandırıldı. Deniz seferinden muaf askerler de bu bölgede bırakıldı. Danilo Apostol’a verilen emir, bu bölgeyi düşman saldırısından koruması ve Sevs’k Voyvodası ile birlikte hareket ederek düşmana karşı uygun bir şekilde savaşması yönündeydi. Bu doğrultuda, Kodak’tan gönderilen Mırğorod Albayı’na [Danilo Apotol], kendisine verilen saha

albayları ve askerlerinin itaat etmesi emredildi. Bunun için bir universal yayımlandı. Bu universalin içeriği ise şu şekildeydi:

Standart Hetman unvanları

Deniz seferinden muaf olup ordugahta kalan bütün saha albaylarına ve yanlarında bulunan Çar Majestelerinin büyük ve küçük tüm Zaporog ordusuna üniversalle bildiriyoruz: Biz, Hetman olarak, Çar Majestelerinin emrine uyarak seçkin bir orduyla deniz seferine çıkmış bulunuyoruz. Ancak, düşündük ki evlerimizin, çoluk çocuklarımızın bulunduğu Küçük // Rus' (*satırın üstüne eklenmiş*) şehirleri korumasız kalmamalıdır. Düşman busurmanlar, eski barbar geleneklerine uygun olarak yağmacı akınlarını sürdürmekten geri durmayacaklardır. Bu nedenle, Mırğorod Albayı Danilo Apostol Beyi, alayıyla birlikte ordudan ayırarak, //v. 735 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Ма́зєпа'ının Hetmanlığı, 1697 yılı*) siz saha albaylarıyla birlikte bir ordugah kurup Oril' Nehri üzerinde uygun bir noktada mevzilenmenizi emrediyoruz.

Büyük Rus' orduları, tam güvenliği sağlamak için Kolomak'ta hazır beklemekte ve burada düşmana askeri karşılık vermeye hazır durumda olacaklardır. Bu nedenle, Mırğorod Albayı, sizinle birlikte Oril' Nehri civarında konumlanarak, bizim zaferle dönüşümüzü beklemeli ve askeri disipline uygun olarak büyük bir dikkatle hareket etmelidir. Tanrı'nın yardımıyla, halkın korunmasını sağlamak için düşman çetelerinin ve her türlü barbar birliklerinin hem Büyük Rus' hem de Küçük Rus' şehirlerine yaklaşımlarına asla izin verilmemelidir ve düşmana gerektiği gibi karşılık verilmelidir. Bu yüzden, sizlere açıkça bildiriyor, kesin bir şekilde emrediyoruz ki, saha albayları ve beraberinizdeki tüm askerler, evlerinize geri dönmeyecek, mevcut askeri hizmetten kaçınmayacak ve Mırğorod Albayı'nın emirlerine tam bir itaate riayet edeceksiniz. Düşmanla mücadelede, gerektiği yerde, onun önderliğinde mevzilenerek, evlerinizi, çoluk çocuklarınızı korumak için savaşıma hazır olacaksınız. Eğer içinizden herhangi biri, ister küçük ister büyük asker olsun, bu ulusal meselede kayıtsız veya itaatsiz davranırsa, Mırğorod Albayı'nın, bu kişileri bize bildirmeksizin acımasızca cezalandırmasına izin veriyoruz.

Dnipro'nun (*Dinyeper*) Kodak tarafından, Kodak ordugahından 6 Temmuz 1697 yılında verildi

Tatar “dil”lerinden, Han’ın tüm ordularıyla birlikte Küçük Rus’e saldırmak üzere Kırım’dan yola çıktıktan sonra Kolonçak Nehri’nde teyakkuzda durduğunu, sadece Hetman ile Boyarın ordularıyla hudutlarından uzaklaşmalarını beklediğini öğrendiler.

Bu hazırlıkların ardından, Hetman ve Bilğorod (*Akkerman*) Voyvodası, ordularıyla birlikte Dnipro (*Dinyeper*) kıyısına doğru ilerlediler. Kodak akanakına ulaştıktan sonra, Dnipro’yu (*Dinyeper*) geçmeye başladılar. Ancak, Moskova ve Kozak deniz kuvvetleri, büyük zorluklarla ve çeşitli tekne ile yük //v. 735 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) kayıplarıyla birlikte akanaktan aşağı bölgeye geçmeyi başarabildiler. Bu geçişin ardından, kara ve deniz kuvvetleri, Kodak akanakının civarında önemli bir süre beklemek zorunda kaldılar. Deniz kuvvetleri, Dnipro’nun (*Dinyeper*) tüm akanaklarından // aşağı (*satırın üstüne eklenmiş*) inerek Vil’niy akanakını²⁶⁰ aşmayı başardığında, kara kuvvetleri de Hetman ve Boyar ile birlikte, 14 Temmuz’da Kodak iskelesinden nehri geçerek Vil’niy akanakına doğru ilerlemeye başladı ve 16 Temmuz’da oraya ulaştı. Burada, kara ordusu doğrudan teknelere binmeye başladı ve bu süreç için beş gün daha kaybettiler. Bu sırada, Hetman (*1.- Hetman’ın Boyar Şeyin’e mektubu*), Boyar Şeyin’in yağmalanmış Azov’u (*Azak*) yeniden inşa ettirdiğini, sağlam bir tahkimat yaptırdığını ve orada oldukça büyük bir garnizon bıraktıktan sonra Moskova ordusuyla birlikte evine dönmeye başladığını öğrendi. Bunun üzerine, Hetman ona Rusya Devleti’nin güvenliği için Moskova’ya dönmekte acele etmemesini, Valuyki’da kalıp beklemesini rica eden ve bunu öneren bir mektup yazdı. Çünkü, Sevs’k Voyvodası ve Mırğorod Albayı ile birlikte bırakılan ordu, Han’ın istilasını geri püskürtmek için yetersizdi. Şeyin’e yazdığı mektubun içeriği şu şekildedir:

Bundan önce, Nurlu Çar Majesteleri’nin emri doğrultusunda, Zaporog ordusuyla birlikte bu askeri sefere çıktığımı siz yüksek mertebenize bildiren bir mektup yazmıştım. Şimdi ise, ben, Hetman olarak, ordumla bu seferde acele ederek, yakın Stol’nık ve Bilğorod Voyvodası, Büyük Perm’ valisi Yakov Feodoroviç Dolgorukov ve yanındaki Nurlu Çar Majestelerinin Büyük Rus’ ordusuyla birleştikten sonra Dnipro (*Dinyeper*) kıyısına ve Kodak iskelesine ulaştım. Dnipro’nun karşı yakasına, yani Kiyiv tarafına geçerken acele ettiğimiz için ciddi bir gecikme yaşamak zorunda kaldık. Özellikle,

---

²⁶⁰ Vil’niy akanakı, Dnipro’nun (*Dinyeper*) akanakları arasında dokuzuncu ve en son akanaktır. Dnipro’nun (*Dinyeper*) akanakları, Kodak kalesinin karşısında yer alan Kodak akanakı ile başlayıp, Vil’niy akanakı ile son bulmaktadır. Altı basamaktan oluşan ve 853 metre uzunluğundaki Vil’niy akanakı, Dnipro’daki (*Dinyeper*) tüm akanaklar arasında akıntıdaki en büyük yükseklik farkını oluşturan üçüncü en zorlu geçiştir.

Dnipro'nun (*Dinyeper*) akanakları üzerinden tekneleri geçiren hem Büyük Rus' hem de Küçük Rus' askerleri büyük bir tehlike altında //v. 736 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Ма́зєпа'ının Hetmanlığı, 1697 yılı*) çalışarak uzun süre oyalanmak zorunda kaldılar. Ek olarak, burada büyük kayıplar verdik: birçok tekne battı, sayısız teçhizat ve erzak suya gömüldü.

Şimdi ise ben, Hetman, her şeye kadir Tanrı'nın yardımıyla, mezkur Yakın Stol'nık ve yanımızda bulunan orduyla birlikte, yaşadığımız tüm zorluklar ve gecikmelerin ardından, ordugahımla akanakların aşağısındaki uygun yerlere ulaştım. Bize katılmak üzere yola çıkan ve ciddi engellerle karşılaşan, Dnipro'nun (*Dinyeper*) sayıca fazla olan akanaklarını aşarak ilerleyen teknelerdeki ordu da buraya ulaştı. Artık bir engel teşkil etmeyen geniş Dnipro (*Dinyeper*) sularında konumlanmış durumdalar. Burada, ben, Hetman olarak; saygıdeğer Stol'nık ve Voyvoda ile birlikte, seçkin Büyük ve Küçük Rus' ordularını taşıyan Moskova'nın tüm tekneleriyle, her şeye kadir Tanrı'nın yardımıyla, savaş için Dnipro'nun (*Dinyeper*) en aşağısına inmeyi ve ardından Karadeniz'e açılmayı planlıyoruz. Bu şekilde, bize gönderilen Hükümdarlık emrini yerine getirerek, Nurlu Çar Majestelerine yeni deniz seferindeki hizmetimizi sunacağız. Asalet-meabınızın, Çar Majestelerinin yanınızdaki ordularıyla Azov'dan (*Azak*) başarılı bir şekilde geri döndüğünüzü öğrendik. Buna istinaden, asalet-meabınıza bu dostluk dolu mektubumu yazıp boyun eğerek bir ricada bulunmak istiyorum. Asalet-meabınızın bu ordularıyla birlikte Rusya topraklarına geri dönmekte acele etmemesini, Ukrayna topraklarında, Voluykı yakınlarında kalmasını ve Tanrı tarafından korunan Ortodoks Rusya Çarlığı vatanını busurmanların seferine karşı muhafaza etmesini niyaz ederim. Hem birçok Tatar “dil”inden hem de Kırım'dan dönenlerden kesin ve net bir şekilde öğrendik ki, Kırım Hanı, Perekop'un (Or) bu tarafında büyük bir busurman kuvvetini //v. 736 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) toplayarak Kalançak'a doğru yola çıkmış ve orada teyakkuzda beklemektedir. Dnipro'nun (*Dinyeper*) aşağı kısmına deniz seferimizi ve sınırlarımızdan uzaklaştığımızı öğrendiği anda, sinsi bir niyetle ve büyük bir gayretle Büyük ve Küçük Rus' şehirlerine taarruz etmek ve uzun süre boyunca hayırsız barbar savaşına devam etmek isteyecektir (Ya Rab, bu konuda ona yardım etme!). Ben, Hetman olarak, Oril' Nehri'nin üst kısmında Mirğorod Albayı'nı, alayıyla birlikte ve diğer alayların kalan askerleriyle bırakıp tetikte bulunmasını ve düşmana karşı savaşmasını emrettim. Aynı amaçla, Sevs'k askerleriyle birlikte, Nurlu Çar Majestelerinin Kniezi Luka Feodoroviç Dolgorukov'unu Kolomak'a mevzilendirdim. Ancak, bu kuvvetler, Kırım Hanı'nın ordularıyla birlikte yapacağı güçlü bir taarruzu geri

püskürtmek için yetersizdir. Bu sebeple, asalet-meabınızdan tekrar rica ediyorum: Asalet-meabınız, yanınızdaki ordusuyla birlikte Ukrayna hududunda kalmalı, düşmana korku salmalı ve İsa'nın düşmanlarına karşı koyarak hizmet etmelidir. Bunu yaparak, hem büyük Hükümdar Nurlu Çar Majestelerine sadık bir hizmette bulunmuş olacak hem de Tanrı'nın ve büyük Hükümdar'ın huzurunda Ortodoks Hristiyan halkını korumuş olacaksınız ki, bu da asalet-meabınıza büyük bir fayda sağlayacaktır.

Vil'nıy akanakının aşağısından 18 Temmuz 1697 tarihinde yazıldı

Bu (1.- *Su yolu üzerinden aşağı inilmesi*) mektubun gönderilmesinin ardından, Hetman ve Bilğorod Voyvodası, su üzerindeki gemilere binerek, 20 Temmuz günü öğle vakti, Vil'nıy akanakından ve Kıçkas'tan aşağı, Dnipro (*Dinyeper*) boyunca akıntıya uygun şekilde Zaporog Siç'ine ve oradan Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) doğru yola çıktılar. Bu hareket sırasında, bütün gemilerden birkaç kez top ve küçük çaplı silahlarla atış yapıldı. Karada, ordugah ile birlikte Saha Hetmanı olarak Lubnı Albayı Leontiy Sviçka atandı. //v. 737 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Mazepa'nın Hetmanlığı, 1697 yılı*) Ona, Vil'nıy akanakından aşağı inerek Tomakivka'ya geçmesi ve yeni bir emir ya da Hetman'ın aşağıdan dönüşünü bekleyene kadar orada kalması talimatı verildi. Ayrıca, Hetman'ın yeğeni İvan Obidovs'kıy, Kompaniytsi birlikleri, Kniez Yuriy Çetvertins'kıy ve birkaç bin kişilik Hetman'ın seçkin süvarileri, Dnipro'dan (*Dinyeper*) çok uzaklaşmadan kara yoluyla Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) ilerlemekle görevlendirildi. Bu deniz seferi sırasında, her gece konaklama yerlerinde ve sabah yola çıkmadan önce, tüm gemilerden top ve tüfek atışları yapıldı (sebebini bilmiyorum). Üçüncü gün, yani 22 Temmuz'da, Hetman Vil'nıy akanakından ilerleyerek, Zaporog Siç'inin karşısında mola verdi. Orada, Koşovıy Otamanı // vekili (*satırın üstüne eklenmiş*) (çünkü asıl Koşovıy Otamanı, Hriğoriy Yakovenko, tüm Zaporog ordusuyla birlikte Kazıkermen (*Gazi Kermen*) yakınlarında bulunuyordu), kalabalık bir birlikle teknelerle Hetman'ı karşılayarak selamladı. Daha sonra, Hetman tarafından yeterince ödüllendirilen Koşovıy Otamanı vekili, Zaporog Siç'ine geri döndü. Hetman, Voyvoda ile birlikte 25 Temmuz'da Seç'ten ayrıldı ve Pazar günü öğle vakti Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) (2.- *Kazı[kermen]'e (Gazi Kermen) varış*) ulaştı. Orada, mezkur Hetman-Koşovıy, Hetman'ı Dnipro'da (*Dinyeper*) teknelerle selamladı ve tüm misket tüfeklerinin ateşlenmesini emretti. Güneş olmasına rağmen, açılan ateşten dolayı hava karardı ve Dnipro (*Dinyeper*) üzerinde uzun süre sis kaldı. Aynı gün, küçük askeri birliğiyle Obidovs'kıy da Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) ulaştı ve Kazıkermen (*Gazi Kermen*) yakınlarında, eski Kozak siperlerine yerleşti. O dönemde, Kazıkermen (*Gazi*

Kermen) boş ve harabe halindeydi; yalnızca Tavan' de, seferin başından beri Moskova ve Kozak ordusu bulunuyordu. Hetman ve Voyvoda, teknelerini Dnipro (*Dinyeper*) kıyısına demirledikten sonra kendi aralarında, Kazıkermen'den (*Gazi Kermen*) aşağı inip Karadeniz'e açılarak bir deniz seferi düzenleme konusunu istişare (3.- *Bizimkilerin düşünmesi*) ediyorlardı. Ancak, busurman "dil"lerinden, Türk Tsarğorod (*İstanbul*) donanmasının (yukarıda Polonya gazetelerinden onunla ilgili bilgi verilmişti) Karadeniz'de //v. 737 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) ordularımıza karşı bulunduğunu öğrendiler. Bu nedenle planlanan deniz seferine cüret edemediler. Bunun yerine, Kazıkermen'de (*Gazi Kermen*) kalmaya karar verdiler ve 30 Temmuz Cuma günü, ayın ve suyun kutsanmasının ardından eski Tavan' (4.- *Tavan' şehrinin temelini atılması*) kasabasının civarında, sağlam surlarla çevrili yeni ve geniş bir kalenin temelini attılar. İnşası için özel olarak Alman mühendis, asilzade Vasiliy Borisoviç Buhvostov davet edildi.

Aynı gün, Kırım orduları (5.- *Kırım orduları Aslam Kermen'e (İslam Kermen) vardılar*) Aslam Kermen'e (*İslam Kermen*) vardılar. Ertesi gün, Han'ın kendisi de tüm orduları, obozu, topları ve yeniçerileriyle birlikte Aslam Kermen'e (*İslam Kermen*) ulaştı ve otağını Kins'ka Nehri üzerinde, Aslam Kermen'in (*İslam Kermen*) altına kurdu. Kins'ka Nehri üzerinde, // bozkırda, (*satırın üstüne eklenmiş*) bir de siperler kazdırdıktan sonra içine topları ve yeniçerileri yerleştirdi. Ardından, Kins'ka Nehri üzerinden, içinde Moskova ve Kozak ordularımızın bulunduğu Tavan' Adası'ndaki yaşlı Şangerey'in (*Şahin Giray*) kalesine, yani Mübarek Kermen'e saldırmaya başladılar. Bu sırada, Zaporoglular Koşoviy Otamanı ile birlikte teknelerinde Kazıkermen'den (*Gazi Kermen*) aşağısında, Kozak Kafası'ndan (?) yukarısında duruyordu (6.- *Obidovs'kıy'le birliğinin Tatarlar tarafından bozguna uğratılması*). 2 Ağustos'ta, güneş doğar doğmaz, Bucak ordusunun büyük bir kısmı aniden Obidovs'kıy'ın Kazıkermen'deki (*Gazi Kermen*) küçük kampına saldırdı. Biraz at ele geçirdikten sonra bozkıra geri çekildiler. O sırada, Obidovs'kıy muharebeye uygun bir hazırlık yaptıktan sonra, suyun üzerinde duran tekneye doğru koşarak Hetman'ın yanına gitti ve ne yapması gerektiği konusunda tavsiye ve izin istedi. Kniez Çetvertıns'kıy ve askerleri, Obidovs'kıy'ın nereye gittiğini tam olarak anlayamadan, ancak onun bozkıra Bucak ordusunun peşinden gittiğini düşünerek, onlar da herhangi bir sinsi pusu beklemeden Bucak ordusunun izinden bozkıra doğru koşular. Bucak ordusu, bizimkileri yeterince bozkıra çekti ve onlar da pervasızca takibe devam etti. Ancak, beklenmedik bir şekilde, Bucak ordusunun bir kısmı önden saldırıya geçti, diğer bir kısmı ise arkadan,

vadiden çıkarak Tanrı'nın planıyla askerlerimizi dağıttı ve kılıçlarla Kazıkermen'deki (*Gazi Kermen*) obozuna kadar kaçırdı. Diğerleri ise, askerler küçük kampa doğru geri çekilirken //v. 738 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Mazepa'nın Hetmanlığı, 1697 yılı*) yollarını keserek onları kılıçtan geçiriyordu. Tam o sırada, Kniez Çetvertins'kyy, memur Stefanoviç, asilzadelerden Vıtvıts'kyy, Mihaylovs'kyy, Şul'ğa, Halets ve Kozlovs'kyy, Hetman odabaşısı Baranovs'kyy ve Obidovs'kyy'ın üç hizmetçisi canlı olarak ele geçirildi. Ayrıca, yakalandıktan sonra kılıçtan geçirilenler arasında şunlar vardı: Kompaniytsi osavulu Hrıgoriy, Hoğol' Yüzbaşı Rojans'kyy, Tuğ Yoldaşı²⁶¹ Voronejs'kyy ve birçok kompaniytsi askeri. Bucak ordusu, bu başarısının ardından sonraki günlerde de Obidovs'kyy'ın küçük kampına saldırmaya devam etti. Ancak, artık bizimkileri bozkıra çekmeyi başaramıyordu. Sadece bizim gönüllü askerlerimiz kampın önüne çıkarak çatışmalara giriyordu.

Hetman, Bucak ordusunun saldırıları ve kompaniytsi birliklerimizin sayıca az olması nedeniyle, kampın ve atların otladığı alanın çok fazla uzaklaşmaması gerektiğini fark etti. Bunun üzerine, rittmeister Rostkovskiy'ı, tüm askerleri ve atlarıyla birlikte Obidovs'kyy'ın küçük kampından Tomakivka'daki, Lubnı Albayı Sviçka'nın yönetimindeki genel ordugaha gönderdi. Obidovs'kyy ve diğer adamlarını ise, su üzerindeki teknelere alarak yanına çekti. 10 Ağustos'ta, Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) (1.- *Türklerle ilgili bilgi*) aşağısında, yukarı Kozak Kafası'ndan, Koşoviy Otamanı, Hetman'a bir haber gönderdi. Bu haberde, Türk ordusunun, sayıca fazla tekneyle Dnipro (*Dinyeper*) üzerinden Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) doğru ilerlediği bildiriliyordu. Bu nedenle, bütün ordularımız arasında bir panik havası oluştu. Hetman, yanındaki kuvvetleri artırmak için Oril' bölüklerinde bulunan askerlere en kısa sürede Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) gelmeleri talimatını aşağıdaki üniversalle verdi.

Standart Hetman unvanları (2.- *Hetman'ın Oril' bölüklerine gönderdiği üniversal*)

Oril' Yüzbaşları, yani Drığan', Kıtay-Horod, Oril', Mayak ve Novohvoroşçans'k Beyleri, bütün askerlerinizle birlikte sizlere esenlikler diledikten sonra, bu üniversalimizle bildiriyorum ki, Tavan' //v. 738 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) şehri Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) gelen ordumuzun yolunu düşman busurmanlar

---

²⁶¹ *Tuğ Yoldaşları*, Askeri Yoldaşlar ve Alamet Yoldaşları, Seçkin Yoldaşlar sınıfını oluşturmuştur. *Seçkin Yoldaşlar*, XVII-XVIII. yüzyıllarda Ukrayna Hetmanlığında ayrıcalıklı bir Kozak sınıfını ifade eder. Rütbelerine bağlı olarak doğrudan Hetman'a veya üst düzey Kozak yetkililerine bağlıydılar. Bu sınıf, Hetman İvan Samoylovıç döneminde kesin olarak ayrılmış ve askeri bir soyluluk statüsüne kavuşmuştur. En etkili ve en zengin üyeleri, II. Katerina döneminde Rus İmparatorluğu'nun soyluluk sınıfına dahil edilmiştir.

kesti ve her zamanki gibi onlarla çatışıyoruz. Bu nedenle, arkamızda kalan orduların, daha önce Hadiaç ve Lubnı Albaylarına emredildiği gibi, en kısa sürede Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) ordugahına gelmelerine ihtiyacımız var. Bu doğrultuda sizlere Hetmanlık emrimizi iletiyoruz: Bütün bölük yoldaşlarınızla birlikte yanınıza bir aylık un alarak, gece gündüz durmadan en kısa sürede Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) ulaşın. O kadar hızlı ilerlemelisiniz ki, Hadiaç ve Lubnı Albaylarını yakalamalısınız. Onlardan sonra yukarıda belirttiğim istikamette birlikte hareket edeceksiniz. Eğer onlara yetişemezseniz, onların ordugahımıza ilerlediği yoldan bizlere doğru hareket edin, Dnipro (*Dinyeper*) kıyısını takip ederek mümkün olduğunca hızlı ilerleyin. Ancak bu yolda çok dikkatli ve temkinli olun. Bu emri talep ediyor ve katı bir şekilde emrediyoruz. Kimse bu emre aykırı bir davranış göstermesin. Onu ciddiye almayacak ve yerine getirmeyecek olanlara hatırlatmak isteriz ki, böyle bir ihmal mutlaka sert bir askeri cezaya, yani ölüme çarptırılacaktır. Sonuç olarak, kimse arzumuza karşı çıkmasın, tekrar hatırlatıyor ve emrediyoruz.

Kazıkermen'dan (*Gazi Kermen*) verildi, 10 Ağustos 1697 yılı

Aynı gece, su üzerindeki (1.- *Moskova ve Koşar orduları arasında gece korkusu*) ordu arasında birinin uydurması sonucu korku ve endişe oluştu. Trompetlerden tehlike alarmı verildi, çünkü Türk gemilerinin Dnipro'dan (*Dinyeper*) yukarıya doğru ilerlediği sanıldı. Bunun üzerine, geceyi geçirdikten sonra nispeten büyük teknelerimiz, yani fırkateynler, Dnipro (*Dinyeper*) kıyısından uzaklaştırılarak nehrin ortasında demir attı (2.- *Tüklerin Dnipro (Dinyeper) üzerinde görünmesi*). Daha küçük tekneler ise olduğu gibi kıyıya yakın bir şekilde kaldı. 11 Ağustos'ta, Vasılev'in alt kısmından ya da Kazıkermen'den (*Gazi Kermen*) daha uzak bir noktadan, Dnipro'da (*Dinyeper*) otuz topla ateş eden Türk gemileri görüldü. //v. 739 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Mazepa'nın Hetmanlığı, 1697 yılı*) Bu sırada, bizim ordumuz, geçen günler boyunca Tavan' şehrini aceleyle inşa ederek bitirmeye çalışıyordu. Hetman ve Voyvoda, neredeyse her gün şehri kontrol ederek inşaatın tamamlanmasını emrediyordu. Çünkü şehir tamamlandıktan sonra, tehlikeden ve Kırım'dan, Aslam Kermen'in (*İslam Kermen*) civarında ve Dnipro'da (*Dinyeper*) Oçakiv'den (*Özi*) sayıları giderek artan düşmanlardan uzaklaşarak, su yoluyla Dnipro'nun (*Dinyeper*) yukarisına doğru evlerine dönmeyi planlıyorlardı.

Yeni büyük Tavan' şehrinin inşası 30 Temmuz'dan 12 veya 15 Ağustos'a kadar sürdü. Bu Tavan' şehri, birkaç düzine topu alabilecek kadar geniş surlara sahipti. İnşası tamamlandıktan sonra, geniş bir hendek ile çevrelendi. Bu hendek alçak ve taştan

yapılmamıştı; toprak ve çimle kaplıydı. Duvarların üzerinde ise toprakla dolu sepetler bulunuyordu. Tavan' (3.- *Tavan' kalesi tamamlandı ve içinde ordu bırakıldı*) şehrinin tamamlanmasının ardından Kniez Dolgorukov, kendi adına Moskova piyade askerlerinin bir kısmını buraya yerleştirdi. Yanına erzak ve teçhizat bırakıp, komendant olarak asilzade Vasiliy Borisoviç Buhvostov'u atadı. Hetman da, kendi adına, bütün alaylardan seçilmiş şehirli piyade ordusunun bir kısmını, Koşoviy Otamanı Hriğoriy Yakovenko'yu ve binin üzerinde Kozak'ı burada bıraktı. Ayrıca, boş ve henüz tam olarak yenilenmemiş Kazıkermen'de (*Gazi Kermen*), Saha Nijın Albayı alayından seçilmiş bin Kozak'ı, Oril' Yüzbaşısı cesur Levko Şramçenko'nun komutası altında bıraktı. Yine Kazıkermen'de (*Gazi Kermen*), Serdük Albayı Lukyan Şulğa'yı alayıyla birlikte yeterli miktarda askeri un birikimiyle donatarak görevlendirdi. Ona, Zaporog Kozaklarıyla birlikte hareket ederek, Tavan' ve Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) yapılacak busurman akınlarına cesurca karşı koymasını emretti.

//v. 739 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*)

Tavan' ve Kazıkermen'de (*Gazi Kermen*) yapılan bu düzenlemelerin ardından (4.- *Kazıkermen'de (Gazi Kermen) Dnipro'nun (Dinyeper) yukarısına doğru yola çıkış*), Hetman ve Voyvoda Kniez Dolgorukiy, bütün tekneleriyle birlikte 15 veya 16 Ağustos'ta, güneş battıktan sonra, sanki korkarak kaçıyorlarmış gibi Tavan' ve Kazıkermen'den (*Gazi Kermen*), Dnipro'nun (*Dinyeper*) yukarısına doğru yola çıktılar. Basan karanlık gece nedeniyle ve teknelerin kalabalık bir şekilde ilerlemesi yüzünden bir kargaşa yaşandı. Aynı gece, ordumuz, Şengerey (*Şahin Giray*) şehriden yeni Tavan' kalesine geri çekildi. Hem karada (5.- *Busurmanların Tavan'e taarruzu ve beş hafta boyunca devam eden çatışmalar*) hem de denizde bize düşman olan busurmanlar, geceyi geçirdikten sonra, ordumuzun Tavan' ve Kazıkermen'den (*Gazi Kermen*) geri çekildiğini fark etti. Bunun üzerine, Kırım bozkırından Kıns'ka Nehri üzerinden Tavan' Adası'na geçtiler. Türk tekneleri ise, Dnipro'nun (*Dinyeper*) ve Kıns'ka'nın yukarısına doğru ilerleyerek Tavan'e yaklaştı. Busurmanlar, gece gündüz Tavan' ve Kazıkermen'i (*Gazi Kermen*) top, havan ve küçük yanıçarka ateşi altında tutmaya, taarruz etmeye, lağımlar kazarak bombalar yerleştirmeye başladı. Bu sırada birçok kayıp verdiler, özellikle de Kozak askerleri karşısında. Tavan' ve Kazıkermen'de (*Gazi Kermen*) gösterdikleri tüm bu askeri çabalara rağmen, busurmanlar birçok asker ve yüksek rütbeli komutanlarını kaybetmekten başka bir başarı elde edemedi. Beş hafta boyunca orada oyalanmalarının ardından, memleketlerine geri çekildiler. Bunu daha fazla anlatmadan, Türk deniz kuvvetlerinden, Derviş Ahmet

Paşa'nın ekibinden olup, Tavan'ın Tsarğorod'a (*İstanbul*) giderken kaçarak yeniden Tavan'a dönüp oradan Baturın'a yollanan Multenyalı Yuriy'in tasvirini aktarıyorum. 1 Kasım'da, askeri katip dairesine aşağıdaki hikâyeyi anlattı (*1.- Multenyalı'nın Türklerin hareketleriyle ilgili anlatımı*):

Multenyalı, aslen Silistre Eyaleti'nde bulunan Rasovat'tan²⁶² olduğunu, annesinin, babasının ve karısının olmadığını ...²⁶³ anlatıyor.

Gönüllü olarak Derviş Ahmet Paşa'nın gemisinde görev yaptı. Bu Paşa, gemileriyle birlikte Azov'da (*Azak*) bulunuyordu. Karadan ona ordusuyla gelen başka bir Ali Paşa ile birlikte Kuban'da bir kasaba inşa ettiler. //v. 740 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Mazepa'nın Hetmanlığı, 1697 yılı*) Yeni inşa edilen bu kasabada, bu Paşalar, Azov (*Azak*) kuşatmasından kurtarılan iki yüz kadar piyade ve aynı sayıda Tatar askerini bıraktılar. Ek olarak, bu kasabaya on iki adet demir top ve şarapnelle ateş eden altı top da yerleştirdiler.

Tavan'de bulunan Yusuf Paşa ve Keçi Paşa, Derviş Ahmet Paşa ve Serasker Ali Paşa'ya bir mektup yazdıklarını anlatıyor. Bu mektupta, Tavan'de kendilerine ayrılan bölgeyi kolayca ele geçireceklerini ve tüm güçleriyle kuşatacaklarını vurgulayarak, bir an önce Tavan'e varmaları gerektiğini belirtiyorlardı. Tavan' şehrinde, iki bin Kozaktan başka ordu bulunmadığını söylüyorlardı. Fakat bahsi geçen Paşalar, Derviş Ahmet Paşa ve Serasker Ali Paşa, biri Kırım üzerinden karadan, diğeri Kırım'ın etrafından deniz yoluyla ordularıyla birlikte Tavan'e geldiklerinde, tüm planlarının boşa çıktığını fark ettiler.

Tavan' şehrini ve Kazıkermen'i (*Gazi Kermen*) kuşatma altına aldıklarında, güçlü taarruzlarla Tavan'e birçok, Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) ise iki lağımla saldırarak, beş hafta boyunca bu kaleleri ele geçirmeye çalıştılar. Türk ordusunda birçok yaralı olmasının yanı sıra, altı bin kişi hayatını kaybetti. Ölenler arasında üç büyük komutan da vardı: Ömer, Ahmet ve İbrahim.

Tavan' ve Kazıkermen'de (*Gazi Kermen*) toplamda yirmi iki Türk kadırgası vardı. Bunlardan on ikisi, başında bir Bey'in bulunduğu Beylik kadırgalarıydı. Bu kadırgalar, çalıştırılmak üzere satın alınan esirleri ve çeşitli askeri teçhizatı barındırıyordu.

---

²⁶² *Rasovat*, Macaristan'daki Rasova köyü olabilir.

²⁶³ Kelime okunamamakta.

Diğer on kadirga ise Sultan'a aitti. Hem Beylik hem de Sultanlık kadirgalarında, esirlerin dışında muharebeye hazır yüz elli veya daha fazla asker bulunuyordu. El silahlarına //v. 740 arka// (sayfanın üstbilgisi: *Küçük Rus'te olup bitenler*) ek olarak, bazı kadirgalarda on birer top, bazılarında ise onar veya altışar top mevcuttu. // Ayrıca (satırın üstüne eklenmiş) on beş kadirga daha vardı ki, bunların arasında ikisi oldukça büyüktü ve her biri iki yüz otuz kişilik bir mürettebat içeriyordu. Bu büyük kadirgalarda, önde üçer büyük top, arkada ise şarapnel ateşleyen dördüncüsü bulunuyordu.

Küçük teknelerin dışında, fırkateyn ve diğer gemilerin sayısı yaklaşık kırktı.

Yani, toplamda bu gemiler iki yüzden fazla top taşıyordu. Bu toplar arasında, on iki, on bir, beş ve altı okkalık gülle atanlar vardı. Tavan' ve Kazıkermen'de (*Gazi Kermen*) bulunan Türk ordusunun toplam mevcudu elli bindi. Bazıları siperlerde, bazıları teknelerde, bazıları ise otağlarda bulunuyordu. Han da tüm ordularıyla birlikte sürekli olarak oradaydı.

Busurmanların planı şöyleydi: Tavan' şehrine ve // Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) (satırın üstüne eklenmiş) karşı büyük bir taarruz gerçekleştirdikten sonra, birkaç gün boyunca saldırıya devam etmek. Lağım kazıları hazırды, surları deliyorlardı ve bütün busurman kuvvetleri, son büyük taarruza hazırlanıyordu. Ancak, Bucak ordusu, Tavan'de kuşatma altında kalanlara yardım etmek üzere yedi bin veya daha fazla taze Çarlık ordusunun yaklaştığını haber verdi. Bunu duyunca korkuya kapıldılar ve lağım kazımayı durdurdular. Siperlerden topları çıkardılar ve gece saatlerinde bütün orduyla birlikte geri çekildiler. Daha sonra, bu şehirlerin birkaç mil yukarısında bulunan su üzerindeki //v. 741 ön// (sayfanın üstbilgisi: *Магара'нын Hetmanlığı, 1697 yılı*) Türk nöbetçileri, bahsi geçen Çarlık ordusunun Siç'ten Tavan'e doğru yola çıktığını bildirdi.

Paşalar arasında şu söylentinin dolaştığını anlatıyor: İlkbahar gelir gelmez, Türk orduları Tavan'i kalıcı olarak ele geçirmek için geri dönecektir. Gelecek yaz Kazıkermen'de (*Gazi Kermen*) ordularıyla bulunan Paşalar mı gelecek, yoksa başkaları mı, bunu bilemiyor.

Sadece kıışlamak için Yusuf Paşa'nın ordusuyla birlikte Oçakiv'e (*Özi*), Ali Paşa'nın Kefe'ye, Derviş Ahmet Paşa'nın ise teknelerle Keçi Paşa'ya geçeceğini, ayrıca gemiler için çeşitli teçhizatın Tsarğorod'da (*İstanbul*) bulunabilmesi nedeniyle büyük ihtimalle oradan Tsarğorod'a (*İstanbul*) gideceğini ısrarla söylüyordu.

Türk Sultanı ile ilgili olarak şunu anlatıyor (1.- O yılki savaşta Türklerin talihsizliği): Tavan'’den kaçmadan üç gün önce şöyle bir haber geldi: Türk Sultanı sefere çıktı ve Türk ordusu, on bin askerin öldüğü, Büyük Vezir'in ise yaralandığı bir muharebeye girdi. Bir Paşa, yani Mısır Liyovliu'nun (*Mısırlioğlu ?*) şehit düştüğü, dört Paşa'nın ise ya yaralandığı ya da öldürüldüğü söyleniyordu, ancak kendisi bunu tam olarak bilmiyordu. Sultan'ı da az kalsın öldüreceklerdi, fakat o sağ salim kaçmayı başardı.

Bunun söylediklerine, Türk olan Musa adında ikinci bir “dil” de katılıyor. Kendisi, Oçakiv’de (*Özi*) ve Kazıkermen’de (*Gazi Kermen*) bulunmuş olup, Türklerin Kazıkermen’den (*Gazi Kermen*) geri çekildiği zamanlarda oradaydı.

//v. 741 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*)

Türklerin Tavan'’den çekilişinin ardından, Hetman, düşman busurmanların memleketlerine dönmeye başladığı haberini alır almaz, bütün starşınasıyla birlikte, her şeye kadir Tanrı'nın busurmanlara Hristiyanlara karşı bir zafer kazandırmamasına sevindi ve Yaradana bütün Hristiyanlar adına şükretti.

Hetman ile Boyar, Dnipro'nun (*Dinyeper*) yukarısına ilerleyerek Lubnı Albayı'nın obozunun bulunduğu Tomakivka'ya vardıklarında teknelerinden indiler. Küçük büyük bütün tenkelerin yukarıya doğru Zaporog Siç'ine kadar gitmesine müsaade ettiler ve Zaporogluların emanetine verdiler. Hetman Mazepa Tomakivka'dan Moskova'ya bütün bu olayları bildiren bir mektup yazdı. Kendisi ise Kodak iskelesine hareket etti. 30 Ağustos'a oraya varır varmaz Dnipro'yu (*Dinyeper*) geçmeye başladı, oradan 31 Ağustos'ta yine Moskova'ya büyük Hükümdara olaylarla, Zaporoglularla, askeri hazineden meblağların verilmesiyle, Zaporogluların itaatsizliğiyle ve Polonya'ya askeri göreve çağrılmasıyla ilgili aşağıdaki yazıyı yazdı (2. *Hetman'ın Moskova'ya olaylar ve Zaporoglularla yazdığı yazı*).

Hetman ile Boyar, Dnipro'nun (*Dinyeper*) yukarısına ilerleyerek, Lubnı Albayı'nın obozunun bulunduğu Tomakivka'ya vardıklarında teknelerinden indiler. Küçük büyük bütün teknelerin yukarıya, Zaporog Siç'ine kadar gitmesine müsaade ettiler ve bunları Zaporogluların emanetine verdiler. Hetman Mazepa, Tomakivka'dan Moskova'ya bütün bu olayları bildiren bir mektup yazdı. Kendisi ise Kodak iskelesine hareket etti. 30 Ağustos'ta oraya varır varmaz Dnipro'yu (*Dinyeper*) geçmeye başladı ve 31 Ağustos'ta yine Moskova'ya, büyük Hükümdara, yaşanan olaylar, Zaporoglular,

askeri hazineden ayrılan meblağlar, Zaporogluların itaatsizliği ve Polonya'ya askeri göreve çağrılmasıyla ilgili aşağıdaki yazıyı yazdı.

Tavan' şehrinden su yoluyla yaptığımız seferden geri dönerek, Çar Majesteleri'nin yakın adamı Boyar, Bilğorod Voyvodası, Büyük Perm' Valisi Kniez Yakov Feodoroviç Dolgorukov ile birlikte Tomakivka'daki ordugahımıza ulaştık. Buradan, Nurlu Çar Majesteleri'ne, her türlü gelişmeleri bildirerek posta yoluyla itaatkar bir mektup yazdık. Bu mektupta, Tavan'den ayrıldığımız sırada, önceden kararlaştırdığımız üzere, hatırlatmalarımız ve önerimiz doğrultusunda, Tavan' şehri yakınlarında Koşoviy Otamanı Yakovenko'yu bin ya da daha fazla kişilik bir Zaporog birliğiyle bıraktığımızı bildirdik. Nurlu Çar Majestelerinizin kesin emriyle onlara, yeni inşa edilen Tavan' şehrinde savunma için bırakılan //v. 742 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Mazepa'nın Hetmanlığı, 1697 yılı*) Büyük Rus' askerlerine destek olmak üzere birkaç hafta boyunca orada kalmaları ve güçleri ve imkanları yettiğince düşmana karşı harekete geçmeleri emredildi. Bu nedenle, daha önce verdiğimiz paralara ek olarak, oradan ayrılırken onlara 2000 altın verdik. Daha sonra, Tomakivka'daki ordugahlarımızdan, yeni inşa edilen Tavan' şehrinde kalan Nurlu Çar Majestelerinizin askerlerine destek olmak üzere bize bağlı belirli bir birlik gönderdik. Bu doğrultuda, Koşoviy Otamanı'na ve yanındaki tüm yoldaşlarına bir mektup yazarak onları şiddetle uyardık. Gönderilen bu askeri birliğe rehberlik etmelerini ve onları Tavan' şehrine ulaştırmalarına yardımcı olmalarını emrettik. Aynı zamanda kendilerinin de düşman karşısında dikkatli, kararlı ve cesur bir şekilde savaşmalarını ve düşman uzaklaştırılana kadar oradan ayrılmamalarını istedik. Bu askeri hizmet karşılığında kendilerine özel bir para yardımı yapılacağını vadettik. Onlara yazdığımız bu mektubun bir kopyasını Küçük Rus' devlet dairesine gönderiyorum. Ancak beklenmedik bir şekilde, Siç'ten bana ulaşan haber, Tavan' şehrinde bıraktığımız Zaporog birliklerinin sözlerinde durmadığını ve orada belirli bir süre kalacaklarına dair verdikleri sözü tutmadıklarını bildirdi. Aralarındaki huzursuz ve isyankar unsurların etkisiyle Koşoviy Otamanı'na itaatsizlik göstererek tamamen Siç'e geri döndüler. Üstelik oraya döndüklerinde mevcut Koşoviy Otamanı'nı görevden alıp yerine eski osavullarından, bu makama layık olmayan birini otaman olarak seçtiler. Bu yeni otaman, Siç'te herhangi bir itibara veya askeri başarıya sahip olmayan biri olup bu makama uygun değildir.

Bu yüzden ben, Hetman, Tavan' şehrine gönderdiğimiz Lubnı //v. 742 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) Saha Albayı'na bu yoldan bir mektup yazarak, oraya sevk edilen Zaporog birliklerini sert bir şekilde uyarmasını emrettim. Nurlu Çar

Majestelerinizin emirlerine ve benim Hetman olarak verdiğim talimata kesinlikle uymaları, hiçbir itiraz göstermeden Tavan' şehrine geri dönerek gönderdiğimiz askerleri şehre ulaştırmaları ve düşmana karşı mücadelede aktif rol almaları gerektiğini hatırlatmasını istedim. Ayrıca, Nurlu Çar Majestelerinizin kendilerine gösterdiği sürekli merhamet ve desteği göz önünde bulundurarak, gelecekte de bu lütfun devam etmesi için savaşta kararlılık göstermeleri gerektiğini onlara bildirmesini talep ettim. Bunu da büyük Hükümdarınıza itaatkar bir şekilde bildiriyorum ki, Zaporog Siç'ine yurtdışından gelen bazı yanıltıcı haberler ulaşmıştır. Bu haberler, Zaporogluları yabancı bir hizmete çağırmaktadır. Bu aldatıcı teşvikler nedeniyle, bu yılın baharından itibaren Zaporog birliklerinden iki grup ayrılmıştır. Bunlardan biri, Moroz-Kanevs'kyy adlı bir liderin komutasında dört yüz kişiyle yola çıkmış, diğeri ise eski Koşoviy Otamanı Moroz'un liderliğinde yetmiş kişilik bir süvari birliğiyle Polonya'ya gitmiştir. Şimdi ise bana bildirildiğine göre, Şkurins'kyy kurin'inden bir terzi kendi başına bir grup toplamakta ve aynı şekilde Polonya'ya gitmeyi planlamaktadır. Ben, Hetman olarak, bu tür bir başıboşluğun önüne geçmek için görevim gereği Koşoviy Otamanı Vekili ile diğer kurin' otamanlarını ve topluluğu şahsen uyardım. Bu düzensizliğin durdurulmasını ve bu tür serseriliğin önüne geçilmesini talep ettim. Ayrıca, bu uyarımı bir mektupla da ilettim ve askeri Genel Bayraktar Yefim Lizoğub ile Konotop Yüzbaşısı Feodor Kandıba'yı bu mektupla birlikte Siç'e gönderdim. Onların huzurunda Zaporoglular, artık Siç'te Polonya'ya gitmek isteyen hiçbir yoldaşlarının kalmadığını iddia ettiler. Onlardan az hizmet almamıza rağmen ve yukarıda anlatıldığı gibi böyle bir ihmal ortaya çıkmasına rağmen, ben, onların büyük Hükümdarınızın monarşik lütfundan kopmamaları için ihtiyatlı davrandım ve onlara karşı nazik bir tutum sergiledim. Deniz seferinden döndüğümde, //v. 743 ön// (sayfanın üstbilgisi: *Ма́зє́па'нын Hetmanlığı, 1697 yılı*) Çerniğiv Albayı aracılığıyla onlara üç bin altın gönderdim. Daha sonra Tavan'e vardığımda, yukarıda bahsedildiği gibi iki bin altın daha verdim. Ayrılırken ise bir bin altın daha dağıttım ve her otamana birer tuzinka²⁶⁴ kumaş topu verdim. Ayrıca, Tavan'de kalmaları durumunda onlara daha fazla para vermeyi de taahhüt ettim. Bu harcamalar, fakir askeri hazinemiz için ciddi bir yük oluşturdu. Onların ilerleyen günlerde Hükümdarlık

---

²⁶⁴ *Tuzinka*, ucuz çuha türüdür.

hizmetinizde ne gibi itaatsizlikler göstereceğini büyük Hükümdarınıza bildirme görevim vardır. Bu vesileyle, lütufkar Hükümranlık merhametinize sığınıyorum.

Kodak geçişindeki obozdan, 31 Ağustos 1697 yılı

[...]

//v. 757 arka// (sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler)

OTUZ DOKUZUNCU BÖLÜM

[...] Tatarların slobodalara yönelik yıkıcı akınları; [...] Tavan'ın tekrar, Gazi Kermen'in ise ilk defa kaleye kavuşması; Hetman'ın Bucak Voyvodası ile birlikte İslam Kermen'e düzenlediği sefer, burada Han'ın obozlarımıza saldırısı ve Han Hetman'ın cazibeli mektubu; Hetman ile Voyvoda'nın memleketlerine dönüşü; Tatar ordusunun slobodalara yönelik tekrarlayan yıkıcı akınları; [...] Türklerin Sezar'a karşı ve Karadeniz'de Moskova ve Kozaklara karşı savaş hazırlıkları; Türklerin Hristiyanlarla barış yapmaya meyletmesi; [...] Sezar'ın Karlofça'da Türklerle imzaladığı antlaşma; [...] Lehlerin Karloviçe'de Türklerle yaptıkları barış anlaşmasına, Kamyanets'-Podil's'kiy'in (*Kamaniçe*) kendilerine teslim edilmesi maddesini de ekleterek Türklere kabul ettirmeleri; [...] hakkında

[...]

//v. 760 arka//

[...]

Geçen yaz, Tanrı'nın yardımıyla, Tavan' ve harap haldeki Kazıkermen (*Gazi Kermen*) (1.- *Kazıkermen (Gazî Kermen) ve Tavan'ın temelini atılması*), cesur Kozak yiğitleri sayesinde düşmana teslim edilmediğinden, Çarlık emriyle Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) yeniden inşası ve Osmanlılar tarafından tahrip edilen Tavan' Kalesi'nin onarımı için baharın ilk suları ile birlikte Kiyiv'den Kazıkermen'e (*Gazi Kermen*) çok sayıda kireç yüklü baidak sevk edildi. Hemen ilkbaharda bu iki kale, Tavan' ve Kazıkermen (*Gazi Kermen*), inşa edilmeye ve tahkim edilmeye başlandı. O yaz boyunca bu kaleler güçlendirildi, taş duvarlarla, toprak yığınlarıyla ve derin hendeklerle çevrildi. Bu tahkimatlar, Osmanlı Devleti döneminde bile mevcut değildi. Hetman Mazepa, kendine bağlı (2.- *Hetman'ın Aslam (İslam Kermen) seferine çıkışı*) alayların bütün Kozaklarıyla birlikte,

Bilğorod Boyarı Kniez Yakiv Feodoroviç Dolgorukov ise Moskova ve sloboda Kozak ordularıyla Mayıs'ta evlerinden çıkarak askeri sefere koyuldular. Bütün ordu, Oril' Nehri'nin karşı yakasında toplandı ve ardından Samara Nehri'ni geçerek Dnipro'nun (*Dinyeper*) bu yakasından ilerleyerek doğrudan Kıns'ka Nehri kıyısındaki, Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) tam karşısında, Kırım kıyısında bulunan Osmanlı kasabası Aslam Kermen'e (*İslam Kermen*) ulaştı. Oraya vardıktan sonra ordugâhlarını birbirlerine yakın bir şekilde kurdular ve hemen her iki ordudan da büyük birlikler göndererek Tavan' ve Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) //v. 761 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*) restorasyon çalışmalarına başladılar. Daha sonra yorgun düşen askerlerin yerine taze birlikler sürekli olarak sevk edildi. Bu süreç, her iki kalenin de tamamen tahkim edilip inşaatlarının tamamlanmasına kadar devam etti. Ordu, Aslam Kermen (*İslam Kermen*) yakınlarında uzun bir süre ordugah kurarak Kırım'a karşı herhangi bir askeri harekatta bulunmadan bekledi. Bu bekleyiş sırasında Kırım Hanı, ordularıyla birlikte Kırım'dan geldi. Han, iki kez, Kozak ordugahlarına dokunmadan, yalnızca Moskova ordugahlarına saldırmaya teşebbüs etti. Ancak hiçbirinde beklediği başarıyı elde edemeyerek Kırım'a geri dönmek zorunda kaldı. Aynı gün, yani ikinci gün, Poltava Albayı İskra, kendi alayından ve diğer alaylardan gönüllü askerlerle birlikte Tatar birliklerinin kalıntılarının peşine düşerek ordugâhtan yaklaşık çeyrek mil uzaklaştı. Bu sırada, bir tümseğin üzerinde bir Tatar'ın mızrağını yere saplamış olduğunu fark etti. Mızrağa iştirilmiş bir mektup vardı. İskra, bu mektubu alarak ordugaha döndü ve Hetman'a teslim etti (3.- *Tatarların telkini*). Bu mektubu, Kırım Hanı'nın atadığı Kozak Hetmanı İvan Boğatıy, Hetman'a hitaben yazmıştı. Mektupta, Hetman Mazepa'nın Kozak ordularıyla birlikte Moskova ordularından ayrılmasını ve Han'ın taarruzuna karşı onlara yardım etmemesini, Han'ın adına ısrarla rica ediyordu. Ancak Hetman, bu Han'ın taleplerini kesin bir şekilde reddetti ve tüm Kozak ordusuyla birlikte, kendisi de dahil olmak üzere, Ortodoks Rus Çarı'na olan sarsılmaz bağlılığını korudu. Tavan' ve Kazıkermen'in (*Gazi Kermen*) tahkimatının tamamlanmasının ardından Hetman ve Boyar, tüm ordularıyla birlikte Dnipro'yu (*Dinyeper*) geçerek (1.- *Hetman'ın Kazıkermen'den (Gazi Kermen) geri dönüşü*) Kırım kıyısından Kazıkermen (*Gazi Kermen*) ve Bilğorod kıyısına ulaştılar. Bu kaleleri mühimmat, asker ve çeşitli erzaklarla iyice donattıktan sonra, Kazıkermen'den (*Gazi Kermen*) itibaren aynı yönden evlerine dönmek üzere yola çıktılar. Oril' kasabasına vardıklarında Dnipro'nun (*Dinyeper*) karşı kıyısına geçerek Boyar ile yollarını ayırıp kendi topraklarına döndüler.

Bu sırada Kırım orduları, bizim ordumuzun geri dönüp evlerine dağıldığını öğrendikten sonra o yaz Rusya Devleti'ne bir kez daha saldırdı. İzüm alay şehrini geçerek Oskol //v. 761 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Mazepa'nın Hetmanlığı, 1698 yılı*) Nehri boyunca bulunan slobodalara ve diğer bölgelere saldırdılar. Hatta Moskova kasabası Voluyki'ya kadar ilerleyerek orada birçok insanı ve malını ele geçirdiler. Kolodjajna slobodasını ani bir baskınla yağmalayıp halkını esir aldılar ve ardından herhangi bir engelle karşılaşmadan Kırım'a geri döndüler.

[...]

//v. 762 ön//

[...]

Sultan (3- *Türklerin savaşa hazırlığı*), Türk Çarı, geçen yaz Macar topraklarında Sezar orduları karşısında mağlup olmasına rağmen azminden vazgeçmedi ve bu yaz da aynı savaş için büyük bir orduyla hazırlık yaptı (Venedik kaynaklarının belirttiğine göre). Bu seferde bizzat bulunarak kampanyaya kendi varlığıyla katkı sağlamak istedi. Tüm Osmanlı Devleti'ne emirler göndererek, Müslüman inancını savunmak için savaşa katılacağını duyurdu ve tüm Müslümanları bu sefere katılmaya teşvik etti. Her bir Müslümanın onunla, yani Osmanlı Sultanı'yla birlikte korkmadan inancı uğruna İmparatorluk Hristiyan ordularına karşı durmasını istedi. Ayrıca, aynı ilkbaharda Karadeniz'de Moskova ve Kozak ordularına karşı mücadele edilmesi için özel bir emir yayınladı. Geçen yıl olduğu gibi, onların kendisine ciddi bir tehdit oluşturduğunu düşünüyordu. Bunun için, Osmanlı donanmasına ait 29 büyük savaş gemisini Karadeniz'e gönderdi. Bunlardan ikisi, her biri 88 top taşıyan en büyük savaş gemileriydi. Bu gemilere ek olarak, Hristiyan ordularına karşı mücadele etmeleri için Osmanlı kadırgalarını da Karadeniz'e sevk etti. Bunun yanı sıra, Aleksandriya'dan (*İskenderiye*) Konstantinopol'e (*İstanbul*) beş gemi dolusu yeniçeri geldi ve bu yeniçeriler, Osmanlı ana ordusuna katılmak üzere Andrianopol'e (*Edirne*) gönderildi. Osmanlı Sultanı, o yılın baharında güçlü bir orduyla Sezar'a karşı savaşa hazırlanıyordu. Ancak, geçen yılki yenilgisinden dolayı korkuya kapıldığından, bu savaş hazırlıklarını //v. 762 arka// (*sayfanın üstbilgisi: Mazepa'nın Hetmanlığı, 1698 yılı*) yalnızca görünüşte yapıyordu. Aslında daha çok Sezar ve diğer Hristiyan hükümdarlarla barış ve anlaşma yapmayı düşünüyordu. Nitekim aynı yaz Karlofça'da bu barışı sağladı. Bu konu hakkında ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı bilgi verilecektir.

Aynı yaz, Nurlu Çar Majesteleri Çar Pötr Alekseyeviç İngiltere’de misafir olarak bulunuyordu. İngiltere Kralı ona kendi gemilerinden birini hediye etti, diğerini ise kendi parasıyla orada inşa ettirmesi için talimat verdi. O dönemde Çar, İngiliz gemi ustalarını da yanına çekerek Voronej’de ve Don Nehri üzerindeki diğer yerlerde Osmanlı’ya karşı Karadeniz için gerekli gemileri inşa etmeleri amacıyla görevlendirdi.

Aynı yaz (2.- *Türklerin Sezar ve diğer Hristiyan hükümdarlarıyla barışa meyilli olması*), Osmanlı Sultanı yukarıda belirtilen savaş niyetinden vazgeçerek Karlofça’ya (veya Varadin’e) yetkili elçilerini gönderdi. Amaç, Hristiyan Sezarı ile barış akdetmekti. Aynı şekilde, Sezar tarafından da Karlofça’ya (veya Komarom’a) yetkili elçiler gönderildi ve Osmanlılarla bir antlaşma yapıldı. Bu antlaşmanın bir nüshasını, 3 Temmuz 1698’de Moskova’ya Dyak Volkov gönderdi.

[...]

//v. 765 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olup bitenler*)

1698 veya 1699 yılında, Alman tarihçi Pufendorf’un 395. sayfada belirttiğine göre, aynı Karlofça’da Osmanlılar Lehistan ile bir barış antlaşması yaptılar. Bu antlaşma sonucunda, Osmanlılar (2.- *Lehlerin Türklerle barışı*) Kamyanets'-Podil's'kıy'ı (*Kamaniçe*) tüm Podillia (*Podolya*) // ve Ukrayna (*satırın üstüne eklenmiş*) ile birlikte Lehistan’a bırakmak zorunda kaldılar. Osmanlılar burayı yirmi altı yıl boyunca elinde tutmuştu. Ancak, daha önce anlatıldığı gibi (on üçüncü bölümde), burayı savaş yoluyla değil, dönemin komutanının ihaneti sonucu bir anlaşmayla ele geçirmişlerdi. Bu nedenle, herhangi bir savaş olmaksızın geri vermek zorunda kaldılar. Aşağıda, Lehistan ile Osmanlılar arasındaki bu antlaşmanın metni // yer almaktadır (*satırın üstüne eklenmiş*).

[...]

//v. 766 ön//

[...]

Lehistan’ın Türklerle yapılan Karlofça Antlaşması.

Polonya Krallığı’nın Yüce ve Kudretli Hükümdarı ile Lehistan-Litvanya Birliği’nin, Yüce Osmanlı Devleti ile 1698 yılında Karlofça’da yapılan genel müzakereler sırasında yetkili temsilciler aracılığıyla akdedilen resmi ateşkes ve barış antlaşması kitabı.

[...]

//v. 766 arka//

[...]

3. Kamyanets'-Podil's'kiy (*Kamaniçe*) olduğu gibi sağlam bir şekilde Lehistan Krallığı'na teslim edilecektir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Podillia (*Podolya*) ve Ukrayna üzerinde hiçbir hak iddia etmemesi gerekmektedir. Şu anda Boğdan'da bulunan Ukrayna Hetmanı, Osmanlı Devleti tarafından görevden alınmalıdır. Kamyanets'in (*Kamaniçe*) tahliyesi 1 Mart'ta başlayıp 15 Mayıs'a kadar tamamlanacaktır. Kamyanets' (*Kamaniçe*) sakinleri, herhangi bir zorlamaya maruz kalmadan istedikleri yere göç etmekte serbest olacaklardır. Osmanlı topraklarına gitmek isteyenlerin, eşyaları ve hayvanlarıyla birlikte taşınmasına Lehistanlı yetkililer refakat edecektir. Ayrıca, Kamyanets'teki (*Kamaniçe*) topların nakli için yabancı ülkelerden destek alınarak nakliye yardımı sağlanacaktır. Bu hususları görüşmek üzere Osmanlı Sultanı'na özel bir elçi gönderilecektir.

[...]

//v. 768 ön// (*sayfanın üstbilgisi: Küçük Rus'te olan bitenler*)

KIRKINCI BÖLÜM

Türklerin Kamyanets'-Podil's'kiy'den (*Kamaniçe*) çekilmeleri ve şehri Polonyalılara bırakmaları

Aynı yıl, geçen yıl Türkler ile Polonyalılar arasında akdedilen Karloviçe veya Petrovaradin Antlaşması'na göre, Türkler bir Mart'tan 15 Mayıs'a kadar Kamyanets'-Podil's'kiy'den (*Kamaniçe*) çekilerek şehri, tüm Podillia (*Podolya*) ve Podillia (*Podolya*) sınırında bulunan Ukrayna ile birlikte, kadim //v. 768 arka// (*sayfanın üstbilgisi: tek Mazepa'nın Hetmanlığı, 1699 yılı*) Polonya hakimiyetine bıraktılar. Bizim kroniklerimizde bu çekilişin Tanrıdoğuran'ın Şefaati Yortusu öncesinde gerçekleştiği tarih verilse de bu bilgiye tam güvenmek mümkün değildir; geçen yıl yapılan Türk-Polonya Antlaşması'nda yazılan tarihlere itibar etmek daha doğrudur. Polonyalıların Türklerle imzaladığı barış antlaşmasının süresi belirtilmemiştir. Ancak şunu belirtmek isterim ki, daha önce bahsi geçen “Varşova vakayinamesi”, barışın otuz yıl süreceğini bildirmektedir. Gerçekten böyle mi olacak, bunu ancak adil zaman gösterecektir.

SONUÇ

Bu çalışma kapsamında, Ukrayna Kozaklarının Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin en yoğun olduğu 1620-1700 yılları arasındaki 80 yıllık dönemi kapsayan ve günümüze ulaşan üç Kozak kroniğinden biri olan *Litopys* kroniği incelenmiştir. Ele alınan kronik, Sol Yaka Ukrayna'sında yaklaşık 1670-1730 yılları arasında yaşamış askeri katip Samiylo Velychko tarafından yazılmıştır. Yazarın, kaleme aldığı dönemde yaşamış olması ve Ukrayna Hetmanlığı'nda askeri kalem dairesinde askeri katip olarak görev alması sayesinde yazdığı metni orijinal belgeler veya orijinallerinden kendi eliyle çektiği kopyalarıyla donatmış, bazı belgeler günümüze sadece *Litopys*'ta günümüze ulaşmıştır. Böylece araştırma konusu Ukrayna Kozakları, Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti ile ilgili olan araştırmacılar eseri kronik olarak kullanarak ikinci el kaynağından faydalanmanın yanı sıra içinde yer alan belgeleri birince el kaynağı olarak da kullanabilirler. Bu tez çalışması kapsamında, *Litopys*'in ilgili bölümleri günümüz Türkçesine çevrilerek literatüre kazandırmayı ve bu şekilde yukarıda bahsedilen konularda yapılan araştırmalara katkıda bulunmayı amaçlanmıştır.

Orijinal dili Eski Ukraynaca olan bu eser, ilk kez günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Ukraynacadan Türkçeye çeviri yapılırken özellikle özel isimler için Ukraynaca telaffuz özelliklerine dayalı fonetik bir prensip kullanılmıştır. Bu tez çalışması kapsamında, İngilizce, Rusça veya başka bir dile dayanmayan bağımsız bir Ukraynaca-Türkçe transkripsiyon yöntemi oluşturulmuştur. Bu sisteme istinaden, Kazaklar yerine Kozaklar, Kiev yerine Kiyiv gibi varyantlar kullanılmıştır.

Müellifin üst düzey bir katip olması, eserinde değinilen olaylara çağdaş bir bakış açısı ve bilgili yaklaşım sağlarken diğer yandan bazı belgelerin sadece bu eserde günümüze ulaşması ve dolayısıyla başka bir şekilde kontrol edilmesinin mümkün olmaması belgeler, yorumlar ve değerlendirmeler konusunda güvenilirlik meselesini ortaya çıkarmaktadır.

Yazarın kullandığı kaynakların incelenmesi sonucunda şu değerlendirmelere ulaşılmıştır:

III. cilt, Velychko'nun yetişkin bir birey olarak doğrudan tanıklık ettiği olayları aktarması nedeniyle en güvenilir bilgi kümesini oluşturmaktadır.

II. cilt, yazımında kullanılan kaynaklar ve aktarılan bilgiler açısından ciddi şüpheler barındırdığından, mutlaka çifte kontrol edilmesi gereken bir içerik sunmaktadır.

I. cilt, farklı kaynaklardan yararlanarak yaşanan olayları yaklaşık bir asır sonra kaleme aldığı için, birincil değil, yardımcı bir kaynak olarak değerlendirilebilmektedir.

Böylece, *Litopys*'ın I. ve II. cildinin güvenilir ve özgün bir kaynak olduğu, I. cildinin ise çapraz kontrol yapılarak temkinli kullanılması gerektiği söylenebilmektedir.

Eserin I. cildinde Hotin muharebesinde odaklanan müellif, kendisi bu olaylara tanıklık etmediği için kendi yorumlarına ve değerlendirmelerine de yer vererek ana kaynağı olarak Polonyalı birinin günlüğünü kullanmıştır. Bu tasvirde muharebe alanındaki savaşın yanı sıra ayrıca uygulanan gelenekler, kumandanlar arasındaki etkileşimler, siyasi ve kültürel özelliklere de değinmektedir.

II. cilt, Boğdan Hmel'nıts'kıy'ın Polonya-Litvanya Birliği'ne karşı bir müttefik bulmaya çalışmasıyla başlayan anlatım Kozakların Kırım Hanlığı'yla yaptığı dostluktan Boğdan Hmel'nıts'kıy'ın savaşının bitimine doğru bozulan ilişkiler seyrini takip etmektedir. Bu desteği kaybetmemek adına Boğdan Hmel'nıts'kıy'ın Osmanlı Devleti'yle doğrudan ilişkileri kurmaya çalışmıştır.

III. cilt, Kozakların askeri gücüyle beraber siyasi ağırlığını kaybetmenin yanı sıra Osmanlı Devleti'yle yürüttükleri ilişkiler anlamında en yoğun dönemle ilgili bilgi vermektedir. Yazar, bu ciltte Kamaniçe Seferi, yeniçerilerin Zaporog Siç'ine saldırısı, Kozakların Kırım Seferi, Çehrin Kuşatması ve II. Viyana Kuşatması gibi önemli olaylara dair ışık tutmaktadır. Ayrıca, Ukrayna Hetmanlarının etraftaki devletlere karşı Osmanlı Devleti'nin himayesine girme teşebbüslerini teferruatlı bir şekilde vermekte, Ukrayna memleketini Hetmanların yönetiminden çıkıp Eflak Voyvodası tarafından yönetilmesi konularını da işlemektedir. Bu ayrıntılı, geniş ve titiz anlatım Ukrayna Kozakları ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkileri ve dinamiklerini yakından inceleme fırsatı tanımaktadır.

Ancak, metinde “himaye” kavramı belirsiz kalmaktadır. Yazar, “himaye” veya “tabiiyet” konusunu çoğunlukla siyasi ve askeri açılardan ele almakta. Fakat ödenen vergiler, merkeze bağlılık ve/veya bağımsız hareket edebilme özelliği, birbirine karşı yükümlülükler ve halkın durumu statüsü gibi ekonomik ve hukuki detaylara değinmemektedir. Bu nedenle, *Litopys*'ta bahsedilen “himaye”nin kapsamını detaylı bir şekilde incelemek mümkün olmamakla birlikte, yazarın bu tabire yüklediği anlamın da net tespit edilmesi mümkün görünmemektedir. Yazarın durumu değerlendirilmesi ve

Osmanlı Devleti'nin yapısal özellikleri konusunda fazla bilgiye sahip olmaması, bu konuyu devletler arasındaki siyasi ve iktisadi değerlendirilmesi zor kılmaktadır.

Eserde yoğun bir şekilde savaşlar ve muharebelerden bahsedildiği için Velychko detaylı bir şekilde Kozakların savaş taktiklerini anlatmakta, özellikler Kırım Tatarları ve Osmanlı ordusuna karşı yaptıkları kara ve deniz hareketleri, uyguladıkları kale kuşatma ve savunma yöntemleri ve akınlarına değinmektedir. Savaş öncesi ve savaş sonrası savaşan taraflar tarafından uygulana törenler, zafer kutlama gelenekleri, askeri alışkanlıkları gibi konuları aktararak hem genel olarak savaş kültürüne dair önemli bilgiler aktarmakta, hem de Kozakların savaşçılar olarak taşıdıkları özelliklerine dair detaylı bilgi paylaşmaktadır.

Ek olarak savaşlarda tarafların eline yoğun bir şekilde geçen esirlerin durumuna ve uygulanan fidye kültürüyle ilgili detaylı bilgi vermektedir. Özellikle Hetmanların esirleri diploması aracı olarak kullanması dikkate değerdir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

VELYCHKO, Samiylo, *Litopys*, Rossiyskaya Natsionalnaya Biblioteka. Otdel Rukopisey. F. 588: Sobraniye M. Pogodina No. 2020/1-3.

VELYCHKO, Samiylo, *Litopys*, Natsionanla Biblioteka Ukrayini imeni V. İ. Vernadskoho. Institut Rukopisu. F. 8. No. 154 M.

Pismo przymierne od Wezyra Wielkiego przy bytności Cesarza w obozie pod Chocimiem Commissarzom naszym dane, Biblioteka Narodowa, microfilm no: 8889.

Araştırma ve İnceleme

BAHALİY, Dmitro, Naris Ukrayinskoyi İstoriografii, 1. Cilt: Litopısı, no. 1, Drukarnia Vseukrayinskoyi Akademii Nauk, Kyiv 1923.

BAHRO, Serhiy, BOVHYRİA Andriy, BORİAK, Hennadiy, TAYİROVA-YAKOVLEVA, Tetiana, “Litopys Samiyla Velychka (“İstorya”) – vyznachna istoriografichna pamyatka: do istoriyi tekstu ta yoho vyvchennia”. İçinde *Litopys*; Kiyiv, Klio; 2020 ss. XI-XXXIV.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2010.

DUBROVSKIY, Vasıl, “Bohdan Hmelnytskyi i Tureççına”, Ukrayinskiy İstork, no. 03-04 [47–48], 1975 ss. 22-27.

DZYRA, Yaroslav, “Samiylo Veliçko ta Yoho Litopıs”, İstoriografiçni Doslidjennia v Ukrayinskiy RSR, no 4, Institut İstoriyi, Naukova Dumka, Kyiv 1971, ss. 198-223.

HNATENKO Liudmyla, “Kyivskyy spysok pamyatky: kodykologichnyy analiz”. In *Litopys*; Kiyiv, Klio; 2020 s. LXXLXV-LXXVII.

HOROBETS, Viktor, Dilova Dokuentatsiya Hetmanşçını XVIII st., Naukova Dumka, Kyiv 1993.

HRYGORİEVA, Tetiana, “Ottoman Protection of Cossack Ukraine under Hetman Petro Doroshenko: Between Legal Aspects and Actual Practice.” In *Tributaries and Peripheries of the Ottoman Empire*. Ed. by Gábor Kármán. Vol. 70. Brill, Leiden-Boston 2020, pp. 240-263.

_____, “Turetske Piddanstvo Hetmana Petra Doroşenka. Umovi ta Tseremonial yoho viznannia”, *Zapysky Naukovoho Tovaristva im. Şevçenka* T. 270, 2017 ss. 449-475

İKONNİKOV, Volodymyr, Opyt Russkoy İstoriografii, Tom 2, Chast 2, Kyiv, Tipografiya İmperatorskoho Universitetu sv. Volodymyra, 1908.

KARPOV, Gennadiy, “Malorossiyskiye Letopistsy o Nachale İstoricheskoy Deyatelnosti Bogdana Hmel'nitskogo” in *Nachalo İstoricheskoy Deyatelnosti Bogdana Hmel'nitskogo*, Moskva, Tipografiya Gracheva, 1873.

KLEPATSKIY, Pavlo, Litopis Samyla Velička, Zapiski Poltavskoho İnstitutu Narodnoyi Osviti, Poltava 1926.

KOSTOMAROV, Nikolay, *Bohdan Khmel'nutskyy*, Sankt-Petersburg, İzdaniye Knigotorgovtsa D. E. Kozhevnikova, 1859, 2 izdaniye dopolnennoye.

KOSTOMAROV, Nikolay, *Bohdan Khmel'nutskyy*, Sankt-Petersburg, İzdaniye D. E. Kozhevnikova, 1870, 3 izdaniye ispravlennoe i dopolnennoye.

KRYPYAKEVYCH İvan, “Studiya nad derzhavoyu Bohdana Hmel'nytskoho”, Zapysky Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka u Lvovi, vol. 139-141, 1913.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Fevkalâde Elçilerin Ağırlanması, Türk Kültürü Araştırmaları Prof. Dr. İsmail Ercüment Kuran'a Armağan XXVII/1-2, 1989, s 199-231.

MELNYK, Anastasiya, POLİAKOV, İvan, TAYİROVA-YAKOVLEVA, Tatiana, TSYPKİN, Denys, “Oryhinal Pamyatki: kodykologischniy Analiz” in Litopys; Kyiv, Klio, 2020.

MYKYTAS, Vasyl, Davnioukrayinski studenty i profesory, Kyiv, Abrys, 1994.

OSTAPCHUK, Victor, An Ottoman Ġazānāme on Ġalīl Paşa's Naval Campaign against the Cossacks (1621), *Harvard Ukrainian Studies*, 3/4 (December 1990), s. 482-521

ÖZTÜRK, Yücel. Özü'den Tuna'ya Kozaklar -1, Yeditepe Yayınları 2004.

PETRIKEVIÇ, Viktor, Litopis Samiyla Velička i “Woyna Domowa” Samiyla Tvardovskoho. Porivnüyuča Studiia, Ternopil 1910

PETROVSKIY, Mikola, “Psevdo-diyariuş Samiyla Zorki”, Zapiski İstorično-filolohiĉnoho viddilu VUAN, XVII. Cilt, Kyiv 1928, ss. 161-204.

PRİTSKAK, Omeljan, “İlk Türk-Ukrayna İttifakı (1648)”, İlmî Araştırmalar, Sayı 7, 1999 ss. 255-284.

_____, “Şçe Raz Pro Soyüz Bohdana Hmel'nitskoho z Tureĉĉinoyu”, Ukrayinskiy Arheografiĉniy Şĉoriĉnik, no. II, 1993, ss. 177-192

RİGELMAN, Oleksandr, Litopisna Opovid pro Malu Rosiyu ta Yiyi Narod Kozakiv Uzahali, Pamyatki İstoriĉnoyi Dumki Ukrayini, Lıbid, Kyiv 1994.

SAS, Petro, Hotynska bytva 1621r oku, Kyiv, 2011, İnstitut İstoriyi NAN Ukrayini.

SHEVCHUK, Valeriy, “Perednie Slovo do ‘Kosmografiyi’” in *Litopys*, Kyiv, Dnipro, 1991.

_____, “Samiylo Velychko ta Yoho Litopys” in *Litopys*, Kyiv, Dnipro, 1991.

SOKYRKO, Oleksiy, *Kozatskiy Mars: Derzhava ta viysko Kozatskoho Hetmanatu v dobu Militarneyi revolutsiyi, 1648-1764*, Kyiv, Tempora, 2023.

SUKHODOLOVA, Anna, “Sarıkamış Kozaklarının 1667’deki Elçiliği İçin Osmanlı Hazinesinden Ayrılan Meblağlar”, *International Conference On The Studies Of Ottoman Empire In Three Continents II*, İstanbul 2022 ss. 286-294.

TAYİROVA-YAKOVLEVA, Tatiana, “K Biografiyi Avtora Kozatskoy Letopisi Samoylo Velychko”, *Peterburgskiy Slabianskiy i Balkanskiy İssledovaniya*, № 2 (20), 2016, c. 76-88.

_____, “Knyhy z Biblioteky Samiyla Velychka, kantselarysta Viyska Zaporizkoho”, *Ukrayinskiy İstorychniy Zhurnal*, №5, 2017, c. 103-111.

_____, “Samiylo Velychko: Biografichna Rozvidka”, in *Litopys*; Kiyiv, Klio, 2020.

_____, *Hetman İvan Mazepa: Dokumentı iz Arhivnih Sobraniy Sankt-Peterburga*, İzdatelstvo Sankt-Peterburgskogo Universiteta, Sankt-Peterburg 2007.

VELIÇKO, Samiylo, *Litopis*, haz. Hennadiy Boriyak, Tetiata Tayirova-Yakovleva, Klio, Kyiv 2020.

EKLER

EK 1: İSİMLER LİSTESİ

Akov Borets'kyy, XVI.-XVII. yüzyıllarda yaşamış önemli bir Ukraynalı Ortodoks dini lider, yazar ve polemikçidir. 1620–1631 yılları arasında Kyyiv, Halıç ve Rus'ün Metropoliti olarak görev yapmıştır. Uniya'ya (Brest Kilise Birliği) ve Ukrayna topraklarındaki Batılılaşma ile Cizvit etkisine karşı güçlü bir muhalefet göstermiştir. 2008 yılında Ukrayna Ortodoks Kilisesi (Kyyiv Patrikhanesi) tarafından aziz ilan edilmiştir.

Demyan Mnoğogrişnyy, XVII. yüzyılda yaşamış, 1668-1672 yılları arasında Sol Yaka Ukrayna'sının üçüncü Hetmanı olarak görev yapmış bir Ukraynalı liderdir. 1621 yılında Korop'ta doğan Mnoğogrişnyy, genç yaşta Bohdan Hmel'nıts'kyy'nin önderliğindeki bağımsızlık hareketlerine katılmıştır. 1665-1668 yılları arasında Çerniğiv Albayı olarak görev yapmıştır. 1668 yılında Andrusiv Antlaşması'na karşı çıkan bir isyanda yer alarak Hetman İvan Brühovets'kyy'e karşı Petru Doroşenko'nun safına geçmiştir. Ukrayna'nın birleşmesi için Osmanlı himayesine girme seçeneğini de içeren politikalar izlemiştir. Ancak bu politikalar, bazı Kozak starşına'sı tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmış ve hakkındaki şikayetler Moskova'ya iletilmiştir. 1672 yılında, Baturın'da starşına'lar tarafından Moskova yetkililerinin desteğiyle tutuklanan Mnoğogrişnyy, sürgün edilerek Sibirya'daki Buryatya bölgesine gönderilmiştir. 16 sene sonra serbest bırakılan Mnoğogrişnyy'nin Ukrayna'ya dönmesi yasaklanmıştır. 1696 yılında manastır hayatına çekilmiştir.

Dmitro Gunia, 1630'lu yıllarda Lehistan-Litvanya Birliği yönetimine karşı gerçekleşen Kozak isyanlarının önde gelen liderlerinden biri ve Kozak Hetmanıydı. Ocak 1638'de Zaporog Kozakları tarafından Koşoviy Otamanı seçilmiş, fakat aynı dönemde “Kral Majesteleri Ordusu Hetmanı” unvanını kullanmıştır.

Habit, birçok Hristiyan mezhebinde, tarikatlar ve dini cemaatlerin üyeleri tarafından giyilen karakteristik bir kıyafettir. Habit, ait olduğu tarikata bağlı olarak çeşitli parçalardan oluşabilir. Genellikle bir cübbe, pelerin, skapulyer (omuzdan aşağı sarkan kumaş parçası) ve kemer ya da ip kuşaktan meydana gelir. Dini kimliği ve mensup olunan topluluğu simgeleyen bu kıyafet, özellikle manastır yaşamında önemli bir yer tutar.

Hriğoriy Biloğrud, Hetmanlık döneminde yaşamış bir Ukraynalı askerî lider ve diplomattır. 1664-1674 yılları arasında, aralıklı olarak Uman' Albayı olarak görev yapmıştır. Aynı zamanda birkaç kez İstanbul'a elçi olarak gönderilmiştir.

Hriğoriy Hamalia, XVII. yüzyıl Ukrayna tarihinde öne çıkan bir Kozak lideri ve diplomattır. Boğdan Hmel'nıts'kıy'ın liderliğindeki 1648-1657 yılları arasındaki ulusal kurtuluş savaşına katılmıştır. İvan Vihovs'kıy'ın Hetmanlığı döneminde Pıriaty'n'da yüzbaşı olarak görev yapmıştır. 1659 yılında Hetman adına Osmanlı İmparatorluğu'na diplomatik bir görevle gönderilmiş ve burada sıcak bir şekilde karşılanmıştır. Hamalia, İvan Brühovets'kıy döneminde Lubnı Alay Komutanlığı yapmıştır. Daha sonra Osmanlı İmparatorluğu'na, Hetmanlık adına bir ittifak ve himaye teklifiyle bir heyetin başında gönderilmiştir. Ancak bu diplomatik girişim başarıya ulaşmamıştır. Hetman İvan Brühovets'kıy'ın ölümünden sonra Petro Doroşenko'nun tarafına geçmiş, ancak fikir ayrılıkları nedeniyle Samoyloviç'in, ardından da İvan Mazepa'nın safına katılmıştır.

İğnat Ulanovs'kıy, XVII. yüzyılda yaşamış bir Zaporog Kozak lideri ve askeri komutandır. 1665-1669 yılları arasında Korsun' Albayı olarak görev yapmıştır. İlk başta Tatarların desteklediği Suhoviy'e karşı savaşmış, ancak sonrasında onun safına geçmiştir. Suhoviy'in Hetmanlık'tan çekilmesinin ardından Hanenko'nun tarafını tutmuştur. 1671 yılında, Doroşenko tarafından kurşuna dizilerek idam edilmiştir.

İpatiy Potiy, XVI-XVII. yüzyıllarda Lehistan-Litvanya Birliği'nde yaşamış bir devlet ve din adamıdır. 1596 yılında kurulan Ukrayna Greko-Katolik Kilisesi'nin öncülerinden biri olup, Kiyiv, Halıç ve Tüm Rus' ikinci metropoliti olarak görev yapmıştır (1599-1613). Uniya (Brest Kilise Birliği'nin) organizatörlerinden biri olan Potiy, Ortodoks ve Katolik kiliselerinin birleşmesini savunmuş bir teolog ve yazar olarak tanınmaktadır.

İvan İskra, Zaporog Ordusu'nun önde gelen askeri ve siyasi figürlerinden biriydi. 1683-1696 yılları arasında Poltava osavulu, 1696-1700 yılları arasında ise Poltava albayı olarak görev yaptı. İskra, Hetman İvan Mazepa'ya karşı çıkan muhalif grubun önde gelen liderlerinden biriydi ve anti-hetman hareketine aktif olarak katıldı. 1707 yılında, Zaporog Ordusu'nun baş yargıcı Vasil Koçubey ile birlikte Çar I. Petro'ya, Hetman Mazepa'yı ihanetle suçlayan bir ihbar mektubu gönderdi. Ancak Çar, bu ihbarlara güvenmedi ve İskra ile Koçubey'i Mazepa'nın eline teslim etti. Bunun sonucunda, ikisi de Mazepa tarafından idam ettirildi.

İvan Sirko, XVII. yüzyılda yaşamış ünlü bir Zaporog Kozak lideri ve askeri komutandır. 1662-1673 yılları arasında Zaporog Siç'inin Koşoviy Otamanı olarak 12 kez seçilmiştir. 1672 yılında Hetmanlık makamına aday olmuş, ancak Hetmanlık mücadelesi sırasında tutuklanıp Ukrayna'dan sürülmüştür. Dönüşünün ardından ölümüne kadar tekrar Koşoviy Otamanı olarak görev yapmıştır. Doroşenko'nun Osmanlı Devleti ile yakınlaşma politikasına şiddetle karşı çıkarken, 1670 yılında Hanenko'nun Ostroğ Antlaşması ile şekillenen Polonya-Litvanya Birliği ile dostluk politikasını desteklemiştir.

İvan Viğovs'kiy, Ukraynalı askeri ve siyasi lider, 1657-1659 yılları arasında Zaporog Ordusu'nun Hetmanı olmuştur. Ortodoks Viğovskiyy soylu ailesine mensuptur. Boğdan Hmel'nits'kiy'in hastalığının son günleri ve ölümünün ardından, Nisan 1657'de oğlu Yuriy'in naipliğini üstlenmiştir. Zaporog Siç'i ve Poltava Alayı ile yaşadığı çatışmalar, Mihartın Puşkar ve Yakiv Barabaş isyanlarına yol açmıştır. Rakipleri gibi Moskova'nın desteğini kazanmaya çalışmıştır. Eylül 1659'da Hetmanlığı Yuriy Hmel'nits'kiy'a (Velyčko'nun metninde Hmel'nichenko ve keşiş Gedeon olarak geçen kişi) devrederek Polonya-Litvanya Birliği'ne geçmiştir. Ancak burada Polonya karşıtı bir isyan başlattığı için beş yıl sonra idam edilmiştir.

Kırilo Terlets'kiy, XVI. yüzyılda yaşamış bir dini lider olup, Kiyiv Metropoliti'nde Başrahip unvanına sahiptir. 1575'ten itibaren Pins'k ve Turiv piskoposu, 17 Eylül 1586'dan itibaren ise Luts'k ve Ostroğ piskoposu olarak görev yapmıştır. 1596 yılında Uniya'nın (Brest Kilise Birliği) organizatörlerinden biri olmuştur.

Matfey Titlevskiy, 17. yüzyılda yaşamış Polonyalı bir diplomat ve kronik yazarıdır. Lublin'deki Benediktin Manastırı'nın abbası olarak görev yapmıştır. 1620 Çuçora Muharebesi ve 1621 Hotin Muharebesi'ni, tanıkların anlatılarına dayanarak "Narratio de praeliis gestis inter Polonum et Turcam Annis 1620 et 1621" adlı eserinde ayrıntılı şekilde ele almıştır. İlk olarak 1622 yılında Napoli'de Latince olarak yayımlanan bu eser, daha sonra İspanyolcaya çevrilerek Madrid'de basılmıştır. Titlevskiy'in eseri, Ukraynalı tarihçiler Samiylo Veličko ve Stepan Lukoms'kiy tarafından çevrilerek Ukrayna tarih yazımında önemli bir kaynak haline gelmiştir.

Mihaylo Hanenko, XVII. yüzyılda yaşamış bir Ukraynalı devlet adamı ve Hetman'dır. 1669-1674 yılları arasında sağ yaka Ukrayna'sının Hetmanı olarak görev yapmıştır. Polonya-Litvanya Birliği tarafından desteklenen Hanenko, Hetmanlık döneminde

Doroşenko'ya karşı mücadele etmiş ve Polonya yanlısı bir politika izlemiştir. 1674 yılında Hetmanlık iddiasından vazgeçmiştir.

Petro Konaşeviç Sağaydaçnyy, 1616-1622 yılları arasında Zaporog Hetmanı olarak görev yapmış ünlü bir komutan ve siyasi liderdir. Ortodoks inancına bağlı asil bir kişi olan Sağaydaçnyy, Kırım Hanlığı, Osmanlı İmparatorluğu ve Moskov Çarlığı'na karşı Zaporog Kozaklarının başarılı seferlerini organize etmiştir. 1621 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı gerçekleşen Hotin Muharebesi'ne katılmış ve burada aldığı yaralar nedeniyle Kiyiv'de vefat etmiştir. Cenazesi Kiyiv Brats'kyy Manastırı'na defnedilmiştir. Aynı zamanda Ortodoks kardeşliklerine ve okullarına destek veren bir hayırsever olan Sağaydaçnyy, Ukrayna Ortodoks Kilisesi tarafından kutsal azizler arasında kabul edilmiştir.

Petro Suhoviy, 1669-1674 yılları arasında Zaporog Hetmanı olarak görev yapmış bir Kozak lideridir. 1660-1662 yıllarında Zaporog Ordusu Katibi olan Suhoviy, Moskova voyevodası Şeremetev'e destek için sekiz bin kişilik bir Zaporog birliğiyle sefere çıkmıştır. Daha sonra Koşovyy Otaman İvan Sirko ile birlikte Kırım'a saldırarak bölgeyi tahrip etmiştir. Kısa bir süre sonra Kırım Hanı Adil Giray ile anlaşarak kendisini "Kırım Hanı'nın azametinde Zaporog Ordusu Hetmanı" ilan etmiştir. 1668'de Doroşenko ve Mnoğogrişnyy ile girdiği mücadelelerde yenilgiye uğrayan Suhoviy, Hetmanlık iddialarını bırakarak Hanenko'nun tarafına geçmiştir. Ancak Doroşenko'ya karşı girişimlerinde de başarısız olunca Zaporog Siç'ine geri dönmüştür. 1681 yazında sağ yaka Ukrayna'sında Hetman olmayı ve Osmanlı himayesine geçmeyi denemiştir. Daha sonra Kırım'a yönelen Suhoviy'in sonraki akıbeti bilinmemektedir.

Samuel von Pufendorf (1632-1694), Alman bir hukukçu, siyasi düşünür, devlet adamı ve tarihçidir. Almanya'da laik hukuk biliminin ve doğal hukuk doktrininin kurucularından biri olarak kabul edilir. 1679-1688 yılları arasında Stockholm'de, 1688-1694 yılları arasında ise Berlin'de saray tarihçisi olarak görev yapmıştır.

Samuyil Tvardovskiy, Polonyalı bir yazar ve şairdir. Polonya Barok epik şiirinin önde gelen temsilcilerinden biri olarak, eserlerinde dönemin tarihi olaylarını yansıtmıştır. En bilinen eseri, 1681 yılında yayımlanan *Wojna domowa z Kozaki i Tatary, Moskwq...* adlı destanıdır. Eserde özellikle Zbaraj Kuşatması ve Beresteçko Muharebesi ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Destanın ilk bölümünün, 1681 yılında Lubnı Alayı katibi Stepan

Savıts'kyy tarafından Ukraynacaya çevrilmesi, Samiylo Veličko'nun *Litopıs* eseri için bir kaynak olarak kılınmasına imkan tanımıştır.

Sardanapalus, M.Ö. 7. yüzyılda yaşamış Asur'un sonuncu kralı olmakla birlikte, tarihsel anlatılarda ve özellikle Romantik dönemde, lüks içinde yaşayan, sefahate ve hazcılığa düşkün bir hükümdar olarak betimlenmiştir. Samoylovıç'ın keyfine düşkünlüğünü ve savurganlığını vurgulamak için bu benzetme yapılmaktadır.

Sebastian Mahovski, Leh soylusu ve Polonya-Litvanya Birliği askerî lideridir. Hetman Pavlo Teteria'nın kızının manevi babasıdır ve Hetman İvan Vıhovs'kyy'ın ölümünden doğrudan sorumlu olan kişidir.

Yakiv Borodavka, Ukraynalı bir askeri lider ve Zaporog Kozakları'nın Hetmanıydı. 1619 yılı sonunda, Leh soylularının baskısına karşı ayaklanan ve Zaporog Siç'ini ele geçiren kayıtsız ve kayıttan düşürülen Kozaklar tarafından Hetman seçildi. Borodavka, Petro Sağaydaçny'yı siyasi ve askeri rakibi olarak bilinmektedir.

Yakiv Ostrianin, XVII. yüzyılın başlarında yaşamış bir Ukraynalı askeri lider ve Kozak atamanıdır. İlk Poltava Albayıdır. 1637'de bir ayaklanmanın bastırılmasının ardından Zaporozjya Siç'i'ne sığınmış ve 1638'in başlarında kayıtsız Kozakların Hetmanı seçilmiştir.

EK 2: SÖZLÜKÇE

Alamet Yoldaşları, XVII-XVIII. yüzyıllarda Kozak Hetmanlığı'nda, küçük alay bayrağı (*alamet*) altında toplanan ancak sürekli bir mevki olmayan alay starşinası (subaylar grubu) üyelerine verilen addır. Bu yoldaşlar, genellikle belirli bir görev veya sefer sırasında toplanır, savaşlar ya da askerî harekâtlarda görev alır, ancak daimî bir askerî pozisyona sahip olmazlardı. **Tuğ Yoldaşları** ve Askeri Yoldaşlar ile birlikte ayrıcalıklı **Seçkin Yoldaşlar** grubunu teşkil ederlerdi.

Alay, Hetmanlık döneminde Ukrayna'da sancak anlamında kullanılmaktadır. Bu bağlamda, sancakbeyi statüsünde olan **albay** hem askeri hem de sivil idari otoriteyi temsil etmekteydi. Albay, alay sınırları içinde yaşayan sakinleri yönetirken, sefer zamanında alay bölgesinden sancağı altına toplanan “alay” adını taşıyan askeri birliğe de komuta etmekteydi.

Antal, Macaristan'da kullanılan geleneksel bir şarap ölçü birimidir. Antal, yarım (küçük) bir şarap fıçısına karşılık gelir ve yaklaşık 74,43 Macar kovası şarap içerir.

Aziz Mihaylo Günü, Slavların halk takvimine ait bir gündür. Ortodoks Slavlar bu günü 8 Kasım'da kutlarken, Katolik Slavlar ise 29 Eylül'de kutlamaktadır. Günün adı, büyük melek Mikâil isminden gelmektedir.

Baidak, Dnipro, Don ve Siverskiy Donets' nehirlerinde XVII-XIX. yüzyıllar arasında yük taşımacılığı için kullanılan, tek direkli, düz tabanlı, ahşap bir nehir teknesidir. Boyu 15-20 metre, genişliği 3-4 metre, yüksekliği yaklaşık 5 metre ve su çekimi 1-1,5 metre olan baydaklar, 200 tona kadar yük taşıma kapasitesine sahipti. Uçları daraltılmış bir yapıya ve dümeni bulunan baydaklar, kürekle, halatla çekilerek veya yelkenle hareket edebilirdi. XVI-XVIII. yüzyıllarda ise Zaporog Kozakları tarafından hafif savaş gemisi olarak deniz seferlerinde de kullanılmıştır.

Başlovka, otamanlar ve en fazla cesaret gösteren Kozaklara ödül olarak verilen özel bir ganimet payıdır.

Boynuz, Asya tipi tüfeklerde kullanılan, katlanabilir bir destek aparatıdır. Bu destek, tüfeğin sabitlenmesine ve nişan alma doğruluğunun artırılmasına yardımcı olur.

Busurmanlar, farklı bir dine mensup olanları, özellikle Müslümanları tanımlamak için kullanılan bir tabirdir.

But, büyük kapasiteye sahip, meşe kerestesinden yapılmış ve genellikle şarapların dinlendirilmesi ve saklanması için kullanılan bir fıçı türüdür.

Çerkas'lar, XV. ila XVIII. yüzyıllar arasında Moskova Çarlığı'nda Ukraynalılar için kullanılan bir ekzonimdir. Bu terim, özellikle XVI. yüzyılın ikinci yarısından XVII. yüzyılın ilk yarısına kadar, Moskova'daki resmî belgelerde Ukraynalı Kozakları ifade etmek için kullanılmıştır.

Çern', Kozak toplumu içinde köylü sınıfından gelip kendi iradesiyle er statüsünde asker sınıfına geçenleri tanımlamak için kullanılmıştır.

Çervoniy, büyük altın sikkeler için kullanılan geleneksel bir Rus adıdır. Bu terim, yüksek saflıkta altın anlamına gelen “kıızıl altın” ifadesinden türemiştir. Çervoniy, 3-3,5 gram saf altına eşdeğer hem yabancı hem de yerel darphanelerde basılan değerli altın sikkeleri tanımlamak için kullanılmıştır.

Çorna Rada, çern' (çern' bkz.) kelimesinden türetilmiş olup, sadece starşına (starşına bkz.) ve/veya rütbeli subayların değil, aynı zamanda çern' olarak adlandırılan geniş Kozak topluluğunun da katılımıyla gerçekleştirilen genel seçimler ve genel meclisler için kullanılan bir terimdir.

Çumaklar, XV. yüzyıldan XIX. yüzyılın ortalarına kadar Büyük Bozkır topraklarında Ukraynalılar arasında ticaret ve taşımacılıkla uğraşan bir grup tüccar ve kervancıdır. Çumaklar, Kiev Rus'ünden ve Moğol İmparatorluğu'ndan gelen Batı ve Doğu ticaret geleneklerini sürdüren tüccarların mirasçılarıdır. Kervanlar genel olarak öküzlü arabalardan oluşmaktaydı ve ticaretini yaptıkları ana maddeler tuz, balık ve ekmektir. XVIII. yüzyılda tuz ticaretinin tekeli çumaklara aitti. Zaporog Kozakları, çumakların kervanlarına haydut saldırılarına karşı koruma sağlamak amacıyla refakat ediyordu.

Demeşka, Damaskus (Şam) kelimesinden türetilmiş olup, belirli bir kesici silah türünü tanımlamak için kullanılan bir tabirdir. Tanımlanan silahın kesin türü bilinmemekle birlikte, Şam çeliğinden yapılmış bir kılıç veya hançer olması muhtemeldir.

Dövölerek işlenmiş thaler, “ağır” veya “dövülmüş” isimleriyle de bilinen, 28,8 gram ağırlığındaki bu para birimi, içinde 25,5 gram saf gümüş barındırmaktaydı.

Dragonlar (Fransızca: dragons, kelime anlamıyla “ejderhalar”), hem süvari hem de piyade düzeninde savaşma yeteneğine sahip olan bir tür orta sınıf süvari birliğidir.

Efharistiya (ya da Ekmek-Şarap Ayini), Hristiyanlıkta İsa Mesih’in Bedenini ve Kanını sembolize eden ekmek ve şarabın kabul edilmesiyle gerçekleştirilen kutsal ayindiri olarak da bilinir. Katolik, Ortodoks ve bazı Protestan kiliseleri tarafından en önemli gizemlerden biri olarak kabul edilir ve litürjinin temelini oluşturur.

Epifani Bayramı (veya Vodohreşçe), İsa Mesih’in Ürdün Nehri’nde vaftiz edilmesine adanmış bir Hristiyan bayramıdır. Bayram, Noel’den 12 gün sonra, 6 Ocak’ta kutlanır. Doğu Hristiyanlık geleneğinde, yılın 12 büyük bayramından biri olarak kabul edilir.

Filip Zapustı, diğer adıyla Pılıpivka veya Noel Orucu, Doğu Hristiyan kiliseleri tarafından yeni takvime göre 15 Kasım’dan 24 Aralık’a kadar tutulan bir perhiz dönemidir (eski takvime göre 28 Kasım-6 Ocak). Bu oruç, adını 14 Kasım’da kutlanan Aziz Filip’in yortusundan alır ve geleneksel olarak bu yortu gününün ertesi günü başlar.

Genel Katip, XVII.-XVIII. yüzyıllarda Ukrayna’daki Hetmanlık yönetiminin en üst düzey memurlarından biri olup, Hetman hükümetinin yazışmalarını ve diplomatik işlerini yürüten yetkiliydi. Genel Katip, Genel Askeri Katipler Odası faaliyetlerini yönetir, yabancı elçileri kabul eder, uluslararası antlaşma şartlarının hazırlanmasına katılır ve diplomatik yazışmaları yürütürdü. Ayrıca, devlet mührünü muhafaza etme yetkisine sahipti. Yabancılar tarafından Şansölye olarak da adlandırılırsa da görevlileri itibarıyla Reisülküttabı andırmaktadır.

Hamsin Yortusu, aynı zamanda Kutsal Üçleme Günü, Pentekost Günü veya Kutsal Ruh’un İnişi Günü olarak da bilinir. Hristiyanlığın en önemli bayramlarından biridir; Ortodoks geleneğinde On İki Büyük Bayram arasında yer alırken, Katolik Kilisesi’nde en yüksek bayram statüsüne sahiptir. Bu bayram, İsa Mesih’in göğe yükselişinden önce havarilerine vaat ettiği Kutsal Ruh’un, Pentekost Günü’nde onların üzerine inişini anmak için kutlanmaktadır. Bu olay, Tanrı’nın insanlara Üçlü Birlik (Kutsal Üçleme) olarak-Baba Tanrı, Oğul Tanrı (İsa Mesih) ve Kutsal Ruh -görünmesini simgeler. Ukrayna’da,

Hamsin Yortusu öncesindeki haftaya “Yeşil Hafta”, bayramdan sonraki haftanın ilk üç gününe ise “Yeşil Bayramlar” denir. Hamsin Yortusu her zaman Pazar gününe denk geldiği için, “Yeşil Bayramlar” ifadesi, doğrudan sonrasındaki Pazartesi gününü işaret eder.

Havari, Hristiyan litürjik geleneğinde kullanılan bir ibadet kitabıdır. Bu kitap, Eski ve Yeni Ahit'ten bölümler içerir. Yeni Ahit'ten Havarilerin İşleri, Genel Mektuplar ve Havari Pavlus'un Mektupları yer alırken, Eski Ahit'ten Zebur'dan belirli ayetler bulunur. Ayrıca, genel ve pazar günü ayetleri ile özel ayinler için kullanılan ayetler de bu kitapta yer almaktadır.

Horilka, geleneksel bir Ukrayna içkisi ve günümüzde yabancı dillere genellikle “votka” olarak çevrilmiştir. Ancak, eski dönemlerde “votka” terimi, bugün bildiğimiz anlamda sarhoşluk veren alkollü bir içecek değil, tıbbi amaçlarla kullanılan bitkisel tentürleri ifade ediyordu. Bu tıbbi votkalar, kullanım amaçlarına göre “Mide votkası”, “Akciğer votkası”, “Kalp votkası” gibi farklı adlarla anılıyordu. Genellikle iç veya dış tıbbi kullanım için hazırlanan bu tentürlerin dozajı bir çay kaşığının yarısını bile geçmeyecek miktarlarda tüketiliyordu.

Horuğva, Slav halkları arasında yaygın olarak kullanılan eski bir savaş sancağıdır. XV-XVIII. yüzyıllarda Ukrayna'da Zaporog Ordusu'nun askerî nişanı olarak kullanılan ve Ukrayna Hetmanı, Koşoviy Otamanı, albay ve yüzbaşlıların otoritesini simgeleyen bir sancaktır.

Hussar, ilk olarak XV. ve XVI. yüzyıllarda Macar Krallığı'nda ortaya çıkan hafif süvari sınıfına mensup bir askeri birimdir. Hussarların unvanı ve kendilerine özgü kıyafetleri, 17. ve 18. yüzyılların sonlarında Avrupa ordularındaki hafif süvari alayları tarafından yaygın şekilde benimsenmiştir.

İnflant Voivodalığı, Polonya-Litvanya Birliği'nin 1620'lerde Wenden Voivodalığı'ndan oluşturulan ve Birlik'in 1772'deki ilk paylaşımına kadar varlığını sürdüren bir idari bölgesi ve yerel yönetimidir. Ayrıca “Polonya Livonyası” olarak da bilinen bu bölge, Polonya ve Litvanya tarafından ortak yönetilen birkaç bölgeden biriydi.

İsa'nın Miracı, Hristiyanlıkta, İsa'nın göğe yükselmesidir. Bu olay, İsa'nın dirilişinden 40 gün sonra gerçekleşmiştir. Mirac, İsa'nın bedeninin göğe yükseldiği ve Tanrı'nın sağ tarafında oturduğu bir anı temsil eder. Hristiyanlıkta bu olay, dirilişten yani Paskalya'dan 40 gün sonra, Perşembe gününe denk gelen büyük bir bayram olarak kutlanır.

Jmoyit' (ya da Jemaitya), Litvanya'nın kuzeybatısında, Baltık Denizi kıyısında yer alan tarihî bir bölgedir. Orta Çağ'da Jmoyit' Knieziği olarak bilinen bu bölge, daha sonra Litvanya Büyük Dükalığı'na dâhil edilerek bir starostluğa dönüştürülmüştür.

Kanak, boyunda taşınan, büyük bir kolye ucuna benzeyen ve genellikle değerli metallerden yapılan geleneksel Ukrayna takılarından biridir.

Katara, 40 librelük güllerle ateş eden büyük çaplı bir top türüdür.

Kındiak, boyalı pamuklu kumaş türüdür.

Kimmerler Bosforusu, günümüzde Kerç Boğazı'dır.

Kleynod'lar, XV-XVIII. yüzyıllar arasında Ukrayna'da askerî ve sivil otoriteyi temsil eden nişan, sembol ve belirli görevleri ifade eden onur işaretleridir. Devlet kleynod'ları, bütün orduyu veya devleti temsil eder ve ilgili askerî ya da sivil pozisyona seçilen üst düzey yetkililere teslim edilirdi. Görev süresi biten yetkililerden yenilerine devredilirdi ya da yeni bir atama yapılana kadar Genel Sekreterlik, Siç kilisesi veya hazine gibi kurumlarda saklanırdı.

Kniajiç, Kniez oğlu.

Kojuh, iç kısmı kürklü, koyun derisinden yapılan genellikle beyaz renkli geleneksel bir Ukrayna üst giysisidir. Genellikle kış aylarında giyilir, nakış, deri şeritler, püsküller ve çeşitli aksesuarlarla süslenirdi. Belden sıkı olup bazen oldukça uzun olan bu kürk manto, düz sırtlı ve ayırık sırtlı olmak üzere iki ana türde üretilirdi. Kojuh, Ukrayna genelinde çeşitli bölgelerde kullanılmışsa da, özellikle Dnipro (*Dinyepr*) Nehri'nin orta kesiminde, Sol Yaka Ukrayna'sında, bozkır bölgeleri ile Polissia'da yaygındı. En çok Kozak Hetmanlığı döneminde popüler olmuştur.

Kom, eski Yunan mitolojisinde şenliklerin, eğlencenin ve gece boyunca süren aylaklığın tanrısı olarak bilinir. Şarap tanrısı Dionysos'un oğlu ve sakisi olan Kom, geç antik dönemde ortaya çıkmış bir figürdür. Genellikle kanatlı bir genç, saçları dökülen bir çocuk ya da eşek kulaklı bir satir şeklinde tasvir edilir ve aşırılıkların tanrısı olarak anılır.

Kompaniys'kıy Alayları (diğer adıyla “*ohochekomonniy alaylar*”), XVII. yüzyılın 1660-1670'li yıllarında Hetmanlık döneminde oluşturulmuş paralı süvari alaylarıdır. Bu alaylar, çoğunlukla sağ yaka Ukrayna'sından gelenler, Zaporog Kozakları ve maaş karşılığında hizmet etmek isteyen gönüllülerden oluşuyordu. Askerler genellikle süvari idi; ancak seferlerde, dragunlara benzer şekilde, bazen atları yalnızca ulaşım için kullanıp yaya olarak savaşıyorlardı. Bu alaylar, askerî ve siyasî görevler üstleniyordu.

Kozak mili, (ya da uzun mil) 5 versta veya 8,35 km'ye eşittir.

Kraliyet evladı, Polonya ordusunun erlerini ifade eden bir terimdir.

Kufa, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Ukrayna'da kullanılan bir sıvı ölçü birimidir. Kelime kökeni Eski Yukarı Almanca kuofa sözcüğüne dayanır ve kelimenin anlamı "fıçı" olarak çevrilebilir. Kufa, özellikle horilka gibi sıvıların ölçümünde kullanılmıştır. Sol Yala Ukrayna'sında bir kufa, yaklaşık 40 kova horilka veya suya eşitti. Kiyiv kovası 8,5 litre, Moskova kovası ise 12,5 litre sıvı içerirdi.

Kulikovs'ka Muharebesi, Moskova Büyük Kniezi Dmitriy İvanoviç'in (Dmitriy Donskoy) önderliğindeki kuzeydoğu Rus kniezliklerinin birleşik ordusuyla, Altın Orda'nın beylerbeyi Mamay'ın ordusu arasında gerçekleşen bir çatışmadır. Muharebe, 8 Eylül 1380 tarihinde Don Nehri'nin Nepryadva kolunun birleştiği noktada, Kulikov Düzlüğü'nde (günümüzde Rusya'nın Tula Oblastı) meydana gelmiştir. Muharebe, birleşik Rus ordusunun zaferiyle sonuçlanmıştır. Dmitriy İvanoviç bu zaferle “Donskoy” unvanını kazanmıştır.

Kurinnıy Otamanı, XVI–XVIII. yüzyıllar arasında Zaporog Siçi'nde bir kurin'de her türlü yönetim fonksiyonunu üstlenen kişidir. Kurinnıy Otamanı, kurin'deki Kozakların kayıtlarını tutar, askeri hizmetlerini denetler, kurin'in silah, gıda ve diğer ihtiyaçlarını karşılar, mali düzenlemeleri gözetir ve kurin'in iç disiplinine ilişkin yargı yetkisini

kullanırdı. Her yıl yalnızca ilgili kurin'e ait Kozakların katılımıyla düzenlenen toplantılarda seçilir ve görev süresince Siç'te kalırdı.

Kurin', XVI-XVIII. yüzyıllarda Zaporog Siçi'nin askerî ve idari birimlerinden biri olup, birkaç yüz Kozak'tan oluşuyordu. Aynı kurin'e bağlı Kozaklar, Siç'te bulundukları sürede birlikte yaşar ve ortaklaşa yemek yer, bireysel mallarını kurin' hazinesinde saklardı. Kurinler başlangıçta, Zaporog Kozaklarının yaşadığı kirun' adını taşıyan uzun barınaklar nedeniyle bu adla anılmıştır. Bu barınaklar birkaç yüz kişiyi barındırabilecek büyüklükteydi ve üzerleri sazlarla kaplanır, kışın daha sıcak olması için hayvan derileriyle örtülürdü. XVII. yüzyılın başlarından itibaren, bu barınakların yerini uzun, 12-15 sajen (yaklaşık 25-30 metre) uzunluğunda evler aldı. Ancak, Kozaklar arasında "kurin" adı yerleştiği için, bu yeni yapılar da aynı adla anılmaya devam etmiştir.

Kutsal Bakire Meryem'in Doğum Günü Bayramı, Yeni Jülyen takvimine göre 8 Eylül'de, bazı kiliselerin hâlâ kullandığı Eski Jülyen takvimine göre ise 21 Eylül'de kutlanmaktadır.

Kutsal Günler (Svyatki, Mijsviattia), Slav kültürlerinde, Noel'den (25 Aralık) Epifani Bayramı'na (6 Ocak) kadar süren ve 12 gün boyunca kutlanan bir dönemdir.

Lev (veya Türk levi), Osmanlı İmparatorluğu döneminde kullanılan küçük bir para birimi ve buna eşdeğer bir madeni paradır. XVIII. yüzyılın ortalarında Ukrayna topraklarında, bir lev 75 groşa denk gelmekteydi. Karşılaştırıldığında, yaklaşık 3,5 gram ağırlığındaki bir altın dukatın değeri 270-290 groş arasında değişmekteydi.

Mams, genellikle astar için kullanılan kumaş tipidir.

Mazovya, günümüz Polonya'sının doğusunda, Vistül Nehri'nin orta havzası ile Narew ve Batı Buğ nehirlerinin aşağı havzasında yer alan tarihi bir bölgedir. Mazovya'nın merkezi ve en önemli şehri, günümüz Polonya'sının başkenti olan Varşova'dır.

Misürka, savaşlarda kullanılan bir miğfer türüdür. Bu miğfer, kabarık bir üst plaka şeklindeki başlık kısmı ve zincir örgüden yapılmış ense koruyucu ya da boyunluk ile birleşik bir yapıya sahiptir.

Moskal'ler, Moskova Devleti'nin halkıdır.

Multian'lar, Multenia (ya da Muntenia) bölgesinin halkıdır. **Muntenia**, Romanya'nın tarihî bölgelerinden biri olup, Eflak'ın bir parçasıdır. Bazen Büyük Eflak olarak da anılır. Bölge, güney ve doğuda Tuna Nehri, kuzeyde Karpat Dağları ve Moldavya, batıda ise Olt Nehri ile çevrilidir. Olt Nehri, Muntenia ile Oltenia'yı (Küçük Eflak) ayıran doğal sınırı oluşturur.

Mür Taşıyıcı Kadınlar, Doğu Ortodoks Hristiyan geleneğinde, Yeni Ahit'te İsa'nın defni ve dirilişine tanıklık eden, mezara gelen kişiler olarak anılır. Bu unvan özellikle, İsa'nın bedeni için mür ve diğer baharatları hazırlayıp mezarına gelen kadınları ifade eder. Mür Taşıyıcı Kadınların Günü, Ortodoks Hristiyan takviminde, genellikle Paskalya'dan sonraki üçüncü Pazar günü kutlanır.

Oboz, ordunun tüm erzak, mühimmat ve diğer gereçlerini taşıyan vasıtaların oluşturduğu bir kervandır. XVI.-XVII. yüzyıllarda Ukrayna Kozakları tarafından askeri taktik olarak kullanılan korumalı ve hareket edebilen bir ordugah türüdür. Muharebeye katılan kuvvetler, yüklü arabalardan oluşan bir çemberle çevriliyordu. Arabaların hemen arkasına bir sıra top yerleştiriliyor ve saldırıya maruz kalan oboz, toplarını kullanarak karşılık veriyor, aynı zamanda arabaları hareket ettirerek konumunu değiştirebiliyordu.

Oboznıy, XVII-XVIII. yüzyıllarda Hetmanlık döneminde Ukrayna'da üst düzey devlet ve askerî pozisyonlardan birini işgal eden seçilmiş bir görevliydi. Oboznıylar, *Genel Oboznıy* ve *Alay Oboznıy* olmak üzere ikiye ayrılırdı. **Genel Oboznıy**, Genel Kurmay üyelerinden biri olup, Hetman'dan sonra gelen en üst düzey yetkili olarak kabul edilirdi. Görevleri arasında: askerî topçuları yönetmek; Hetman ordusunun lojistik ve ikmalinden sorumlu olmak; Hetman tarafından verilen diplomatik görevleri yerine getirmek ve önemli davaların soruşturmasını yürütmek bulunurdu. Ayrıca, Genel Oboznıy, Genel Askerî Şura ve Genel Askerî Mahkeme üyesi olarak görev yapardı. Savaş zamanında ise rütbe olarak Genel Kurmayın en üst düzey üyesi olması nedeniyle sık sık *Saha Hetmanı* (Nakaznıy Hetman) olarak atanırdı. **Alay Oboznıy**, bir alayın topçularını yönetir ve Ukrayna Kozak ordusunda Alay Komutanının yardımcısı olarak görev yapardı. Bu pozisyon, hem savaş sırasında lojistik ve topçu idaresiyle hem de diplomatik ve idarî görevlerle önemli bir stratejik role sahipti.

Okolnıçıy, XIII. ila XVIII. yüzyıllar arasında Rus Çarlığı'nda kullanılan bir saray rütbesi ve devlet görevidir. Bu unvan, Çar'a yakın olan üst düzey devlet adamlarına verilirdi.

XVI. yüzyılın ortalarından itibaren, Boyar Duması'nda boyardan sonra gelen ikinci en yüksek mevkiye sahip devlet adamı olarak kabul edilmiştir. Okolnıçıylar, devlet dairelerini yönetir, askeri birliklere komuta eder ve diplomatik misyonlara atanırlardı.

Osavul, Zaporog Siçi ve Hetmanlık dönemi Ukrayna'sında üst düzey bir askerî ve idari pozisyonu işgal eden seçilmiş bir görevliydi. Görev süresi boyunca osavul, Zaporog Kozak ordusunun düzen ve disiplinden sorumluydu. Barış zamanında, Siç'te düzenin korunmasından, gıda ve erzak temininden, otoritenin talimatıyla mali ve ayni ödemelerin dağıtılmasından, Siç sınırlarından geçen yolcuların denetlenmesinden ve adli davalarda soruşturma yürütülmesinden sorumlu olmuştur. Savaş döneminde ise osavul, askeri keşif faaliyetlerini yönetmiş, savaş sırasında rezerv birlikleri yöneterek düzenin sağlanmasına katkıda bulunmuş ve çatışmaların gidişatını takip etmiştir. Hetmanlık döneminde büyük ve küçük olmak üzere iki genel osavul bulunurdu.

Pannonia, Roma İmparatorluğu'nun I. yüzyılın ilk yarısında kurulan sınır eyaletlerinden biridir. Kuzey ve doğuda Tuna Nehri ile çevrili olup, batıda Noricum ve Yukarı İtalya, güneyde ise Dalmaçya ve Yukarı Moesia ile komşuydu. Günümüzde, Pannonia'nın toprakları Batı Macaristan, Avusturya'nın bir bölümü, Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya, Slovakya ve Bosna-Hersek'in bazı kısımlarını kapsamaktadır.

Piddyacıy, XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyılın başlarına kadar Rusya Devleti'nde en düşük dereceli idari görevlerden biri olarak kabul edilen bir memuriyet unvanıdır. Kelime anlamı itibarıyla “dyak yardımcısı” anlamına gelir. Piddyacıylar, dyakların gözetimi altında çalışarak merkezi ve yerel devlet kurumlarında yazışma, evrak düzenleme ve kayıt tutma gibi bürokratik işlemleri yürütmekle görevliydi. Günümüz terminolojisiyle bir tür katip veya devlet memuru olarak düşünülebilir.

Pomeranya, Orta Avrupa'da Baltık Denizi'nin güney kıyısında yer alan tarihî bir bölgedir. Günümüzde Polonya ve Almanya arasında paylaşılmış durumdadır. Bölgenin merkezi ve doğu kısmı Polonya'nın Batı Pomeranya, Pomeranya ve Kuyavya-Pomeranya voyvodalıklarına aittir. Batı kısmı ise Almanya'nın Mecklenburg-Batı Pomeranya ve Brandenburg eyaletlerinde yer almaktadır.

Pospolite ruszenie, Lehçede "genel seferberlik" anlamına gelen, Polonya Krallığı ve Litvanya Büyük Dükalığı'nda, daha sonra da Lehistan-Litvanya Birliği'nde uygulanan,

bölgesel ilkelere göre oluşturulan bir soylu milis kuvvetidir. Orta Çağ şövalyeliği geleneğinden türeyen bu sistem, bir tür yerel savunma mekanizmasıydı. Pospolite ruszenie, ilk kez Polonya Kralı III. Kazimierz tarafından yayımlanan statüler ve ayrıcalıklarla resmi hale getirilmiştir. Seferberlik ilanı, kralın emriyle yapıldı ve zamanla çağırılma düzeni değişiklik göstermiştir.

Saha Hetmanı, XVII-XVIII. yüzyıllarda Ukrayna'da Hetmanlık makamını geçici olarak üstlenen kişidir. Saha Hetmanı, Hetman'ın ölümü veya uzun süreli yokluğu durumunda, sürekli Hetman seçilene kadar geçici olarak görev yapardı. Bu pozisyon, genellikle Kozak liderlerinden veya general rütbesindeki subaylar arasından seçilirdi. Saha Hetmanları, Hetman'ın kendi ikametgahında kaldığı durumlarda, Kozak ordusunu bir seferde yönetmek üzere atanabilirdi. Bu bağlamda, Saha Hetmanı makamı bir nevi *Serasker* karşılığı olarak değerlendirilebilir.

Sapyan, çeşitli renklerde üretilen ince ve yumuşak bir deri türüdür. Genellikle keçi derisinden yapılmakla birlikte, bazen koyun, dana veya tay derisi de kullanılarak üretilir. Bitkisel ekstrelerle tabaklanarak dayanıklı hale getirilen bu deri türü, özellikle bayramlık ayakkabılar, kemerler, mobilya kaplamaları, kılıflar ve ciltleme işlerinde kullanılır.

Sarmatlar, Vistül ile İdil nehirleri arasında, Kafkasya'nın kuzeyi ve güneydoğusunu da içine alan bölgede MÖ VI. yüzyıldan MS IV. yüzyıla dek yaşayan, İran dilleri konuşan göçebe bir halktır. Sarmatlar, erken modern dönemde Polonya-Litvanya Birliği'nin soyluları ve Ukrayna Kozakları tarafından ataları olarak kabul edilmiştir.

Seçkin Yoldaşlar, XVII-XVIII. yüzyıllarda Ukrayna Hetmanlığında ayrıcalıklı bir Kozak sınıfını ifade eder. Seçkin Yoldaşlar, kendi içinde üç gruba ayrılıyordu: Tuğ Yoldaşları, Askeri Yoldaşlar ve Alamet Yoldaşları. Rütbelerine bağlı olarak doğrudan Hetman'a veya üst düzey Kozak yetkililerine bağlıydılar. Bu sınıf, Hetman İvan Samoylovich döneminde kesin olarak ayrılmış ve askeri bir soyluluk statüsüne kavuşmuştur. En etkili ve en zengin üyeleri, II. Katerina döneminde Rus İmparatorluğu'nun soyluluk sınıfına dahil edilmiştir.

Serazen (Yunanca: Σαρακηνός, "Doğulu insanlar"), Haçlı Seferleri'nden itibaren Avrupalı yazarlar tarafından yalnızca Arapları değil, tüm Müslümanları tanımlamak için kullanılmış ve "Müslüman" terimiyle eş anlamlı hale gelmiştir.

Serdük'ler, XVII. yüzyılın ikinci yarısından XVIII. yüzyılın ilk yarısına kadar Zaporog Ordusu Hetmanları tarafından finanse edilen maaşlı piyade birlikleri olup, genellikle Hetman'ın muhafız birliklerini oluşturmuşlardır. 14 Temmuz 1726 tarihinde Rus Çarı'nın emriyle lağvedilmişlerdir.

Sızlata (Şliahta), küçük mülk sahibi soylulardan oluşan bir toplumsal tabakayı ifade eder. Bu terim, Polonya'nın sınıfsal toplumunda önde gelen grup olan şliahta, eski Ukrayna boyarlarına ve Batı Avrupa şövalyeliğine denk bir sınıfı ifade etmektedir. XIV. ve XVIII. yüzyıllar arasında Litvanya Büyük Dükalığı ile Lehistan-Litvanya Birliği'nin bir parçası olan Ukrayna ve Belarus topraklarında da ayrıcalıklı asiller sınıfı için kullanılan isimdir. Sızlata (şliahta), genellikle aristokratik hiyerarşide hükümdar ve ailesinin hemen ardından gelirdi.

Sloboda, Doğu Avrupa'da XVI-XVIII. yüzyıllar arasında görülen bir koloni yerleşim türüdür. Erken modern Ukrayna'da ise Kozak kolonisi veya özerk yönetime sahip yeni kurulan yerleşim birimi olarak tanımlanır. Bu tür yerleşimlerin sakinleri, mülk sahibi (devlet, kilise veya soylular) tarafından belirli bir süreliğine (genellikle 15-25 yıl) vergilerden ve feodal yükümlülüklerden muaf tutulurdu. Bu imtiyazlar, malikâne sahipleri tarafından diğer bölgelerden köylüleri çekmek amacıyla verilirdi.

Sorokoust, bazı Ortodoks kiliselerinde uygulanan, 40 gün boyunca her gün dua edilerek bir kişinin adıyla anılmasını içeren bir ayindir. Bu ayin, hem hayatta olan bir kişi için sağlık dilemek amacıyla, hem de vefat etmiş birinin ruhu için yapılabilir. Sorokoust uygulamasında, 40 ardışık ayin boyunca, *prosfora* adı verilen kutsal ekmekten bir parça kesilerek, adı anılan kişinin ruhu ya da sağlığı için dualar edilir. Bu parçalar, ayin sonunda “Ey Rab, burada anılan herkesin günahlarını temizle” duasıyla İsa'nın Kanı'nın temsil edildiği Kutsal Kâse'ye daldırılır.

Spas veya tam adıyla Preobrajennia Hospodnie (Kurtarıcının Değişimi), Doğu Ortodoks Kilisesi'nde kutlanan önemli bir dini bayramdır. Her yıl Gregoryen takvimine göre 6 Ağustos tarihinde kutlanan bu bayram, Paskalya sonrası en büyük dini kutlamalar arasında yer alır ve “On İki Büyük Bayram” olarak bilinen özel bayramlardan biridir.

Spas Zapusti, Ortodoks kilisesinde Meryem Ana'nın Göğe Kabulü Orucu (Uspenskiy Post) olarak bilinen uzun süreli dört büyük oruçtan biridir. Halk arasında Spasivka olarak

da adlandırılır. Bu oruç, 1 Ağustos'ta başlar ve 14 Ağustos'ta, Meryem Ana'nın Göğce Kabulü Bayramı'ndan bir gün önce sona erer.

Starşına, XVII-XVIII. yüzyıllarda Hetmanlık döneminde Ukrayna'nın en yüksek devlet yönetim organıydı. Hetman'ın en yakın çevresini oluşturan Genel Starşına, Hetmanlık yönetiminin politik, idari ve askerî işlerinin yürütülmesinde önemli bir rol oynardı. Genel Starşına şu pozisyonlardan oluşuyordu: Genel Oboznıy, Genel Yargıç, Genel Katip, Genel Haznedar, Genel Bayraktar, Genel Buncujnıy ve iki Genel Osavul. Genel Starşına, Genel Askeri Meclis'te yer alır, önemli siyasi, idari ve askerî meseleleri karara bağlar, diplomatik görüşmeleri yürütür, mali ve yargı işlerini yönetir ve Hetmanlık ordusuna liderlik ederdi. XVIII. yüzyıl boyunca Rus Çarlığı, Ukrayna'nın devlet haklarını sınırlandırdıkça Genel Starşına'nın yetkileri de giderek kısıtlandı. XVIII. yüzyılın 1780'li yıllarının başında, Genel Starşına bir idari organ olarak varlığını tamamen yitirdi.

Stol'nık, XIII-XVII. yüzyıllar arasında Büyük Moskova Kniezhliği ve Moskova Çarlığı'nda hem bir saray unvanı hem de bu unvana sahip kişiyi ifade eden bir terimdir. Başlangıçta Rusya sarayında, tören sofralarında Knieze ve Çara hizmet eden, aynı zamanda seyahatlerinde onlara eşlik eden görevlilere verilen unvandı. XVII. yüzyıldaki rütbelere sıralamasına göre stol'nıklar; boyarlar, okolnıçılar, dumalı soylular ve dumalı dyaklardan sonra beşinci sırada yer alıyordu. Stol'nık unvanı, yalnızca soylular arasından seçilen kişilere verilirdi.

Tanrıdoğuran Aziz Meryem'in Hayata Göz Yumması Günü, Hristiyan inancına göre İsa Mesih'in annesi olan Meryem'in dünyevi hayatının son bulduğu ve bedeninin göğce alındığı gün olarak kabul edilir. Doğu Hristiyan geleneğinde bu gün "Uykuya Dalma" olarak adlandırılır ve ölüm kavramından farklı olarak Meryem'in ruhunun huzur içinde Tanrı'ya kavuşmasını ifade eder. Bu önemli gün, 15 Ağustos'ta kutlanmaktadır.

Tanrıdoğuran'ın Şefaati Yortusu veya Pokrova, Doğu Hristiyan kiliseleri tarafından 1 Ekim'de (eski takvime göre 14 Ekim'de) kutlanan dini ve halk bayramıdır. Bu yortu, Tanrıdoğuran Meryem'in insanlığı koruması ve şefaatine dair inancı simgeler.

Thaler, XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar birçok Avrupa ülkesinde tedavülde olan büyük bir gümüş sikkedir. Değeri bir altın gulden'e eşdeğer olan bu sikkeler, XIV. ve XV.

yüzyıllarda basılmaya başlamış ve ağırlıkları 3,8 ile 3,4 gram arasında değişmiştir. Filori olarak da bilinmektedir.

Tum'lar, bir ebeveyni Tatar veya Türk, diğeri ise Ukraynalı olan, karma kökenli insanlara verilen bir isimdir.

Tuzınka, ucuz çuha türüdür.

Uniya (Brest Kilise Birliği), 25 Aralık 1595'te Roma'da imzalanmış ve 1596'da Brest'te düzenlenen kilise konsilinde onaylanmış bir birleşme protokolüdür. Bu antlaşma, Kiyiv Ortodoks Metropolit'i'nin Konstantinopolis Patrikhanesi'nin yetkisinden çıkarak Roma Katolik Kilisesi ile birleşmesini sağlamış ve Katolik inanç esaslarını kabul etmiştir. Ancak, yeni kurulan "Rus' Birleşik Kilisesi" (daha sonra Greko-Katolik Kilisesi olarak anılmıştır) Bizans ritüellerini, litürjik takvimi, kendi idari yapısını ve kültürel mirasını korumuştur. Bu birleşme, Belarus ve Ukrayna Greko-Katolik Kiliselerinin temelini atmış, ancak Ortodokslar ve Greko-Katolikler arasında uzun süren dini ve siyasi çatışmalara yol açmıştır.

Upominkı, XVI-XVII. yüzyıllarda Moskova ve Polonya-Litvanya hükümetleri tarafından Kırım Hanı'na düzenli olarak verilen bir vergi türüdür. Resmi tarihyazımına göre, bu ödemeler Kırım ve Nogay Tatarlarının yağmacı saldırılarını önlemek amacıyla yapılmıştır. Moskova ve Varşova hükümetleri, özellikle ilerleyen dönemlerde bu ödemeleri utanç verici olarak görmüştür. Upominkı, esasen gizlenmiş bir haraç niteliğindeydi ve değeri birkaç on bin zlotiye kadar ulaşıyordu. Kırım Hanlığı'nın zayıflamasıyla birlikte XVII. yüzyılın sonlarında bu ödemeler durdurulmuştur.

Üniversal, XVI-XVIII. yüzyıllarda Polonya-Litvanya Birliği ve Ukrayna'da, genellikle Hetmanlar tarafından yayımlanan manifestolar veya yasama belgeleridir. Bu belgeler, Lehistan Krallığı, Litvanya Büyük Dükalığı, Zaporog Ordusu ve Hetmanlık yönetimleri tarafından çıkarılmıştır. Lehistan Krallığı'ndaki kraliyet fermanlarına veya Seym kararlarına benzer şekilde, üniversaller, Ukrayna'nın yönetimiyle ilgili çok çeşitli konuları kapsadı: Askerî işler: Sefer emirleri, nöbet hizmeti talimatları, askerlerin konaklama düzenlemeleri; Ekonomik faaliyetler: Toprak mülkiyetlerinin tahsisi ve onaylanması, satış belgeleri, vasiyetnameler, toprak ve diğer mülklerin paylaşımı; İdari yönetim: Kamu görevlerine atamalar, vergi toplama düzenlemeleri, ayrıcalıkların

tanınması ve dış politika ile ilgili kararlar. Ünversaller, Hetmanlık veya alay kâtipliklerinde hazırlanırdı. Başlangıç kısmında belgeyi yayımlayan ve kime hitap ettiği belirtilir, sonunda ise yayımlandığı tarih, yetkili kişinin imzası ve mührü bulunurdu. Bazı ünversaller kopyalanarak yerel idarelere gönderilir, bazen de meydanlarda veya kiliselerde halka açık bir şekilde duyurulurdu.

Versta, metre sisteminin kabul edilmesinden önce Ukrayna, Belarus ve Rusya’da kullanılan eski bir mesafe ölçü birimidir. Bir versta, 500 sajen’e ya da 1.066,781 metreye eşittir.

Vil'nyy akanakı, Dnipro’nun (*Dinyeper*) akanakları arasında dokuzuncu ve en son akanaktır. Dnipro’nun (*Dinyeper*) akanakları, Kodak kalesinin karşısında yer alan Kodak akanakı ile başlayıp, Vil'nyy akanakı ile son bulmaktadır. Altı basamaktan oluşan ve 853 metre uzunluğundaki Vil'nyy akanakı, Dnipro’daki (*Dinyeper*) tüm akanaklar arasında akıntıdaki en büyük yükseklik farkını oluşturan üçüncü en zorlu geçiştir.

Voyvoda, kelime anlamı itibarıyla “orduyu yöneten” anlamına gelmektedir. Eflak ve Boğdan’da “hükümdar” veya “vali” unvanı olarak kullanılırken, Rusya ordusuyla ilgili bağlamda “kumandan” veya “general” anlamında kullanılmaktadır.

Vrutsilito (eski Doğu Slavcasından вѣ рѣѣ ѣто — “elde yıl”) eski bir sözlü hesaplama yöntemidir. Bu yöntem, haftanın günlerini ayların sayısına göre belirlemek ve yılı parmaklar ile özel tablolar yardımıyla hesaplamak için kullanılırdı. Hesaplama aracı olarak ise ellerin avuç içleri ve Kilise Slavcasındaki yedi harf (А, В, Г, Д, Е, С, З) kullanılır. Bu harfler, ayın belirli günleri ve belirli eklemelerle kesin bir ilişki içindedir.

Vseyidnyy haftası, kilise takviminde, inananların Çarşamba ve Cuma günleri tutulan tek günlük oruçlardan muaf tutulduğu dönemi ifade eder. Bu süre zarfında et, yumurta, peynir, balık gibi her türlü yiyeceğin tüketilmesine izin verilir.

Yanıçarka (çev. Yeniçeri tüfeği), uzun namlulu bir Osmanlı tüfeğidir. Bu silah, fitilli veya çakmaklı Asya tarzı bir mekanizmaya sahiptir.

Zaporog Koşu, hem Zaporog Kozaklarının tüm askerî topluluğunu hem de bu topluluğun yönetildiği askerî kampı ifade eden bir terimdir. Koş, genellikle Koşoviy Otamanı’nın liderliğindeki askerî liderliğin yer aldığı ana merkez olarak işlev görürdü. Zamanla bu

terim, Zaporog Siçi'nde bulunan Koşovıy Otaman'ın sürekli ikametgâhı ve Zaporog Kozaklarının başkenti anlamında kullanılmaya başlanmıştır.

EK 3: HARİTALAR

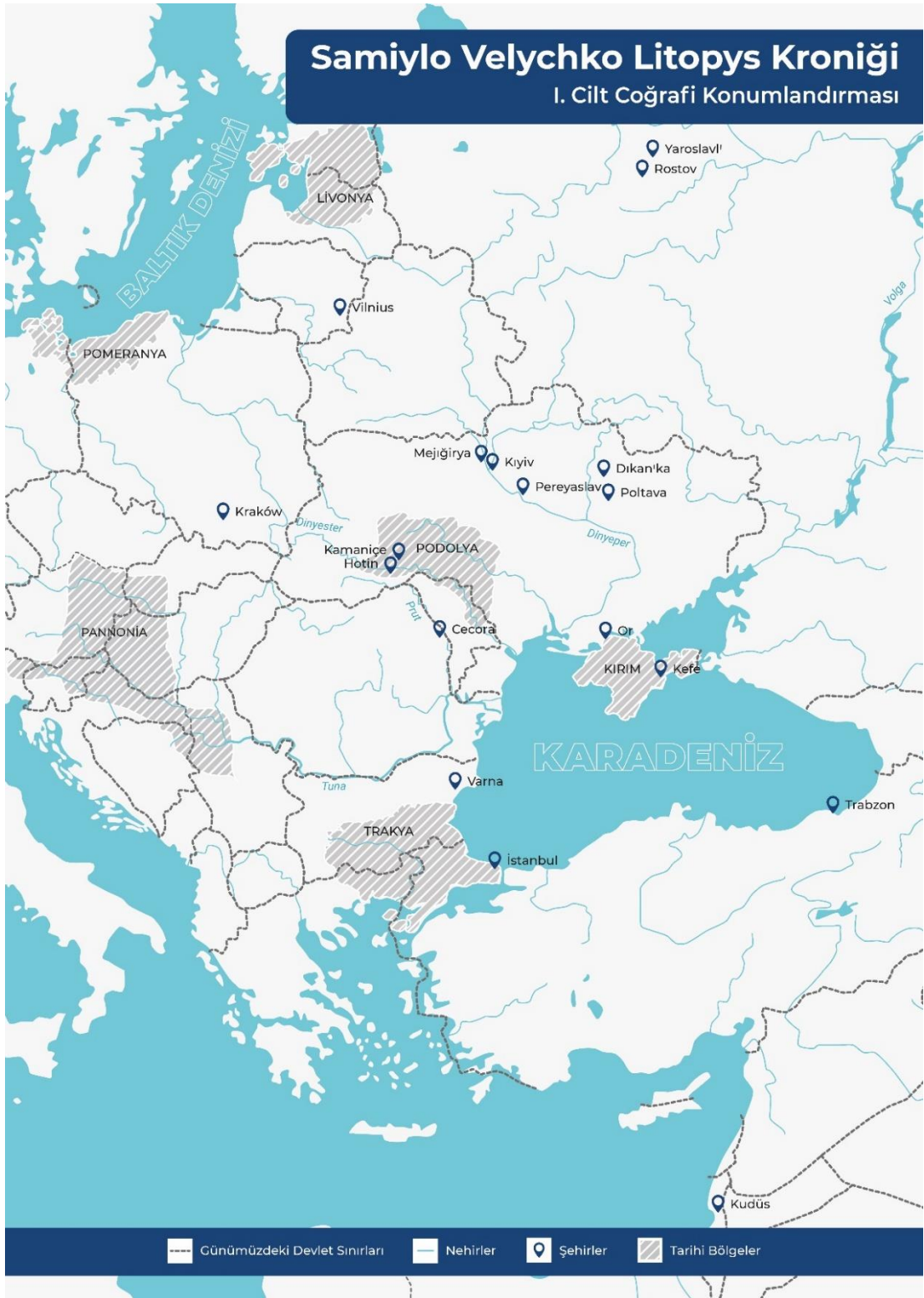
EK 3.1.

Harita 1: XVII yüzyılın ortalarında Ukrayna Hetmanlığı

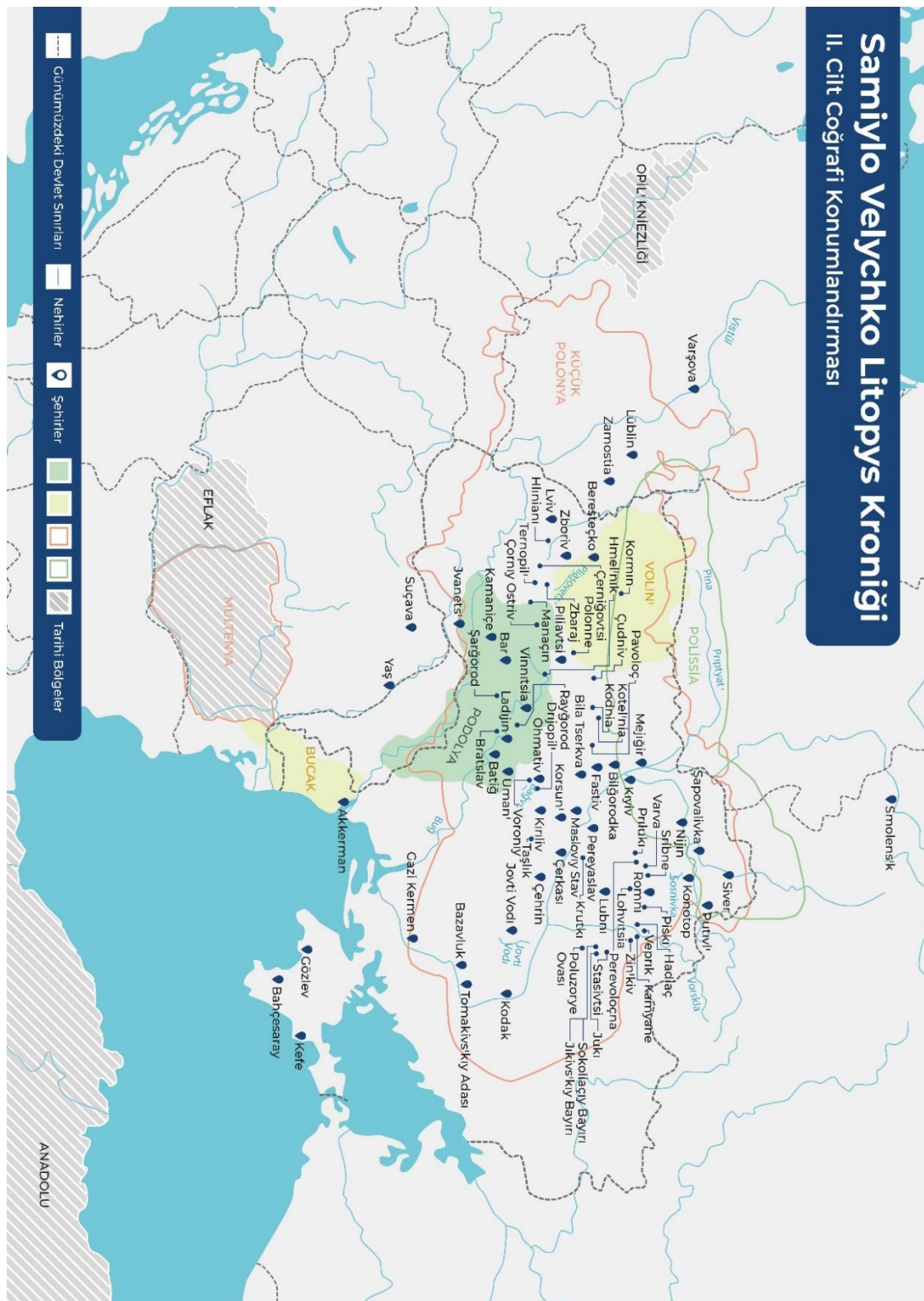
Harita, Oleksiy Sokirko'nun "Kozak Meriç'i" eserinde 851. sayfasında yer alan harita baz alınarak çizilmiştir.

EK 3.2.

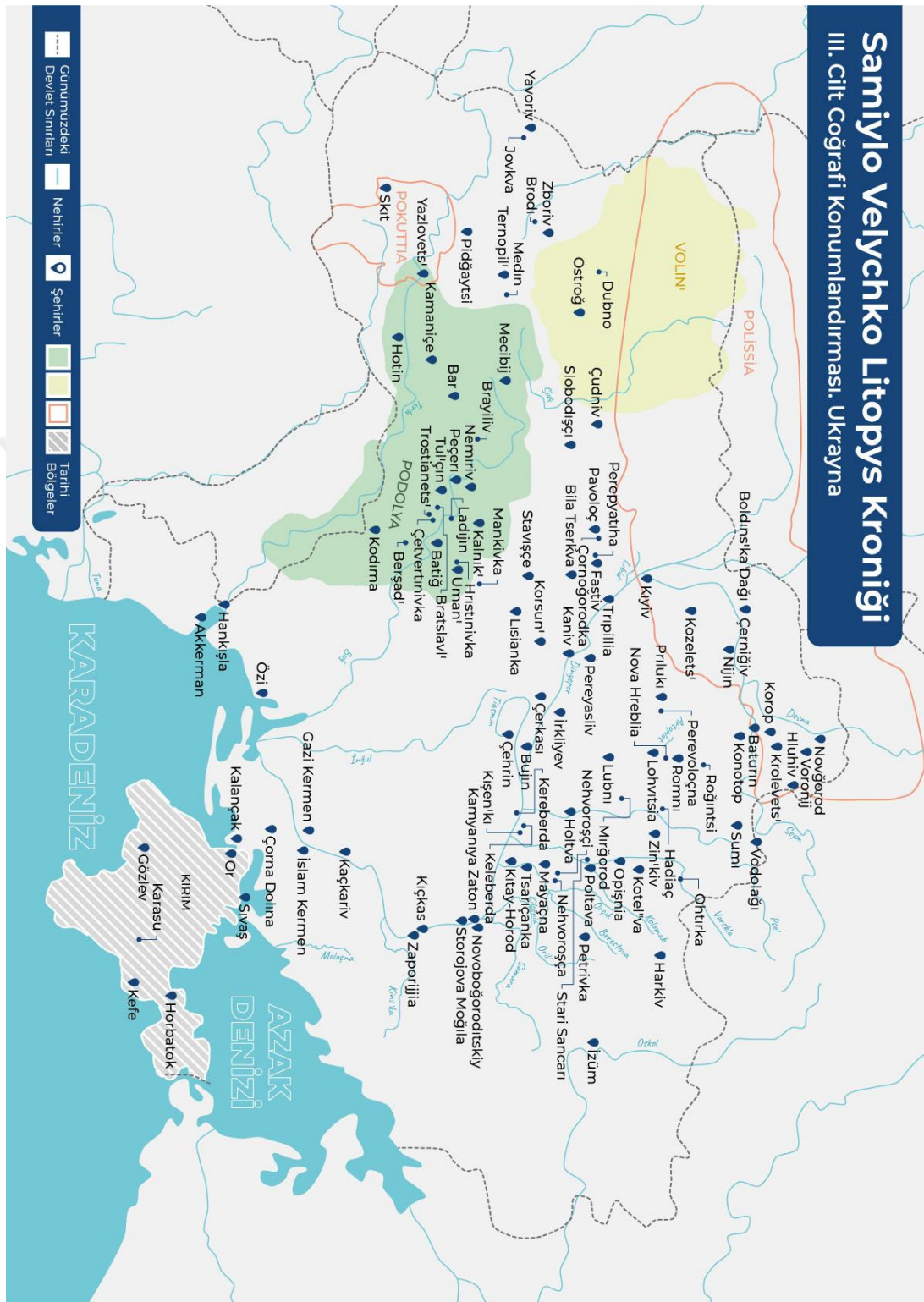
Harita 2: Samiylo Velychko Litopys Kroniği I. Cilt Coğrafi Konumlandırması

Harita, Samiylo Velychko'nun Litopys kroniğinin I. Cildinde zikredilen yer isimlerinin haritaya konumlandırılarak çizilmiştir.

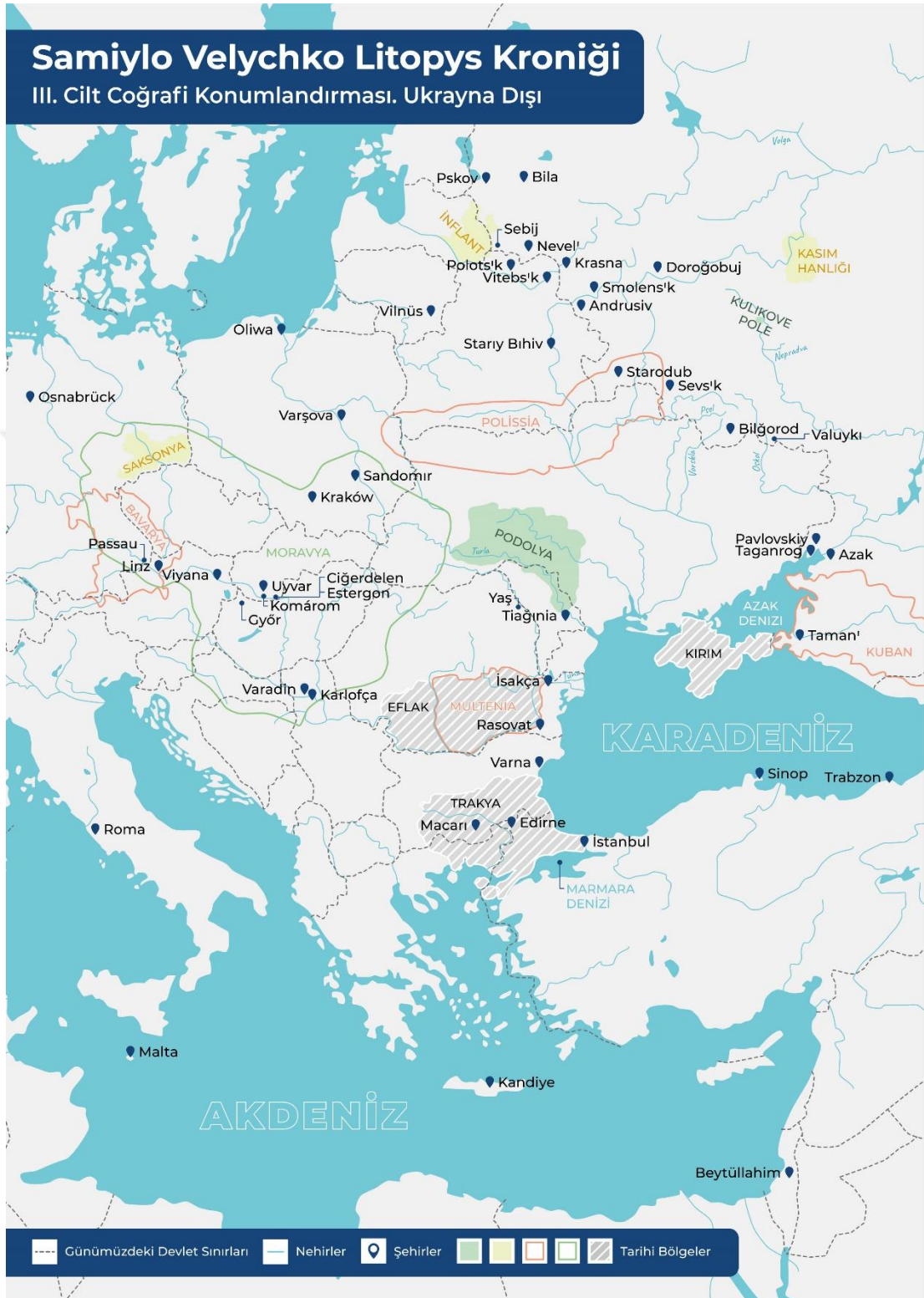
Harita 3: Samiylo Velychko Litopys Kroniği II. Cilt Coğrafi Konumlandırması

Harita, Samiylo Velychko'nın Litopys kroniğinin II. Cildinde zikredilen yer isimlerinin haritaya konumlandırılarak çizilmiştir.

Harita 4: Samiylo Velychko Litopys Kroniği II. Cilt Coğrafi Konumlandırması. Ukrayna

Harita, Samiylo Velychko'nın Litopys kroniğinin III. Cildinde zikredilen ve günümüz Ukrayna'sında yer alan yer isimlerinin haritaya konumlandırılarak çizilmiştir.

Harita 5: Samiylo Velychko Litopys Kroniği II. Cilt Coğrafi Konumlandırması. Ukrayna Dışı

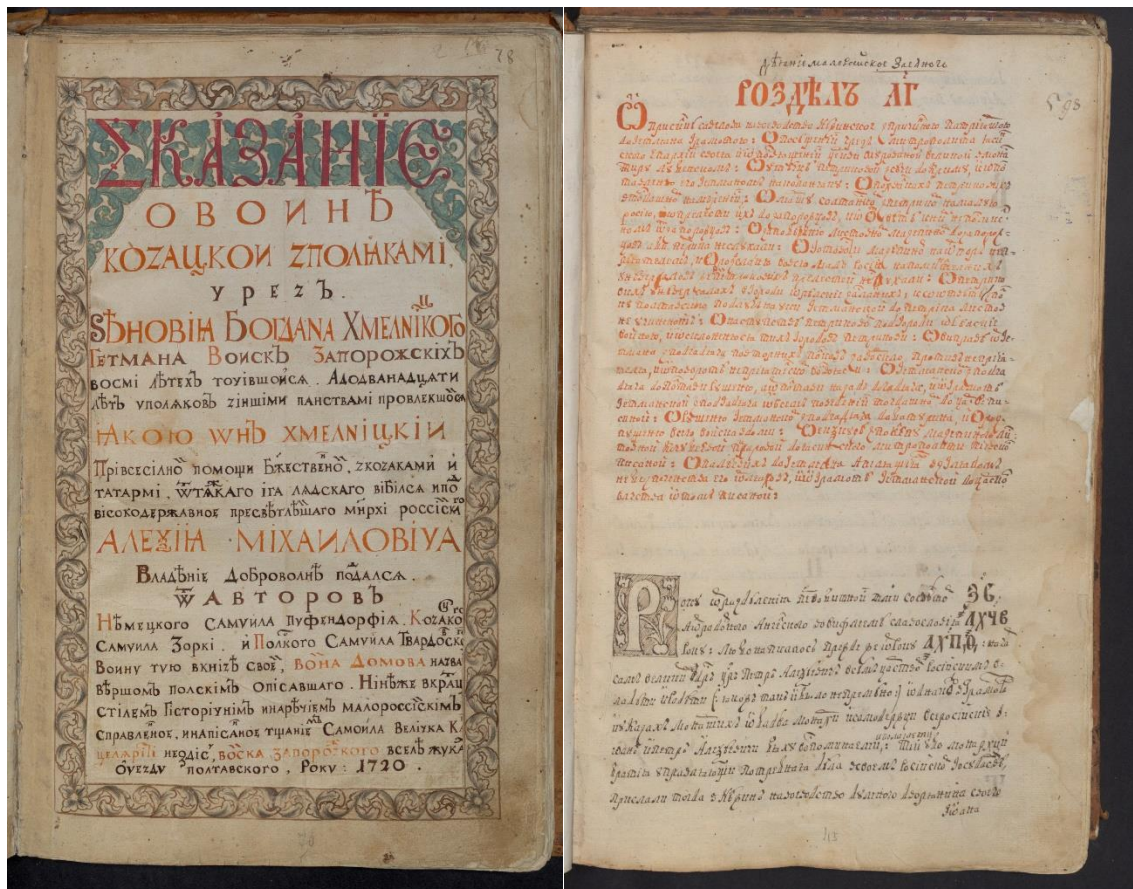
Harita, Samiylo Velychko'nun Litopys kroniğinin III. Cildinde zikredilen ve günümüz Ukrayna'sının dışında kalan yer isimlerinin haritaya konumlandırılarak çizilmiştir.

EK 4: LITOPYS

EK 4.1.

Orijinal metinden örnek sayfalar

II. Cilt v.78 ön ve III. Cilt v. 598 ön

EK 4.2.

XVIII. yüzyılın 70'li yıllarında yapılan kopyadan örnek sayfalar

Varak 6 arka ve 550 ön

